

NAZIONALE
VITT. EMANUELE
12
32 I
5

POST PERIPATETICAM: ACADEMICAMQ. MORALEM: DIVINAE ET CHRISTIANAE PHILOSOPHIAE MORALIS Dispositio,

Pro prima & secunda parte, nunc primo prodiit in lucem: per R. P. F. Chrysostomum Iauellum Canapicium Ordinis. Prædicatorum: Philosophiæ ac Sacræ Theologie professorem.

PARS PRIMA: DE EIVS CELSITVdine super quascunque humanas morales.

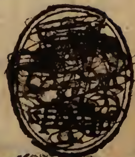

PARS SECVNDA.

De fide. Spe. Charitate. Prudentia.	Diuina atque Christiana.	Iustitia: Fortitudine. Temperantia.

Ratione: & ex Sacra Scriptura Primisq. & catholicis Doctoribus tantum proceditur.

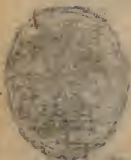

VENETIIS, Apud Hieronymum Caualcalupum. 1565.

Ex libris [illegible] Ss. Io. et Pauli de Urbe 1646.

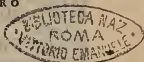

INDEX RERVM MEMORABILIVM IN OPERE PRAESENTE, VBI. A. PRIMAM PAGIMAM SIGNIFICAT. B. VERO SECVNDAM.

A

† 2 Anima

C

D

E

F

Gau-

G

H

Honestatis

I

Mahume-

N

O

Oro-

Plato

R

S

T

Virtuose

Z

FINIS.

PRIMAE, ET SECVNDAE PARTIS DISPOSITIO DIVINAE, ET CHRISTIANAE MOralis philoſophiæ: per Reuerendum philoſophię, ac ſacræ Theologię profeſſorem fratrem Chriſoſtomum Iauellum Canapicium: prędicatorii Ordinis ex obſeruantiā prouincię vtriuſq; Lombardie:& contra hæreticos in ciuitate Placentiæ inquiſitorem:

ENEDIC anima mea dominō & omnia quæ intra me ſunt: nomini ſancto eius: Benedic anima mea domino,& noliobliuiſci beneficiorum eius. Qui replet in bonis deſiderium tuum. cuius auxilio & benigna manu: duas iam exſoluiſti morales diſciplinas, naturali lumine adinuentas illique innixas. Vnam quidem ad mentem Ariſtotelis: quam perypatheticam diximus. Alterā ad mētem Platonis, quam achademicam ſiue Platonicam nūcupauimus: Deo igitur gratiarum actio,& benedictio in ſecula. Nunc uero diuino aſpirante lumine: a quo omnis ſincera ueritas effluit & ortum habet, tertiam decreui diſponere atque ordinarie, ut agnoſcant huiuſmundi ſapientes, qui non dignantur aliud ſuſcipere & credere, niſi quod ab arroganti emanat gentilium philoſophia, quā bōnitate Deus optimus, quo ſtudio qua irreprehenſibili lege: Chriſtianum genus rogat, precioſo ſanguine ſuo redemptum. Hęc tertia philoſophia moralis, non debili & fluctuanti naturali lumini innititur: ſed illi diuino,& infallibili: quo pleniſſime repletus ſeruator noſter Deus & homo patris uirtus & ſapientia Chriſtus Ieſus,& ſupercęleſtes angelice mentes illuſtrate, & afflati ſancti Dei homines ac prophete, locuti ſunt in ſcripturis ſanctis. Reuelaruntq; hominum generi diutiſſime torpenti āc ſedenti in ignorātie tenebris & errorū caligine, quicquid ad hominum ſalutē perpetuā ſufficeret, omni prorſus expulſa falſitate, ita vt veriſſime

dici

dici possit, quòd hec vnica moralis disciplina, sit recta firma & probata, atque omnino indeficiens humane salutis & omnimode beatitudinis uiam. Hanc diuinã & Christianam moralem philosophiam denominabimus, cuius dignitas, & celsitudo supra perypatheticam & academicam tanta utique erit, quanta est solaris claritas indeficiens, supra astrorum lunarisque globi refulgentiam eclipsabilem. Hec namque est aurum probatissimum, & argentum non modo igne examinatum, sed & purgatum septuplum, iuxta illud psalmi, eloquia casta, argentum igne examinatum, purgatum septuplum. Hec est ea conmendatissima sapientia, de qua cap. 4. in Deuter. inquit Moses ad populum. Hæc est vestra sapientia & intellectus coram populis, ut audientes uniuersa præcepta hec dicant, & populus sapiens, & intelligens gens magna. Non est alia natio tam grãdis, quę habeat deos appropinquantes sibi, sicut Deus noster adest cunctis obseruationibus nostris. Que.n.est alia gens sic inclita, qualis.s. est Christiana, quæ habeat cerimonias, iustaque iudicia & uniuersam legem, quam ego proponam hodie coram oculis uestris, &c. Hanc castissimam moralem philosophiam, quam meritissime in sacris eloquiis diuinam sapientiam diuinamque prudentiam nouimus appellari, Deus nature conditor omnipotens primitus docuit hebræum populum per angelum, & Mosem nouissime locutus est nobis in filio secundum paul. ad Hebr. 1. qui vt familiaris noster in terris uisus est & cum hominibus conuersatus est. Hanc igitur sufficientissime deus humanatus e cęlo nobis attulit. Hãc solus adinuenit & non aliquis ex mundi sapientibus. Vnde Baruch de ea inquit cap. 3. filii quoque agar. i. gentium philosophi, qui exquisierunt sapientiam, & prudentiam quæ de terra est negociatores terre & themam & fabulatores & exquisitores prudentiæ, & intelligentie, uiã sapientiæ nescierunt, neq; cõmemorati sunt semitas eius. Hos non elegit dominus neq; uiam discipline inuenerunt, & ppea perierũt, qm̃ non habuerunt sapien-

tiam interierunt propter suã insapientiam. Quis ascendit in cœlum, scilicet ex philosophis, & accepit, eã & eduxit eam de nubibus. Quis transfretauit mare, & inuenit eã, & attulit eam super aurum electum. Non est qui possit scire uias eius, nec qui exquirat semitas eius sed qui scit uniuersa nouit eam, & ad inuenit eam prudentia sua. Qui præparauit terram in æterno tempore. Hęc est deus noster, & non estimabitur alius aduersus eum. Hic ad inueuit omnem uiam disciplinę, scilicet bene iusteque uiuendi, & tradidit eam Iacob puero suo, & Israel idest populo fideli dilecto suo. Post hoc in terris uisus est, scilicet propter humanitatem, & cum hominibus conuersasatus est. Hęc Baruch. Hanc igitur pro uirili mea, & deo optimo aspirante dispositurus satis me acturum existimaui, si eam octo partibus complexus fuero.

Prima quidem erit de celsitudine ac veritate ipsius supra omnes disciplinas morales, quæ ex naturali lumine ꝓdierunt.

Secunda erit de septem uirtutibus tribus quidem, quas theologicas, & quattuor quas cardinales morales appellari farmosissimum est.

Tertia erit de septem uitiis capitalibus, quibus ut obstaculis impedimur ab illo summo ac beato fine nobis a Christo Seruatore reuelato eiq; promisso.

Quarta erit de septem doni spiritus Sancti, quibus veliuti fidissimis aliis, ad cœlum e terra subleuamur.

Quinta erit de septem sacramentis ut septem medicaminibus, aduersus mutciplices, animi nostri languores.

Sexta erit de ueris operibus Christianis, quibus meremur æternam mercedem, nobis a Christo Seruatore in Euangelio promissam.

Septima de beatitudine huius vitæ, quas Legifer noster Iesus, declarauit in Euangelio, quibus improbabitur vana philosophorum beatitudo pręsentis vitæ.

Octaua erit de beatitudine & ſuo oppoſito alterius vite,quã ipſa veritas Chriſtus apertiſſime reuelauit, quam aliqui ex huius mundi ſapientibus, ſomniaſſe uiſi ſunt, nullus tamen euidenter intelligere potuit, quoniam diuina bonitas diſpoſuerat abſcondere a ſapientibus huiuſmũdi, & reuelare eam paruulis.i.humilibus. Talium eſt enim regnũ cęlorũ, Matth.c.19. & hic erit terminus diſpoſitionis noſtre in diuina ac Chriſtiana morali philoſophia.

PARS PRIMA.

IN hac parte prima agendum eſt de celſitudine ac ueritate huius ſcientie ſupra omnes morales philoſophias humanitus inuentas. Tu igitur aduerte hanc ſcientiam ſupra alias morales humano ingenio repertas, ſex continere excellentias.

Prima eſt ex authore.

Secunda ex conſonantia ſcribentium.

Tertia ex rationabilitate contentorum.

Quarta ex excluſione cunctorum errorum.

Quinto ex efficientia optimorum effectuum.

Sexto ex eo quod extra ipſam, nulla eſt perfecta virtus moralis, neque actus ſimpliciter bonus moralis, & pro ſingulis excellentiis, ſingula formabimus capita.

CAPVT PRIMVM.

IN primo cap. declaranda eſt excellentia huius ſcientie ex parte authoris, ſuper omnes alias morales humanas. Tu igitur aduerte quòd omnium humanarum moraliũ authores fuere homines, qui lumini naturali inherentes conati ſunt mortalibus ſuadere & ſcriptis mandare, ea eſſe agenda quæ recta ratio dictat, & fugienda, quę rationi recte aduerſantur puta conſtanter agendũ, & ferendum ꝑ patria, pro bono virtutis, temperate viuendum, erga quęcũ

que

que iustitiam seruandam. &c.Non inhonorandos Deos, non parentes non seniores,non furandum, non occidendũ non mechandum &c. Hac semita processere,Pythagoras, Pherecides,Socrates,Plato, Aristo.apud Græcos,Mercurius,Termegistus,Orpheus Esiodus apud Egiptios, Marcus,Cato,Cicero in his quę de officiis & Seneca apud latinos.Hanc autem tradidit mortalibus primo quidem deus omnipotens per Mosem,ut hẽmus in Exo.ca.19.&.20.vbi sic legimus. Locutos est dominus cunctos sermones hos ego sum dñs Deus tuus fortis zelotes,faciens misericordiã in milia his qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea non assumes nomen Dei tui in uanum &c.Deinde Dei filius in carne apparens eandem clarius ac perfectius per se ipsum ac sacros Apostolos,toti mundo reuelauit, per seipsum quidem. Vnde Ioan.14. capit.inquit, si non uenissem,& locutus eis non fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationẽ non habent de peccato suo &c. Per sacros Apostolos autem,unde.2.Petri.1.sic legimur, nõ indoctas fabulas secuti notã fecimus uobis domini nostri Iesu Xpi uirtutem & præscientiam, sed speculatores facti illius magnitudinis, (& infra) & hẽmus firmiorem propheticũ sermonẽ,cui benefacitis attẽdentes quasi lucerne lucenti in caliginoso loco,donec dies elucescat, & Lucifer oriatur in cordibus uestris, hoc primum intelligẽtes ꝙ omnis prophetia scripturæ,propria interpretatione non fit,nõ.n.voluntate hũana allata est aliquãdo ꝓphetia, sed spũ sancto inspirati,locuti sunt sancti Dei hoies.Cũ igitur scientia hũana moralis ex naturali lumine ꝓdierit diuina aũt & Christiana ex diuino,quãto excellẽtius est humani intellectus lumine lumen ipm diuinum, tanto excellentior est hec scia illi comparata.Constat aũt inter hæc duo lumina pene nullam comparationem ac ꝓportionẽ existere.Stat.n.error & falsitas admixta veritati in scia humana ut patet i tota philosophia,& inferius in c.4.huius prime partis manifestabimus. Nullus.n.ex authorib. humanis ita locutus est neq; ita scripsit ꝙ in oĩbus ab omnibus approbaretẽ.Cũ scia aũt lumine diuino reuelata,nullus er

ror neque falsitas neq; absonũ persistere possunt Deus .n. est primum & summũ verũ cũ sũmo ãt nullus stat gradus oppositi,ut cũ sũma caliditate nullus pmanet frigiditatis gradus,neque cũ summo lucido quid tenebrosum aut obscurum, qualis est igitur proportio inter splendorẽ solarẽ & lucernã pot'us fumigantem quam lucentem talis utiq; erit inter diuinũ,& humani intellectus lumen. Quo circa Plato ut manifestauimus in trac.4.cap.3. suę ciuilis disciplinę pro certo sentit nullum ex hominem genere quantumcunque ingenio prudentia scientia experientia prędi tum sufficere propria uirture leges condere:quibus recte ac iuste sibi subditos regere ualeat nisi diuinum adsit auxilium,& occulta Dei inspiratio . Quomodo.n.purus hõ quacunq; sapiẽtia & potentia fulgeat vastam ciuitatis aut regni nauem quolibet momento procellis & periculis agitatã in numeris,absque celesti flamine ad portũ de ducere põt? Profecto impossibile foret.Quod & salomon rex creatus sup Israelem considerans aliud à Deo petiit nisi sibi sapiæ donum infundi quo iuste ac sancte populos sibi commissos ueluti pastor regere posset. Vnde in.2. Reg.capit. 3.sic legimus salomonem orantẽ. Dñe Deus tu regnare fecisti me seruum tuũ pro Dauid pr̃e meo, ego aũt sum puer puulus,& ignorãs egressum ac itroitũ meũ seruus tuus in medio est populi,quẽ eligisti populi ifiniti qui numerari & supoitari nõ põt præ multitudine. Dabis ergo seruo tuo cor docile,ut populum tuum iudicare; possit,& discernere inter bonum & malũ. Et rñdẽs ei dñs inquit,quia postulasti uerbum hoc & non petisti tibi dies ui te multos nec diuitias, nec aĩas.i. vitas inimicorum tuorum,sed postulasti tibi sapientiam, ad discernendum iudiciũ, ecce feci tibi secũdũ sermones tuos,& dedi tibi cor sapiens & intelligens intm̃ ut nullus ante te similis tibi fuerit, nec post te surrecturus sit, & hęc quæ non postulasti dedi tibi,diuitias.s.& gloriam, ut nemo similis tui fuerit i regibus cunctis retro diebus. Si autem ambulaueris in viis meis, & custodies præcepta mea, & mandata mea sicut ambulauit pr̃ tuus, lõgos faciam dies tuos &c. Cum

 igitur

igitur diuinū lumen sit omnis ueritatis origo prima sitq; diuina lux illuminans omnem, hominem uenientem in hunc mundum, sine qua nil lucidum nil sanctum, nil iustum sed tenebrosum & obliquum. Necesse est omnem recte viuendi formam, omnemq; legem iuste ac sancte regendi subditos non præcise ab humano intellectu, sed diuino aspirante lumine, aut ipso immediate authore prodire, nā qui solo humano intellectus lumine moralia & ciuilia tractarunt, in abhominabiles inciderunt errores, ut tibi infra manifestabimus, præcipue in diuino cultu, in quo velut ceci & stulti processerunt ex idolatriis suis.

Non solū aūt prudētes huius seculi moralium ac ciuilium tractatores senserunt opus esse diuino auxilio atque inspiratione, imo vt scriptis suis ac legibus cōditis firmitatem reuerentiam & authoritatem acquirerent conari sunt in Deum legum iuste viuendi inuentionem referre, licet falso & subdiuersis noibus id finxerint, ut docuimus in ciuili Platonica, tracta. 4. capit. 3. Nam *Zoroaster* magorum princeps: Bactrianis & Persis leges tradens, eas in falsum nomen Oromasin, ut in auctorem. Trismegistus Egiptiis in Mercurium Minos cretensibus in Iouem: Charundas cartaginensibus in Saturnum, Lycurgus lacedemoniis in apollinē: Draco & solō atheniēsibus in Mineruam. Numma Romanis in egeriam, Xamolchis scitis in vestam. Plato magnesiis & Siculis in Iouem & apolinem. Deceptor Mahumeth arabibus in Gabrielem, vt diuinum, si igitur hoīes huiusmodi, moralia ac ciuilia sua non alia causa finxeruut in Deum referēda, licet nō i uerum Deum, nisi ut dictis ac scriptis suis, fides adhiberetur, & excellētiora reputarēt ac subditi timerēt legis trāgressionem, profecto diuina hæc & Christiana sciētia moralis, excellētissima super omnes habēda est, quæ ex uero & non ficto Deo emanauit, ut immediatō authore, in qua Deus ipse gloriosus effectus est humani generis, doctor, & eruditor, ideō non immerito; dicitur in psalmo. Beatus homo quem tu erudieris domine, & de leuge tua docueris eum. De illis uero, qui suo inuentu

condere

spondere uoluerunt recte uiuendi formam & leges, inquit Dauid. Narrauerunt mihi iniqui fabulationes, sed non ut lex tua, quasi dicat non uera, & probata, sicut docuit me lex tua constat ergo ex authore disciplinam hãc longe excellentiorem esse cunctis moralibus traditionibus humano ingenio inuentis. Hæc de primo c, dicta sint.

CAPVT SECVNDVM.

IN secundo cap. declarandũ est excellentia huius diuinę sciẽ, super humanas morales ex concordia scribentiũ. Tu igitur aduerte quòd licet tota diuina ac Xp̃iana moralis sciã a Deo ipso sit authore imediate, eligit tamẽ in ueteri testamẽto sanctissimo prophetas diuino lumĩne afflatus, & in nouo Apostolos ac Euangelistas per quos ut scribas, & præcones ac diuini sensus recitatores, lex ista mortalibus promulgaretur, & scriptis mandata permaneret quorum consonantia in scribendo ac conformitas nisi ex uno, & simplici diuino lumine, quo illustrati scripserunt emanasset, profecto seruari non potuisset. Quod & ratione & signo tibi aperiemus. Ratione quidem, quoniam in rebus non manifestis ex sensu nec euidentiam habentibus ex principiis naturalibus non consonant nec consentiunt scribentes plures uarie dispositi & diuersis temporib. existentes, nisi a causa superiore & diuina eorum intellectus ad assensum inclinẽtur. Nã cum intellectus quãtum ad assensum, sit natus moueri ab obiecto manifesto & claro in se uel in alio, nihil aliud ur̃ posse cãre hmõi assensum nisi uirtualiter includat euidentiam obiecti, nihil autem tale est concludens & continens euidentiam eorũ quæ non sunt euidẽtia ex terminis nisi intellectus superior intellectu humano. Nullum uero intelligens superius hoĩe põt hoĩem docere nisi Deus p se ipsum aut p angelũ Dei interpretẽ, sicut docuit Mosem, p angelũ, & in testamento nouo, docuit Ioseph, & Mariã p angelum, & Petrum & Philippum paulũ aũt Iesus saluator per seipsum docuit in conuersione sua, sed sacræ

cræ scripturæ scriptores,varie dispositi fuerunt: quoniam alii eruditi,alii idiotæ, vt pro maiori parte fuerũt Apostoli,& indistantibus locis separati: quoniam alii in Iudæa, alii in Babylonia ex prophetis vt Daniel ,& Ezechiel. & in nouo testamento Apostoli Euangelistæq; longe lateq; dispersi.;& tñ in his quæ scripserũt vnus alteri nõ cõtradixit neq; aduersatus est, sed mirabiliter in vnũ cõuenerũt. qđ vtique factũ non fuisset,nisi eodẽ diuinoq; lumine infallibili aspirati fuissent. qđ & confirmatur signo sumpto ex opposito in doctrinis philosophorũ . Qui qm̃ proprio intellectus sui luminẽ nubiloso processerunt , semper ad inuicem rixati sunt, & in varias inciderunt sñias,ex quibus plures & cõtrariæ conflatę sunt sectæ.De quib.diuus Augu.in lib.18.de ciuitate Dei c.41.sic loquitur: Philosophi qui non vident laborasse in studiis suis, nisi vt inuenirent qũo,vinendũ esset accõmodate ad beatitudinẽ capescendã,cur dissenserunt , & a magistris discipuli, & inter se condiscipuli, nisi quia vt homines humanis sensibus & humanis ratiocinationibus ista quæsierunt? Authores vero nostri , in quibus non frustra sacrarum literarũ figitur & terminatur canon,absit vt inter se aliqua ratione dissẽtiant. Vñ non immerito cum illa scriberent , eis Deũ vel per eos locutum , non pauci in scholis atque gymnasiis litigiosis disputationibus garruli,sed in agris atque in vrbibus cũ doctis atque indoctis tot tantiq; populi crediderunt. Ipsi sane pauci esse debuerunt, ne multitudine vilesceret:quod earum religione esse oporteret:nec tñ ita pauci,vt eorum nõ sit mirãda consensio.Neque.n.in multitudine philosophorũ, qui labore ẽt literario monimẽta suorum dogmatum reliquerunt , facile quis inuenerit inter quos cuncta quę sensere conueniant. qđ oñdere hoc ope longũ est. Quis aũt sectæ cuiuslibet author sic est approbatus,vt ceteri improbarenẽ,qui diuersa & aduersa senserunt? Nõ ne apud athenas & epicurei clarebant asserentes res humanas ad Deorũ curã nõ pertinere ? Et stoici ꝗ cõtraria sentiẽtes eas regi atque muniri diis adiutorib. & tutorib. disputabant? Vñ miror cur Anaxagoras reus fa-

ctus fuerit,quia solē esse dixit lapidē ardentē, negās vtiq; Deū,cū in eadē ciuitate gloria floruerit Epicurus,vixeritq; securus non solū solē vel vllū siderū Deū esse non credēs, sed nec Iouē nec vllū deorū oio in mundo habitare contē dens,ad quē hominū preces supplicationesq; perueniant. Non ne ibi Aristipus in voluptate corporis summum bonum ponens? Ibi Anthistenes virtute aī potius hominē fieri beatum asseuerans?duo philosophi nobiles, & ambo Socratici in tam diuersis atq; inter se contrariis finibus,vitę summam locantes:quorum ēt ille fugiendā,iste administrādam sapienti dicebat esse rempublicā, & ad suā quisque sectam sectandā discipulos congregabat.Nēpe palam in conspicua & notissima porticu,in Gymnasiis,in hortulis, in locis publicis ac priuatis cateruatim pro sua quisq; opinione certabant: alii asserentes vnum,alii innumerabiles mundos:ipsum aūt vnum,alii ortū esse, alii initiū non habere,alii interiturū,alii sp futurū,alii mente diuina,alii fortuitu & casibus agi,alii immortales esse aīas,alii mortales:& qui immortales, alii reuolui in bestias, alii nequaquā:qui vero mortales,alii mox interire post corpus, alii viuere postea vel paululū vel diutius,nō tñ semp:Alii cōstituentes in corpe finē boni, alii in aīo,alii in vtraq;, alii extrinsecus ēt posita bona ad aīam,& corpus addētes,alii corporis sensibus semper,alii non semp,alii nunquā putātes esse credendū. Has & alias pene innumeras dissensiones philosophorū,quis vnquā populus,quis senatus,q̄ potestas vel dignitas publice impię ciuitatis diiudicandas, & alias probādas ac recipiēdas, alias improbandas repudiandasq; curauit,ac nō passim sine vllo iudicio confuseq; hūit in gremio suo tot cōtrouersias hoīum diffidentium, nō de agris & domib.vel quacūq; pecuniaria re,sed d̄ his reb.quib.aut misere viuit aut beate. Vbi etsi aliqua verba dicebātur,eadē ex falsa ,prsus licētia dicebantur. Vñ non frustra talis ciuitas mysticū vocabulū Babylonis accepit, Babylon quippe cōfusio interpretatur,qđ nos iam dixisse meminimus. Nec interest diabolo regi eius,q̄ variis inter se rixētur errorib. quos merito multæ variæq; impietatis

possidet.

possidet. At vero gens illa, ille populus, illa ciuitas, illa resp pub: illi israëlitæ, quibus credita sunt eloquia Dei, nullo modo pseudo prophetas cum veris prophetis pari licentia confuderunt, sed concordes inter se atque in nullo dissentientes, sacrarum litterarum veraces ab eis agnoscebãtur, & tenebantur authores. Ipsi eis erant philosophi, hoc est amatores sapientiæ, ipsi sapientes, ipsi Theologi, ipsi pphetæ, ipsi doctores probitatis atque pietatis. Quicunque secundum illos sapuit & vixit, non secundum homines, sed secũdum Deum qui per eos locutus est, & sapuit & vixit. Ibi si prohibitum est sacrilegium, Deus prohibuit: si dictum est, honora patrem tuum & matrem, Deus iussit: Si dictum est, non mœchaberis, non homicidium facies, nõ furaberis, & cetera hmõi, non ora humana hæc, sed diuina oracula fuderunt. Quicquid philosophi quidẽ inter falsa quæ opinati sunt verum videre potuerunt, & laboriosis disputationibus persuadere moliti sunt, vt quòd mundum istum fecerit Deus, eumq; ipse prouidentissimus administret, de honestate virtutum, de amore patrię, de fide amĩcitiæ, de bonis operibus, atque omnibus ad probos mores pertinentibus rebus, quamuis nescientes ad quem finem & quo nam modo essent, ista omnia referenda sunt propheticis, id est, diuinis vocibus, quamuis per homines in illa ciuitate populo commendata sunt, non argumentationum concertationibus inculcãtã, vt non hominis ingenium, sed Dei eloquium contemnere formidaret, qui illa agnosceret. Hæc Augnstinus. ex quibus constat authores sacræ scripturæ, in qua diuina ac Christiana moralis philosophia continetur, ideo fuisse concordes, quoniam diuino lumine non errante locuti sunt: philosophos autẽ ideo discordes, quoniam proprio ingenio innixi sunt: ergo ex consonantia scribentiũ, merito hæc diuina & Christiana moralis, exaltatur super omnes morales humanitus inuentas. Hæc de præsenti ca. dicta sint.

CAPVT TERTIVM.

IN 3. c. declarandum est excellentia huius sciẽtiæ sup aĩs humanas morales ex rõnabilitate in ea cõtentorũ.

Tu igitur aduerte in hac diuina scientia duo rerũ genera contineri, quorũ vnum ad mores spectat, alterum ad credulitatem, & in vtroque genere nil absonum traditum est a Deo maximo huius scientiæ authore, cuius oppositum demõstrabimus contineri in scientiis humanis moralib.

Quãtum ad mores spectat, quid rõnabilius est, quàm deũ vt finẽ vltimũ ac beatificũ humani gñis super omnia diligi, & proximũ sicut seipsum.i.ad idem ad qđ seipsum quisque diligit? in quib. duob. præceptis vniuersa lex diuina moralis ac Christiana pẽdet & prophetæ, Matth.22.c. Itẽ Matt.7.c. Oia quęcũque vultis faciãt vobis homines, facite & vos illis. Ex his quasi ex principiis vĩbus totius moralitatis, sequũt alia moralia tradita in diuina ac Christiana lege honesta, & rationi consona, sicut de eorum rationabilitate constare põt sigillatim cuilibet cõsiderãti diuina decalogi pcepta, & cõsilia euãgelicæ legis, & sacra a Dei filio humanato instituta, de quib. oib. loco suo acturi sumus. & si bene aduertes in his oibus vř veluti explicatio quędã legis naturæ, quæ ẽm Paulũ ad Ro.c.2. scripta est in cordib. nřis. Inquit.n. cũ gẽtes quę legẽ non hñt.s. scriptã, sibi traditã a Deo, sicut tradita est hebreis p Mosem, naturaliter ea quę legis sunt faciũt: eiusmodi legẽ.s. diuinã nõ habẽtes, ipsi sibi sunt lex, q.a.s. ẽm dictamen rationis naturalis opanť. Cõstat igiť in diuina ac Xpiana lege quo ad mores spectat, nil irrõnabile contineri. qđ & cõfirmať dicto diui Aug. lib.2. de ciuitate Dei.c.28. inqt.n. Nihil turpe ac flagitiosum spectandũ imitandũq; proponitur.s. in diuina lege, vbi vere Dei aut pręcepta insinuãtur, aut miracula narrãtur, aut dona laudantur, aut beneficia postulantur.

Quantum ad credulitatẽ, ꝙ lex diuina & xpiana nullũ absonum credendum proponat, patet ex eo, quòd nihil credimus de deo, quòd aliquã imperfectionẽ signet in eo, imo quicquid credimus verũ esse magis attestatur perfectiõi diuię quã eius oppositũ, vt patet de trinitate: lõge.n. excellentius est diuinam naturam & esse & bonitatem & omnem diuinam perfectionem communicari tribus personis

sonis stante vnitate essentię, quã non cõmunicari patet idẽ de incarnatione, quę diuinam bonitatem charitatẽq; magis declarat erga genus humanũ quã suũ oppositum, nec ex hoc vllum absonum sequitur, non enim creditur diuinã naturã mutatã in humanã, sed humanã tractã ad diuinã, eiq; vnitã nõ in vnitate naturæ, sed in vnitate suppositi, & multa alia huiusmodi, nihil.n. incredibile credit Christiana religio, quia tũc incredibile esset mũdum ea credere, quæ tamen credit, sicut pulcherrime manifestat, & subtiliter Diuus Augu. in libr. xxii. de ciu. dei capi. v. & præcipue modum incredibilem, quo credidit mundus ea quæ videbantur incredibilia, puta deũ incarnatum, Christum resurrexisse, terrenum eius corpus in cęlum sublatũ, resurrectionem vniuersalem carnis nostræ, ascensionem bonorum in supernas sedes. Inquit igitur Diuus Augu. Si ipse modus, quo mundus hic credidit, cõsideretur, incredibilior inuenitur: nam ineruditos liberalibus disciplinis, & omnino quãtum ad horum doctrinam attinet impolitos, nõ peritos grammatica, non armatos dialectica, non rhetorica inflatos, piscatores Christus cum retibus fidei ad mare huius sæculi paucissimos misit, atq; ita ex oĩ genere tam multos pisces, & tanto mirabiliores quàm rariores ẽt ipsos philosophos cepit. Hæc Aug. Cõstat igr ꝙ diuina & Christiana disciplina nec quo ad mores, nec quo ad credibilia, q̃d absonũ & irrõnale cõtinet. At nõ sic vana gẽtiũ & philosophorũ traditio. Inuenies. n. apud egyptios & græcos & romanos, quot absonã & obscęna circa mores & deorũ credulitatẽ instituta fuerit: Legẽ D. Aug. in li. 2. de ciui. dei c. xxvi. & xxvii. illic inuenies absurdissima seruari, pcipue ĩ cultu ac placatiõe deorũ. inquit in. c. xxvi. Spectabamus. s. in tẽplo hinc meretriciã põpã, illinc verginẽ deam, illã suppliciter adorari, ante illã turpia celebrari, nõ ibi pudibundos mimos: Nullã verecundiorem scenicam vidimus, cuncta obscænitatis implebantur officia. Sciebatur virginali numini quid placeret, & exhibebatur, quod de templo domum matrona doctior reportaret. & in cap. xxvii. inquit. Hanc pudendam, vereque religioni aduer-

sandam & detestandā taliū numinum placationē: has fabulas in deos illecebras atque criminosas: hæc ignominiosa deorum fcā scelerate turpiterq; cōficta oculis & auribus publicis tota ciuitas discebat. Hæc commissa numinibus placere cernebat: & ideo nō solum illis exhibenda, sed sibi quoque imitanda credebat. Sed ab hac perditissima & immundissima impietate, & profana numinum falsorum celebritate, p Christi nomen ac sanctissimā legē in lucem saluberrimæ pietatis transferuntur hoīes, nam popoli ad ecclesias confluunt casta celebritate, honesta vtriusq; sexus discretione, vbi audiant q̄ bene hic ad tps vincere debeant, vt post hanc vitā, beate semperq; viuere mereantur. Vbi sancta diuinę legis scriptura totiusq; iustitiæ doctrina de superiori loco in omnium conspectu personante, & qui faciunt audiant ad premium, & qui non faciunt audiant ad iudicium. Quot insuper vana & penitus falsa ī doctrinis suis moralibus ac politicis, hi qui mundi sapientes & eruditores philosophi appellati sunt inseruerint, tibi manifestabimus in cap. sequenti. Constat igitur longe excellentiorē esse hanc diuinā christianāq; moralem disciplinā ex rōnabilitate contentorum & quo ad mores, & quo ad credenda. Hæc de præsenti capite dicta sint.

Cap. IIII.

IN quarto capite declaranda est celsitudo huius diuinæ ac christianæ, moralis philosophiæ ex disione cūctorū, & eorum, tam circa vitam moralem, q̄ politicam & regitiuam, & diuinorum scientiam, ac diuinum cultum. Tu igitur aduerte nullam penitus veram inueniri doctrinam philosophorum sed veris falso miscuerunt. nam secundum diuum Augu. in lib. 18. de ciuita. Dei. cap. 11. Inter falsa q̄ locuti sunt verū videre potuerunt, nesciētes tn̄ ad quē finē pro certo & specifice referendū esset. Sed & si nouissent ad quē finē referendū esset, parū sibi profuisse potuit, qm̄ ignorauerunt viā qua eundum sit. Hæc enim via Deus & Christus per legē suā nobis est. Ego sum, inqt Ioānis 14. via veritas & vita. Quoniam igitur philoso-

phi hanc diuinæ legis ac Christianæ viam ignorauerunt, iõ miserabiliter errarũt, immiscentes veris falsa de virtutibus & politicis & diuinis pertractantes. Et vt in speciẽ descẽdamus, Pythagoras qui moralissimus habitus est, adeo vt suaderet filiæ suæ virginitatem seruare, introduxit nefariam illam & penitus erroneam aĩarum migrationẽ ex corpore in corpus tam brutum quàm humanum, nesciens aliud allegare præmium pro bona ac recte vita acta & pœnam ex mala vita, quo nil stultius dici potuit. De cultu autem diuino pessime tradidit. Nam in his qui dicuntur aurei versus Pythagorę, eo quòd cẽlentur totius humanę vitę regula, instituit Deos venerandos atque colendos vt lege dispositi sunt, non quidem lege diuina atque Christiana, quoniam ignorauit, sed lege, gentilium, in qua impiissima instituitur idolatria, in qua solem & ceteros planetas vt diuina quædam, & Deos visibiles pręcipitur venerari, cum tamen ex diuino instituto, vt patet Genesis primo ca. data ac creata sint potius, vt sint nobis in signa, tempora, & annos, & dies, quàm vt colamus ea. Plato vt declarauimus in dispositione suæ philosophiæ, moralis ac ciuilis, licet verius ac rectiuis & propinquius philosophiæ Christianæ instituta rectæ vitę tradiderit, tamen & ipse defecit in ea sua famosa communitate vxorum, siue mulierum ac filiorum, & possessionum, quam et si non instituerit, quoniam vt rem impossibilem aduertit non posse seruari, tamen huius mẽtis fuit, vt Pythagora, obseruator: quòd ad perpetuam humano generis pacem, vnitatemque ciuitatis, non superesset expeditior via. Qua tamen introducta & ad obseruantiam redacta, oĩs honestas, omnisque castitas, & parentum honor sublata sunt, ideo in hoc turpissime errasse. Circa diuinum vero cultum Plato clarissime euanuit, & errauit, dum tradidit in libris de legibus, superstitiosum ac falsum deorum visibilium cultum, diuidendamque ciuitatem in duodecim partes, iuxta duodecim signa colenda, vt diuina entia. Qui & si forte existimaret, in mente sua esse tantum vnum deum, solique illi seruiendum: tñ

vt legislator pupulum ad impiisſimam idolatriam trã xit: ideo non immerito in hoc reprobandus eſt Socrates de quo dicitur ethicem.i. moralem philoſophiã traxiſſe a cœlo, & ipſe a gennio ſuo, ideſt ſpiritu familiari deceptus eſt; quoniã deũ Socratis appellari ſuſtinuit, a quo adeo dementatus eſt, quòd nil niſi eius iuſſu agebat, & a iudicibus ciuitatis Athenienſis in carcere damnatus ad mortem potato veneno, dixit Cebæ diſcipulo ſuo, Apollini gallũ.ſ. ſacrificandũ debemus, quoniã bono fine quieuimus: & hæc quidẽ inuenies in fine phedonis. Aoriſt: qui ſibi perſuaſit verã morũ regulã & rectã politicã iueniſſe poſt quã in ſecundo politicorũ policias a multis diſpoſitas vt à Socrate, Polidamo, Phalea, Carunda, Licurgo, Minoe reprobaſſet, & ipſe erronea tradidit, vt in vii.li. docet deos honorãdos eſſe, vbi expræſſe idolatriã docuit. Docet nullũ orbatũ.i. vitiatum corpore, puta ſurdũ, cęcũ, mutũ eſſe nutriẽdũ, ſed natũ relinquẽdũ ſicut relinquit catulus. Docet in caſu, puta qñ filii ſupbũdãt, aut timet infamia, procurare aborsũ. Quod vtiq; impiũ & ꝓphanũ eſt. Patet ergo quo philoſophi moralitatẽ tradẽtes turpiter errarunt. At lex diuina atq; chriſtiana immaculata omnino eſt, vt inquit Dauit i pſalmo. Lex dñi immaculata &c. Quod vtiq; ponitur ad drĩam cuiuſcunq; humanæ legis, quæ cũ non poſſint oĩa corrigere, multa illicita permittũt, vt vſuras, duella, proſtibula. At lex dñi pręcipue Chriſtiana oĩo immaculata eſt quoniã oĩa mala & illicita excludit. Vnde ſeruator noſter inquit Ioannis ca. viii. Quis me de peccato arguet? quaſi dicat nullus, qm quæ loquor, quæ facio, quæ doceo, quæ inſtituo vera ſunt, & veni in mundum vt teſtimoniũ perhibeam veritati. Et quot quot ante me venerunt fures ſunt & latrones. iſti fuere philoſophi mundi ſapientes nuncupatiui, çùm re uera apud recte de deo ſapientes, vitamque probatam agẽtes, magis ſtulti & imprudentes habẽdi ſunt. De his intendit Paulus ad Ro. primo cap. cum dicit. Quia cum cognouiſſent deum; ſcilicet ex ordine creaturæ non ſicut deum glorificauerunt; aut gratias egerunt, ſcilicet vero cultu vnius uerique dei, ſed

euanuerunt

euanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipiens cor eorum: Dicentes enim se sapientes esse stulti facti sunt & mutauerunt gloriam incorruptibilis dei, in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & serpentum, scilicet per idolatriam: propter quod tradidit illos deus in desideria cordis eorum in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora eorum in semetipsis. Quia commutauerunt veritatem dei in mendacium, & coluerunt & seruierunt creaturæ potius quàm creatori, qui est benedictus in sęcula. hæc Paulus. Patet igitur ex omnibus prędictis diuinam hanc moralem scientiam longe excellentiorem esse quacunque morali a philosophis tradita propter exclusionem cuiuscunque falsi & erronei. quod non verificatur in illa philosophorũ doctrina, ut tibi manifestauimus. Hęc de præsenti ca. dicta sint.

Cap. V.

IN quinto cap. manifestanda est excellentis huius scientiæ super cunctas humanas morales & ciuiles ex efficiẽtia & causalitate optimorum suornm effectuum, qui prouenire non possunt ab humanis moralibus. Sunt autẽ pręcipui sex quos Dauid enumerat in Psalmo dicens. Lex domini immaculata conuertens animas. Thestimonium domini fidele sapientiã præstãs paruulis. Iustitiæ domini recte lętificantes corda: præceptum domini lucidum illuminans oculos. Timor domini sanctus permanet in sæculum sæculi; iudicia domini uera iustificata in semetipsa. Desiderabilia super aurum & lapidem preciosum multum: & dulciora super mel & fauum, & omnium seruus tuus custudit ea, in custodiendis illis retributio multa. Et quidem quomodo lex diuina ac Christiana sit immaculata, iam tibi manifestauimus in capitulo præcedẽti, quoniã s: nullum continet errorem, nullumq; falsum, ideo lex veritatis appellatur Psal. lex tua veritas & in eius comparatione, humana lex dicitur vanitas & mendacium; vt in Psal. Filii hominum vsque quo graui corde. s. ut quid habetis

affectum

affectum vestrum depressum in terrenis? Vt quid diligitis Vanitatem & quæritis mendacium.i.vt quid diligitis traditiones & leges hominum, in quibus multa sunt vana & inconsona & falsa. Quasi dicat: has leges non attendite, sed diuinam, in qua est immaculata ac sincera veritas.

Primus autem eius effectus est ꝙ conuertit animas.i. retrahit aĩam & cor nr̃m a malo, & conuertit ad deum. Et in hoc distinguitur ab humana lege morali ac politica, quoniam non retrahit hominem nisi ab exterioribus malis, quę aut lingua aut opere committuntur, non enim se extendit nisi ad ea, super quæ cadit humanum iudicium, quod vtique non respicit, nisi quæ foris patent. Vnde in primo Reg.c.16.sic habemus. Homo videt quæ apparẽt, & secundum ea.s.iudicat, Deus aũt intuetur cor, quoniã Deus est scrutans corda & renes, vt inquit Dauit in ꝑsal. At lex diuina ac christiana studet auferre mala intrinseca vt odium, concupiscentias, malas cogitationes prodeũtes a corde, & id quidem imperfecte lex diuina antiq̃ data ꝑ Mosem & prophetas. Vnde Isaię 1. Lauamini, mũdi estote, auferre malum cogitationum vestrarũ ab oculis meis. & cap.55. Derelinquat impius viam suam, & vir iniquus cogitationes suas & reuertatur ad dominum. Et Iohelis. c.2. Conuertimini ad me in toto corde vestro, & scindite corda vestra, & non vestimenta vestra. Lex vero christiana perfectissime aufert ac cohibet mala intrinseca. Vnde seruator noster inquit Mat.c.5. Audistis quia dcm̃ est antiquis non occides, qui aũt occiderit reus erit iudicio. Ego aũt dico uobis, quia omnis qui irascit̃ fratri suo, reus erit iudicio. & eodẽ c. inquit. Audistis quia dictũ est antiquis. Non męchaberis, ego aũt dico vobis, quia oĩs qui viderit mulierẽ ad concupiscendũ eã, iam mœchatus est illam in corde suo. Et eodem cap. inquit. Audistis quia dictum est antiquis. Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum. Ego autem dico uobis, diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos. Cum igitur humanæ leges cohibeant solum mala extrinseca, non conuertunt hominem ad Deum. Conuersio enim ad Deum

est

eſt primo & corde:quoniam ex corde, vt inquit Saluator, Matth.c.15.exeũt cogitationes malę,veneficia,maleficia, homicidia,adulteria,&c. Et quoniã vt iã manifeſtauimus diuina antiqua lex, & Euangelica chriſtiana prohibet extrinſeca & intrinſeca mala, ideo merito dicitur conuertẽs animas ad Deum. Hic eſt primus effectus. Sed aduerte quòd antiqua lex mala intrinſeca & extrinſeca cohibet propter pœnas infligendas pro hac vita: ut cum dicitur in Leui.cap.24.Dentem pro dente,oculum pro oculo,& ſic coerceret manum a læſione proximi.Sed chriſtiana prohibet propter pœnas æternas. Vnde Ioannis c.5. Qui mala egerunt ibũt in reſurrectionem iudicii.i. in damnationẽ ęternam.

Secundus effectus eſt, ꝙ lex diuina vt continet teſtimonium domini fidele,ſapientiã pręſtat paruulis.ꝓ cuius notitia declarandũ eſt quid ſit teſtimonium domini in diuina lege,deinde quare eſt fidele, demũ quõ ſapiam præſtat paruulis.& ĩ hoc diſtinguit̃ diuina lex moralis ab hũana.

Tu igitur primo aduerte,ꝙ teſtimonia in lege, illa propriè ſunt,quæ cãnt authoritatem præcipientis in cordib. ſubditorũ,vt ꝑceptis ac inſtitutis in lege obediãt, puta,iõ hõ obedire tenet̃ ꝑceptis diuinis contentis in lege dei,qm̃ deus vnus omnipotens & omnium creator eſt, & iuſtus reddens vnicuique iuxta opera. ꝓpterea inquit Pau. ad Heb.11.Accedentibus ad deum, oportet credere quoniã eſt,& ꝙ inquirentibus eum remunerator ſit.

Scd̃o aduerte ꝙ teſtimoniũ dñi cõtentũ in diuina lege iõ eſt fidele,quia verax eſt,ille.n.teſtis fidelis ẽ,cui dignũ ẽ,vt credat̃,& ẽ ille,de cuius veritate non dubitat̃. cũ igit̃ deus ſit ipſa veritas,teſtimonia eius verã & credibilia ſunt & ꝑcipue quoniã nõ ſequuntur ſuperiorẽ legẽ,ſicut humana teſtimonia. Deus.n. prima lex & prima viuẽdi regula, ẽ.Et ꝑterea,qm̃ habẽt euidẽtẽ iuſtitiã. Quid .n. iuſtius q̃ ꝑ̃miare bonũ præmio æterno,& dãnare malũ ꝑ oppoſitũ? Teſtimoniũ ergo dñi merito fidele.i.verax & credibile dicendum eſt.& hoc ꝙ in pſal.dicitur. Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis, ex eo.ſ.ꝙ nõ ſequunt̃ ſuperiorem

legem,

legem,& quoniam manifestam continent iustitiam.

Tertio aduerte quòd testimonia contenta in lege domini,vt ꝙ deus vnus omnipotens omniũ creator & iustus & misericors est,sapientiã prę stant paruulis .i. humilibus & timẽtibus deum,quoniã vera sapientia, versatur circa diuina,vt pote verissima & altissima . Hęc aũt verissima sunt, & omnio dignissima,quòd.s.deus est,ꝙ tãtũ vnus,quòd oĩpotẽs, quòd iustus, ꝙ misericors, alr deus nõ esset. Est.n. deus cõis cõceptio, quo maius aut melius cogitari nõ põt. Merito igitur testimonia dñi & lex eius sapiẽtiam præstãt paruulis.i.faciũt hoĩes diuinã legẽ obseruantes, & diuinis testimoniis credentes,vere sapientes, & lex ipsa sapientia nuncupatur.Vnde Deu.iiii.Hæc scilicet diuina lex est sapientia nostra & intellectus coram populis . Constat igitur q̃ꝺ testimonia contenta in lege diuina sunt fidelia.i. vera & digna oĩ credulitate , & quare sapiam prestãt paruulis.Nũc aũt declarãdũ est,q̃ꝺ testimonia,super quæ fũdatur philosophia humana moralis ac ciuilis, non sunt fidelia,nec sapiẽtiã prestãt obseruãtibus hmôi legem.

Tu igitur aduerte quòd gẽtiles,qui moralia tradiderũt, & politica instituerunt, multa finxerũt falsa , vt homines ad virtutem traherent, & reuocarent a malo, & prout eis videbatur expedire bono reipublicæ, puta quòd q̃dam ex hoĩbus nati sunt ex diis , vt magnos conciperẽt aĩos ,vt fabulantur poetæ,de Enea,Hectore,Achille,Hercule: & quidam translati sunt in deos,puta qui bene ac iuste, & strenue gubernarũt patriam aut defensarũt,vt excitarentur ciues ad curandã seruandamq; patriam. Verum quoniã absurdum ẽ asserere hominem ex diis oriri, & in deos transferri , ideo hmôi testimonia infidelia sunt , & non credenda,vt pote nõ vera.Et qm̃ humanę sciẽtię moralis testimonia non sunt fidelia,ideo nõ prestãt sapiẽtiã paruulis. Nã apud gentiles duplex inuenitur sapientia, vna est speculatiua , vt metaphisica:altera est ad deorum cultum ordinata,qua in templis idolorum vtebantur sacerdotes , q̃ꝺ.s. sacrificãdum, q̃ꝺ orãdum, q̃ꝺ laudãdũ. & hanc Arabes dicunt magiã:qualis fuit illa Zoroastis , Oromasii,de qua

memor fuit Plato in Alcibiade secũdo. Illa quidem specu latiua quam plura cõtinet vera, sed & multa falsa, ut ꝙ mũ dus sit æternus, quòd deus de necessitate naturæ agit ad extra, quòd indiuiduorũ vt indiuidua sunt, ꝓuidẽtiam non habet, quòd tot sunt intelligentiæ, quot cęlorũ motus nec plures, & quoniã multa cõtinet falsa, iõ non meretur dici nec esse sapiẽtia. Est enim sapiẽtia vera & de verissimis ac diuinis rebus firma cognitio. Illa vero quam magiam vo cant versantẽ circa falsorum deorum cultũ, penitus falsa est ac reprobanda, vt pote a malis spiritibus inuenta ac fabricata ad deceptionem hominum, & contumeliam ve ri dei. Ideo nõ sapientia, sed insipientia dicenda est. Hanc igitur insipiẽtiã prestãt paruulis, i. hoĩbus ignorãtibus te stimonia, super quę fundata est ipsa magia Zoroastis & a liorũ sibi similiũ. Sicut ergo testimonia domini fidelia & vera, sapiẽtiã prestãt paruulis, sic ex opposito testimonia prædicta vt infidelia & falsa, insipiẽtiã præstãt. Hæc est illa de quã inquit Paulus. i. ad Cor. iii. Sapientia huius mũdi stultitia est apud deum. Patet igitur qũo diuina hęc mora lis sciẽtia & hoc secũdo effectu. s. & eo ꝙ sapiẽtiã præstat paruulis, excellentior est humana morali, & ea, quæ est deorum falsorum adoratiua.

Tertius effectus est, quòd lex diuina vt cõtinet iustitias rectas, lętificat corda obseruãtium eam. pro cuius notitia, primo declarabitur quę sint iustitię cõtẽtæ in diuina lege. secũdo qũo sunt rectæ. tertio quomodo lętificant corda, & in hoc hæc sciã distinguatur a scientia morali humana ac politica.

Tu igitur aduerte quòd iustitię in diuina lege sumũtur pro pręceptis iudicialibus, vt in Psal. Diligite iustitiã, qui iudicatis terrã. i. vos principes & iudices, diligite iusta iu dicia ut pręceptum est in lege. Sunt aũt in diuina lege pre cepta cærimonialia, quę obligant ex sola authoritate diui na, vti alia vel talia sacrificia, & tales obseruationes dierũ festorum, & tales expiationes vel purificationes persona rum aut vasorum. sunt & præcepta moralia, quæ ob ligant ex debito virtutis vt temperate & caste viuendum,

prudenter,& sine hipocrisi operandum, seniori & maiori deferendum, nemini calumniãdũ. sunt & præcepta iudicialia, quæ fundãtur in debito quo quis tanetur ad proximum: vt non lædendum nec in re nec in honore nec in persona: & super hoc feruntur præcepta iudicialia repressiua & punitiua, puta super furtum, super denigrationem honoris, super læsionem personæ aut vulnere, aut verbere, aut cæde: & de his maxime intelliguntur iustitiæ Domini. sunt ergo in diuina lege iustitiæ.i. præcepta & iudicia, quib. frenãtur homines,ne alter alterũ lædat, & lædenti assignatur pœna per iudicẽ infligenda,vt cohibeatur & caueat. Istæ igitur sunt iustitiæ Domini, de quibus dicitur quòd sunt rectæ idest iustæ & æquę secundũ veritatem,ad differentiam iustitiæ humanæ, quęex diuersitate opinionum, multam capit varietatem, dum vni videtur vera & recta, alteri falsa & obliqua.de quibus dicitur in Isaia cap. 5. Vhe qui dicitis bonum malum & malum bonum. iustitiæ igitur Domini ex se & semper sunt rectæ, quoniam a summa veritate, & omnium cognitore procedunt, cuius sermones omni veritate referti sunt. vnde prouerbiorum 8. cap. dicitur in persona sapientię diuinæ. Iusti sunt omnes sermones mei, & non est in eis prauum quid, neque peruersum, recti sunt omnibus intelligentibus, & æqui inuenientibus scientiam. Et quoniam iustitię domini rectæ sunt, ideo lętificant obseruantium corda. Qui enim obseruant legem diuinam, iustitiæ Domini non apparent eis durę neque seueræ,neque contristatiuę, sed ęquitati permixtæ propter diuinam sapientiam atque prudentiam, & propter præmii maximi spem. Vnde in Psal. In via testimoniorum tuorum delectatus sum sicut in omnibus diuitiis: & prouerbiorum cap.21. Gaudiũ est iusto facere iustitiã,& pauor operãtib. iniquitatem. Constat igitur qũo ex eo ꝙ diuina lex continet præcepta iudicialia recta & vera, lętificat obseruantiũ corda: & ut sic excellẽtior ẽ humanis sciẽtiis moralib.

Quartus effectus eius est,quòd diuina lex ex eo quòd continet præceptum Domini lucidum, illuminat oculos.

Pro cuius notitia declarandum est quid præceptum importat,& cum in lege domini sit præceptum cerimoniale ac iudiciale & morale,de quo præcepto intelligitur quòd sit lucidum, deinde quomodo illuminat oculos,& in hoc distinguitur diuina lex moralis ab humana.

Tu igitur aduerte quòd præceptũ in lege dicitur illud ad quod attenditur secundum imperium superioris,& est de agendis,vel abstinendis, qualia sunt prçcepta negatiua & importat debitum ac obligationẽ in eo cui præcipitur. Quod quidem debitum aliquãdo est ex parte regulæ quã quis teneṫur seruare; & maxime ex parte diuinæ regulæ, & sic illud sub debito cadit, sine quo rationis ordo seruari non potest, vt nõ mœchandũ,non blasfemandum,non decipiendum proximum, nam cum oppositis non stat re ctus rationis ordo. Aliquando autem tale debitum est ex authoritate præcipientis, cui obedire tenemur, & sic illud sub debito ac prçcepto cadit, sine quo subiectionẽ ad præcipientem seruare non possumus. Aliquando huiusmodi debitum est ex parte finis, quem omnino volumus, & qui est nobis a deo præstitutus,& sic illud sub præcepto cadit,sine quo finem intentum consequi non possumus, vt si volumus ad vitam ingredi, seruanda sunt mandata.

De quo aũt præcepto intelligendũ sit,ꝙ sit lucidum & illuminans oculos, aduerte quòd proprie de his intelligẽdum est, quç Deus ipse prohibuit, ut non occides, non furaberis, non mœchaberis, quæ profecto lucida sunt,eo ꝙ in se euidentem habent claritatem apud quemcunque viuentem ꝭm dictamen rectæ rationis, & obligãt omnẽ hominẽ ad sui obseruantiã ꝑꝑ illud vniuersalissimũ principium. Quod tibi non uis fieri, nec alii feceris.

Quoniam igitur huiusmodi Domini præcepta lucida & clara sunt,nullãq; pçnitus ambiguitatem continent, illuminant oculos.s.rationis, ostendunt enim nobis qũo recte ac irreprehensibiliter viuendum, ideo rationem & intellectum nostrum illuminant sicut corporalis lux,tene bras noctis. Vnde prouerbiorum 6.dicit. Mandatũ dñi lucerna,& lex lux est. Illuminant inquã oculos rõnis nostræ,

ſtræ,qui multotiens caligant cupiditate exteriorum bono rum & cōcupiſcentiis internarū paſſionū, quibus præcipi tamur in peccatum,vt in tenebras horrendas, a quibus nō illuminarmur niſi obſeruantia diuini pręcepti. Ideo Dauid in Pſal.inquit, Illumina oculos meos.ſ.per præcepta tua,ne vnq̄ obdormiam in morte.ſ.peccati. Conſtat igitur q̄ͦ præceptū dn̄i lucidū eſt,& illuminans oculos. & ī hoc diſtinguitur diuina ac chriſtiana lex moralis, a morali humana:plura nāq; in ea inuenimus mādata ac īſtitu ta,quæ non illumināt,ſed rationem ipſam velāt & obtene brant. Quidam enim apud gentiles mandauerunt peregrinos propulſandos a finibus,& diis ſacrificandos,vt reci tat Plato in his qui de legibus de habitantibus circa Pon tum euſinum. At Chriſtiana lex mandat peregrinos hoſpitesque colligi. Mat. xxv. Hoſpes fui & recepiſtis me. Quidam inſtituerunt deteſtabilem marium concubitum, ad vitandū ſuperfluā filiorū generationē, vt recitat Ariſt. in politicis. At diuina & chriſtiana lex id penitus deteſtat̄ in ſacra Geneſi cap.xix.& Paulus ad Ro.1. Quidam inſtituerunt obſcænos ludos paleſtræ, quibus mares & femi næ nudæ ad irritandam omnem libidinē ſeſe exercebant. Quidam ebrietatem ſemel in menſe approbarunt,vt om nis triſtitiæ ac amaricati cordis ſingulare remedium. At diuina lex & chriſtiana, omnē impudicitiā, oēmq; ebrietatem vetat.vnde Paulus ad Ephe.v.Nolite inebriari vino in quo eſt luxuria. Quidam tradiderunt iuſtitiam eſſe de genere malorum,nec computandam inter virtutes,niſi ex opinione vulgi.Iniuſtitiam vero de genere bonorū, vt recitat Plato de prothagora ſophiſta,& de Traſimaco tyranno.At diuina lex ac chriſtiana id oīno deteſtatur, approbans oppoſitū,unde dicitur Matt.v.Beati qui pſecūtio nē patiuntur propter iuſtitiā quoniā ipſorū eſt regnū cælorum.Conſtat igitur,q̄ͦ diuinā hæc & Chriſtiana moralis philoſophia excellentior eſt humana, ex eo ꝙ conti net oīa pręcepta moralia lucida.i.expreſſe vera, & cōſonā tia rationē rectā:quod non cōtinent q̄ plures humanæ traditiones.īmo abſona& repugnātia rectæ rōni vt docuimus

Quin-

Quintus effectus est, quòd diuina ac Christiana lex causat in obseruantibus eam timorem sanctum ac permanentem in fæculum sęculi.i.in perpetuum. pro cuius notitia declarabitur, quis nam sit timor sanctus, & quomodo est permanens in æternum, & quomodo diuina lex in obseruante eam causat hunc timorem sanctum: & in hoc differt a lege humana morali.

Tu igitur aduerte quòd omnis timor ex amore causatur. Timet enim homo illud perdere, quod amat: vt filius timet patrem, quia timet perdere hereditatem quam amat. Sicut igitur duplex est amor, ita duplex est timor. Amorum autem apud sacrã scripturam, quidam sanctus, quidam non sanctus. Sanctus est ille, quo deus & quæ dei sunt, & primus in ordine ad deum diliguntur: & de hoc intelligendum est dictum Pauli ad Ro. 5. Charitas dei diffusa est in cordibus nostris, per spiritum sanctum qui datus est nobis. Non sanctus est ille quo quis seipsum inordinate & mundum & quæ mundi sunt diligit. & de hoc intendit Ioannes in sua prima epistola cap. 2. cum dicit. Nolite diligere mũdum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundũ, charitas patris nõ est in eo. Correspõdenter timor est duplex. s. sanctus & non sanctus. Sanctus prouenit ab amore sancto, & est ille quo timet homo offẽdere Deum vt patrem ac summum suum bonum, recusatque ab eo separari et se illi per reuerentiam ac honorem subiicit: et famosum est hunc timorem appellari castum atq; filialem. Nõ sanctus prouenit ab amore non sancto: & est ille quo timet homo sibi aduersa præter rationem, quia peruerse est sui amator, & non in ordine ad Deum, nec de animæ salutem: similiter qui inordinate tenet eos qui corpus aut facultatem aut filios offendere possunt, hoc timore timet qui seruilis ac mũdanus solet nũcupari. De hoc intendit seruator noster Math. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus &c. De timore autem sancto intelliguntur omnia scripturæ dicta, in quibus timori attribuitur beatitudo. Beatus homo qui timet dominum: aut sapientia. Initium sapientiæ timor domini: aut indeficien

tia bonorum, Psal. Timete dominum omnes sancti eius, quoniam nihil deest timentibus eum. Constat igitur quis sit timor domini sanctus. Vt autem scias quomodo timor domini sanctus permanet in æternum, aduerte quòd mundanus terminatur cum mundo ac vita præsenti. Cum enim homo post mortē frui non possit mundi nec sui corporis oblectamentis, non timet ea perdere. Timemus.n. ea quæ aduersantur bonis, quibus vti possumus pro hac vita. Seruilis autem, qui & pœnalis dicitur, permanet in malis damnatis in æternum propter pęnam æternam. Castus vero & filialis dupliciter permanet in bonis in æternum, primo quo ad pręmium, quod vtique erit ętern͠ū, & est fructus timoris filialis.nā ex eo ꝙ timemus timore sācto deū vt patrem, cauentes ne eum offendamus non propter euitationem pœnę, sed ex amore bonitatis suæ, beatificamur: Vnde in Ecclesiastico.c.1. Plenitudo sapiētiæ timere Deū & plenitudo a fructibus illius. Secundo permanet in bonis ac beatis in ęternum quo ad aliquem actum. Diximus.n. tres esse illius actus.f.timere offendere Deum, recusare se parari a deo, subiicere se Deo per reuerentiam & honorē. Respectu primi & secundi non permanet, quoniam in vltimo fine firmati sunt, respectu autem tertii semper permanebit. Vnde Apocalypsis c.14. dicitur. Timete Deum & date illi honorem. Constat ergo quomodo timor domini sanctus permanet in obseruante diuinam ac Christianam legem in sæculum sæculi.

Quòd aūt diuina lex causet hunc timorē in obseruante eam, iam nō est difficile ostendere: Ordinat enim & trahit hominem ad Deum vt ad patrem beneficum, & cōuertit animam à terrenis illecebris ad Deū summū bonum summunq; delectabile: ex consequenti obseruans hanc diuinā legem efficitur carus ac dilectus filius Dei: Ioannis 1. Dedit eis potestatem filios Dei fieri: filius aūt carus patri semper seruat timorem sanctum.i. filialem erga patrem, ita ꝙ timet offendere patrem propter bonitatem patris, & ei debitum exhibet honorem. Et quidem quòd in hoc distinguatur diuina ac Christiana moralis, a morali humana gē

tilium

filium, constat ex eo, quòd apud eos non trahuntur homines ad virtutem & bene operandum, nisi præmio pollicito in lege, quod est prēmium præsentis vitæ: puta quòd famā & memoriam apud posteros perpetuam acquirent, quòd primos titulos & honores in republica obtinebunt, quòd poetę & oratores scriptis suis eos immortales reddēt. Nec retrahetur a vita mala nisi formidine pœnę per legem constitutæ, aut crudelitate cruciatuum apud inferos, quos Plato & gentilium poetę fabulati sunt. De beatitudine autem alterius vitę paucissimi, pręter Platonē, verbum fecerunt, & quidem vt in caligine ac in tenebris, & non aperte, quoniam solo Deo reuelante, id hominum generi compertum est: Vnde dicitur Isaiæ lxiiii. Oculus non vidit nec auris audiuit, quoniam scilicet in nullo sensibili ac corporali bono consistit, nec in cor hominis ascendit, idest nec intellectu apprehenditur, quæ præparauit deus diligentibus se. Quòd si Plato visus est proximus attigisse id quod sacra ac christiana lege tenemus, puta quòd beatitudo non pro hac vita, scilicet post mortem, & in speculatione summi pulchri reponēda sit, non ex modo philosophandi a sē satis, sed cognitione quam habuit ex diuina scriptura apud hebræos aut ægyptios, secundum Diuum Augu. id censendum est. At christianus populus a seruatore nr̄o edoctus, qui est sapiētia patris, clarissime audiuit: In mundo pressurā habebitis, in me aūt pacē. Ioan. xvi. Et iterū gaudete & exultate, quoniam nō in mūdo, sed in cęlis copiosa est merces vestra, Luc. 6. Quoniā igitur moralis humana non trahit hoīem ad deum, vt ad patrem, sed vt ad iudicem & vindicatorem malorū, constat quòd non causat in hoīe timorē domini sanctū ꝑmanētem in æternū, sed aūt mundanū qui cum vita pręsenti terminatur, aut pœnalem, qui in cruciatibus permanet in æternum in miseris ac dānatis. Oppositū autē causat hęc diuina sciētia moralis, vt tibi manifestauimus, constat quàm excellentior sit illa ex hoc singularissimo effectu.

Sextus est, quòd & multa ac optima retributione nobis a seruatore nostro reuelata ac promissa, diuinā hāc legem

obſeruantibus, fiunt mandata domini deſiderabilia ſuper aurum & lapidē pretioſum multum,& dulciora ſuper mel & fauum,& in hoc diſtinguitur ab humana morali ac politica. Pro quorum notitia primò declarandum eſt quomodo mandata ac inſtituta in hac diuina ac chriſtiana ſcientia, ſunt deſiderabilia ſuper aurum & lapidem pretioſum obſeruanti ea. Secundo quomodo dulciora ſuper mel & fauum. Tertio quō & hoc diſtinguitur hæc ſcientia, a morali humana. Tu igitur aduerte, quòd in hac ſcientia retributio obſeruanti diuina mandata, eſt ipſa ęterna beatitudo, vt ibi manifeſtabitur in parte vltima. Quę quidem beatitudo oī vere credenti, & Deo adhęrenti ſumme deſiderabilis ac amabilis eſt, vt p ote eius ſummum bonum, & gratia cuius amat ac deſiderat quęcunq; offeruntur ſibi vt media ad illam. Conſtat autem ex ſeruatoris noſtri dicto, mandata ſiue pręcepta diuina in lege reuelata eſſe media ad beatam vitam, Math. 19. Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata. Si igitur retributio illa ſuper omnia deſiderabilis eſt homini fideli ac bene diſpoſito, qui fide viua ad Deū accedit, conſequens eſt media. ſ. mandata ſint ei deſiderabilia ſuper omnes mundi diuitias, omneſque faſtus & ornatus ac pompas ſęculi: & id intendit Dauid cum inquit. Deſiderabilia ſuper aurum multum: & per aurum omnes diuitias intendit, & ſuper multum lapidem pretioſum, per quem omnia quę ad apparentiam & ornatum & faſtum vitę ſpectant intendit. Vir namq; bonus inquit cum Paulo, ad Pphilip. 3. Omnia arbitratus ſum vt ſtercora vt Chriſtum lucri faciam: & ſapientię. 7. Diuitias nihil eſſe dixi in comparatione illius, nec comparaui illi lapidem pretioſum, quoniam omne aurū in comparatione illius, arena eſt exigua, & tanquam lutum exiſtimabitur. argentum in comparatione illius. Et horum quidem ratio eſt, quoniam omnes mundi diuitię ac pompa, & faſtus vanitati & tranſmutationi multiſq; anxietatibus admiſcentur, a quibus liberatur qui ad Deum per mandatorum obſeruantiam tendit, viuit enim mente tranquilla, & delectatur in multitudine pacis. Vnde Ioannis. 16. In mundo pręſſurā habebitis, in me autem pa-

cem:& Dauid. Pax multa diligentibus legem tuam,& non est illis scandalum. Constat igitur quomodo mandata in hac diuina lege ac scientia contenta, desiderabilia sunt super aurum &c.

Quomodo vero dulciora sint super mel & fauum, aduerte quòd per mel & fauum intendit omnes sensuum ac corporis oblectationes, & intendit quòd obseruans diuina mādata, maiores ac perfectiores delectationes percipit, quàm sensualis homo in omni suo sensu corporeo, & obiecto delectabili. Cuius quidē ratio triplex est. Prima sumitur ex obiecto delectabili, quod est bonum diuinum, & Deus ipse gloriosus, Psal. Quam bonus israel Deus, his qui recto sunt corde. Obiectum autē oblectationis corporeç, est bonum sensibile, quod ad diuinum comparatur, vt vmbra ad solis radium, lapis vilis ad Iaspidem. Secunda sumitur ex virtute animç delectantis. Virtus namque cui inest oblectatio spiritualis est intellectiua, quæ longe nobilior & purior & permanentior in operatione sua est, quàm sensitiua quoniam illa incorruptibilis, hçc autem non: illa absoluta ab omni organo corporeo, hçc autem non. Tertia sumitur ex modo delectationum: corporales namque delectationes coniunctç sunt motui & alterationi & labori, ita quòd semper aliquid tristitiç habent admixtum, ideo nunquam sūt simplices ac purç delectationes. spirituales autē magis sunt inquietç quàm in motu. consistūt enim in speculando & amando diuinum bonum, & quç ad ipsum ordinantur: ideo nobiliores sunt. Quòd si animis plebeis ac vulgaribus dulciores & amabiliores appareant delectationes corporales, id non est per se, idest ex natura ipsarum delectationum, sed per accidens, idest ex deprauata dispositione eorum. Viuunt enim secundum sensum vt bruta, parum aut nihil ratione vtentes. Quoniam igitur obseruans diuinam ac Christianam legem, delectatur rebus cælestibus, ideo dū mandata domini obseruat, apparent ei dulciora, idest delectabiliora quàm mel & fauum, idest quàm omnia delectabilia mundi, gustat enim quoniam suauis est dominus. & primç Petri. I. Si tamen gustastis quoniam suauis & dul-

cis est dominus. & quoniam Paulus iam hanc dulcedinem gustauerat, inquit ad Romanos. 8. Non sunt condignę passiones huius temporis, si comparentur futuræ gloriæ, quæ reuelabitur in nobis. Constat igitur quomodo hæc diuina scientia propter æternam retributionem facit obseruantibus eã mandata domini desiderabilia & delectabilia &c. Et in hoc distinguitur ab humana morali. Neq; enim in ea exprimitur certa ac æterna beatitudo, nec in quo vere ac singulariter consistat, sed potius in confuso & in nube cum admixtione multorum errorum. Nam Pythagoras interrogatus ad quid natus esset, nesciuit aliud respondere, nisi vt cælum videret, siue specularetur. At humana anima cælo dignior est, vt pote ad imaginẽ Dei summi qui spiritus & non corpus est: ergo finis hominis quid dignius est quàm videre & contemplari cælum. Aristote. in Ethicis non veram & æternam sed qualemcunq; beatitudinẽ & imperfectissimam pro hac vita posuit in diuinorum entium intelligentia, ad quam tamen ipse confitetur se habere humanum intellectum, in secundo primæ philosophiæ, vt oculũ noctuæ ad lumen solis. Plato in Phędone Socratem introducit disputantem de felicitate & miseria alterius vitæ magis more poetarum, quàm quid certi determinet. In vltimo autem de Republica introducit Herum Pamphilum suscitatum a mortuis fabulantem per longas ambages circuitus animarũ modo ad felicitatem, modo ad miseriam: in Thimæo vult animas ad compares stellas redire, vnde processerunt, & ibi felicitari. In libris de legibus instituit diuinas leges de Deorũ cultu & orationibus & sacrificiis petendas esse aut a Pithio Apolline, aut a Delphico, aut ab Ammone oraculo. Qui proculdubio non sunt nisi fallaces spiritus & falsi dei: omnes enim Dii gentium dæmonia. Quomodo ergo humana gentilium traditio poterat mandata sua circa mores a rectę vitę obseruantiam, & humanam mẽtem ad beatitudinem dirigere, & media ad beatam vitam reddere desiderabilia ac dulcia, cùm nescirent verę beatitudinis semitas, nec quę sedes expectaret animã solutam legibus seruitutis humanæ, nec in quo specifice

ac singulariter beatificari posset? cum nonnulli fabulentur de campis elisiis, alii de Ethere puro, alii de compare astro, alii de speculatione idearum, alii de contemplatione primi boni. quæ tamen qualis futura sit penitus ignorant. iō Deus misericors cæcitatem ac ignorantiam miseratus humanam, missit sapientiam filium suum, diuinum ac veridicum doctorem, vt illuminaret nos sedentes in tenebris & in vmbra mortis. Hic reuelauit, quoniam merces nostra est in cęlis, & quòd beatitudo nostra est, vt simus sicut Angeli Dei in cęlo. s. per amorem & speculationem & inenarrabilem fruitionem Deo coniuncti per vitam æternam, sine metu reuertendi ad nouas indigentias & miserias, quales nunc experimus. Beati enim erunt qui habitabunt in domo domini in sæcula sęculorum laudabunt eum. sed de his plenissime dicturi sumus in parte vltima huius nostri laboris. Non ergo mirum si diuina hæc & Christiana sciētia reddit mandata domini desiderabilia & dulcia, quod facere nō pōt humana gentilium moralis philosophia. Patet ergo quō incomparabiliter excellentior est, ex eo quòd causat sextum hunc & optimum effectum. Veri igitur ac fidelis animi est hanc diuinam & Christianam scientiam studio & opere sectarii relicta vana & superstitiosa illa humana, in qua falsorum Deorum traditiones & ritus, ambiguæ bene ac honeste viuendi leges tradūtur. & hanc verā sapientiam amplecti diuus hortatur August. in. 2. de ciui. Dei, cap. vltimo, vbi inquit. Nunc iam cælestem arripe, pro qua minimum laborabis, & in ea veraciter semper q; regnabis, illic enim tibi non vestalis focus, non lapis capitolinus, sed Deus vnus & verus, qui non metas rerum, nec tempora ponet, sed imperium sine fine dabit. Noli Deos fallaces falsoq; requirere, abiice potius atq; contemne. in veram emicans libertatem. Non sunt Dii sed maligni spiritus, quibus æterna tua felicitas pœna est. Non tam Iuno Troianis, a quibus carnalem originem ducis, arces videtur inuidisse Romanas, quàm isti dæmones: quos adhuc Deos putas omni generi hominum sedes inuident sempiternas &c. Hęc de pręsenti cap. dicta sint.

Cap. 6.

IN hoc capite declaranda est huius diuinæ scientiæ celsitudo ex eo quòd extra eam, nulla est perfecta virtus moralis. nullusque actus simpliciter bonus moraliter. Pro quorum notitia primo declarandum est nullam esse verã ac perfectam virtutem moralem sine agnitione veri Dei, & relatione in eum vt in vltimum ac optimum hominis finem. Secundo quòd nullus est perfectus actus moralis nisi propter Deum, vt obiectum amatum vltimate fiat. Tertio quòd in fideli viuente secundum legem moralem humanitus traditam nec est perfecta virtus aliqua moralis, nec actus bonus perfectus moralis. Quarto quod in solo fideli viuente secundum legem diuinam ac Christianam dantur perfecta virtus, perfectusq; actus moralis, & tunc manifesta erit celsitudo huius diuinæ scientię supra morales gentilium ac philosophorum.

Quantum ad primum aduerte hanc esse veram & expressam Diui Augustini sententiam, in omni sua doctrina, & primo scribens contra Iulianum lib. 4. inquit. Constat quòd quicunq; philosophorum, christum Dei virtutem & Dei sapientiam nescierũt, hi nullã virtutem. s. perfectam, sicut nec veram sapientiam vlla ratione habere potuerunt. Et in libro de vera innocentia inquit. Nihil est bonum sine summo bono. Vbi. n. deest agnitio æternæ & incommutabilis veritatis, falsa virtus est, etiam in optimis moribus, idest qui optimi esse videntur. Et in libro de continentia circa finem inquit. Nunquid continentiam, quam munus Dei verissime dicimus, dicturi sumus esse peccatũ? absit a nostris cordibus tam detestanda dementia. Beatus autem Apostolus inquit. Omne quod non est ex fide peccatum est: quæ ergo fidem non habet, continentia nominãda non est. Idem intellige de quacũque alia virtute. Et in libro quinto de ciuitate Dei inquit. Constare debet inter omnes veraciter pios, neminem sine vera pietate, id est veri Dei vero cultu, veram posse habere virtutem. Et in libro decimonono inquit. Veræ virtutes nisi in eis, quibus inest vera pietas esse non possũt. Item in libro de moribus ec-

clesiæ,

clesiæ;cum conclusisset omnia in Deum referenda, postea diffiniens morales virtutes, quæ simpliciter & perfecte vir tutes sunt inquit. Temperantiam dicimus esse amorem se se Deo integrum incorruptumque seruantem: Fortitudinem:amorem omnia propter Deum facile perferentem, Iustitiam, amorem Deo tantum seruientem, & ob hoc be ne imperantem ceteris quæ homini subiecta sunt: Prudētiam,amorem bene discernentem ea quibus adiuuetur ten dere in Deum, ab his quibus impediri potest. Ex quibus constat pro rei veritate,nullas esse veras virtutes, si non in Deum vt in hominis supremum ac rectum finem vltimate referantur. Vnde si ad aliquid aliud vltimate, siue non ad aliud quàm ad seipsas referantur, veræ ac perfectę virtu tes dicēde nō sunt.Quapp Diuus Augustinus scribens cō tra Iulianum, & respōdēs argumēto Iuliani probātis gēti les habuisse veras virtutes eo ꝙ iuxta verbū Apost.ad Ro. primo,ea quæ erant legis faciebant, inquit.Dictum Apostoli non conuincit quòd habuerint veras virtutes, eo ꝙ non propter finem debitum ea quæ sunt legis faciebant. Nam sine fide non ad eum finem ista opera retulerunt, ad quem referre debuerunt.& exemplificans de Fabricio, & Catilina dicit quòd Fabricius minus punietur, quàm Catilina,non quia iste bonus,sed quia minus malus,quia minus impius Catilina. Nam licet Fabricius veras ac per fectas virtutes non habuerit,a veris tamen virtutibus non plurimū deuiauit sicut Catilina, & ei similes. Correlaria ergo sequitur,quòd quicūque aliquod bonum agit ex genere vel officio,id est,aliquid quod agendum est, hoc tamen agit propter nomen bonum,aut famam,aut honorē, aut diuitias, vltimate in his figendo terminum intentionis suæ, neque actu, neque habitu perfecte virtuose agit ex intentione sanctorum doctorum: & ipsi etiam philosophi veritate ducti, idem asseuerant. Nam Arist.in tertio Ethicorum determinat ciues illos, qui gratia assequendi honoris aut fugiendi opprobrii pericula sustinēt in defen sanda patria,non habent veram fortitudinem,sed per quā dam similitudinem. Magis tamen assimilantur viro forti

quàm

quàm hi qui propter alios fines minus bonos diſcrimina ſuſtinent,vt iam declarauimus in Epythomatibus noſtris in tertio Ethicorum. Item in quarto Ethicorum dicit ꝙ liberalis non honorat nec amat diuitias propter ſeipſas, ſed vt communicet eas alteri. Vbi Euſtratius commentãs inquit. Qui gratia honoris vel gloriæ vel venatione maioris lucri diuitias largitur,non eſt liberalis. Sed aduerte ꝙ notanter dixi, in his figendo terminum intentionis ſuæ vltimate. Nam non opponitur virtuti quòd quis agat propter honorem aut famã, aut diuitias, dummodo nõ ſiſtat hic intentionem ſuã vltimate, ſed hos fines proximos & ſingulares ordinet in vltimum finem qui eſt Deus benedictus actu vel habitu. Nam & diuina ſcientia admonet nos Eccleſiaſtici 41. curam habere de bono nomine: & prælati ac rectores rationabiliter appetũt honorari a ſubditis, vt authoritas eorum ſeruetur ad bonum ſubditorũ. Et diuitias moderate appetere & quærere non eſt vitioſũ, aliter nullus poſſet licite diuitias poſſidere, quod eſt contra ſacros Theologos. igitur modo nõ figatur vltimata intentio in his, ſed ſaltem habitu referantur in Deum, non contrariatur virtuti. & propterea Paulus paucis oſtendens quomodo hæc in Deum referenda ſunt,vt ſeruetur virtutis ratio, inquit primę ad Corinthios 10. Siue ergo manducatis, ſiue bibitis, ſiue quid aliud facitis,omnia in gloriã Dei facite,quaſi dicat, oĩa in Dei honorem vltimate referte vt ĩ primum omnium bonorum authorem & largitorem. Conſtat igitur ex prędictis nullam eſſe veram ac perfectam virtutem moralem ſine agnitione veri Dei, & relatione ĩ eum,vt ĩ vltimum ac optimum hominis finem.

Quantum ad ſecundum,declarandum eſt nullum eſſe perfectum actum moralem niſi fiat vltimate propter verũ Deum vt obiectum amatum,ita quòd Deus ipſe & non aliud ſit vltimus finis propter quẽ agens moraliter agit. Ad euidentiam huius aduerte quòd ad actum bonum perfecte moralem requiritur intẽtio recta & bona moraliter. Hæc autem eſt qua intenditur & diligitur ac quæritur illud quod propter ſe & gratia ſui eſt diligibile, vt propter

se ac gratia sui diligatur ac quæratur,& quòd est diligibile non præcise propter se sed propter aliud,diligatur in ordine ad aliud actu vel habitu,ad quod referẽdum est:quòd si diligibile propter aliud diligatur vltimate propter se, & non diligatur vt diligibile est, non erit bona perfectaque moralis intentio. Nam omnis talis intentio est difformis ac deuians a ratione recta. Dictat enim ratio recta, vnũquodque debere diligi vt diligibile est, vt si est diligibile vltimate gratia sui,& non in ordine ad aliud, sic diligatur & non aliter,si propter aliud,sic diligatur & non aliter: & si quid non est diligibile,nec gratia sui nec propter aliud, neutro modo diligatur.Si ergo in omni intẽtione aliquid diligitur & quærit per se,intẽtio qua diligitur diligibile vt diligibile est,& non diligitur non diligibile, erit recta ac bona atque laudabilis, qua aũt diligitur diligibile aliter quàm debeat diligi vel diligitur,non diligibile vt vitium & peccatum,est non recta,nec bona perfecta moraliter.Et cõfirmatur sic.Omne diligibile aliud a Deo, diligendum est finaliter propter Deum,ergo omnis intentio qua aliquid aliud a Deo diligitur propter se,non est bona perfecta moraliter.antecedens quidem sic manifestatur.Quælibet rationalis creatura,vt sit recte ordinata,beneque in operando disposita,debet actus omnes suos ad vnum finem vltimate ordinare, quem constat non posse esse alium quàm illud optimum ens summe diligẽdum, quo in natura nec dari nec cogitari potest melius: ex consequenti non est referibile ad aliud vlterius bonum. Hoc autem concluditur diuina authoritate,& ratione humana, nõ esse nisi Deum. Vnde Diuus Augustinus in libro de moribus Ecclesiasticis inquit. Non arbitror cum de moribus & vita sit quæstio, amplius esse quærendum quid hominis sit summum bonum,quo referenda sunt omnia: id enim esse patuit & ratione quantum valuimus,& ea quæ nostræ rationi antecellit authoritate diuina nihil aliud quàm ipsum Deum. Consequentia vero patet, quoniam cum intentione qua aliquid aliud a Deo diligitur vltimate propter se, aut qua diligitur ab aliquo non diligendum, non stat dictamen rationis

tionis recte,ergo non est bona perfecte moraliter.

His præmissis probatur propositum principale sic. Nullus est actus bonus perfecte moralis nisi factus sit intentione recta, intentio non est recta, nisi sit cum dictamine rationis rectę. Ratio recta dictat omnem actum moralem fiendum vltimate propter summum ac optimum finem, qui non gratia alterius, sed gratia sui diligendus est. Hic autem est Deus, vt declarandum est, ergo nullus est actus bonus perfectus moralis, nisi fiat vltimate actu vel habitu propter Deum &c. Ex quibus correlarie sequitur, nulla esse opera vere, & perfecte moraliter bona, nisi vltimate fiat ex Dei dilectione actuali vel habituali. Vnde Augustinus super Psalmos, Ea quippe sola opera bona dicenda sũt, quę per dilectionem Dei fiunt. & in libro de spiritu & littera inquit. Non est fructus bonus, qui de charitatis radice nõ surgit. Quid autem est charitas nisi dilectio dei propter se, & proximi propter Deum? quæ utique ex dilectione Dei procedit.

Quantum ad tertium probandum est quòd in fideli viuente secundum legem moralem humanitus traditam nõ est perfectus actus moralis, nec perfecta virtus. Tu igitur aduerte ex communi doctrina sanctorum, etiam philosophi in tertio Ethicorum, Actus humani recipiunt bonitatem ex debitis circunstantiis, vt scilicet taliter fiant, qualiter fieri debent, vt per taliter & qualiter comprehendantur omnes circunstantiæ requisitæ ad actum bonum perfecte moralem; inter quas circunstantias finis debiti est potissima. recipiunt similiter imperfectionem ex carentia debitarum circunstantiarum, & præcipue debiti finis, puta si non fiunt ad eum finem vltimate, propter quem fieri debent. Ex his arguo sic. Nullus actus infidelium pręcipue qui viuunt, aut vixerunt secundum instituta philosophorum gentium fit propter Deum vltimate, aut ex dilectione Dei, quoniam ipsi non cognouerunt ipsum esse propter seipsum diligendum, & cætera propter ipsum: aliter idolatriam non docuisset in populis, ergo nullus eorum actus fit intentione recta cum careat circunstantia debiti finis.

ex conſequenti non fit perfecte virtuoſe moraliter, & ex hoc ſequitur quòd nulla virtus moralis eſt perfecte in infideli. Nam cum ex virtuoſis actibus, & ex perfectis generetur ac intendatur virtutis habitus, ſi ī infideli eſſent actus vere ac perfecte uirtuoſi, in eodem eſſent veræ ac perfectæ virtutes morales. Quod eſt contra docrinam ſanctorum, & pręcipue Diui Augu. vt docuimus in prima huius capitis parte.

Nec obſtat, quòd Auguſtinus ſcribens ad Marcellinū videtur aſſerere in Romanis gentilibus veras fuiſſe virtutes politicas, quæ vtiq; morales ſupponunt. Vnde inquit. Rem publicam Romani cōſtituerunt auxeruntque virtutibus, & ſi non habentes veram pietatem erga verum Deū quæ illos etiam in æternam ciuitatem poſſet ſalubri religione perducere, cuſtodientes tamen quandam ſui generis probitatem, quę poſſet terrenæ ciuitati conſtituendę augendæ conſernandęque ſufficere, Deus enim ſic oſtendit in opulentiſſimo & præclaro Romanorum imperio quantum valerent ciuiles & ſine vera religione virtutes, vt intelligeretur hæc addita fieri homines ciues alterius ciuitatis, cuius rex veritas, cuius lex charitas, cuius modus æternitas eſt.

Reſpondetur quòd non ſumit virtutis nomen propriiſſimè & ſtricte, vt id tantum appellet virtutem quòd eſt principium operandi cum omnibus circunſtantiis debitis, puta quid propter quid, & quemadmodum agendum eſt. Nam circunſtantia debiti finis defuit in Romanis, vt ipſa oſtendit in quinto de ciuitate Dei a cap. 12. vſque ad 20. vbi ſæpius dicit Romanos illos qui laudabiliores viſi ſunt omnia opera quam laudabilia feciſſe; vt laudarentur ab hominibus, & ex quibus etiā nunc laudantur, ea vltimate feciſſe pro vana mundi gloria. Ex quibus conſtat eorum affectiones & habitus non perfectas fuiſſe & veriſſimas virtutes, quales probabimus extitiſſe & exiſtere in veris chriſtianis. Vnde manifeſtabimus in ſecunda parte huius operis nec in Marco Catone veram extitiſſe fortitudinem nec in Lucretię pudicitia perfectam virtutem &c. quales

fuere

fuere in ſacris martiribus, atque virginibns pro Chriſto paſſis. Vtitur aũt Diuus Auguſtinus virtutis vocabulo Romanos laudans non propriiſſime, ſed extendendo ipſum ad eos habitus, quibus fiunt fienda, & vitantur vitanda, licet non propter eũ finẽ, propter quem hæc fienda illa vitãda ſunt. Qui habitus licet ſecundum veritatem non ſint perfectæ virtutes, imo mereantur dici virtutes in comparatione ad Chriſtianas virtutes, tamen homines qui intuentur tantum id quod fit & non propter quid fit ſiue ignorẽt ſiue ſciant propter quid fieri debeat, ſed inter operantium intentiones diſcernere non valentes, huiuſmodi habitus veras ac perfectas virtutes exiſtimat. & quòd hæc fuerit Diui Auguſtini intentio patet in eodem libro capitu. 12. vbi inquit. Iſta ergo laudis auiditas & cupido gloriæ, multa illa miranda fecit laudabilia ſcilicet, atque glorioſa ſecundum hominum æſtimationem. Non ergo perfectas & ſimpliciter dictas virtutes morales ei attribuit, ſed potius putatiuas, & a veris ac perfectis virtutibus minus diſtantes. quod confirmatur per eundem cum ſubiicit quod ipſi ſcilicet Romani virtute ciuili non vera ſed veriſimili, dæmonibus & vanægloriæ ſeruierunt. Conſtat igitur propter quid infideles viuentes iuxta traditiones humanas philoſophorum, ac legiſlatorum ſuorum, nullum habẽt verum ac perfectum actum moralem, ex conſequenti neque vllam veram perfectam virtutem moralem neque ciuilem, ſed potius æſtimatiue.

Quantum ad quartum manifeſtandum eſt quòd in ſolo fideli viuente ſecundum legem diuinam ac Chriſtianam moralem datur perfecta virtus, perfetiuſque eius actus moralis. Tu igitur aduerte, quòd vt diximus apud gẽtiles non fuit vera an perfecta virtus moralis nec actus, quoniam licet alias circunſtantias virtuti & eius actui requiſitas haberent, tamen in principali deficiebant, ſcilicet in reuelatione ad debitum finem vltimate, qui eſt cognitio & dilectio Dei actu vel habitu: ſed fideles ex utraque lege dinina ſcilicet antiqua & chriſtiana erudiuntur omnia propter Deum vt obiectum amatum vltimate agere. &

dicere

dicere,omnem honorem,omnem gloriam, omne sibi datum bonum in Deum authorem referre, vt tibi clare constabit si Mosis legem perlegeris. Nam de dilectione Dei super omnia habes in Deuterono.cap.6.De diuino honore & laude & gloria ipsi soli tribuēda plenissime dicātatur in Psalmis. Hinc illud. Non nobis domine non nobis, sed nomini tuo da gloriam:& tres pueri in fornace caldeorum,decantabant.Benedictus es Deus patrum nostrorum laudabilis & gloriosus in sęcula. Docuit nos filius in omni opere Deum patrem glorificare,quem imitatus Paulus primæ,ad Corin.10.inquit.Siue manducatis,siue bibitis, siue quid aliud facitis,omnia in gloriam Dei facite.Et primæ ad Thimotæum primo, Regi autem sæculorum īmortali,inuisibili,solo Deo honor & gloria.& Apocalipsis 4. Dignus es domine Deus noster accipere gloriam & honorem & virtutem,quia tu creasti omnia, & propter voluntatem tuam erant,& creata sunt:& Iacobi primo.Omne datum optimum,& omne bonum perfectum desursum est, descendens a patre luminum. Cum igitur sola diuina ac Christiana moralis doctrina aperte doceat nullū creatum bonum neque fortunæ neque corporis neque animi esse propter se vltimate quærendum nec diligendum, sed in ordine ad primum a quo & in quo est omne nostrum bonum,constat solos fideles posse bene operari atque felicitari,quoscunque autem alios euanescere:ex consequenti in hac sola diuina ac Chrstiana lege reperibilis est vera ac perfecta moralis virtus atque actus eius vt sunt media ad veram & reuelatam nobis beatitudinem,nec vt scribitur actuum quarto,aliud nomen est sub cœlo datum hominibus,in quo oporteat nos saluos fieri, nisi scilicet Dei filius,qui est via & veritas ad æternam salutem. Abeant ergo philosophi cum vana ac pomposa philosophia,a qua præcipit Apostolus præcauere, inquiens ad Colossenses cap.secundo.Videte ne quis vos decipiat per philosophiā & inanem fallaciam secundum traditionem hominum,secundum elementa mundi, & non secundum Christum, quia in ipso habitat omnis plenitudo diuinitatis.& cōfirmatur

matur Ioannis cap. 10. vbi seruator tacite reprobans hominum ac superborum philosophorum doctrinas inquit, Ego sum ostium ouium, id est, desiderantium saluari ac beate viuere. Omnes quot quot venerunt vt scilicet vani & pomposi philosophi tradentes legem bene ac moraliter viuendi, fures sunt & latrones: quoniam etsi aliqua vera tradiderunt, multa tamen falsa miscuerunt, vt docuimus supra. Ego sum ostium: per me, id est, per exempla & doctrinam meam si quis introierit saluabitur, quasi dicat. Si secundum philosophorum moralem imperfectam & falsis immixtam doctrinam vixerint, non saluabuntur salutē ęternam inuenientes: per me autem saluabuntur, & æternam vitam dabo eis: neque enim vt inquit Diuus Augustinus in Omelia super Euangelium quod incipit, Amen amen dico vobis, qui non intrat per ostium, Ioannis decimo, cuiquam est vera, & certa spes beate ac semper viuendi, nisi agnoscat vitam, quæ est Christus: & per ianuam intret in ouile &c. Patet ergo quanta sit huius scientiæ celsitudo super morales humanas. Hanc ergo sequamur omnes, huic pareamus, huic imprimamur. Hæc de præsenti cap. dicta sint.

Finis primæ partis.

INCIPIT PARS SECVNDA, ET EST DE SEPTEM VIRTVTIBVS, tribus quidem Theologicis, & quatuor moralibus,

N HAC secunda parte iuxta ordinem premissum acturi sumus de septem virtutibus, tanquam septem columnis, super quas diuinæ sapientia totum vitæ moralis diuinæ atq; Christiano ædificium firmauit, inter quas sacra fides vt basis & fundamentum locatur, quoniam vt docuimus in parte prima nulla alia perfecta dari potest virtus, neq; actus simpliciter bonus absque fide. Quomodo enim spes tua est in Deo, amor tuus erga Deũ, si non credis in eum? De fide ergo in primis agendum est. Cuius consideratio vnico complectetur tractatu, cum suo opposito, quæ est infidelitas. Debet enim eadem esse oppositorum disciplina, & priuatio per habitum innotescit, vt tenebræ per lumen, ignorantia p scientiam. Se habet autem infidelitas ad fidem vt priuatio ad habitum, ideo de vtraq; in vno tractatu agendum est. Hunc tractatum diuidimus in quatuor capita.

IN primo capite inuestigandum est quid sit vera fides quam asseueramus esse fundamentum primum beatitudinis nostræ. Hanc enim intẽdimus esse virtutem primam Theologicam, super quam totum morale diuinum ac Christianum negocium ædificaturi sumus.

IN secundo inuestigabitur de duplici distinctione, scilicet de fide informi quæ dicitur mortua, & de fide formata, quæ dicitur viua & fructuosa, & de triplici actu credendi, scilicet credere Deum, credere Deo, credere in Deum.

IN tertio declarabitur quantum Deo placeat vera fides

& quomodo opera diuina quę operatur Deus in sanctis attribuuntur fidei,& quomodo vera fides, vincit mundum & demones & malas carnis concupiscentias.

In quarto agendum est de infidelitate opposita vere fidei, & de speciebus eius,quæ sunt,infidelitas,apostasia,heresis.

TRACTATVS PRIMVS DE FIDE CHRISTIANA.

CAPVT PRIMVM.

IN HOC primo capite inuestigandum est, qd sit vera fides vt est Theologica,ac Christiana virtus. Et hic quatuor agenda sunt. Primo quot modis dicitur hic terminus fides. Secundo quid sit vera fides,de qua intendimus.Tertio quomodo differt à scientia,& opinione.Quarto si in aliis quàm in hæbreis ante filii Dei humanationem,& si post eius prædicationem per Apostolos, quàm in populo Christiano inuenta sit,aut inueniatur.

QVANTVM ad primum aduerte, ꝙ famosum est fidem dici quinque modis.

PRIMO dicitur de omni assensu in promissione facta inter hominem,& hominem,siue de verbis,siue de actis, siue de contractibus in iustitia commutatiua,& pactis celebratis,siue super facultatem,siue super famam,siue super cōnubia,siue super pacē seruandam,siue ineundū bellum. Et hoc modo fides est apud gentes omnes,quæ in aliqua cōmunitate conueniunt,vt in familia,& vico,& ciuitate,& dominio, & de fide in hoc sensu accepta, firmatum est naturale illud principiū,quod & de iure gentiū est.s.fides etiā hosti seruanda est. Et in hoc sensu adeo necessaria est in omni gente,ꝙ absq; ea nulla pax,nullusq; status viuēdi tute īueniri posset.

SECVNDO dicit̄ de assensu,quo qs adhæret dictis alterius vt authoris,& cui videatur rōnabile sibi credēdū esse.Et hoc mō fides circundat,oēs doctorū sectas,ac scolas. Nā grāmatici assumpserunt sibi authores,qbus vt oraculis credunt,vt

Pri-

Priscianum,in grãmatica.Virg.& Homero in Poesi.Ciceroni in rethorica.Similiter & philosophi diuisi in tria gña. s.in Mathematicos,Phisicos,& Metaphisicos,hñt authores, quos omni fide dignos recipiũt. Mathæmatici hñt Euclidẽ, phisici Aristot. Metaphysici.i.diuini Platonẽ, & hęc quoq; adeo necessaria est,φ sine ea nulla staret firmata scientia,neque ars.Hac.n.sublata,vnusquisq; in quacũq; facultate, siue practica,siue speculatiua,imaginationes suas fabricaret, qui bus vt oraculis optarent,suaderentq;,assentiri. Opportunũ ergo est in omni doctrina,ac humano exercitio, aliquos cõstituere duces,ac præceptores,quos in arte,& scientia expertos,ingeniososq; arbitramur, illisq; vt regulis assentire, & sic seruabitur fides secundo modo dicta.

TERTIO dicit de assensu,ac adhærẽtia,qua quis adhæret alicui cõclusioni nullo mõ hæsitans,etiam φ rõnem euidentem nõ habeat ad illam,& hoc in naturalibus, & in hoc sensu dicitur à nõnullis Aristotelem habuisse fidem de æternitate mundi. Credidit.n.indubie mũdũ æternũ,credidit & cœlum esse quintum corpus.i.nõ cõflatum ex quatuor elemẽtis,credidit animã immortalẽ, credidit tñ octo esse corpora,cœlestia.s.septẽ planetas,& sphera stellarũ fixarũ,credidit tot,& nõ plures esse intelligentias,quot motus cœlestes, Licet ad hæc rões euidentes nõ haberet, credidit similiter in secũdo cœli in ordine planetarũ,lunã subesse immediate soli,& tñ de hoc euidentẽ nõ habuit rõnẽ.Sed fidẽ adhibuit Egyptiis,ac Babiloniis hæc obseruantibus, vnde in.2. cœli textu.6.inquit.Similiter aũt & de aliis astris dicunt, qui dudum obseruauerũt ex pluribus annis Egyptii & Babilonii, à q̃bus multas habemus credulitates de vno quoq; astro,Et in eodẽ lib.tex.1.&.2.vbi loquens de æternitate,& incorruptibilitate cœli,dicit φ licet accipere fidẽ ex dictis, & in.2. textu inquit propter quod bene habet persuasibilẽ se ipsum exibere antiquis, & maxime patrum nostrorum veros credere esse sermones,vt sit immortale aliquid, & diuinum habentium motum.In eodem sensu plato fidem indubiam tenuit in Thimeo describẽs mundi ꝓductionẽ ꝑ modũ historiæ,& hominis formationẽ,quã quo ad animam ĩmortalem

attribuit deo immediate:quo ad opificium corporis:diis secundis attribuit,neq; tamen ad hęc euidentem rationẽ inuenit. Sed dicit ĩ Thimeo priscis viris his ĩ rebus credẽdũ esse, q̃ diis geniti fuere. Impossibile sane deorũ filiis fidẽ nõ hẽre: Licet nec necessariis nec verisimilibus rõnibus eorũ oratio confirmetur: Nos igitur legem secuti, fidem eis præstabimus Hæc Plato. Et aduerte ꝙ priscos viros diis genitos prophetas,siue vates intelligit, de quibus inquit in Thimeo; Lex iubet diuinis vaticiniis iudices præesse ,ꝓphetas, quos vates quidam nominant:Vtrum autem Plato per diuinos vates, ac prophetas, & sacra oracula, intendat de solis illis hominibus,quos fatidicos,& quoddam diuino furore correptos vana, ac superstitiosa gentilitas appellabat, per sacra vero oracula intendat spirituum falsorum,seu demonum & statuis,ac idolis responsa? An hæbreorum prophetas, diuinasq; reuelationes?quas Moïses a summo deo suscepit, & scriptis mandauit:declarabimus infra in hocmet cap.

QVARTO de dei assensu quo quis assentit cõclusioni formate,de diuinis, & his, quæ sensu non comprehenduntur, quo ad prædicata,quæ humana ratione concludi ac demonstrari possunt,puta ꝙ deus est:ꝙ est omnipotens,ꝙ est tantũ vnus,quod principium effectiuum & finale omnium: ꝙ anima est incorruptibilis,ꝙ post hanc vitam capax est fœlicitatis & miseriæ:ꝙ deus & intelligentiæ,quas angelos dicimus sunt icorporei,immateriales,inalterabiles,indiuisibiles, intellectuales omnino, & hæc quidem fides cõmuniter inest his qui in phylosophiæ ac metaphysicæ studio enutriti non sunt:Tales nanq; prædicta scire nequeunt, sed illis auditis ex lege credunt. At qui in phylosophiæ ac diuinæ scientiæ studio profecerunt,hęc non credunt, sed demonstrant sicut & demonstrauit Aristoteles in,8,physicorum &.12. Metaphysicæ:Et hoc est, quod Paulus inquit ad Roma, primo. Inuisibilia Dei a creatura mundi:per ea,quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, sempiterna quoq; eius diuinitas & virtus,ita vt sint inexcusabiles.Quia cũ cognouissent Deũ: non sicut Deum glorificauerunt &c.

QVINTO dicitur de firmissimo, & indubitato assensu,

quo assentit homo conclusionibus, siue propositionibus, quarum veritas manifestari ratione humana non potest, nec inuestigari possunt, ita vt fiant intellectui nostro euidentes, nisi adsit Dei maximi reuelatio, cui magis quàm cuicunq; humanæ rationi adhærendum est. Propositiones aũt huiusmodi sunt de prędicatis transcendentibus omnino capacitatem nostram & notitiam naturalem. Vt ꝙ Deus est trinus, & vnus, ꝙ creauit mundum in tempore, ꝙ formauit die sexto hominẽ ad imaginem suam, ꝙ creauit mulierem ex hõmine; ꝙ creauit eos immortales non ex natura, sed dono iustitiæ originalis, quod Deus carnem accepit ex virgine, ꝙ natus de virgine passus est, & mortuus, & resurrexit, & ascendit. &c. Quòd finis fidei sic acceptę est beatitudo perpetua consistens æssentialiter in visione Dei faciali, & completiue in eiusdem fruitione. Quam quidem fidem hoc modo dictam non cognouerunt nec acceptarunt huius mundi sapiẽtes, qui fuerunt ex gentibus, nec quantum ad diuinę incarnationis misteriũ attinet cæci iudęi. Vnde Paulus primę ad Corin. primo inquit. Scriptum est enim: perdam sapiẽtiã sapientum, & prudentiam prudentum reprobabo, vbi sapiẽs vbi scriba, vbi inquisitor huius seculi? Non ne stultam fecit Deus sapiẽtiã huius mundi. Nam quia in Dei sapientia nõ cognouit mundus per sapientiam Deum: placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Quoniam & iudęi signa petunt, & græci sapientiam quærunt. Nos aũt prædicamus Christum crucifixum, iudęis quidem scandalum, gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis scilicet à Deo: Christum Dei virtutem & Dei sapiẽtiã. Constat igitur quot sint famosissimi mundi, quibus dicitur fides, & ꝙ vltimus inter omnes præcipuus est.

Quantum ad secundum aduerte, ꝙ intendimus loqui, ac diffinire fidem quinto modo sumptam. Nam vt sit est diuina ac Christiana fides radix prima tendendi in Deum, & prima nostræ beatitudinis via, quam doctores dicunt virtutem Theologalem, cuius rationem assignabimus infra. Hãc igitur habemus diffinire. Et quoniam Diuinus Paulus eam perfectè diffinit, ita ꝙ vt manifestabimus, quæcunq; aliæ dif

finitiones,ad hanc reducuntur,ideo recitabimus Pauli diffinitionem,& singulas particulas declarabimus,deinde quascunq; alias diffinitiones illi comparabimus, & animaduertes quomodo in ea,quæ est Pauli continentur.

TV igitur aduerte,q Paulus ad Hæbreos cap. 11. sic eã diffinit,Fides est substantia sperandarum rerum,argumentum non apparentium.

PRIMO dicitur substantia.i.fundamẽtũ, & primũ principium rerum sperandarum.Vnde aduerte,q substantia aliquando significat genus vnum entis condistinctũ contra accidens,& sic est primũ genus generalissimũ, cuius rõ est esse ens per se,& substãtia sic dicta pertractat Aristo.in Cathegoriis.Aliqñ sumitur pro cuiusq; rei essentia,siue sit ens per se,siue ens in alio,& hoc mõ dicimus diffinitionem significare rei substantiam.i.essentiam. Aliquando sumitur pro primo rei fundamento,vel principio, vel incoatione: quoniam in eo stat virtualiter tota rei natura:& in hoc sensu dicimus in naturalibus animatis puta vegetabilibus radicem esse substantiam.In animalibus cor esse substantiam,in artificiatis puta in domo fundamentum esse substantiam. In naui,carinam esse substantiam, in scientiis prima principia esse substantiam: puta in grammatica litteras: in Mathematicis primas propositiones,quas elemẽta prima dicimus: In mundo inferiori quatuor elementa dicuntur omniũ elementatorum substãtia: Paulus dum dicit fidem esse substantiam,intendit tertio modo:quasi dicat:fides est substantia.i. primum fundamentum, & principium assequẽdi res sperandas.i.beatitudinem vt declarabimus. Nam secundum Paulum ad hebreos cap,12.Accedentibus ad Deum oportet credere:quasi dicat Qui æternam beatitudinem desiderat, quæ est ipse Deus,primo oportet vt in Deũ credat: Vane.n.quis sperat bonum ab aliquo,si in eum non credit:Primum ergo principium & prima via accedendi ac sperãdi in Deum, est fides:ideo merito dr substantia.Nam ea stante in nobis,stat via ad Deũ,& ea sublata,nulla stat rõ neque via ad Deum: Quod si quis sperat in Deo sine vera fide,vtiq; vana est eius spes.Vnde & Paulus inquit ad Ro.10. Qũo eum inuoca-

bunt,

bunt, in quem non crediderunt, ac si dicat. Vane inuocarent & speraret in Deum, si eum nõ crediderint. Præterea Stulte quis sperat in eum, cui non studet placere: Sed vt inquit Paulus ad hebre. ca. 12. Sine fide impossibile est placere Deo. Ergo constat, ꝙ fides est substantia. i. fundamentum ac principium primum sperandi in Deum, vt in patrem, in benefactorem, in conseruatorem, in beatificatorem nostrum.

SECVNDO dr̃ substantia rerum sperandarum, pro cuius noticia aduerte, ꝙ amor, & spes, & delectatio respiciunt bonum: nullus enim amat, nisi vere bonũ aut quod estimat sibi bonum. Similiter non sperat, nisi bonum, nec delectatur nisi bono vel apparẽti bono. Sed in hoc distingũtur ꝙ amor respicit bonum tam habitum, quàm non habitũ. Spes ãt tm̃ bonum non habitum: Non. n. speramus bonũ, qđ habemus: Delectatio vero respicit, bonũ iam adeptum. Est. n. quies in bono possesso. Præterea: Inter bona quædã sunt amanda, & speranda, & possidenda simpliciter. i. sine mensura: quædam aũt vsque ad certum terminum, & mensuram, & non vltra. Prima sunt diuina bona, vt cognitio Dei, gratia Dei, amor Dei, beatitudo patriæ &c. Nam quanto magis amantur, sperantur, possidentur, meliora sunt, ac nos magis perficiunt. Secunda sunt bona creata siue corporis siue fortunæ, quæ cum non sint bona simpliciter, sed pro tanto gradu, nec amanda, nec speranda, nec possidenda sunt simpliciter: Vnde sanitas, robur, corporis pulchritudo, non merentur dici res simpliciter sperandæ, sed moderate, nec diuitiæ, nec thesauri, nec principatus sperandi sunt simpliciter: Multis enim nocuerunt, qui sine mensura in eis sperauerunt. Et quidem ꝙ in primis sit absolute sperandum, in illis autem non, signum habemus in scriptura sacra, in qua approbantur sperantes simpliciter in bonis diuinis, & reprobantur ac dehortantur sperantes simpliciter in bonis secundis. De primis enim dicitur in Psal. Beatus vir, qui sperat in eo: Bonum est sperare in Domino: quàm sperare in principibus: Beneplacitum est Domino super timentes eum, & in eis, qui sperant super misericordia eius. De Scdis ãt scribit Paulus primę ad Tim. 6. dicens. Diuitibus huius seculi, ꝑcipe nõ sublime sape, neq; spare in

incerto diuitiarum, sed in deo viuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum in bene agere: diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere & communicare, thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant bonam idest beatam vitam, Cum igitur res diuinæ dicantur, & sint absolutæ, & non secundum quid sperandæ, ideo cum Paulus dicit fidem esse substantiam rerum sperandarum sine aliqua limitatione, intelligit de rebus diuinis, quales sunt diuina visio, & contemplatio, & fruitio dei per essentiam in patria cœlesti, in quibus stat perfecta hominis beatitudo, fides ergo est substantia rerum sperãdarum. q. d. fides est primum principium, quo incipimus tendere, est quo superamus consequi æternam beatitudinẽ, quæ est res absolute à nobis sperãda.

TERTIO dicitur argumentum: Aduerte ꝙ argumentum est ratio qua inclinatur intellectus ad assentiẽdum conclusioni, puta huic conclusioni, homo est disciplinabilis & risibilis conuincitur intellectus assentire propter hoc ꝙ homo est naturę rationalis: hoc ergo, quod est esse rationale est ratio & argumentum, ꝙ homo sit risibilis. In proposito fides dicitur argumentũ: quia facit ꝙ intellectus in dubię assentit rebus sibi non manifestis diuinis, puta ꝙ Deus est vnus & trinus, ꝙ incarnatus, ꝙ natus de virgine. Hunc autem assensum prebet intellectus, non ex ratione procedente ex propositionibus notioribus, sicut in sci entiis humanis per demonstrationem acquisitis, sed ex authoritate diuina, cui non potest subesse falsum, ideo fortior est quacunque demonstratione apud intellectum bene dispositum. Vnde si quęratur à Christião, quare intellectus eius indubię assentit huic propositioni: Deus creauit mundum in tempore & non ab ęterno, cum nõ sit tibi ex argumento, & ratione humana, manifesta, respõdet quoniam Deus per prophetam Mosem & Filium suum incarnatum sic reuelauit, & sic diuina reuelatio est intellectui nostro ratio & argumentũ assentiendi conclusioni predictę & omnibus aliis, quas recepit catholica ecclesia, Hinc sequitur ꝙ si quis conclusionibus catholicis credibilibus assentit, non quia reuelauit eas Deus sed quoniam ratione ac argumento humano inhęret illis, iam

non

nō vt fidelis,sed vt philosophus se hēt,ficut q̃ assentiūt huic conclusioni,anima humana est imortalis,non quia reuelata fuit perseruatorem nostrum, sed quoniam Aristo.aut alius sic probauit.Est ergo fides argumentum non sumptum ex sensatis ex notioribus, sed ex diuina reuelatione, cui intellectus noster cōuincitur assentire ex imperio voluntatis pręcipiētis ei,vt omnino assentiat,quoniam diuinę authoritati non potest subesse falsum.Et aduerte quod hoc argumento & Petrus,& Paulus, & cęteri Apostoli disseminantes Christianam scientiam,semper vsi sunt.Vnde Petrus in secunda sua Epistola in cap.primo allegans rationem, & argumentum,doctrinæ suæ non innititur,nisi diuinę authoritati,& reuelationi.Vnde inquit.Non enim indoctas fabulas secuti notā fecimus vobis dn̄i nr̄i Iesu Xp̄i virtutē, & pſcientiā,sed speculatores facti illius magnitudinis. Accipiēs.n.à Deo patre honorem,& gloriam, voce delapsa ad eū huiuscemodi à magnifica gloria. Hic est filius meus dilectus, in quo mihi complacui,ipsum audite.Et hanc vocem nos audiuimus de cælo allatam cum essemus cum ipso in monte sancto.De diuo Paulo constat in omni doctrina, ac epistolis suis,ꝙ nunquam alio argumento vsus est, nisi reuelatione domini,& spiritus sancti,nec vnquam se firmauit in ratione & argumento humanæ sapientiæ.vnde primæ ad Corint.2. inquit.Cum venissem ad vos fratres,veni non in sublimitate sermonis,aut sapiæ.s.humanæ:annuncians vobis testimonium Christi.Non enim iudicaui me scire aliquid inter vos nisi Iesum Christum,& hunc Crucifixum,Et sermo meus, & prædicatio mea,non in persuasibilibus humanę sapiæ verbis,sed in ostensione spiritus,& virtutis, ut fides vestra non sit in sapientia hominum,sed in virtute Dei.s.reuelantis, & in eadem epistola docens Corinthios de sacra Eucharistia inquit in cap.11.Ego enim accepi à domino, quod & tradidi vobis,&c.Constat igitur quomodo argumentum positū in diffinitione fidei innititur diuinæ authoritati,ac reuelationi,& non principiis naturaliter notis.

QVARTO dicitur non apparentium:pro cuius intelligētia aduerte ꝙ pro eodem accipitur ly sperandarum rerum,

& ly non apparentium.nam ſicut ly ſperandarum rerum ſumitur pro bonis diuinis abſolute appetendis, inter quæ eſt ipſa fœlicitas,qui eſt Deus clare viſus, ſic ly non apparentium ſumitur pro diuinis bonis tranſcendẽtibus humanam intelligentiã : & maxime dum hac vita viuimus, vt ꝙ Deus trinus & vnus facie ad faciem viſus,eſt plena hominis beatitudo.Huic quidem concluſioni,& ſimilibus,intellectus ſibi dimiſſus non poteſt aſſentire,quoniam eſt ſibi immanifeſta,nec poteſt ei manifeſtari ex principiis naturaliter notis: ideo oportet vt initatur diuinæ authoritati, & ex voluntate præcipiente obligetur huic aſſenſui.Et hoc eſt captiuare intellectum noſtrum.i.cõſtringere, vt aſſentiat rebus diuinis, non apparentibus.i.non illi manifeſtis,ſed a Deo reuelatis: Intendit ergo Paulus, ꝙ fides eſt primum fundamentũ æternæ beatitudinis ſperandæ,& argumentum,quo conuincitur intellectus ad aſſentiendum diuinis rebus nobis non manifeſtis donec viuimus,cuius tamen fidei finis ac terminus,eſt clara rerum diuinarum manifeſtatio,in diuina viſione.Hæc fuit intentio Pauli in ipſa diffinitione. Poſtquam declarauimus ſingulas prædictæ diffinitionis partes, ſupereſt comparare reliquas fidei diffinitiones aſſignatas per ſacros doctores diffinitioni prædictæ,vt tibi conſtet quõ,& quantum cum ea conueniant:Tu igitur aduerte,ꝙ Augu. eam ſic diffinit,Fides eſt virtus,qua creduntur,quæ non videntur:Et Damaſcenus inquit:fides eſt cõſenſus non inquiſitus.i.qui non cãtur ex inquiſitione, & diſcurſu intellectus, ſicut cãtur in habitu ſcientifico, in quo intellectus concluſioni conſentit propter ratiocinationem neceſſariam concludentem, quam dicimus demonſtrationem.His autem,quæ ſunt fidei intellectus conſentit non inquirens,ſed adhærẽs,& acceptans diuinam authoritatem, vt firmiſſimam demonſtrationem: Duæ prædictæ diffinitiones concordant cum eo, quod dicit Paulus:fides eſt argumentum non apparentium. Nam credere his, quæ non videntur, idem eſt ꝙ intellectu aſſentire rebus non apparentibus, hoc autem aſſentire,eſt habere argumentum.i.conſenſum rerum non apparentium. Similiter conſenſus non inquiſitus.i.per quem non ex diſcurſu huma

no,ſed

no, sed per diuinam authoritatem assentit intellectus rebus diuinis sibi pro hac vita in manifestis; idem est quod argumentum non apparentium, & sic constat ꝙ Augu. & Damascenus non complectuntur in prædictis diffinitionibus totã Pauli diffinitionẽ, sed tantũ secundam partem. Diuinus aũt Dionysius in lib. de diui. nominibus cap. 7. sic eam diffinit. Diuina fides est stabilis credentiũ sedes, quæ eos in veritate locat, & in ipsis veritatẽ certam, & simplicẽ super oẽm ꝑsuasionẽ, oẽmq; excedẽtem credulitatẽ firmat: In qua quidem diffinitione vt doct. sui Pauli veridicus discipulus, totã Pauli diffinitionẽ cõplectitur. Nã stabilis sedes credentiũ, idem est quod substantia, diximus. n. substantiam sumi pro fundamento, & primo principio, quod stabilitatem importat. Vanum est enim fundare super instabile. Quod autẽ dicit, quæ eos in veritate locat æquipollet argumento, quo intellectus assentit rebus diuinis, non apparentibus, sicut ergo Paulus dicit, ꝙ fides est argumentum. i. facit intellectum credentis firmissimẽ assentire rebus non apparentibus, vt verissimis: sic Dionysius dicit, ꝙ fides locat. i. firmat, & immobilitat credentes in veritate: facit enim ꝙ credentes firmissimẽ assentiunt rebus diuinis reuelatis: & præcipue circa totum misterium incarnationis tanquam summæ veritati, adeo, ꝙ ab ea dimoueri non possunt, nec minis, nec cruciatibus, nec morte, vt testatur idem Dionysius in eadẽ cap. Vbi inquit: Eum, qui in veritate credit iuxta scripturæ fidem, nihil remouebit a vere fidei authore, in quo constantia, & insuperabilem immutabilitatem in corde vere credenti operatur. Et hanc fidei insuperabilem constantiam, sancti duces nostri apostoli in cordibus vere sanctorum per prædicationem alte infigebant, qua inuicta constantia fidelissimi Christi milites armati omnes hominum contemptus, ludibria, risus, verbera, carceres, pectines, accensas faculas, decerpentes vngulas, flagra, crates ferreas, quibus supra ardentes prunas versarentur assati, accensas fornaces, scorpionum sagitas, rotas, nouaculas, eculeos, vilissimas cruces, leonum truculẽtissima ora, & omnium tormentorũ machinamẽta, quæ quis Mezentio & Busyride crudelior, suggerente humani generis hoste excogi tare

cogitare poterat, contemnebant & calcabant, omnibusque superatis per inuictam constantiam fidei victores euadebāt. Deniq; vt diuus ibi inquit Dionysius; nostræ diuinæ sapientiæ principes, ac duces.s. Apostoli pro fidei veritate moriuntur, omni die testimonium perhibentes, vt dignum est, & verbo, & omni opere, singulari ac vere Christianorum scientiæ, omnibus hanc esse & simpliciorem & diuiniorem, imò ipsam esse solam, & veram, & vnicam, & simplicem diuinā notionem. Constat igitur quomodo aliæ allegatæ diffinitiones concordant cum paulo, aut secundam partem vt ea, quæ est Augustini, & Damasceni, aut secūdum totum vt ea, quę est Dionysii, & sic sola Pauli, ac Dionysii diffinitio est perfecta.

QVANTVM ad tertium, assignata, ac per singulas particulas declarata fidei diuinæ diffinitione, quoniam vera diffinitio, differre facit diffinitum à quolibet alio, declarandum est quomodo ex prædicta Pauli diffinitione differt fides à quolibet alio habitu intellectus. Tu igitur aduerte, ꝙ habitus speculatiui intellectus communiter assignantur hoc modo, opinio, fides, scientia, sapientia, intellectus. Prudentia autē & ars ad intellectum practicum spectant, vt docuimus in. 6. Ethicorum. Et quoniam fides inter habitus speculatiuos locatur, ideo sufficit assignare eius drīam à cæteris habitibus speculatiuis. Constat enim ꝙ differt à prudentia, & arte, quoniam practicum, & speculatiuum cum sint oppositarum rationum, non possunt concidere, vt declarauimus in. 6. Metaphisicæ. Primo igitur ex hoc, ꝙ dicitur substantia rerū sperandarum simpliciter, inter quas præcipuum, & vltimum speratum, est æterna beatitudo consistens in Deo vno, & trino clare viso, & delectabilissime possesso, distinguitur fides diuina ac Christiana, à fide sumpta, primo, & secundo, & tertio, & quarto modo, vt docuimus in primo cap. huius tractatus, fides enim illis modis accepta non ordinatur directe, & in spē ad æternam beatitudinem speratam, tanquam primū & solidum principium, ac fundamentum, sed ad illos fines, quos in primo cap. manifestauimus.

SECVNDO ex hoc dicitur esse argumentum. I. conuincēs in-

intellectum indubie, & immobiliter assentire rebus diuinis, nõ apparẽtibus.i.q nõ possumus humana inqsitione dignoscere, distinguit ab opinione. Opinio.n. licet inclinet intellectum ad assentiendum alicui conclusioni, non tamen indubie & imobiliter, sed cum formidine: ne forte pars opposita sit vera. Vnde opinabilia dñr. quę pro vtraque parte habent rationes persuasibiles ac probabiles, vt cęlum esse ex quatuor elementis: & sphęras cęlestes esse octo, aut nouem, aut decem. Cum igitur de ratione fidei sit præbere consensum immobilem, & seruare, aliter vera fides non est. Qui enim hęsitat fidelis non est sed incertus, ac mente vagus. Vnde Iacobi primo. Postulet autem in fide nihil hęsitans. Qui.n. hęsitat similis est fluctui maris, qui à vẽto mouetur, & circunfertur: constat q̃ distinguitur ab opinione, ex consequenti à suspitione & dubitatione: quoniam hęc non stant cum certitudine assensus.

Tertio ex hoc q̃, dicit nõ apparentiũ, distinguit à scĩa, q̃ est habitus cõclusionis p demõstrationẽ acqsitus, & à sapĩa q̃ versat circa altissimas causas ex humano discursu, & ab intellectu, qui est habitus primorum principiorum, quæ sunt nobis naturaliter nota ex primo posteriorum. Hæc enim omnia euidentiam, & claram notitiam requirunt de rebus, circa quas versantur: fides autem ineuidẽtiam includit, quoniã credimus, quæ non videmus. Vnde fides est superior opinione, quoniam opinio neque certitudinẽ neque euidentiam includit. Scia autem, & sapia, & intellectus, & certitudinem, & euidentiam dicunt: fides vero certitudinem, sed non euidentiã, ideo supior, ẽ opi. & iferior sciẽtia, & sapia & intellectu. Propter qd aliq sic diffiniũt eã, fides est animi certitudo de absentibus, i. non manifestis, superior opinione & inferior scientia. Patet igitur quomodo differt fides, à Paulo diffinita, a quolibet alio habitu intellectus: propter quod est vera, & complecta diffinitio.

QVANTVM ad quartũ inuestigandum est sim aliis, quã in hæbreis, ante filii Dei humanationem, & post incarnationis misterium, si in aliis, quàm in populo Christiano inuenta est, aut inuenitur, vera ac diuina fides, quam diffiniuimus.

Tu

Tu igitur aduerte, ꝙ vt inquit Diuinus Dionysius in libro de cœlesti hierarchia, cap. 9. ante humani gñis ꝑ Dei filium reparationem, solus israeliticus populus Dei veri notitiam, & cultũ assecutus est. Vnde inquit diuinus Dionysi. Solus aũt fermè Israel præ omnibus ad uerissimi Dei intelligentiam cognitionemq; conuersus est: Vnde israeliticam plebẽ sese Diuino cultui deuouisse: illũq; hereditario iure suscepisse, sacra scriptura indicat dicens. Q ñ diuidebat altissimus gẽtes, quãdo separabat filios Adã: Constituit terminos populorũ iuxta numerũ filiorum Israel: alia littera habet: iuxta numerum angelorũ Dei (quod quomodo intelligendum sit, tibi manifestabitur parũ infra,) Pars autẽ Dñi populus eius Iacob funiculus hæreditatis eius. Inuenit eũ in terra deserta, in loco horroris, & vastæ solitudinis: Circunduxit eũ & docuit, & custodiuit, quasi pupillam oculi sui: Dominus solus dux eius fuit, & non erat cũ eo Deus alienus. Ex quibus constat, ex omnibus nationibus solũ hæbreã nouisse coluisseq; verum Deum ex lege specialiter sibi data per Moysem, licet, & ipse populus Dei sæpius Deũ verũ dereliquerit, ad idolatriã conuersus, vt testatur Moyses in deuteronomio ca. 31. vbi inquit in persona Dei: Populus iste consurgens fornicabitur post Deos alienos in terrã, ad quam ingrediẽ vt habitet in ea, ibi derelinquet me, & irritum faciet fœdus, quod pepigi cum eo. &c. Sed dices: Q uid est cur solus hæbreorũ populus ad Dei veri, diuinarumq; rerum intelligẽtiã deductus sit? Respondet Diuus Dionysius in cap. 9. de cœlesti hierarchia, ꝙ non oportet imputare diuinæ ac iustissimæ prouidentiæ, neque angelis rectissime gubernantibus: si gẽtes aliæ ad eorum, qui dii profecto non sunt, culturã deuolutæ sint, sed ipsismet in primis, qui propriis motibus, à recto calle, quo ad Deum ascendere possent deuiarunt. Cuius pernitiosissimi erroris causa fuit amor sui, atq; superbia, & eorum cultura, quæ aliquid diuinum habere putauissent vt solem, & astra: Huius rei crimen etiam ipsi hæbreorum populo impingitur: Dicit enim scriptura. Scientiam Dei repulisti, & post cor tuum ambulasti. Q uod autem nec deo, nec eius prouidentiæ, nec angelis gubernantibus

tibus id imputandum sit pater ex eo, quòd vt inquit diuinus Dionysius vbi supra diuina bonitas singulis gentib. angelos particulares distribuit, quorum interna suasione atq; aperta doctrina ad vnius veri dei notitiam, & cultum perducerentur. De qua angelorum distributione dicit Dionysius intelligendum esse illud Deut.cap.32. Statuit altissimus terminos gentium, iuxta numerum angelorum, quasi dicat, singulis gentibus deputauit speciales angelos custodes, & curatores, vnde in Daniele ca.10. memoratur Angelus princeps persarum, & princeps græcorum, & Michael princeps populi hæbrei. Non solum autem diuina bonitas de angelis custodibus aliarum gentium prouidit, sed & sanctissimos viros ad eas missit, vt eorum sapientia ac doctrina, atq; probitate vitæ, cæcas gentes ad veri dei cultũ, & notiã traherent, ex quibus fuit Melchisedech põtifex Deo charissimus, q̃ nõ inaniũ deorũ, sed altissimi ęterniq; Dei sacerdos fuit. Nõ.n. sine rõne, viri sapia diuina illustres Melchisedech nõ modo amicũ Dei, sed & sacerdotẽ appelllarũt, vt apte indicarent, nõ mõ ipsum ad verũ sempiternũq; Deũ eẽ conuersum, verũ & cæteris ad verã, & solã deitatẽ prouehendis auctorem ducemq; fuisse. Ioseph quoq, Egyptiis, datus est in doctorem vnius veriq; dei, de quo inquit Dauid in spalmo, Misit ante eos virum.s. Ioseph, vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiã doceret.i. noticiam, & cultum veri Dei. Daniel autem uelut alter angelus datus est Babilonis, vt eorum cæcas mentes illuminaret, & abiecta falsa idolatria, Deum verum colerent. Constat igitur q̃uo diuina illa bonitas, & prouidentia non modo Israelem, sed & cæteras gentes per angelos, per sanctissimos viros, atque prophetas, ad sui notitiam & cultum, & vitæ probitatem trahere, curauit, salua tamẽ humanæ voluntatis libertate. Vnde Paulus ad Tim. in prima epistola ca.2. Deus, vult oẽs hoĩes saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Et in actis Apostolorũ ca.10. inquit Petrus. In veritate comperi, quia nõ est personarũ acceptor Deus, sed in omni gẽte, qui timẽt eũ, & operatur iustitiam.i. iuste vt dictat recta rõ uiuit, accẽptus est illi. Et quidem ꝙ ante filii Dei humanationem diuina

nina fides, d qua loquuti sumus, & si nõ vniuersaliter, in alia natione prçterquã in israele obseruata fuerit, in particulari tamen quam plures inuenti fuere fideles, vnius verique dei cultores, Vt Iob, qui non de populo israel; sed de populo Esau regnauitque in Edon, & fuit septimus rex in Edon, & vocatusque erat Iobab, vt scribitur in argumento super librum Iob. Sibylle etiam hanc nouerunt fidem, de quibus Diuus Augustinus iñ his, q de Ciuitate Dei, & in sermone de natali, admirabile perhibet testimoniũ. Nam de incarnationis mysterio scribẽtes potius Euangeliste quàm vates cẽsendæ sunt, Et quamplures ex gentilibus atque phylosophis qui Deum verum ex ordine vniuersi cognoscere potuerunt, & genus humanum curantem infallibili, ac sufficientissima prouidentia, hanc fidem habuisse censendi sunt ex reuelatione diuina eis facta, de futura Dei filii incarnationem, Vnde refert Diuus Tho. in secunda secũde, q. 2, arti. 7. ad tertium, ꝙ in Romanorum hystoriis legitur tempore Cõstantini Augusti, & Hyrenæ matris, inuẽtum fuisse sepulchrum in quo iacebat defunctus auream laminam habẽs in pectore, sic inscritam: Christus nascetur ex virgine, ego in eum credo, O Sol sub Constantini & Hyrenæ temporibus, iterũ me videbis. Potuerunt etiam saluari ante misterium incarnationis adimpletũ illi, quibus reuelatio facta non fuit de Dei filio Christo saluatore, modo crederent Deum esse, & iustissimum prouisorem, ac remuneratorem iuxta pauli doctrinam ad hæbreos. Vbi inquit: Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est: & ꝙ inquirentibus se remunerator sit. Nam in hoc ꝙ credunt explicite Deum verum esse, credunt implicite, qua in Deo sunt, vt ꝙ est trinus et vnus, ꝙ est omnipotens, ꝙ creator omnium &c, In hoc autem ꝙ credunt explicite diuinam prouidentiam, credunt implicite Deum esse humani generis liberatorem secundum modos sibi placitos, & sapientiæ suæ conuenientes, nec plura obligabantur credere. Vnde plato & cæteri philosophi cognoscẽtes Deum, & defendentes diuinam curam circa humanum genus, sicut aperte defendit plato in libris de legibus, vt manifestauimus in tractatu primo dispositionis moralis philoso-

losophiæ platonicę,saluari potuerunt, modo ad idolatrian nec se nec alios conuerterint.

HAEC dicta sint de diuina ac vera fide añ misteriũ. incarnationis,post cuius consumationē indubie tenendum, solum eos,qui explicite credunt in Christum saluatorem, cũ articulis simboli solennizati in ecclesia catholica, habere diuinam fidem sufficientem ad salutem. Et quoniam solus Christianus populus ista profitetur, ideo solus saluatur,ex quibus corolarie sequitur,nullum ex hæbreis obstinatis præcise in obseruātia legis mosęę posse saluari, nam lex illa non absolute,sed vsque ad Mesiam data fuit, & non vltra,in cuius signum dicit scriptura. Deuteronomi. cap. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum similem tui,& ponam verba mea in ore eius,loqueturque ad eos omnia,quæ præcepero illi: Qui autem verba eius quæ loquetur in nomine meo audire noluerit, ego vltor existam. Et quoniam Dei filio humanato,qui est propheta prędictus in lege promissus credere noluerunt,nec audire,nec eius diuina opera attendere,ideo sunt extra salutis semitam:nec excusabiles. Vnde Ioannis cap.15.dicitur.Si non venissem & locutus eis non fuissem,peccatum non haberent, nunc autem excusationem nõ habent de peccato suo. Qui me odit & patrem meum odit.Si opera non fecissem in eis,quæ nemo alius fecit,peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt & oderunt & me,& patrem meum, ex consequēti sunt extra veram fidem & salutis viam. Quantum autem ad gentiles dico,ꝙ post promulgatam Fidem per Apostolos,quotquot de ea informari potuerunt,nisi credant & profiteantur singulos Fidei articulos, saluari non possunt. Nam Marci vltimo missit.Iesus apostolos,ac discipulos in vniuersũ mũdum,vt docerent omnes gentes seruare,quæ mandauerat eis seruanda,& sententiam protulit dicens. Qui non crediderit condemnabitur, a qua sententia nullus excipitur. Vnde in actis Apostolorum cap.4.Non est aliud nomē sub cœlo, in quo oporteat nos saluos fieri,& cap.10.inquit Petrus. Præcepit nobis prædicare,& testificari,quia ipse est, qui constitutus est a Deo iudex viuorũ, & mortuorum. Huic omnes

prophetę testimonium perhibent remissionem peccatorum accipere per nomen eius, omnes qui credēt in eum.

NOTANTER autem dixi post promulgatam fidem per Apostolos in omnem terram: quoniam post saluatoris passionem & in cælum ascensionem. Apostoli nō statim exierunt de iudea ad prædicandum gentibus, nisi postquam Hæbrei eos audire noluerunt, tunc spiritu sancto duce decreuerunt relicto populo incredulo, ad gentes se conuertere, easq; veram fidem & salutis viam docere, iuxta Euangelicam doctrinam, relicta antiqua lege, quo ad cærimonialia & iudicialia. Vnde in actis Apostolorum ca. 13. inquit Paulus. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Sic enim præcepit nobis dominus. Posui te in lucem gentium, vt sis salus mea vsq; ad fines terrę. A principio igitur prædicationis Euangelicæ, vsque ad eius finem, qui mundum in ea eruditi fuerunt ex gentibus, modo viuerent secundum rectam rationem Deum, & eius prouidentiā circa humani generis salutem firmissimæ credētes, perfecto erant in statu salutis, nec eis diuina bonitas defuit, quin in sacra, & Christiana fide erudirentur per nuncios diuinos diuinitus admonitos, sicut legimus in actis Apostolorum cap. 8. de Eunucho reginę Candacis Ethiopum, ad quem diuino spiritu missus est Philippus, qui in fide Iesu Christi erudiuit eum, & baptizauit, & de Cornelio centurione gentili super italicam cohortem. De quo legimus in actis Apostolorum: cap. 10. ꝙ erat vir religiosus & timēs Deum cum omni domo sua, faciens elemosynas multas plebi, & deprecans Deum semper. Ad hunc missus est per Angelum Petrus ex Ioppæ, & ipsum ac domum eius in fide instruens baptizauit. Et tunc dixit Petrus. In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus, sed in omni gente, qui timēt eum, & operatur iustitiam, acceptus est illi. Post consumationem autem prædicationis Euangelicæ, cuius sonus, & verba exierunt in omnem terram, quicunque audierunt, & credere noluerunt, sed in suis erroribus permanserunt idolatrantes, aut prius quidem conuersi sunt ad Christum, sed

non perseuerarunt apostatantes, quemadmodum gentes prius Christianæ, deinde perfidissimi Mahumeth. erroribus inuolutæ, iam sunt extra salutis viam, finisque eorum est æterna damnatio, & mors secunda, iuxta prophetiam Ioan. in Apocal. cap. 21. Vbi sic inquit. Timidis & incredulis, & execratis, & homicidis, & fornicatoribus, & veneficis, & idolatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in stagno ardenti igne, & sulphuræ. Quod est mors secunda.

Sed hic oritur dubium, quod pro maiori parte fidelium animos perturbat. Est autem tale, si diuina sapientia disposuit post incarnationis misterium, solam Christianam fidem esse viam ad æternam beatitudinem, profecto debuit declarare omni nationi, quę sub cælo est, quod hæc est vnica vera fides, & aliæ quęcunque sectæ sunt deficientes & erroneæ, quod tamen non declarauit. Nam iudæi & Mahumetani, adeo legibus suis inhærenti, quod credunt indubie in earum obseruantia saluari, & martyrium sustinerent. Existimantque se mereri, si quem ex Christianis trahunt ad eorum sectam. Non ergo videtur diuina sapientia in hoc bene disposuisse. s. quod decreuerit Christianam legem, ac fidem fore vnicam salutis viam, & tamen permittat pene innumerabiles viuere in diuersarum legum erroribus.

Ad hoc dubium, quod profecto difficillimum est, tria dicēda sunt pro eius solutiōe, quātū fas est humano ingenio.

Primo omni Timore pcedendum est in his, quę nostri intellectus facultatē superant, præcipue, quæ Deus facit forte in maius meritū nostrum, inter quæ ppositū dubium numeratur, Nam quæ naturales causas habent, determinare possumus. Vt propter quid in vere floribus & frondibus decoratur terra, & fructus in æstate ac autummo maturescūt: Vnde prouenium solstitia, & eclypses, &c. Quæ autem à sola dei sapientia, & voluntate pendent, comprehēdere nō possumus, nisi nobis reuelatū fuerit, vt pp qd mundū creauerit in tpe, cum potuerit ab æterno crearæ, propter quid mundū filii sui passione redemerit, cum aliis modis potuerit. Vnde Paulus ad Ro. 11. diuinæ sapientiæ altitudinem admirans inquit: Concludit Deus omnia in credulitate, vt omnium

misereatur: O altitudo diuitiarum sapiētiæ & scientiæ Dei, quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum Domini, aut quis consiliarius eius fuit? aut quis prior dedit illi, & retribuet ei? Quoniam ex ipso, & per ipsum, & in ipso sunt omnia, ipsi honor & gloria in secula. Non ergo mirum si forte præposito dubio ad plenum satisfacere non poterimus, conabimur tamen aliquas rationes menti consentaneas afferre.

TV igitur aduerte, ꝙ Iudęus, & Mahumethanus, & reliquę infidelium sectę dupliciter considerari possunt, primo in suis meris naturalibus. s. in quantum vigenti intellectu & lumine rationis naturalis, & facultate liberi arbitrii, in qua adeo instituti sunt, iuxta illud ecclesiastici cap. 15. Deus ab initio cōstituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mandata & pręcepta sua. Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te, & in perpetuum Fidem placitam. s. Deo seruare, apposuit tibi ignem, & aquam, ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem mors & vita, bonum & malum. Quod placuerit ei dabitur illi. Nemini mandauit impune agere, & nemini dedit spatium peccandi. Non enim cōcupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium. Secundo inquantum enutriti ac consueti in legibus suis. Stante hac distinctione dicendum, ac iudicandū de illis, sicut Auicenna loquitur in. 9. suę metaphysicę: de eo, cui inest lingua & palatū bene dispositum, & de eo, qui econtrario est dispositus, quoniam. s. linguam habet aliquo humore vel sapore peccante, male dispositam, vt in febricitāte, vel paralitico. Certum est enim, ꝙ primus iudicabit de omni saporis specie sicut est, puta dulcia esse dulcia, & amara. Secundus autem false iudicabit, existimabit enim omnes sapores, quos gustauerit tales esse, qualis est ille, quo lingua eius infecta est. Sic in proposito, si iudæus & Mahumetanus cæterique infideies, præcise starēt in rationis lumine, & non essent obtenebrati velamine passionū, præcipue, iræ, odii, & inuidię: aut corporalibus delectationibus, quibus vt bruta feruntur, cognoscerent vtiq; eorum errores, Iudæus, quidem cognosceret se male scripturę sacræ dicta exponere, quibus

declaratur in Deo personarum trinitas,& Messiam iam aduenisse,& mundum passione Christi redimendum. Verum obstinatio,& dura eorum ceruix,ac inuidia, corda eorum excæcauit, factique sunt ex malitia ignorantes, velamen super eorum corda . i . intellectum habentes,donec ad Christum conuertantur.Vnde Paulus secundæ ad Cor.3.inquit.Obtusi sunt sensus eorum , vsque in hodiernum diem idipsum velamen in lectione veteris testamenti manet non reuelatum, quod in Christo euacuatur.i. per fidem Christi aufertur , sed vsque in hodiernum diem velamen positum est super cor eorum. Cum aūt cōuersus fuerit.s.Israel ad Deum, auferetur velamen . Similiter nisi Mahumetani in terrenis diuitiis , ac corporis obscænis voluptatibus demersi essent , aduerterent profecto Mahumetis legem erroribus refertam. Sed velut bruta ventri,& veneri indulgentes,cæcitate mentis percussi sunt.nam vt veræ tradunt historiæ, lex illa a malo processit authore , fuit enim Mahumethus homo pessimus,inhonestus,epileptico morbo laborans. Præterea in lege sua nulla sunt facta miracula . Vnde cum Mahumetani interrogarentur cur non agebat miracula sicut fiunt in lege Christi,respondent in Alcorano, ꝙ Christo data est miraculorum virtus,quibus mundum conuerteret,sibi vero potestas gladii,& hac de causa præcepit in lege sua,sectam suam nō nisi gladio defensandam.Vnde suæ sectæ sacerdotes quoties in ambone populum ad obseruantiam legis exhortantur,non ratione,non propter fœlicitatem veram, sed vt gladium effugiant exclamant.Estote in lege fideles,& gladium euaginatum manu tenentes horribiliter clamant. Hoc ferietur qui Mahumethi legem non seruat. Præterea:Mahumethani ne deceptiones ac errores legis suæ agnoscerentur,studium philosophiæ sectatoribus suis prohibuit,aduertens, ꝙ populi vera philosophia illuminati eius fallacias , ac nugas detegerent , & tunc vt vanam & perniciosam legem suam despicerent.Sicut fecerunt Auicenna,& Auerroes,qui cum essent Mahumetani, postquam in philosophia instructi fuere,legem eius despexerunt,ac contra eam scripserunt.Vnde Auicenna in libro 9.suæ Metaphysicæ despiciens finem le-

ma parte ꝙ Christiana lex, & fides, nullum inconueniens, nullumque falsum huiusmodi continet, ideo rationabiliter tenemus fidem nostram esse unicum modum ad salutem.

Ad argumentum ergo propositum in principio dubii dicitur, ꝙ fides nostra omnibus sufficienter manifestata est, nō solum per Apostolos, sed prophetia aliqua, aut fama miraculorum. Et quotidie manifestatur cuilibet infideli quantum sit ex parte dei. Inditum est.n. cuilibet homini, naturale rationis lumen, quo iudicare potest, quid consonum & non consonum rationi sit ad bene uiuendum, & si infideles lumen illud aduerterent, iuuarentur à Deo, & liberaretur à perfidia sua. Nam vt Theologus tenet, si diuina bonitas non deficit homini in necessariis naturalibus, vt in cibo, potu, & veste, multominus in mediis oportunis ad salutem. Vocat enim, inspirat, & illuminat quantum fit ex se omnem hominem in hunc mundum venientem. Vnde Apocalip. cap. 3. sic ad infidelem loquitur. Dicis quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo. Et nescis, quia tu es miser, & miserabilis, & pauper, & cęcus, & nudus, suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum. i. veram viuendi legem, & sapientiam, vt locuples fias, & vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ, & collyrio inunge oculos tuos, vt videas. Ego quos amo arguo, & castigo, emulare ergo, & pęnitentiam age. Ego sto ad ostium scilicet cordis, & pulso per internam inspirationem. Si quis audierit vocem meam, & aperuerit mihi ianuam intrabo ad eum, & cænabo cum illo, & ipse mecum, idest inueniet gratiam meā, & beatificabo illū. Cōstat ergo, ꝙ Deo nō est imputandū, si infideles permanēt in erroribus suis, sed suæ malæ consuetudini. Nā diuina ꝓuidētia libere coagit hominē ad salutē, nec vult eū cogere, qm̄ creauit eum in libertate naturæ.

Sed dices, si deus stat ad cor in fideliū, & ad verā legē, ac rectam viuendi regulam inspirat, cur mundus pro maiori parte sæquitur legem Mahumeth.

Respōdeo, & q̄ro à te, cur ex Xp̄ianis plures sunt mali q̄ boni? Nam si ex eo ꝙ plures sequuntur legem Mahumeth, quàm Christi, vis arguere legem Mahumethani esse veram, eadem ratione sequitur, demonem esse meliorem

ac maiorem Deo,plures namque Christiani sequũtur demo nem, quàm Deum . Non ergo potes ex hoc concludere legem mahumeti esse veram, sed concludere iuxta dictum seruatoris Matth.cap.7 .uia lata porta & spaciosa via est, quæ ducit in perditionem,& multi intrant per eam. Angusta vero porta,& arcta via,quæ ducit ad vitam,& pauci inueniunt eam,latam viam gentes ambulant, ideo seruator prohibuit Matth.10.dicens. In viam gentium ne abieritis,quasi dicat per quã,vt delitiosam pro maiori parte homines ambulant. Viuunt enim, & operantur secundũ sensum,declinãtes a veritate,& recte rationis iudicio.Propterea non est admirandum si pauci legem Christi,& plures secundũ legem Mahumeth.sensualem, ac voluptuosam imitantur.

SED dices, supposito ꝙ sola Christi lex, & fides mediũ sit ad salutem, nunquid aliquis viuens inter gentiles,abstinens se ab idolatria,& operibus malis,a quibus malis, a quibus ratio dictat abstinendum , nesciens tamen credenda in lege Christi,quoniam forte de illis nõ intellexit, vel si scit, corde seruat ea , permanens tamen occultus propter metum paupertatis,aut mortis, potest saluari.

Respondeo,& primo ad primum dico, ꝙ multos inter infideles esse vere fideles, ac Christianos corde, & proposito, & forte gratiores Deo,quàm multi ex baptizatis aqua ,non est inconueniens. Qui præuio bono cordis motiuo erga Deum eum cognoscunt & colunt,& supplicant,vt primum omnium principium,& omnis boni bonum, & iustum bonorum remuneratorem ac malorum iudicem , qui & dictamen rationis recte sequũtur, cuius principium vniuersalissimum est.Quod tibi non vis fieri,alteri ne feceris,& quod tibi vis fieri,age tu alteri.Qui & submittunt volũtatem suam diuino beneplacito,parati assentire,quæ Deus sibi reuelauerit,aut interna inspiratione monuerit.Hos Deus spiritu sancto baptizat. Suntque excusabiles,donec in credendis Christianis articulis per Christum promulgatis , aut per Angelum,aut per hominem Dei nuncium eruditi fuerint. Nam si non sic esset , ignorantia penitus inuincibilis, & omnino inuoluntaria esset ad culpam,Quod vtique falsum est communi

muni omnium recte sentientium sententia. Et Deus homini sic bene disposito, viam salutis præcluderet, quod non est fas attribuere bonitati diuine, cuius miserationes sunt supra omnia opera eius, nec aliud quærit a peccatore, nisi vt conuertatur, & viuat. Nec obstat ꝙ non credunt credenda in Christi Fide, quoniam vt supponitur de illis notitiam non habent, & sufficit ꝙ non affirmant oppositum, donec in eis eruditi fuerint. Sunt ergo huiusmodi Christiani ac fideles secreti viuentes inter infideles, non tamen infideliter. Præterea, non reputantur apud nos hæretici, qui sentiunt aliquod fidei contrarium, sed qui proterue & obstinate sic sentiunt. Nam multæ vetulæ & homines simplices Deo sunt gratissimi, qui tamen sua simplicitate multa fidei contraria dicunt, & tenent, vt trinitatem esse sanctam mulierem, & accidentia panis ac vini esse verum Christi corpus & sanguinem, & adorant sanctorum imagines, non distinguẽtes inter imaginem & rem, cuius est imago. Si ergo tales non arguuntur crimine hæresis, quia non obstinato animo, sed ruditate sua sic sentiunt, nec isti nominandi sunt infideles, licet Christum & eius legem ignorent, exercentes bona opera, excusantur enim quandiu ignorant diuinas reuelationes, & potestatem, ac determinationem ecclesiæ. Quibus tamen perseuerantibus, diuina bonitas nõ deficeret, causando in eis veram, & expressam fidem de credẽdis, & spem & charitatem.

Tv tamen aduerte, ꝙ aliter iudicandum est de sic viuentibus, & bonum operantibus, in locis, in quibus alias disseminata, & acceptata fuit Christi Fides, vt in Aegypto, in Iudæa, in Africa, deinde per pseudo prophetas, vt per Mahumeth. seducti recesserunt a Christi lege, & supposuerunt se legi oppositæ & erroneæ, & de habitantibus in remotissimis terræ partibus, puta ad meridiẽ, siue occasum: vbi Christi Fides nondum disseminata fuit, vt testantur inuentores mundi noui, opera regis Portugaliæ, nec sub alia lege viuũt, nisi lege naturæ. Nam illis habitantibus inter Mahumetanos, non sufficit Deum credere, & remuneratorem bonorum, & bene ac iuste uiuere, sed oportet legem Mahumethani relinquere, eo ꝙ aduertere possunt naturali lumine in ea

falsa

falsa multa & irrationabilia deprehendere, vt declarauimus supra, & totis viribus quærere eruditionem in fide Christi, in qua maiores sui eruditi fuerunt, & successores eorum nõ pseuerarũt, attracti cõcupiscẽtiis & illecebris, ideo in excusabiles sunt, & minus fuisset illis malũ, si verã fidẽ nõ agnouissent, quàm post eius noticiam, ab ea recedere. Vnde seruator, Lucæ. 9. inquit. Nemo mittens manum ad Aratrum, & respiciens retro, aptus est regno Dei. Habitantibus autẽ in locis, ad quos christiana fides non alias peruenit, sufficit credere & operari, sicut credebant & operabantur, qui ex gentibus saluati sunt ante incarnationis misterium, de quibus supra loquuti sumus, donec diuina bonitas per nuncios aut cæle stes, aut humanos de Christi fide eos erudiat.

QVANTVM ad secundum dico, quòd qui nouit credenda in Christiana fide, & corde illis adhæret, etiam quòd perseueret occultus inter infideles, saluari potest. Iustificat enim ex fide primo, & non ex defensione fidei, nisi subsequenter, quando, scilicet & vbi & gratia cuius oportet. Nam per internam fidem homo coniungitur diuinæ, ac primæ veritati, efficiturq; anima Dei sponsa, iuxta illud Oseæ Prophetę capite secundo. Hec autem desponsatio, & coniunctio potest fieri sine actuali, & exteriori confessione fidei. Deus enim cor intuetur, & non labia. Vnde Hebreos reprehendit Deus Isaię. 20. cum dicit. Populus hic labiis me honorat, cor autẽ eorum longe est à me, Pręterea, Si confessio fidei esset absolute necessaria, multoties magis noceret fidelibus, quam prodesset, vt puta quando infideles perturbarent, ac deuastarent populum fidelem, prouocati ad iram, & non sequitur maius bonum.

TV igitur aduerte, quòd in tribus casibus non sufficit corde credere, sed oportet ore confiteri. Primo quando ex negatione confessionis fidei, minuitur, aut occultatur diuinus honor. Hac de causa Vincentius Martir, fidem confessus est coram Datiano, & Laurentius coram Decio, Paulus & Ioannes coram Iuliano apostata. Secundo propter vtilitatem impendendam proximis ad salutem, vt quando quis publice interrogatus de fide taceret, aut ore, & si non corde nega-

negaret,& astantes crederent ipsum non esse fidelem,aut fidem non esse veram.Tunc enim silentium suum, aut negatio verteretur in detrimentum fidei.Tertio , quando alii dispositi ad fidem habentes ipsum pro exemplo , & videntes eum tacere,aut negare;auerterentur à fide. Nam eo casu obligatur pro salute proximorum se morti exponere, iuxta doctrinam datam à seruatore nostro de bono pastore.Ioannis cap. 10.Ego pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.Mercenarius autem videt lupum venientem & fugit,& lupus rapit,& dispergit oues . Pastor quidem est ille,qui vt proximi sui seruentur in fide,audacter interrogatus fidem confitetur.Mercenarius autem non curans de salute proximorum,vt saluet vitam,fidem non confitetur . Et hic est de quo inquit seruator Io.12.Qui amat aĩam suã.i. vitã,ꝑdet eã.In his casibus tenet̃ Christianus occultus,manifestare seipsum,aliter aũt non,cuius signũ est , ꝙ multi ex sanctis,q̃ ꝑsecutionis tp̃e latere curabãt,nõ reprehenduntur imo ex doctrina seruatoris Math.ca.10. Si persecuti fuerint in vna ciuitate,fugere debeat in aliam,quando scilicet nullus prædictorum casuum accidit.

TV tamen aduerte,ꝙ quàm plures ex sanctis martyribus nõ expectantes,ꝙ interrogarentur de fide à tyrãnis,vltro se manifestabãt,ꝑcipue si vidissent Christianos constitutos in tormẽtis deficere,sicut legimus de.B.Sebastiano & Georg. Verũ id nõ ex necessitate salutis,sed ex spiritus sancti feruore,quo velut inebriati ad Deũ,& æternã beatitudinẽ ꝓperabant.Verũ si accideret aliquis ex ꝑdictorũ casuũ , omnibus post positis,et ꝙ ꝑturbarentur,& indignarentur,ac insurgerent infideles,fides intrepide cõfitenda est.Vnde vt legimus Matt.c.15. cũ dixissent discipuli seruatori Phariseos audito verbo scãdalizatos fuisse,respõdit,sinite eos.s. scãdalizari & indignari,cæci sũt,& duces cecorũ.Hec de ꝑseti.c.dicta sint.

CAPVT SECVNDVM.

IN hoc secundo capite,agendum est de duplici distinctione circa diuinam ac Christianam fidem,quarum vna est circa fidem,vt est habitus & virtus à Deo in anima infusa,altera circa credendi actum.

QVANTVM igitur ad fidem aduerte, ꝙ ex ſcripturis ſanctis elicimus dupliciter dici fidem diuinam,& Chriſtianam,primo dicitur fides viua,ſecundo fides mortua. Viuam doctores ſancti appellant formatam, mortuam autem informem,formata eſt fides cum charitate, qua homo eſt charus & gratus Deo,& de condigno meretur beatitudinem. Vnde ſicut ſe habet anima ad hominem,ſic charitas ad fidē, nam ſicut anima viuit homo,& operatur opera hominis,qua remota,nec viuit homo,nec operatur opera hominis, ſic charitate fides viuit, & ab ea procedunt opera viua vita gratiæ. Et ſine charitate:fides non eſt viua,nec operatur opera viua vita gratiæ. Propterea ſicut in naturalibus homo ſine anima eſt homo æquiuoce ex ſecundo libro de anima, ſic in ſpirituali,ac miſtica vita,fides ſine charitate eſt ſicut fides æquiuoce,quo ad opera gratuita,ita ꝙ quæcunque opera agit credens credenda, niſi ſit cōſtitutus in fide adiuncta charitate, nihil ſunt reſpectu æternæ beatitudinis. Quòd ſignat ſeruator dum dicit Ioannis.15. Manete in me,& ego in vobis.ſ. nō per ſolam fidem,ſed per fidem cum charitate:Deus enim charitas eſt,& qui manet in charitate in Deo manet,& non per ſolam fidem. Nam Matth.7.inquit ſeruator contra eos, qui confidunt in ſola fide informi,& mortua. Non omnis, qui dicit mihi domine domine. i. qui confitetur me dominum vniuerſorum,intrabit in regnum cœlorum. Sed qui fecerit voluntatem patris mei, qui in cœlis eſt, facere autem voluntatem,eſt operari ex fide & charitate. Propterea ꝙ fides ſine charitate nihil ſit ad æternam beatitudinem,confirmat Paulus primæ ad Cor.13. Si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Patet ergo quid ſit fides viua.i.formata charitate, fides autem mortua eſt,quando quis credit indubie omnia credenda in lege Chriſti,ſed permanet in peccato mortali ex conſequenti extra gratiam & charitatem, ſicut adulter, aut vſurarius, aut odio habens irremiſibiliter fratrem ſuum. Hic quidem eſt ſicut arbor, cuius radix eſt infecta, quæ aut nullum, aut non bonum fructum facit, qui fructus refutantur a diuina bonitate,nec ei placiti ſunt. De quibus

inquit

inquit Isaias cap. 1. Cum veniretis ante conspectum meum s. quasi fideles & profitētes legem meam, quis quæsiuit hæc de manibus vestris? Ne offeratis vltra sacrificium frustra. Incēsum abominatio est mihi. Neomeniam & sabbatum & festiuitates alias non feram, & cum extenderitis manus vestras, auertam oculos meos a vobis, & cum multiplicaueritis orationes non exaudiam. Manus enim vestræ: sanguine plenæ sunt. Hucusque intendit de fide informi, & eius operibus, quæ licet apparenter sint bona· non tamen vere bona. De fide autem formata, & eius operibus, subiungit dicens, Lauamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis. Quiescite agere peruerse. Discite bene facere &c. Præterea, ꝙ fides mortua homini non proficiat ad beatam vitam, manifestat seruator Matth. cap. 7. cum dicit. Multi dicent mihi in illa die. Domine domine: non ne in nomine tuo. i. in fide tua prophetauimus, demonia eiecimus, & in nomine tuo virtutes multas fecimus, & tunc confitebor illis, quia nunquam nouimus: quia. s. fidem, cum dilectione mea non habuistis, quæ est fides viua.

De fide quidem viua & formata dilectione intelligitur illud Pauli ad Hębr. 10. Iustus meus ex fide viuit. i. iustus meus ex fide viua operatur opera viua. i. meritoria & Deo grata. Item illud Pauli ad Romā. 3. Arbitramur hominem iustificari per fidem sine operibus legis. Est enim viua fides primum iustificationis principium, quoniam sine fide impossibile est placere Deo, ad Hæbre. 11. Qui autem iustificatur, Deo placet, ergo iustificatio fundatur in fide viua. Itē illud ad Romanos. 5. iustificati ergo ex fide pacem habeamus ad Deum per Iesum Christum, per quem habemus accessum per fidem in gratiam istam, in quo stamus & gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei.

De fide autem informi, & inani, quo ad merendam beatam vitam, intelligitur illud Iacobi secundo. Tu credis quoniam vnus est Deus, benefacis, & demones credunt & contremiscunt, sed illis non proficit. Vis autem scire homo inanis quoniam fides sine operibus ociosa est? Abraā pater noster, nonne ex operibus iustificatus est? Offerēs filium suum

Isaach

Isaach super altare. Vides quoniam fides cooperabatur operibus illius, & ex operibus fides cõsumata est.i.declarata est viua & perfecta. Propterea scriptura dicit.s. Genesis cap.15. Credidit Abraam Deo, & reputatum est illi ad iustitiam, & amicus Dei appellatus est. Videtis quoniam ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum. Similiter & Raab meretrix, nonne ex operibus iustificata est, suscipiens nuncios, s. populi Israel, & alia via emittens illos? Id autem legimus Iosuæ cap. 2. Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est: ita fides sine operibus mortua est. Hæc Iacobus. Quæ autem sint opera, quæ ostendunt fidem viuam, & sine quibus iudicatur mortua, & quæ iustificant hominem, declarabimus in parte sexta, vbi defendemus sententiam ecclesiæ catholicæ contra Lutherum. Constat igitur, quomodo distinguitur diuina, & Christiana fides in viuam, quam formatam diximus, & mortuam quæ informis appellatur.

QVANTVM ad actum credendi, qui ex fide prouenit, sicut amare ex amore, scire ex scientia, lucere ex luce. Aduerte ꝙ Diuus Augustinus in libro de verbis domini, & super Ioannem, extraxit triplicem actum credendi circa primum fidei obiectum, quæ est prima veritas, idest Deus gloriosus. Primus actus est credere Deum. Secundus est credere Deo. Tertius est credere in Deum. De primo habemus ad Heb.11. Accedentem ad Deum, oportet credere, quia Deus est, & remunerator quærentium eum, & Ioannis.6. Nos credimus & cognouimus, quia tu es filius Dei, & primę Ioan.5. Qui credit quoniam filius Dei Iesus natus est ex Deo. De secundo habemus Gen.15. Credidit Abraam Deo, & reputatum est ei ad iustitiam. Et Exo.14. Audiat me populus loquentem ad te, & credat mihi. Et secundo Paralipomenõ ca.20. Credite in domino, & securi eritis. Et Ecclesiastici.2. Crede Deo, & recuperabit te. Et Ioã.4. Si crederetis Moysi, crederetis forsitam & mihi.

DE tertio habemus secundo Paralipomenon cap. 16. Oculi domini contemplantur vniuersam terram, & prębent fortitudinem his, qui corde perfecto credunt in eum, & capitulo vigesimo Credite in dominum, & securi

eritis,

eritis. Et Ioannis cap. 2. crediderunt in eum discipuli eius, & cap. 3. Qui credit in filium Dei non pereat, sed habeat vitam æternam, & ca. 6. Qui credit in me nō sitiet, & ca. 9. Tu credis in me, vsq; ibi. Quis est domine, vt credam in eum, & cap. 13. Creditis in Deum, & in me credite. Et primæ Ioan. 5. Qui credit in filium Dei habet testimonium Dei in se.

NVNC autem declarandum est, quid sit vnumquodq; horum trium, & quibus conueniant.

TV igitur aduerte, ꝙ credere Deum est firmiter tenere Deum verum existere in rerum natura, & in eo esse quæcunq; ei ex sua deitate & immensa perfectione, omni remota imperfectione conueniunt. Vt ꝙ est Deus vnus ingenitus, omnium principium, omni potens, æternus, intelligens, prouidens omni creaturæ iuxta modum naturæ, trinus in personis, vnus in essentia, ꝙ in tempore filius humanatus est & cætera omnia, quę in simbolo continentur.

CREDERE autem Deo, est assentire dictis, ac reuelatis à Deo, siue per seipsum, siue per Angelos: siue per prophetas, & firmiter tenere, ꝙ quęcunque à Deo disposita sunt siue quò ad moralia, siue quò ad naturalia, siue quò ad mortalia, siue quò ad media pro æterna beatitudine consequenda, & quò ad ea quæ nobis promissit verax, & fidelis est, ita ꝙ bene & sapientissime omnia fecit, iuxta illud Deuteron. 24. Date magnificētiam Deo nostro. Dei perfecta sunt opa: Deus fidelis absq; vlla iniquitate, iustus & rectus. Credere in Deum includit duo prædicta, s. credere Deum, & Deo, sed vltra addit ordinationem hominis in Deum, vt in vltimum finem, & summum bonum nostrum. Hæc autem ordinatio fit per voluntatem proponentem omnino Deum vt beatitudinem suam, & obedire mandatis ac legi diuinæ. Quod quidem propositum includit Dei dilectionem & proximi. Nullus enim vere tendit in aliquod obiectum ex voluntate, nisi diligat ipsum. Credere ergo in Deum, est intellectu assentire Deum esse, & dictis ab eo reuelatis per imperium voluntatis captiuantis intellectum vt diximus supra, & disponere se ipsum ad adorandum diligendumq; Deum,

& proximum,iuxta diuinam legem.Ex quibus sequitur, ꝙ quis fide mortua potest credere Deum & Deo, non autē in Deum.Nam peccator & malus in peccato perseuerans, potest credere omnia credenda de Deo,& ꝙ Deo est obediendum.Non autem ordinat se ipsum in Deum quoniam per peccatum auertit se a Deo.Solus ergo fidelis mente bene dispositus,credit in Deum , ex consequenti credere in Deum includit fidem,spem,& charitatem.Et hæc est fides formata,& viua.Ex his constat,ꝙ duo prima communia sunt credenti peccatori & iusto.Tertium autem conuenit soli bono, cuius signum est,ꝙ Iacobus cap.2.non dicit demones credere in deum , sed Deum esse . Cum igitur credere in Deum vere & proprie conueniat soli fideli bene disposito erga Deum,vt obiectum creditum,& amatum, peccator non conuenienter dicit credo in Deum , & alia in simbolo contenta, sicut nec qui non dimittit offensam proximo, conuenienter orationem dominicam.Manifestum igitur tibi sit,quid sint, & quomodo differant,& quibus conueniant credere Deum & Deo,& in Deum,Hęc de presenti capite dicta sint.

CAPVT TERTIVM.

IN tertio cap.agendum est de excellentia,& virtute diuinæ ac Christianæ fidei.Tu igitur aduertæ ꝙ in scripturis sanctis nil magis quæritur à Deo,quam vera & viua fides,& diuina opera atque miranda soli fidei videntur attributa,& mundus fide victus ac superatus est.

Quantum ad primum. s. ꝙ à Deo nil magis quęratur quàm viua fides,potest ex multis scripturæ locis.Nam cum sit primum principium tendendi in Deum , & debite eum colendi ac legem seruandi,primo à nobis quærit fidem,sine qua nec sperare,nec deum amare possumus . Vt declararet quantum sibi placeat viua fides dixit Oseæ capit.2. Desponsabo te mihi in fide,& Lucæ.18. Verumtamen putas ne filius hominis fidem in terra inueniet?Et Hieremiæ.5. Circuite vias Hierusalem,& aspicite,& considerate , & quærite in plateis eius an inueniatis virum facientem iudicium, &

quę-

quærentem fidem,& propitius ero. Quod autem viua fides super omnia,quæratur à Deo,sumitur hinc signum, ꝙ seruator noster,vbi diuinum opus peragebat, vt dimittens pec cata,aut sanãs languidum, in primis commendabat fidem, eo ꝙ sit illa,quam primo oculi domini respiciunt, vt dicitur Hieremiæ.5.Nam Matthei.7. ad peccatricem Mariam inquit.Confide filia,quoniam fides tua,te saluam fecit.f.à pec catis.Vade in pace,& capit.8.ad Iayrum inquit.Tantum crede,& salua erit filia tua, & in eodem cap. fide sanatur Centurionis puer.Vbi inquit.Non inueni tantam fidē in Israel idest in populo Iudeorum,qui erant tempore seruatoris. Et Lucæ quinto, fide sanatur paraliticus, & mulier sanguine fluens,& duo cæci,quibus inquit seruator,secundum fidem vestrā fiat vobis,& filia Cananeę,cui inquit.O mulier magna est fides tua,fiat tibi sicut vis,Et Matthei capite decimo sexto,sanans cæcum inquit ad eum. Respice fides tua te saluum fecit:Ex his igitur constat quantum Deo placeat,& ab eo quęratur viua fides,quæ vtiq; non est viua, vt diximus supra,nisi sit operosa. Et si bene aduertes in scriptura sacra tam antiqua,quam noua,Deum in primis ab homine quæsiuisse fidem viuam,cuius signum est,quod vt legimus Exodi decimoquarto,quoniam filii Israel crediderunt Deo,percussus est Egyptus plagis maximis, & tandem Pharao in mari cum exercitu suffocatus est. Et quoties recedebant à Deo per idolatriam,relinquebantur in manu hostium, & quoties per fidem reuertebātur,suscipiebat, ac saluabat eos: Deuteronomii cap.24.Pręterea seruator inquit Marci cap. 9.Patri offerenti filium vexatum demone.Si potes credere, omnia possibilia sunt credendi,& continuo exclamans pater pueri cum lachrymis aiebat.Credo domine, adiuua incredulitatem meam.Qua confessione audita, seruator statim sanauit eum, vt turbis manifestaret quantum sibi fides ipsa placeret.

QVANTVM ad secundum, scilicet ꝙ sola viua fide, diuina ac miranda opera,à uiris sanctis vtriusque testamenti peracta fuerint,liquido constat ex ipsis diuinis scripturis. Et primo,lege Paulum ad Hæbreos capite vndecimo per

F totum,

totum,vbi poſtquam multa & celeberrima retulit exempla inquit.Deficiet me tempus enarrantem de Gedeon, & Barach,& Sanſon,& Ieptæ,& Dauid,& Samuel,& Prophetis, qui per fidem vicerunt regna,& cætera. Vt autem in ſpecie deſcendamus,aduerte,quoniam Abraam credidit Deo Geneſis capite decimoquinto:Dixit ei deus, Scito prænoſcens quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua, & ſubiicient eos ſeruituti,& affligent quadringentis annis. veruntamen gentem,cui ſeruituri ſunt, ego iudicabo. ſ. iudicio condemnatiuo, & poſt hęc egredientur cum magna ſubſtantia.Tu autem ibis ad patres tuos in pace ſepultus,in ſenectute bona(& infra) in illo die pepigit fœdus dominus cum Abraam, dicens, ſemini tuo dabo terram à fluuio Egypto,vſq; ad fluuium magnum Eufratem ,&c. Præterea, quoniam Ionathas filius Saul credidit quando dixit,non eſt difficile domino,ſaluare in paucis vel in multis,ideo ipſe cũ armigero ſuo præualuit contra Philiſteos, vt legimus in.i. Regum.cap.14.Et Dauid occidit gigantem Goliath in fide,nam dixit,Tu venies ad me cum gladio & haſta & Clypeo,ego autem venio ad te in nomine domini, vt legimus in.i.Regum cap.17.Et Aſſa Rex Iuda proceſſit fide contra ingentem multitudinem Ethiopium, & præualuit in nomine domini,quem inuocauit dicens.Domine non eſt apud te vlla diſtantia, vtrum in paucis auxileris, aut in multis. Adiuua nos domine Deus noſter. In te enim & in tuo nomine habentes fiduciam, venimus contra hanc multitudinem,vt legimus in.2.Paralipo.cap.17. Et Ioſaphat rex Iuda,intelligens filios Amon & Maob venientes contra Iuda, exiuit cõtra eos,vt legimus in.2.Paralipo.c.20. magis fide, quàm armorum potentia,dicens ad uniuerſum exercitum. Audite me viri Iuda,& habitatores Ieruſalé. Credite in domino Deo veſtro,& ſecuri eritis.Credite prophetis eius, & cuncta euenient vobis proſpera,& ſic armatus fide cũ exercitu,exiit in prælium, & Dei nutu hoſtes eorum verſi in ſe inuicem mutuis concidere vulneribus,fide Neemias hortabatur reedificantes murum Ieruſalem,ne ab opere deſiſterẽt dicens.Dominus Deus noſter pugnat pro nobis, Neemiæ

cap.4.fide Esdras reuersurus in Ierusalem,non accepit regium conductum,sed orans & ieiunans, se Deo commendat,vt legimus in.2.Esdræ cap.8.Fide responderunt regi Babylonis tres pueri Sydrach:Misach:Abdenago missi in fornacem,& dixerunt.Deum nostrum,quem colimus, scito ô Rex,q̃ potest nos de camino ignis eripere, & de manu tua liberare,& sic ex fide viua liberati sunt,Daniel.3.Et quoniã Niniuitæ vera fide crediderunt domino,seruati sunt à subuersione sibi comminata per Ionam Prophetam,vt legimus Ionæ capitulo tertio,& Iudas Machabeus fide viua hortatur exercitum suum, dicens, facile est concludi plures in manibus paucorum, & non est differentia in conspectu dei liberare, aut in multis, aut in paucis. Constat igitur quomodo diuina opera, ac admiranda, soli fidei viuæ videntur attribui.

QVANTVM ad tertium.s.q̃ diuina ac christiana fide mũdus superatus sit,patet ex eo, q̃ sancti martyres armati fide viua,impiissimos deuicerunt tyrãnos,& innumeros ad Deũ ac seruatorem nostrum relicta falsa religione conuerterunt. Propterea inquit Ioannes in epistola.1.cap.5.Hæc est victoria,quæ vincit mundum,fides nostra.Non solum autẽ mundum,sz & demones,& concupiscentias. Demones quidem, iuxta dictum Petri in epistola.1.c.5.Cui.s.diabolo resistite, fortes in fide.Concupiscẽtia autem carnis,quas Paulus tela inimici ignea appellat, fide extinguimus. Vnde Paulus ad Ephesios cap.6.inquit. In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere, & galeam salutis assumite. Hæc de Christiana, & diuina fide dicta sint, cuius finis est beata vita, per visionem diuinæ substantiæ. Credimus enim rebus diuinis non apparentibus, vt tandem nobis manifestentur in patria. Quòd autem hic sit finis fidei nostræ, testatur Petrus in epistola prima capitulo primo,dicens. Vt probatio fidei vestræ multo preciosior sit auro, quod per ignem probatur,& inueniatur in laudem,& gloriam, & honorem in reuelationem Iesu Christi,quem cum non videritis diligitis.In quem nunc quoq; non videntes creditis. Credẽtes

autem exultabitis lætitia ĩenarrabili,& glorificata,reportantes finem fidei veſtræ ſalutem animarum veſtrarum,hæc Petrus Apoſtolus.Salus autem animarum eſt æterna fęlicitas, quæ ſtat in aperta viſione Dei.ergo finis fidei noſtrę eſt diuina viſio, quæ eſt merces noſtra in cælis. Hæc de præſenti capite dicta ſint,in quo terminamus conſiderationem ſacræ fidei. In futuro autem capite agendum eſt de ſuo oppoſito, quod eſt infidelitas.Cum.n.priuatio per habitum cognoſcatur & cæcitas per viſum, tenebra per lumen, obliquum per rectum,doctrinæ ordo requirit, vt poſt fidem conſideremus de infidelitate,& de eius partibus principalibus ſubiectiuis, ne quid dimittamus in hoc negocio oportunum.

CAPVT QVARTVM.

IN hoc quarto cap.agendum eſt de infidelitate, de qua cõſiderabimus quatuor,primo quot modis dicitur.Secundo quid ſit,vt opponitur tanquam vitium contrarium diuinæ ac Chriſtianæ fidei, tertio quot ſint eius ſpecies, & de qualibet earum pertractabimus, quarto quot malorum infidelitas ſit cauſa.

QVANTVM ad primum aduerte cum infidelitas,& fides opponantur,& quot modis dicitur vnum oppoſitorum, tot & reliquum per regulam topicam,ſicut fides dicitur quinq; modis,vt declarauimus in primo cap.huius tractatus, ſic & infidelitas.

PRIMO dicitur de negatione aſſenſus, & obſeruantiæ cuiuſcunque promiſſionis factæ inter hominem & hominem. In quo ſenſu dicitur homo infidelis, quando pactum, aut contractum,aut promiſſum non ſeruat, modo quo obligatur ſeruare, & in hoc ſenſu opponitur fidei, primo modo dictæ,& de hac infidelitate intelligitur illud Iſaię. I. Principes tui infideles, ſocii furum.

SECVNDO dicitur de negatione aſſenſus, quo quis nulli authori adhęrere proponit in quacunque arte,aut facultate, vt quando quis nulli aſtronomo,nulli medico,nulli philoſopho credit,nec alicuius dictum, aut ſententiam acceptat,

sed omnibus contradicit,& omnes reprobat, & in hoc sensu infideles dicti sunt philosophi illi,de quibus inquit Aristo.in.4.Metaphysicæ ℘ etiam prima principia ex terminis notissima negabant,& cum eis disputari non potest.

Tertio dicitur de negatione assensus, quo quis nulli cõclusioni assentire determinat,nisi necessaria, & euidenti ratione conuincatur,& hoc tam in naturalibus,quam in Metaphysicis,& in hoc sensu philosophi communiter infideles reperiuntur. Arbitrantur enim indignum esse philosopho, alicui assentire, nisi ratione probato, inter quos præcipuus fuit Auerroes,qui adhærentes alicui propositioni per rationem non probatæ,loquentes appellare consueuit.

Qvarto dicitur de negatione assensus,quo quis statuit nolle assentire conclusionibus de diuinis formatis, etiam ℘ euidenti ratione cõcludantur:Et in hoc sensu infideles sunt, qui negant Deum esse in rerum natura, & negant vnum principium effectiuum,& regulatiuum omnium, sicut Epicurei,& sequentes Dyagoram,& alii,de quibus diffuse diximus in tract.1.philosophiæ moralis Platonicę.

Qvinto dicitur de negatione assensus, quo quis non vult assentire propositionibus ineuidentibus humana ratione,& tamen diuina authoritate reuelatis, vt Deus est trinus in personis,est humanatus,est natus de Virgine,&c. Et in hoc sensu Iudęi, & Pagani, & Mahumethani infideles sunt,infidelitate contraria Diuinæ ac Christianæ fidei.Relictis igitur quattuor modis,sicut & reliquimus fidem quattuor primis modis dictam, pertractare debemus de infidelitate in quinto modo dicta.Nam quattuor primi modi opponuntur quatuor primis modis fidei, & sunt impertinentes præsenti proposito.

Qvantvm ad secundum aduerte, ℘ infidelitas vt est contraria diuinæ ac Christianæ fidei est vitium, quo quis repugnat audire & assentire his,quę sunt fidei.i.rebus diuinis non apparentibus,sed à Deo reuelatis, aut eas vt ineptias contemnit.

Dicitvr vt est contraria diuinę &c. quoniam infidelitas dupliciter sumitur,sicut & iniustitia. Primo pro nega-

tione fidei,sicut in iustitia pro negatione iustitiæ, qua negatione dicitur infidelis,qui non habet fidem, eo,quòd nihil de fide christiana audiuit,nec in ea eruditus fuit,& hoc modo infidelitas non est vitium, nec contraria fidei, sicut nec negatio iustitiæ,quę est in puero,est vitium,nec contraria iustitiæ.Secundo sumitur pro repugnãtia intellectus ad ea quæ sunt fidei,qua quis determinat nolle assentire, nec audire,imo eligit cõtradicere his,quæ sunt fidei,sicut iudæi, qui quando audiunt Christum crucifixum scandalizantur, & gentiles reputant stultitiam, iuxta illud Pauli prime ad Cor. I. Nos autem prędicamus Christum, iudæis quidem scandalum,gentibus autem stultitiam.

DICITVR ꝙ est vitium, quoniam contrariũ virtuti est vitium,sed infidelitas secundo modo sumpta, est contraria, fidei quę est virtus.Destruit.n.& non secum compatitur fidem,sicut nec ignorantia scientiam. ergo infidelitas est vitium,ex consequenti peccatum & maximum. Propterea in scriptura antiqua,& noua incredulo maxime exprobratur, & Deus illi maxime indignatur ac cõminatur.Vnde Deuter.cap.32.Generatio.n.peruersa est,& infideles filii,& Ecclesiastes cap.5.Displicet Deo infidelis,& Matth.ca. 3. exprobrat Ioan.Baptista iudæos incredulos dicens.Genimina viperarum,quis vos demonstrabit fugere à ventura ira.

QVANTVM ad tertium aduerte,ꝙ ex scripturis sacris,& apud sacros doctores,tres assignantur infidelitatis species.s. incredulitas,apostasia, & hæresis, quarum sufficientia hinc sumitur,ꝙ infidelitas vt est vitium fidei diuinæ ac Christianæ contrarium dicit renitentiam, siue repugnantiam fidei, sicut enim qui assentit rebus credendis dicitur fidelis,sic qui eis resistit dicitur infidelis.Hæc autem renitentia potest fieri tribus modis.Primo ante fidem susceptam,sicut pagani & gentiles idolatræ,qui fidem vnius veri Dei non receperunt, & per sequuntur Dei cultores,tam in antiqua lege quàm in noua.In antiqua legimus de Pharaone,Exod.cap. 5. & de Nabuchodonosor.Danie. cap. 3. & de Antiocho, secundi Machabeorum cap.7.In noua,de Iudeis persequentibus seruatorem,& Apostolos,ut patet in toto Euãgelio,& in actis Apo-

Apostolorum.Et de tyrannis idolatris occidentibus Christi cultores. Omnes isti peccant prima specie infidelitatis, q̃ dicit incredulitas simpliciter.Secũdo põt fieri post susceptam fidem per totalem retro cessionem, & abnegationem fidei,quam iam susceperant, & omnes isti peccant secunda specie infidelitatis,quę dicitur apostasia. Vnde qui recesserunt à fide Christiana,post susceptum baptismum, & transeunt ad aliam sectam,aut hæbream,aut. Mahumethanam, apostatæ dicuntur.Tertio potest fieri post susceptam fidem, non per totalem fidei abnegationem, quoniam illa est apostasia, sed per abnegationem alicuius particularis articuli, sic est tertia species,quæ dicit hæresis,puta quæ negat Christum natũ de virgine,quæ post partũ nõ remansit virgo,hæreticus est &c.Constat ergo ratio, propter quam rationabiliter assignantur tres infidelitatis species. Nunc autem de singulis agendum est,& primo de incredulitate. Secundo de apostasia.Tertio de hæresi.

QVANTVM ad incredulitatẽ, quæ aduersatur diuinę ac christianæ fidei,nunquã receptæ,aduerte,ꝙ h3 tres modos, sm ꝙ nũc inueniũtur tres sectæ extra Christianã fidem.

PRIMA,& extrema secta ẽ idolatrarũ gẽtiliũ,qualis erat vniuersaliter ĩ hoc mũdo ĩferiori ante p̃dicationẽ Euãgelii ĩ oẽm terrã p̃ter quàm in populo israel,nã in iudęa notus erat Deus,& in israel magnũ nomẽ eius.Apud igitur gẽtiles idolatras ante Christũ,& nũc si in aliqua mũdi parte inueniuntur,fuit & est primus,ac pessimus incredulitatis modus,qm̃ ipsi neq; Deum verum omnium principium,& finẽ colunt, neq; Dei filiũ humanatũ mundi p̃ mortẽ suam redẽptorem credunt,imo vt Paulus inquit primæ ad Cor. 1. Si audiunt Christum Crucifixum,reputant stultitiam. Isti sunt omnino increduli,cæci,& decepti,astutia falsorum spirituum qui vt inquit Dauid in Psal. Omnes dii gentium demonia, qui penitus ignorant Deum verum, sicut inquit Paulus ad Thess. capit. 4. Sicut gentes, quæ ignorant Deum. In antiqua lege præcepit Deus Mosi & populo israel, gentes idolatras destrui & exterminari, vt habemus per totum librum Exodi & numeri, & non solũ ho-

mines & mulieres, sed & iumenta quantum detestetur propter idolatriam. Hoc signo declarans quam semper iratus est Hæbreis, & dispersit, & tandem dereliquit eos.

SECVNDA secta est hæbreorum post consumatum redéptionis misterium. Ipsi namque ante legem Euangelicam colentes verum Deum explicite & legem per Moysem acceptam seruantes fideles erant. Vnde & populus Dei appellabatur, nunc autem quoniam Messiam promissum & mandatum iuxta sacros prophetas non receperunt, ideo infideles & increduli, & duræ ceruicis populus merito appellantur. Vnde Isaie cap. 65. Expandi manus meas tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona post cogitationes suas, & in actis Apostolorum cap. 7. Stephanus exprobrans eos inquit: Dura ceruice, & incircuncisi cordibus, & auribus, vos semper spiritui sancto restitistis. Sicut patres vestri, ita & vos. Hęc hębreorum incredulitas adeò, Deo vero displicet, ꝙ in pænam diu sibi comminatam amissa promissionis terra dispersi sunt in omnem terram, & facti obprobrium gentibus, & commotio capitis in populis. Nunc completum videmus Ieremiæ dictum in fine orationis suæ cum inquit, sed proiiciens repulisti nos, iratus es contra nos vehementer. Hæc igitur est Hebreorum incredulitas, quoniam & si Deum credunt, non tamen omnia quæ Deo intrinsece conueniunt, inter quæ est personarum trinitas, nec filium humanatum credunt. Minus tamen increduli sunt, quàm gentiles, vt patet ex prædictis.

TERTIA est incredulitas Mahumetanorum veluti media inter perfidiam Hębreorum huius temporis & gentiliũ, Nã cũ Hæbreis conueniũt in confessione vnius veriq; Dei, creatoris omnium, negantque diuinarum personarum trinitatem sicut & Hębrei, differunt autem in hoc ab Hæbraica perfidia, ꝙ Mahumetani Christum Iesum venerantur ut Dei prophetam & sanctum, non tamen mundi redemptorē per mortem suam, Hæbrei vero neq; prophetam, neq; sanctum, neq; redemptorem recipiunt, sed blasfemantes seductorem dicunt. Vnde postquam Crucifixerunt eum, cum esset in monumento clausus, accesserunt ad Pilatum vt legimus

mus Matth.cap.27.principes sacerdotum, & Pharisei dicen tes. Domine recordati sumus, ꝙ seductor ille dixit adhuc viuens,post tres dies resurgam.Conueniunt etiam cum gen tilibus, quoniam sicut illi quosdam scęlestos & facinorosos homines colunt ,quos deificatos putant vt Herculem, Bacum,Martem,Vulcanum,& turpissimam Venerem, superbamq; Iunonem,& Iouem plenum stupris ac adulteriis, sic isti sordidissimum ac voluptuosum Mahumetum. venerantur & colunt.Differunt autem quoniam & Deum verum,& Christum Dei prophetam ac sanctum confitentur, quod gẽtiles negant.Isti sunt tres famosi infidelitatis modii. quorũ pessimi sunt,modus hębreorum ex pertinacia,& modus gẽtilium ex deceptione malorum spirituum. Medius autem est Mahumetanorum,cuius signum est,ꝙ nisi pessimus Mahumeth. instituisset legem suam defendendam & conseruãdam armis,ita ꝙ nullum potest admittere prædicatorem fidelem ac Christianum quin statim occidatur, de facili ad Christianam fidem conuerterentur,ex quo Iesum seruatorem nostrum vt bonum ac sanctum Dei prophetam confitentur.Omnes tamen damnati sunt,quoniam Apocalip. ca. 21.habemus,ꝙ timidis & incredulis.s.in Christum, & execratis,& homicidis,& fornicatoribus,& veneficis, & idolatris,& omnibus mendacibus,pars illorum erit in stagno ardenti igne & sulphure.

QVANTVM ad apostasiam,quæ est secunda infidelitatis species,aduerte,ꝙ apostasia ex sua ratione formali importat retrocessionem à Deo,cui prius homo se ipsum dedicauerat & coniunxerat. Vt autem scias quomodo est infidelitatis species aduerte,ꝙ contingit hominem se ipsum tripliciter dedicare ac vnire Deo,& consequenti triplici modo opposito,potest retrocedere.Primo dedicat homo se Deo per receptionem diuinæ ac Christianæ fidei, nam per fidem desponsatur anima Deo.Osee.2.cap.ergo per fidem primo vnitur Deo. secũdo dedicat & vnit se Deo per voluntatẽ quàm statuit post susceptam fidem,diuinam seruare legem & mandatis Dei obtemperare. Tertio dedicat se, & vnit Deo per obseruantiam non solum mandatorum Dei, sed etiam regu

læ

læ alicuius approbatæ religionis. Tribus similiter modis oppositis contingit hominem se separare à Deo, & retrocedere à prius inceptis. Primo abnegando omnino diuinam, ac Christianam fidem receptam, & transeundo siue reuertẽdo ad aliam sectam oppositam. Secundo renitendo obseruantiæ diuine legis, ac Dei mandatorum. Tertio recedendo à religione, quam prius professus fuerat. & reuertendo ex toto ad statum secularem, cui prius renunciauerat. Et his tribus modis contingit hominem apostatare, qui sic ordinantur. Qui apostatat primo modo, apostatat secundo, & tertio. Vanum enim est dicere, aliquem retrocedere à diuina & Christiana fide, & tamen velle Dei, & Christi seruatoris nostri seruare legem & mandata, & similiter velle alicuius approbatæ Christianę religionis instituta seruare, Qui apostata secundo modo, apostatat & tertio. Non enim dicendus est re ipsa religiosus, qui repugnat obseruantiæ mandatorum Dei. Nam vt Iacobus in epistola, cap. 1. inquit. Religio sancta & immaculata apud Deum & patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum, & immaculatum se custodire ab hoc sæculo. Non potest autem homo se immaculatum custodire ab hoc seculo, nisi per obseruantiam diuinæ legis, qua constituitur amicus Dei, Qui autem voluerit esse huius mundi amicus, displicet vtique Deo. Nam & Iacobus in epistola sua cap. 4. inquit. Nescitis quia amicitia huius mundi, inimica est Dei. Quicunque ergo amicus voluerit esse huius mundi, inimicus dei constituetur. Constat ergo quomodo tres modi apostasiæ ordinantur. Ex quibus solus primus est infidelitatis species, Nam stat quòd quis omnia credenda in diuina, & Christiana lege credat, & tamen recedit per peccatum mortale ab obseruantia mandatorum Dei, nam quicunque peccat mortaliter, & quandiu in eo perseuerat, est apostata secundo modo, non tamen primo modo. Potest enim in fide suscepta per baptismum perseuerare, licet quandiu stat sub peccato mortali sit mortua, similiter stat ꝙ quis professus in religione approbata retrocedat ab ea, & tamen non a Christiana fide, quam in baptismo recepit. Hac igitur ratione apostasia primo modo dicta

est

est apostasia absolute, secunda autem & tertia est apostasia cum determinatione. Nam homo peccās mortaliter credēs tamen credenda, non dicitur apostata simpliciter, sed apostata ab obseruantia diuinorum mandatorum, & qui professam religionem deserit, dicitur non absolute, sed à tali religione professa apostatare. Qui igitur primo modo apostatauerit constituitur extra viam salutis, & infidelis est absolute. Nō autem qui secundo, & tertio modo, qm̄ stāte fide, quę est primum fundamentum, potest penitere & reintegrari in secundo & tertio modo. Constat igitur, quis apostasię modus sit species infidelitatis, & aduerte ꝙ i scriptura sacra primo quidem fit mētio de primo modo, quo cōstituitur hō infidelis, secundario autem de secundo. De tertio vero nulla est in eis mentio, quoniam tunc temporis nulla adhuc instituta erat religio, qualis nunc in ecclesia catholica habentur. De primo modo intelligitur illud Exechielis cap. 2. fili hominis mitte ad filios israel, ad gentes apostatrices, quę recesserunt à me. s. per idolatriā, quæ nō stat cum fide, & illud libri primi Machabeorū cap. 1. Vbi sic legimus. In diebus illis exierunt ex israel filii iniqui, & suaserunt multis dicentes, eamus & disponamus testamentum cum gentibus, quæ circa nos sunt, quia ex quo recessimus ab eis, inuenerunt nos multa mala, & bonus est sermo visus in oculis eorum, & destinauerunt aliqui de populo & abierunt ad regem, & dedit illis potestatem ut facerent iustitiam gentium. i. viuerēt ritu gentilium, & edificauerunt gymnasium hierosolimus ſm leges nationum, & fecerunt sibi præputium, & recesserunt à testamento. i. à lege diuina data per Moysem & iuncti sunt nationibus, ex quibus constat ꝙ recesserunt à Deo, & transierunt, ad idola gentium, ex consequēti facti sunt infideles, infidelitate apostasiæ primi modi. De apostata secūdo modo intelligitur illud prouerbiorum cap. 6. Homo apostata vir inutilis, graditur ore peruerso, annuit oculis, terit pede, degito loquitur, prauo corde machinatur malum, & omni tpe iurgia seminat. Hæc. n. sunt signa, ꝙ auersus est a deo per peccatum mortale, quo soluitur omnis nostra cōpositio interior & exterior, & sic efficitur apostata. Secundo modo.

do, Omnis.n.peccator & diuinæ legis prçuaricator, eſt apoſtata ſecundo modo.

QVANTVM ad tertiam ſpeciem, quæ dicitur hæreſis vt reſolute procedamus, tria conſideranda ſunt, primo quid ſit vt eſt infidelitatis ſpecies. Secundo quomodo diſtinguitur ab apoſtaſia & incredulitate, quam poſuimus primam infidelitatis ſpeciẽ. Tertio quid ſit hæreticus, & quotuplex ſit.

QVANTVM ad primum aduerte, ꝙ aliud eſt à quo nomẽ hæreſis imponitur, & cui imponitur ſecundum vſum fideliũ nam vt inquit Diuus Hieronymus, Hæreſis græce ab electione imponitur, eſt enim hçreſis idem quod electio latine, quia.ſ.eam vnuſquiſque diſciplinam ſiue doctrinam ſibi eligit, quam putat, & ſuadetur ſibi eſſe meliorem: Et in hoc ſenſu in quacunq; ſcientia contingunt eſſe hçreſes, ſicut & ſectas. Vnde in philoſophia, qui dicuntur Peripathetici habent varias hæreſes, puta qui ſequuntur Auerroem habent hçreſim propriam, & qui Thomam, aliam, & qui Scotum aliam, & quantum ad hoc, non eſt infidelitatis ſpecies. Stat enim duos varie ſentire in via Ariſtotelis, qui nõ tamen diſſentiunt in credendis in diuina ac Chriſtiana lege. Imponitur autem proprie ſecundum vſum fidelium ad ſignificandum errorem ſiue opinionem, ac ſententiam falſam, quam quis firmiter tenet contra catholicam fidem prædicatam firmatam & vniuerſaliter obſeruatam, & ſic eſt infidelitatis ſpecies media inter incredulitatem & apoſtaſiam vt declarabimus. Quæ ſic diffinitur apud ſacros doctores. Hæreſis eſt error ſiue falſa ſententia in intellectu, circa ea, quæ ſunt catholicç ac Chriſtianæ fidei, aut circa ei connexa cum pertinacia voluntatis.

PRIMO dicitur error, ſiue ſententia falſa in intellectu, quoniam cum fides ſit veritatis, ſiue vera ſententia in intellectu circa credenda. Hçreſis, quç ei opponitur vt pote infidelitatis ſpecies, conſiſtit in oppoſito, oppoſitum autem veritatis eſt falſitas, ergo rationabiliter hçreſis diffinitur per oppoſitum fidei.

SECVNDO dicitur circa ea, quç ſunt catholicæ, ac chriſtianç fidei, quoniam falſitas & error circa quæcunq; alia,

non

non constituit hominem infidelem, puta quis credit esse tã-
tum vnum cælum corporeum, & non octo, neque nouem
neque decem, & alius credit elementum ignis esse sub terra,
& non supra aerem, & alius credit cælum esse animatum, &
non inanimatum. Hęc non faciunt hæreticum in fide Chri
stiana, quoniam cum his staret omnia credenda in ecclesia
catholica, quę præcipua sunt articuli fidei.

TERTIO dicitur circa connexa, quoniam aliqua sunt primo credenda vt articuli tanquam principia, quędam autem consequenter, vt quę continentur in sacris libris scripturæ, quos ecclesia catholica recipit, vt excludam apocryphos, & quæ continentur in sacro ecclesie canone ut in decretis & decretalibus, quæ cõcernũt fidẽ, puta, ꝙ spiritus sanctus non solum est à patre, sed à filio & patre, ꝙ creatura visibilis & inuisibilis vt Angelus, creata est simul ab initio temporis, ꝙ non eleuatur anima ad visionem essentialem diuinam, nisi per lumen gloriæ. Hæc non primo, sed secundario credenda sunt, & credere oppositum inducit hęresim. Nam quo ad ea quę in scriptura sacra continentur, credere oportet fuisse a Deo reuelata. Dei autem reuelationi non potest subesse falsitas, aliter non esset Deus ipsa prima & purissima veritas, cuius testimonium habemus Ioannis capite. 14. Ego sum via veritas & vita. Quantum autem ad ea, quæ ab ecclesia pro fide catholica determinata sunt, ideo credere oportet, quoniam ecclesia catholica à Spiritu sancto regitur in his, quæ sunt pertinentia ad conseruationem & declarationem fidei, ex consequẽti credendum est, ꝙ in his non deficiat. Inquit enim seruator Lu. cap. 22. Ego rogaui pro te Petre, vt non deficiat fides tua. Vnde si quis, quo ad ea, quæ in sacra scriptura continentur, credere mundum esse ęternum: & hæresis, quoniam est contra illud Genesis. 1. In principio. s. temporis creauit Deus cęlum & terram: si quis dicat animam humanam esse mortalem, hæresis est, quoniam est cõtra illud. Nolite timere eos, qui occidunt corpus, sed timere eum, qui postquam occiderit, habet potestatem mittendi in gehenam Matthei ca. 10. Quantum vero ad ea, quę in ecclesia catholica determinata sunt pro fidei integritate seruanda,

uanda, si quis crediderit vsurā non esse peccatum, hæreticus est. Determinatum enim habemus oppositum in cle. de vsuris cap. ex graui, si quis tenuerit confessionē sacramentalem non esse necessariam, hæreticus est habendus, vt declarabimus cum loquemur de sacramentis.

QVARTO dicitur cum pertinacia voluntatis, nā sicut voluntas cogens intellectum vt assentiat his, quæ sunt fidei facit hominem fidelem, vt declarauimus in ca. 1. huius tract. Sic obstinate auertens intellectum ne credendis assentiat, & imperans vt falsam sententiam teneat contra vniuersalem ecclesiā catholicā, facit hoiem hæreticū, formale igitur in hęresi est pertinacia voluntatis. Nam sicut res naturales constituuntur in esse per formā suā, & ea remota desinunt esse, sic hæreticus ex pertinacia constituit̄, & ea remota nec est, nec permanet hæreticus. Ex quibus sequitur, ꝙ aliquis pōt errorem habere in intellectu circa ea, quæ sunt fidei, & tñ nō erit in hæresi cōstitutus si sit paratus corrigi. Sicut accidit nōnullis antiquis doctoribus, qui erroneas scripserunt sententias. Nam magister sententiarum in libro tertio posuit Christū in triduo mortis suæ fuisse hominem. Et Damascenus in primo sententiarum suarum posuit spiritum sānctum esse spiritum filii, sed non esse à filio. Et Hieronymus super ecclesiastē, posuit cælestia corpora esse animata, & Gregorius Nazanzenus, & Hieronymus, & Ioannes Cassianus tenent Angelos creatos ante mundum visibilem per multa secula. Et tamen hi doctores non sunt habendi hæretici, quoniam non fuerunt pertinaces, sed submittebant se sapientioris iudicio, ac vniuersali matri ecclesie. Vnde nō incōuenit sn̄iam alicuius esse hæreticā, ipsū tñ nō esse hæreticū, qm̄ nō adest obstinatio, patet igit̄ qd sit hæresis, ut ē infidelitatis species.

QVANTVM ad secundū aduerte, ꝙ ab incredulitate, quæ est prima species distinguitur hæresis, qm̄ illa est in eo, qui fidem Christi vniuersaliter nō acceptat, & nunquā eam suscepit ex baptisino, sicut gentilis & Turcha, & Iudæus. Apostasia aūt est in eo, q. fidē Christi vniuersaliter negat, quam prius in baptismo accepit, deinde ad sectam infideliū transiens, eā penitus negat, vt Christianus transiens ad turcas.

Hæresis

Hæresis aũt est in eo, qui Christianã fidẽ in baptismo suscepit, & in hoc differt ab infideli, deinde partĩ affirmat & partĩ negat spectãtia ad fidẽ susceptã, & ĩ hoc differt ab apostata.

Quantũ ad tertiũ aduerte, ꝙ cum dicatur hæreticus ab hæresi, ex diffinitione data de hæresi, cõstare tibi põt qđ sic hæreticus proprie sumptus. Est.n. ille, qui errorem habet in intellectu circa aliquem, vel aliquos articulos Christianæ fidei, vel tenet contra doctrinam sacram, vel contra ea, quæ ab ecclesia pro fide determinata sunt. Hæc diffinitio declaratione non indiget, quoniam sufficienter tibi manifestatur ex declaratione data in diffinitione fidei.

Quotuplex aũt sit hæreticus aduerte hanc diuisione. Hæreticus duplex. s. Realis, siue essẽtialis, & pſũptus, Hæreticus realis duplex. s. mẽtalis tm̃, & mẽtalis simul & manifestus.

Hæreticus realis mentalis tantum, est ille, qui habet errorem in intellectu vt supra, errorem tamen suum non indicat ad extra, dicto, neq; facto, neque nutu, aut signo hæreticali. Tales mente procul sunt à fide, licet Christiani videantur. Sicut adherentes vanitatibus poetarum, argutiis falsis philosophorum, curiositati astronomorum geomanticorum, quã tum ad ea quæ repugnant fidei. Et super hos non est constitutus iudex, nisi Deus, cui omne secretum patet.

Hæreticus realis mentalis simul & manifestus est ille, qui vt supra habet errorem in intellectu, & dictis aut actibus hæreticis, aut pestifera doctrina se ipsum manifestat male sentientem de fide. Tales fuerunt Arrius, Sabelius, Manicheus, Apolinaris, & eorum imitatores, qui in primitiua ecclesia veluti leones insurgebant contra eam, tunc debilem & potentia temporali & doctrina. Tales etiam fuerunt pseudo Apostoli, siue prophetæ tempore Apostolorum, à quibus tot persecutiones atque perturbationes passus est Paulus, vt scribit ipse secundæ ad Cor. 11. Tales nunc sunt dicti Lutherani, contra quos scribemus infra in parte quinta, cum loquemur de Christianis sacramentis.

Hæreticus pſũptus est ille, qui licet non hẽat errorẽ in intellectu, vt supra, qm̃ credit oĩa credẽda, tñ pp aliqđ sperатum obsequium à malo spiritu, quẽ dicimus demonẽ, cõmittit

tit tales actus, quales hæreticus realis, aut infidelis manifestus, puta, adorat demonem, aut astra, praeces eis effundit, Sacrificat, abuitur sacris. Tales & si non sint formaliter & essentialiter hæretici nec infideles, quoniam vt supponitur credunt anima credenda a Christiano, licet fide mortua propter peccatum mortale, tamen præsumuntur ex effectu heretici, eo ꝙ conformes actus habent cum hereticis. Isti pro maiori parte sunt alchimistæ, philocapti, & medici empitl. irii, & qui versantur continue in extremis periculis, vt duces & milites in bello. Suadetur enim à malis, ꝙ nullum po sunt consequi desiderium suum, nullum in arte sua inuenire secretum, de hostibus suis victoriam habere, nisi ad demonũ auxilium sub boni spe se conuertant. De his conquæritur Deus Isaie, cap. 65. dicẽs: Vos qui dereliquistis dominum, qui obliti estis montem sanctum meum, qui ponitis fortunæ. s. tanquam deæ mensam, & libatis super eam numerabo vos in gladio, & omnes cæde corruetis, eo ꝙ vocaui & non respondistis, locutus sum & non audistis, & faciebatis malum in oculis meis, & quę nolui elegistis. Hæc de incredulo & apostata, & heretico dicta sint, si autem queres in quibus legibus & qua pæna plectantur heretici, respondeo ꝙ in quadruplici lege. s. lege gentilium, & diuina antiqua & noua, & ciuili imperatoria.

De lege gentilium habemus apud Platonem in lib. 9. de legibus, vbi assignat supplicia, quibus puniendi sunt sacrilegi. i. qui peccant in Deum, ad quos reducuntur heretici & iubet, vt nudi expellantur de patria. Qui si, peregrini fuerint, vult eos ignito ferro cautherizari in facie, vel in manu, vt possint ab omnibus euitari, vt mali & pestiferi, ne suo consortio alios maculent, & concordat cum Paulo, qui scribit ad Titum cap. 3. Hereticum hominem post vnam & secundã correctionem deuita, sciens, quia subuersus est, qui huiusmodi est, & delinquit cum sit proprio iudicio condẽnatus, hęc Paulus. Si autem ciues fuerit, iubet Plato eius omni honore priuatos exulare, non tamen vult eos occidi, quoniam existimat mortem sibi fore minorem pænam, quã priuatos omni honore perpetuo exulare, præterea, qui viderint

rint sacrilegum tam longa pæna mulctari magis timent, ac sibi ipsis cauent.

De lege diuina antiqua habemus Deuter.cap.17.ꝙ qui superbierit nolens obedire sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino, ex decreto iudicis morietur homo ille,& auferes malum de israel,& cunctus populus audiens timebit,vt nullus deinceps intumescat superbia, constat autem ꝙ hereticus est, qui summi Pontificis iudicio se non supponit in rebus diuinis credendis, ergo pœna hæretici in diuina lege antiqua est mors.

Secvndvm diuinam nouam à qua reputamus non recedere vniuersalis ecclesiæ legem punitur hereticus pœna spirituali atque corporali. Nam extra de hæreticis lib. 6. quasi per totum titulum, excommunicatur, priuatur omni honore ecclesiastico & seculari, & ecclesiastica sepultura, confiscantur eius bona tandem si impenitēs aut relapsus fuerit traditur iudici seculari vltimo supplicio plectendus.

Secvndvm ciuilem imperatoriam atrociori pœna punitur. Nam Federicus imperator lege statuit hereticos igne comburrendos,quàm legem approbat ecclesia,extra de hereticis lib.6.cap.Vt inquisitionis negocium,vbi de Federico spiritualis mentio habetur. Patet igitur quibus legibus, & quibus pænis puniant heretici,hæc de infidelitate,& eius speciebus ut contrariatur sacræ fidei dicta sint. Hinc patet error eorum,qui lutherum sequuntur,inter quos est Otho Bronfelsius alemanus pādectarū vtriusq; testamēti author, qui nititur sustinere ex dictis nouæ & antiquæ scripturæ & probare,hæreticos non esse occidendos,ꝙ si occidantur esse contra intentionem Christi, eo ꝙ in tota scriptura noua non legimus Christum occidisse, neq; statuisse eos occidi, sed reseruandos diuino iudicio puniendos,aut euitandos,& non vltra.Quod probat primo Matth.cap. 18. vbi inquit,si ecclesiam non audierit,sit tibi sicut ethnicus & publicanus, & non dicit occide eum,præterea.Lu.9.inquit:filius hominis non venit perdere,sed saluare animas, & ca. 16. inquit cauete à fermento phariseorum.Non inquit occidite hæreticos phariseos,preterea Christus neminem gladio,aut igne

coegit ad fidem. Præterea, huc spectat parabola de zizania, & tritico, vt legimus Matth. cap. 13. Preterea, Paulus blasfemus erat vt ipse confitetur. 1. ad Cor. 4. & tamen misericordiam est consecutus. Præterea: Paulus ad Titum cap. 3. inquit. Hæreticum hominem deuita, non dicit, occide.

TV igitur aduerte, ꝙ licet Christus expresse legem non condiderit de perdendis hæreticis, tamen in eo, ꝙ Apostolis officium commisit fidem prædicandi, & authoritatem firmandi, ac ecclesiam regendi, & post eos, qui successuri erant vt episcopi & sacerdotes, ex consequenti dedit authoritatē instituendi correctiuas ac punitiuas leges malorum, qui ecclesiam ipsam perturbarent. Et ꝙ hanc instituendi leges authoritatem, à Christo, & spiritusš. in die sancto Penthecostes acceperint signum habemus in actis Apostolorum ca. 15. vbi Apostoli & seniores cum omni ecclesia miserunt. Barsabam & Sylam Antiochiam, cum litteris significantes, quid statuissent seruandum à gentibus conuersis, ꝙ. s. abstinerent ab imolatis simulacrorum, & à sanguine & suffocato, & fornicatione. Sicut āt Apostoli tunc cum ecclesia. hæc instituerunt authoritate Christi, & spirituš. sic ecclesia. quæ successit Apostolis, & in qua perseuerat Apostolorum authoritas, potuit processu temporis varias & opportunas condere leges, quibus seruaretur fides catholica, & comprimerentur mali perturbantes ecclesiam, inter quas leges est ea, qua statutum est hereticum puniri pœna spirituali, & corporali vsque ad necem inclusiue.

QVAE autem adduxit Otho Bronfelsius pro defensione erroris sui, nullam habent apparentiam.

NAM illud Matth. 18. intelligitur vt patet in textu de correctione fraterna, & quando ecclesiam frater tuus non audierit, sit tibi sicut ethnicus, quia non est alicuius priuati occidere malum, sed bene relinquere eum & non conuersari cū eo. Cum hoc tamen stat ꝙ ecclesia, in qua est publica, authoritas potest eum occidere, ne alios subuertat.

Illud Lu. 9. minus est ad propositum, intēdit. n. Christus ꝙ venit saluare animas à peccatis, & non perdere. Cū hoc tamen stat, ꝙ intēdat malū occidi quo ad corpus, & tñ sal-

uet animam per contritionem & pænitentiam de peccatis, cuius signum est ꝙ ecclesia non negat sacramenta hæretico occidendo, modo pæniteat.

Et illud Lu.16.de Phariseis non obstat, intendit.n.ꝙ nõ audiant, nec obseruent falsam Phariseorũ doctrinam. Quod autem puniantur, hoc non spectat ad apostolos vt sunt priuatæ personę, sed Deo & ecclesiæ, in qua stat potestas Xpi.

Nec obstat ꝙ Christus neminem gladio, aut igne coegit ad fidem. Nam aliud est cogere ad recipiendam fidem, & cogere ad seruandam fidem iam susceptam, primum quidẽ illicitum esset, quoniam Deus vult voluntarium, secundum autem licet, ne ecclesiæ status catholicus confundatur & permutetur. Licet igitur neq; Christus, neq; ecclesia aliquẽ gladio cogat ad recipiendã fidem. Potest tñ ecclesia ex consequenti Christus viuens in ecclesia, condere legem coactiuã eorum, qui iam fidem receperunt, vt permaneant in fide.

Parabola vero zizaniorum non dicitur pp hæreticos tm̃, sed pp oẽs malos in die iudicii, quo ad dãnationẽ æternã, q. cruciabũtur corpore & anima in igne, & ꝙ intẽdat de dãnatiõe in fine seculi, pꝫ in eodẽ ca.13. qm̃ inquit saluator, Messis consumatio est seculi. Messores vero Angeli. Sicut ergo colliguntur zizania, & igni cõburuntur, sic erit in consumatione seculi &c. Hæc autem duo non repugnant. s. ꝙ ecclesia statuat authoritate Christi hæreticos obstinatos occidi debere, & ꝙ Christus vt iudex viuorum ac mortuorum statuerit eos igne æterno cruciandos in consumatione seculi.

Exemplum de Paulo blasfemo, non iuuat in proposito, qm̃ fidem non susceperat, postquam autem conuersus est, nõ peccauit in fide, ideo non meruit occidi vt meretur hæreticus, & illud quod scribit ad Titũ, non contradicit proposito. Nam conuenienter admonet Titum vt deuitet hæreticum, ne sua mala doctrina noceat. Condere aũt legẽ, & imponere Tito ꝙ hæreticos occidat, nõ spectat ad solũ Paulũ, quia nõ fuit ipse institutus pastor, & princeps ecclesiæ, sed doctor gentium, Spectat autem ad Petrum, & successores suos cum ecclesia. Quapropter Otho in hoc non est audiendus, nec qui Lutherum sequuntur.

HANC autem de perdendis hereticis legem damnant, quoniam cum ſint ipſi damnati heretici, vellent impune poſſe catholicos perturbare.

QVANTVM ad quartum.ſ. quot malorum infidelitas ſit cauſa, & ſemper fuerit, conſtat lucæ clarius in antiqua & Euan.ſcriptura.

PRIMO quoniam Pharao noluit credere Deo loquenti per Moyſen & Aarõ,plagis horribilibus flagellauit Egyptũ, & tandem ipſum cum exercitu ſubmerſit in mari, vt legimus à principio Exod.vſq; ad cap.15.

SECVNDO propter incredulitatem proſtratus eſt populus in deſerto poſt egreſſum ex Egypto,de quo memoratur Paulus ad Hæbr.ca. 3. vbi inquit. Quibus autem infenſus eſt quadraginta annis, non ne illis,qui peccauerunt.ſ.per infidelitate,quorum cadauera proſtrata ſunt in deſerto?Quibus autem iurauit non introire in regnum ipſius, niſi illis, qui increduli fuerunt? Et videmus quia non poterunt introire in requiem ipſius propter incredulitatem.

TERTIO propter diffidentiam filiorum iſrael & Moyſis ad aquas contradictionis,vexatus eſt Moyſes & non introduxit populum in terram promiſſionis, vt legimus Numeri.cap.20.

QVARTO propter incredulitatem Aſſa regis Iuda,euaſit de manu eius exercitus regis ſyriæ.Nam in.2. Paralip. cap. 16.ſic legimus.Venit Anania propheta ad Aſſa regem Iuda, & dixit ei.Quia habuiſti fiduciam in rege ſyriæ & non in Deo tuo,idcirco euaſit regis ſyriç,exercitus de manu tua. Non ne Ethiopes, & Lybies multo plures erant quadrigis, & equitibus,& multitudinem nimia,quos cum in domino credidiſſes tradidit in manu tua?

QVINTO propter incredulitatem Zacharias ſacerdos præcurſoris pater effectus eſt mutus,eo ꝙ non credidit Angelo nuncianti Eliſabeth parituram Ioannem Baptiſtam, Luc.ca.1.pro eo,ꝙ non credidiſti verbis meis eris tacens,& non poteris loqui vſque in diem natiuitatis eius.

SEXTO propter titubationem in fide Petrus mergitur, Vnde Mat.14.inq̃t illi Ieſus.Modicæ fidei quare dubitaſti.

Septimo propter incredulitatem, vt legimus Matth. ca. 17. discipuli non potuerunt demonem eiicere: Nam quærentibus illis quare non potuissent illum eiicere, respondit Iesus, propter incredulitatem vestram.

Innumera possem exempla adducere, & pro omni confirmatione aduerte, ꝙ saluator in nullo adeo reprehendit discipulos, quàm in incredulitate, vt patet de Thõa non credente ipsum resurrexisse, Ioan. 20. c. Et cũ vellet ascendere in cælum, exprobrauit discipulorum duritiam & incredulitatem, Mar. c. vltimo. Esto ergo fidelis vsque ad mortem, & accipies coronam vitæ Apo. c. 2. hæc de pręs. c. dicta sint.

INCIPIT RTACTATVS SECVNDVS QVE EST DE DIVINA ET Christiana spe, & vitio illi opposito, quod est desperatio per defectum, & præsumptio per excessum.

POST tractatum de diuina, & christiana fide, ordo doctrinæ requirit, vt pertractemus de diuina, ac christiana spe, & eius oppositis. Nam spes immediate supponit, ac firmatur in fide, est. n. spes vt dicemus de bono futuro arduo, seu difficili possibili tamen per aliquod medium conueniens acquiri, præcipuum vero bonum futurum, quod nos fideles speramus est æterna beatitudo. Hanc autem vt declarauimus in tractatu præcedenti non cognoscimus, nisi per fidem, quia. s. credimus reuelatis nobis à Deo humanato, inter quæ reuelauit nobis, ꝙ merces nostra est multa in cęlo, Speramus ergo beatitudinem, quoniam de ea fidem habemus, ergo spes, in fide fundatur. Præterea quoniam cognouimus ex diuina reuelatione quod arcta est via, quæ ducit ad vitam, ex consequenti per virtutem nostram non possumus ad illam pertingere, speramus vitam perpetuam ex diuino auxilio, quę est diuina gratia, qua idonei efficimur ad promerendum beatam vitã, ita ꝙ spes nostra innititur non nostræ naturali virtuti, sed

Dei gratiæ & auxilio, quod nisi firmiter crederemus affuturum ex diuina largitate, modo obstaculum peccati nõ diuidat nos à Deo, vana esset spes nostra. Spes ergo fidelium fundatur in diuino auxilio, quod credimus nobis affuturum ad consequendam æternam beatitudinem, & sic pꝫ ꝙ diuina & Christiana spes immediate fundatur in fide. Congrue ergo post fidem tractabimus de ea, & eius oppositis, q̃ sunt p̄sũptio, & desperatio. Hũc igit̃ tractatũ diuidemus ĩ sex capita.

Primo diffinienda est spes vniuersaliter sumpta.

Secundo diuidenda est in spem Thelogicam.i. diuinam, & non Theologicam, quam possumus appellare humanã.

Tertio declarabimus quomodo, & quibus de causis vtraque vigoratur & augmentum sumit.

Quarto declarabitur ex scripturis sanctis, quàm laudabilis sit diuina spes, & quantum reprobetur humana.

Quinto declarabitur euidentissimis exemplis quantæ virtutis sit diuina ac Christiana spes.

Sexto pertractabimns de præsumptione, & desperatione q̃ opponuntur spei, sicut auaritia, & prodigalitas, liberalitati.

CAPVT PRIMVM.

IN primo capite diffinienda est spes vt spes est.i. vniuersaliter sumpta, ita ꝙ huiusmodi diffinitio verificabitur de omnibus modis, quibus dicitur spes. Tu igitur aduerte, ꝙ ex sententia Aristo. cui cõcordant Theologi, p̃cipue Diuus Tho. in prima secundæ. q. 40. articu. 2. sic diffiniẽda est. Spes est motus potentiæ appetitiuæ animæ, consequens appræhẽsionẽ boni futuri ardui possibilis tamen acquiri, hæc diffinitio quo ad singulas particulas sic declaratur.

primo dicitur motus potẽtiæ appetitiue, qm̃ cũ appetitus desiderat aliquod bonum, si occurrit sibi medium oblatũ ab app̃hensiua cogitatiua, vel intellectiua, quo potest illud bonum desideratum acquiri, excitat se ipsum, & mouet se appetitus innitens tali medio, & consurgit ad consequẽdum bonum desideratum, & hic motus, siue excitatio causata ex medio occurrenti dicitur spes, puta Socrates cognoscit Ponti-

tifi-

tificem esse Romæ & desiderat ab eo gratiam. Tunc excogitat quomodo faciat sibi Pontificem fauorabilē, quo inuēto, voluntas eius excitatur, & consurgit ad consequendam gratiam desideratā, & tunc dicitur Socrates esse in spe consequēdi gratiam. Quod si medium non occurrit, vt dicemus, decidit animo, nec sperat. Necesse est ergo inuenire medium. cui innitatur sperans aliter vane speraret.

Secundo dicitur consequens appræhensionem boni futuri. In hoc.n. distinguitur spes à timore. Prouenit.n. timor ex appræhensione futuri mali, & ex opposito consurgit spes ex appræhensione futuri boni, inuento medio consequendi illud. Vnde qui dicunt se sperare aliquod futurum malum deridendi sunt, nisi forte sibi suadeant, illud malum credere eis etiā bonum. Tunc.n. sperat malum vt sibi bonum. Sicut qui sperat videre, aut facere vindictam de inimico suo. Quæ licet inimico sit mala, tamen speranti videtur bona.

Tertio dicitur boni futuri, in hoc distinguitur spes à delectatione, quę est respectu boni præsentis, & iam adepti. Nā delectatio se habet ad appetitum, & spem sicut quies ad motum, Speramus.n. proprie in his, quæ nondum possidemus, vel non tm̄ aut eo mō habemus, vt desideramus habere. Sicut venator postquam vnam accepit ferā sperat habere plures, sic mercator in lucro. Delectamur autem proprie bonis iam adeptis, & possessis, & ideo merito dicitur ꝙ delectatio respicit bonum præsens. Spes autem bonum futurum.

Quarto dicitur boni futuri ardui, in quo distinguit̄ spes ab amore & desiderio. Possumus.n. amare & desiderare bonum cognitum, siue appræhendamus ipsum, vt facile siue vt difficile ad acquirendum, etiam ꝙ non haberemus medium consequendi ipsum. Nūquam autem speramus proprie, nisi in bonis difficilibus ad acquirendum. Vnde deridendi sunt, qui in leuissimis sperant, & dicuntur viri vane spei, sicut qui habent cibū gratū añ se pacifice positum, & sani & famelici sunt, dicunt, spero me hunc cibum comesturum.

Quinto dicitur possibilis tamen acquiri, & in hoc distinguit̄ spes à desperatione. Cū.n. apphendimus, & amamus, & desideramus aliquod bonum, nec aliquod nobis mediū o

currit, quo valeamus illud consequi decidimus à spe. Vt si video auem volantem, aut piscem in mari natantem, & non habeam recte, aut aliud quo vulnerem ipsum, licet ipsum amen mihi & desiderem, tamen despero posse ipsum consequi. Quoniam igitur spes respicit bonum difficile non tamen impossibile acquiri, ideo oēs recte sapiētes, & Arist. in 2. Ethi. reponunt eam in irascibili, eo ꝙ concernit quandam difficultatem in acquirendo bono desiderato, & obiectum irascibilis est bonum arduum, vt declarauimus in secundo Eth. vbi & assignauimus ordinem inter passiones animæ quæ sunt in concupiscibili, & irascibili, & nisi illic te resolueris, non habebis plenam noticiam de spe, vt eam nunc diffiniuimus. Hæc de præsenti capite dicta sint.

CAPVT SECVNDVM.

IN secundo capite vt scias, quæ spes est virtus theologica & quam dicimus diuinam atque Christianam, aduerte ꝙ cū spes, ut spes est, respiciat bonū arduū, possibile tamē acquiri, talis acquisitio potest imaginari posse fieri duobus modis. Primo per virtutem naturalem quæ sit in nobis, vel in alio agente nobis deseruiente, puta per virtutem in me motiuam & robur corporis spero pedibus ire romam, & dato ꝙ per me ipsum non possem, spero medio equi, aut per aliud vehiculum. Et in hoc sensu spes est de consideratione philosophi moralis, & versatur circa quodcunque bonum arduum humanū, possibile tamen naturali virtute adipisci, & est subiectiue in irascibili, quæ ponitur defensiua ac pugnatiua pro concupiscibili, vt diffuse pertractauimus in. 3. Ethi. Preterea, in hoc sensu non est virtus Theologica, de qua sola hic intendimus. Nec Aristo. nec alius ex philosophis, clare eam apprehendit. Obiectum nanque diuinę spei, ac Christianæ, non est quodcunque bonum arduum possibile adipisci, sed bonum tantum diuinum, quod est fęlicitas æterna. Quæ ideo est christianæ spei obiectum, quoniā cum acquiratur difficultate, iuxta illud Matth. cap. 11. Regnum cęlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Et Paulus

lus primæ ad Cor.cap.9.inquit.Omnis qui in Agone contendit,ab omnibus se abstinet,& illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant,nos autem incorruptam. Secundo hæc acquisitio boni ardui potest fieri solum medio supernaturali,quod nullo modo inest nobis a natura, sicut est diuina gratia gratum faciens hominem Deo,quæ diuinum auxilium dicitur,eo ꝙ adiuuat & confortat,& elleuat animam supra facultatem suam naturalem;vt sit potens ad operandũ meritorie,& consequendum æternam beatitudinem, Et in hoc sensu ponitur theologica virtus atq; dicitur diuina, & Christiana spes,De qua loqui intendimus, & sic potest diffiniri ad mentem diuini Theologi,& præcipue Beatus Thomas in prima secundę questio.17.articulo.7.Spes est virtus, qua per diuinum auxilium nititur anima ad beatitudinem æternam consequendam.Hæc declaranda est quo ad singulas particulas. Deinde assignabitur diffinitio Magistri sententiarum.

Primo dicitur virtus,quoniam ex fundamento Arist. in secundo Ethic.quod & omnes Theologi recipiunt,præcipue bea.Tho in prima secundæ.q.17.artic.7.Virtus est illa,quę facit actum hominis esse bonum, & per quam attingimus debitam regulam,ac mensuram,sed spes diuina, ac Christiana facit actum sperandi esse bonum.Actus enim iste est sperare in Deo,vt datoi e omnis boni. Hoc autem est bonum: Vnde Psalmus,Bonum est sperare in domino,& illud. Mihi autem adhærere Deo bonum est,& ponere in Deo spem meam:Et per hanc diuinam spem attingimus debitam, ac primam omnium regulam,& mensuram, quoniam per ipsam mouemur ad Deum,vt omnium regulam, ac mensurã.

Secundo dicitur qua per diuinum auxilium, quoniam in hac particula distinguitur a spe humana, quam dicimus moralem: quoniam de ea pertractat philosophus moralis. Nam illa innititur naturali siue humano medio & auxilio, vt fortitudini corporis,diuitiis,exercitui,& aliis &c. & per huiusmodi media,tendit humanus appetitus in quodcunq; bonum desideratum,acceptum sub ratione ardui. At diuina ac Christiana spes non in his,sed in diuina gratia firmatur,

&

& illi innitens tendit ac ſatagit æternam beatitudinem acquirere. Vnde qui ſperant auxilio naturali æternam cōſequi beatitudinem, non ſperantes, ſed præſumptuoſi nominandi ſunt. Hos arguit Iſaias ca.30. inquiens. Vhe filii deſertores, ſperantes auxilium in fortitudine Pharaonis, & habentes fiduciam in vmbra egypti, & erit vobis fortitudo Egypti in confuſionem &c.

Tertio dicitur ad beatitudinem æternam conſequendam, nam propter hoc ſimiliter diſtinguitur Chriſtiana ſpes, ac diuina, ab humana ſiue morali. Humana enim verſatur circa quodcūq; bonum arduum creatum. Hæc autem pro obiecto, & medio ſiue auxilio habet Deum beatificum, eiuſque diuinam gratiam vt vnicum auxilium, quo promouemur in beatitudinem æternam conſequēdam. Hinc prouenit quòd hæc eſt ſola, & vnica vera ſpes, vera ferens gaudia, omnes autem aliæ quas dicimus humanas, aut ſunt diminutę, aut vanę & deceptoriæ. Datur.n.tm̄ vnū primū bonū ſperandū. Cætera vero bona, aut diminuta in comparatione ad primū & ſummum, aut vanitati admixta ſunt. Ideo in eis ſperandū non eſt, niſi in ordine ad primum. Vnde, ſi qui, ex his, qui in Deum ſe credere & ſperare dicunt, magis in rebus creatis, quàm in Deum ſperant, horum non tuta eſt nauigatio in decurſu humanę vitę ad cęleſtem portum, eo ꝙ eorū nauis anchora caret, cui ſpes aſſimilatur ſecundum Paulū ad Hæbre.c.6. vbi inquit: confugimus ad tenēdam ſpem ꝑpoſitam: quā ſicut anchora animæ habemus tutā & firmā, Qui aūt dicunt cum Iudith ſpem meā in alio nunquā habui, niſi in te domine Deus iſrael &c. tute ac directe ad cęleſtem patriā nauigant. Conſtat igitur in quo diſtinguitur humana, ſiue moralis ſpes à diuina, & Chriſtiana, & quid ſit.

Nunc autem aduerte, ꝙ diffinitio aſſignata de diuina ſpe, concordat cum ea, quam format Magiſter ſententiarum in.3. Diſtin.25. & eſt hęc.

Spes eſt virtus, qua ſpiritualia & ęterna ſperantur bona, ideſt cū fiducia diuini auxilii expectantur. Eſt enim ſpes certa expectatio futurę beatitudinis, veniens ex dei gratia & ex meritis pręcedentibus rem ſperatam.i. beatitudinē æter-

num

am sine meritis enim sperare, nam spes, sed pręsumptio di-
i potest. Hæc magister, quæ vt patet concordant cum præmissis. Hæc de presenti cap. dicta sint.

Caput tertium.

IN tertio cap. declarandum est quomodo, & quibus causis vtraque spes scilicet humana siue moralis, & diuina ad Christiana vigoratur & augetur.

Quantum igitur ad humanam spectat, aduerte vt etiam docuimus in alio proposito, ꝙ ex quinque causis augeri contingit. Nam cum spes vt diximus, circa bonum difficile versetur, quæ minuunt difficultatem in consequendo rem speratam, augent spem. Hęc autem sunt quinque.

Primo sunt diuitię. Nam cum affectamus aliquod arduũ consequi, quod quidem aduertimus nos consequi non posse, nisi accedente potẽtia tpali. Necesse est p diuitias siue pecunias pparare nobis auxilia, & fauorem. Vnde si contingat pauperem assumere causam, aut litẽ contra diuitẽ decidit à spe, nec audet aggredi causam, donec vel per se, vel mediis amicis, ei medium occurrat congregandi pecunias, quibus defendat se & agat contra aduersantẽ diuitẽ. Hac de cã, non pualuit Naboth contra Achab regem, petentẽ ab eo vineã, quã acceperat in hęreditatem à patribus suis, vt legimus. 3. Reg. cap. 21. & Socrates accusatus coram Atheniensibus iudicibus, vt refert Plato in Apologia, dixit se non sperare euasurum manus eorum, ex eo ꝙ eius paupertas non permittebat ipsum decertare contra potentes. Præterea cum esset in carcere conclusus, & Crito eius discipulus, suaderet ei tributare custodes, vt effugere posset, respondit ei Socrates, facultas mea vix centum minas attingit, ideo nõ sum huius spei, ꝙ ex tributo custodum liberer à carcere. Constat ergo ꝙ sicut paupertas spem minuit, sic diuitię augent.

Secundo robur corporis humanam spem auget. Reddit. enim hominẽ audacẽ. Vñ & picula intrepidus aggredit̃, vt inqt Arist. in. 8. ethi. Ex audacia aũt auget̃ spes victoriæ, exẽplũ habere ex Dauit in. 1. Reg. ca. 17. vbi inquit, Dauit ad

Saul

Saul desiderans contra Philisteum goliath pugnare, ego ser uus tuus vadam & pugnabo contra Philisteum : (& infra) pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam, & eruebam de ore eorum, & illi consur gebant aduersum me, & appræhendebam mentum eorum, & suffocabam ac interficiebam eos. Nam & leonem & vrsum interfeci ego seruus tuus, erit igit hic Philisteus quasi vnus ex illis. Nunc vadam & auferam obprobrium populi. Idem legimus de Sansone in li. Iud. ca. 14. 15. 16. Et in eodē li. de Gedeone & socus qui non curuatis genibus, sed stantes manibus lambebant aquam more Canum, cap. 7. idem manifestatur exemplo Iudæ Machabei & fratrum, vt patet in. 1. Machabeorum ca. 3. Sicut autem corporis fortitudo spem auget & subministrat, sic ex opposito infirmitas ac imbecilitas eam minuit & eneruat. nam reddunt hominem timidum. Timor autem retrahit à periculis subeundis ex. 3. Ethi. Exemplum habemus in lib. Iudic. cap. 7. de sociis Gedeonis. Qui postquam audierunt Gedeonem proclamantem ex parte Dei. Qui timidus & formidolosus est reuertatur in domum suam. Et recesserunt viginti duo milia.

Tertio est amicitia. Quod enim homo per se non potest, confidens in amicorum fidelium auxilio, intrepide aggreditur. Amicus enim est amico columna fortis, ideo Ecc. cap. 25. dicitur. Beatus, qui inuenerit amicum verum, Vnde & Plato in Simposio declarare intendens quàm fortis sit vera, ac firmata amicitia inquit, si exercitus construeretur ex amantibus & amatis, profecto insuperabilis esset, quod ideo est, quia excitarent se inuicem spe incredibili, ex opposito inimicitia spem frangit & desperationem inducit nam cū quis aduertit se pro maiori parte odio haberi, efficitur remisse spei, nec audet quid præclari aggredi etiam ꝙ sit diues quoniam non habet in quibus merito confidat. Propterea Plato in libris de repub. vitam & mores tyranni describens, dicit, tyrannum semper in timore versariū in nullo constanter sperans cum sciat se subditis odiosum, & nil magni molitur nisi per insidias & dolos.

Quarto

QVARTO est experientia. Nam qui pluries discrimina sæua aggressi sunt, victoresque fuerunt, efficiuntur magni animi ac valde spei, eo ꝙ longa eos docuit experientia, quo modo aggredienda sint pericula, & quomodo se defensare debeant. Vnde Arist. in. 3. ethi. inquit multos esse magne spei & existimari fortes, propter multotiens & multos vicisse, ex opposito in experientia spem minuit: Sicut nouos videmus milites in pugna tremere, & nouos disputatores primo aspectu terreri, & nautas nouos quæcunquæ maris pericula etiã consueta expauescere.

QVINTO est iuuentus. quę ut inquit Aristote. in. 2. rethorice est bonę spei, cuius triplicem causam assignat.

PRIMO quoniam iuuenes parum habent de tempore preterito & multum de futuro secundum nature decursum. Et quoniam spes futurum respicit, sicut memoria pręteritum, ideo ex eo ꝙ iuuenes proponunt sibi multam vitam in futuro, efficiuntur magnæ spei, proponentes sibi mirabilia peragenda, licet in multa vanitate.

SECVNDO quoniam sunt calidioris sanguinis, ac complexionis pro ætate iuuenili, ex his autem generantur multi spiritus, ex multiplicatis spiritibus dilatatur, cor ex dilatatione cordis homo ad ardua prompte procedit. Hinc videmus, ꝙ quęcunque cor confortant & letificantur, reddunt hominem animosum ac magnæ spei, sicut gaudium subsequens ingentem tristitiam. Lucrum post multa pericula & labores, vinum post multam sitim, ac laborem aut abstinentiam. Vnde & ebrii cęlo minantur, & infernum captiuant.

TERTIO quoniam iuuenes vt in pluribus inconsiderate procedunt in actionibus suis, ideo non considerantes pericula, quasi pręcipites tendunt in ea, ex qua inconsideratione generant sibi magnam spem, quæ pro veritate rei, potius temeritas, sępe numero nuncupanda est. ex oppositis autem causis senectus ipsa spem minuit.

PRIMO quia de futuro parum eis restat, ideo non accenduntur nouis desideriis quærendo sibi magna, pro futuro tempore.

SECVNDO efficiuntur frigidę, & siccæ complexionis, ac gros-

grossioris sanguinis,& in eis pauciores,ac debiliores spiritus generantur. Hinc efficiuntur coartati cordis, ex consequenti modicæ spei.

Tertio, quoniam senes non ex abrupto, sed considerate in agendis, atq; arduis assumendis procedunt,& nisi occurrant conuenientia media, prudenter discrimina vitant, edocti longa temporum experientia. Patet igitur quot & quibus causis augetur spes humana,& quomodo oppositis minuitur.

Quantum aũt ad diuinam,& Christianam spem spectat, quã diximus esse certã expectationẽ æternæ beatitudinis aduerte, ꝙ in animo fideli ex tribus causis augetur ac nutritur.

Primo ex copiosa seruatoris nostri passione. Morale est enim cum videmus amicum nostrum pro nobis aliqua pati aliquantam spem de eo concipimus,& si maiora patitur, maiorem,& si maxima, maximam. Sed seruator noster pro nobis maxima passus est, vt nos saluaret. Vnde Petrus in epistola prima inquit ca.2. Qui peccata nostra in corpore suo tulit super lignum, vt peccatis mortui iustitiæ viuamus, cuius liuore sanati sumus.

Secundo ex vita innocenter acta. Qui.n. sentiunt se multos grauatos sceleribus, ac offensis in dominum suum perpetratis, non sperant ab eo honorem, neque retributionem in bonis, quin potius pænis terrentur. Vnde Plato. in.1. lib. de repub. introducit pindarum dicentem. Vita innocenter acta spem bonam in senectute nutrit. Qui autem sunt multorũ scelerum conscii, pessima spe viuunt ac formidant, quoniam inferorum pæne senem terrent iniquum.

Tertio ex copiosa dei maximi miseratione, qui non ex operibus iustitię quę fecimus nos, sed scd̃m suam misericordiam saluos nos fecit,& vt inquit Petrus in prima epistola, cap.1. Benedictus Deus,& pater domini nostri Iesu Christi, qui secundum magnam misericordiam suam, regenerauit nos in spem viuã per resurrectionẽ Iesu Christi ex mortuis, in hæreditatem incorruptibilẽ & incõtaminatã, & immarcessibilẽ, cõseruatã in cælis. Patet igit̃ quibus de causis augeatur ac conseruetur in nobis vera illa diuina spes, & christiana. Hæc de præsenti capite dicta sint.

Caput

Capvt Qvartvm.

IN cap. quarto declarandum est ex scripturis sanctis, quàm laudabilis sit diuina spes, & quantum reprobetur humana. Verum antequam descendamus ad propositum ostendendum, aduerte ꝙ humana spes, qua speramus, aut in homine in fortitudine, aut in propria prudentia, aut in quocunque alio creato, vt bonum desideratum consequamur, ad duo respicere potest. s. ad bonum desideratum, & ad medium siue auxilium, quo sperat quis bonum desideratum consequi, & in vtroq; contingit humanam spem peccare, ac reprehendi. Nam cum bonum speratum habeat rationem finis, & auxilium rationem efficientis, sicut calor in igne habet rationem causę calefacientis. Contingit ꝙ homo spem suam locat in bono creato, vt in vltimo suo fine, & summo bono, sicut qui reponunt summum bonum in diuitiis, aut gloria, aut voluptate. Et hęc est spes vana, & falsa ac reprobata in scripturis, si autem sperat in bono creato nō ꝑp seipsum, sed in ordine ad bonum diuinum, vt qui sperat in diuitiis, & sanitate, vt virtuose, ac tandem fœliciter viuat, huius spes ordinata est, & non reprobanda. Contingit etiam hominem in humana spe peccare ꝑp auxilium, & medium quo putat se consequi posse speratum bonum. ut qui propria virtute confixus, aut in suis operibus, vt opera bona humana sunt aut orationibus aut elemosinis magis quàm in diuino auxilio, existimat se promereri à Deo quodcunque bonum desiderat, & liberationem à quocunq; malo, & tandem beatificari. Hęc est superborum spes, quam ipse seruator, Io. c. 15. Sine me nihil potestis facere. Hanc vbiq; scriptura sacra reprobat, vt declarabimus infra. Quod si in auxilio creato non principaliter, sed secundario scilicet in ordine ad diuinum auxilium sperat, non est vana, sed ordinata spes. Sic infirmus laudabiliter post Deum sperat in medico. Vnde de medico in scriptura sacra optima datur lex, quomodo scilicet in Deo confidendum est primo, deinde nō despicienda, sed magni facienda prudentis medici opa. Propterea in Ecclesi. sic legimus cap. 38, filii, in infirmitate tua

ne

ne despicias te ipsum, sed ora dominum, & ipse sanabit te: Auerte à delicto, & dirige manus, & ab omni delicto munda cor tuum, ex prædictis admonemur, primo sperandum in domino, in sequentibus autem quomodo sperandum in medico in ordine ad Deum inquit. Da locum medico, & enim illum creauit dominus, non discedat à te, quia opera eius sunt necessaria. Est enim tempus quando in manibus illorũ incurras, ipsi vero dominum depræcabuntur, vt dirigat requiem eorum & sanitatem &c. Ex his ergo constat, quomodo non illicitum est sperare in bono creato in ordine ad bonum diuinũm. Illicitum autem sperare in eo, vt in vltimo ac summo fine. Præterea non illicitum est quærere humanum auxilium, & medium in ordine ad diuinum, vt ad summum & vniuersale. Illicitum autem sistere intentionem vltimam in eo. Quando igitur in sequentibus, reprobatur humana spes tam respectu finis, quàm respectu medii, intellige in primo sensu, & non in secundo, & quando approbabitur sola diuina spes, intellige non excludendo humanam, modo sit ordinata ad diuinam, & quando reprobabitur humana, intellige vt excludit diuinam, & non aliter.

HIS prænotatis declarandum est tibi, quantum magni faciant scripturę sanctę & præcipue Dauit in Psal. diuina spem. Aduerte igitur, ꝙ Dauit summo studio curauit diuinam misericordiam, diuinum auxilium diuinam bonitatẽ, diuinam spem magni facere & extollere, de diuina spe habes in Psal. ut infra.

QVI confidunt in domino, sicut mons sion, non commouebitur in ęternum, qui habitat in Hierusalem.

Quoniam tu es domine spes mea, ab vberibus matris meæ in te proiectus sum ex vtero.

Beatus vir, cuius est nomen domini spes eius, & non respexit in vanitates, & insanias falsas.

Miserere mei Deus, quoniam in te confidit anima mea, & in vmbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas.

Deduxisti me domine, quoniam factus es spes mea, turris fortitudinis à facie inimici.

Verum

Verumtamen Deo subiecta esto anima mea, quia ipse est deus meus, saluator meus, & deus meus, adiutor meus.

Tu es domine patientia mea, spes mea à iuuentute mea.

Mihi autem adhærere Deo bonum est, ponere in Deo spem meam.

Filii qui nascentur narrabunt filiis, vt ponant in Deo spem, & non obliuiscantur operum Dei, & mandata eius exquirant.

Susceptor meus es tu, & refugium meũ, Deus meus spes mea, & sperabo in eum.

Factus est mihi dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium spei meæ.

Bonum est confidere in domino, quàm in homine, bonũ est sperare in domino, quàm in principibus.

Memor esto verbi tuo seruo tuo, in quo mihi spem dedisti. Hæc me consolata est in humilitate mea.

Clamaui, ad te domine, dixi tu es spes, portio mea in terra viuentium.

Hæc omnia Dauid in Psal. de spe in Deum habenda.

Sapientiæ autem ca. 3. sic habet, Spes sanctorum immortalitate plæna est.

Et Ecclesi. ca. 24. sapientia sic loquitur. In me omnis spes vitæ & veritatis. Ego mater pulchræ dilectionis, & agnitionis, & sanctæ spei.

Et Hierem. 19. Benedictus vir, qui confidit in domino, & erit dominus fiducia eius. Patet igitur quàm præciosa sit ex scripturis sanctis spes diuina.

Quantum vero reprobetur humana spes in sensu, quem supra exposuimus, constat ex scripturis sanctis. Nam Dauid reprobans sperantes in virtute sua, & in diuitiis inquit in Psal. Qui confidunt in virtute sua, & in multitudine diuitiarum suarum gloriantur.

Et Prouerbiorum ca. 10. Spes impiorum peribit.

Et ca. 28. Qui confidit cordi suo, stultus est.

Et sapientiæ ca. 5. Spes impii quasi lanugo.

Et Prouerbiorum ca. 22. Qui confidit in diuitiis suis corruet, iusti autem quasi virens herba germinabunt.

Et ca.12. qui confidit in cogitationibus ſuis,impie agit.

Et Iſaiæ cap.48.confundantur confuſione,qui confidunt in ſculptili.

Et cap.59. Non eſt qui inuocet iuſtitiam, neque eſt qui iudicet vere,ſed confidunt in nihilo,& loquuntur vanitatẽ.

Et Hieremiæ cap.19. Maledictus homo qui confidit in homine,& ponit carnem brachium ſuum, & a domino recedit cor eius.

Et Amos cap.6. Ve qui opulenti eſtis in sion,& confiditis in monte samariæ optimates capita populorum,ingredientes pompatice domum Iſrael.

Et Marci cap.10. filioli inquit Ieſus, quàm difficile eſt confidentes in pecuniis introire in regnum Dei.

Et Paulus primę ad Thimotheus cap.6.Diuitibus huius ſeculi præcipe,non in incertum diuitiarum ſuarum ſperare.

Conſtat igitur quàm damnabile ſit apud ſcripturas ſacras ſpem in aliquo creato, vt in vltimo fine, vel in ſupremo reponere.Hæc de præſenti cap.dicta ſint.

CAPVT QVINTVM.

IN quinto cap.declarandum eſt euidentiſſimus exemplis, ſumptis ex ſacra ſcriptura, quantę virtutis, ac mirabilium operũ cauſa ſit diuina, ac Chriſtiana ſpes.

Tu igitur aduerte,quòd,vt legimus Exod. cap.5. & 6.ſpe diuina confiſus Moyſes ſtetit intrepidus ante Pharaonis cõſpectum,& tandem populum de Egypto eduxit:

Spe in Deum nixi filii Iſrael,vt legimus in Iud. cap. 20. contra Beniamin tribum præliantes,tãdem præualuerunt.

Spe confiſus in Deũ Dauid ut legimus in. 1. Reg.ca.24. dixit ad Goliad. Tu venis ad me cum haſta, & clypeo, ego autem in nomine domini.

Spe, & confidentia in Deum:vt legimus in 1. Regũ cap. 12.Nathan propheta audacter corripuit Dauid poſt adulterium. Confidens Helias dixit ad Achab: vt legimus in 2. Reg.cap.18. Non ego turbaui Iſrael, ſed tu, & domus patris tui,qui dereliquiſtis mandata domini.

Eadem ſpe Helias occidit quadringẽtos prophetas Baal. Idem Helias occurrens Achab eſt dicenti:quando inuenisti

nisti me inimicum tibi? spe constanti respondit ei, inueni, eo quòd venundatus es, vt faceres malum in conspectu domini.

Spe fretus Heliseus, vt legimus in 4. Regum cap. 3. dixit ad Ioram regem Israel: circundante exercitu, quid mihi, & tibi est? Vade ad prophetas patris tui.

Spe bona confisus Thobias, vt legimus Thob. c. 2. Dixit increpantibus eum. Nolite ita loqui, quoniam filii sanctorum sumus: & vitam illam expectamus, quam Deus daturus est illis, qui fidem suam nunquam mutant ab eo.

Spe inuicta fultus Iob, vt legimus Iob capit. 13. amicis blasfemãtibus respondit, etiam si Deus occiderit me, adhuc sperabo in eum.

Susanna, vt legimus Danielis c. 13. cum iniuste condemnaretur, erat in angustiis cor eius, sperans autem in domino liberata est. Erat enim cor eius fiduciã habens in domino.

Diuina spe armati Mathathias, & filii eius, vt legimus primi Machabeorum cap. 2. restiterunt nũciis Antiochi regis, & dixit Mathathias: & si omnes gentes regi Antiocho obediunt, vt discedant vnusquisq; a lege patrum suorum, & consentiant mandatis eius, ego, & filii mei, & fratres mei obedimus legi patrum nostrorum. Propitius sit nobis Deus, non est nobis vtile relinquere legem, & iustitias Dei. Non audiemus verba regis Antiochi, nec sacrificabimus, trãsgredientes legis nostrę mandata, vt eamus altera via.

Inuictæ spei fuit Mater cum septem filiis, de quibus legimus in 2. Machabeorum cap. 7. quòd cum vnus ex eis tormentis diris occideretur à rege tyranno inquit: E cœlo istã f. linguam, & manus possideo, sed propter Dei legem nunc hæc ipsa despitio, quoniam ab ipso me ea recepturũ spero. Abraam, vt dicit Paulus ad Romam. cap. 4. contra spem in spem credidit vt fieret pater multarum gentium secundum quòd dictum est ei, vt legimus Gen. cap. 13. erit semen tuũ sicut stellæ, cœli, & arena maris.

In Christi autem fidelibus: spes diuina, atque Christiana quantę virtutis fuerit, testantur gloriosi martyres, qui illi innitentes mundum, & mundi tirannos deuicerũt. iõ ser-

uator noster Ioannis ca. 14. in hoc pręcipue adhortatus est Apostolos dicens. Confidite, quia ego vici mundum, quasi dicat. Sicut ego mũdum vici, ita & vos, si veram spem ac cõfidentiam in me habueritis, mundum vincetis. Constat igitur quantæ virtutis, & quàm mirabilium operum causa extiterit spes diuina, atque Christiana. Hæc de præsenti capite dicta sint.

Caput sextum.

IN sexto capite agendum est de oppositis diuinæ ac Christianæ spei, quorum vnum, vt deficiens, est desperatio. Desperat.n. qui cadit à spe, suadens sibi, nec per propriam virtutem, nec per alterius siue creatam, siue increatam, posse cõsequi bonum arduum desideratum, licet errent, sicut infirmus laborans humore melancolico, non potest suaderi, ꝙ possit liberari, nec virtute naturę sibi intrinseca, nec auxilio prudentis medici, nec diuino auxilio, & sic cõstitutus immutabiliter in hac falsa imaginatione, tendit ad mortem. Alterum autem, oppositum spei, vt superabundans, dicitur pręsumptio. Præsumit.n. ille, q̃ nimis quàm oportet sperat, suadens se tantæ esse virtutis, ꝙ se ipso consequetur bonum arduum speratum, aut medio amicorum, non referens illud in Deum, vt in primum auxiliatorem, aut ꝙ Deus illi absolute propitius erit, siue Deum bene ac iuste colat, siue non, licet erret. Sicut sapiens in oculis suis & superbus, qui existimat se propria virtute, & operibus suis cærimonialibus exterioribus, vt peregrinatione, ieiunio, nuditate, frigore &c. posse saluari, etiam ꝙ in reliquis male viuat, agens contra diuina præcepta, nimis confisus in Dei bonitate, non attenta eius iustitia. Et sic constitutus in hac falsa imaginatione, moritur extra Dei gratiam, & damnatur. Hunc, vt præsumptuosum, arguit Ioannes in Apocalip. ca. 3. inquiens. Dicis quia diues sum, & locupletatus, & nullius egeo. Et nescis, ꝙ miser es, & miserabilis, & pauper & cæcus & nudus. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum, vt locuples fias, & vestimentis albis induaris, vt non appareat confusio nuditatis tuæ, & collyrio vnge oculos tuos, vt videas. De vtroq; igitur

veræ

veræ spei opposito agendum est,& primo de præsumptione. secundo de desperatione.

Quartum ad præsumptionem,quattuor agenda sunt. primo quid sit.secundo vnde causatur. Tertio, quantum Deo displiceat.Quarto,quod remedium contra ipsam.

Quantum ad primum aduerte,ꝙ præsumptio est immoderata siue inordinata spes circa bonum arduum desideratū consequendum.Quæ quidem immoderatio spei circa duo potest contingere.s.circa bonum arduum acquisibile virtute humana,siue propria siue aliena verb.gra.pōt homo ire Romam propria virtute.i. propriis pedibus, & virtute alterius, si non potest virtute propria,puta virtute equi, aut nauigii. Si quis autem sit tenerioris,aut senioris ętatis,& statuat pedibus ire Romam.Aut si cognoscens se ipsum propria virtute impotentem,statuat ire Romam equo debili,aut naui vetusta,hic præsumptuosus est;quoniam inordinate,& sine debitis circunstantiis sperat in propria,aut aliena virtute consequi bonum arduum desideratum,aut circa bonum acquisibile sola diuina virtute à Deo,modo impossibili, vt opponit potentiæ diuinæ ordinatæ verb. grat.qui sperat per diuinam potentiam ac misericordiam,sibi donari veniam peccatorum sine penitentia, aut qui sperat à Deo beatificari sine meritis, hic præsumptuosus est.Disposuit.n.diuina sapientia nemini ignoscere,nisi peniteat,& neminem beatum facere,nisi meruerit.Vnde Lu.c.3.Ioan.arguens Iudeos prę-sumptuosos,existimantes Deum peccatis suis propiciaturū sine penitentia inquit:Genimina viperarum, quis ostendet vobis fugere à uentura ira?facite ergo fructus dignos penitētia,& ne cæperitis dicere, patrem habemus Abraam. Dico enim vobis,quia potens est Deus de lapidibus istis suscitare semen Abraæ.Et seruator increpans Matt.c.7.p̄sumptuosos,qui credebant sine meritis,& bonis operibus à Deo beatificari,inquit.Non omnis,qui dicit mihi,Domine domine intrabit in regnum cęlorum,sed qui fecerit voluntatem patris mei,qui in cęlis est,ipse intrabit in regnum celorum.Ex prędictis ergo constat,ꝙ sicut diuina, & Christiana spes est virtus, qua per diuinum auxiliū nititur anima ad fęlicitatē

consequēdam, sic ex opposito præsumptio est vitium, quod dicitur inordinata spes, quia quis cōfidit beatificari, aut propria virtute, aut solius Dei misericordia, etiam non interuenientibus meritis, & in hoc sensu christianus proprie præsumptuosus .i. male & immoderate sperans dicitur, quando tanti se existimat, ꝙ credit Deū non puniturum ipsum peccantem, etiam ꝙ non pęniteat, vel non exclusurum à gloria beatitudinis, etiam qui meritorie non operetur.

Quantum ad secundum aduerte, ꝙ ex doctrina doctorum sanctorum pręcipue beati Gregorii in lib. 31. moralium, & Bea. Thom. in secunda secundæ. q. 21. artic. 4. aliquando causatur ex gloria vana, aliquando ex ignorantia, aliquando ex superbia: Pro quorum noticia aduerte, ꝙ præsumptuosus q̄s potest dici tribus de causis.

Primo, quia innititur proprie virtuti falsa sui extimatione, quando .s. tentat aliquid sibi possibile, quod tamen propriam virtutem excedit, sicut quando discipulus nouus tentat disputare cum perito doctore. Et huiusmodi præsumptio ex vana procedit gloria: Ex hoc enim ꝙ quis inordinato appetitu affectat gloriam, & laudem, tentat aliquid supra vires suas, vt inde se gloriosum ex quadam vanitate ostendat, siue ex sapientia sua, siue ex fortitudine, siue ex diuitiis. Hanc præsumptionem arguit Hieremias ca. 9. inquiens, nō glorietur sapiens in sapientia sua, neq; fortis in fortitudine sua, neque diues in diuitiis suis, sed in hoc glorietur qui gloriatur scire & nosce me, quia ego sum dominus, qui facio misericordiam, & iudicium, & iustitiam in terra. Hæc enim placent mihi dicit dominus.

Secundo quia conatur assequi aliquid, quod reputat possibile, qđ tñ est impossibile, sicut qui conatur uincere exercitum ordinatum decem milia equitum, cum centum peditibus, hoc enim per se est impossibile, licet per accidens aut casu contingere possit. Talis præsumptio ex ignorantia procedit. Nam si esset recte sententię ac iudicii, non existimaret impossibile esse possibile, & hæc præsumptio principatum obtinet in animis vulgaribus.

Tertio quia nimis & inordinate quis nititur Dei miseri-

cor-

cordiæ,vel potentiæ,eo q sperat se à deo obtinere beatitudinem sine meritis,aut indulgetiam & remissionem peccatorum sine pænitentia.Et hoc directe oritur ex superbia, eo q se tanti existimat,q non sit male meritus coram Deo siue in puniendo ipsum,siue in præmiando.Constat igitur quibus ex causis,vt in pluribus præsumptio,quę verę spei opponitur,vt quid inordinatum & immoderatum,oritur.

Quantum ad tertium aduerte, q in scriptura sacra vbicunq; de pręsumptione verbum agitur, & præcipue de eaquę ex superbia ortum habet,in omnibus reprobatur, & primo in libro Iudith. cap. 6. orans Iudith dominum Deum israel,inquit.Domine Deus cœli,& terræ intuere superbiam eorum,& respice ad nostram humilitatem,& facies sanctorum.i.fidelium tuorum attende, & ostende quoniam non derelinquis pręsumentes dete.s.recta & ordinata spe, & præsumentes de se,& de sua virtute gloriantes humilias, quia s.magis sua,quàm tua virtutæ ac potentia confidunt.

In libro autem Ecclesiastes cap.6.reprobatur presumptio ex ignorantia ortum trahens.Sic.n.legimus. Melius est videre quod cupias,quàm desiderare quod nescias. Et hæc est vanitas,& præsumptio spiritus.

In Ecclesiastico vero ca.18.reprobatur præsumptio, siue ex ignorantia,siue ex superbia, siue ex inani affectu gloriæ procedat.Sic.n.illic legimus.Quid est homo, & quid bonũ illius,aut malum eius? Numerus dierum hominum vt multum centum anni, quasi guttæ aquę maris deputati sunt, & sicut calculus arenæ,sic exigui anni in die ęui.i.in comparatione æternitas.Propter hoc patiens est Deus in illis, & effudit misericordiam suam super eos. Vidit præsumptionem cordis eorum,quoniam mala est,& cognouit subuersionem eorum.i.deordinationem affectus eorum,quoniã nequã est.

In cap.autem.37.vniuersaliter detestatur eam inquiens. O præsumptio pessima,ac nequissima,vnde creata es,cooperire aridam malitia & dolositate eius.

Constat igitur,q quanto spes vera,ac ordinata approbatur in scripturis sanctis, tanto pręsumptio & opposita reprobatur.

Quātum ad quartum aduerte, ꝙ vnicum ac præcipuum remedium contra præsumptionem est cognitio sui, de qua diffuse & conformiter diuinæ doctrinæ, pertractauimus in tractatu secundo in dispositione moralis philosophiæ Platonicæ. Homo namque seipsum cognoscens, non superbit contra Deum, non affectat quæ ignorat, an sibi bona vel mala sint, an possibilia vel impossibilia, nec iactatur vana laude, sed in seipso subsistens, si quid sperat, moderate & optimo fundamento sperat. Hæc de præsumptione dicta sint.

Quantum ad desperationem, quam diximus esse defectum, siue casum à spe, sicut præsumptionem diximus esse excessum in spe, tria agenda sunt. Primo quid formaliter sit desperatio, vt opponitur contrarie diuinę ac Christianæ spei. Secundo vñ oritur. Tertio quàm graue peccatum est.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ desperatio opposita diuinæ spei, est vitium, quo retrahitur anima, ne moueatur in Deum indulgentem peccatori, ex misericordia, supposita penitentia, & præstantem nobis æternam beatitudinem per infusionem diuini auxilii, quod est diuina gratia.

Primo dicitur vicium, quoniam cum opponatur spei, quã diximus esse virtutem, quoniam est principium & causa boni actus, qui est sperare in Deo. Sic disperatio est vitium, quoniam est principium mali actus, qui est diffidere de deo.

Secundo dicitur quo retrahitur anima &c. Nam sicut in anima insurgit diuina spes, ex eo ꝙ vere existimat à Deo nobis prouenire ex sui bonitate, & misericordia indulgentiam peccatorum si conuerttimur ad ipsum, iuxta illud Ezechielis ca. 18. Nolo mortem peccatoris, sed vt conuertatur & uiuat. Et similiter ab eo in nobis prouenire æternam salutem per sui gratiam, iuxta illud ad Ephesios ca. 2. Gratia eius saluati estis per fidem, & hoc non ex vobis Dei enim donum est. Sic ex opposito, insurgit in anima desperatio, ex eo, ꝙ false existimat Deum negare veniam peccatori penitenti, & ꝙ peccatores ad se non conuertat per gratiam iustificantem, & tandem beatificet. Constat igitur quid formaliter sit desperatio opposita diuinę spei.

Quantum ad secundum, aduerte, ꝙ desperatio aliquando.

prouenit ex diffidentia diuinæ misericordiæ, aliquando ex affectu immerso in delectationibus carnalibus, quas sectan tur gulosi, & luxuriosi, aliquando ex accidia, aliquando ex tristitia.

Primo quidem ex diffidentia diuinę misericordiæ, vt qñ quis lapsus in maximum crimen, licet existimet Dei misericordiam infinitam, tamen in tali falsa imaginatione constituitur, ꝙ non mereatur veniam ex immanitate scæleris, & sic desperat. Hac desperatione laborauit Caym, qui vt legimus Gene.ca.4.postquam Abel fratrem occiderat, dixit ad dominum. Maior est iniquitas mea, quam vt veniam merear. Ecce eiicies me hodie à facie terrę, & à facie tua abscõdar, & ero vagus ac profugus in terra, eadem desperatione ductus Iudas proditor, laqueo se suspendit Matthei. ca. 27.

Secundo ex affectu immersę in delectationibus obscænis & turpibus. Nam quando affectus noster infigitur in huiusmodi, contingit ꝙ fastidit, nec magnifacit bona spiritualia, & tunc velut bestia, non aliud curat nec desiderat, nisi in gulæ, & veneris obscænitatibus quiescere, easque, vt summum bonum affectat. Hinc prouenit, ꝙ æternam animę fælicitatẽ non desiderat, ex cõsequenti non sperat eam consequi. Spes enim subsequitur desiderium. Quod si non sperat, desperationem habet. Desperare enim est, non sperare. Tu tamen aduerte, ꝙ huiusmodi disperatio, potius dicit negationem spei, quàm vicium ei oppositum. Nam inter sperare & desperare datur medium per negationem, sicut inter visum & cæcitatem datur non videns. Quoniam igitur inuoluti in voluptatibus corporis, non appræciant fælicitatem spiritualem, non existimant eam vt bonum arduum & supręmum, ideo non aliciuntur ad eam, nec desiderant, sicut nec gallus iaspidem, ex consequenti non insurgunt uiua spe ad consequendam eam, medio diuini auxilii. Isti dicuntur desperantes non ex diffidentia diuinę misericordię, sed quoniam non aliud appræciant bonum, nisi ignobiles corporis voluptates, ideo vt bestię relinquendi sunt, & eorum desperatio, quę potius non speratio dicenda est, prouenit ex luxuria.

Tertio aliquando prouenit ex accidia,quæ significat quãdam animi tristitiam,deiectiuã desiderii & spiritus circa bona spiritualia.Nam quando in affectu hominis dominatnr huiusmodi tristitia, iudicat ꝙ nunquàm possit ad aliquod bonum arduum,qualis est æterna beatitudo releuari, & tũc ex accidia nascitur desperatio.

Quarto aliquando prouenit ex tristitia, nam vt inquit Aristote.in.2.lib.sue Rethoricæ, sicut homines existentes in rebus delectantibus, efficiuntur bonę ac magnę spei. Sic existentes in tristibus,minuũtur a spe,& de facili in desperationem ruunt.Homo enim intristitia cõstitutus, non de facili aliqua magna & leta cogitat,ꝙ si non cogitat, non desiderat,si non desiderat, non erigitur spe ad ea consequenda, & ideo de facili absortus a tristitia, cadit in desperationis laqueum.

De hoc quarto desperationis modo videtur loqui Iob cap.7.cum dicit,elegit.s.præ tristitia suspẽdium anima mea & mortem ossa mea. Desperaui,nequaquàm vltra iam viuã. Et in.1.Regum cap.23.legimus q̃ Dauid desperabat.s.præ- tristitia,posse euadere manus Saul. Et Hieremiæ cap. 2. in persona filie sion,siue populi Hierusalem.Desperaui,nequaquam faciam,& cap. 18. Desperauimus, post cogitationes enim nostras ibimus,& vnusquisque prauitatem cordis mali faciemus.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ inter peccata grauiora computãtur infidelitas,odium Dei,& desperatio.Hęc nãq; formaliter important auersionem a Deo,in qua stat rõ peccati mortalis prima.Si quis enim posset se ad bonum creatum conuertere,sine auersione à Deo, licet huiusmodi conuersio posset esse inordinato affectu.i.magis quàm rõ dictet, nõ tñ mortaliter peccaret,sicut qui nimis delectatur cibo & potu,non tñ vtens eo cõtra legẽ Dei & ecclesiæ.Qđ aũt principaliter tria prædicta important auersioné a Deo, patet ex eorum rõnibus.Nam infidelitas importat non assensum,siue non adherentium diuinæ veritati,puta nolle credere Deũ aut ipsum non reuelasse quæ in sacra scriptura continentur, aut ipsum vt summum bonum diligendum honorandum,&

in ipso nostram consistere beatitudinem. Odium autẽ Dei importat voluntatis renitentiam, qua non vult diuinę legi obtemperare, imo eligit in contrarium operari, qm̃ displicet ei Deus, non vt Deus, sed vt iudex & talis legislator. Sicut luxuriosus, qui nollet super pudicitiam aliquam statutam à Deo legem fuisse. Desperatio autem sumpta in suo proprio significato, vt contrariatur diuinę spei, importat diffidentiã, qua non sperat homo se diuinam bonitatem participaturũ, imo imaginantur se a Deo relinquendos vsq; ad extremam miseriam & infęlicitatem, ex quibus constat infidelitatem, odium Dei, & desperatione importare principaliter auersionem à Deo. Et ideo grauiora sunt inter reliqua vicia. Gradum tamen habent inter se, nam si comparentur ad inuicem ex parte Dei, & non ex parte nostra, infidelitas est grauius peccatum quàm odium Dei & desperatio. Nam negat Deũ, & honorem & dilectionem, & motum in Deum, vt in authorem omnis boni. Qui enim Deum nõ credit, nec amat, nec colit, nec sperat in Deum. At quis potest odisse deum & nolle eius legi obtemperare qui tamen credit Deum esse, & Deum statuisse legem? Ergo ex parte Dei, grauius est peccatum infidelitas quàm odium Dei. Et odium grauius est desperatione. Nam peius est, voluntate repugnare Deo & legi suę, quàm diffidere posse participare bonitatę diuina.

Si autem grauitas prędictorum trium cõsideretur ex parte nostra, sic desperatio videtur grauior & periculosior. Videtur.n. occasio ruendi in omne peccatum. Qui enim desperat, a malo nullo se abstinet. Vnde Paulus ad Ephesios scribens inquit ca. 4. Hoc igitur dico & testificor in domino, vt iam non ambuletis sicut gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati à via Dei per ignorantiam, quæ est in illis propter cecitatem cordis ipsorum. Qui desperantes semetipsos tradide runt impudicitię, in operationem omnis immundiciæ, in auaritiam &c. Preterea desperatio videtur malum insanabile, secundum Hieremiam ca. 15. vbi inquit, plaga mea desperabilis renuit curari. Inter omnes autem infirmitates, quæ incu-

incurabilis eſt, grauiſſima iudicatur. Propterea inquit Hieremias cap. 30. Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua. Non eſt qui iudicet iudicium tuum, ad alligandum curationem tuam, vtilitas non eſt tibi, omnes amatores tui, obliti ſunt tui, teque non quærent, Plaga enim inimici percuſſi, caſtigatione crudeli. Cum igitur deſperatio ſit peccatum inſanabile, quoniam de diuina bonitate ac miſericordia diffidit deſperans, qua ſanantur omnia peccata, ſequitur ꝙ ex parte noſtra ſit grauiſſimum & periculoſiſſimum, ideo maxime vitandum. Nam dum ſumus in ſpe, ſumus in via ſalutis, ſi autem deſperamus, extrahimur a vera ſalutis via. Quoniam per ſpem reuocamur a malis, & deducimur ad ſalutifera proſequenda, ſublata autem ſpe per deſperationem ſine freno labimur in vicia, & a laudabilibus retrahimur. Vnde ſuper illud prouerbiorum cap. 24. Si deſperaueris lapſus in die anguſtiæ tuæ, minuetur fortitudo tua, inquit gloſa. Nihil eſt execrabilius deſperatione, quam qui habet, & in grauibus huius vitæ laboribus, & in fidei certamine conſtantiam perdit, & Iſidorus in libro de ſummo bono inquit. Perpetrare flagitium aliquod mors animæ eſt, ſed deſperare eſt ad infernum deſcendere. Conſtat ergo quomodo ex parte noſtra grauiſſimum, ac periculoſiſſimum vitium eſt. Hęc de præſenti cap. dicta ſint.

INCIPIT TERTIVS TRACTATVS SECVNDAE PARTIS: QVI EST de diuina ac Chriſtiana charitate.

POST tractatum de fide chriſtiana, & ſpe, ſequitur ordine doctrinę, & perfectionis: tractatus de diuina ac Chriſtiana charitate. Sic enim eas Paulus primæ ad Cor. cap. 13. ordinauit: cum inquit. Nunc autem tria manent fides, ſpes, charitas, maior autem horum eſt charitas. De charitate igitur in tertio loco: vt de perfectiori inter Theologicas virtutes hunc formabimus tractatum, quē diſtinguemus in nouem capita.

Primo

Primo inuestigabimus quid sit.

Secundo quod sit obiectum eius.

Tertio, quo modo primum, & secundarium eius obiectũ sit charitate diligendum.

Quarto, quis ordo seruandus sit in dilectione charitatis.

Quinto, quę sit eius necessitas ad salutem.

Sexto, quæ sit eius excellentia super alias virtutes Theologales.

Septimo, de effectibus charitatis interioribus, & exterioribus.

Octauo, de viciis oppositis charitati: & de effectibus interioribus, & exterioribus procedentibus à vitiis, oppositis charitati.

Nono, quis sit finis vltimus, siue præmium charitatis. & quis finis viciorum, quæ ei opponuntur, secundum quòd ex scripturis sacris trahere possumus.

Quantum ad primum, vt sciamus quid sit secundum suũ proprium significatum, diuina, & christiana charitas, aduerte prius, quòd multipliciter sumi consueuit hic terminus charitas.

Primo apud vulgum sumi consueuit pro elemosina· quæ tamen vt declarabimus infra pro rei veritate non est charitas, sed effectus eius exterior. Nã ex eo quòd diligimus proximum propter Deum impendimus ei elemosinam.

Secundo sumitur pro compassione ac miseratione erga miseros & infirmos. Vnde qui natura sunt compatientes proximo, dicuntur habere viscera misericordie & charitatis, iuxta quem sensum dicit Pau. ad Colos. cap. 3. Induite vos sicut electi sancti Dei dilecti viscera misericordiæ.

Tertio sumi consueuit pro beneficio aut gratia præstita amico petenti, vt cum dicimus amico, fac mihi hanc charitatem, & iuxta hunc modum potest intelligi illud Pau. 1. ad Cor. ca. 2. vbi de quodam delinquente inquit, sufficit illi qui huiusmodi est obiurgatio hęc, quę fit a pluribus, ita vt econtrario magis donetis & consolemini, ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui eiusmodi est. Propter quod obsecro vos, vt confirmetis in illum charitatem.

Quarto

Quarto sumitur pro eo, quo anima operatur meritoriè, & fit digna æterna beatitudine, & in hoc sensu ponit Theologica virtus, cuius obiectum est Deus gloriosus super omnia diligendus, siue dilectus. Nam sicut fides pro obiecto habet Deū creditum, & spes Deum speratur sic charitas Deū carum, siue dilectū. Et dimissis ceteris sensibus, in hoc quarto sensu de eo agendum, & primo in præsenti cap. inuestigandum est quid sit.

CAPVT PRIMVM.

IN hoc primo capite inuestigandum est, quid sit charitas, an quid in creatum, vel creatum, & si quid increatum, cū omne increatum sit Deus, & in Deo ex fide Christiana profiteamur tres personas, patrem, verbum, spiritum sanctū, quis horum sit charitas. Quod si quid creatum in anima, vel productum, an sit a solo Deo infusum, vel actibus humanis acquisitum. Hic igitur tria agenda sunt, primo recitabitur opinio quædam, satis famosa apud Theologos, sed non approbabitur. Secundo formabitur diffinitio de charitate, & declarabitur, in qua solemnes Theologi non discrepant. Tertio declarabitur si est quid infusum in anima a Deo glorioso solo, vel à sola creatura rationali acquisita vel ab vtroq; sit, vt a duabus causis partialibus, sicut dicimus, cœlum motum & hominem generare hominem.

Quantum ad primum aduerte ꝙ Magister sententiarū in primo distinç. 17. videtur sentire ꝙ charitas non sit quid productum in anima, sed sit Deus, & appropriate spiritus sanctus. Sic. n. inquit. Ipse idem spiritussanctus est amor siue charitas, qua nos Deum diligimus & proximum. Quæ charitas cum ita sit in nobis, vt nos faciat diligere Deum & proximum, tunc spiritus sanctus dicitur mitti vel dari nobis, & qui diligit ipsam dilectionem, qua diligit proximum, in eo ipso Deum diligit, quia ipsa dilectio Deus est. i. spiritus sanctus. Hæc magister, ex quibus videtur tenere ꝙ solus spiritus. s. inexistens animæ, sine aliquo medio habitu informante, mouet voluntatem ipsam ad actum meritorium, aliter

quàm

quàm moueat aīam ad credēdū & spērādū in Deū, quoniā mouet ad hos actus per habitum fidei & spei infusum in anima, ad diligendum autem per seipsum. Hanc magistri sententiam.nonnulli sic declarant, sicut lux dupliciter consideratur, primo, vt est in corpore luminoso, puta in sole, secundo vt recepitur in corpore opaco terrestri, puta in lapide terso, & primo modo dicitur lux, est enim lux qualitas primū lucentis. secundo modo dicitur lumen, siue color, quoniam apud philosophum in libro de sensu & sensato. Color est lux obumbrata, recepta in corpore terminato. i. non transparenti. Præterea, sicut Dei filius dupliciter consideratur, primo vt æternaliter genitus a patre. secundo vt incarnatus in virgine, & primo modo dicitur verbum. secundo autem modo dicitur homo, sic in proposito inquiunt isti, spiritus sanctus dupliciter consideratur, primo vt a patre filioque procedit per modum amoris, secundo vt vnitus voluntati creatæ mouet ipsam, ad diligendum Deum super omnia, & proximum propter Deum, primo modo dicitur diuinus amor, secundo modo dicitur charitas, prout facit ex tali motione animam Deo caram. Vnde secundum istos, charitas ad mentem Magistri sic diffiniretur. Charitas est spiritus sanctus creatæ voluntati vnitus, mouens eam ad Deum diligendum super omnia, constituens eadem Deo caram & acceptam in actionibus suis moralibus.

Hanc sñiam magistri confirmant nōnulli per dicta Augustini: & pręcipue in 8. de trinitate cap. 7. vbi inquit. Qui diligit proximum, cōsequens est vt ipsam præcipue dilectionem diligat. Dilectio autem est Deus, consequens igitur est vt diligat Deum. Præterea in 15. de trinitate cap. 18. inquit: nullum est isto Dei dono excellentius scilicet quod est charitas: sed nullum Dei donum est excellentius spiritu sancto, ergo spiritus sanctus charitas est.

VERVM sententiam magistri non acceptant solenniores theologi d. Th. & Egid. & Sc. & Her. vt patet in 1. sen. di. 17. Potestq; pro nunc contra magistrum hac ratione argui: charitas potest acquiri de nouo, & deperdi, & augeri per opera bona meritoria. Deperditur autem per peccatum mortale

le,ſed huiuſmodi prædicata non verificantur de ſpiritus ſan cto quoniam eſt Deus: cui repugnat de nouo incipere & de ſinere eſſe,vel aliquo modo in maius aut minus mutari. Neceſſe eſt ergo, ponere in anima virtutem aliquam creatam qua,vt principio formali intrinſeco: eliciantur operationes Deo caræ,vltra motionem voluntatis in Deum cauſatam effectiue a ſpiritu ſancto aliter, nec paruuli baptizati, nec iuſti dormientes eſſent in charitate:quoniam,vt ſic non mouentur actualiter a ſpiritu ſancto ad Deum diligendum, quod tamen eſt inconueniens, quoniam pueri baptizati morientes, non ſaluarentur ſi non eſſent in charitate. Et huic ſententiæ,ſcilicet quod detur charitas, quæ ſit in anima virtus creata,anuuit Au. in li. de moribus eccleſiæ qui pertractans illud Pau. ad Ro.cap.8.quis nos ſeparabit a charitate Chriſti: inquit charitas Dei hęc dicta eſt virtus,quę animi noſtri rectiſſima eſt affectio. Nec obſtant authoritates eius allegate in fauorem magiſtri. Nam quando dicit,qui diligit proximum, conſequens eſt, vt ipſam dilectionem diligat.i. eum qui eſt cauſa talis dilectionis. Dilectio autem.ſ.cauſaliter eſt Deus. Cum hoc tamen ſtat,ꝙ ſit dilectio aliquid productum in anima qua diligatur Deus & proximus. Vnde ſicut ſapientia & quelibet alia perfectio ſimpliciter, dicitur duobus modis de Deo: & tertio modo de creatura,ſic amor & dilectio & charitas: dicitur deus eſſentialiter & formaliter ſapientia ſicut bonitas,quoniam in eo vere & ſubſtantialiter & formaliter eſt ſapientia, dicitur etiam cauſaliter ſapientia,quoniam ſicut omnis bonitas,ſic omnis ſapientia a Deo eſt,dicitur autem ſapientia in creatis,vt forma ſiue habitus in intellectu creato,quę eſt participatio diuinę ſapientiæ eodem modo intellige de amore & charitate. Nã Deus eſſentialiter eſt charitas,ſicut & bonitas,& ſpiritus.S. perſonaliter eſt charitas,quoniã eſt diuinus amor a patre filioq; procedens.Et deus cauſaliter eſt charitas,ſicut & bonitas,& ſicut Deus ſapiens,cauſat in creaturæ rationalis intellectu habitum ſapientię,ſic deus amans,cauſat in voluntate creata habitum charitatis, qua diligimus Deum ſicut & ſapientia participata cognoſcimus Deum. Quando ergo dicit

Aug.

Aug.ꝙ dilectio est Deus,intellige de dilectione essentiali & cāli,nō aūt de pticipata,de qua nos intēdimus ꝙ sit virtus in aīa &c.Similiter qñ dicit Aug.ꝙ nullū est isto dono dei excellētius qđ.s.est charitas,nō intēdit de dono absolute, sed de dono creato, quasi dicat,inter oīa dona Dei cōmunicata creaturę rōnali,charitas est excellētior.Nā virtutes theologice,quę pro obiecto habent deum,excellentiores sunt virtutibus moralibus, inter virtutes theologicas excellentior est charitas,sicut inquit Pau.1.ad Cor.13.nunc autem manent fides spes,charitas. Maior autem horum est charitas. Non ergo ex his dictis Au. concludi potest charitatem de qua intēdimus loqui,esse spiritū sanctū.inuestigādum igitur est quid sit secundum communiorem Theologorum sententiam.

Quantum igitur ad secundum, relicta magistri sententia,aduerte,ꝙ ex doctrina sana theologorum & pręcipue.b. Tho.in.2.secunde.q.23.art.1.elicitur hęc de charitate diffinitio.Charitas est amicitia inter Deum & intellectualem creaturam,in qua computatur homo,fundata super commu nicationem diuini boni,quod est beatitudo eterna.

Primo quidem dicitur amicitia, quoniam charitas est amor quo creatura intellectualis placet Deo, & facit ipsam caram ac acceptabilem Deo.Et quo Deus adeo placet ipsi, ꝙ habet ipsum cariorem super cunctam creata, ergo huiusmodi amor est amicitia. Est enim amicitia propriæ dicta mutuus amor inter amantem & amatum,ex li.8.Ethi.

Secundo dicitur inter Deum & intellectualem creaturam nā & si deus diligat oīa,inquātū sua bōitate,& ut suam illis bonitatem communicet,cuncta producit,iuxta illud sapientię.11.ca.Diligis omnia quæ sunt,& nihil eorum odisti quę fecisti,tamen non habet amicitiam ad omnia. De ratione nanque amicitiæ ex lib.8.Ethi.est reciproca dilectio. Dilectio autem mutua,supponit cognitionem mutuam, quoniā non potest ferri voluntas in omnino incognitum, ergo tantum inter creaturam illam & Deum potest esse amicitia, quæ Deum ipsum cognoscere & reamare apta est,vt sui esse principium & seruatorem,& omnis gratiæ largitorem,&finem

nem omnis boni, & in quo sistit fœlicitas sua. Tales autem sunt tantum creaturę intellectuales, inter quas computatur homo. Recte ergo dicitur quòd charitas est amicitia inter Deum & naturam intellectualem vt excludatur amor, quo Deus diligit cuncta non intellectualia.

Tertio dicitur fundata super communicationem fœlicitatis æterne, pro quo aduerte, ꝙ cum Deus diligat hominē, inquantum sibi communicat aliquam bonitatem, & homo diligat Deum, inquantum cognoscit se omne bonum suum recipere à Deo, potest homo diligere Deum, inquantū principium sui esse & conseruatorem. Vel inquantum largitur sibi bona temporalia, aut conseruat eum in salute corporis, aut in honore & principatu. non autem inquantum beatificatorem suum, similiter Deus potest hominem diligere, inquantum creauit ipsum ad imaginem suam, & dominum omnium inferiorum, non tamen inquantum prædestinauerit ipsum ab beatitidinem æternam, & talis amor, nec ex parte Dei, nec ex parte hominis est charitas, quoniam cum sit communis cuilibet homini & demoni, & veluti connaturalis, omnis homo esset in charitate & demones. Non. n. possunt non amare Deum, vt suum creatorem, licet non ament vt iudicem punientem. Quod si homo Deum diligat, vt patrem & beatificatorem, ipsumq; præponat cunctis creatis, & Deus hominem, vt filium, cui disposuit hereditatem æternā, hic amor proprie est charitas, quoniam hominem Deo carum, vt filium reddit, & verificatur illud Dauid, ego ero illi in patrem, & ipse mihi in filium, in. 2. Regū ca. 7. Hanc diuinā amicitiam insinuauit. Seruator noster Apostolis, Ioā. cap. 15. vbi inquit. Vos amici mei estis, si feceritis quæ præcipio vobis. Ac si dicat, amo vos, non solum communicans vobis bona naturalia sicut cęteris, sed amici mei estis, quoniam cōmunicabo vobis fęlicitatem æternam, quam habeo essentialiter, vt Deus. De eadē intelligendū est illud Luc. c. 12. Noli te timer̄ pusillus grex, qm̄ cōplacuit pr̄i vestro, dare vobis regnū. Patet igit̄ ex p̄dictis qd sit diuina & Chr̄iana charitas.

Quantum ad tertium. s. an charitas sit quid infusum in anima, vt acquisita &c. duo determinanda sunt, Primo si cō-

pare-

paretur ad animam, nullo modo essentialiter producitur ab ea, Secũdo si comparetur ad Deum, producitur ab ipso solo in anima essentialiter, existente tamen debita dispositione ex parte animæ recipientis.

Pro euidentia primi, prępono duo secundum doctrinam Theologorum, & præcipue Diui Thome, in. 1. senten. dist. 17: q. 1. articu. 3. Primum est, ꝙ actus animæ siue operationes humanæ alio modo se habent ad habitus acquisitos, quales sunt scientia & ars, & morales virtutes, & alio modo ad habitus infusos, quales sunt virtutes Theologicæ & gratia diuina. Nam quo ad habitus acquisitos, disponunt & habilitant animam ad recipiendum, & ex eis effectiuæ generatur habitus intellectualis, quales sunt scientia & prudentia & ars, vt satis docuimus in Epythomatibus nostris in libris Ethicorum Aristot. Nam in. 2. Ethicorum inuenies, ꝙ eisdem frequentatis actibus, producitur & intenditur virtus moralis, sicut suis contrariis destruitur & debilitatur. Vt qui frequenter pericula agreditur, secundum debitam rationem, efficitur fortis. Qui autem sępe a periculis se retrahit, quæ tamẽ expediret aggredi, paulatim desinit esse fortis, & redditur timidus, propter quod huiusmodi actus, respectu habituum acquisibilium, dici possunt causæ dipositiuæ & productiuæ. Cuius quidem ratio est. Quoniam cum tales habitus non elleuent animam adesse supernaturale, quod dicimus esse diuinum & esse Deo gratuitum, non inconueniit, ꝙ producantur ab actibus moralibus, non excedentibus facultatem naturalem animæ, si autem comparentur ad habitus Theologicos, quos dicimus infusos, sic tantum disponunt animam ad eorum receptionem, nec possunt ipsos essentialiter producere, cuius ratio est, quoniam actus naturales non possunt producere habitum super naturalem, tunc enim effectus dignior esset sua causa productiua, & ipsa ageret supra virtutem suam, quod est impossibile. Vnumquodque enim agens, agit modo suæ naturę, sed habitus theologici sunt supernaturales. Trahunt enim animam ad Deum promerendum, vt finem & beatitudinem supernaturalem. Cum igitur habitus Theologici elleuent

animam super omnem actionem suam naturalem, operationes animæ se habent ad illos, vt causæ dispositiuę, & non vt productiuæ.

Secundum quod proponitur est hoc. Agens secundum communem sententiam doctorum & veritatem est duplex. Primum est disponens materiam, & præparans eam ad formam, non tamen attingens formam, vt qui lateres & cementum præparat domui fabricande, præparat materiam, non tamen introducit formam, domus. Secundum est agens, quod supposita materia, introducit formam, quã essentialiter producit, sicut in generatione hominis, supposita formatione corporis per agens naturale, deus gloriosus producit, & infundit animam intellectiuam.

His præpositis, declaratur sic primum. Anima per principia sua intrinseca naturalia, quæ sunt intellectus, & voluntas, & intelligentia primorum principiorum praticabilium, de quibus locuti sumus in. 2. eth. & concurrente diuino auxilio, quod nunquam cessat quantum sit ex parte dei, potest producere bonos actus morales, quibus de congruo disponatur ad receptionem charitatis, & isti actus non possunt essentialiter esse productiui charitatis, cum sint naturales, & charitas de ordine supernaturalium, aliter effectus dignior esset causa. Ergo anima non essentialiter, sed si quo modo dispositiue, potest producere charitatem. Sicut homo faciẽs lateres, tantum præparatiue producit domum.

Pro euidentia secundi aduerte duo ex parte dei, pro ꝙ solus deus producit charitatem essentialiter, & probatur sic. Virtus quę elleuat animam ad esse supernaturale, producitur a solo agente supernaturali, qui est deus. Debent enim causa & effectus esse eiusdem ordinis, vt seruetur inter ea proportio, sed charitas est huiusmodi virtus, facit enim ipsam dignam, fælicitate supernaturali, & pro hac vita constituit eam in esse gratuito ac dilecto, in quo anima efficitur deiformis radicaliter, completiuę autem per æternam beatitudinem.

Præterea, virtus vnitiua duorum distantium in infinitum, non est producibilis, nisi ab agente infinito. Non enim est ima-

ymaginabile, quod duo distantia in infinitum, vniantur per agés finitum. Sed charitas est virtus vnitiua dei & animæ distantium in infinitum. Constat ergo, quod à solo deo est essentialiter producibilis.

Secundo aduerte, quod stante, ac supposita dei potentia ordinaria, deus nunquam in anima charitatem infundit, loquendo de adulto, nisi prius facta dispositione in anima per remotionem malorum actuum moralium, & positionem bonorum. Cuius ratio est, quoniam sicut se habet agens naturale ad formas naturales, sit proportionaliter agens super naturale & diuinum ad habitus diuinos & gratuitos, sed nullum agens naturale producit formam naturalem ex ordine & lege indita naturæ, nisi iam supposita materia disposita. Ergo similiter se habet deus gloriosus in productione charitatis in anima ex lege potentiæ suæ ordinariæ. Dixi autem loquendo de adulto, in quo est rationis vsus, vt præseruentur paruuli, quibus à deo charitas infunditur Christi passione & sacro baptismate, quo tollitur originalis culpa.

Sed hic oritur graue dubium, quoniam si charitas producitur essentialiter à solo deo, & deus non producit eam nisi facta dispositione in anima, & hæc dispositio non potest fieri a sola anima, quoniam secundum Pau. 2. ad cor. ca. 3. non sumus sufficientes cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed omnis sufficientia nostra ex deo est, qui & idoneos ministros nos fecit, ergo charitas nec essentialiter, nec dispositiue est ab anima, sed a solo deo.

Respondeo, & concedo quod totum est a deo, sed diuersimode, nã charitas, vt diximus est essentialiter a deo solo, dispositio autem est a deo & ab anima, a deo quidem, vt ab agente vniuersali, & ab anima, vt ab agente particulari, quæ recepit ab agente primo sui esse creatore, potentias intellectuales & prima principia cognitionis boni & mali, & quæ continue mouetur ad bonum, ac trahitur ab agente primo, vt ferrum ad magnetem virtute cæli, quæ motio diuinum dicitur auxilium, vt plenius declarabimus cum loquemur de operibus Christianis, & quoniam huiusmodi motio, quantum sit ex parte dei continua est, & fit in quelibet homnine vtē-

te ratione, iuxta illud Ioan. 1. erat lux vera, quę illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum &c. ideo nullus excusatur, si per bona opera non disponit se ad charitatem, declinans a malo, & operans bonum moraliter, quod si quis dicat se non semper habere diuinum auxiliū ad operandum bonum, blasfemat, & est, ac si quis diceret, quod non semper habet lumen in aere, quantum sit ex parte solis, quàm diu est supra emisperium nostrum. Propterea conclu do cum Paulo ad Romanos primo capit. Inexcusabiles facti sunt &c. Hec de presenti capite dicta sint.

Capvt secvndvm.

IN hoc secundo capite inuestigandum est, quod sit obiectum charitatis, idest quæ sint ex charitate diligenda, & hic duo agenda sunt, primo declarandum est quæ nō sint ex charitate diligenda, secundo quæ sint diligenda.

Quantum ad primum, aduerte quod quattuor non sunt ex charitate diligenda. s. creatura irrationabilis, & inter creaturas rationales, siue intellectuales, nec demones, vt demones, nec peccatores vt peccatores, nec inimici, vt inimici.

Primo quod creatura irrationalis non sit ex charitate diligenda, declaratur sic, charitas est amor, qui est amicitia, vt declaratum est in cap. præcedenti, sed inter hominem & irrationalem creaturam, nulla potest esse amicitia, quoniam, vt declarauimus in 8. Ethicorum. Amicitia est beneuolentia mutua non latens. Amicari autem est bene velle adinuicem & velle sibi mutuo bona non latenter. Tales vero conditiones non inueniuntur ex parte irrationalium creaturarum, quoniam spectant ad rationem, & eius vsum. Vnde in puero & in amente, sicut nec in bestia fundari potest amicitia, ex consequenti nec charitas. Præterea, charitas non est amicitia simpliciter, sed amicitie species, quæ fundata est in com municatione diuini boni, quod est æterna beatitudo, qui ergo non possunt in beatitudine communicare, ad eos non erit charitas, sed constat, quod creaturæ irrationales non sunt capaces.

ces beatitudinis, quoniam est actus intellectus aut volūtatis. Constat ergo, ꝙ irrationalia non sunt ex charitate diligenda, sed amore vtili, ea enim diligimus non propter se, sed propter nos, quoniam deseruiunt nobis, vt satis ostendimus in 8. Ethic.

Tu tamen aduerte, ꝙ licet irrationalia non possint secundum se ex charitate amari, sicut amatur Deus & hō, qm̄ intellectuales sunt, tamen possunt ex charitate amari in ordine ad Deum, vel hominem ex charitate amatū, & sic Deus diligens ex charitate hominem, diligit & irrationalia, vt vtilia homini ad fęlicitatē deseruientia, & hō diligens ex charitate Deum, diligit & irrationalia, prout vult ea esse, & conseruari ad manifestandam Dei gloriam & bonitatem. Quādo ergo concludimus, ꝙ irrationalia non sunt ex charitate diligēda, intellige sicut ea ad quæ habeatur charitatis amor, sed inquantum volumus ea illi, quem diligimus ex charitate, aut quoniam sunt vtilia illi, vel ad honorem eius.

Secundo ꝙ nec demones, vt demones, nec peccatores, vt peccatores sint ex charitate diligendi, constat ex eo quòd formaliter sumpti, non communicant in beatitudine nobiscum cum sint mali malo culpæ: Malum autem culpę priuat & demonem & hominem beatitudine. Cum igitur charitas fundetur in communicatione beatitudinis, constat quòd demones & peccatores vt sic non sunt ex charitate diligendi a nobis, sed nec Deus, vt sic diligit eos, imo odit, quoniam propter culpam vult eis æternam miseriam. Propterea legimus *sapientiæ* cap. 14. quòd similiter sunt odio Deo impius & impietas, inter impios computatur demon, quoniam Deum inhonorat, & eius cultui aduersatur, inducens idolatriam, vt legimus Matth. ca. 4. si cadens adoraueris me &c. & Ecclesiast. cap. 12. dicitur. Altissimus, odio habet peccatores, non solum autem eos sed & omnia quæcunque dicunt aut obseruant aut offerunt, quasi honorantes eum, quoniam Deus nō ad munera, sed ad mentem primo respicit, qua sibi existente placita, cuncta eius placita sunt. Quod si Deo cura & dilecta non fuerit, nulla eius cara est, sed omnia abominabilia, qđ aperte constat Isaiæ cap. 1. Vbi Deus sic Hæbreos ma-

los deteſtatur & ſua. Audite verbum domini principes ſodomorum, percipite auribus legem Dei veſtri populus Gomorre, quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum dicit dominus? Plenus ſum holocauſta arietum, & adipem pinguium, & ſanguinem vitulorum & agnorum & hircorum nolui. cũ veniretis ante cõſpectũ meum, quis quæſiuit hæc de manibus veſtris? vt ambularetis ĩ atriis meis? ne offeratis vltra ſacrificium fruſtra, incenſum abominatio eſt mihi. Neomeniam & ſabatum & feſtiuitates alias non feram. Ini qui ſunt cætus veſtri, Kalendas veſtras, & ſolennitates veſtras, odiuit anima mea, facta ſunt mihi molesta, laboraui ſuſtinens, & cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos a vobis, & cum multiplicaueritis orationem non exaudiam, Manus enim veſtrę ſanguine plenę ſunt, Lauami ni mundi eſtote. Auferte malum cogitationum veſtrarum ab oculis meis. Quieſcite agere peruerſe, diſcite benefacere. Quęrite iudicium, ſubuenite oppreſſo, iudicate pupillo, defendite viduam, & venite & arguite me dicit dominus. Si fuerint peccata veſtra vt coccinum, quaſi nix dealbabuntur & ſi fuerint rubra, quaſi vermiculus, velut lana alba erunt. Conſtat ergo ꝙ nec impii, inter quos ſunt demones, nec peccatores, vt ſic, charitate diligendi ſunt, imo odio habentur à Deo & ab hominibus iuſtis.

Tertio ꝙ inimici vt inimici non ſint ex charitate diligen di, ſic oſtenditur, charitas non tollit, ſed ſeruat naturam rei, ſed quelibet res etiam irrationalis, naturaliter odit ac fugit ſuum contrarium, tanquam ſui deſtructiuum. Cum igitur inimicus, vt inimicus hominis, ſit ſibi contrarius, vt quęrens ipſum ledere, aut in perſona, aut in re, aut in fama, non eſt ex charitate diligendus, imo vt inimicus, odio habendus. Quomodo autem intelligendum ſit illud. Diligite inimicos veſtros, declarabitur infra.

Quantum ad ſecundum aduerte, ꝙ iuxta doctrinam diui Au guſtini in primo de doctrina Chriſtiana quatuor ſunt à no bis ex charitate diligenda. ſ. Deus, nos ipſi proximus, & cor pus proprium. Deus quidem, vt qui ſupra nos eſt, alterum quod nos ſumus, tertium quod iuxta nos, hic eſt proximus,

quar-

quartum quod infra nos,hoc est corpus proprium. Quod autem hæc quatuor sint ex charitate diligenda, ostenditur sic. Charitas super beatitudinem fundatur ex precedenti capite,prout.s.aliqua in beatitudine communicant. In beatitudine autem communicat deus,& nos ipsi,& proximus, & corpus nostrum. Sed diuersa ratione Deus quidem, vt summæ beatus,& nostræ beatitudinis author,& obiectum,vt declarabitur tibi in parte vltima huius nostri operis. Nos vero ipsi,quia intellectuales sumus,ex consequenti apti participare beatitudinem. Proximus vero,quia est eiusdem naturę intellectualis nobiscum,ex consequenti,vt socium & consortem in beatitudine eum charitate diligere debemus, Corpus vero nostrum similiter,& proximi, quoniam ex anima ad ipsum per quandam resultantiam post resurrectionem beatitudo deriuabitur, vt declarabitur tibi in parte vltima huius operis,vbi acturi sumus de dotibus animæ & corporis beatorum.

Sed aduerte,vt dicemus infra,quòd primum & per se diligibile est solus Deus,quoniam solus est summum bonum, & author omnis boni,& extra ipsum non est bonum,nisi in ordine ad ipsum,& ipsius participatione. Propterea in Deutero.in ca.6.vbi primum scriptum est præceptum de charitate,non præcipitur diligendus deus cum proximo,sed præceptum est de deo,non expresso proximo. Sic enim illic legimus. Audi israel dominus deus tuus. Deus vnus est, Diliges dominum deum tuum,ex toto corde tuo,& ex tota anima tua,& ex tota fortitudine tua,nec illic vlla fit mentio de proximo, vt significaret ꝙ ipse solus dignus est amari, sine respectu ad alterum,sine modo,sine mensura, quoniam est bonum diligibile infinitum & in infinitum. De dilectione autem proximi,mandauit in Leui.c.19. vbi inquit, ego dominus tuus,non facies calumniam proximo tuo, nec vi opprimes eum (& infra) non oderis fratrem tuum in corde tuo. sed publice argue eum,ne habeas peccatum super eum. Diliges amicum tuum sicut te ipsum. Diligendus est ergo deus præcise propter se ipsum,proximus autem propter deum.

Quod autem debeamus nos ipsos ex charitate diligere,

con-

constat ex eo ꝙ diligere obligamur proximum ex charitate, qm̃ est ꝑticeps beatitudinis, fundatur.n.charitas in communicatione beatitudinis. Sed & nos ipsi cũ simus eiusdem naturæ cum proximo nostro, sumus ꝑticipes beatitudinis, ergo eadem charitate, quã diligẽdus est ꝓximus, debemus & nosmet ipsos diligere. Cuius signum est, ꝙ in Leui.c.19. tradẽs deus modũ, quo diligamus proximum sub nomine amici, inquit. Diliges amicum tuum sicut teipsum.

Sed dices, cur deus non dedit præceptũ de amando se ipso, sicut dedit de proximo. Non.n.dicit, diliges te ipsum, & proximum tuum sicut te ipsum, sed tacito amore sui, inquit. Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

Respondeo, duplici de cã non datur præceptum de amore sui, primo qm̃ ꝓceptũ nõ datur nisi de eo, in quo stat aliqua difficultas. Amare autẽ seipsum nõ est difficile, imo naturale. iuxta illud Pau. ad Ephe. cap.5. nemo carnem suam odio habet. Quæ autem naturalia sunt, sub præcepto non cadunt. Secũdo, quoniam homo non solum ad sui amorem inclinatur, sed plerunq; excedit, & damnabiliter se amat, ex cuius amore, vt pote inordinato infinita mala proueniunt, ideo nõ oportuit præcipere amorẽ sui, imo potius frenare. Hinc est ꝙ in scripturis sacris reprehenduntur amantes se ipsos, iuxta illud Pauli.2. ad Thimotheum ca.3. Erunt homines seipsos amantes, elati, superbi, &c. Nec Paulus in epistolis suis vnquam cessauit à reprehensione huius amoris, quẽ vocat amorem, desiderium, concupiscentiam carnis. Vnde ad Ro. cap.8. inquit, si secundum carnem vixeritis, moriemini, & in cap.13. curam carnis ne feceritis &c.

Quod vero non solum nos ipsos & proximum debeamus ex charitate diligere, sed etiam corpus nostrum & proximi, constat ex eo, ꝙ aliquo modo communicat in beatitudine. Nam & si corpus non videat nec fruatur Deo, tamen ꝑ opera bona quæ per corpus agimus, peruenimus ad beatitudinẽ nam & per obsequia corporis seruimus Deo, Vnde Paulus ad Ro.ca.6. inquit. Non ergo regnet peccatũ in vestro mortali corpore, vt obediatis concupiscentiis eius. sed neq; exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato, sed exhi-

bete

bete vos Deo, tanquã viuentes ex mortuis, & membra vestra arma iustitiæ Deo. Constat igitur quę sint ex charitate non diligenda, & quæ diligenda. Hęc de presenti cap. dicta sint.

Caput tertium.

In tertio cap. inuestigandum est, quo modo primum & secundarium obiectum charitatis sit diligendum. Primũ quidem est Deus, secundarium autem nos ipsi & proximus, sub quo comprehenditur homo & Angelus, & corpus proprium ac proximi. Primo igitur declarabitur modus, quo tenemur Deum in primis diligere. Secundo modus, quo nos ipsos. Tertio modus, quo proximos. Quarto modus quo proprium corpus, & proximi corpus.

Quantum ad modum diligendi Deum, in primis aduerte, quoniam Deus corde & ore & opere diligendus est, ideo in diuina lege triplex de Dei dilectione pceptũ inuenimus.

Primum quod spectat ad intrinsecam cordis dilectione, habetur Deutoron. ca. 6. quod & seruator noster recitat Matthe. c. 22. Diliges dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex totæ fortitudine tua. Non ibitis post Deos alienos, cunctarum gentium quæ in circuitu vestro sunt, quoniã Deus emulator dominus Deus tuus in medio tui, ne quando irascatur furor domini Dei tui contra te, & auferat te de superficie terre. Dominum Deum tuum timebis, & illi soli seruies, ipsi adherebis. Iurabisq; in nomine illius, ipse est laus tua, & Deus tuus &c.

Secundum præceptum spectans ad extrinsecam oris dilectionem, habemus Exod. cap. 20. Non assumes nomen Dei tui in vanum, nec enim habebit insontem dominus eum, qui assumpserit nomen dei sui frustra.

Et aduerte, ꝙ assumere nomen Dei in vanum, est false vel dolose vel superflue, per ipsum iurare, vel mentiri, vel ipsum blasfemare, vel de deo peruerse sentire.

Quod autem dicit, nec enim habebit insontem dominus eum &c. clarius habes Deutero. ca. quinto, vbi sic scribitur. Non vsurpabis nomen Dei frustra, quia non erit impunitus, qui supra re vana, nomen Dei assumpserit, præterea

quod

quod dicit insontem,intellige innocentem:i.a culpa immu nem.Nam vt,legimus ecclesiast.cap.23.Vir multum iurans replebitur inquitate,nec discedet à domo eius plaga.

Tertium spectans ad operis exterioris dilectionem, habe tur Exod.c.20.in specie de sanctificatione sabati. In genere autem Deuteron.cap.6.In Exodo sic legimus. Memento vt diem sabati sanctifices.Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die sabatum domini Dei tui est.Non facies omne opus in eo tu,& filius tuus,& filia tua, & seruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena, qui est intra portas tuas.

Et circa hoc præceptum,ꝙ inquantum sabatum important quietem interiorem a malis affectionibus, & quietem exteriorem ab operibus seruilibus præter talis diei determinationem est præceptum morale,& naturali dictamine scriptum in humano corde,naturalis enim ratio dictat,aliquando vacandum esse quieti corporali, & intendendum diuinæ laudi,& diuino cultui per orationem & gratiarum actionē. Verum quoniam tali die præcise,puta die sabati, non dictat ratio magis quàm in alia die abstinendum esse à seruilibus operibus, nisi affuisset diuina iussio & institutio, ideo hoc præceptum quantum ad determinationem diei, fuit cerimoniale,& sic potuit solui ac mutari in aliam diem,sicut ex statuto ecclesiæ mutata est dies sabati in diem dominicam, ne concordemus cum hebręis.Nam ex quo veritas nobis illuxit,legis vmbra quo ad cerimonialia tansire debuit.

In libro autem Deuterono.ca. 6. scribitur generale præceptum de obseruantia legis,& operum, vbi sic legimus custodi præcepta domini Dei tui,ac testimonia & cerimonias quas precepit tibi,& fac quod placitum est & bouum in cōspectu domini Dei tui,vt bene fit tibi &c. Constat igitur quomodo ex præceptis datis in lege diuina. Deum cordē ore & opere,diligere colere timere,& laudare debeamus.

Quantum ad secundum.s.de modo, quo nos ipsos diligere debemus,aduerte quòd per nos ipsos, intelligimus animas nostras,quoniam homo aut est anima vtens corpore,vt docuimus in platonica morali, aut licet sit quid compositū

ex

ex anima rationali,& corpore,tñ principale in eo ē anima, & quod principale est in aliquo,solet illud appellari,vt docuimus in lib. 10.Ethic.& quoniam anima est principale in homine,& ea sola permanet,ideo mos est scripturæ sacræ intelligere per animam hominem.Vnde Geñ.ca.14.dixit rex sodomorum ad Abraã.Da mihi animas.i.homines, cętera.i. bestias &iumenta & alia spolia tolle tibi, & Exodi ca. i. sic legimus. Erant igitur animę omnes eorum qui egressi sunt de femore Iacob septuaginta, sed & Paulus consueuit pro homine animam significare.Vnde ad Ro.c.7. inquit, infælix ego homo,quis me de carcere mortis huius liberabit, sumit autem carcerem mortis pro corpore corruptibili, & cõparat seipsum hominem ad corpus incorruptibile, ergo per hominem intendit animam,ergo post dei maximi dilectionem,cui in primis & super omnia tenemur ex charitate, considerandus est modus,quo debemus nos ipsos diligere: & quoniam,vt diximus,anima vel est homo, vel principale in homine, si ostenderimus quomodo post Deum diligere & curare debemus animas nostras, satis vtiq; declaratum erit,quomodo ex charitate debemus post Deum,rationabiliter primo & supra oĩa dilectũ,diligere nos debemus. Et quoniã potest homo esse prauus sui amator & rectus, ideo hæc singula & ad plenum,& concorditer sacræ scripturæ pertractaui apud Arist. & Plato. nam in Epytho.super ethicam. Arist.in li.9.trac.3.cap. 1. inuenies quomodo distinguitur de sui ipsius amare, & declaratur quomodo liceat sui esse amatorē,& maxime,& quomodo,& declarant differētiæ inter modũ,quo bonus amat seipsũ,& quo malus. Vide illic, & sufficiet tibi pro præsenti proposito.In dispositione autē moralis philosophiæ ad mentem Plat.in trac. 3. in cap. 7. inuenies duo, primo,quomodo quis sit rectus sui amator. secundo, quis malus & vituperabilis.

Ex his igitur constat quòd modus,quo ex charitate post deum diligere nos debemus,integratur ex tribus; Primo,ꝙ charitatis amor sit amicitia principaliter hominis ad deum, Secũdo ad ea q̃ sunt dei,& nobis magis cõiũcta,inter quę est anima nostra,in primis amorē charitatis seruare debemus.

Tertio ꝙ

Tertio ꝙ hęc est anima nostra. Nihil.n.magis coniunctum nobis, quoniam aut sumus anima, aut principaliter dicimur anima, ꝙ si inueneris in script.sanct. vituperari amantes seipsos, vt apud Pau.in ep.ad ti.2.c.3. intellige de his qui principaliter amant seipsos, secundum naturam sensitiuam, cui obtemperāt post posita ratione, curantes inprimis fortunæ, bona, & quæ corporis, quæ autem sunt animi bona apud eos vltimo locantur. Qui autem sibi ipsis curant animæ, & rationis bona, voluntq; potius fortunæ & corporis bonis carere, quàm virtutibus, & laudabilibus intellectus habitibus, isti seipsos ex charitate diligunt.

Quantum ad tertium.s.quo modo proximum ex charitate diligere debemus, aduerte, ꝙ tunc proximum diligi cognoscimus quando honoratur, & in necessitate ei succurrimus, quando nec in re, nec in persona nec in fama offenditur, & ideo deus optimus pro seruanda proximi dilectione, septem statuit in lege præcepta, qui habentur Exo.ca. 20.& in Deuteron.ca.5. inter proximos progenitores nostri, primum obtinent gradum, vt tibi manifestabimus in cap. sequenti. Primum igitur præceptum est hoc. Honora patrem tuum & matrem tuam, vt sis longeuus super terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi.

Secundum est, non occides.

Tertium, non mechaberis.

Quartum, non furtum facies.

Quintum, non loquaris contra proximum tuum, falsum testimonium.

Sextum, non desiderabis vxorem proximi tui.

Septimū, nō concupisces domū ꝓximi tui, nō seruū, non ancillā non bouē, non asinum, nec oīa que illius sunt.

Quantū ad primum præceptū aduerte tria, primo p ly honora, intelligitur exterior reuerentia, & exhibitio subsidii tēporalis. Vnde si filius adultus, non subuenit parentibus infirmis, aut senibus, aut ad paupertatem deductis, inhonorat eos, agens contra hoc præceptum, vt habemus Matth. capi. 15. vbi seruator reprobat Phariseos, qui suadebant filiis offerre, quę lucrabātur in tēplo, magis quā illud expo-

nere

nere in subsidium parentum. Vnde inquit dominus ad pharisęos. Quare vos transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram? Nam Deus dixit: Honora patrē tuū & matrem tuam, & qui maledixerit patri vel matri, morte moriatur? Vos autem dicitis. Quicunque dixerit patri, vel matri. Munus quodcunque est ex me, tibi proderit. i. quodcunque munus offero Deo, erit tibi vtile: ita quòd melius est mihi, & tibi patri, & matri meæ, offerre quę habeo Deo, quàm subuenire tibi (& subsequitur) & non honorificabit patrem suum, aut matrem suam, & irritum fecistis mandatū Dei, propter traditionem vestram. i. & docetis magis custodiendas esse traditiones vestras, quàm mandatum Dei. Constat ergo, ꝙ præceptum de dilectione, & honore parentū, intendit de reuerentia exteriori, & subsidio temporali.

Secundo per patrem tuum, non solum intelligendum est de homine patre: sed de Deo patre, vt primo, & vēi patre, ex quo, vt inquit Paulus ad Ephe. cap. 3. omnis paternitas in cęlis, & in terra nominatur: & hæc est intentio Dei gloriosi in Malachia cap. 1. vbi inquit: filius honorat patrem, & seruus dominum. Si ergo pater ego sum, vbi est honor meus? Si dominus, vbi est timor meus? per matrem autem non solum carnalis, sed & spiritualis, quæ in baptismate regenerauit nos, & hæc est mater ecclesia. De qua inquit Paulus ad Gal. cap. 4. Illa quæ sursum est Hierusalem libera est, quæ mater nostra est.

Tertio pro longeuus super terram, intelligitur præmium honorantis, quod confirmatur in Ecclesiasti. cap. 4. vbi sic legimus qui honorificat patrē, & matrem, vita viuet longiore, & hoc quidem præmium iustum est. Iustum est .n. vt qui alterius vitam seruat ac prolongat, præcipue aūt genitorum, a quibus post Deum esse, & vitā habuit, eius vita diutius à Deo conseruetur super terram pręsētis vitæ, & terrā viuentium, quæ est terra alterius vitæ, quam Dauid appellat terram viuentium. Pietas enim exhibita precipuè parentibus, est vtilis ad omnia secūdū Paulū. 1. ad Thimot. ca. 4. vbi inquit, Pietas aūt ad oīa vtilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, & futuræ.

Sed

Sed dices, quare deus non pręcipit parentibus curam habere filiorum, ſicut pręcipit in hoc mandato filiis habere curam parentum.

Reſpondeo, id duplici cauſa non fit, primo quia creſcente virtute ac robore corporali in filiis, decreſcit paulatim ſu perueniente ſenectute in parentibus. Deficienti autem virtuti, iuſte debetur ſubſidium, ergo rationabiliter pręceptum datur filiis de honore & cura parentum, & non econuerſo, ſecundo quia natura quamuis ſit poſt peccatum corrupta, inclinat & quodammodo cogitur, parentes habere curam filiorum, eo ꝙ ſunt de eorum ſubſtantia, & viuunt in filiis, ac perpetuantur in eis, ideo non poſſunt obliuiſci nec negligere filios. Vnde inquit dominus Iſaie cap. 49. nunquid poteſt mulier obliuiſci infantem vteri ſui, vt non miſereatur eius. Videmus & bruta pro filiis non ſolum nutriendis, ſed & defenſandis contra nocere volentes, morti ſe exponere. Non ergo neceſſe fuit præcipere parentibus curam filiorum ſicut econuerſo.

Quod autem inter parentes & filios ſit naturalis amicitia, magiſq; naturaliter parentes diligant filios, & mater magiſquàm pater, determinauimus in Epyth. nóſtris in libris Ethi. in libr. 8. tra. 2. cap. 6. vide tu ad placitũ.

Quantum ad ſecundum præceptum de dilectione proximi. ſ. non occides, aduerte.

Primo in ly occides intelligendum eſt hominem, in ly hominem, intelligendum eſt tã teipſum, quàm quemcunq; alium. Nam qui ſeipſum interficit, grauiſſime peccat, non ſolum ex diuina & Chriſtiana lege, ſed etiam lege morali humanitus inuenta, & de hoc ſatis locuti ſumus in diſpoſitione moralis philoſophie ad mentem Pla. & Ariſt.

Secundo aduerte, quòd homicidium hic prohibetur non abſolute ſed priuatę perſonę, eo quòd nullam authoritatem aut iuriſditionem habet contra perſonam proximi ſui, & id quidem dico, vt præſeruentur perſonæ publicæ, quibus eſt populi commiſſa defenſio, & legum obſeruantia. Nam in Exo. ca. 22. commiſſa eſt authoritas puniendi & occidendi malos, iudicibus & principantibus, vnde in cap. 21. &. 22.

nu-

numerantur quàm plures casus iusti homicidii, & sunt isti.

Si quis percusserit hominem, volens eum occidere, morte moriatur.

Si quis per industriam occiderit proxmum suum, & per insidias euelles eum ab altari meo, vt moriatur.

Qui percusserit patrem aut matrem, morte moriatur.

Qui maledixerit patri aut matri, morte moriatur.

Qui furatus fuerit hominem, & eum vendiderit, conuictus noxe, morte moriatur.

Maleficos non patieris viuere.

Qui coierit cum iumento, morte moriatur.

Qui imolat diis, occidatur. præter domino soli.

Constat igitur, quòd homicidum non prohibetur absolute, sed priuatæ personæ.

Terrio aduerte, quòd contra hoc præceptum multipliciter quis peccare potest, & reputari occisor.

Primo per odium in sola mente retentum. Vnde Ioan. in epistola prima. cap. 3. Qui odit fratrē suū, homicida est.

Secundo ex prano ac pernicioso exemplo, quoniam secū dum diui Gregorii doctrinam in pastorali, tot mortibus digni sunt, quot prauitatis exempla relinquerunt.

Tertio ex lingua siue scripto, præcipue contra legem, aliquē morti adiudicando, sicut dauid in 2. Reg. c. 12. qui Vriā dolose & iniuste in mortem tradidit.

Quarto manu. i. qualicunque interfectione exteriori perpetrata, aut lapide, aut gladio, aut propinatione veneni.

Quinto subtractione cibi, vnde inquit. di. Ambr. pasce fame morientem, ꝙ si non pascis, occidis.

His igitur modis, intentio est diuinæ legis prohibere homicidium.

Sed dices, nunquid absolute & vniuersaliter prohibetur homicidium priuatæ personæ?

Respondetur ꝙ non, nam in diuina lege, vt patet Exo. ca. 22. disponitur, quòd si fur effringens domum, aut suffodiens inuentus fuerit, & accepto vulnere mortuus fuerit, percussor non erit sanguinis reus, sed constat quòd longe magis licet propriam vitam tueri, quàm domum & facultatem, ergo

priuatæ personæ licet occidere alium in casu defendendi se. Licet. n. iure naturæ cui lex diuina non aduersatur, iniuriam propulsare,& temperate vim vi repellere. Præterea, ex ordine charitatis quæ assignabimus infra,quilibet debet potius propriæ vitæ consulere,quàm alienæ, ergo volētem me occidere,si non occurrit via aliter euadendi, debeo ipsum occidere,& me saluare.

Sed aduertæ,ꝙ est vna opinio,tenens nullo modo & nullo casu,nec etiam in defensionem sui,licere personæ priuatæ alium occidere,& id dicunt non licere,maxime homini perfectæ, vitæ,& fundant se super illud Mat.c. 5. si quis te percusserit in vna maxilla,præbe ei,& alterā. Si ergo seruator, præcipit percusso non defensare se,sed iterum percutienti se exponere,non licet alicui alium occidere defendēdo se. Nec secundum hanc opinionem debeo opinari,ꝙ hostis me occidet,si eum non occidero, sed ꝙ deus auxilium mihi præstabit,aut euasionis aut fugæ.

Verum, quia hæc opinio aduersatur iuri naturæ, & dictamini rectæ rationis, & ordini charitatis ordinatæ, ideo nō tenetur,& dicitur ꝙ in sui extremā defensionē, licet aliū occidere,eo ꝙ lex iubens occisorem debere occidi, in casu defensionis propriæ vitæ instituit defendentem se iudicem contra aduersarium suum,ita ꝙ si ipsum interficit,interficit vice legis,& in casu equipolet personę publicæ. Tu tamen id intellige,si necessitas est ineuitabilis,nam si te inimicus percusserit & recesserit,aut si percutere destiterit, percutere eū non tibi licet,vel fugientem insequi. Id. n. non spectaret ad repulsionem iniuriæ,sed ad vltionem,quæ ex lege ad solum iudicem constitutum spectat.

Nec valet illud Matthei. Si quis te percusserit &c. Non enim est prę̨ceptum,sed consiliū,quod pro loco & tpe, & ꝓ determinato casu, & nō semꝑ obseruādū est. Cuius signum est,ꝙ seruator,qui hoc cōsiliū dederat,nō seruauit in tpe passionis,nā vt legimus Io.ca.18.cū ꝑcussus fuisset alapa à ministro pontificis,nō ꝓbuit ei alterā maxillā, sed iuridice defendens se,inquit,si male locutus sum,testimoniū ꝑhibe de malo,si bñ,cur me cedis? Cōstat ergo qūo seruādū & intelli-

gen-

gēdū sit hoc secundum præceptum spectans ad dilectionem proximi,& ad conseruationem,personæ.

Quantum ad tertium præceptum de dilectione proximi.s.non Mechaberis,aduerte quòd institutum est propter conseruationem famæ ex honore proximi, & propter seruādam pacem inter virum & vxorem,ac inter virum & proximum,& propter speciei humanæ ex certa generatione conseruationem,quę omnia ex Mechia auferuntur.

Aduerte secundo,ꝙ licet ex prima intētione legislatoris Dei,hic sumatur Mechia proprie.i.adulterium,tñ consequēter prohibetur omnis illicitus concubitus,vt fornicatio,quā multi mala consuetudine deprauati,arbitrantur nō esse peccatum,quasi sit naturalis actus,sicut comedere, ita ꝙ sicut licet esurienti,& non habenti cibum proprium, rapere alienum,ne deficiat,ita desideranti coire, licet ei cum aliena,si non habet propriam vxorem. Verū quàm falsa sit hæc opinio,manifestabimus cū loquemur de septē viciis mortalibus pro nunc tibi sufficiat doctrina Pauli ad Colosenses ca. 3. vbi inquit.Mortificate ergo membra vestra quæ sunt super terram,fornicationem,immundiciam,libidinem, concupiscentiam malam &c.Et Io.in Apo.ca.21.qui inquit. Timidis autem,& incredulis,& execratis,& homicidis,& fornicatoribus,& veneficis,& idolatris,& omnibus mēdacibus pars illorum erit in stagno ardenti ignæ & sulphuræ.

Aduerte tertio ꝙ in scriptura sacra Mechia sumi cōsueuit pro idolatria,& erronea diuini verbi expositione,iuxta primum dicit Hiere. cap. 3. Et vidit præuaricatrix soror eius Iuda,quia proeo ꝙ Mechata esset auersatrix israel dimisissem eam &c.(& infra)& contaminauit terram,& Mechata est cum lapide & ligno. Iuxta secundum inquit Paulus secundæ,ad Cor.2.Non enim sumus sicut plurimi adulterantes verbum Dei,sed ex sinceritate coram Deo sicut ex Deo in Christo loquimur.Quicunque ergo idolatrant, aut diuinam scripturam male exponunt. Mechi, sunt, agentes contra hoc præceptum,licet prima intentione intelligendū sit de Mechia corporali.

Quantum ad quartum præceptum, in ordine ſpectans ad dilectionem proximi. ſ.non furtum facies, aduerte, quòd ex hoc præcepto ledi prohibetur proximus in rebus fortunę quæ non ex lege matrimonii, vt vxor, ſed ex hæreditate, aut labore, aut ingenio iuſte ſibi debentur.

Aduerte ſecundo, quòd furtum ex proprio ſignificato ſic diffinitur, furtum eſt contractatio rei alienæ inuito domino, cum animo lucrandi.

Dicitur contractatio, quoniam niſi quis actu & opere, rem non ſuam contractet, non dicitur furtum, non enim ſolo affectu committitur.

Dicitur rei alienæ, quoniam in re ſua nón committitur furtum, ſecus eſt, ſi quis mecum habeat rem communem, vt duo ſocii in lucro ante diuiſionem lucri.

Dicitur, inuito domino, quoniam ſi arbitratur dominum conſenſurum, aut permiſſurum, & iuſtam habent cauſam ſic arbitrandi, non erit furtum, ſi autem non adſit iuſta cauſa ſic credendi committitur furtum.

Dicitur animo lucrandi, quoniam ſi quis ancillam alienã rapiat, animo luxuriandi, non proprie furtum facit, ſed rapinam, quòd ſi eam rapiat animo vendendi, vtique furtum cõ mittit. Præterea, ſi quis non animo lucrandi, ſed neceſſitate victus, aliena accipiat, non erit furtum, quoniam in neceſſitatis caſu, omnia ſunt communia.

Aduerte tertio, quòd in hoc præcepto ſub nomine furti, intelligitur prohibitio cuiuſcunque illicite vſurpationis rei aliene, vt ſunt violenta, rapina, vſura, fraudulenta, negociatio, violentæ & immoderatæ principium exactiones, & militum extorſiones.

Sed dices, ſi ſub nomine furti prohibuit Deus omnem illicitam vſurpationem, quare prohibuit ſolum ſub nomine ſpeciei.i.furti, quod eſt ſpecies illicitæ vſurpationis, & non ſub nomine generis, puta rapinę, cum omnis qui furatur rapiat, & non econuerſó.

Reſpondeo id fecit deus, quoniam hebręis legem horũ præceptorum per Moyſem dedit, qui proniores ad furtũ, vt pote occultum erant, ne conuincerentur teſtibus, à rapina

vero

vero violenta,timore pœnæ iudicialis,magis se abstinebant, ideo lex prouidit malo, in quo maior erat hebræorum inclinatio.Intentio tamen legislatoris fuit,omnem vsurpationē illicitam,siue fiat per personam priuatam, siue publicam prohibere.Vnde de principibus raptoribus dicitur Isaie c.1. principes tui socii furum & infideles,fuit insuper consuetudo hebraicæ linguæ,omnem raptorem,siue manifestum,siue occultum,& etiam est mos vulgaris,appellare furem, & sic constat, ꝙ per furtum prohibetur omnis illicita vsurpatio rei alienæ.

Quantum ad quintum præceptum in ordine, spectans ad dilectionem proximi.s. non loquaris contra proximum tuum,falsum testimonium,aduerte primo,quòd prima legislatoris intentio est,prohibere falsum testimonium contra proximum in iudicio,ne decipiatur iudex, & proximus iniuste puniatur,propterea prouidit diuina lex de sufficientia & numero testium in iudicio, & de pœna testis vnius falsi conuicti in iudicio.Vnde in Deutero.cap. 19. sic statuitur. Non stabit testis vnus contra aliquem,quicquid illud peccati & facinoris fuerit, sed in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum,si steterit testis mendax contra hominem,accusans eum præuaricationis,stabunt ambo quorum causa est ante dominum in conspectu sacerdotum & iudicū, qui fuerint in diebus illis.Cumq; diligentissime perscrutantes inuenerint falsum testimonium dixisse contra fratrem suum & mendacium,reddent ea sicut fratri suo facere cogitauit,non misereberis eius,sed animam pro anima, oculum pro oculo,dentem pro dente,manum pro manu, pedem pro pede exiges.

Aduerte secundo,quòd secundaria legislatoris intentio, est prohibere omne mendacium,per quod proximo damnū infertur,quod & falsum testimonium potest dici. Vnde prouerbiorum cap.12.sic legimus,qui mentitur.s.contra proximum, testis est fraudulentus.Vt autem scias, quòd mendacium est contra proximum,& in damnum suum, ex consequenti peccatum mortale,& lege prohibitum, non solum præsenti præcepto,sed & in tota scriptura,præcipue prouer-

biorum ca. 12. vbi sic legimus. Abominatio est domino labia mendacia, qui autem fideliter agunt, placent ei. Aduerte, quod apud Augu. & communiter theologos quatuor sunt mendacii genera. s. perniciosum, libidinosum, iocosum, officiosum.

Perniciosum fundatur in intentione nocendi proximo, quo quis mentitur, vt noceat.

Libidinosum fundatur in sola affectione mentiendi, quia delectatur quis mendacio, vt re sibi placita, etiam quod nulli noceat, nec sibi nec alteri prosit.

Iocosum fundatur in intentione mouendi animum auditoris ad complacentiam, & solatium ac risum.

Officiosum fundatur in intentione, qua quis intendit mētiri vt prosit sibi vel alteri, vel vt caueat sibi aut alteri a malo imminenti.

Perniciosum contingit fieri tribus modis, quoniam aut quis intendit mentiri, vt noceat proximo, quo ad animæ salutem, vt. s. auertatur à fide catholica, aut à recta viuendi regula, quales sunt qui dogmatizant. B. Virginem non permā sisse virginem post Christi natiuitatē, & qui asserunt luxuriam & vsuram non esse peccatum. Isti dicuntur mendaces in doctrina pietatis & religionis, & vltra hoc quod grauissime peccant, exterminandi sunt. Vnde Pau. de his mendacibus itē deus inquit ad Gal. c. 5. Vtinā abscindant qui vos cōturbant. s. in sana fidei xpianæ doctrina, aut intēdit nocere, quo ad salutē corporis, sicut qui mendaciter persequitur iniuste accusando pximum, vt interficiatur aut mutilletur, aut incarceretur, aut exulet; aut intendit nocere in fama & bonis fortunæ, sicut q. detrahit mulieri castæ, & mercatores & alii in contractibus mentientes, & in omnibus his modis, mendacium est mortale peccatum. Libidinosum fit tantum vno modo, quando. s. quis mentitur siue in paruis, siue in magnis non animo nocendi, nec delectandi nec iuuandi, sed tantum quia gaudet mentiri, & mendatia configere, sicut rē sibi delectabilem. Isti dicuntur natura mendaces, nescientes loqui veritatē, de quibus intendit Psal. filii hominū vsque quo graui corde, vt quid diligitis vanitatē, & quæritis mendacium?

Ioco-

Iocosum fit tantum vno modo.s. quando quis sola intentione delectandi auditorem mentitur, & hoc quidem mendacii genus, vt plurimum curiales, & quos dicimus placidos exercent, vt concilient sibi gratiam astantium, & ex sui natura est veniale.

Officiosum autem contingit fieri tribus modis, potest.n. fundari in triplici vtilitate. Nam quis potest mentiri vt sibi vel alteri prosit in bonis fortunæ seruandis, vt cum quis mẽtitur, ne raptores pecuniam suam asportent, vel alia bona, potest etiam mentiri, vt sibi vel alteri prosit in bonis corporis, vt cum interrogatur aliquis, an sit talis, vel an talem viderit, quem scit inquiri, vt ad carcerẽ, vel mortem trahatur, & respondit mentiendo, se eum non vidisse vel nec se talem esse. Potest etiam quis mentiri, vt prosit sibi vel alteri in bonis animæ seruandis, quæ etiam in corpus redundant, vt si puella impetatur à libidinoso, & dicat mentiendo pro ser uanda castitate, quoniam percussa sum pestæ ne tangas me, & hoc quidem mendacium ex sui natura tribus modis prædictis est veniale, nisi ex aliquo accidenti fiat mortale.

Licet autem quodcunque prædictorum sit illicitum, qm̃ nunquam mentiri licet, tamen genus primum videtur esse à legislatore præcipue prohibitum in pręcepto pędicto, quoniam aduersatur dilectioni ipsius proximi. Non enim se compatiuntur diligere proximum, & illi velle nocere, sed dices, videtur hoc pręceptum superfluum esse, nam continetur in pręcepto secundo. s. non assumes nomen Dei tui in vanum, in cuius expositione dictum est, ꝙ in hoc præcepto prohibetur periurium, & mendacium, & blasfemia. Constat autem ꝙ falsus testis mentitur & periurat, ergo non oportuit distinguere hoc pręceptum ab illo secundo.

Respondetur, testis mentiens & periurans contra proximum dupliciter peccat, primo in deum, quoniam inuocat ad confirmationem falsitatis suæ testem diuinam veritatem, & hoc prohibetur directe in secundo pręcepto, quod ad Dei dilectionem spectat. secundo peccat in proximum decipiendo ipsum, & damnum inferendo, aut in anima aut in

corpore, aut in fama, aut in re exteriori, & hoc directe prohibetur in præsenti præcepto ordinato, ad proximi dilectionem. Non ergo superfluum est.

Quantum ad sextum præceptum, spectans ad dilectioné proximi. s. non concupisces vxorem proximi, & quantum ad septimum. s. non concupisces domum proximi tui, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt, aduerte quòd in Deuter. cap. 5. vno contextu simul instituuntur. Sic enim legimus, non concupisces vxoré proximi tui, non domum, non agrum, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, & vniuersa quę illius sunt, similiter igitur declarabimus ea.

Tu igitur aduerte, quoniam quis potest proximo nocere & contra eum peccare, non solum opere, vt Mechando occidendo furando, & non solum verbo, vt falsum testimonium loquendo contra eum, sed etiam concupiscendo, aut personam lege sibi coniunctam. i. vxorem, aut rem suam, ideo vltra præcepta, quibus prohibetur offensa operis & oris, in his duobus præceptis, prohibetur cordis mali concupiscentia, quo ad luxuriam, & quo ad auaritiam, siue vt dicunt alii quo ad concupiscentiam carnis, & concupiscentiam oculorum.

Sed dices, videntur hæc duo præcepta superflua, nam qđ dicitur, non concupisces vxorem proximi tui, continetur in illo nō Mæchaberis, qui enim prohibet posterius, & prius. Constat autem, ꝙ cōcupiscentia pręcedit adulterium similiter quod dicitur non concupisces domum proximi tui, nec vniuersa, quæ illius sunt, continetur in præcepto de non furando, siue rapiendo rem alienam. Nullus enim furatur, nisi rem prius concupitam, ergo videntur superflua.

Respondetur, licet hæc duo præcepta virtualiter contineantur in duobus supradictis, tamen oportunum fuit seorsum hæc instituere, quoniam concupiscentia carnis, & concupiscentia oculorum, delectationes suas habent ante operis consumationem, ꝙ non sic est de concupiscentiis aliorũ actuum. Ad frenandam igitur hanc delectationem in concupiscendo, decuit speciali præcepto prohiberi.

Sed

Sed dices, sicut actum mecandi præcedit concupiscentia, & similiter actum furandi, sic & actum occidendi, sicut ergo his duobus mandatis prohibita est concupiscentia carnis & oculorum, sic speciali mandato prohiberi debuit concupiscentia occidendi & vindicandi.

Respondetur, non est eadem ratio, de concupiscentia occidendi, & ea quæ est carnis, & oculorum. Nam naturaliter dati sunt homines ad luxuriandum, & rapiendum aliena, ideo duo oportuit instituí præcepta, inhibitoria, vnum, quo ad voluntatem ne concupiscat, alterum, quo ad opus, ne iniurietur & damnum inferat proximo in re. Non sic autem est in occidere, nam homo naturaliter aborret voluntatem & opus homicidii, quoniam vnaqueq; res amat speciē suam, & nititur eam conseruare. Vnde Ecclesia. cap. 13. sic legimus, omni vita tua dilige deum, & inuoca illum in salute tua. Oē animal diligit sibi simile sic, & omnis homo proximum sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, & omnis homo simili sui sociabitur. Cum igitur homo non inclinetur naturaliter ad homicidium, sed potius ex accidente, puta cum extra se exit furore iræ, vel temeræ concupiscentię, nō opus fuit instituere præceptum, prohibens desiderium occidendi, sed sufficit præceptum prohibitorium operis. Non sic autem de Mechia & furto, vt declaratum est, ergo &c. Hæc de modo diligendi proximum dicta sint.

Quantum ad quartum. s. quo modo corpus nostrum & proximi diligendum sit, aduerte quòd de hoc, iam locuti sumus in dispositioné philosophiæ moralis ad mentem Platonis in trac. 5. ca. 1. & 2. cuius doctrina in hoc penitus conformis est Christianæ. Arbitratur enim corpus nostrum & proximi sic colendum & diligendum, ꝙ animæ in bonis operibus quàm maxime deseruiat. Quatenus autem foret impedimento, comprimendum ac difugiendum ęst, velut quid inimicum, & hanc ipsam doctrinam tradidit nobis seruator & Paulus. Nam Marc. c. 9. inquit, si scandalizauerit te manus tua, abscide illam. Bonum est tibi debilem intrare in vitam, quàm duas manus habentem, ire in gehennam, in ignē inextinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, & ignis

non

non extinguitur, & si pes tuus te scandalizat, amputa illum &c. Paulus autem, non aliud videtur commentatus, quàm omnibus & sibi suadere, vt sic corpus diligatur ac curetur, quod spiritui deseruiat, sicq; castigetur, quod contra spiritum non praeualeat. Vnde ad Ro. cap. 12. inquit. Obsecro vos fratres per misericordiam Dei, vt exhibeatis corpora vestra hostiam viuentem sanctam Deo placentem. Secundae vero ad Cor. cap. 9. de castigando corpore, ne contra spiritum insurgat inquit. Castigo corpus meum, & in seruitutem redigo, ne forte cum aliis praedicauerim, ipse reprobus efficiar. Hoc igitur modo, & non aliter corpus nostrum, & proximi ex charitate diligendum est. Haec de praesenti cap. dicta sint.

CAPVT QVARTVM.

IN capite quarto declarandus est ordo seruandus in diligibilibus ex dilectione charitatis. Tu igitur aduerte secũdum Diuum Augu. in primo de doctrina Christiana, quẽ communiter sequuntur solemniores Theologi, ordinem diligendi ex charitate quae diligibilia sunt, sic disponendum esse.

Primo & super omnia diligendus est Deus.
Secundo anima propria.
Tertio anima proximi.
Quarto corpus proprium.
Quinto corpus proximi.
Inter proximos autem.
Primo diligendi sunt pater & mater.
Secundo filii.
Tertio vxor.
Quarto cognati iuxta gradus suos.
Quinto noti & conterranei siue conciues.
Sexto extranei, & peregrini.
Septimo inimici.

Et pro singulis praedictorum assignanda est propria ratio ordi-

ordinatæ dilectionis.

Primò quod Deus in primis & super omnia sit diligendus tota mente, & tota virtute, idest tantum quantum possumus, ita q̃ si infinite diligere possemus, infinite diligere debemus, sic declaratur in qualibet amicitia ille primo & maxime diligendus est, in quo primo, & essentialiter inuenitur illud bonum, super cuius communicationem & consortium talis amicitia fundatur, & à quo deriuatur ad alios. Sicut constat in amicitia ciuili, quę primo & maxime respicit ciuitatis principem, quoniam ab eo pendet & deriuatur totum ciuitatis bonum. Vnde vt declarauimus in politicis, principi maximè debetur fides, honor, amor, & obedientia. Sed amicitia charitatis, vt declarauimus supra, fundatur in communicatione & participatione æternæ beatitudinis. Hęc autem primo & essentialiter est in Deo, cum sit ipse Deus, & ab eo deriuatur ad creaturas intellectuales, ergo Deus primo & maximè & sine mensura diligendus est.

Præterea, si quis aliquem ex suis proximis includendo patrem & matrem, magis quàm Deum amat, ex sacro euãgelio reprobatur. Dicitur enim Mat. cap. 10. Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus, & qui amat filium aut filiam plusquam me, non est me dignus, & qui non accipit crucem suam & sequitur me, non est me dignus.

Cum igitur vnumquodque amabile sit inquantum bonum, ergo Deus qui est infinitum & primum bonum, & fons omnis boni, & extra quod non est bonum, primo & super omnia diligẽdus est, ac pro vili habenda sunt cætera, nisi in ordine ad Deum, sicut de seipso docuit nos Paulus, qui ad Phil. cap. 3. inquit, propter quem scilicet Christum Deum omnia detrimentum feci, & arbitror vt stercora, vt Christum lucrifaciam, vt & in eo inueniar non habens meam iustitiam, quæ ex lege est, sed eam quæ ex fide est Christi Iesu, quæ ex Deo est iustitia in fide ad cognoscendum illum.

Secundo, q̃ anima ꝓpria sit immediate post Deũ diligenda & magis ac priusquam aĩa ꝓximi, declaratur sic. Deus ex

cha-

charitate diligitur, vt principium & fons boni æterni, in quo stat beatitudo nostra. Homo animam suam diligit vt participem & capacem illius beatitudinis. Animam proximi diligit, vt sociam illius beatitudinis, consociatio ergo quam habet anima proximi cum anima nostra, est ratio diligendi ex charitate animam proximi. Consociatio vero vnio quædam est, dicuntur enim consociata quæ in aliquo opere aut exercitio vniũtur. Qualis ergo proportio inter vnitatem & vnionem, talis erit inter dilectionem animæ nostræ & animę proximi. Sed constat vnitatem esse potiorem quàm vnionem. Magis est enim aliqua duo esse vnum, quàm esse vnita, sed anima nostra est vnum nobiscum, quoniam aut anima est homo, aut est principale in homine, ita q̃ est, virtualiter homo, prius igitur & magis diligenda est anima nostra quàm anima proximi.

Prǫterea, dicitur Leu. cap. 19. Diliges proximum tuum sicut te ipsum, ergo dilectionis exemplar ex charitate ad animam proximi, sumitur ex dilectione sui ipsius, sed exemplar prius est, & potius exemplato, ergo prius & magis diligenda est anima nostra, quàm anima proximi.

Et confirmatur signo, quoniam homo non debet peccatum committere, quod contrariatur beatitudini, vt proximi animam liberet a peccato. Hoc enim esset se ipsum perdere, & alium lucrari, quod reprobat seruator noster Matt. ca. 16. Vbi inquit, quid prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ vero suę detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro anima sua?

Constat ergo, q̃ post Deum, & ante dilectionem animæ proximi, diligenda est anima nostra, ex qua dicimur diligere nos ipsos secundum naturam spiritualem, quæ in nobis est, prius & magis quàm proximum secundum animam.

Tertio, q̃ anima proximi sit prius ac magis diligenda, quàm corpus nostrum, declaratur sic, anima proximi magis sociatur animæ nostræ, in communicatione beatitudinis quàm corpus nostrum, ergo debet a nobis magis diligi, quã ipsum corpus proprium. Antecedens quidem patet, quoniã anima nostra & proximi, sunt eiusdem naturæ specifice intelle-

tellectualis, ergo sunt equæ, apte beatificari, corpus autem nostrum cum non sit naturæ, intellectualis, non est aptum beatificari, nisi perquandam deriuationem, prout beatitudo animæ redundat in corpus, secundum illas dotes, quas assignabimus in parte vltima huius operis, ergo anima nostra & anima proximi, magis sociantur in beatitudine, quàm corpus nostrum. Conclusio vero sic probatur. Charitas est amicitia aliquorum, vt communicant in beatitudine, vel possunt communicare, ergo quod magis communicat, vel potest communicare cum anima nostra in beatitudine, prius & magis diligēdum est, sed vt declaratum est. Anima proximi magis communicat animæ nostræ in beatitudine, quàm corpus proprium, ergo &c. & confirmatur ex doctrina Ioan. in epistola. 1. cap. 3. qui inquit. In hoc cognouimus charitatem Dei: quoniam ille animam suam. i. vitam corporalem pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus nostris. i. pro salute animarum proximorum nostrorum, animas. i. corporum nostrorum, vitam ponere, ex quibus constat, ꝙ Ioan. exemplo seruatoris, docet proximum quo ad animam prius ac magis diligendum, quàm corpus nostrum, quoniam pro salute proximi debemus corporis vitam morti exponere. Vnde & seruator Ioannis cap. 15. inquit. Maiorem hac dilectione nemo habet, vt animam suam. i. vitā ponat quis pro amicis suis. i. pro salute animarum amicorū suorum. Hæc est ergo vera doctrina Christiana, quam Diuus Augusti. in primo de doctrina Christiana firmauit, vbi vere ac ordinatæ charitatis seriem tradens asserit Deum primo loco, nos ipsos quo ad animam secundo, proximum quo ad animam tertio loco, corpus nostrum quarto loco. Eandē doctrinam firmarunt sancti martyres, qui videntes quàm plures fidelium in tormentis deficere in fide, prosiliebant in medium adhortantes eos, non timentes tyrannos, morti se tradentes, vt proximorum saluti occurrerent, sicut legimus de Beat. Georgio. & Beata Catharina martyre, atque B. Sebastiano, qui Marcum & Marcelianum deficere videns in fide, dum essent ad fletus suorum emolliti, in medium se obiiciēs, eos adeo animauit, ꝙ constantes martyrium susceperunt,

perunt,& ipse similiter coronam accepit gloriosę mortis.

Quarto, quòd corpus proprium sit prius ac magis diligendum quàm corpus proximi, declaratur sic, ex prædictis, magis ac prius debemus diligere animam propriam, quàm animam proximi, ex consequenti corpus magis unitum animæ nostræ, in quo deriuabit nostra fœlicitas, sed constat, quòd corpus proprium magis unitur animæ nostræ, quàm corpus proximi, concurrit enim ad constitutionem unius suppositi, & ad nostram beatitudinem per redundantiam, corpus autem proximi nullum horum sibi uendicat, ut patet, ergo magis diligēdū est, & prius, quàm corpus proximi. Hinc est, ꝙ ubi de salute & corporali uita agitur, naturali inclinatione unusquisque primo seruat seipsum, ꝙ si nō potest se & proximum seruare, quo ad corpus, dimittit corpus proximi, imò si potest ipsum inuadētem occidit, ut se saluet, & id quidem ordinatissimè fit, quoniam non est minus ordinatus affectus charitatis, quam inclinatio naturalis. Vtrunque enim a Deo est authore naturæ, & omnis boni gratuiti, sed uidemus unam quamquā naturam conari ad cōseruationem sui ipsius, & ad destructionem sui contrarii, ergo etiam amore charitatis rationabiliter amandum est prius & magis, corpus proprium, quàm alienū, & ut conseruemus ipsum, licet nobis destruere corpus proximi si non potest aliter fieri.

Quinto quòd corpus proximi post corpus proprium sit prius ac magis diligendum amore charitatis, quā. s. bona fortunę declaratur sic, corpus proximi maiorem conuenientiam nobiscum habet, quā bona fortunę. Est enim eiusdem naturę cum corpore nostro, & concurrit ad constitutionem suppositi in proximo sicut in nobis corpus nostrum, & ita participat per redundantiam in beatitudine, sicut corpus nostrum. Quę autem nobiscum magis conueniunt, magis diligenda sunt, quoniā similitudo conformitas, & unio & communicatio causa sunt per se amoris, ut declarauimus in. 8. libr. Ethico. Sicut autem se habet simpliciter ad simpliciter, sic magis ad magis & cętera. Cum igitur bona fortunę nullam ex predictis conditionibus nobiscum habeant,

patet, quod minus diligenda sunt, quàm corpus proprium. Hinc manifestum tibi est, quòd quicunque magis curat diuitias, quàm uitam proximi, non est in charitate, quoniam, ut inquit Ioannes in epistola prima capitu. 5. qui habuerit substantiam huius mundi, & uiderit fratrem suum necesse habere, & clauserit viscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo?

Quod autē inter proximos prius & magis diligendi sint progenitores nostri. s. pater & mater, declaratur sic. In sacra lege tacitis aliis proximis, siue sint consanguinei siue conciues, siue extranei non instituitur prę̨ceptū de diligendo proximo in specie, nisi respectu patris & matris. Dicitur enim Exo. cap. 20. Honora patrem tuum, & matrem tuam, ut sis longæuus super terram, & non dicit, honora patruum aut amitam, &c. Intentio ergo diuinę legis est, quod inter proximos prius ac magis diligamus parentes.

Prę̨terea, inter proximos illi prius ac magis diligendi sunt, qui in beneficiis nobis impensis magis assimilantur Deo, quem super omnia diligere tenemur, ut declaratum est supra, sed parētes nostri in beneficiis nobis impensis magis assimilantur Deo: nam sicut a Deo, vt a primo omnis esse ac boni principio habemus esse, uiuere, & necessaria uitę, sic a parentibus ut causis secundis per generationem trahimus esse; per educationem conseruamur in esse, & eruditionem ac disciplinam ab eis, siue eorum cura recipimus. Quę quidem beneficia ordine naturæ à nullo alio proximo recipimus. Ergo prius ac magis diligendi sunt quàm cæteri proximi, & de hac quidem parentum dilectione, satis & conformiter huic Christianæ doctrinæ locuti sumus in Epythomæ nostra supra Economicā Arist. Vide tu ad placitum, ubi inuenies, quod parētes nostri a nobis habendi sunt, vt dii secundi.

Sed dices, licet pater & mater sint magis diligendi, quam cæteri proximi, quæritur comparando patrem, & matrem adinuicem, quis magis diligendus sit.

Respondetur, aut considerantur inquantū sunt principia esse ac generationis nostræ, aut quantum ad educationem,

aut

aut quantum ad bonitatem siue malitiam moralem in eis existentem, si respectu primi, pater est magis diligendus, quoniam est principium actiuum & formatiuum, mater autem passiuum ac materiale, sed actiuum melius ac excellentius est, Melius vero ac dignius, est ex sui natura magis diligendum. Vnde quia Deus optimus est, summe diligendus, si respectu secundi, mater pro tenera ętate: magis diligenda est. Illa enim infantem lactæ nutrit, primo erudit, & assiduis laboribus eum curat, fouet & conseruat, pro adulta vero ætate & pro futuro tempore ad conseruationem successionis, pater magis diligendus est. Alit. n. filium adultum, nisi superueniat impotentia, & de hęreditate prouidet, si respectu tertii, qui melior est in moralibus, magis diligendus est, sed hic amor non est filii ad parentes, vt parentes sunt, sed vt magis aut minus sunt homines virtuosi, quo amore qui melior est, magis diligendus est, vt declarauimus in. 8. ethico. Et hæc quidem amicitia non naturalis, sed honesta dicitur, ea autem qua diligo parentes, vt parentes, vt mei principia sunt: naturalis dicitur, quoniam in naturali origine fundatur.

Quod vero post parentes: filii magis diligendi sint quocunque alio proximo consanguineo siue conciue alio, declaratur sic. Dilectio sui est maior quacunque alia erga proximum, ut declarauimus supra, sed dilectio qua pater diligit filium, assimilatur dilectioni, qua quis seipsum diligit, vt diximus in. 8. Ethic. Nam filius est aliquid patris, cum sit genitus de substantia patris, & hac de causa dicatur pater in filio viuere, ergo &c. Præterea filius est propinquior & coniunctior patri, quocunque alio proximo, quoniam filius est, velut pars patris, quod non verificatur de quocunque alio proximo, ergo supra omnes alios proximos diligendi sunt filii, & hāc quidem intensam dilectionem filiorum insinuat Paulus ad Galat. cap. 4. inquiens, filioli quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis.

Sed dices, si filii magis amandi sunt quàm alii proximi etiam consanguinei, eo ꝙ filius est aliquid patris, vt pote de substantia patris, & est velut pars patris, ergo si quis habeat

beat patrem & filium, magis debet diligere filium, quàm patrem, cum pater non sit de substantia eius, nec velut pars illius, sed econuerso, cuius tamen oppositum determinatum est. Conclusum est enim, ꝙ inter omnes proximos primo diligendi sunt parentes, deinde filii.

Respondetur ꝙ non inconuenit diuersa ratione patrem esse magis diligendum quàm filium, & filium quàm patrē. Graduatur enim dilectio ex parte boni diligibilis, & ex parte coniunctionis, ex parte quidem boni diligibilis, sic graduatur, ꝙ maius bonum est magis diligendum, & maximū bonum maxime diligendum, ex parte vero coniunctionis & vnionis, ꝙ est magis coniunctum diligenti, est magis diligendum, cum sit amor vis vnitiua. Quoniam igitur pater est principium productiuum filii, & non econuerso, & principium, vt principium melius ac dignius est pricipiato, ideo secundum hanc rationem conclusimus patrem esse magis diligendum, quám filium. Pater enim in hoc assimilatur Deo, quem in primis diligere tenemur. Quoniam vero filius meus mihi magis coniunctus est, quàm pater meus cū sit aliquid mei, & de substantia mea, pater autem meus non est de substantia mea, ideo ratione maioris coniunctionis debeo magis diligere filium meum, quàm patrem meum.

Sed dices, concesso ꝙ diuersa ratione, magis diligendus sit pater quàm filius, & econuerso quo ad effectū interiorē, quæritur quo ad prouidendum in necessitate, supposito ꝙ vterque sint in necessitate equali constitutus, cui prius ac magis succurrendum sit.

Respondetur quòd patri, quoniam & lex naturæ, & dominicum præceptum ad hoc nos cogit. Non.n. datum est in lege præceptum de honorando & diligendo filio, neq; quòd ei succurratur, sed de patre & matre. Præterea, beneficia maxima accepimus a parentibus, quæ nō possumus equaliter reddere, vt sunt esse, conseruatio in esse per educationem, & disciplina, quæ non accipimus a filio, sed iure naturæ beneficiatus benefico suo obligatur, ergo vbi est maximū acceptū beneficium, ibi summa remanet obligatio. Hac de cā Deo infinite obligamur, qm ab ipso quicquid boni in nobis est

accepimus cum igitur citra Deum, parentes sint maximi benefactores nostri, illis maxime, & in necessitate succurrere obligamur, vnde obligor vendere filium, vt patrem meum nutriam.

Quod post filios magis diligenda sit vxor quàm quicunque alius proximus consanguineus, exceptis parentibus, declaratur sic. Cum amor sit virtus vnitiua & coniunctiua, vbi est maior coniunctio, ibi debet amor esse maior, sed post filium, maior est coniunctio vxoris & viri, quàm cuiuscunq; consanguinei, dicuntur.n.esse duo in carne vna, ꝙ non verificatur de quocunq; consanguineo, ratione igitur, maioris vnionis diligenda est vxor magis quàm consanguinei, tamē post parentes & filios, & hanc dilectionem insinuauit Paulus ad Eph. cap. 5. vbi inquit. Viri debent diligere vxores suas, vt corpora sua. Qui suam vxorem diligit, seipsum diligit, nemo enim vnquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fouet eam, & infra, veruntamen & vos singuli vnusquisq; vxorem suam diligat sicut seipsum, vxor autem timeat virum suum.

Sed dices, si ſm Paulum homo debet diligere vxorem suā sicut seipsum & sicut proprium corpus, cum vt supra determinatum est, homo magis se debeat diligere secūdū animā quàm quēcunq; proximū secundum animā etiā includēdo patrē & matrē & filiū, & secundū corpus quam quēcunque, pari mō ꝓximū secundū corpus, sequitur ꝙ vir debeat vxorē diligere, magis quàm parētes & filios, cuius oppositū determinatū est. Dcm est.n.ꝙ in dilectione ꝓximi, primo diligendi sunt parentes, secundo filii, tertio vxor.

Respondetur, & concedo ꝙ hō debet magis diligere vxorē quo ad cohabitationē & copulā carnis ad prolē generandā quàm parentes & filios. Vnde Gen̄.ca.2. Relinquet patrē & matrē. s. quo ad cohabitationē & conseruationē corporalē ac vnionē, & adherebit vxori suæ. Quantū aūt ad beneficia pſtanda & quātū ad coniunctionē secundū originem naturæ, debet magis diligere parentes & filios rationibus supra positis quam vxorem, nec Paulus intendit oppositum, quoniam cum dicit, viri debent diligere vxores suas, sicut cor-

corpora sua; per sicut non intendit equaliter, sed similiter, quasi dicat, sicut diligitis corpora vestra, quia sunt vobis vnita, sic diligite vxores, quia sunt vobis vnitæ in copula carnis, quia autem maior est vnio corporis ad nos, quoniam est vnio ad constitutionem suppositi, quàm vnio vxoris, qm̃ illa stat cum distinctione suppositorũ, ideo simpliciter loquẽdo magis diligenda sunt corpora nostra, quàm vxores.

Quod autem cognati iuxta gradus suos qui consanguinei & affines nuncupantur post filios & vxorem sint prius ac magis diligendi, quàm noti, & ciues, declaratur sic. Amor in aliqua vnione ac cõiunctione fundatur. Vnde quæ in nullo conueniunt, vt declarauimus in. 8. Ethic. non sunt adinuicem amicabilia. Vbi ergo est maior & prior & stabilior coniunctio, ibi naturaliter est prior & perfectior amor per se, sed inter me & fratrem meum & consobrinum primum & secundum & tertium &c. est prior & maior & stabilior coniunctio, quoniam coniunguntur consanguinei coniunctione naturalis originis, quæ vtiq; firmissima est, qm̃ est ẜm illud quod ad substãtiã rei pertinet, cætere vero cõiũctiones, & cõiones vt ciuilis, & lucratiua mercatoria, & voluptuosa, & virtuosa, & commilitonum, quoniam superueniunt naturali, ac super accidentia fundantur, remoueri possunt. Naturalia vero immutabilia sunt. Cum igitur amor inter consanguineos in naturalis coniunctione originis fundetur, prius & magis diligendi sunt quàm conciues & noti, eisque magis subueniendum, & hęc est doctrina Pauli primæ ad Thi. capitulo quinto. Si quis suorum & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infidelis deterior.

Dixi aut per se, quoniam per accidens contigere potest, quòd frater fratrem & consobrinum oderit, non ratione naturalis originis, sed ratione diuitiarum, aut maioris honoris &c. sicut & duo figuli inimici sunt, non vt figuli, sed quoniam forte vnus subtrahit lucrum alteri, vt diximus in. 8. Ethi. similiter accidit quòd frater, fratrem odit, quoniam aduertit fratrem suum cariorem esse patri, sicut legimus de Iacob, & Esau. Geñ. capitulo. xxvii. & de Ioseph ac fra-

tribus.Gen.ca.37. Accidit quoque remoto odio omnique alio impedimento,fratrem magis diligere alienum, puta cō ciuem aut peregrinum inquantum communicat cum eo in aliquo exercitio, sicut se diligunt commilitones, & qui ex electione amicitias adinuicem contraxerunt, præcipue voluptuosam aut honestam,quoniam in agendis & in conseruatione huiusmodi amor, prçualere videtur super amorem naturalem.Et de hoc amandi genere intendit Salomon prouerbiorum cap.18.cum dicit, vir amicabilis ad societatem, magis amicus erit quàm frater,& Valerius maximus.Amicitiæ,vinculum prævalidum est,neque vlla ex parte sanguinis viribus inferius.s.quo ad ferendos simul labores, ad sana consilia,ad placitam conuersationem.In reliquis autem naturalis amicitia præfertur,& prævalet in his, quç ad naturæ conseruationem spectant.Vnde magis tenemur tempore indigente eis prouidere iuxta Pauli doctrinam vt pdiximus.

Quod post consanguineos, iuxta gradus suos magis ac prius diligendi sint,noti conuicini conterranei, & conciues quàm extranei,declaratur.Nam multas habent ad inuicem coniunctiones,puta simul negociantur,simul conuiuunt,simul curant bonum vnum commune. Mutuo sibi deseruiūt mutuo se defensant,quod quidem non seruatur regulariter inter extraneos & peregrinos,vt extranei & peregrini sunt, nisi forte inter te & illos contrahatur amicitiæ vinculum, tunc enim vt in amicitia confederati veluti fratres & conciues diligi debent,exemplum habemus in primo Machab. cap.8.de iudæis agentibus amicitias cum Romanus, medio Iude ducis Machabei.Quod autem post sanguineos diligēdi sint noti & conciues,notat diuina lex Leui.cap. 19. vbi post datam legem de non odiendo fratre in corde,sed publice arguendo,sic instituitur,Non quæras vltionem, nec memor eris iniuriæ ciuium tuorum . Diliges amicum tuum sicut te ipsum.Ego dominus,leges meas custodite.

Quod post notos, & conciues diligendi sint aduenæ, & peregrini,& magis quàm inimici,declaratur sic.In peregrinō est similitudo naturç,cum sit eiusdem speciei,nobiscum, & non est quid contrarium dilectioni, inquantum peregri-

nus

nus est,ad differentiam inimici,qui vt inimicus nobis aduersatur,& tamen minus coniunctus nobis,quàm notus & conterraneus aut ciuis,vt patet, ergo minus diligendus est quã conterraneus & conciuis, & magis quàm inimicus, & sic permanet medius inter inimicum & notum ac conciuem, & ꝙ extraneos ac peregrinos diligere debeamus, præcipit dominus in lege. Vnde Leuit.cap.19.sic scribitur,si habitauerit aduena in terra vestra,& moratus fuerit inter vos,non exprobretis ei,sed sit inter vos quasi indigena,& diligetis eũ quasi vosmetipsos, fuistis enim & vos aduenæ in terra, Egypti.

Quod autem vltimo loco diligendi sint ex charitate inimici,declaratur,& primo,ꝙ diligendi sint, præceptum datũ est a seruatore nostro, instituente perfectissimam legem gratiæ.nam Math.cap.5.inquit. Diligite inimicos vestros, benefacite his qui oderunt vos,& orate pro persequentibus & calumniantibus vos,vt sitis filii patris vestri, qui in cœlis est,qui solem suum oriri facit super bonos & malos,& pluit super iustos & iniustos.Si enim diligitis eos,qui vos diligũt, quam mercedem habebitis?non ne & publicani hoc faciũt, & si salutaueritis fratres vestros tantum,quid amplius facietis?non ne & ethnici hoc faciunt?Estote ergo perfecti, sicut & pater vester perfectus est.Secundo ꝙ vltimo loco diligendi sint,patet ex eo ꝙ nulla in eis est ratio diligibilitatis, nisi quia coniunguntur nobis in natura humana, & ad eandem beatitudinem creati sunt.Inquantum vero inimici,vt supra docuimus,non diligibiles,sed odibiles sunt, & ideo signum perfecte charitatis est eos diligere, & quoniam sunt vltimo loco diligendi,non est de necessitate salutis, eis beneuolentiæ signa in particulari ostendere, nec eis nisi in extrema necessitate subuenire.De consilio autem & perfectione vitæ est eis humanitatis signa ostendere citra terminum extremæ necessitatis,vt hortatur nos Pau.ad Ro.c.12.vbi inquit si fieri põt,qđ ex vobis est,cũ omnibus hoibus pacem habẽtes,non vos metipsos defendentes carissimi,sed date locum iræ.Scriptum est enim,mihi vindictam,& ego retribuam dicit dominus,sed si esurierit inimicus tuus,ciba illum,si sitit,

potum da illi, hoc.n.faciens, carbones ignis congeres super caput eius, quasi dicat, erubescet non reconciliari tibi, victus humanitate tua, huiusmodi vero dilectionis ac humanitatis signa, decent maxime religiosum, præcipue apud illos, qui sciunt ipsum fuisse offensum, vt euitetur scandalum.

Tu tamen intellige huiusmodi signa non esse ostendẽda inimico fidei catholicæ, & hæretico, ne acrius insolescat, sed sufficit in extrema necessitate subuenire, vt quantum in nobis est conuertatur & viuat. Hæc de ordine charitatis dicta sint.

CAPVT QVINTVM.

IN cap. quinto agendum est de necessitate charitatis, cuius necessitas ex sacris scripturis aperte manifestatur.

Primo ex venia & dilectione peccatorũ, quæ in nobis prouenit a Deo ex charitate, vt patet prouerb. cap. 10. Vniuersa delicta operit charitas, & Petrus in epistola. 1. c. 4. Ante omnia autem mutuam in vobis metipsis charitatem continuam habentes, quia charitas operit multitudinem peccatorum, & Exo. c. 20. Misericors sumus qui diligunt me, & custodiunt præcepta mea, & Luc. 7. Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum.

Secundo ex formatione fidei, nam vt determinatum est in trac. de fide, absq; fide viua nemo saluari potest. Vita autẽ & anima & forma fidei est charitas, vt illic docuimus, ergo sicut ad salutem necessaria est fides viua, sic & charitas viuã faciens fidem, ita ꝙ fides quantacunq; sit, sine charitate non ꝓdest vnde Pau. 1. ad. cor. c. 13. & si habuero omnem fidem, ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero, nihil sum.

Tertio ex vigore operum, nullum.n. opus bonum, nisi ex charitate processerit, alicuius est vigoris aut virtutis apud Deum. Vnde Pau. 1. ad Cor. c. 13. si distribuero in cibos pauperum omnem substantiam meam, & si tradidero corpus meum ita vt ardeã, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest, prçterea, inquit seruator noster. Iõ. c. 15. manete in me. s. per charitatem, & ego in vobis, sicut palmes nõ

potest

potest ferre fructum a semetipso nisi manserit in vitæ, sic nec vos nisi in me manseritis, ego sum vitis & vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructū, multū, quia sine me, qui.s.sum charitas, nihil. i. nullum opus meritoriū potestis facere. Si quis in me non manserit.s.per charitatem mittetur foras sicut palmes, & arescet, quia.s.infructuosę ope rabitur, & colligent eum, & in ignem mittent & ardēt. Propterea concludit seruator illic. Manete in dilectione mea. Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Cōstat ergo quàm necessaria sit nobis ipsa charitas, quoniam sicut corpus sine anima nullum potest operari opus viuū, sic nec homo sine charitate potest operari opus bonum viuum & Deo carum. Nam vt inquit Ioannes in prima epistola cap.3. qui non diligit scilicet ex charitate, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis quoniam omnis homicida non habet in se vitam æternam permanentem. Præterea, sine lumine non potest quis recte ambulare, neque operari. Qui autem est sine charitate, in tenebris ambulat, & operatur. Inquit enim Ioan. in epistola prima, cap. 2. Qui dicit se in luce esse, & fratrem suum odit, in tenebris est vsq; adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, & scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum in tenebris est, & in tenebris ambulat, & nescit quo eat, quia tenebræ obcecauerunt oculos eius.

Cum igitur sine charitate simus in morte, & in tenebris & extra vitam, quæ est Christus, conandum est nobis in charitate erga Deum & proximum viuere, & audire Ioannis doctrinam, atq; ad monitionem in Apoca. cap. 3. qui angelo, idest sacerdoti ecclesiæ sardis scribens, inquit, Scio opera tua, quia nomen habes ꝙ viuas & mortuus es, esto vigilans, & confirma cætera, quia moritura erant. Non enim inuenio opera tua plena, idest fructuosa, & perfecta ex charitate coram Deo meo. Si ergo non vigilaueris, idest si ex charitate non operaberis opera viua, veniam ad te tanquam fur, & nescies qua hora veniam, scilicet per mortem, & infra ad Angelum loadiciæ ecclesię sic scribit. Dicis ꝙ diues sum, & locupletatus, & nullius egeo, & nescis quia

tu es miser & miserabilis,& pauper,& cæcus,& nudus,quia. s.tu es extra charitatem,qua ditamur & illuminamur,& ve stimur decore apud Deum. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum probatum.i.charitatem,vt locuples fias,& vestimē tis albis.i.operibus bonis ac lucidis induaris,vt non appareat confusio nuditatis tuæ,& collirio vnge oculos tuos, vt videas,aliter mitteris in tenebras exteriores, sicut ille qui apud Mattheum cap.22.ingressus nuptias, non habens vestem nuptialem.i.charitatem,iussu regis missus est in tenebras exteriores,& sic patet charitatis necessitas. Hęc de præsenti cap,dicta sint.

CAPVT SEXTVM.

IN sexto capite agendum est de excellentia charitatis super alias virtutes theologales,& hic tria agenda sunt,primo declaranda est ex Pauli doctrina eius excellentia,secundo ex diligentia ac solicitudine diuinæ legis in præcipienda,ac instituenda charitate erga Deum & proximum, tertio ex admirandis effectibus,quos ex charitate viri sancti operati sunt,& ipsa diuina bonitas.

Quantum ad primū,aduerte ꝙ Pau. primæ ad Cor. 13. concludit,quod cum nunc maneant fides spes charitas, maior harum est charitas,quod quidem quadruplici via demō strat,primo quoniam alia dona sine charitate nihil sunt. Dona autem hæc sunt,peritia linguarum, prophetia, scientia,fides,de quibus inquit,si linguis hominum loquar & angelorum,charitatem autem non habeam, factus sum velut es sonans,aut cimbalum tinniens, & si habuero prophetiā, & nouerim mysteria omnia,& omnem scientiam, & si habuero omnem fidem,ita vt montes transferam, charitatem autem non habuero,nihil sum.

Secnndo quoniam misericordiæ opus pręcipuum elemosina,& corporis martyrium,absq; charitate non prosunt. De quibus inquit Paulus, & si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & si tradidero corpus meum ita vt ardeam,charitatem autem non habuero nihil mihi ꝓdest.

Tertio

Tertio quoniam in se continet quascunq; alias virtutes, ac earum opera, vt patientiam, benignitatem, humilitatem, fidem, spem, æquanimitatem &c. Vnde inquit Paulus, charitas patiens est, benigna est, charitas non emulatur, non agit perperam, non inflatur, non est ambitiosa, non quærit quæ sua sunt, non irritat, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congaudet autem veritati, omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet.

Quarto quoniam & si fides & spes nunc cum charitate maneant, tamen illis cessantibus, charitas nunquam deficiet imo in patria magis magisque perficietur. Propterea inquit Paulus. Charitas nunquam excidet, siue prophetię euacuabuntur, siue linguæ cessabunt, siue scientia destruetur, & infra concludit, nunc autem manent fides spes charitas. s. pro hac mortali vita, tria hęc. Maior autem horum est charitas, quoniam in æternum permanebit, cuius finis erit ipsa diuina fruitio, vt tibi manifestabitur in parte octaua huius nostri operis. Constat ergo quòd charitas ex doctrina Pauli omnes alios habitus bonos, siue sint dona, siue virtutes a deo nobis infusæ charitas excellit.

Quantũ ad secundũ aduerte tantã fuisse sp̃licitudinẽ diuinæ, ac Christianæ legis in præcipienda charitate, ac ordinanda erga Deum & proximum, quòd, vt inquit seruator Matthæi cap. 22. In his duobus mandatis. s. diliges deum tuum, &c. & diliges proximum tuum sicut teipsum, vniuersa lex pendet, & prophetæ, & Paulus ad Roma. cap. 13. Qui diligit proximum suum, legem impleuit. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, & si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur, diliges proximum tuum sicut teipsũ. Dilectio proximi malum non operatur, plenitudo ergo legis est dilectio. In diuina ergo lege non quæritur nisi vera ac ordinata dilectio. Cuius signum est, quòd omnia institutiua siue affirmatiua, siue negatiua ad hoc vnum respiciunt. Quod tibi manifestabitur, primo in antiqua lege; secundo in lege Christi.

In antiqua lege præcipuum quod quęritur, & quod pro-

phetæ docent, est Dei maximi dilectio, deinde proximi.

Dei quidem, vt patet ex diuersis scripturæ locis, vt patet infra.

Deutero.ca.6.Diliges dominum Deum tuū ex toto &c.

Isaiæ cap.31. Quid aliud nisi dominus Deus tuus petit à te, vt timeas eum, & ambules in viis eius, & diligas eum?

Dauid in Psal.Diligite dominum omnes sancti eius, qm̄ nihil deest timentibus eum.

Iudicum cap.23.Iosuæ moriturus, hoc postremum præceptum populo reliquit, dicens. Tantum confortamini, & estote solliciti, vt cuncta custodiatis, quæ sunt in volumine legis, & hoc diligentissimè præcaueatis, vt diligatis dominū Deum vestrum.

Ecclesiastici ca.47. de Dauid legimus, q̄ de omni corde perfecto laudauit Deum, & dilexit illum, qui fecit eum.

In Christiana autem & Euangelica lege, seruator in primis charitatem ac dilectionem erga se quærebat, quoniam Deus erat, vnde Matth.cap.22.& Marci.ca.12.& Luc.c.10. repetit præceptum legis. Diligis dominum Deum tuum &c. & Ioan.cap.14.si diligitis me, mandata mea seruate. Item qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Item si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & pater meus diliget eum, & cap.21.interrogans Petrum, ab eo hoc vnum quæsiuit, Simon Ioannis diligis me?

Paulus in epistolis super omnia charitatem erga Deum commendat. Vnde primę ad Corin.8.inquit, si quis diligit Deum, hic cognitus est ab illo, & ca. 13. quantum Dei dilectionē commendauerit, supra declarauimus. In seipso vero à Deo manifesta fuit charitas erga Christum, vt totus in eum transformatus videatur, vt patet ad Ro.ca.8.Quis nos sæparabit a charitate Christi &c. Christus erat sapiētia sua primæ ad Cor. 2. Omnia existimauit vt stercora propter Christum, ad Phi.3.Christus loquebatur in Paulo secunde ad Cor.13.Christus operatus est omnia in eo, ad Ro.15. Iam non viuebat Paulus, sed Christus in eo ad Gal.2.

Ioannes in epistola prima nulli rei magis studuit quàm charitatem erga deum & proximum commendare, erga

Deum

Deum quidem in. cap. 4. vbi inquit. Nos ergo diligamus Deum, quoniam ipse prior dilexit nos.

Quod autem in lege antiqua simul & noua cum charitate erga Deum, simul præcipiatur & commendetur erga proximum, patet infra.

Deutero.6.Diliges proximum tuum sicut te ipsum.

Ioannis.14.Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicē, sicut ego dilexi vos, vt, & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem.

Et cap.15.Hęc mando vobis, vt diligatis inuicem, & iterum. Hoc est præceptum meum vt diligatis inuicem, sicut ego dilexi vos.

Paulus autem ad Roma. 12. inquit, qui diligit proximum legem impleuit.

Ad Gal.5.Tota lex in hoc vno impletur, diliges proximum tuum sicut teipsum.

Ad Col.3.super hæc omnia charitatem habete, quod est vinculum perfectionis.

Primę ad Tessalo.4.De charitate fraternitatis, non necesse habuimus scribere vobis. Ipsi enim a Deo didicistis, vt diligatis inuicem.

Primæ ad Thimo.i.finis pręcepti charitas de corde puro & conscientia bona, & fide non ficta.

Ioannes autem in epistola prima ca.4.inquit. Carissimi diligamus nos inuicem, quia charitas ex Deo est, & omnis qui diligit ex Deo est natus, & cognoscit Deum, qui non diligit, non nouit Deum, quoniam Deus charitas est.

Et infra, si quis dixerit, quoniam diligo Deum, & fratrem suum odit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum quem videt. Deum quem non videt, quomodo potest diligere? Et hoc mandatum habemus à Deo, vt qui diligit Deum, diligat & fratrem suum.

Quomodo aūt erga ꝓximū seruanda sit charitas in dando & mutuādo, sic disposuit Deus in lege antiqua & noua.

Primo in Exod.cap.20.sic instituit, si pignus a proximo vestimentum acceperis, an te solis occasum reddes ei.

Si

Si pecuniam aut vas in custodiam quis acceperit, & furto ablata fuerit, iurabit quod non extenderit manum ad rem proximi sui.

Et ca.22. sic instituitur, nec vsuræ oppressuram proximo superpones.

Non vrgebis eum, cui de populo tuo mutuum dederis, quasi exactor.

Leui.cap.25.pecuniam non dabis fratri tuo ad vsuram.

Deutero.cap.15.si vnus de fratribus tuis, ad paupertatem deuenerit, non obdurabis cor tuum, nec contrahes manum, sed aperies eam pauperi.

Et cap.24. eadem die reddes pauperi præmium laboris sui.

Non pernoctabit apud te pignus pauperis.

Nec viduæ auferes loco pignoris vestimentum.

Et in lege Christi, Matthei cap.5.sic legimus, qui petit à te da ei, & volenti mutuum à te, ne auertaris.

Et Luce.6. prout vultis faciant vobis homines, & vos facite illis.

Si mutuum dederitis his a quibus expectatis recipere, quæ gratia est vobis? Nõne peccatores peccatoribus fenerantur, vt recipiant æqualia? Verum tamen diligite inimicos vestros, & benefacite, & mutuum date, nihil inde sperãtes, & erit merces vestrã multa, & eritis filii altissimi, quia ipse benignus est super ingratos & malos. Constat ergo quanta fuerit diuinæ legis solicitudo in instituendis præceptis de charitate Dei & proximi, ex quibus constat eius excellentia supra alios habitus bonos.

Quantum ad tertium declaranda est charitatis excellentia ex admirandis effectibus, quos sancti Dei viri ex charitate operati sunt, & præcipue ex charitate erga proximum etiam inimicum.

Et primo Abraam, vt legimus Gen.cap.18.cum intellexisset à Deo se velle Sodomam subuertere, ex charitate erga proximum motus, orans dominum, inquit. Nunquid perdes iustum cum impio? Si fuerint quinquaginta iusti in ciuitate, peribunt simul, & non parces loco illi propter quinquaginta

a iustos si fuerint in eo? Absit à te vt rem hanc facias, & occidas iustum cum impio, fiatq; iustus sicut impius. Non est hoc tuum, qui iudicas omnem terram. Nequaquam facies iudicium hoc. Dixitq; dominus ad eum, si inuenero quinquaginta iustos Sodomis in medio ciuitatis, dimittã omni loco propter eos.

Moyses videns Deum iratum cõtra populum propter idolatriam commissam, charitate accensus, vt legimus Exo. ca. 32. orauit dicens. Cur domine irascitur furor tuus contra populum tuum quem eduxisti de terra egypti in fortitudine magna & in manu robusta? ne quęso dicant egyptii, callide eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret e terra, quiescat ira tua, & esto placabilis super nequitia populi tui. Placatusq; est dominus ne faceret malum quod locutus fuerat aduersus populum suum.

Et iterum accẽsus Moyses maiori charitate, vt legimus in eodem cap. orauit pro populo ad dominum dicens. Obsecro, peccauit populus iste peccatum maximum, feceruntq; sibi deos aureos. Aut dimitte eis hanc noxam. Aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti, cui respondit dominus, qui peccauerit mihi, delebo eum de libro meo. Tu autem vade & duc populum istum, de quo locutus sum tibi. Angelus meus præcedet te, ego autem in die vltionis visitabo ex hoc peccatum eorum.

Præterea, vt legimus Nu. ca. 2. cum Moyses lamentaretur coram domino, se ipsum solum non posse illius populi sustinere pondus, ex charitate orauit, dicens, non possum solus sustinere omnem hunc populum, quia grauis est mihi, sin aliter tibi videt obsecro vt interficias me, & inueniant gratiam coram oculis tuis, ne tantis afficiar malis. Ad preces igitur Moysis, prouidit ei Deus de septuaginta viris, qui bus Moysis spiritum prophetiæ diuisit, vt simul cum eo regerent populum.

Præterea, vt legimus Nu. cap. 21. cum vidisset Moyses populum à serpentibus exterminari, charitate erga proximum excitatus, orauit ad dominum, quem exaudiuit, & dixit ei, fac serpentem æneum, & ponem eum pro signo. Qui percussus

cussus aspexerit eum, viuet, & Moyses sic fecit.

Preterea, vt legimus Nu.ca.14. cum dominus vellet populum in deserto conterere, eo ꝙ reuerti decreuisset in egyptum, & cōstituere sibi ducem, & Moysem & Aaron lapidibus opprimere, commotus ex charitate Moyses, dixit ad dominum. Magnificetur fortitudo domini, sicut iurasti, dicens, dominus patiens & multæ misericordiæ auferens iniquitatem & scelera, nullumq; innoxium derelinquens, qui uisitas peccata patrum in filios, in tertiam generationē & quartam, dimitte obsecro peccatum populi tui huius, secundum magnitudinem misericordiæ tuæ, sicut propitius fuisti egredietibus de Egypto, vsq; ad locū istū. Dixitq; dn̄s. Dimisi iuxta uerbum tuum. Viuo ego, & implebitur gloria domini uniuersa terra.

Dauid & Ionathas præcipua charitate dilexerunt se inuicem, vt legimus in.1.Reg.cap.18. Nam anima Ionathæ cōglutinata est animę Dauid, & dilexit eū Ionathas quasi animam suam, & vt legimus in eodem li.ca.19. cum Saul decreuisset occidere Dauid, defendit eum Ionathas, orans & suadens patri, ne irasceretur contra Dauid, & inquit. Ne pecces rex in seruum tuum Dauid, quia non peccauit tibi, & opera eius bona sunt tibi ualde, & posuit animam suam in manu tua, & percussit Philisteum, & fecit dominus salutem magnam uniuerso israeli. Vidisti, & letatus es. Quare ergo peccas in sanguine innoxio, interficiens Dauid, qui est absque culpa, quod cum audisset Saul, placatus uoce Ionathæ iurauit. Viuit dominus, quia non occidetur.

Præterea Dauid, vt legimus.2.Reg.cap.1. tantæ fuit charitatis etiam erga inimicum suum Saulem, ꝙ cum eius mors ei nunciata fuisset, scidit vestimenta sua, & planxit & fleuit & ieiunauit ipse & qui cum eo erant vsq; ad vesperam super Saulem & Ionatham, & prorumpens in laudes Saulis inquit. Gladius Saulis non est reuersus inanis. Saul & Ionathas amabiles & decori valde in uita sua, in morte quoque non sunt diuisi. Aquilis velociores, leonibus fortiores, filiæ Hierusalem super Saul flete, qui vestiebat uos coccino in delitiis, qui prębebat ornamenta aurea ornatui uestro.

Pre-

Præterea Dauid charitate, quam habuit ad Abner filium Ner, occisum in dolo à Ioab, ut legimus in. 2. Reg. ca. 3. vt ostenderet se innocentem super mortem Abner, dixit ad populum qui cum eo erat, scindite uestimenta uestra, & accingimini saccis, & plangite ante exequias Abnere, porro rex dauid sequebatur feretrum. cumque sepelissent eum in Ebron leuauit rex uocem suam, & fleuit super tumulum Abner, noluitq; gustare cibum usque ad uesperam.

Præterea Dauid, ut legimus in. 2. Reg. cap. 18. tantæ fuit charitatis erga Absalon filium rebellem, quòd super omnia præcepit eum saluari in conflitu. Vnde cum nunciata sibi fuisset eius mors, pœnæ oblitus propriæ salutis, & uictoriæ, quam dederat ei dominus, adeo contristatus est, quòd cenaculum ascendit, & flens ac deambulans, sic loquebatur, fili mi Absalon, Absalon fili mi. Quis mihi det ut ergo moriar pro te?

Tobias, ut legimus Thob. cap. primo cum esset in captiuitatem ductus in rages medorum, tantæ, tamq; mirabilis fuit charitatis erga proximos generis sui, quòd per omnem cognationem suam pergebat, & cōsolabatur eos, diuidebatque unicuique prout poterat de facultatibus suis. Esurientes alebat, nudis uestimenta præbebat, mortuis atque occisis solicitus sepulturam exhibebat, & ne tantam amitteret charitatem, etiam quòd rex Senacherib filios israel exosos haberet, multosque occideret, tamen Tobias ex charitate excutiens timorem, nec regis impietatem ueritus, occisos sæpe sepeliebat, contra regis edictum, & cum id regi nunciatum fuisset, iussit eum occidi, & omnem eius substantiam tulit. At Tobias charitate munitus & constans, nudus fugiens latuit, donec filii Senacherib occiderunt eum, & reuersus est Thobias, & omnia sua rehabuit.

Samaritanus ille, de quo legimus in Luc. cap. 10. singularissimæ fuit charitatis erga proximum, qui vulneratum à latronibus, ac derelictum à sacerdote prætereunte, & à leuita, postquam uulnera eius ligauerat, imposuit in iumentum suum, & duxit in stabulum, et curam eius egit,

et

& proferens duos denarios ſtabulario, commendauit eum dicens,curam illius habe, & quodcunque ſupererogaueris, ego cum rediro,reddam tibi.

Stephanus prothomartir exemplar fuit totius ac perfectiſſimæ charitatis erga proximos Dei & Chriſti Ieſu & ſuipſius capitales hoſtes,qui cum lapidaretur, vt legimus in actis Apoſtolorum cap.7.non ſolum pro lapidantibus orauit,ſed etiam genua flexit, vt orans pro eis genibus flexis oſtenderet quanta charitate diligeret eos.Nam cum oraret pro ſeipſo,dicens,domine Ieſu ſuſcipe ſpiritum meum, non legimus ꝙ genua flexerit.Oraturus autem pro inimicis, poſuit gennua dicens,Domine ne ſtatuas illis hoc peccatum.

Quantæ charitatis erga proximum fuerit Paulus, oēs eius epiſtolæ pleniſſimæ teſtantur. Nam ad Roma. cap.9 exprimere volens charitatem ſuam erga. Hebræos fratres ſuos,inquit. Triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo.ſ.pro ſalute fratrum meorum. Optabam enim ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem,qui ſunt iſraelite,& in. 2.ad Cor.cap.11.ardens ex charitate erga proximum, inquit.Quis infirmatur,& ego non infirmior? Quis ſcandalizatur,& ego nō vror?Et ca.12.inquit.Non quero quæ veſtra ſunt,ſed vos,non enim debent filii theſaurizare parentibus,ſed parentes filiis, ego autem libentiſſime impendā, & ſuper impendar,ego ipſe pro animabus veſtris, licet plus vos diligens,minus obligor,& primæ ad Cor.cap. 9. inquit ex charitate erga proximum.Cum eſſem liber ex omnibus, omnium me ſeruum feci, vt plures lucrifacerem, & factus ſum iudæis tāquam iudæus, vt iudæos lucrarer. His qui ſub lege ſunt,quaſi ſub lege eſſem,cum non eſſem ſub lege, vt eos qui ſub lege ſunt lucri facerem,factus ſum omnia omnibus,vt omnes ſaluos facerē,factus ſum infirmis infirmus, vt infirmos lucrifacerem.

Conſtat igitur quanta ſit charitatis excellentia ſuper alias virutes,ax admirandis effectibus,quos vtriuſque legis operati ſunt viri ſancti. Quot autem & quanta operata ſit diuina bonitas ex charitate,qua hominem diligit, vt ipſum beati-

beatificaret,apertissimum est,ex scripturis sanctis. Creauit namq; ipsum ex charitate Gen.cap.1. ad imaginem suam, & animam rationalem immortalem, diuinæ cognitionis participem, dominum orbis inferioris, legemq; recte viuendi dedit illi,vt tãdem diuino ac summo bono frueretur.

Lapsum in peccatum erexit indicibili charitate,non tam potentia,quàm miseratione procedente ex charitate, mittẽdo.s.filium,& pro nobis tradidit illum.Quod autem hæc diuina opera ex Dei charitate erga nos processerint,constat ex scripturis sanctis,nam Hiere.cap.31.inquit dominus, in charitate perpetua dilexi te,ideo attraxi te miserans,& Osee cap.2.Traham eos ad me in vinculis charitatis, & Ioan. in epistola prima cap.3.inquit,in hoc cognouimus charitatem Dei,quoniam animam suam pro nobis posuit, & nos debemus pro fratribus animas ponere, & ca. 4. in hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam filium suum vnigenitum misit Deus in mundum, vt viuamus per ipsum, & Paulus ad Ro.ca.8.inquit.Qui.s.Deus ex charitate etiam proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. Hæc de cap.6.dicta sint.

Capvt septimvm.

IN capite septimo agendum est de effectibus, quos in nobis vera charitas efficit,& quibus coniicere possumus eã nobis inesse,est.n.amor diuinus virtuosissima arbor fructifera,& sicut amor,vt amor est,nunquam est ociosus, sed semper tales producit effectus,qualis & ipse est, quoniam si bonus si honestus,bonos & honestos, si malus & lasciuus, malos & impudicos.Si spiritualis,spirituales,si diuinus,diuinos,si corporalis,corporales,si temporalis,temporales,sic & Dei charitas ac proximi nunquam est ociosa, sed diuinæ operatur erga Deum & proximum.De eius ergo excellentissimis effectibus loquemur, quos huius mundi sapientibus vt cecis scimus profecto fuisse incognitos. Sunt autem nobiliores eius effectus vt ex scripturis comperimus sex. Tres quidem interiores,& tres exteriores.

Interiores ſunt.

Gaudium. Pax. Miſericordia.

Exteriores ſunt.

Beneficentia. Elemoſina. Correctio fraterna.

In præſenti igitur cap. de his effectibus ordine ſuo agendum eſt, & primo de gaudio, ſecundo de pace, tertio de miſericordia, quarto de beneficentia, quinto de elemoſyna, ſexto de correctione fraterna.

Quantum ad gaudium, tria agenda ſunt, primo quomodo cauſatur ex charitate, ſecundo quale cauſatur ex charitate vie, tertio quale cauſatur ex charitate patriæ.

Quantum ad primum aduerte, quòd gaudium cauſari ex charitate, teſtem habemus in pluribus locis ſcripturæ, &. 1. Iſaię cap. 51. Qui redempti ſunt à domino reuertentur, & ueniēt in Sion laudātes, et lętitia ſempiterna ſuper capita eorū. Gaudiū & lętitiam obtinebunt, fugiet dolor & gemitus.

Et Ioan. cap. 16. Triſtitia veſtra vertetur in gaudium, & gaudium veſtrum nemo tollet à uobis.

Et Paul. ad Phil. cap. 3. gaudete in Domino ſemper, iterum dico gaudete.

Et in Actis Apoſto. cap. 5. Ibant Apoſtoli gaudentes à conſpectu concilii, quoniam digni habiti ſunt, pro nomine Ieſu contumeliam pati.

Et Iaco. in epiſtola ſua, cap. 1. Omne gaudium exiſtimate fratres, cum incideritis in varias temptationes.

Et prime Petri cap. 4. Communicantes Chriſti paſſionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes.

Non ſolum autem ex ſcripturis ſanctis, ſed & ex euidenti ratione gaudium ſiue lętitiam & delectationē cauſari ex charite demonſtrabimus.

Tu igitur aduerte ut ſupra determinauimus, charitas eſt amor quo amamus Deum, ut ſummum bonum noſtrum, & nos

& nos ipsos & proximum, ex amore autem procedit & desiderium & gaudium. Nam si quem amamus uolumus ei bonum, quòd quidem bonum aut cognoscimus ei inesse aut non, si ei inest, gaudemus & letamur & congratulamur, si non inest, desideramus ei inesse. Quod si speramus ei affuturum, gaudemus in spe, sicut dum intelligimus à medico amicum nostrum conualiturum. Quoniam igitur charitate Deum amamus, volumus quascunq; perfectiones sibi conuenientes sibi inesse, & quoniam de facto ei insunt, quia nil sibi denouo aduenit, neq; subtrahitur, sed semper idem permanet, ideo gaudemus ex diuina charitate Deum in se omne bonum continere, ut quòd omnipotens, summe sapiens, iustus, prouidens, clemens, & nostra est beatitudo, similiter quando ex charitate amamus nos ipsos & proximum, quecunq; nobis insunt bona & proximo in ordine ad Deum & beatitudinem æternam cara nobis sunt & gaudemus, Nam gaudemus de nostra ac proximi saninate & facultate, vt sunt ad bene merendum instrumenta & non ad corporis luxum, & sęculi pompam. Quod si hęc nobis aut proximo non insunt, & speramus nobis affutura in spe gaudemus concomitante charitate, qua nos ipsos & proximum in ordine ad Deum diligimus. Constat igitur quomodo gaudium ex amore, vt amor est, causatur, & in proposito ex charitate, quæ est diuinus ac eccellentissimus inter omnes amores amor.

Et confirmatur signo, quoniam videmus probos ac Deo, in herentes semper illares & eodem vultu in vtraq; fortuna, in tribulatione fortes & gaudentes, gloriantes vt Paulus in tribulationibus, quoniam aliud bonum quàm diuinum non curant, tenentq; cor fixum in Deo, qui est verum eorum gaudium, neq; aliud timent quàm Deum amatum offendere, quoniam non stat timor cum charitate, & perfecta charitas foras mittit timorem, inquit Ioan. in Epistola prima cap. 4.

Quantum ad secundum, aduerte, quòd alio modo procedit gaudiū ex charitate, vt amamus Deum, & alio modo vt amamus nos ipsos & proximū. Nā respectu primi gaudium

est purum & non admixtum alicui tristitię, quoniam bonū quod est in Deo, non potest impediri, nec minui, nec auferri dicit enim scriptura Hester c.13. Domine Deus omnipotēs in ditione tua cuncta sunt posita, & non est qui possit tuæ resistere voluntati. Tu fecisti cęlum & terram, & quicquid cœli ambitu continetur, dominus omnium es, nec est qui re sistat maiestati tuæ. Respectu autem secundi gaudium est admixtum multę tristitię, & quanto magis proficit homo in vita spirituali, tanto maioribus gaudium ex charitate pro cedens dum sumus in hoc corpore admiscetur tristitiis. Licet enim iustus gaudeat beatitudine sibi promissa, iuxta illud Mat. cap. 5. gaudete & exultate quoniam merces vestra multa est in cęlo, & similiter gaudeat bonis habitibus, bonisq; operibus, quibus præparat se ad beatitudinem percipiendam, tamen tristatur ex difficultate ac repugnántia carnis, & ex malis hominibus impedientibus, & ex diuturna expectatione dum diutius retardatur ac priuatur illa beatitudine, viuens in hoc corpore vt peregrinus, & de his omnibus testem habemus scripturam sacram. Nam propter difficultatem ad repugnantiam carnis inquit ad Roma. cap. 7. Paulus dolens, condelector legi Dei secundum interiorem hominem. i. secundum rationem. Video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meę, & captiuātem me in lege peccati, quæ est in membris meis. Infælix ego homo, quis me liberabit de carcere mortis huius? Gratia Dei per dominum Iesum Christum. Igitur ego ipse mēte seruio legi Dei, & in hoc. s. gaudeo, carne autem legi peccati, & in hoc. s. tristor, de malis autem hominibus impedientibus animarum salutem scribit ad Gal. cap. 5. inquiens ac tristans. Quis vos impediuit veritati non obedire? Nemini conseritis, persuasio hæc, non est ex eo. s. Christo qui vocat vos. Modicium fermentum, totam massam corrumpit idest vnus malus bonorum multitudinem corrumpit, ego confido in vobis in domino, ꝙ nihil aliud sapietis. s. quàm docuerim vos. Qui autem conturbat vos, portabit iudiciū quicunq; est ille (& infra) vtinā abscindantur qui vos conturbant. Propter diuturnam autem expectationem ac peregri-

grinationem,qua retardatur à vera beatitudine ingemiscens Dauid in Psal.inquit. Quare tristis es anima mea? Spera in Deo quoniam adhuc confitebor illi, salutare vultus mei Deus meus,& iterum.Heu mihi quia incolatus meus prolongatus est,& Paul.ad Rom.cap. 8. inquit. Ipsi intra nos gemimus adoptionem filiorum Dei,expectantes redemptionem corporis nostri.Spe enim salui facti sumus, quasi dicat. Verum quia spes hæc differtur, ideo affligit animam meam.

Quod similiter gaudium ex charitate procedens vt diligimus proximum,sit pro hac vita tristitię admixtum, patet ex eo,ꝙ viri sancti deplorant & affligunt se, dum vident proximum a vita recta deuiantem, exemplum habemus de Samuele in.I.Regum ca.15.qui lugebat Saul ex charitate, eo ꝙ præuaricatus fuisset,& denitebat dominum ꝙ constituisset eum regem super Israel.Dixitq; dominus ad Samuelem.Vsq; quo luges Saul,cum ego proiecerim eum, ne regnet super israel.

Et Hieremias ex charitate defleuit captiuitatem & præuaricationem Israel & Hierusalem, & amaro animo suspirans ac eiulans dixit. Quomodo sedet sola ciuitas &c.

Et seruator noster,Lu.cap.19.videns ciuitatem.s.Hierusalem,fleuit super illam dicens,quia si cognouisses & tu,&c.

Quot angustiis præmeretur Paulus pro animarum salute,quas videbat a via veritatis declinare propter pseudo apostolos,lege in secunda ad Cor.cap.11.& ad Gala.cap.4. quibus velut mater ingemiscens scribit dicens,filioli mei, quos iterum parturio scilicet cum dolore,donec formetur Christus in vobis.

Constat igitur quomodo gaudium ex charitate causatũ pro hac vita respectu Dei est purum,respectu autem nostri & proximi est multiplici tristitia admixtum.

Quantum ad tertium aduerte,vt scias quale sit gaudium causatum ex charitate primæ, ꝙ dicitur gaudium plenum, iuxta illud Ioan.cap.15.Vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur.Plenum autem dicitur. i. perfectum & non admixtum alicui tristitiæ aut indigentiæ.

Cuius quidem perfectio ac plenitudo causabitur ex charitate, qua diligimus Deum, & nos ipsos, & qua proximum, & qua diligimus corpus proprium, ac corpus proximi.

Quantum ad Deum erit plenum, quoniam sicut clare, & non per speculum in enigmate videbimus eum sicuti est, ita plene & perfectissime fruemur eo, in cuius fruitiōe quiescemus omne desiderium nostrum, vt declarauimus in parte ultima huius operis, ex consequēti tantum erit gaudium, quòd verificabitur illud Dauid in Psal. Inebriabuntur ab vbertate domus tuę, torrente voluptatis tuæ portabis eos.

Præterea tanta erit eius magnitudo, siue amplitudo, quòd non capietur à beato, sed beatus capietur ab eo. Verius enim erit dicere, quòd homo intrabit in gaudium Dei, quàm quòd gaudium intret in eo. Sic enim testatur seruator noster Matth. cap. 25. Intra in gaudium Domini tui.

Quantum ad nos ipsos erit plenum, & purū quoniam omni tristitia carebimus, nullumq; timebimus malum. Complentur enim illud Apoc. cap. 21. Absterget Deus omnem lachrimam ab oculis sanctorum, & mors vltra non erit, neq; luctus, neq; clamor, neq; dolor erit vltra, quoniam prima abierunt. (& infra) ego sitienti dabo de fonte aquæ viuæ gratis. Qui vicerit possidebit hæc, & ero illi Deus, & ille erit mihi filius.

Quantum ad proximum erit purum ac perfectum, charitate enim perfecta vnusquisq; diliget fratrem suum, & illius beatitudine gaudebit sicut de sua. Tūc implebitur illud Dauid in Psal. Exultabunt sancti in gloria, lætabuntur in cubilibus suis, exultationes Dei in guture eorum.

Quantum ad proprium corpus, & proximi erit plenum gaudium, quoniam omnino subiicietur animæ, nullusq; desertus relinquetur in eo vt declarauimus in parte octaua, pro nūc tibi sufficiat doctrina Pauli. 1. ad Cor. cap. 15. ubi inquit. Seminatur corpus in corruptione, surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate, surget in gloria. Seminatur in infirmitate, surget in uirtute. Seminatur corpus animale, surget spirituale (& infra) mortui resurgent in corrupti & nos immutabimur. Oportet enim corruptibile hoc

induere

induere incorruptionē, & mortale hoc, induere immortalitatem. Cum aūt mortale hoc, indueritimmortalitatē, tūc fiet sermo qui scriptus est. Absorpta est mors in victoria.

Constat igitur quomodo gaudium ex charitate causatur, & quale ex charitate vie, & quale ex charitate patriæ.

Quantum ad pacem, vt scias quomodo & in quo sensu causatur a charitate, quinq; agenda sunt, primo quid sit pax vniuersaliter sumpta, secundo in quo distinguuntur vera, & non vera pax in scriptura sacra, tertio quàm grande bonum accommendatum sit in scripturis sanctis vera pax, quarto, quòd vera pax a charitate causatur, quinto, quòd alio, & alio modo causatur à charitate patriæ, & à charitate viæ.

Quantum ad primum aduerte, quòd pax vniuersaliter præsumpta est vnio, siue consensus, siue concordia plurium appetituum in aliquo vero aut apparenti bono possidendo, vel consequendo, cum proposito repugnandi, ac resistendi impedientibus contrariis.

Primo dicitur vnio siue consensus, quoniam vt inquit Diony. in cap. II. de di. no. pax est quæ cuncta connectit, concordiamq; omnium atq; consensum gignit & afficit, cuius rei gratia ipsam quoq; desiderant omnia, ut quæ diuisibilem ipsorum multitudinem ad totam conuertit vnitatem, intestinumq; mundanæ machinæ bellum quo fœdere mirabili congruat efficit, ex quibus constat pacem esse aliquorum differentium unitiuam, diciturq; diuersa facere vnum, idest, in unum conuenire. Vnde & Paulus ostendens quomodo Christus inter Deum & hominem, atq; inter homines cognoscentes Deum quales erant Hæbrei, & non cognoscentes quales erant gentiles pacem operatus est, inquit ad Ephe. cap. 2. Ipse enim est pax nostra, faciens vtraq; vnū, & medium parietem macerie, soluens inimicitias in carne sua.

Legem mandato decretis euacuans, vt duos condat in semetipso, in vno homine faciens pacem, vt reconciliet ambo in vno corpore Deo, per crucem interficiens inimicitias in semetipsos.

Secundo dicitur pluriuni appetituum, qm̄ pax dicit cōcor

diam,concordia autem quantum ad id à quo nomen imponitur dicit vnionem plurium cordium.i.plurium voluntatũ. Vnde quando duorum aut plurium hominum voluntates in vnum conueniunt vt idem velint, dicuntur inter se habere pacem,& per oppositum si non conueniunt,sed diuersa & contraria velint, dicuntur non habere pacem sed dissensionem:

Sed aduerte, ꝙ hæc appetituum concordia potest esse inter hominem & hominem,& tunc dicitur pax ad alterum, siue extrinseca ; potest esse in eodem homine, quoniam in eo est appetitus sensitiuus distinctus per irascibilem & concupiscibilem,& appetitus intellectiuus qui dicitur voluntas,inter hos est manifesta repugnantia,quoniam, vt inquit Paulus ad Gal.cap. 5. Caro concupiscit aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem,vt non quęcunque vultis illa faciatis.Quando igitur appetitus inferior regulatur & obedit superiori, tunc est pax hominis in seipso , & dicitur pax interior.Quando autem est oppositum , tunc est dissensio & bellum in homine intrinsecum,quod est omnis mali cã.

Præterea aduerte,ꝙ in homine etiam respectu eiusdem appetitus potest dici pax & dissensio.Nam contingit ꝙ voluntas tendit in diuersa & opposita , quæ simul assequi nequit.Ver.Gra.fortes appetit contemplationi vacare , & appetit bona fortunę sibi & filiis prouidere,& appetit ciuitati bene consulere,& hęc non se simul compatiuntur,quoniam primum ad vitam speculatiuam, reliqua duo ad actiuam spectant.Necesse est ergo, ꝙ isti contrarii appetitus. i. motus voluntatis,vt non se mutuo impediant ordinentur , sic autẽ ordinari possunt,primo ꝙ prouideat de bonis fortunę,quoniam vt diximus in.10.Ethic.natura non est sibi sufficiens ad contemplandum,sed indiget bonis externis,secundo pro loco & tempore determinato consulat ciuitati , tertio pro alio determinato tempore intendat speculationi. Antequã sic ordinẽtur huiusmodi appetitus , siue desideria , homo in se distractus inquietus & conturbatus viuit , quæ inquietudo dissensus appellari potest, Cum autem ordinata fuerint tunc homo quiete mentis & tranquille viuit, diciturque secundũ

cundum mentem quietus,& hęc tranquillitas rerum sic ordinatarum dicitur pax. Vnde Diuus Augu.in lib.19.de ciuitate Dei,dicit ꝙ pax est tranquillitas ordinis. Secundum ergo ꝙ triplex potest esse tranquillus ordo in appetitu, sic triplex inuenitur pax,primo, ꝙ talis ordo sit inter appetitus diuersorum hominum,& hæc dicitur pax exterior, secundo quòd sit inter appetitum inferiorem & superiorem eiusdem hominis,& hęc dicitur pax interior diuersorum appetituum in eodem homine,tertio ꝙ sit inter motus siue affectus oppositos & incompassibiles eiusdem appetitus in eodem homine, modo quo declarauimus & dicitur pax interior in eodem homine oppositorum motuum eiusdem appetitus, puta eiusdem voluntatis, & tunc dicendum est ꝙ pax est vnio siue consensus diuersorum appetituum, sumendo appetitum non pro potentia vt sumitur in primo & secundo modo,sed pro actu siue motu eiusdem appetitus.

Tertio dicitur in aliquo vero aut apparenti bono possidendo vel consequendo.Nam cum pax sit vnio appetituum vt declarauimus,sicut appetitus vt appetitus respicit bonũ, sic & pax.Probatum est autem à nobis in secundo.Ethic.ꝙ omnis appetitus est respectu alicuius boni, quoniam appetens vt appetens, aliquod sibi vtile & conueniens appetit. Verum quoniam inter bona,aliquod est vere bonum vt bona animi, aliquod apparens & existimatum licet in se non sit vere bonum, vt concupiscentiæ & vindictæ,ideo appetitus appetens uere bonum,est uerus & rectus appetitus, oppositus autem, est potius reputatus & fallax quàm bonus, sic & pax.Nam quæ est vera vnio appetituum in vero bono, est vera pax.Quę autem est vnio in apparenti bono,est pax non vera sed existimata,& apud Deum pro nihilo,aut in malum est.Prima est bonorum vt dicemus,secunda autem malorum.Conuenienter ergo dicitur ꝙ pax vniuersaliter sumpta,est unio plurium appetituum in aliquo vero aut apparenti bono possidendo aut consequendo. Nullus enim concordat in bono sibi impertinenti,aut quod non curat possidere,& consequi:

Quarto dicitur cum proposito repugnandi aut resistẽdi

impedientibus contrariis. Nam diximus pacem esse tranquillitatem appetituum in aliquo bono possidendo aut consequendo. Si ergo contingat bonum appetitum impediri per contraria agentia, consequens est, vt appetens bonum appetat consequenter remotionem contrariorum, aliter huiusmodi appetitus vanus esset, nec vnquàm tranquilitatem, nec pacem haberet in se. Hinc videmus, vt declaratum est a nobis in Ethicis quòd bellantes & litigantes nõ aliud, intendunt nisi pacem. Intendunt enim per bellum ad pacem peruenire, idest, ad quietam possessionem rei desiderate in qua nihil eorum voluntati ac desiderio repugnet. Constat ergo quid sit pax uniuersaliter sumpta.

Quantum ad secundum, ut scias ex scripturis sanctis in quibus vera, & non vera pax distinguntur, aduerte quòd ex tribus distinguntur, primo ex obiecto communi circa, quod vnaqueq; uersatur, secundo ex obiecto primo ac specifico, tertio ex subiecto in quo sunt.

Quantum ad obiectum commune, circa quod versantur, aduerte vt diximus, quòd vera pax versatur circa verum bonum, quod perficit appetitum inferiorem & superiorem, & intellectum practicum. Huiusmodi autem bona sunt virtutes pertinentes ad irascibilem & concupiscibilem, vt temperantia, & fortitudo, & iustitia, perficiens voluntatem, & prudentia, perficiens intellectum practicum, de quibus loquemur infra. Pax autem non uera versatur circa concupiscentias turpes sicut qui concordant in commessationibus & impudicitiis, aut circa vindictas, sicut qui concordant contra tertium, quę quidem non sunt vere bona cum opponantur probate vitæ, sed constitutis in talibus passionibus apparent bona.

Quantum ad obiectum primum specificum aduerte, ꝙ cum sit tantum vnum verum primum bonum, cuius participatione cœtera sunt bona, vera pax versatur primo circa primum bonum, & qui sunt vere pacifici conueniunt in illo, & ad illud referunt quecunq; alia bona in quibus concordant. Pax autem non vera, relicto illo primo bono, uersatur circa alia, quę non sunt ex se, nec merentur dici bona, si

non re-

non referantur ad primum. Et qui non sunt vere pacifici, nō curantes illud primum bonum, conueniunt in non vere bonis. In quibus tandem multas experiuntur angustias eo, quòd vt inquit Dauid in Psalmo, contritio & infelicitas in viis eorum, & viam veræ pacis non cognouerunt.

Quantum ad subiectum in quo sunt, aduerte quòd vera pax non est nisi in bonis, apparens autē est in malis. Cuius ratio est, quoniā pax vera dicit tranquillum ordinem & ordinatum consensum in veris bonis, vt est bonum diuinum & bona animæ, inter appetitum et appetitū distinctorum hominum, aut inter appetitum inferiorem ac superiorem in eodem homine. Sed tantum boni ac virtuosi componunt ac ordinant huiusmodi appetitus, & appetunt vera bona. Mali autem pænitus deordinati sunt, ideo sicut in eis non datur vera amicitia, vt declarauimus in octauo Ethicorum sic nec vera pax.

Et confirmatur ex scriptura sacra. Nam inquit seruator Matth.cap.5. Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur, sed soli boni & iusti merentur dici filii Dei, ergo in solis bonis datur vera pax. Præterea inquit Dauid in Psal mo. Pax multa diligentibns legem tuam, ergo vere pacifici diligunt legem Dei, sed mali non diligunt legem Dei, imo oderunt, quoniam vellent posse impune peccare, ergo in so lis bonis est vera pax. Prætera, inquit Isaias cap.57. nō est pax impiis dicit Dominus, & Dauid in Psal. loquuntur pa cem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum & iterum.

Quoniam mihi quidem pacifice loquebantur, & in iracundia dolos cogitabant, & Ecclesiastici cap. 25. Vir peccator turbabit amicum, & in medio pacem habentibus immittit inimicitiam, fratres Ioseph, quoniam erant impii, non poterant ei quicquàm pacifice loqui. Quoniam pax mundi, quam sequuntur mali non est vera pax, ideo seruator Ioan. cap. 15. inquit, pacem meam, scilicet veram do vobis non quomodò mundus dat ego do vobis, quoniam scilicet illa, nec bona, nec vera est. Nam & seruator venit illam destruere, vt pote Deo inimicam. Vnde Matthæus

cap.10.inquit, non veni pacem mittere in terram ſed gladium,quoniam ſcilicet volo vt continuum bellum pro ſalute veſtra habeatis cum impiis.

Conſtat igitur quomodo differunt ex obiecto communi & obiecto primo ac ſpecifico, & ex ſubiecto uera & apparens,ſed non vera pax.

Quantum ad tertium vt ſcias bonitatem ac vtilitatem vere pacis inter Deum & hominem,inter hominem ac proximum ſuum,inter appetitum inferiorem ac ſuperiorem in eodem homine aduerte,ꝙ pax inter Deum & hominem ſtat in vita innocenti,quæ interrumpi non debet aliquo mortali crimine,neq; veniali defectu debilitari pro virili noſtra. Peccata namq; ſola diuidunt deſtruunt vnionem ac concordiam inter Deum & nos. Vnde inquit Iſaias ca.59. Iniquitates veſtræ diuiſerunt inter vos & Deum veſtrum, & peccata veſtra,abſconderunt faciem eius à vobis ne exaudiret (& intra)pedes eorum ad malum currunt,& feſtinant vt effundant ſanguinem innocentem,cogitationes eorum , cogitationes inutiles. Vaſtitas & contritio in viis eorum. Viam pacis neſcierunt,non eſt iudicium ingreſſibus eorum,ſemite eorum incuruate ideſt non recte ſunt eis. Omnis qui calcat in eis ignorat pacem. Pax autem inter hominem & proximum ſtat in hoc ꝙ idem ſapiant in Chriſto, ſimul ad beatum finem tendant,non ſibi inuicem iraſcantur ſine cauſa: Neminem odio perſequantur ſed omnes pure ac ſincere diligant,iuxta illud Pauli. Nemini quicquam debeatis, ſed vt inuicem diligatis. Pax vero nobis intrinſeca ſtat in hoc, ꝙ ſenſus rationi obediat,ꝙ corpus animæ non prçualeat, ſed ꝙ ratio & voluntas vt domina in regno animæ,regulet omnes inferiores potentias. Hanc igitur triplicem veram pacẽ: Deus commendat in ſcripturis ſanctis,& ſeruator noſter, & Paulus cæterique diuini ſcriptores vt patet infra, adeo ꝙ nil carius videntur exiſtimaſſe, nilque magis neceſſarium humano generi.

In primis igitur inquit Dauid in Pſal: Cuſtodi innocentiam, & vide æquitatem, quoniam ſunt reliquiæ homini pacifico.

Pro-

Prouerbiorum cap.20.Honor est homini,qui seruat se à contentionibus, omnes autem stulti immiscent se contumeliis.

Et cap. 17: Melior est bucella panis sicca cum gaudio, quàm domus plena victimis cum iurgio.

Et Ecclesiastici ca.4.Noli esse sicut leo in domo tua, euertens domesticos tuos,& opprimens subiectos tibi.

Isaias cap.52.Quoniam pulchri pedes supra montes annunciantis & prædicantis pacem.

Seruator noster in toto Euangelio pacem veram magnificat,annunciat præcipit,& obseruat:

In primis Matthei cap.5.Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur.

Beati mittes, quoniam ipsi possidebunt terram.

Et in natiuitate sua, Luc. cap. 2. Angeli nil aliud enunciant, nisi gloriam in altissimis Deo, & in terra pacem hominibus bonç voluntatis.

Et cap.10. iubet discipulis nunciare pacem dicens.

In quacunq; domum intraueritis, primum dicite pax huic domui.

Et Ioannis cap.14. dicit discipulis, habete pacem inter uos, pacem meam do vobis, pacem meam relinquo uobis.

Et cap.16. inquit. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo præsuram habebitis, in me autem pacem.

Tantum dilexit seruator noster pacem, quòd ut legimus Matth.cap.10. prçcepit discipulis dicens. Intrantes in domum salutate eam dicentes, pax huic domui, & si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super illam. Si autem non fuerit digna, ad uos reuertetur pax uestra, & quicunq; non receperint uos neq; audierint sermoues vestros exeuntes de domo illa aut ciuitate, excutite etiam puluerem de pedibus vestris, in testimonium supra illos.

Et aduerte quòd seruator præceptum datum discipulis et ipse seruauit. Nam legimus quòd sepenumero se ab impiis Iudæis subtraxit.

Et Paulus intantum existimat pacis bonum, ꝙ omnibus

ecclesiis

ecclesiis ad quas scribit, pręmittit. Pax vobis & gratia &c.

Ad Hębreos cap. 12. pacem sectemini cum omnibus & sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum.

Ad Roma cap. 14. Quæ sunt pacis sectemur ergo oēs.

Primæ ad Cor. 12. Nunquid diuisus est Christus? idem sentiamus omnes, & non sint in vobis scisinata.

Et cap. 14. Non est Deus dissensionis, sed pacis:

Secundæ ad Cor. cap. 13. pacem habete, & Deus pacis & dilectionis erit vobiscum.

Ad Ephe. ca.4: sollicite seruare vnitatē in vinculo pacis.

Primæ ad Thessa. cap.5. pacem habete cum his qui præsunt vobis propter opus illorum.

In actis Apostolorum cap. 13. cum Paulus & Barnabas eiecti fuissent de regione in qua prædicabant, adimpleuerunt præceptum seruatoris supra positum, excusserunt enim puluerem de pedibus eorum in illos, & recesserunt.

Quanta fuerit diligentia seruande pacis & vnitatis in prima ecclesia, patet nobis ex actiubs Apostolorum. Nam in capite.2. legimus, quòd omnes credentes erant vniti, & habebant omnia communia, possessiones & substantias vendebant & diuidebant illa omnibus, prout cuiq; opus erat: Quotidie quoq; perdurātes in oratione vnanimiter in templo, & frangentes circa domos panes, sumebant cibum cum exultatione & simplicitate cordis, collaudantes Deum, & habentes gratiam ad omnem plebem. Constat igitur quantum cōmendetur in scripturis sanctis vera pax.

Quantū ad quartū declarandū est, ꝙ vera pax inter Deū & hominem, inter hoīem, & hominem, inter partē superiorē, & inferiorē in homine causatur à charitate. Tu igit̄ aduerte, quòd pax inter hominem & Deum stat in hoc, quòd homo velit, quę Deus vult & præcipit. Quod autem homo velit quę Deus vult & præcipit, ex charitate hominis erga Deum procedit. Nam ex eo, quòd Deum toto corde diligit, conformat se Deo, & omnia sua volita refert in Deum. Identitas autem & conformitas siue concordia volūtatum, pax est, vt diximus supra, ergo pax inter Deum & hominem causatur ex charitate erga Deum. Quod vero pax inter

ter hominem & hominem ex charitate procedat qua diligi tur proximus, declaratur sic, ex charitate diligimus proximum sicut nosmetipsos. Sed ex eo, quòd diligimus nosmetipsos volumus implere voluntates nostras, ergo ex eo, quòd ex charitate diligimus proximum volumus similiter implere voluntates eius, ergo conuenimus in idem velle, sed pax dicit conuenientiam & identitatem voluntatum, ut diximus supra, ergo constat, quòd pax inter hominem, & hominem causatur ex charitate, qua diligimus proximum. Quod vero pax intrinseca homini ex charitate qua seipsũ in ordine ad Deum diligit procedat, Declaratur sic. Homo pacem habet in seipso, quando ratio dominatur & regulat partem inferiorem secundum diuinam legem, sed quando ratio sic dominatur, seruantur diuina mandata, inter quæ primum est de charitate, ergo ex eo quòd homo est in charitate & innocenter viuit pacem habet in seipso, ex consequenti talis pax est charitatis effectus.

Sed dices, si pax est effectus charitatis, ergo inter infideles, qui sunt extra gratiam & charitatem non datur pax, cuius contrarium uidemus.

Præterea, stat dissensio inter viros probos ac sanctos, sicut fuit inter Petrum & Paulum, vt legimus ad Gal. cap. 2: vbi Paulus inquit. Cum autẽ venisset Petrus Antiochiam in faciem ei restiti, quia repræhensibilis erat, & dixi, Si tu cum Iudæus sis gentiliter viuis & non iudaizas, quomodo gentes cogis iudaizare? Similiter vt legimus in actis Apostolorum cap. 15 facta est dissensio inter Paulum & Barnabam, adeo quòd recesserunt ab inuicem. Et tamen constat, quòd erant in charitate, ergo stat charitas sine pace. Non .n. se cõpatiunt pax & dissensio, cũ sint opposite formaliter.

Ad primũ rñdetur, quòd sicut non datur in infidelibus vera & perfecta virtus moralis, eo quòd sunt extra fidem, & deuiant à recto fine, vt declarauimus in prima parte, cap. 6. sic nec in eis est vera pax, & de hac sola hic intendimus, qm̃ confundetur in uero bono, & verum bonum non sit nisi primum & summum per essentiam, voluntates quæ non conueniunt in illo, aut excludunt illud, & concordant

in his

in his quę non sunt bona nisi participatione illius primi, potius habent apparentem & ęstimatam quàm veram pacem, sicut & supra diximus virtutes & actus morales in infideli potius estimatas & putatiuas quàm veras esse.

Ad secundum dico quòd dissensio sanctorum, non est circa finem, nec circa summum bonum sed est circa media ad finem dum unus opinatur hoc medium magis conferre, alius autem aliud. Dissensio autem in opinionibus non frangit amicitiam ut declarauimus in ilb.9. Ethico. ex consequenti non frangit pacem, & propter hoc nihil prohibet aliquos in charitate existentes, in opinionibus dissentire, neq; id repugnat paci, quoniam opiniones ad intellectum spectant, qui prætendit appetitum, qui per pacem vnitur. Similiter existente concordia uoluntatum in principali bono & fine, dissensio in aliquibus paruis non est contra charitatem. Procedit enim talis dissensio ex diuersitate opinionis dum unus existimat de quo est dissensio pertinere ad illud bonum consequendum, in quo consequendo concordant, alius autem existimat non pertinere. Hæc autem opinionum diuersitas nobis pro hac uita contingit, in qua non plene ueritatem cognoscimus, vnde in patria huiusmodi diuersitas cessabit, quoniam ueritas ad plenum nobis manifesta [illegible]itur. Si igitur talis dissensio aliquo modo pacem impedit, [n]on tamen charitatem frangit. Pacem autem in tantum [i]mpedit, quod pro hac vita non perfectam qualem in patria [h]abemus, ut statim declarabimus. Constat igitur quòd [o]biectiones præpositę, non obsistunt quin vera & diuina ac christiana pax sit effectus charitatis.

Quantum ad quintum vt scias quomodo diuersimode causatur à charitate ptariæ, & à charitate viæ, aduerte quòd cum uera pax, ut diximus fundetur in vero bono, sicut contingit homini verum bonum in se dupliciter habere, sic & duplicem pacem in illo. Verum autem & summū bonum, potest haberi perfecte & imperfecte. Perfecte quidem, quando videtur sicuti est, & eo plene fruitur anima, imperfecte autem, quando per fidem firmam & amorem ei soli inheremus, primo modo est conditio patriæ, quoniam videbimus

Deum

Deum sicuti est, & ei similes ac deiformes erimus, vt declarabimus in parte octaua, secundo modo est conditio vię, quoniam secundum Paulum primę ad Cor. cap. 13. nunc videmus per speculum in enigmate. Sicut autem diuina visio & fruitio, & charitas patrię est perfecta, sic & pax patriæ, quæ à charitate illa procedit est perfecta, quoniam cōsistet in totali & perfecta fruitione summi boni, in qua vniuntur & quietantur omne appetitus naturę creatæ intellectualis, & hic erit finis noster beatificus. Tunc implebitur illud Dauid in Psal. Qui posuit fines tuos pacem, & illud Isaiæ ca. 66. Ecce ego declinabo super eam fluuium pacis, & Paulus ad Roma. cap. 14. Regnum Dei non est esca neqꝫ potus, sed iustitia & pax. Et sicut cognitio ac gaudium de Deo ex charitate procedens, vt diximus supra sunt imperfecta pro hac uita, sic & pax. Licet enim principalis animæ fidelis ac bene dispositæ, intentio & affectus quiescant in Deo indubie credito & sperato, & super omnia dilecto, sunt tamen quàm plura in hac vita ei aduersantia intus & extra, quæ veram pacem animę perturbant, ideo dixit seruator. Ioan. cap. 15. In mundo præsuram habebitis, in me autem pacem, & Paulus. Corpus, quod corrumpitur aggrauat animam, & quoniam cognouit Paulus difficultatem seruandæ pacis pro hac uita erga proximum, ideò inquit ad Roma. cap. 12. si fieri potest quantum in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Hæc de hac parte dicta sufficiant.

10 Quantum ad misericordiam, vt scias quomodo est charitatis effectus, quinque agenda sunt, primo quid sit, secundo quæ mala prouocant nos maxime ad misericordiam, tertio declarabitur, quòd est ex charitate procedens, quarto erga quos, & quo ordine vtenda est, quinto qui sint misericordes, & qui non vt in pluribus.

15 Quantum ad primum aduerte, quòd secundum Damascenum in. 2. lib. sententiarum, ca. 14. Misericordia est in aliorum malis tristitia siue dolor, & secundum Aug. in lib. 9. de ciui. Dei cap. 5. Misericordia est alienę miseriæ in nostro corde compassio, quæ vtiqꝫ si possumus, subuenire com

claret se misericordem, cibum decreuit eis parare & exhibere.

Patet igitur quid sit misericordia vniuersaliter sumpta, & quæ sint de completa eius ratione.

Quantum ad 4m aduerte, quòd mala proximo nostro quatrupliciter euenire possunt, primo ex propria voluntae, & electionæ, sicut qui admonitus ne tendat in talem locum, quoniam paratæ sunt sibi insidiæ, & tamen eligit ire, & vulneratur aut exploratur à latronibus, secundo ex propria voluntate eligit causam aliquam, ex qua vt in pluribus sequitur malum, sicut qui eligit febricitantem inebriari vino, ex quo sequitur grauior egritudo, & aliquando mors, tertio non ex voluntate, sed contra voluntatem, & ex sorte mala, sicut qui studet parce viuere, & tamen in infirmitatem incidit, quarto non solum contra voluntatem, sed & contra totam voluntatem, sicut qui studuit semper bene ac virtuose viuere, sectari bonum, omnem prauitatem deserere, & tamen in infortunia multa incidit, vt in manus inimicorum, in egritudinem incurabilem, in paupertatem, ant in infamiam.

Stante hac distinctione dico, quòd mala quæ proximo primo aut secundo modo eueniunt, non prouocant nos ad misericordiam, sed potius ad indignationem, quoniam sibiipsi causam mali intulit. Bexemplum huius habemus Genesis capitulo. 42. de fratribus Ioseph, qui cum vexarentur à Ioseph præfecto Egypti, & incognito eis, dixerunt ad inuicem. Merito hæc patimur quia peccauimus in fratrem nostrum, videntes angustiam animæ eius dum deprecaretur nos & non audiuimus, idcirco venit super nos tribulatio, quasi dicerent non sumus digni misericordia, quoniam huius mali nos sponte causa fuimus.

Mala autem quæ terio modo eueniunt, prouocant nos ad misericordiam, quoniam patiens, non est cooperatus malo, super venienti. Vnde & Aristotel. vt in Ethicis pertractauimus, dicit in secundo libro Rethoricæ suæ, mala illa miseranda esse, quorum non propria

 voluntas,

voluntas, ſed fortuna cauſa eſt, vt vnde ſperabat homo bonum, euenit ſibi malum. Sicut contigit Dauid apud Saul, vt legimus in 1. Re. cap. 18. Qui cũ occidiſſet Philiſteum Goliad, & liberaſſet populum, ſperabat gratiam, & bonum à Saul Rege, & tamen Saul iratus illi ſemper perſecutus eſt eum in mortem. Mala uero quæ quarto modo eueniũt in ſupremo gradu digna ſunt miſeratione, quoniam indigne & immerito omnino quo ad humanum iudicium patitur homo qui ſemper innocens viuere ſtuduit. Vnde & Ariſtot. in eodem libro dicit miſericordiam maxime eſſe ſuper mala, quæ quis indigne & immerito patitur. Propterea Iob qui vt legimus Iob capit. 1. erat vir rectus ac ſimplex, timens Deum, & recedens à malo, cum vndiq; malis præmeretur, peteretq; ſubſidium, & non inueniret ſubleuantē neq; condolentem ex omnibus domeſticis ſuis, amicos ſuos orat vt ſaltem ipſi miſereantur eius. Vnde inquit cap. 19. Nati mei quaſi alieni receſſerunt à me. Dereliquerunt me propinqui mei, & qui me nouerunt, obliti ſunt mei. Inquilini domus meę, & ancillæ meæ quaſi alienum habuerunt me, & quaſi peregrinus fui oculis eorum. Seruum meum vocaui, & non reſpondit mihi. Ore proprio deprecabar illum, alium meum exhorruit vxor mea, & orabā filios vteri mei. Stulti quoq; deſpiciebant me, & cum ab eis receſſiſſem, detrahebāt mihi. Abominati ſunt me quondam cōſiliarii mei, & quæ maxime diligebam, auerſatus eſt me. Pelli meę con ſumptis carnibus, adheſit os meum, & derelicta ſunt tantummodo labia circa dentes meos. Miſeremini mei, miſeremini mei, ſaltem vos amici mei.

Conſtat igitur tibi quę mala prouocant nos ad miſericordiam, & quæ non.

Quantum ad tertium declarandum eſt, quòd vera miſericordia ex charitate cauſatur. Tu igitur aduerte, quòd homo miſeretur proximo, quando compatitur & condolet ſuper malū ei contingens, ſtudēs ſi poteſt ei ſubuenire. Tunc autem compatitur & condolet, quando malum proximi ap præhendit vt ſuum, quoniam ſicut naturaliter vnuſquiſq; primo amat & gaudet de bono proprio, ſic primo odit, &

triſtatur

tristatur de malo proprio. Ex hoc autem, quòd gaudet de bono proprio, gaudet consequenter de bono amici, & tristatur consequenter de malo eius, quoniam amicorum est simul tristari simulq; gaudere. Cum igitur charitate amemus proximum, vt nos ipsos ex charitate prouenit, quòd compatimur & condolemus in malo sibi euenienti, & illi subuenimus si possumus. Hoc autem est misereri, ergo vera misericordia est effectus charitatis fraternæ. Cuius signũ est, quòd si quis odit aliquem, cum viderit eum constitutum in malo, non contristatur, sed gaudet aut non curat eum. Et confirmatur exemplo Pauli, qui in. 2. ad Cor. cap. 11. charitate accensus inquit. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis scandalizatur, & ego non vror? Et seruator, vt legimus Ioan cap. 11. ex charitate qua Martam & Mariam, & Lazarum diligebat, lachrimatus est, & suscitauit eum. Patet ergo, quòd misericordia vera est charitatis effectus.

Sed dices, ergo omnes qui miserentur, sunt in charitate, quod tamen est falsum, quoniam multi prophani, & iniusti, & idolatrę compatiuntur alienæ miseriæ atq; subsidia prestãt, ergo misericordia non prouenit à sola charitate, sed potius ab unitate naturæ humanę, quoniam sicut naturaliter homo hominem diligit, sic naturaliter eius miseretur.

Ad hoc dico, quòd hic intendimus de vera ac perfecta misericordia, sicut & supra locuti sumus de vera & perfecta pace, & sicut negatum est posse inueniri veram ac perfectam pacem nisi inter bonos & fideles, sic dicendum est de vera misericordia. Vnde si qui mali videntur misericordes, potius dicendi sunt naturali pietate ac elementia pii & clementes, quàm vere & propriæ misericordes. Misericors enim propriæ est ille, qui propter Deum proximo compatitur, & ei succurrit si potest. Id autem prouenit ex charitate, qua proximum propter Deum, vt nosmetipsos diligimus.

Quantum ad quartum aduerte, quòd ad hoc, quòd alicuius misereamur tria requiruntur. Primo, quòd in eo possit inueniri malum siue miseria. Secundo quòd sit supposito distinctus à nobis, Tertio quòd sit aliquo modo nobis

inferiorem quàm dicimus sensualitatem, partem superiorem quam vocat animã inquinari, & miseriæ peccati subiacere.

Vnde ly. miserere animę tuæ, propriç exponendum est per ly curare, vt sit sensus, cura vt anima tua placeat Deo per sanctitatem. Eodem modo exponenda sunt dicta consimilia, vt est illud. Miserere pulchritudinis tuæ, idest, cura ne perdas pulchritudinem tuam, & illud, miserere iuuentutis tuæ &c.

Propter tertium aduerte, quòd cum misericordia ex amore charitatis erga proximum causetur, vt dictum est & amor sit virtus vnitiua, & coniunctiua, necesse est eum cuius miseremur esse nobis coniunctum, saltem in vnitate naturæ specifice, vt scilicet saltem sit homo, sicut enim non datur amicitia, nec charitas inter hominem & brutum, sic nec misericordia.

Licet enim doleamus de egritudine equi, aut canis, non tamen dicimur eius misereri, secundum ergo coniunctionis gradus, datur ordo in misericordia, ita scilicet, quòd qui nobis sanguine propinquiores sunt, prius ac magis sunt misericordia digni. Existimamus enim consanguineorum mala esse quasi mala nostra propria. Quod si qui ex consanguineis sunt adeò nobis iuncti, quòd sint pœnę vnum nobiscum, accipimus eorum mala esse mala nostra, & tunc sicut propriæ dolemus de malis nostris, sic de illis, & id seruatur inter patrem & filium.

Quantum ad quintum aduete, quòd debiles & timidi senes & sapientes, sunt natura misericordes. Iuuenes autem & temerarii, siue imprudentes, et audaces & superbi, sunt natura, et vt in pluribus misericordes, etiam secundum doctrinam Aristotelis in secundo Rethorice. Ad quorum euidentiam aduerte, quòd non solum ex dilectione qua diligimus eum cui compatimur, nec ex sola coniunctione quam habemus cum ipso, mouemur ad miser icordiã, sed ex estimatione qua appræhendimus & suademus nobis, nos ea mala pati posse, et illa ad nos ex eis trãsire, que patiunt alii nobis aut natura, humanitatis aut patria

aut ciuitate aut sanguine coniuncti. Propter hanc existimationem quæ vtiq; non est vana, senes & prudentes & debiles & timidi sunt natura misericordes. Considerant enim, & experientia & ratione se posse in mala illa incidere, quæ vident alios pati, ideò condolent, & si possunt eis succurrunt. At contra, iuuenes & imprudentes, & audaces, & superbi sunt natura immisericordes, quoniam existimant seducentes seipsos, nil mali, quod in aliis vident, se posse pati. Iuuenes quidem & imprudentes, quoniam innitentes vanæ spei, putant se contra omnia ardua posse præualere. Audaces autem, quoniam ira & furore agitati, nil mali timent, donec eis superuenerit, ex consequenti dum sunt ira agitati non miseretur. Vnde prouerbiorum cap. 27. dicitur, quòd ira non habet misericordiam nec erumpens furor, & impetum concitati spiritus quis ferre poterit? Superbi vero, quoniam se adeò fœlices reputant, quod nil mali existimant sibi posse contingere, ideo non tristantur de proximi miseria. Præterea reputant cæteros viles, & ex sua causa pati quicquid patiuntur, ideo existimant eos indignos misericordia. Diximus enim supra, quòd mala quæ ex voluntate nobis eueniunt, non prouocant nos ad misericordiam, sed ad indignationem & contemptum. Constat igitur quę hominum genera sint ex natura miserantia, & quę non.

Quantum autem estimata sit misericordia, & quam placita Deo, patet ex scripturis sacris. Nam Iacob. in epistola sua cap. 2. inquit. Iudicium sine misericordia fiet illi qui non facit misericordiam. Super exaltat autem misericordia iudicium, Quid proderit fratres mei, si fidem quis dicat se habere, opera autē scilicet misericordiæ non habeat? Nunquid poterit fides saluare eum? Si enim frater & soror nudi sunt, & indigeant victu quotidiano, dicat autem aliquis ex vobis illis, ite in pace calefacimini, & saturamini, non dederitis autem quę necessaria sunt corpori, quid proderit?

Iob cap. 6. Qui tollit ab amico misericordiam, timorem Domini derelinquit.

Pouerbiorum, cap. 14. Misericordia & ueritas præparant bona.

Et

Et cap. 15. Per misericordiam & fidē purgantur peccata. Matth. cap. 9. Misericordiam volo & non sacrificium.

Hæc de effectibus interioribus charitatis fraternæ dicta sint.

Nunc de exterioribus agendum est. Sunt autem præcipui tres, scilicet beneficentia, elemosyna, correctio fraterna.

Quantum ad beneficentiam de qua inquit Paulus ad Hæbreos cap. 13. Beneficentiæ & communionis nolite obliuisci, tria agenda sunt, primo quid sit, secundo, quòd est charitatis effectus exterior, tertio quis ordo in beneficentia seruandus est secundum rationem & diuinam legem.

Quantum ad primum aduerte, quòd beneficentia à benefacere prouenit. Benefacere autem, est alicui facere bonum, ergo beneficentia est alicui factio boni, & à beneficentia prouenit benefactor, beneficus, beneficiatus, beneficium. Sed aduerte, vt docuimus in lib. 9. Eth. Non omnis factio boni alicui meretur beneficentia vocari, nisi tria simul iuncta contineat; primo, quòd voluntariæ, secundo, quòd diligenter & vt decet, tertio, quòd gratia amici cui benefacit. Vnde si quis alteri benefacit, non gratia illius, sed gratia suiipsius, nec est beneficentia, nec ipse est beneficus. Sicut qui nutrit canem, non gratia canis, sed gratia sui proprii commodi, quoniam scilicet domum custodit. Est ergo beneficentia alicui factio boni voluntariè & decenter, gratia eius, cui benefit, & non sub spe retributionis, quoniam tunc quod datur, non beneficium sed mutuum arbitrandum est.

Quantum ad secundum aduerte, quòd non est intentio nostra probare beneficentia sub quacunq; ratione & respectu esse charitatis effectum, quoniam vt declarabimus potest diuersa ratione spectare ad iustitiam, ad misericordiam, ad liberalitatem, ad charitatem. Ad charitatem autem spectat, si proximo impendimus bonum, eo quòd diligimus Deum, & proximum propter Deum, & probatur sic. Beneficentia est actus amicitiæ, vt declarauimus in lib. 9. Ethicorū. Ex eo enim, quòd fortem diligimus, forti benefacimus, si odimus, malefacimus, sed amicitia qua diligimus Deum & proximum propter Deum est charitas, ergo bene-

ficentia

quantulum indigere. Video extraneum fame petire, obligor magis extraneo quàm patri benefacere. Remota autem hac imparitate, obligor magis mihi coniunctis successiue secundum ordinem coniunctionis. Et hæc est doctrina Augustini in 1. de doctrina Christiana, vbi inquit. Cum omnibus prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro locorum & temporum, vel quarumlibet rerum opportunitatibus constricti, tibi quasi quædam sorte iunguntur.

Tu tamen aduerte hanc regulam, scilicet magis coniunctis magis & prius benefaciendum est, tenendam & obseruandam esse in bonis ac personis priuatis, & non vbi comparatur bonum priuatum bono publico siue temporali siue spirituali, & persona priuata personæ publicè. Nam cum bonum publicum præponderet bono priuato, & publica persona, personæ priuatę, licet mihi conseruare ac defendere bonum publicum & personam publicam etiam extraneam, relicto bono priuato & persona priuata mihi coniuncta ac propinqua, verbi gratia sum in bello pro patria & habeo extraneum commilitantem mecum, & frater meus vt hostis venit pugnaturus contra patriam, teneor iuuare commilitonem, & relinquere fratrem, imo nocere illi vt hosti.

Quod si, id mihi licet pro bono publico temporali, longe magis vbi de spirituali ac diuino bono agitur, vt de pace inter fideles, de fide defensanda, de diuino honore. Hinc laudatur Phinees filius Eleazari filii Aaron, qui vt legimus Nume. capitul. 52. cùm vidisset virum Israelitem accedentem ad scortum Madianite coram Moyse & omni multitudine, accepto pugione ingressus lupanar, perfudit ambos in genitalibus, quoniam illic agebatur de diuino cultu & honore, propter hoc dixit Dominus ad Moysem: Phinees filius Eleazari filii Aaron sacerdotis, auertit iram meam à filiis Israel, quia zelo meo commotus est contra eos. Saul pro bono, & salute populi vt legimus in primo Regum capitul. 14. statuit occidere Ionathan filium suum, nisi populus obstitisset.

Patet

Patet ergo quomodo & in quo casu licet relinquere coniunctos & benefacere extraneo. Hæc de beneficentia dicta sint.

Quantum ad elemosynam quinq; agenda sunt, primo quid sit, secundo, quòd est actus charitatis & in quo sensu, tertio qui possint elemosynam facere, quarto de quibus bonis fienda sit, quinto quibus & quo ordine exhibenda est.

Quantum ad primum aduerte, quòd sic communiter diffiniri consueuit. Elemosyna est actus, quo aliquid exhibetur indigenti & compassione propter Deum.

Primo dicitur actus, nam quod Græce dicitur elemosyna, Latine dicitur miseratio. Constat autem miserationem esse actum, sicut & visio & auditio dicunt actum.

Secundo dicitur quo aliquid exhibetur indigenti, ly aliquid, stat pro aliqua re subleuatiua ac remotiua miseriæ, seu indigentiæ, vt vestimentum nudo, potus sitienti, cibus esurienti, medicina infirmanti, vnde si quis daret rem pœnitus non conferentem indigenti, non esset elemosyna, vt si florem, aut acum, aut baculum esurienti.

Tertio dicitur ex compassione, quoniam motiuum elemosynę est misericordia, quę vt supra diximus est alienę miseriæ in corde compassio. Vnde quodcunq; aliud moueat te ad dandum suffragium indigenti, non erit elemosyna formaliter, nec proprie. Sicut qui dat panem pauperculæ non ex compassione, sed ex concupiscentia. Concupiscentia enim non est ex sui natura motiuum ad elemosynam, sed ad luxuriam.

Quarto dicitur propter Deum, idest, quoniam diligimus Deum, & mandatum de cura proximi habenda recepimus, ideo propter Deum indigenti suffragium impédimus. Vnde quando quis aliud intendit, puta vanam gloriam aut retributionem, aut lucrum, aut deceptionem non est elemosina, nisi equiuoce.

Quantum ad secundum aduerte, vt scias quomodo est charitatis actus, quòd potest elemosina sub multis rationibus considerari, primo vt elicitur, própte & delectabiliter, & debita quantitate iuxta condecentiam miserantis, & indigentiam patienti, secundo vt ordinatur ad satisfaciendum

pro

pro peccatis, tertiò vt ordinatur ad diuinum cultum, quarto, vt prompte & delectabiliter, & vt decet elicitur propter Deum, & non alio fine.

Primo modo attribuitur liberalitati. Ipsa namq; ex. 3. Ethic. modificat ac frenat nimium ac excedente diuitiarum amorem, quo efficitur quis tenax & auarus, & quo elemosyna aut totaliter impeditur, aut non prompte, nec delectabiliter, nec decenter fit. Quoniam igitur liberalitas huiusmodi impedimentum remouet, ei attribuitur elemosyna, vt remouenti prohibens. Sicut & descensus lapidis remouenti columnam, qua detinebatur sursum.

Et in hoc sensu, vt legimus Eccle. cap. 7. admonetur, ac ortatur auarus ad elemosynam, vbi sic dicitur. Exorare & facere elemonsynam ne despicias. Ne dices. In multitudine munerum meorum respiciet Deus. Et offerente me Deo altissimo munera mea suscipiet, & cap. 14. Fili si habes, benefac tecum, idest, benefac tibi ipsi, & Deo dignas oblationes offer. Ante mortem benefac amico tuo, & secundum vires tuas porrigens da pauperi.

Secundo modo attribuitur iustitiæ, satisfactio enim actus est iustitię, vt declaratum est in. 5. Ethic. & quoniam ex scripturis sanctis ordinata est elemosyna ad satisfactionem pro peccatis, ideo vt sic est actus iustitiæ. Et in hoc sensu loquitur Thobias ad filium inquiens cap. 4. ex substantia tua fac elemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere, ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita esto misericos, si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impartiri stude, præmiū enim bonum, tibi thesaurizas in die necessitatis, quoniam elemosyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras, fiducia magna erit coram Deo elemosyna facientibus eam; & cap. 12. inquit Raphael ad Tobiam. Bona est oratio cum ieiunio, & elemosyna magis quàm thesauros auri recondere, quoniam elemosyna à morte liberat, & ipsa est quæ purgat peccata & facit inuenire vitam æternam.

Daniel post interpretationem somnii factam Nabuchodonosor

quis eorum quid proprii haberet, vt si Dominus dicat seruo. Quicquid lucratus fueris tali die pro singula hebdomada: tuum sit & libere, si pater dat filio centum ducatos dicens. Quicquid ex eis lucratus fueris tuum sit, si vxor à patre vltra dotem, alia receperit bona aut hæreditatem, si religiosus accipiat victum & vestitum à conuentu, & dicat ei prælatus. Quicquid tibi subtraxeris, dispensa ad placitum pro Deo, Secundo si eueniat casus extreme necessitatis, vt quando vniuersali penuria, pauperes mendicantes fame pereunt, & subsidium non inueniunt, tunc licet vnicuique alteri subiecto, & seruo, & filio, & vxori, & religioso, facere elemosynam, & accipere bona superiorum, quoniam in eo casu, bona non sunt superiorum, sed Dei, & ipsi non subiiciuntur in hoc superioribus, sed soli Deo. Nam licet bona temporalia data à Deo homini, sint hominis quo ad proprietatem, tamen quantum ad vsum & dispensationem, non solum debent esse illius, sed & aliorum qui egent.

Propterea, inquit beatus Basilius, si fateris bona temporalia tibi diuinitus prouenisse, an iniustus est Deus inæqualiter res nobis distribuens? Cur tu abundas, ille mendicat, nisi vt tu bonæ dispensationis merita consequaris, ille vero patientiæ meritis decoretur. Est panis famelici, quem tu tenes, nudi tunica quam in conclaui conseruas, discalciati calceus, qui apud te marcescit, indigentis argentum quod tu possides inhumatum, id est in terra desossum, quo circa tot iniuriaris, quot dare valeres.

Beato Basilio concordat diuus Ambrosius, cuius dictum habere in decretis distinctione 47. capitul. sicut, vbi inquit. Sed ait auarus, quid iniustum est si cum aliena non inuadant, propria diligentius seruo? O impudens, tu dicis propria, quæ ex quibus reconditis in hunc mundum detulisti?

Quando ingressus es in hanc lucem, quando de ventris matre existi, quibus facultatibus quæso, quibusque subsidiis stipatus ingressus es? Nemo proprium dicat quód commune est, id est tempore necessitatis, & indigentiæ communi-

communicandum est. Nunquid iniquus est Deus, vt nobis non æqualiter distribuat vitæ subsidia? vt tu quidem esses abundans, aliis vero deesset, & egerent. An idcirco magis quia & tibi voluit benignitatis suæ experimenta conferre, & alium per patientiæ virtutem coronare. Tu vero susceptis Dei muneribus & in sinum tuum redactis, nihil te reputas agere iniquum, si tam multorum subsidia vitæ solus obtinens; quis enim tam iniustus, tanquam auarus: quàm qui tam multorũ alimenta non in suum vsum, sed abundantiam & delitias facit. Neq; enim minus est criminis habenti tollere, quàm cum possis & abundas indigentibus denegare. Esurientium panis est, quem tu detines, nudorum indumen mentum est, quod tu recludis. Miserorum redemptio est & absolutio, pecucunia quam in terra defodis. Tantorum te ergo inuadere scias bona, quantis potes præstare quod velis. Patet ergo quorum sit facere elemosynam, & in quo casu cuilibet libere liceat.

Quantum ad quartum aduerte quod de propria substantia, & de his quæ quis iuste possidet agenda est elemosyna. Vnde Tobie cap. 4. ex tua substantia fac elemosynam, & Luc. cap. 12. Vendite quæ possidetis, & facite elemosynam, facite vobis saculos qui non veterascunt, & thesaurum non deficientem in cœlis. Ex quo sequitur, quòd de illicite acquisito per acquisitionem illicitam, quę ex natura sua est illicita, non potest fieri elemosyna, sed fienda est restitutio ei à quo acceptum est, & quoniam rapina & furtum & vsura sunt acquisitiones ex natuta sua illicite, ideo his modis acquisita, non possunt in elemosynam dari. Quod si dantur, danti non proderunt, quoniam non sunt ex eius substantia, sed potius proderunt ei à quo sublata sunt, quoniã sua sunt.

Aduerte, quòd dixi quę ex natura sua est illicita, quoniã si dicatur acquisitio illicita non ex natura, sed ex lege, quoniam scilicet lex prohibet huiusmodi acquisitionem, tale acquisitum non potest retineri ab acquirente, nec restituendum est danti. Vterq; enim contra legem agit, ideo dandum est indigentibus in elemosynam. Huiusmodi est acquisitum per Simoniam quã diuina lex prohibet, nam

in actis

in actis Apostolorum ca.8.cum Simon Magus peteret à Petro sibi pecunia vendi gratiam spiritus sancti, respondit ei Petrus pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimas pecunia possideri. Non est enim tibi pars neque sors, in sermone isto. Præterea, si acquisitio dicatur illicita, nõ ex natura nec ex lege, sed quia acquirit modo illicito, quod est peccatum, puta per fornicationem, potest de acquisito fieri elemosyna, quoniam & si fit inhoneste acquisitum, non tamen iniuste. Vnde meretricium potest meretrix in elemosynam erogare, non autem ad diuinum cultum, nec pro oblatione ad altare, propter sacrorum reuerentiam, fuit etiã diuina lege prohibitum. Dicitur enim Deutero.cap.23. non offeres mercedem prostibuli in domo Dei tui, & hoc præceptum est morale, quod semper manet. Constat ergo, ꝙ de proprio, & non de alieno, agenda est elemosyna, nisi adsit casus extreme necessitatis, nã vt diximus, tunc omnia sunt communia, nec sunt in potestate nisi domini vniuersalis, qui est Deus, & tunc licet mihi furari à diuite, & si sum in extrema necessitate cũ proximo, debeo mihi succurrere, & illi per elemosynam subuenire.

Quantum ad quintum aduerte, quòd ordo impendendi elemosynam proximo seruandus est, vt in charitate, & in misericordia diximus, ita scilicet, quòd magis coniunctis prius subueniamus si necessitatem patiuntur, & sic successiue vsq; ad inimicos, cæteris tamen paribus. Et hæc est Pauli doctrina, qui in prima ad Thimoteum cap.5.inquit. Si quis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. Et confirmatur per Augu.in l. 1.de doctrina Christiana, vbi inquit. Illi qui sunt nobis magis iuncti, quasi quadam sorte nobis obueniunt, vt eis magis subuenire debeamus.

Dixi cęteris paribus, quoniam non solum propinquitatis gradus, sed & sanctitatis, & communis vtilitatis ratio pensanda est, vt etiam dictum est supra de ordine seruando in beneficentia. Vnde sanctiori & vtiliori pro bono communi constituto in indigentia, etiam quòd non sit nobis propinquitate coniunctus, magis, & prius danda est elemo-

ſyna, quàm perſonæ nobis propinquæ. Quod intellige duobus ſeruatis, primo ꝙ ſanctior, & vtilior bono communi, ſit magis indigens quàm perſona propinqua. Secundo, ꝙ perſonæ propinquę non ſit nobis ſpecialiter cura commiſſa, vt excipiam patrem, & matrem, & filios, & vxorem. De quibus conſtitutis in indigentia debemus ſpecialem curam habere, aliis prætermiſſis, quales ſunt patruus auunculus frater conſobrinus. Cæteris igitur paribus, propinquioribus magis, & prius exhibenda eſt elemoſyna. Quod & confirmatur doctrina Diui Ambroſii, qui in primo de officiis inquit; Eſt illa probanda liberalitas, vt proximos ſanguinis tui non deſpicias, egere cognoſcas. Melius eſt enim vt ipſe tuis ſubuenias, quibus pudor eſt ab aliis victum depoſcere.

Sed dices, ſi magis coniunctis prius danda eſt elemoſyna, ergo prius ſibiipſi.

Reſpondeo, ſicut nõ eſt proprie miſericordia ad ſeipſum vt diximus, ſic nec elemoſyna, quæ eſt effectus charitatis, & miſericodiæ. poteſt tamen quis per quandam ſimilitudinem facere ſibi, & prius elemoſynam quàm aliis, ſi diſpenſat bona aliqua in perſona alterius. Puta Sortes dat mihi decem panes diſpenſandos in pauperes. ſi ego ſum pauper, poſſum mihi vice ſortis exhibere panem. nam quod faceret ſortes, ſi indigentiam meam cognoſceret, poſſum & ego vice ſortis, quoniam ordine charitatis, poſt Deum obliger diligere meipſum, & conſeruare.

Quibus autem danda ſit elemoſyna conſtat, ꝙ ſolis patientibus indigentiam. Motiuum enim eius eſt miſericordia, quæ non cadit niſi ſuper conſtitutum in miſeria, & defectu aut temporali, aut ſpirituali.

Quæ vero, & quot ſint genera elemoſynarum corporalium & ſpiritualium, pertractabimus in parte ſexta, in qua acturi ſumus de veris operibus Chriſtianis. Hæc de elemoſyna dicta ſint.

Quantum ad correctionem fraternam, vt ſcias quomodo eſt effectus exterior charitatis, quinque agenda ſunt, primo diſtinguendum eſt de ea, ſecundo quid ſit, tertio ad quos ſpectet, quarto quibus fienda ſit, quinto ſi regulariter

præce-

præcedere debet publicam denunciationem.

Quantum ad primum aduerte, quòd correctio cadit super peccatum ab aliquo commissum, vt remoueatur ab eo tanquàm nociuum. tribus autem modis potest huiusmodi correctio considerari, primo, vt est emendatiua peccati inquantum est nociuum ipsi delinquenti quo ad Dei offensam, propriamque damnationem, secundo vt est emendatiua peccati, non solum inquantum nocet delinquenti, sed etiam inquantum proximis, qui læduntur aut in re in persona aut in honore, vel qui scandalizantur, vel inquantum perturbatur publicum bonum, tertio vt est recta ratione ac debitis mediis exequenda. Si enim temerariæ, & indebitæ fiat, non emendatio, sed plerunque indignatio ac irritatio subsequuntur.

Primo modo ad charitatem spectat. Quoniam eiusdem virtutis est, procurare proximo bonum, & ab eo remouere malum nociuum, sicut eiusdem artis medicinalis est procurare infirmo salutem, & per conuenientia remedia amouere ægritudinem, sed procurare bonum proximo propter Deum, vt patet supra, est actus charitatis fraternæ: ergo remouere peccatum, & malum culpæ ab eo, quod fit per fraternam correctionem, est actus charitatis. Vnde in scriptura sacra, huiusmodi actus diuino tribuitur amori. Dicitur enim Prouerb. capitu. 3. Quem diligit Dominus corripit & quasi pater in filio complacet sibi. Et Apoc. ca. 3. Quos ego diligo, arguo & castigo. Et Paulus ad Heb. ca. 12. Quem enim diligit dominus castigat: flagellat aũt oẽm filiũ quẽ recipit.

Secundo modo est actus publicę ac ciuilis iustitiæ, quoniam ad ipsam spectat conseruare pacem & rectitudinem bene viuendi in ciuitate. Quod vtique fieri non posset, nisi corrigerentur ac punirentur deliquentes: & ideo institutæ sunt leges punitiuæ, vt declarauimus in lib. 5. Ethi.

Tertio modo est actus prudentiæ. Nam postquã decreuerit fortes admonere secrete proximũ suum de malo cõmisso vt pęniteat, & in futurũ caueat, excogitat quo tp̃e, quo loco, quibus verbis agẽda sit hmõi admonitio vt sit fructuosa: nã alio mõ admonẽdus est iuuenis, alio mõ senex. senex.n.

non est dure increpandus,sed vt pater obsecrandus. Vnde inquit Paulus primæ ad Thimot.cap.5. Seniorē ne increpaueris,sed obsecra vt patrem. Iuuenes vt fratres, an vt matres; Iuuenculas vt sorores in omni castitate. Talium autem circumstantiarum consideratio ad prudentiam spectat,quoniā vt declarauimus in 6. Ethicorum est recta ratio, & regula agibilium. Patet igitur quomodo correctio fraterna est actus charitatis,& quomodo non.

Quantum ad secundum aduerte,quòd vt est actus charitatis sic diffinitur. Correctio fraterna est secreta admonitio proximi deliquentis,cuius finis est ipsius emendatio,nō habens coactionem,sed simplicem adhortationem.

Primo,dicitur secreta admonitio,quoniam sic edocti sumus à seruatore Matth.ca.18. Si peccauerit in te frater tuus corripe eum inter te & ipsum solum, super quæ verba, inquit, Aug. Corripe ipsum inter te & ipsum solum, studens correptioni,parcens pudori. Forte enim præuerecundia incipit defendere peccatum suum,scilicet si publice arguis, & quem studes facere meliorem,facis peiorem. Præterea per ly secreta,distinguit fraterna correctio à publica, & ciuili, quæ est actus iustitiæ,ea namque corā pluribus agenda est, vt cæteri caueant,iuxta doctrinam Pauli primæ ad Thimo. ca.5.vbi inquit ad ipsum vt iudicem,& Episcopum. Peccantes coram omnibus argue,vt cæteri timeant.

Secundo,dicitur cuius finis est ipsa emendatio, quoniam cum sit remedium,& velut medicina contra delictum, sicut medicinæ corporalis finis est sanitas,sic ibi emendatio. Ex quo sequitur,ꝙ sicut medicus quàmdiu est in spe sanationis cessare non debet à medicamine. Si aūt sit extra spem,cessare debet,ne infirmitas aut grauior fiat,aut ex medicina mortem acceleret,sic in proposito, quādiu sumus in spe emendationis; cessare non debemus à fraterna correctione, aliter peccamus & agimus contra charitatem, si aūt sumus extra spem,cessare debemus ne forte peiores fiant,quos emendare curamus.Et hoc est diui Aug.doctrina in 1.de ciuitate Dei, vbi inquit,si propterea quisque obiurgandis & corripiendis malæ agentibus parcit,quia oportunum tempus inquiritur,

vel

vel eisdem ipsis metuit, ne deteriores ex hoc efficiantur, vel ad bonã vitam erudiendos impediant alios infirmos, & præmant atque auertant à fide, non videtur esse cupiditatis occasione, sed consilium charitatis.

Tu tamen aduerte, ꝙ etiam si nõ simus in certa spe emendationis, sed potius in dubio, cessare non licet, sicut nec medico, qui de infirmi salute dubius est. Quod si tunc cessamus, aut quoniam displicere nolumus, aut quoniã nobis timemur damnum temporalium, & huiusmodi timor præualeat charitati, peccamus mortaliter, si non præualet, peccamus venialiter, vt quando timor nos tardiores ac negligentiores reddit in corrigendo fratrem nostrum, non tamẽ proponimus omnino cessare, & pręcipue si constaret nobis de emendatione, & in huiusmodi tarditatem aliquando cadũt etiam viri probi ac iusti.

Tertio dicitur, non habens coactionem, sed simplicem ad hortationem siue repræhensionem. Et in hoc etiam distinguitur fraterna correctio à publica & iudiciali. Nam vt dictum est, cum fraterna ordinetur ad emendationem spontaneam, quando certi sumus proximum nostrum irritandum & perturbãdum esse, & in peiora ex indignatione labẽdum, cessare debemus, quoniã ordinata ad finem, tunc vane fiunt quoniam cessat ratio consequendi finem. Non sic autem est de correctione iudiciali, quoniam non ordinatur principaliter ad emendationem voluntariam delinquentis, sed ad cõe bonum, & habet vim ex lege coactiuam, nec prętermittenda est propter perturbationem, & displicentiam delinquentis, quoniam & si sponte emendari nõ velit, pęnis artandus est. Præterea, posito ꝙ se non emendet nec pęniteat, prouidetur saltem bono communi dum adimpletur legis iustitia, & pœna inflicta vni, retrahit exemplo alios a malo. Hac de causa peccat iudex si non condemnat reum, quoniam displicere non vult reo, vel quoniam videt ipsum impęnitentem. Non peccat autem in correctione fraterna, quę ordinatur ad spontaneam emendationem.

Quantum ad tertium aduerte, ꝙ correctio fraterna secreta, spectat communiter ad omnes, præcipuè aũt ad maiores,

 & sanctio-

& sanctiores. Minimè vero ad publicos peccatores.

Quod ad omnes côiter spectet cõstat ex eo, ꝙ est effectus charitatis. ergo sicut quilibet obligatur diligere proximum suum, & eius bonũ in ordine ad beatitudinem procurare, sic studere debet ab eo remouere malum culpæ, per quod declinat à via consequendæ beatitudinis. Hæc autem remotio fit per correctionem fraternam, ergo ad oẽs spectat. Quod confirmatur Ecclesi. cap. 17. Mandauit Deus vnicuique de proximo, & dicitur in dec 21. q. 3. c. Tam sacerdotes. Tam sacerdotes q̃ reliqui fideles oẽs, summam debent habere curã, de his qui pereunt, quatenus eorum redargutione corrigantur.

Quod ad maiores, quales sunt prælati, præcipue & specialiter spectet patet hinc, sicut qui tpalem aliquorũ curam habet, vt pater familias, debet in primis tpalia eis beneficia ꝓcurare, ita & qui aliquorum spirituale curam gerit, debet eis spiritualia beneficia impendere. Inter beneficia aũt spiritualia computatur sana doctrina, charitatiua correctio. Sunt. n. eleemosynæ spirituales, vt dicemus in parte sexta. Cum igitur prælatis cõmissa sit spiritualis cura subditorum, ad eos specialiter hęc correctio spectat, vnde & Seruator Ioann. ca. vltimo, mandatum dedit Petro, pasce oues meas, & Pau. mandauit Thimotheo secundæ ad Thim. ca. 4. Argue, obsecra, increpa, in omni patientia, & doctrina.

Quod ad sanctos ac probatę vitę q̃ maxime spectet, patet ex eo ꝙ in moralibus, vt docuimus in 9. Ethic. efficaciora sunt exempla q̃ verba, & sermones consentanei operibus maximam vim in correctione habent. Cum igitur viri probatæ vitæ sint delinquentibus vt specula munda, eorum correctio efficacior vtique erit. Hac de causa Pau. ad Gal. correctionem, & instructionem fraternam spiritualibus. i. probis commisit c. 6. dicens, fratres si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, huiusmodi instruite in spiritu lenitatis.

Quod ad peccatores minime pertineat, patet ex opposito proxime dicto. Sicut enim exempla probatę vitę vim maximam habent ad corrigendum proximi delicta, sic pessima exempla pręcipue maiorum prouocant ad delicta. Hac de

causa Seruator, Luc.cap. 6. reprehendit peccatorem volentem fratrem suum corrigere, & seipsum non emendat, vnde inquit. Quid vides festucam in oculo fratris tui, trabem aūt quę est in oculo tuo non consideras? Aut quomodo potes dicere fratri tuo, frater sine eiiciam festucam de oculo tuo, & ipse in oculo tuo trabem non vides? Hypocrita eiice primum trabem de oculo tuo, & tunc perspicies, vt educas festucam de oculo fratris tui. & Paulus eandem sequitur doctrinam ad Rom.capitu.2. cum inquit. Inexcusabilis es o homo omnis qui iudicas. In quo enim alterum iudicas, teipsum condemnas, eadem enim agis, quæ iudicas. & infra. Quid ergo alios doces, teipsum nō doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola, sacrilegium facis? Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras? Non ergo ad malos spectat corrigere deliquentē. Vnde & Diuus Aug. in libro de sermone domini in monte inquit. Accusare vitia, officium est bonorum virorum & beniuolorum, quod cum mali faciunt, alienas partes agunt. Cogitemus ergo cum aliquē reprehendere nos necessitas cogit, vtrum tale sit vitium quod nunquā habuimus, & tunc cogitemus nos homines esse, & habere potuisse vel tale quod aliquod habuimus, & iam non habemus, & tunc tangat memoriam communis fragilitas, vt illam correctionem non odio, sed misericordia pręcedat. Si autem inuenerimus nos in eodem vitio esse, non obiurgemus, sed congemiscamus.

Pręterea, ꝙ peccatoris non sit officium peccatorem corrigere constat ex triplici ratione euidenti.

Primo, quoniam ex peccato suo se indignum reddit, & præcipue si peccatum ab eo cōmissum sit maius quàm proximi peccatum: & hæc fuit intentio seruatoris, Luc.6. dum comparat peccatum corrigentis trabi, & peccatum correcti festucæ.

Secundo quoniam ex peccato suo, si sit graue & manifestum, sequitur scandalum in mente proximi qui corrigitur. Nō enim pp corrigentē pc̄tōrē ad emendationē mouet, sed

ad indignationem,dicens intra se,& aliquando aperte illud Luc.cap.4.Medice cura teisum.

Tertio,quoniam cum sit peccator, & nō constet ei quem corrigit, ꝙ à peccato se abstineat, videtur non ex charitate, sed ex sui ostentatione hmōi correctio,& ex superbia procedere,quasi seipsum iustum existimans.His igitur rationibus ad peccatorem non spectat proximum corrigere, nisi forte cū humilitate hortari eum vt simul pœniteant dicens,emendemus in melius,quæ ignoranter peccauimus.

Quantum ad quartum aduerte, ꝙ sicut correctio fraterna actiue sumpta,spectat communiter ad omnes,vt iam declarauimus,sic passiue sumpta conuenit omnibus,quoniam omnibus, scilicet æqualibus inferioribus & maioribus pro aliquo casu fienda est,sed diuersis circunstantiis,vt declarauimus.Et quidē,ꝙ omnibus fienda sit probatur. Correctio fraterna est charitatis effectus vt docuimos, sed charitas ad omnes vsq; ad inimicus extendenda est,vt supra docuimus, ergo & correctio fraterna quando speratur emendatio.

Quod autem diuersis circumstantiis, patet ex eo, ꝙ diuersi sunt gradus,& status,& ętates,ideo diuerse circunstantiæ obseruandæ sunt,verbi gratia, inferiores possunt acrius corrigi,æquales dulcius,superiores reuerentius.Vnde Paulus Thimoteo tradens regulam correctionis pro omni ætate inquit in 1.ad Tim.ca.5.seniorem ne increpaueris.i.verbis duris & irreuerenter ne correxeris, sed vt patrem obsecra,Iuuenes vt fratres,scilicet humaniter,an vt matres, scilicet cum dulcedine & honore. Iuuenculas vt sorores,scilicet verbis honestis. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt,super omnia autem maiores cum mansuetudine & reuerentia corrigendi sunt.Vnde Diuus Dionysius Demophylum monachum arguit, & repręhendit, vt videre poteris in epistol.8. quam ad Demophylum Dionysius scribit,declarans sibi ex diuinis eloquiis mansuetos semper placuisse Deo,& licet sacerdos corrigendus sit,non tamen furore & impetu & percussione,sed vt decet & reuerenter,cuius oppositum ipse Demophylus fecerat in correctionē cuiusdam sacerdotis,quem calce pcusserat,& de ecclesia eiecerat. Patet ergo quomodo

omnibus

omnibus correctio fienda, sed pro singulis personarum gra dibus debitis ac iustis circunstantiis.

Quantum ad quintum aduerte, quòd distingu ēdum est de peccato à proximo commisso, vt scias quādo obligamur correctioni fraternæ secretæ, antequàm denunciemus iudici, siue seculari, siue ecclesiastico, siue religionis Prelato. Tu igitur aduerte infrascriptas distinctiones.

Prima est, peccatum commissum à proximo meo, vel est contra me tantum, quia scilicet tantum nocet mihi, siue vni alteri tantum, sicut qui furatus est mihi librum, aut vni alte ri. Vel est contra me & alios, puta contra collegium aut ci uitatem, siue temporaliter, siue spiritualiter, sicut qui procurat supponere collegium sub aliena authoritate, aut ipsū destruere, vel qui molitur proditionem contra ciuitatem, vel qui seminat paulatim per conuenticula secreta hereses, & non approbatos modos viuendi.

Secunda est, peccata vtroq; modo prędicto commissa, vel sunt secreta vel publica, si publica, siue sint contra me solum, siue contra alios, possum statim denunciare, & non obligor præponere admonitionem secretam, quoniam non solum nocet mihi, sed etiam inquantum ad aliorū notitiam peruenit, nisi publice arguatur nocet aliis, prout scandalizantur, & videt non curari iustitia in delictis puniendis, & in hoc locum non habet dictum Euangelii, quoniā vt quan do publice peccat, non solum peccat contra me, sed etiam contta alios per scandalum, si secreta, vel tantum sunt contra me, vel contra alterum vnum solum, qui tamen nō scit se offensum, vel sunt contra multitudinem, aut ciuitatem aut conuentum, vt exemplum dedimus de procurante modis occultis contra collegium aut ciuitatem, & dolose per conuenticulos seminante hereses. Si primo modo, sic obligat me pręceptum seruatoris, vt omni denunciationi publice pręponam correctionem fraternam. Quod declaratur dū pliciter. Primo sicut medicus corporis si potest sanitatem confert egroto, quàm minime ipsum alterando aut abscindendo membrum. Sic frater corrigens fratrem si potest, debet ipsum corrigete quàmminime offendendo ipsum.

Minime

Minime autem offendit, si secrete admonet ipsum, quon iã Deus solus cognitor & testis est huiusmodi fraternæ correctionis.

Secundo, quoniam publica denunciatio de peccato occulto fieri non potest sine læsione famæ, sed sicut obligor propriam famam seruare, sic si possum, & eam, quę est proximi. Possum autem quãdiu peccatum est occultum, & non nocet aliis. Quare autem obliger propriam, & proximi famam seruare ratio est hæc, quoniam homo peccans amissa fama detrimenta quàm plura patitur, & temporalia, & spiritualia. Nã præ timore infamationis, q̃ plures à peccato se retrahunt, qui si se infamatos per publicã denunciationem viderint, veluti desperati in peccata sine freno ruunt, & sicut ante in occulto sic demum in publico peccare non verentur. Vnde Diuus Hierony. exponens illud, si peccauerit in te, &c. inquit. Corripiendus est seorsum frater, ne si semel pudorem amisserit, permaneat in peccato.

Præterea, cõtingit, ꝙ vno infamato q̃ plures infamantur, vt quando peccans est pars collegii. Nam si monachus infamatur, totum monasterium infamatur. Et ideo quando peccatum est occultum, & non est contra alios, sed contra te, vitanda est publica denunciatio, donec speratur emẽdatio per correctionem secretam. Quãdo autem infamato vno ex collegio, collegium ipsum infametur patet per Diuũ Augu. qui scribens ad plebem Hypponensem inquit. Cum de aliquibus qui sanctum nomen profitẽtur aliquid criminis, vel falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt, vt de omnibus hoc credatur.

Si sunt secreta, & tamen sunt contra multitudinem aut collegium aut ciuitatem, vt exemplum dedimus, expedit statim denunciare, vt cõe nocumentum impediatur, nam si correctio fraterna præcederet, & correctus simularet se pęnitentem, nec vltra processurum, crederetq; illi corrigens, posset de facili consequi malum intentum suum in perniçiem populi aut collegii, ideo in hoc non est necesse correctionem secretam præcedere denunciationem. tunc enim non esset ordinata charitas, qua obligor publicum bonum prępon̈ere

bono

bono priuato. Patet igitur quomodo, & quando correctio fraterna præcedere debet denunciationem. Et aduerte, ꝙ in peccato secreto, in quo nõ imminet nocumentum aliorum, vt diximus, est de præcepto seruatoris. Nec potest me obligare ad oppositum iudex humanus, siue sęcularis, siue ecclesiasticus, neq; per iuramentum, neq; per pręceptum, neq; ꝑ excõmunicationem, neq; per cõminationem pęnę, nisi aliqua pateant sibi indicia, puta infamia aut aliquę suspitiones rõnabiles. Non enim est iudex occultorum, sed Deus cui omne cor patet, & quem nullum latet secretum. Quod si in occultis iudex præceperit, peccat ipse præcipiens, & peccat subditus si ei obedierit, quoniam diuinum præceptum præponderat humano, ideo Deo magis obediendum q̃ hoibus. Vnde & seruator Matth. cap. 15. reprobat phariseos dicens. Quare vos trãsgredimini mandata Dei, ꝑꝑ traditiones vr̃as?

Sed dices, vr̃ Aug. in regula tenere oppositũ. Vult enim ꝙ peccator anteq̃ aliis demõstretur præposito ostendatur. Cõstat aũt, ꝙ prępositus est iudex qui dicit̃ ecclesia, secundũ illud Mat. c. 18. Si te nõ audierit, dic ecclesiæ. i. ꝑlato. ergo, &c.

Respondeo, Diuus Aug. vt humanissimus medicus intendit sic procedẽdum in correctione deliquentium secretorũ, primo admoneatur secrete iuxta mandatum seruatoris, qui si non audierit te confratrem suũ, dicas præposito non vt iudici, sed vt maiori, & sanctiori, qui sicut tu corriget eũ secrete. Existimat enim Diuus Aug. correctionem secretam prælati fore efficatiorem, eo ꝙ vt diximus supra ad prælatos, vt maiores, & sanctiores speciali nõ spectat hæc secreta correctio, iuxta doctrinã Pauli quam supra allegauimus. ꝙ, si nec te prius, nec ꝑlatum vt pr̃em, & non vt iudicẽ audierit, tunc parandi sunt testes si possunt haberi, & ꝓcedendũ ad publicam denunciationẽ coram ꝑposito, vt iudex est, & sic patet ꝙ Diuus Aug. nõ aduersatur diuino præcepto, sed efficaciorem modum stante charitatis ordine inuenit in corrigendis delictis præcipue in religione. Hæc de correctione fraterna dicta sint, & hic terminat̃ cõsideratio de charitate, & de eius effectibus interioribus. s. gaudio pace & misericordia, & de exterioribus. s. bñficẽtia elemosyna & correctione fraterna:

& hic

& hic terminatur caput ſeptimum tertii tractatus, qui eſt de diuina & Chriſtiana charitate.

Capvt octavvm.

IN octauo cap. ordo doctrinæ exigit, quòd pertractemus de oppoſitis charitati & eorum effectibus, nam & ſupra actum eſt de fide, & ſpe, & earum oppoſitis. Acturi igitur de prædictis in hoc cap. ſex conſiderandum eſt. Primo de odio, quod charitati quę eſt dilectio directe opponitur. Secundo de oppoſitis effectibus, qui opponuntur effectibus intrinſecis & extrinſecis charitatis, vt gaudio opponitur accidia, & inuidia paci diſcordia. Miſericordiæ non eſt aſſignatum, nec denominatum oppoſitum, ſed poteſt dici duricies cordis. Beneficentiæ autem quam ſupra docuimus eſſe exteriorem charitatis actum, opponitur ſcandalum. Elemoſynę vero & correctioni fraternę, non aſſignantur particulares effectus oppoſiti, quoniam & elemoſyna & correctio fraterna, ſpecies ſunt beneficentiæ. Vnde offenſio quæ opponitur beneficentiæ opponitur ex conſequenti elemoſynæ & correctioni fraternę. Sufficiet igitur in hoc capite agere de odio, de accidia, & inuidia, de diſcordia, & ſcandalo.

Quantum ad odium quatuor agenda ſunt. Primo, quid ſit. Secundo, quod ſit eius obiectum vt opponitur charitati. Tertio, vnde oritur. Quarto, quale peccatum ſit.

Quãtum ad primũ aduerte, ꝙ cum amor & odium ſint, formaliter oppoſita, per oppoſita debent diffiniri. Eſt aũt inclinatio amor ſiue cõuerſio, ſiue complacentia voluntatis in bono cognito, ſiue in eo, ꝙ exiſtimatur bonum. Ex oppoſito ergo, odium eſt auerſio, ſiue diſplicentia volũtatis in malo apprehẽſo, ſiue in eo, quod exiſtimatur malum, etiam, ꝙ eſſet in ſe bonum, & iſte quidem diffinitiones verificantur de amore, & odio vniuerſaliter & abſolute ſumptis, vt videre poteris in ſecundo Ethic. tract. 2. cap. 1. vbi ordinauimus paſſiones appetitus ſenſitiui. Si autem vis ſcire quid ſit odium, vt opponitur charitati, aduerte, quòd ſicut charitas eſt amicitia inter Deum & hominem, vel inter homi-

nem

nem & proximum suum in ordine ad Deum, fundata super communicationem æternę beatitudinis, sicut supra docuimus, sic odium ei oppositum est inimicitia inter Deum & hominem & econuerso, fundata ex parte Dei super culpam, ex parte hominis, super Deum punientem, vel non largientē sibi bona iuxta desideriū, & interoiem ac proximū suum, fundata super offensam aut quoniam impeditur bonum appetentis. Pro quorum declaratione, aduerte, quòd sicut homo placens est Deo & carus, quia secundum rationem, ac diuinā legem viuit, sic Deo displicet, quia contra rationem & legem diuinam viuit, & in hoc stat malum culpę & iniquitatis, & quoniam propter culpam, & iniquitatem homo displicet Deo, ideo dicitur Deum odisse hominem, non vt hominem, sed vt peccatorem. Vnde Psalm. Odisti omnes qui operantur iniquitatem. Ex parte autem Dei aduerte, quòd sicut Deus homini placet inquantum summum bonum est, & ei largitur, esse, viuere, corporis & animæ & fortunæ bona, & æternam beatitudinem, sic ex opposito ei displicet, inquantum leges punitiuas pro culpa instituit, & æternam miseriam perseueranti in peccato; & inquantum iuxta desiderium suum, non largitur ei bona, sed mala, puta egritudinem, paupertatem, ac pœne innumeras calamitates, reputans hæc non conferri sibi in bonum, sed in malum, & hęc displicentia est odium hominis contra Deum oppositum charitati. Ex parte autē hominis respectu proximi, aduerte, ꝙ sicut proximus placet tibi, & tu places illi qñ est mutua bonorū largitio aut auxiliū, vel qñ non est mutuum impedimentū, nec ex altera parte in bono consequendo, sic ex oppositis oritur mutua displicentia vel ex altera parte, & hæc displicentia odium fraternū dicitur, sicut placentia charitas fraterna. Constat igitur quid sit odium absolute sumptum, & vt opponitur charitati.

Quantum ad secundum non est immorandum. Nā cum opponatur charitati, sicut illa primo est erga Deum, & secundo erga proximum, sic odium ei opositum primo est contra Deum, modo quo exposuimus, secundario contra proximum, & de vtroq; testem habemus scripturam. De

odio contra Deum: Ioannis ca. 15. Qui me odit, & patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt me & patrem meum, sed vt impleatur sermo qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis. De odio contra proximum Genesis cap. 37. fratres Ioseph oderant eum, nec poterant ei quicquam pacifice loqui: Psal. In quo odio oderunt me, & iterum, sermonibus odii circundederunt me. Quod autem Deus homines propter peccata, & non propter naturam odio habeat, passim scriptura testatur, vnde Dauid in Psalm. iniquos odio habui. Odisti omnes qui operantur iniquitatem: Eccles. capi. 5. Altissimus odit peccatores: Sapientiæ cap. 14. simili sunt odio deo impius & impietas.

Quantum ad tertium aduerte, quòd apud sacros doctores inuenimus odium procedere & oriri ex ira & inuidia, ex ira quidem secundum diuum August. qui inquit in regula. Lites aut nullas habeatis, aut quamcelerrime finiatis, ne ira crescat in odium: & trabem faciat de festuca, & hominē faciat homicidam: qui enim odit fratrem suum homicida est. Ex inuidia autem secundum diuum Gregorium in lib. 31. moralium, qui inquit. Ex inuidia oritur odium. Quod constat Gen. cap. 37. de fratribus Ioseph: qui videntes eum a patre supra omnes eius filios a mari, inuidebant ei: & ex inuidia oderant ei. ex eadem radice ortum est odium Iudæorum contra Christum. Vnde Matth. cap. vigesimoseptimo, dicitur ꝙ Pilatus sciebat Iudæos per inuidiam tradidisse sibi Christum.

Vt igitur scias qua ratione oritur ex inuidia, & qua ex ira: aduerte ꝙ inuidia est tristitia & dolor de bono alieno. verbi gratia quia tristor ꝙ Sortes sit honoratus & ego nō: vel quia carius populo & ego non, vel quia diues & ego pauper, vel quia ex arte sua lucratur & ego non, ideo ei inuideo. Ex hac tristitia displicet mihi bonum quod habet, non quia bonum sed quoniam malum est mihi Sortem tale bonū habere. Sum enim pauper aut inhonoratus, aut non gratus, quæ sunt mihi mala, quibus carerem, si bona quæ ipse habet: ego haberem.

Hæc

Hæc autem displicentia de bono huiusmodi: quod est mihi malum est odium, displicet. n. mihi tale bonũ & sortes habens illud. Vnde sicut amor est cõplacẽtia in bono vel in existimato bono: sic odiũ quod amori opponitur est displicẽtia de malo uel de eo ꝙ inuidẽs reputat sibi malũ, etiã ꝙ in se & proximo sit bonum:& sic patet qũo odiũ ex inuidia oritur.

Quomodo autẽ causetur ex ira aduerte. Ira insurgit ex malo illato, propter quod desideramus retorquere malum in inferentem. Hinc accẽdimur ex appetitu vindictę ex quo malo illato & appetitu vindictæ desideramus malum inferre proximo: vel saltem priuari bono suo secundum mensuram, puta ꝙ priuetur tali bouo uel tali: vel pro tanta quantitate,& id appetimus per iram. Quòd si ira ipsa non terminatur, sed paulatim incrementum accipiat, transit in odium: ita quòd odium ad iram comparatur, sicut fructus malus ex radice firmata & aucta, & tunc non distinguitur odium ab ira ex parte mali effectus nisi in hoc, quòd per iram nondum firmatam volumus malum proximi sub aliquo termino, puta quòd aliquantulum depauperetur aut infirmetur, aut percutiatur. Per iram autem firmatam quæ transit in odium, volumus proximum absolute priuari omni bono suo, scilicet diuitiis honore salute uita. Hinc est quòd Ioannes in prima epistola cap. 3. inquit. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est, quasi dicat, sine mensura desiderat exterminium fratris sui,& Iudæi odientes Christum non potuerunt saciari nisi per mortem eius. Vnde seruator noster ostendere uolens, finem odii esse mortem & exterminium proximi, inquit Luc.cap.vigesimoprimo. Trademini autem à parentibus,& cognatis,& fratribus, & amicis,& morte afficient ex uobis. Et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Patet igitur quomodo diuersa ratione odium oritur ex inuidia & ex ira, ex inuidia quidem quoniam est tristitia boni alieni, ex qua tristitia & bonum alienum, & possidens displicent, & odio redduntur inuidenti. Ex ira autem quoniam si firmata & ueterata fuerit, causat desiderium uniuersalis destructionis proximi, & hæc est odium, vt declarauimus.

Quantum

Quantum ad quartum aduerte,quòd cum odium opponatur charitati,& charitas ſit maior virtus ceteris omnibus, vt declaratum eſt ſupra, videtur odium eſſe maius, ac grauius peccatum cœteris, vt igitur ſcias quomodo eſt grauius, & quomodo non, aduerte,quòd aliud eſt loqui de odio quo quis odit Deum, & de odio quo quis odit proximum.Nam primo abſq; diſtinctione grauiſſimum eſt omnium peccatorum,& probatur ſic,quod opponitur optimo eſt peſſimum, ſicut inter omnia mala, mors eſt peſſima, quæ priuat optimo,id eſt vita. Sed amor Dei eſt quid optimum & ratione obiecti, & ratione meriti, & ratione premii, ergo odium Dei eſt quid peſſimum.

Præterea,grauitas peccati graduatur ex auerſione à Deo, ita, ꝙ vbi eſt maior auerſio, ibi peccatum eſt grauius, ſed in odio Dei huiuſmodi auerſio maxima eſt. Nam in cæteris peccatis eſt tantum participatiue, ibi autem eſt per ſe, ex conſequenti eſt maxima, ſicut quod eſt per ſe lucidum, & non per participationem eſt maxime lucidum, vt patet de ſole. Quod autem in cæteris ſit participatiue, ibi vero per ſe declaratur ſic. Qui furatur aut fornicatu,r intendit inordinatam vtilitatem, aut delectationem, cui annexa eſt auerſio à Deo,quoniam agit contra legem Dei. Qui autem odit Deum, non intendit aliud quàm refugere Deum, & ſe ab eo auertere,ergo in ceteris peccatis auerſio à Deo eſt conſequenter, in odio autem Dei eſt primo & per ſe, ergo eſt grauiſſimum peccatorum.

Vt autem ſcias quomodo odium proximi grauiſſimum eſt inter omnia peccata commiſſa contra eum, diſtingo ſic, peccati commiſſi contra proximum grauitas poteſt graduari ex duobus. Primo ex nocumẽto illato. Secundo ex deordinatione voluntatis ipſius odientis, primo modo non eſt grauiſſimum, magis enim nocet proximo qui furatur rem ſuam ſibi pro vita neceſſariam, vel qui vulnerat eum, vel occidit, quàm qui odit eum. Secundo autem modo reputatur grauiſſimum,eſt enim malus actus interior voluntatis deordinate, à qua vt à prima radice omnis actus exterior recipit malitiam. Nam ſi actus exteriores contra proximum eſ-

ſent

sent inordinati,& tamen procederent à voluntate ordinata, non essent peccata, vt si quis ignoranter aut zelo iustitiæ aliquè occidat, videtur actus malus,& tamen in veritate non est malus, quia non est à radice mala,idest a mala & deordinata voluntate. Quoniam igitur odium est actus interior, & procedit à deordinata voluntate,vt radice omnis peccati, ideo vt sic odium est grauius peccatum cæteris peccatis exterioribus commissis contra proximum. Nam vt legimus prouerbiorum cap. 10. odium suscitat rixas, vniuersa delicta operit charitas,quasi inferat,sic odium oppositum charitati, causat omnia delicta, ex consequenti ratione huius casualitatis est grauissimum inter peccata commissa contra proximum. Hæc de odio dicta sint.

Post odium iuxta ordinem supra positum agendū esset de accidia & inuidia quæ opponuntur gaudio, quod est effectus interior causatus à charitate vt supra docuimus. Verum quia computantur inter septem peccata capitalia, de quibus infra particularem considerationem acturi sumus, scilicet in parte tertia huius nostri operis, ne coacti simus repetere, & vt ordinatior sit hæc nostra doctrina, ideo nunc pertransibimus.

Post accidiam & inuidiam agēdum est de discordia quæ opponitur paci, quam supra docuimus esse secundum effectum interiorem charitatis. De discordia igitur circa ipsam tria consideranda, primo de ipsa in se, secundo de eius primo effectu qui dicit contentio, tertio de eius secundo effectu procedente ab illa mediate primo,& dicitur scisma, cui associantur rixa & seditio & bellum. Et aduerte, quòd discordia proprie est in mente, siue in uoluntate. Contentio autem in ore, & scisma rixa & seditio & bellum in opere.

Quantum ad discordiam duo videnda sunt, primo quid sit, secundo quando est opposita charitati, ita quòd non stat simul cum charitate, & quando non est opposita, & hinc tibi constabit, quando est peccatum mortale,& quando non.

Quantum ad primum aduerte, quòd cum discordia opponatur concordiæ, per contraria his quæ in concordiæ diffinitione posuimus supra,diffinienda est.Tu igitur aduerte,

quia concordia dicit vnionem siue indistinctionem cordium, .i. voluntatum consentientium siue tendentium simul in aliquod bonum Dei siue proximi, & concordia vt sic, est ipsa pax quam supra ostendimus esse intrinsecum effectũ charitatis, quæ non est nec esse potest in malis. Ergo discordia directe opposita concordiæ est diuersitas cordium.i.voluntatum dissentientium in aliquo diuino bono. seu bono proximi, in quo vniri ac conuenire deberent. V. G. Sortes intendit salutem proximi, Plato autem intendit mortem.vel sic, Sortes intendit honorem Dei: Plato autem intendit blasfemiam. Et aduerte quòd dicitur diuersitas voluntatum ad differentiam diuersitatis opinionum, quæ vt docuimus supra agentes de pace, non frangunt charitatem neque amicitiam neque pacem, vt illic videre poteris, & iam de hoc locuti sumus in lib.9. Ethicorum. Constat igitur quid sit discordia vt opponitur paci Christianæ: quod dico quoniam non intendo hic loqui de discordia quocunque modo sumpta, vt accidit inter vulgares & mechanicos, & mulierculas & insensatos, sed vt spectat ad Christianam religionem. nam & de concordia & pace in eodem sensu supra pertractauimus.

Quantum ad secundum vt scias quando discordia charitatem frangit, & quando non: aduerte quòd discordia est quę concordiam aufert & remouet. potest autem concordia remoueri per discordiam dupliciter, primo per se, secundo per accidens, per se quidem remouetur quando ex proposito & intentione tollitur: id contingit quando quis scienter & deliberate dissentit & non vult assentire bono diuino aut bono proximi, cui ex dictamine rationis & diuina lege obligatur assentire, verbi gratia, Sortes non vult assentire peccata esse sacerdoti confitenda sed solum Deo: Plato autem assentit. Hæc est discordia per se tollens concordiam circa diuinum bonum & salutem proximi. Per accidens autem remouetur quando quis præter intentionem & potius inscienter non assentit ei cui debet assentire, verbi gratia, Sortes & Plato conueniunt in hoc quòd Deus super peccata est placandus, sed dissentiunt in modo, quoniã vnus

vnus tenet Deum placandum eleemosyna & non oratione: alter autem tenet oppositum. Primo modo est peccatū mortale & non stat cum charitate, quoniam est directe & per se contra bonum diuinum & bonum proximi. Et in hoc sensu, scriptura sancta discordiam ac dissensionem reprobat & maledicit. Vnde prouerbiorum cap.6. sex sunt quæ odit dominus, & septimū detestatur anima eius: Oculos sublimes, linguam mendacem, manus effundentes sanguinem innoxium, cor machinans cogitationes pessimas, pedes veloces ad currendum in malum, testem fallacem proferentē mendacia, & eum qui seminat inter fratres discordias. Et Pau. primæ ad Cor.cap.14. Non.n.est Deus dissensionis sed pacis, sicut in omnibus ecclesiis sanctorum doceo. Et Paulus ad Gala.cap.5. inter opera carnis quæ prohibent nos à regno Dei connumerat dissensiones. Inquit.n. Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt fornicatio, immundicia, impudicitia, luxuria, idolorum seruitus, veneficia, inimicitię, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, inuidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, & his similia, quæ prædico vobis sicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. Secundo autem modo non frangit charitatem, nec est peccatum saltē mortale, nisi adsit error circa ea quæ sunt fidei, aut necessaria ad salutem, aut proponat homo nolle recedere absolute a tali opinione. & quidem ꝙ non frangat charitatem patet ex eo, Paulus postquam conuersus est semper fuit in gratia & charitate: sicut sibi Christus reuelauerat secundæ ad Corin. cap.12. cū dixit ei, Paule sufficit tibi gratia mea. & tamen vt legimus in actis Apostolorum cap. 15. inter Paulum & Barnabam facta est dissensio, adeo ꝙ recesserunt ab inuicem. Verum quia non fuit dissensio voluntatum circa bonum diuinum nec circa bonum proximi, sed fuit opinionum, non tamen circa necessaria saluti, ideo non perdiderunt charitatem: sic nec multi doctores, quia varia & contraria sentiunt in expositione scripturæ, & in legibus, & in casibus conscientiæ. Patet igitur quomodo & quando discordia est contra charitatem & peccatum graue & quando non.

Et aduerte, quod diſcordia aliquando non eſt peccatum nec mortale nec veniale, immo bona, & meritoria ei qui nititur eam facere inter concordes in malo. nam vt diximus in 7. Ethicorum, ſicut amicitia bona eſt inter bonos, ſic mala eſt inter malos; eo quòd congregati magis nocent, ſic & de concordia dicendum eſt. Propterea Paulus in actis Apoſtolorum cap. vigeſimotertio, benefecit diſcordias ſerere inter Saduceos, & Phariſeos. Concordes enim erant in malo, ſcilicet ad deſtruendum fidem Chriſti, & perſequendum eius prædicatores Apoſtolos. Et hanc diſcordiam approbat Seruator noſter Matth. cap. 10. cum inquit. Nolite arbitrari quia venerim pacem mittere in terram, nō veni pacem mittere, ſed gladium, vt ſcilicet non concordent in malo. Hac de cauſa non approbat pacem mundi, quæ vt in pluribus eſt in malo. Vnde inquit Ioannis ca. 14. pacem meam do vobis, non quomodo mundus dat; ego do vobis. Hæc de diſcordia oppoſita paci; dicta ſint.

Quantum ad contentionem, quæ immediate ex diſcordia voluntatum oritur, duo agenda ſunt, primo quid ſit: ſecundo ſi eſt, & quando contra charitatem, ex conſequenti peccatum graue.

Quantum ad primum aduerte, quòd contentio eſt contrarietas locutionis ad impugnandum alterius ſententiam. Vnde aduerte, quòd contentio deriuatur à contra tendere, tendit autem contra eum, qui diſcordat in voluntate contra proximum, quando verbis contradictoriis, aut contrariis impugnat dicta proximi, quibus manifeſtat conceptum, & voluntatem ſuam. Hæc quidem ratio ſiue diffinitio competit contentioni vniuerſaliter ſumptæ: ſiue ſit ſermo de diuinis, ſiue de philoſophia, ſiue de quacunque arte aut negotio. Verum quia hic non eſt intentio noſtra loqui de ea abſolute, ſed vt oritur ex diſcordia voluntatum, quæ opponitur paci, quæ eſt effectus charitatis, ideo inueſtigandum eſt quid ſit huiuſmodi contentio vt reprobatur tanquam malum a diuina, & Chriſtiana philoſophia morali.

Tu igitur aduerte, quòd contentio in prædicto ſenſu ſecundum Diuum Ambroſium in libro de officiis, eſt impugnatio

natio veritatis, cum confidentia clamoris. Primo dicitur impugnatio veritatis, ad differentiam impugnationis falsitatis, quoniam licet huiusmodi impugnatio dicatur conten tio, pro quanto impugnans falsitatem contrariatur verbis defendenti falsitatem, non tamen est contentio contraria paci & charitati, immo laudabilis & meritoria. Hac conten tione vsus est Moyses contra populum in deserto, vt diuinum honorem defenderet. Hac vtebatur seruator contra phariseos. Hac Paulus contra pseudo apostolos. Hac martyres contra tyrannos. Hac quottidie viri probi contra discolos. Non igitur hæc est opposita paci, & charitati.

Præterea dicitur impugnatio veritatis ad differentiam inquisitionis veritatis, vt in disputationibus, & congressu tem ptatiuo, vt contendit magister cum discipulo. Talis namq; contentio dummodo debita fiat acrimonia, & sine astantiũ scandalo, non est reprehensibilis nec contriatur charitati: & in hoc sensu intelligendum est illud Iob cap. 39. dum inquit. Numquid qui contendit cum Deo, tam facile conquiescit? idest qui disputat cum Deo. Vnde subdit, nam qui arguit Deum, debet respondere ei.

Secundo, dicitur cũ confidentia clamoris. Hæc est enim proprietas impugnantium veritatem, qui student clamoribus, & conuitiis astruere falsitatem. Sicut amici Iob qui multiplicatis vanis sermonibus, & conuitiis contendebant cum eo. Vnde Iob cap. 19. dicit ad eos, Vsquequo affligitis animam meam? & atteritis me sermonibus? En decies cõfunditis me, non erubescitis opprimentes me. Nempe si ignoraui mecum erit ignorantia mea. At vos contra me eri gimini, & arguitis me opprobriis. Eodem modo contendebant pharisei cum cæco nato sanato à seruatore nostro Ioã nis cap. 9. Qui tandem ad conuitia conuersi dixerunt ei, Tu totus in peccatis natus es, & doces nos? Constat igitur quid sit contentio quæ paci & charitati opponitur, & ex discordia voluntatum ortum habet.

Quantum ad secundum vt scias quando est peccatum, & quando non, & quando graue & quando non, aduerte, quòd cum contentio sit impugnatio veritatis, talis impu-

pugnatio potest tribus modis fieri, primo naturaliter, secundo formaliter, tertio virtualiter.

Materialiter quidem sic, quando quis impugnat veram conclusionem, & scit eam esse veram, non vt impugnet, & destruat sed vt temptet, quomodo sustinens eam, sit aptus sustinere, & vt arguendo ingenium exerceat, hoc modo quotidie in disputationibus veris theologi contendunt de conclusionibus veris theologicis, & nisi adsit inordinatus appetitus gloriæ, aut confundendi proximum siue arguentem, siue respondentem, nullum est peccatum, sed actus laudabilis, vt iam diximus.

Formaliter vero, quando quis scit conclusionem esse veram, & intendit eam impugnare, vt destruat eam, & oppositum suadeat, sicut facit hæreticus, & hoc est peccatum graue ac mortale. Computatur enim in hoc sensu inter opera carnis ab Apostolo ad Gala. cap. 5. quæ prohibent nos a regno Dei.

Virtualiter autem, quando quis aliqua proposita impugnare intendit, & subuertere, non curans siue vera, siue falsa sint, & posito quòd sint, & sciant esse vera, & non intendunt ea impugnare vt vera, intendunt tamen ea impugnare, vt deprimant proximum ea docentem, & vt eneruent authoritatem eius, vt ipsi sapientiores ac meliores reputentur, & hoc modo quidam annunciabant cum veritate Christum, sed mala intentione, quoniam contendebant cum Paulo vt deprimerent eum. Vnde de his scribit ad Philip. cap. 1. in hæc verba. Quidam quidem & propter inuidiam, & contentionem. Quidam autem propter bonam voluntatem Christum prædicant. Quidam ex charitate scientes quoniam in defensione Euangelii positus sum. Quidam autem ex contentione Christum annunciāt non sincere. i. non bona intentione existimantes se præsurā suscitare vinculis meis. Quid enim dummodo siue per occasionem, siue per veritatem Christus annūcietur? & in hoc gaudeo, sed & gaudebo. s. ꝙ Christus annuncietur, non tñ gaudeo ꝙ non sincere. Scio enim quia hoc proueniet mihi ad salutem per orationes vestras, scilicet quòd mala eorum

intentio cedet in bonum meum; Et hoc tertio modo contentio est peccatum mortale, quoniam paratus est impugnans siue verum sit siue falsum quod impugnant, persistere in impugnatione, non curans offendere Deum, nec proximum in huiusmodi impugnatione. Si autem sciat esse verum, & contentiose annunciet esse verum, tamen mala intentione vt deprimat proximum: sicut contendebant illi de quibus Apostolus loquitur, peccant mortaliter, quoniam ex inuidia, & contra charitatem proximi sic contendunt.

Sed dices, si peccant mortaliter, quare Paulus gaudet de eorum prædicatione?

Respōdeo, gaudet de obiecto veræ prædicato, id est Christo, sed non gaudet de modo, vt dixi, quoniam ex inuidia sic prædicabant.

Tu tamen aduerte, ꝙ ad hoc quod impugnans formaliter aut virtualiter veritatem peccet mortaliter, oportet veritatem illam esse de bono diuino, aut de euidenti bono proximi, aut de moribus, aut de iustitia siue priuata, siue publica. Nam si sit veritas circa indifferentia aut leuia, puta quod elementa sic situantur, quod festuca residet in terra &c. non erit peccatum graue, nisi forte ex modo scandaloso: & nisi ex fine. Accidit enim contentionem sicut discordiam incipere a paruis & terminari ad magna & damnosa, vt declarauimus in politicis. Et hac de causa seruator noster Lucæ cap. 22. reprehendit discipulos, qui contendebant quis eorum videretur esse maior, quoniam & si non contenderent impugnantes veritatem, contendebant tamen inordinate & vt imperfecti de eo quod non erat contendendum, scilicet de maioritate, ideo venialiter peccabant, & Christus humanissime ac paterno affectu reprehendit, non duro sed suaui sermone. Constat igitur quomodo, & quando contentio est peccatum siue mortale, siue veniale, & quando non. Hęc de contentione dicta sint.

Quantum ad scisma quod immediate oritur ex contentione, & cui associantur rixa seditio bellum, & hæc quattuor consistunt in opere: nam discordia est in vo-

luntate, contentio in verbis, ſciſma autem cum rixa,& ſeditione ſiſtunt in opere,& actu exteriori. Primo igitur agendum eſt de ſciſmate, ſecundo de rixa, tertio de ſeditione, quarto de bello.

De ſciſmate duo agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quod & quàm graue peccatum ſit.

Quantum ad primum aduerte, quòd ſciſma eſt diuiſio animorum, qua aliqui renuunt ſubeſſe ſummo capiti Eccleſiæ, & communicare membris eccleſiæ, ſummo capiti ſubiectis.

Primo dicitur diuiſio animorum, quoniam ſciſma à ſcindendo ſiue ſciſſura dicitur, eſt autem ſciſſura diuiſio ſiue ſeparatio: ergo ſciſma eſt diuiſio quæ vnitati opponitur, & ſciſmatici dicuntur qui ex propoſito diuidunt ſe & ſeparant non ſolum ab hoc & illo fideli, ſed qui omnino ſeparant ſe à toto collegio eccleſiæ & ſuo capite, faciuntque ſibi aliud collegium & caput, viuentes diſtinctis articulis oppoſitis his qui ſeruantur in catholica eccleſia, ſicut Greci, & Boemi,& Lutherani.

Secundo dicitur, qua aliqui renuunt,&c. quoniam eccleſia eſt ſicut exercitus ſiue ciuitas, cuius bonum eſt duplex vt declaratum eſt in lib. 12. Methaphiſicæ, ſcilicet intrinſecum,& extrinſecum. Intrinſecum quidem in hoc conſiſtit, quòd milites ſiue ciues ſint adinuicem ordinati & coniuncti in aliqua cõicatione. Sicut in corpore naturali, omnia membra ſeruant ordinem & ſitum naturalem, & communicant adinuicem operationes ſuas, prout mutuo ſibi deſeruiunt. Extrinſecum autem in hoc conſiſtit, quòd omnes milites ſiue ciues ſubſunt vni vt primo, à quo per authoritatem,& virtutem conſeruatiuam reguntur, & ſeruantur, & cui obedientiam præſtant ac honorem. Sicut & in corpore naturali omnia membra reſpiciunt cor & cerebrum, quorum virtute ſeruantur & non deficiunt à debitis operationibus. Quòd ſi ſeparentur: non remanent membra niſi equiuoce vt declaratum eſt in ſecundo de anima, de oculo viuo & mortuo. Sicut autem in exercitu, & ciuitate duplex eſt prædictum bonum, ſic & in Chriſtiana eccleſia duplex eſt

bonum.

bonum. Intrinsecum quidem est communio & commixtio omnium fidelium in vnitatem fidei & charitatis, quæ communio & vnitas non solum vnit proximum proximo suo in particulari in vinculo diuinæ dilectionis, sed etiam totam ecclesiam in vnitate spiritus & pacis. Ad quam vnitatem oppositam scismati hortatur Paulus Ephesios ca.4. vbi inquit. Solliciti seruare vnitatem spiritus in vinculo pacis: vnum corpus, & vnus spiritus, sicut vocati estis in vna spe vocationis vestræ, idest ad vnam veram æternam beatitudinem.

Quantum ad secundum aduerte tria, primo quod est peccatum mortale, quoniam opponit vnitati & paci & concordię ecclesiasticę charitatis. Quod autem oppositum est charitati constat esse peccatũ mortale: secundo quòd est peccatum distinctum ab hæresi, quoniam hæresis dicit formaliter peruersum dogma, scisma autem separationem ab vnitate ecclesiæ. Vnde quamuis secundum Hieronymum quodcunque scisma hæresim aliquam confingat, vt recte ab ecclesia recessisse videatur, tamen est peccatum distinctum ab ea, ex sua ratione formali: tertio, quòd est peccatum graue, minus tamen graue ex genere suo quàm infidelitas, cuius species sunt hęresis & apostasia, de quibus actum est supra. Nam peccatum quod maiori bono opponitur ex suo genere. i. ex suo obiecto, grauius est, vt blasfemia Dei quàm blasfemia sancti, & paricidium quàm homicidium, sed infidelitas, contriatur maiori bono, scilicet Deo, cui vt primę veritati adhęremus per fidem. Scisma aũt contrariatur vnitati ecclesię, quę non est bonum diuinum per se, sed participatiue: ergo est minus graue ex natura sua quàm infidelitas.

Tu tamen aduerte, quòd ex aliqua circunstantia potest esse magis graue, eo quòd aliquis scismaticus potest magis peccare quàm aliquis particularis infidelis hæreticus aut apostata, puta quia magis diuina contemnit, & diuina præcepta, secundo quoniam maius periculum inducit in populo. Et ideo inter omnia peccata commissa contra proximum, scisma videtur esse grauissimum, quoniam frangit vnitatem & communionem fidelium, quod est bonum multitudinis & non priuatum. Sicut autem bonum multitudinis

dinis vt pote communius maius ac diuinius est, sic malum illi oppositum quale est scisma grauius est. Hæc de scismate sint dicta.

Quantum ad rixam duo agenda sunt, primo quæ sit proxima causa rixæ, & quid sit secundo quomodo, & quando, & quale peccatum est.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ sicut proxima causa contentionis est ira, sic & rixæ, sed differenter, quoniam est causa contentionis in verbis. Contentio enim stat in verbis vt supra ostendimus: rixa vero in factis. vnde super illud ad Galat. cap. 5. irę rixæ dissentiones dicit glosa. Rixæ sunt, quando aliqui ex ira se inuicem percutiunt. Manifestum est ergo quòd rixa, & ira immediate oritur, vnde prouerbiorum cap. vigesimonono. Vir iracundus prouocat rixas.

Tu tamen aduerte quòd in scriptura sacra videtur rixam causari modo ex concupiscentia, sicut agunt sectantes venerea, modo ex superbia, sicut agunt militantes de se magna sentientes, modo ex stultitia, sicut temerarii, & audaces, qui inconsiderate veniunt ad arma, modo ex inuidia, sicut diuidentes spolia ex inuidia rixantur, modo ex discordia, sicut accidit in ciuitate partiali, modo ex odio, sicut accidit inter inimicos. De concupiscentia habemus in epistola Iacobi cap. 4. Vnde bella, & lites in vobis? Nonne ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris? Sunt autem rixæ priuati bella vt dicemus. De superbia: prouerb. cap. 28. Qui se iactat scilicet ex superbia, & dilatat, scilicet ex inani gloria, iurgia, id est rixas concitat. De stultitia, prouer. cap. 18. Labia stulti immiscent se rixis. De inuidia, prouerb. cap. 10. Odium suscitat rixas: odium autem ex inuidia oritur, vt docuimus supra, ergo & ex inuidia, & ex odio oritur rixa, de discordia, prouerb. ca. 17. Qui meditatur discordias, seminat rixas. Verum diuersa ratione ex omnibus prædictis oritur rixa, primo quidem ex concupiscentia resolutiue, quoniam vt declarauimus in 2. Ethic. passio irę oritur ex concupiscentia. Irascitur enim qui impeditur ne habeat bonum concupitum. & quoniam rixa directe ac pro-

xime oritur ex ira, & ira ex concupiscentia, per resolutionẽ rixa oritur ex concupiscentia, secundo ex superbia occasionaliter. Nam quia superbus ægre fert alium velle sibi præferri, irascitur, ex ira superbientis oritur rixa. tertio ex stultitia per similitudinem, nam ira assimilatur stultitię in hoc ꝙ sicut ira impedit rationis iudicium, sic & stultitia, ex consequenti eũdem cõem effectum habent. s. rixam. Qui. n. alium vult inordinate lędere, ad lęsionem ex defectu rõnis procedit. Et ideo per similitudinem ita attribuitur rixa stultitiæ sicut irę. quarto ex inuidia, & odio prter intẽtionem. Nam inuidus, & odiens occulte proximum lædere studet. Quod autem aperte lædat est præter intentionẽ, quando. s. cognoscit se posse aperte de proximo vendicare, tunc ad rixam se conuertit. Proprium tñ est inuidi, & odientis, machinari læsionem in occulto. quinto ex discordia tanquam terminus quem discordias meditãs intendit. Ea enim intentione quis meditatur discordias, vt discordantes ad contentionem, & rixas, & pugnas deueniant. Constant igitur quam varie sint causæ rixę sed proxima & directa est ira.

Quid igitur sit rixa, facile patet ex dictis. Formaliter tamen sic diffiniri consueuit. Rixa est priuata pugna, inter priuatas personas acta, non ex aliqua publica authoritate, sed voluntate propria deordinata.

Quantum ad secundum vt scias quõ, & quando, & quale peccatum sit, aduerte ꝙ rixa potest comparari ad impugnantem, & ad se defendentem. si comparetur ad impugnantem, cum rixa importet pugnam cum deordinata, & mala voluntate, ex parte impugnantis mala voluntate, semper est peccatum mortale, quoniam inferre nocumentum proximo iniuste, & propria, & non publica authoritate, est contra charitatem proximi, quod non potest esse sine peccato mortali. veniale enim non opponitur charitati cum stet cum ea, si comparatur ad se defendentem, aliquando nullum est peccatum aliquando veniale, aliquando mortale. nam si solo animo repellendi iniuriam iniuste sibi factam, se defendit moderate, non peccat, qñ ordo charitatis sic requirit, vt docuimus agentes de ordine charitatis. Si vero cum

leui motu vindictæ, vel odii se defendit, aut moderate, peccat venialiter, quoniam aliquantum excedit limites rationis rectæ, si autem contra impugnantem animo firmato insurgit vt occidat vel grauiter vulneret, non solum causa se defendendi sed vindicandi, est peccatum mortale. Tunc enim a iure defensionis naturalis, ad vindictam ex odio se transfert, & sic agit contra charitatem, & contra diuinum institutum, quo scriptum est Deutero. cap. 32. Mea est vltio & ego retribuam eis in tempore. Vnde Paulus ad Roman. cap. 12. Mihi vindictam, & ego retribuam. Et vt veri fideles ab huiusmodi vindicatiua defensione se refrenent sic eos Paulus ad Roman. cap. 12. admonet. Nulli malum pro malo reddentes, prouidentes bona non tantum coram deo, sed etiam coram omnibus hominibus, si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Non vos metipsos defendentes carissimi, scilicet commoti ex ira, & zelo vindictæ, sed date locum iræ. Scriptum est enim, mihi vindictam, & ego retribuam, dicit dominus. Hæc de rixa dicta sint.

Quantum ad seditionem duo agenda sunt, primo quid sit, secundo quomodo & quàm graue sit peccatum.

Quantum ad primum aduerte quòd sic diffinienda est. Seditio est tumultus partium intrinsecarum alicuius multitudinis siue in ciuitate, siue in regno, præparantium se ad pugnam corporalem, propter discordiam animorum, qua inuicem dissentiunt.

Pro huius diffinitionis euidentia aduerte quòd seditio in vno conuenit cum rixa & bello, & contentione, & in pluribus differt. Conuenit quidem in hoc quòd omnibus commune est contradicere & contraria sentire. Nam qui contendunt, qui rixantur, qui pugnāt, qui seditionem moliuntur, & animis, sententiis, & voluntatibus non concordant, non idem sapiunt nec approbant, nec eligunt, sed opposita. Differt autem in pluribus, quoniam pugna & rixa important mutuum conflictum in actu, seditio vero potest dici siue fiat mutua impugnatio actu, siue fiat apparatus ad pugnam. Vnde tumultus & commotio duarum partium ad

pugnam

pugnam, seditio dicitur, eo quòd duæ partes oppositæ non quiescunt, sed præparant se intendentes pugnare.

Præterea, bellum proprie est cõtra extraneos & hostes.i. multitudinis contra multitudinem:puta Hispanorum contra Gallos,& rixa est unius contra unum, vel paucorum cõtra paucos, seditio autem proprie est inter partes dissidentes vnius multitudinis,vt vnius ciuitatis. Tunc enim in ciuitate partiali partes adinuicem tumultuant & seditionem mouent.

Præterea differt seditio à scismate in duobus, primò quia seditio opponitur vnitati & communioni corporali in aliqua vna multitudine,puta ciuitatis aut regni, scisma autem opponitur vnitati & communioni spirituali vt supra docuimus. Secundo seditio dicit pugnam aut præparationem ad pugnam corporalem,scisma autem ad spiritualem, occasionaliter vero ex spirituali pugna, deuenitur ad corporalé, vt quando scismatici parant se in exercitu contra catholicos.

Ex his differentiis patet propter quid seditio dicitur tumultus partium intrinsecarum alicuius multitudinis ciuilis siue regni pugnantium ad inuicem,siue præparantium se ad pugnam corporalem,propter animorum discordiam,& huiusmodi pugnã appellari consueuit ciuile & intestinũ bellũ.

Quantum ad secundam aduerte quòd absolute est peccatum mortale, quod declaratur ratione & ex scriptura sacra. Ratione quidem sic,seditio destruit vnitatem iuris & communis boni ac vtilitatis, ergo est peccatum mortale. Accidens patet ex diffinitione præmissa. Conclusa probatur,si seditio destruit vnitatem iuris & communis boni, opponitur iustitiæ & communi bono, ergo est species iniustitiæ,sed iniustitia est peccatum mortale cum sit contra charitatem proximi,ergo &c. Tanto autem grauius peccatum est,quãto bonum publicum quod per eam perturbatur,melius est quàm bonũ priuatum,quod per rixam impugnatur.

Probatur idem ex sacra scriptura. Nam Paulus secundæ ad Cor. cap 12. inter opera carnis quæ excludunt nos a regno Dei, connumerat seditiones, sicut & rixas & contentiones, &c:

Præterea

Prętereà: maxima pęna nõ debetur pro veniali, nec Deus ad iram prouocatur nisi ex mortali. sed quamgraui pœna mulctati fuerint seditiosi, lege in libro Num. ca. 16. de filiis Chore, & Dathan, & Abiron, & quomodo percussi ac interfecti sunt a domino quatuordecim millia hominũ, & septingenti. Lege & in lib. 2. Reg. cap. 20. de Siba filio Bocri: qui seditionem commouit contra Dauid, & separauit Israel à Iuda, quomodo interfectus fuit. Constat ergo quòd seditio est peccatum mortale, & quàm graue. hęc de seditione dicta sint.

Quantum ad bellum: tria agenda sunt, primo quid sit, secundo si est licitum, & quæ requiruntur ad hoc quòd sit licitum, tertio quæ seruanda sunt ex diuina lege in bello licito: ex quibus constabit, quando & quomodo est peccatum.

Quantum ad primum aduerte ꝙ sumendo bellum in suo proprio significatu, est pugna inter multitudinem sub vno capite rectam: vel sub pluribus vt vno: & aliam multitudinẽ hostillem authoritate publica, voluntate quidem aliquando ordinata, aliquando inordinata.

Primo dicitur pugna, vt distinguatur à seditione quę nõ solum est pugna, sed & motus, & præparatio ad pugnam. Bellum autem non est nisi sit actualis pugna.

Secundo dicitur inter multitudinem &c. vt distinguatur à rixa, quæ est pugna inter vnum & vnum, vel inter paucos & paucos.

Tertio dicitur authoritate publica. s. principis, vt distinguatur similiter a rixa, & a seditione quæ non nisi priuata authoritate, imo propria & priuata voluntate, & electione fiunt: vt patet ex supradictis.

Quarto dicitur aliquando ordinata &c. qm̃ hęc diffinitio datur de bello vt bellum est, sub quo cõtinetur bellum iustũ & iniustum. Iustum quidem sit ordinata voluntate, iniustũ autem inordinata. Patet igitur quid sit bellum.

Quantum ad secundum aduerte ꝙ ex scriptura sacra bellum non est reprobatum, modo debitis circunstantiis fiat, vt dicemus: cuius signum est, ꝙ & sanctissimi patres bellati sunt, vt Abraam Gen. cap. 14. cui reuertenti de pręlio, oc-

currit Melchisedech sacerdos, & benedicens dixit. Benedictus Deus excelsus, quo protegente hostes in manibus tuis sunt. Bellatus est Moses, & Iosue, & Dauid, & Mathathias, & Iudas ac fratres Machabei. preterea, cum Deus legē populo Israel cōderet, dedit leges in bello seruandas, quas vtique non dedisset, si bellum ex natura sua esset malum. prætere rea si bellum esset ex se malum, reprobasset illud Ioā. Baptista, de quo legimus Lu. cap. 3. ꝙ ad eū baptizātē in Iordane venerunt milites dicētes, quid faciemus & nos, vt. s. bene ac iuste viuamus? Quibus rñdens, non dissuasit bellum vt illicitum, sed sic eos monuit. Neminem concutiatis, neq; calūniā faciatis, & contenti estote stipendiis vestris. quod confirmatur ex diuo Augu. in sermone de puero centurionis, vbi inquit: si Christiana disciplina oīno bella culparet, hoc potius salutis consiliū petentibus in euangelio daret, vt abiicerent arma, seq; oīno subtraherēt. dictū est āt eis. Neminē cōcutiatis, estote cōtenti stipendiis vestris. quib. propriū stipendiū sufficere pręcepit militare non prohibuit. Vt aūt agnoscas qñ & quō bellum est licitum aut illicitū, aduerte ꝙ tria simul requirūtur, vt sit licitū: ꝙ si vnū defecerit, erit illicitū.

Primo requirit authoritas publica, q̃ sit in principe aut in collegio qđ est vt vnus prīceps. Priuata. n. ꝑsona iō bellū gerere nō pt, qm̄ apud superiorē suū, pt ius petere, si sua diripiūtur, & se defendere non pōt. Hoc aūt facere non pōt princeps: si sit altiori subordinatus. Vnde cū persona priuata tentat sua volūtate pugnare, tū nō bellū, sed rixa siue seditio dicēda est. ꝑterea, cōuocare multitudinē ad bellandū non spectat ad priuatā ꝑsonā, sed ad principem, eo ꝙ est vt caput in corpe, & cor, cui oīa mēbra ministrant & obediunt, & non ecōuerso. Oportet igr̄ bellū vt sit iustū ꝑ principē tractari, qđ firmat diui Aug. doctrina cōtra Faustū, vbi inquit. Ordo naturalis mortaliū paci accōmodatus hoc poscit, vt suscipiēdi belli authoritas & consiliū, penes principes sit.

Secūdo requiritur iusta cā in principe, pp quā mouetur ad bellū. Hæc autem stat in altero duorum, s. vel vt defendat se & populum, & facultates iuste possessas, & acquisitas contra hostes, qui vi & iniuste moliuntur bellum ut subiiciant

sibi

ſibi principem & populum & facultates dirripiant. Vel vt recuperet iniuſte ablata ab hoſtibus, vindicans iniurias & damna iniuſte illata vel in perſonas vel in res. Et quidem ꝙ hæc ſit iuſta cauſa in principe patet ex duobus, primo quoniam ei vt paſtori cura reipub. commiſſa eſt, ergo ad ipſum vt paſtorem ſpectat populum vt oues curare, ſeruare, eis prouidere, eas contra nocere volentes defenſare, quod fieri non poteſt ſine gladio temporali & bello. ſecũdo ſicut princeps iuſte defendit gladio ſibi ſubditos, ab interioribus & domeſticis & ciuilibus perturbationibus, fures raptores adulteros homicidas facioroſos ſeditioſos cõtentioſos pœnis legis cõpeſcendo, ſic & ad ipſum ſpectat gladio bellico bonum commune contra externos hoſtes defenſare. Quid enim paſtori & ouibus prodeſſet eas ne ſe inuicem lędant cornibus, niſi & a feris immanibus defenſaret? Cõſtat igitur quæ ſit iuſta cauſa belli, quam & diuus Auguſt. approbat in lib. 83. quæſtionum. Vbi inquit. Iuſta bella diffiniri ſolent, quibus vlciſcuntur iniuriæ ſi ciuitas vel gens plectenda eſt, quæ vel vindicare neglexerit, quod a ſuis improbe factum eſt, vel reddere quod per iniuriam ablatum eſt.

Tertio requiritur recta intentio in principe & bellatoribus, quę quidem ſtat in duobus, primo vt fiat bellum gratiã ſeruandi & procurandi publicum bonum, ſecũdo gratia vitandi publicum malum. Vnde ſi princeps & bellantes magis intendunt proprio bono quàm publico, vel vitando, aut vlciſcendo priuato malo quàm publico, intẽtio eſt obliqua, & bellum eſt iniuſtum ex intẽtione. Hinc prouenit ꝙ hoc tempore principes & bellatores plerunque gerunt iniuſta bella, quoniam & ſi adſit authoritas publica & cauſa iuſta, pro maiori parte intentio eſt iniuſta. Quærũt enim propria lucra, ſingulares vindictas, feruntur inordinato dominandi affectu, & quod minimũ tangat eos eſt defenſio populi. Propterea moderna militia dici poteſt militia damnata, eo ꝙ non eſt pugnans qui intendat bonum vt decet & iuſtum eſt. Et quidem ꝙ recta belli intentio ſit coercere malos, ne bono publico aduerſentur & conſeruare bonos, eſt ſententia Augu. in libro de verbis domini, qui inquit. Apud

veros

veros Dei cultores, etiam illa bella peccata sunt, ex consequenti licita, & approbata, quæ non cupiditate, & crudelitate, sed pacis studio geruntur, vt mali coerceantur, & boni subleuentur. Quod si vt inquit Aug. in lib. cõtra Faustum, Adsit nocẽdi cupiditas, vlciscendi crudelitas, implacatus, & implicabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hęc sunt quæ in bellis iure culpantur, ex consequenti bella redduntur iniusta. Constat igitur ꝙ ex tribus prædictis bellum est iustum, ad hoc autem ꝙ fiat iniustum, sufficit vnum deficere.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ in Deuter. cap. 20. leges continentur in bello iusto obseruandę vt infra.

Prima, si exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatus & currus, & maiorem quam tu habeas exercitus multitudinem: non timebis eos, quia dominus deus tuus tecum est, scilicet ex iustitia belli.

Secunda in acie belli præcedat sacerdos, qui populum exhortabitur in hunc modum. Audi Israel, vos hodie contra inimicos vestros pugnam committitis, non pertimescat cor vestrum, quia dominus Deus vester, in medio vestri est, & ꝓ vobis cõtra aduersarios dimicabit: vt eruat vos de ꝑiculo.

Tertio duces per singulas turmas audiente exercitu proclamabunt.

Quis est homo qui ædificat domum nouam, & non ædificauit eam? reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius dedicet eam.

Quis est homo, qui plantauit vineam, & nec dum fecit eã esse communem, de qua vesci omnibus liceat? Reuertatur in domum suam ne forte moriatur in bello, & alius homo eius fungatur officio.

Quis est homo, qui despondit vxorem, & non accepit eam? Reuertatur in domum suam, ne forte moriatur in bello, & alius homo accipiat eam.

Quis est homo formidolosus, & corde pauido? Reuertatur in domum suam, ne pauere faciat corda fratrum suorũ, sicut ipse timore perterritus est.

Quarta, si qñ accesseris ad expugnandam ciuitatam, offe-

res ei primum pacem, si receperit & aperuerit tibi portas, cũ ctus populus qui in ea est saluabitur, & seruiet tibi sub tributo, sin autem fœdus inire noluerit, & cœpit contra te bellum, oppugnabis eam. Cũq; tradiderit dominus deus tuus illam in manu tua, percuties omne quod in ea est generis masculini, in ore gladii, absque mulieribus, & infantibus, & iumentis, & cæteris quæ in ciuitate sunt.

Quinta oẽm prædã exercitui diuides, & comedes de spoliis hostium tuorum, quæ dñs deus tuus dederit tibi. Iste sunt leges obseruandæ in bello iusto, & ex omnibus supradictis tibi patet: bellum ex natura sua abstrahere a peccato, & non esse peccatum: nam si est iustum, peccatũ non est, iniustum aũt, sicut & iniustitia semper peccatũ est. hęc de bello dicta sint. Vltimo agendum est de scandalo quod est offensio, quæ opponitur beneficentiæ, & hic quinq; agenda sunt, primo quid sit scandalum in rebus corporalibus, secundo quid sit in spiritualibus, tertio quotuplex sit, quarto quando est peccatum, & quando non, & quando mortale, & qñ veniale, quinto quàm sedulæ vitandum sit ex doctrina sacra.

Quantum ad primum aduerte ꝙ scãdalum Græcum est, & venit a scandalizo, quod significat præbere occasionẽ cadendi siue ruendi. Vnde in rebus corporalibus scandalizare idem est quod ponere offendiculum ante aliquẽ, in quod impingens cadit siue ruit, sicut qui in via ante cæcũ ponit trabem aut lapidem magnum, in quem cæcus impingens cadit. Scandalum ergo in corporalibus est illud, in quod ambulans impingens cadit, & sic quicquid præbet cadendi vel ruẽdi occasionem est scandalum in corporalibus.

Quantum ad secundum aduerte ꝙ in spiritualibus scandalum dicitur per similitudinem in corporalibus. Duo autẽ inueniuntur in scandalo corporali, primo dat occasionẽ cadendi, secundo ex eo ꝙ facit cadere facit ambulantem declinare a rectitudine staturę suæ ad obliquitatem, & facit incessum rectum declinare in obliquum. Similiter hæc duo inueniuntur in scandalo spirituali, primo dat occasionem cadendi spiritualiter. s. in peccatũ, secundo facit hominem declinare a rectitudine vitæ, & operationis, in operationẽ obliquam,

quam, & defectuosam, qualis est operatio cum peccato. Ex his patet ꝙ scandalum in spiritualibus iuxta doctrinam Diui Hieronymi super Matth. cap. 15. vbi exponit illud, scis ꝙ pharisei scãdalizati sunt audito hoc verbo, est alicuius dictũ vel factum, præbens audienti vel videnti occasionem cadẽdi vel ruendi in peccatum, vnde qui hortatur vel inducit proximum ad opus malum scandalizat eum, & talis exhortatio scandalum est sicut trabes ante cæcum, & qui male agit coram proximo, puta accedens ad lupanar, scandalizat eum; quoniam ex malo exemplo inducit proximum, & inclinat ad consimile peragendum. Ad hoc igitur ꝙ aliquid sit vere scandalum in spiritualibus, oportet esse dictum vel opus nõ bonum, q̃m opus bonum ex natura sua non præbet alicui causam peccandi, sed potius merendi, nisi quis ex praua dispositione iudicet opus bonum esse malum, sicut iudicabant pharisei, & illi quibus comminatur Isaias cap. 5. dicens. Vę qui dicunt bonum malum: & malum bonum. Patet igitur quid sit scandalum in spiritualibus.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ cõiter est duplex scilicet actiuum & passiuum, & aliq̃ simul concurrunt, aliq̃ datur vnum sine altero, vt actiuum sine passiuo, & ecõuerso.

Sufficientia quidem diuisionis in actiuum & passiuum sumitur ex hoc. Cum scandalum sit dictum aut factum alicuius præbens causam peccãdi: huiusmodi dictum aut factum potest esse alicui causa peccandi dupliciter, primo per se, & hoc est q̃ quis suo malo dicto aut facto intendit alium ad peccandũ inducere, vel posito ꝙ non intendat, tñ tale est, ꝙ ex sui natura est prouocatiuum proximi vt peccet, sicut qui inhoneste tangit mulierem, quæ non est vxor sua, posito ꝙ non intendat inducere eam ad fornicandum, tamen scandalizat eam, q̃m præbet ei incentiuum ex sui natura ad appetendum fornicationem, & hoc dicitur scandalum actiuum. Secundo per accidens, & hoc est q̃ dictum aut factum alicuius est præter intentionem suam occasio peccãdi, & præcipue quandoq; dictum aut factum, non est talis naturæ aut conditionis, ꝙ sit inductiuum ad malum, imo potius ad bonum, si videns aut audiens non sit male affectus, nec depra-

uatæ naturæ. Vt quando quis scandalizatur si viderit religiosum demisso vultu, & composito habitu, & humili voce loquentem, & iudicet temerarie hunc esse Hypochritã. Hoc dicitur esse scandalum passiuum sine actiuo, quoniam non ab alio, sed a sua deprauata extimatiua sumit occasionẽ peccandi iudicando temerarie de proximo. Constat igitur diuisio sufficiens scandali in actiuum & passiuum.

Quod autem aliqñ simul concurrant, aliquando non, patet hinc. Contingit ꝙ quis inducit aliquem ad peccandum, vel videt aliquem peccantem & assentit ille similiter peccare, sicut dicitur in Psal. Si videbas furem, currebas cum eo: & cum adulteris portionem tuam ponebas, & tunc concurrunt scandalum actiuum & passiuum. Contingit etiam ꝙ quis hortatur aliquem ad peccandũ, & tamen ille non assentit & renuit peccare iuxta exhortationem Salomonis in ca. 1. prouerbiorum, vbi inquit, Fili mi, si te lactauerint peccatores, ne acquiescas eis, si dixerint, veni nobiscum insidiemur sanguini &c. fili mi ne ambules cum eis, & tunc est scandalum tantum actiuum & non passiuum. Contingit etiam ꝙ quis dicit aut agit quod bonum, aut rectum est, & tamen audiens male iudicat de sic dicente aut agente ex sua mala dispositione, & tunc est scandalum tãtum passiuum, quoniam dicens aut agens recte non præbet occasionem ruinæ, sed ipse audiens dat sibi causam ex malo iudicio, Hoc scandalo laborabant Iudæi contra seruatorem nostrum, vt declarabimus infra. Constat ergo quid sit scandalum in corporalibus & spiritualibus, & quotuplex sit, & quo modo scandalum actiuum & passiuum, aliquando simul concurrunt, aliquando separatim.

Quantum ad quartũ aduerte vt scias quomodo & quando est peccatum, ꝙ duo notanda sunt.

Primo scandalum actiuum semper est peccatum mortale vel veniale in scandalizante, qm̃ dictum aut factum quo proximum scandalizat vel est peccatum vel habet speciem peccati, si primum, peccat: vt patet, si secundum, peccat, qm̃ secundum doctrinam Pauli, primæ ad Thessalo. cap. 5. obligatur ab omni specie mala abstinere se, ne præbeat proximo

mo peccandi occasionem ex malo exemplo. Vnde si nō abstinet se agit contra charitatem proximi, quod non est sine peccato. Mortale quidem est duobus modis, primo quando scandalizans aut dicto aut facto corā proximo peccat mortaliter, vt qui ex proposito Deum blasphemat, aut mœchat, secundo quando intendit proximum inducere ad peccatum mortale, quod tamen non committeret ipse, sicut qui hortatur aliquem ad homicidium vel furtum, licet ipse non intendat occidere neque furari. Veniale quidem duobus modis, primo quando scandalizās peccat venialiter, vt dicens ociosum verbum corām proximo imperfecto, secundo quando inducit proximum ad peccatum veniale, vt exhortans proximum mentiri sine damno alterius.

Secundo scandalum passiuum, semper est peccatum ex parte scandalizati, quoniam scandalizari est cadere a rectitudine spirituali, qui casus non est sine peccato, quoniam sicut stat bonum in rectitudine, sic malum in obliquitate. Nō autem semper est peccatum ex parte agentis, puta vt diximus quando dicit aut agit aliquod ex se bonum, quod ab alio male affecto sumitur in partem sinistram, vt pharisei. & aduerte sicut diximus de scandalo actiuo ꝙ aliquando est mortale aliquando veniale, sic & de scandalo passiuo. Nam veniale est, si quis ex inordinato dicto vel facto alterius cōmouetur motu peccati venialis, vt qui audit verbum inhōnestum, commouetur quadam concupiscentia sine tamen deliberatione fornicandi aut mechandi. Mortale autem est quando ex dicto vel facto malo alterius, mouetur deliberate ad peccatum mortale, vt qui audit dicentem turpia deliberat fornicari. Patet ergo quando & quomodo est peccatum, & quando & quomodo non.

Quantum ad quintum aduerte ꝙ ex doctrina sacra scandalum præcipue actiuum maxime reprehēdit & cauetur, vt radix & origo omnis mali. Et quidē Dauid inquit in Psal. Custode me a scandalis operantium iniquitatem, ne. s. ego sicut illi ex malo exemplo operer iniquitatem.

Matth. cap. 5. Si oculus tuus scandalizat te erue eum, & proiice a te.

Et cap. 17. dicit Iesus Petro, Quid tibi videtur Simõ? Reges terrę à quibus tributum accipiunt & censum, an a filiis an ab alienis? & Simon dixit: ab alienis. dicit illi Iesus. ergo liberi sunt filii, vt autem nõ scandalizemus eos, vade ad mare, & mitte hamũ, & eum piscem qui primus ascẽderit tolle, & aperto ore eius inuenies staterem, illum sume, & da illis pro me & te.

Et cap. 18. Qui scandalizauerit vnum de pusillis istis qui in me credunt, expedit ei, vt suspendatur in collo eius mola asinaria, & demergatur in profundum maris.

Et eodem cap. Væ homini illi per quem scandalũ venit.

Et Paulus ad Rom. cap. 14. inquit: sed hoc magis curate, ne ponatis offendiculum fratri vel scãdalum, idest ne exemplo vestro cadant in peccatum.

Et in eodem cap. inquit. Malum est homini qui per scãdalum manducat. i. qui ex eo ꝙ manducat sic vel sic, scandalizat fratrem suum.

Et in eodem iterum inquit. Bonum est non manducare carnem neque bibere vinum: neque in quo frater tuus offenditur aut scandalizatur, ex consequenti peccat aut infirmatur, quoniam vt scandalizatur non proficit, imo deficit in via Dei.

Et in eodem iterum inquit, si frater tuus propter cibum tuum contristatur. i. scandalizatur, iam non secundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo perdere fratrem tuum. s. per scandalum, pro quo Christus mortuus est. Hæc de scãdalo dicta sint, & hic termino considerationem de charitate diuina & Christiana & eius effectibus interioribus & exterioribus, & de eius opposito quod est odium: & de eius effectibus. Hæc de præsenti cap. dicta sint, in quo terminatur tertius tractatus secundæ partis huius nostri operis moralitatis Christianæ.

Supererat quidem iuxta distinctionem per capita factam in principio huius tractat. agere de fine qui est præmium charitatis, sed id reseruabimus vsque ad partem vltimam, in qua acturi sumus de æterna fælicitate: & præmio harum trium virtutum fidei spei & charitatis.

INCIPIT QVARTVS TRACTATVS, QVI EST DE PRVDENTIA DIVINA ac Christiana, & eius opposito.

POST considerationem factam super tres virtutes theologicas, agendum est de quattuor primis moralibus ad sensum diuinę ac Christianæ legis. Nam de eis ad mentem Aristot. & Platonis satis diximus in morali peripathetica, & academica. Quantum igitur spectat ad præsentem considerationem, tractatum hunc diuidemus in quinque capita.

Primo inuestigandum est quid sit.

Secundo quotuplex sit.

Tertio qui sint eius præcipui actus.

Quarto quot requirantur ad hoc, quòd prudens perfecte exeat in actum suum.

Quinto de prudentia, & contentis sub ea.

Caput primum.

IN primo capite declarandum est, quid sit prudentia ad mentem sacri Theologi. Nam quid sit ad mentem Aristote. vide in epytho. super ethicam, lib. 6. tracta. 2. cap. 4. Et quid sit ad mentem Platonis, vide in morali Platonica, tract. 5. cap. 4. parte. 6. Ad mentem vero sacri theologi duas inuentio diffinitiones, quarum prima est Aug. in primo de libero arbitrio, quam in sententia replicat in lib. 83. quæstionum, secunda est eiusdem in libro de moribus ecclesiæ.

Prima talis est, prudentia est appetendarum vitandarūq; rerum scientia. & in lib. 83. quæstionum. Prudentia est agēdarum & fugiendarum rerum cognitio.

Pro notitia huius diffinitionis aduerte quòd Theologus non intendit diffinire prudentiam vniuersalissime sumptā, puta vt se ad negocia humana, ad subtilitates artificum, &

ad diuina se extendit. Hanc considerationem complexus est Arist. & Plato, & cæteri philosophi qui de ea pertractarunt. At theologus intentum suum restringit ad diuinam & Christianam prudentiam, prout est via & habitus tendendi in Deum per opus bonum, & per recessum a malo. Scire igitur discernere quę appetenda & prosequenda sunt, & quæ vitanda vt impedimenta in ordine ad ęternam beatitudinem, spectat ad prudentiam diuinam atque Christianā. Diuinam dico & Christianam, non quia sit in Deo aut in Christo, sed quia sic intenta est in scriptura sacra tam antiqua quàm noua, in qua diuina & Christiana lex continetur.

Hoc præmisso aduerte ꝙ prædicta diffinitio sic habet exponi. Prudentia est scientia siue cognitio, quoniam ad virtutem cognoscitiuam, quæ est intellectus, practicus spectat, & non appetitiuam essentialiter vt tibi manifestabitur in diffinitione sequenti. Et quidem ꝙ ad virtutem cognoscitiuam spectet, quam & rationem collectiuam practicam dicimus patet hinc. Iuxta Isidorum in libro Ethimologiarum, prudens dicitur quasi porro, id est vltra videns. Perspicax enim est, & incertorum videt casus. Visio autem ad cognitionem & non ad appetitum spectat. Prudentia ergo essentialiter est in ratione practica collatiua, in qua collatio fit futuri ad pręsens ex præteritis, & sic constat quòd prudentia est cognitio siue scientia, qua prudens ex præteritorum memoria, & consideratione præsentium præcognoscit quid accidere sibi posset in futuro. Et si tu perquires in doctrina sacra, inuenies prudentiam ad veram cognitionem, & diuinorum scientiam spectare. Vnde Salomon prouerb. cap. 9. inquit. Scientia sanctorum prudentia, & 3. Reg. cap. 4. Dedit dominus sapientiam Salomoni & prudentiam multam. i. cognitionem rerum agendarum atque vitandarum. Et Paulus ad Titum cap. 2. Bene docentes vt prudentiam doceant.

Dicitur rerum appetendarum scientia. aduerte ꝙ apud Theologum, res appetendę sunt quæ ordinant nos in salutem. Hęc sunt bona animæ, vt virtutes & boni actus morales erga proximū. Res vitandæ sunt quæ cōtra Deū, & ꝓximum

mum fiũt, vt præcipitur in diuina lege,& ratio recta dictat. Prudentia ergo Christiana docet quæ toti humanæ vitæ ad fœlicitatem conferunt,& quæ impediunt. Hæc est vera prudentia, quam seruator intendit dum dicit Matt.c.10. Estote prudentes sicut serpentes, & cap. 25. Quinque virgines erant prudentes quia.s.insistebant operibus bonis,declinantes a malis.& Luc.c.12. Fidelis dispensator & prudẽs, quem constituit dominus super familiam suam, vt det illis cibum in tempore. i. vt doceat familiam suam quæ agenda & quæ vitanda pro salute.

Secunda diffinitio quæ est diui Augu. in libro de moribus ecclesiæ talis est. Prudentia est amor bene discernẽs eã quibus homo tendit in deum, ab his quibus impeditur.

Dicitur amor, non quidem essentialiter, quoniam amor ad partem appetitiuam spectat. est enim in appetitu sensitiuo vel intellectiuo:sed prudentia vt docuimus in prima diffinitione ad partem cognoscitiuam spectat: ergo non est essentialiter amor: est autem causaliter,quoniam amor rationem mouet & incitat vt discernat ea,quibus homo adiuuatur vt tendat in deum, ab his quibus impeditur. Ex quibus constat ꝙ in diuina ac christiana philosophia morali ille solus prudens est qui bene consulit saluti suæ & proximi.Nõ qui cæli altitudinem speculatur, nec qui de humanis bene consulit,quomodo acquirenda:quomodo seruanda, quomodo defensanda. Hæc enim humana & quã sæpe vana est hominum prudentia. De hac intendit Salomon in Prouerb. cap.3. Ne innitaris prudentiæ tuæ:& cap.23. Prudẽtiæ tuæ pone modũ:& Baruch. c.3. Filii quoq; Agar qui exquirunt prudentiam quæ de terra est. i. quæ circa terrena versatur. Constat igitur quid sit diuina ac christiana prudẽtia, quam philosophi profecto ignorauerunt. Hæc de præsenti cap. dicta sint.

Cap. secundum.

IN secundo cap. inuestigandũ est quotuplex sit prudẽtia. Tu igitur aduerte ꝙ prudentia prima diuisione diuiditur in falsam & veram, falsa quidem est, quæ licet non sit vera prudentia, tñ similitudinem retinet exteriorẽ cũ vera, sicut auri-

auricalcum licet sit falsum aurum: tamen in apparentia similatur auro. Vt igitur scias quomodo falsa prudentia simi latur verç, aduerte ꝙ sicut verus prudens est: qui bene de agēdis disponit, & media excogitat congrua, quibus intentum & bonum consequatur finem, deuitetque impedientia, puta Socrates excogitans media: quibus domum & familiam ad diuinum cultum regat & ad æternam salutē dirigat, dicitur verus prudens. Sic falsus & simulatus prudens est ille, qui media excogitat mala: sed sibi & malitiæ suæ deseruientia, quibus malum consequatur, quem præconcepit finem intentum. In hoc sensu dicitur vulgariter prudens latro, qui gratia furti, subtiles & ingeniosas vias adinuenit. falsus prudēs fuit Achitophel ex malo cōsilio dato Absaloni contra Dauid patrem, vt legimus in 2. lib. Reg. cap. 17. Iudas quoque proditor, qui signo pacis. i. osculo tradidit Christum.

Falsa prudentia sub se continet prudentiam carnis, astutiam, dolum, & fraudem, quæ sic differunt.

Prudentia carnis est: quando quis curam carnis suæ constituit sibi vt vltimum finem suum ac beatitudinem, ordinans omnia bona sua & actiones & studia ad conseruationem, & voluptatem corporis: ita quòd corporis bonū præponit Deo & animæ suæ. Isti sunt viri voluptuosi: quorum finis gula & luxuria, de quibus inquit Paulus ad Phil. ca. 3. Multi ambulant quos sæpe dicebam vobis. Nunc autē flens, dico inimicos Crucis Christi, quorum finis interitus: quorum Deus venter est: & gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. Hanc carnis prudentiam quam pro maiori parte filii huius sęculi sequuntur Paulus ad Rom. cap. 8. reprobat, vtpote peccatum graue. Inquit enim: qui secundū carnem sunt quæ carnis sunt sapiunt, qui vero secundū spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt. Nam prudētia carnis mors est, prudentia autem spiritus vita & pax, quoniam prudentia carnis inimica est Deo. Legi enim Dei non est subiecta: nec enim potest. qui autem in carne sunt. i. carnaliter viuunt, Deo placere non possunt.

Tu tamen aduerte ꝙ prudentia carnis, quæ versatur circa curam carnis. i. corporis proprii, non semper est peccatum

tum graue.i.mortale,sed aliquando tantum veniale,aliquã do nullum peccatum est, imo meritoria. Contingit enim curam carnis tripliciter haberi: primo ita quòd homo nil aliud intendat nisi indulgere carni, & id existimet fælicitatẽ suam sicut Epycurus: & sic quidem est peccatum mortale, quoniam tunc homo omnino auertit se a deo, prostituens sibi alterum vltimum finem a Deo, quod quidem impossibile est esse verum, quoniam repugnat in natura inueniri duos vltimos fines, sicut est impossibile ꝙ sint plures Dei, vt alias docuimus. Et hic modus prudentiæ carnis reprobatus est a Paulo ad Roma.cap.8.Secundo ita quòd homo nõ constituat vltimum finem in carne sed in Deo: studium tamen aliquantulum inordinatũ adhibet in cura proprii corporis magis quàm decet,sicut solent adhibere qui vulgo sensuales dicuntur,qui nimis in laboribus in abstinẽtiis & aliis sibi indulgent, & sic quidem prudentia carnis est veniale peccatum,quoniam vt sic non auertit se a Deo,vt ab vltimo fine. Tertio ita ꝙ homo corporis sui curam actu in Deum referat, sicut contingit, quando homo studet bene sed temperate comedere bibere dormire decenter vestiri: in sanitate seruari, vt corpus animæ in bonis deseruiat ad promerendam beatitudinem: & tunc hæc carnis cura est laudabilis, & secundum ordinem charitatis meritoria,nec meretur dici falsa prudentia carnis, sed vera & laudabilis, quam Paulus intendit scribens ad Rom. cap. 12. vbi inquit. Obsecro itaque vos fratres per misericordiam Dei,vt exhibeatis corpora vestra, hostiam viuentem sanctam Deo placentem,rationabile obsequium vestrum.

Astutia quæ sub falsa prudentia continetur, est quando quis per vias & media non vera sed simulata & ficta, conatur finem intentum siue bonum siue malum consequi, sicut qui mendaciis ad intentum suum procedit, & distinguitur à prudentia carnis à Paulo reprobata, quoniam ea semper intendit finem malum scilicet constituere beatitudinem in bonis ac voluptate carnis. Astutia autem potest versari circa bonum & malum finem, quæ tamen semper reprehensibilis est, quoniam nec ad bonum nec ad malum finem consequen-

sequendum, licet vti non veris & simulatis mediis, sicut non est laudabile deducere conclusionem verani ex præmissis non veris. Ideo Paulus merito eam reprobat secūdæ ad Cor.cap.4. vbi inquit. Abdicamus occulta dedecoris, non ambulantes in astutia, neque adulterantes verbum Dei. Et ad Ephe. cap.4. inquit. Iam non simus paruuli fluctuantes & circūferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominū, in astutia ad circūuentionem erroris.

Tu tamē aduerte quòd licet astutia proprie sumpta sit in malum, tamē quam sæpe sumitur pro vera prudentia in scriptura sacra. Vt prouerbio.cap.1. Vt detur paruulis astutia.i. prudentia & ingeniositas, & adolescenti scientia & intellectus.& ca.8. Intelligite paruuli astutiam,& insipientes animaduertite,& cap.13. Astutus omnia agit cum cōsilio. Qui autem fatuus est aperit stultitiā suam, & Ecclesiastici. c.18. Agnoscit astutus sapientiam; & Paulus secundæ ad Corin. cap.12. inquit. Cum essem astutus, id est prudens, dolo vos cepi.

Dolus est astutiæ sumptæ in malum executio. Vnde aduerte, ꝙ sicut prudentia est excogitatio verorum mediorum ac viarum ad consequendum finem bonum intentum. Et sicut promissio est executio talium mediorum & viarum, aliquando per verba aliquādo per facta, sic astutia proprie sumpta est excogitatio simulatarum ac falsarum viarum ad consequendum finem malum intentum. Dolus autem est executio dictarum viarum, siue verbis siue factis, licet præcipue verbis. Nam in scriptura sacra dolus communiter linguam respicit: vt inquit Dau. in Psal. Linguis suis dolose agebant: & illud: Lingua tua concinnabat dolos.

Tu tamen aduerte, ꝙ in scriptura sacra aliquādo sumitur dolus in opere, iuxta illud in Psalmo. Vt dolos facerent in seruos eius, aliquando in corde, vt Ecclesiastici cap. 19. Interiora eius plena sunt dolo: & in Psalmo. Dolos tota die meditabātur. Verū ordinarie sumitur in lingua & sermone.

Præterea aduerte ꝙ sicut astutia proprie sumitur in malum, transumptiue autem in bonum vt declarauimus, sic & dolus. Nam sicut deceptio aliquando sumitur in bonum sic

&

& dolus. De deceptione patet in medico, qui in bonum infirmi, decipit eum, promittens ei multa, quæ non seruat. De dolo patet secundæ ad Cor.cap.12. Cum essem astutus, dolo vos cepi.

Fraus siue deceptio est astutiæ executio in factis, & non in verbis. Vnde aduerte q licet dolus sit astutiæ executio sicut & fraus, tamen in hoc proprie differunt, q vt diximus dolus est in lingua, fraus autem & deceptio in opere. Vnde nullus dicit se defraudatum aut deceptum nisi ex opere, vt quando quis promisit verbis vnum, & opere agit aliud. Cõstat igitur quõ sub falsa prudentia continetur carnis prudẽtia & astutia & dolus & fraus siue deceptio.

Prudentia vera est quæ debita inuenit media, quibus desideratum ac bonum assequimur finem, & impedimenta vitamus, vt patet de medico prudenti, qui certis ac debitis remediis, fugat ægritudinem & introducit sanitatem in infirmo. De hoc inquit Salomon prouerbiorum cap.1. Prudentia seruabit te: vt eruaris a via mala.

Prudentia vera sub se tres species continet.

Prima dicitur Monastica.

Secunda Iconomica.

Tertia Politica.

Prudentia monastica est illa qua hõ scit seipsum regere, & ad laudabilem beatumq; finẽ operationes suas per debita media cõducere. Nam vt inquit Arist. in 6. Ethi. videtur qui circa seipsum sciens & exercitans est, prudens esse.

De hac prudẽtia itelligẽdũ est illud puer.c.6. Ambulate vias prudẽtię, & c.14. q patiẽs est gubernat multa prudẽtia.

Et aduerte hanc monasticã prudentiam, fundamentũ esse iconomicæ & politicæ. Nullus.n. prudenter familiã aut populũ reget, qui se & sua imprudẽter pertractat. Vnde Arist. in 6. Ethic. Euripidẽ citat dicentẽ de quodã se excusante q idoneus in militia non esset, & præcipue in militia pro patria gerenda. Dicebat.n. qualiter prudens essem in militia tractanda, cum negocia propria imprudenter pertractem? Hinc sequitur familias & regna & populos indebite gubernari, quoniã eis præponuntur hoies, in proprio sui regimi-

ne

ne nulla vtentes prudentia: ideo non est mirandum, si iustitia & pax & honestas de terra auferuntur.

Hanc monasticam prudentiam Thobias filium suum docuit, vt legimus Tho.ca.4. vbi sic inquit. Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo quasi fundamentum cõstrue. Omnibus diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & caue ne aliquando peccato consentias, & prætermittas pręcepta Dei nostri. Ex substantia tua fac elemosynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere. Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies domini. Quomodo potueris ita esto misericors, si multum tibi fuerit, abundanter tribue, si exiguum tibi fuerit, etiam exiguum impartiri stude. Præmium enim bonum: tibi thesariuzas in die necessitatis, quoniam elemosyna à morte & a peccato liberat, & non patietur animam ire in tenebras: fiducia magna erit coram Deo elemosyna omnibus facientibus eam. Attende tibi fili ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam nunquam patiaris crimen scire. Superbiam nunquam in tuo sensu, aut in verbo dominari permittas. In ipsa enim omnis perditio initium sumpsit. Quicunque aliquid tibi operatus fuerit, statim ei mercedem restitue, & merces mercenarii tui apud te omnino non permaneat. Quod ab alio oderis tibi fieri, vide ne tu aliquando facias. Panem tuum cum egentibus & esurientibus comede, & de vestimentis tuis nudos tege. Noli ex eo manducare & bibere cum peccatoribus, consilium semper a sapiente perquire, omni tempore benedic Deum, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & consilia tua in ipso permaneant.

Prudentia iconomica est illa quæ media cõuenientia adinuenit, quibus familia recte, pacifice, & ad virtutẽ in Dei timore regitur. Media autem conuenientia sunt hęc.

Primo curęt vir ea quæ extra domum sunt. Conseruet maiorum hæreditatem, & cum iustitia si oportuerit augeat. Vxor autem curet quæ in domo sunt. Indecens est enim virum curare & superintendere his quę in domo sunt.

Secundo vxor diligat honoret & timeat virum suum, sibi mutuo castitatem coniugalem seruent.

Tertio filii optime erudiantur, tam in scientia, quàm

in

in moribus. Totum namque malum & bonum in familia & ciuitate vt docuimus in morali Platonica a prima natorum educatione, & eruditione pendent, quoniã quales adoleuerint, tales senescent. Vnde Salomon prouerbiorum cap. 22. inquit. Prouerbiorum est. Adolescens iuxta viam suam, etiam cum senuerit non recedet ab ea.

Quarto seruos ita pertractet dominus, ꝙ res suas fideliter custodiant, non solum quoniam laboris sui mercedem recipiunt, sed quoniam timent & diligunt dominum. Hæc sunt præcipua media in prudentia iconomica, vt videre poteris in epythomate nostro super Aristotelis iconomicam.

De hac prudentia loquitur Salomon prouerb. cap. 24. cũ inquit. Sapientia ædificabitur domus, & prudentia roborabitur. Hanc prudentiam docuerunt Sarram Thobiæ iunioris vxorem parentes eius, vt legimus Thobiæ cap. 11. Vbi sic dicitur, Et apprehendentes parẽtes filiam suam osculati sunt eam, & dimiserunt iræ, monentes eam honorare soceros, diligere maritum, regere familiam, gubernare domũ: & seipsam irreprehensibilem exhibere.

Prudentia politica est qua conuenientia inueniũtur media, quibus multitudo ciuilis iuste ac pacifice regitur. Huius duæ sunt species, scilicet legis positiua, & legis executiua, prima nuncupatur architectonica siue principalis per similitudinem ad architectum. Sicut enim artifex primus, quem vulgariter ingenierium nuncupamus, dat operandi regulam & legem secundis artificibus. & ex hoc dicitur architectus, sic principi conuenit subditis leges condere, quibus recte ac pacifice viuant. Vnde & in principe locatur prudentia publica legis positiua. In iudicibus autem, & gubernatoribus locatur prudentia politica, legis executiua. habent .n. se ad principem legis conditorem, sicut operarii secundi ad architectum.

Et aduerte ꝙ in scriptura sacra, non datur prudentia politica architectonica, nisi in Deo primæ legis conditore, & in Deo humanato euangelicæ legis authore. Cæteri vero quibus regebatur populus, siue duces essent, siue iudices, siue reges, siue sacerdotes, fuere prudentes politici, legis diui-

næ conseruatores ac executores, quorum officium erat iuste iudicare, hortari & coercere subditos ad diuinę legis obseruantiam. Vnde Iosaphat rex Iuda vt legimus in.2.Paralipo. cap. 9. cum constituisset iudices in cunctis ciuitatibus munitis, monuit eos dicens. Videte quid faciatis. Non enim hominis exercetis iudicium, sed domini, & quodcūq; iudicaueritis in vos redundabit. Sit timor domini vobiscū, cum diligentia cuncta facite. Non est enim apud dominum Deum nostrum iniquitas: nec personarum acceptio, nec cupido munerum. Ad sacerdotes autem & leuitas, quos constituerat in Hierusalem vt iudicium & causam domini iudicarent, sic locutus est præcipiens, sic agetis in timore domini, fideliter & corde perfecto. Omnem causam quæ ad vos venerit fratrum vestrorum, qui habitant in vrbibus suis inter cognationem & cognationem: vbicunque quæstio est de mandato, de cerimoniis, de iustificationibus ostendite eis vt non peccēt in dominum, & ne veniat ira super vos & super fratres vestros. Sic ergo agentes non peccabitis.

Hanc politicam prudentiam in paucissimis reperimus, eo quòd ingenium penè diuinum requirit, & longa firmatum experientia: qua varias hominum conditiones dignoscere valeant.

In scriptura sacra inuenimus Ioseph prudentissimum, vt legimus Gene.cap.41. qui prudentia sua per septē annos penuriæ, & famis Egyptum totamque patris sui domū seruauit. Adeo prudens fuit ꝙ vt inquit Dauid in Psal. Pharao constituit eum dominum domus suæ & principem omnis possessionis suę, vt erudiret principes eius sicut semetipsum, & senes eius prudentiam doceret.

Legimus & in libro Exo. cap. 18. prudentissimum extitisse Ietro sacerdotem Madian Mosis cognatum. Ipse nāq; Mosem erudiuit de regimine populi prudentissimo consilio atque firmissimis institutis. De quibus sic legimus in Exod.cap.18. Esto tu populo in his quæ ad Deum pertinēt, vt referas quæ dicuntur ad eum, ostendasque populo cerimonias & ritum colendi, viamq; per quam ingredi debeāt, prouide autem de omni populo viros sapientes & timentes Deum,

Deum, in quibus sit veritas & qui oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos & centuriones, & quinquagenarios & decanos, qui iudicent populum omni tēpore. Quicquid autem maius fuerit, referant ad te & ipsi minora tantummodo iudicent, leuiusque sit tibi, partito in alios onere. Si hoc feceris implebis imperium domini & præcepta eius poteris sustentare, & omnis hic populus reuertetur ad loca sua cum pace.

Legimus in lib. Iudi. ca. 7. Gedeonem prudentissimum, qui cum trecentis viris, tubis & lagenis & lampadibus triūphauit de Madianitis.

Legimus & in libris Machab: quasi per totum prudentissimos fuisse Matathiam & filios Iudam Machabeum, Simonem & Ioannem &c. qui soli contra græcos patriam, templum, legem Dei, & gentem suam defensabant.

Tu tamen aduerte, Gedeonem & Machabeos potius floruisse dicendi sunt prudentia militari quàm politica. Differunt autem hæ duæ prudentiæ in hoc ꝙ politica est conseruatiua publici boni, militaris autem est propulsiua mali illati, vel quod posset inferri ab hostibus, quod impediret aut destrueret cōe ciuitatis bonū, & locatur primo in duce exercitus. Nam vt inquit Salomon prouerb. cap. 28. Si dux indiget prudentia. i. si imprudens fuerit, multos opprimet per calumniam. Hæc de pręsenti cap. dicta sint

Caput Tertium.

IN tertio cap. agendum est de præcipuis prudentiæ actibus. Tu igitur aduerte quòd communi senteutia sunt tres, scilicet bene consulere, bene iudicare, & efficaciter præcipere.

Primus prudentis actus est bene consulere, nam prudentia circa ea quæ in vita humana possunt bene & male contingere versatur, vt sciat homo prosequi bona & euitare mala, ex consequenti ad eandem spectat inuestigare conuenientia media quibus assequamur bona intenta, & vitemus mala. Huiusmodi autem media inuestigare & quære-

re est consulere, vt declarauimus in 3. Ethic. quòd consilians quærit & ratiocinatur. Ergo ad prudẽtem spectat esse bene consiliatiuum. Cuius signum est ꝙ si quos inuenimus circa altissima maxime speculatiuos, in agendis autem siue pro seipsis, siue pro aliis ineptos & non bene consulentes, hos vtique sapientes, sed non prudentes appellamus. Et de his exemplificat Aristo. in 6. Ethic. adducẽs Anaxagorã & Thaletem qui apud græcos sapientissimi habiti sunt, at imprudentes, quoniam in curandis negociis suis, & circa humana bona prosequenda, & mala deuitãda, inepte & inconsulte se habeant.

Sed aduerte hunc actum non prouenire immediate a prudentia, sed ab eubulia adiuncta prudentiæ, quæ quid sit, & quot requirantur ad bonitatem & rectitudinem consilii, & an distinguatur a prudẽtia docuimus in Epytho. in 6. Ethi. tract. 3. cap. 1. vide illic.

Secundus actus est bene iudicare, neq; .n. prudenti sufficit consilii bonitas: sed oportet in humanæ vitæ regimine multis hinc inde pensitatis & simul comparatis quod fit per cõsilium, determinare in quo standum sit, & id quidem est iudicare siue sententiare. Et actus iste nobilior est quam bene consulere. Multi namq; in agendis sciunt quam plura media in consultando proponere, quod autem ex his determinandum sit diiudicare nesciunt. Et id quidem ex debilitate ingenii, iudicium autem ex sublimitate prouenit. Vnde & duces in exercitu ingeniosiores ac meliores approbãtur, qui multis habitis in concione consiliis, sententiare sciunt quid melius ac expendientius sit: Exemplum nobis constat in scriptura sacra de Iudith, de qua legimus Iudith cap. 8. quomodo Ozię sacerdotis summi consilium & sententiam reprobauit, eo quòd post quinque dies iudicauerat & populo consuluerat, quòd nisi dominus de manu Olofernis ciuitatem liberaret, traderent se ei & ciuitatem. Quod vt Iudith vidua audiuit, prudentissime reprobans inquit, & qui estis vos, qui tẽptatis dominum? Non est iste sermo, qui misericordiam prouocat, sed potius qui iram cõcitet & furorẽ accendat. Posuistis vos tempus miserationis domini, & in arbitrium

arbitrium vestrum diem constituistis ei, sed quia patiēs dominus est, in hoc ipso peniteamus, & indulgentiam eius fusis lachrimis postulemus. Non enim quasi homo Deus sic comminabitur, neque sicut filius hominis ad iracūdiam inflammabitur, & ideo humiliemus illi animas nostras, & in spiritu constituti humiliato, seruientes illi dicamus flentes domino, vt secundum voluntatem suam, sic faciat nobiscū misericordiam suam cito. & infra: Sicut quod potui loqui, Dei esse cognoscitis, ita quod facere disposui, probate si ex Deo est, & orate vt firmum faciat Deus consilium meum.

Sed aduerte ꝙ sicut bene consulere non prouenit immediate a prudentia sed ab eubulia adiuncta prudentiæ, vt diximus, sic bene iudicare prouenit a Sinesi. i. habitu bene iudicatiuo, & à gnomi. i. habitu bene iudicatiuo in casu particulari, qui raro contingit, vt adiungantur prudentiæ, vt videre poteris in Epytho. nostro in 6. Ethic. tract. 3. ca. 2. in quo agitur de Sinesi. i. sagacitate, & in capi. 3. in quo agitur de Gnomi: quam latine dicimus singularem & per raram sententiam, qualem habuit Salomon in 2. lib. Regum cap. 3. de duabus mulieribus contendentibus coram eo de filio mortuo. Vtrum autem isti tres habitus Eubulia Sinesis Gnomi sint distincti realiter an ratione tantum a prudentia, vide in Epythomate nostro in 6. Ethic. cap. 3.

Tertius prudentiæ actus est præcipere & imperare: neq; enim finem intentum consequi possumus post inuenta media per consilium: & post iudicium quid melius sit: nisi huiusmodi media applicentur ad opus, per quod finē attingimus. Hoc autem fit per imperium ac preceptum: quod aliquando facimus in nobis ipsis. Vt quando voluntas manui præcipit vel pedi: vt exequantur quod ratione vel cogitatiua iudicatum est, aliquando fit extra nos vt habeas authoritatē præcipiēdi subdito. Vnde prudentia imperatiua proprie seruatur in superiori. Propterea inquit Plato in his qui de legibus: Consulere indistincte conuenit & seruo & ciui & principi, imperare autem solius excellentioris est. Et aduerte ꝙ hic tertius actus perfectior est primo & secundo: & est immediate a prudentia: nam quæ per eubuliā consulta sunt:

& quę per Synesim & Gnomin iudicata sunt, a prudētia per præceptum executioni mandatur. Ex quibus constat prudētiā eminentiorē esse quā Eubulia & Synesis & Gnomi. Ille nāq; ad prudentiā ordinantur vt artes deseruientes ad archi tectonicā: & non econuerso. Hęc de p̄senti cap. dicta sint.

Caput quartum.

IN quarto cap. inuestigandum est quot requirātur ad hoc ꝙ prudens perfecte exerc'in actum suum. Tu igitur aduerte ꝙ communiter apud doctores theologos quibus & cōcordant Platonici numerantur septē requisita perfecto actu prudentis: vt laudabiliter operetur, & iuxta diuinam legē. sunt autem hæc.

Memoria.
Ratio.
Docilitas.
Solertia.
Prouidentia.
Circumspectio.
Cautio.

Primo quidem requiritur memoria, siue memoratio rerum præteritarum. Nam humana prudentia versatur circa contingentia operabilia, quæ possunt aliter & aliter euenire, & non circa necessaria, alioquin prudens non indigeret consilio, quia de necessariis non est consilium, vt docuimus in 3. Ethi. ergo prudens indiget dirigi in cōtingentibus agēdis siue vitandis ex experimento habito in præterito. Experimentum autem non habetur nisi ex multis memoriis vt docuimus in primo methaphysicæ, ergo vt prudens bene se habeat in his quæ acturus est, indiget memoria præteritorum, ex eis enim quodammodo admonetur, quō se gerere debeat pro futuro, puta. Qui penuriam sæpe passus & memoratur, sapienter prouidet familiæ in futurum.

Hinc est ꝙ in scriptura sacra, quotiens aliqui in agendis præmonendi sunt vt prudenter se habeant, præponitur eis memoratio præteritorum. Sic fecit Matathias moriturus, nam

nam vt legimus in primo Machabeorum cap. 2. intendens filios suos animosiores & prudentes reddere, ad eos sic loquitur. Nunc ergo o filii ęmulatores estote legis: & date animas vestras pro testamento patrum, & mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam & nomen æternum: Abraam non ne in tẽptatione inuentus est fidelis, & ad iustitiam reputatum est ei? Ioseph in tempore angustiæ suæ custodiuit mandatum, & factus est dominus Egypti. Phinees pater noster zelando zelum Dei, accepit testamentum sacerdotii æterni, Iesus dum impleuit verbum, factus est dux in Israel. & post subinfert. & ita cogitate per generationem & generationem, quia omnes qui sperant in eum non infirmantur; similiter seruator noster Ioan. ca. 15. admonens discipulos, quomodo in futurum post eius absentiam prudenter se haberent & constanter, inquit. Mementote sermonis mei, quẽ ego dixi vobis. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt. Quoniam igitur ex memoria præteritorum argumentum sumimus pro futuris agendis aut vitandis, oportet prudentem esse memorem.

Secundo requiritur ratio. i. discursus intellectus. Vnde impossibile est hominem nõ bene ratiocinatiuum esse prudentem in agendis aut vitandis. Cuius ratio est, quia necesse est prudẽtem esse bene consiliatiuum, & boni iudicii, sed consilium fit per discursum & inquisitionem, vt dictum est supra, & iudicium est conclusio ac determinatio consilii, ergo ad actum perfectum prudentis requiritur ratio discurrens, siue vsus rationis bene discurrentis. Neque enim hic sumitur ratio prout est ipsa animæ potentia, sed pro actu, sicut etiam sumitur memoria non pro potentia, sed pro memoratione.

Propter vsum rationis bene discurrentis laudatur in lib. Gen. cap. 31. prudentia Rachelis vxoris Iacob asportantis secũ idola patris sui, & quomodo prudenter decepit Laban patrẽ suum. Vnde scriptura illic sic inquit, sic delusa est quærentis. s. Laban quærentis sollicitudo.

Laudatur & Michol in .1.Reg.ca.19.quæ prudentissimo discursu saluauit Dauid de manu Saul patris sui, & seipsam exosam non reddidit patri suo, posito simulacro in lecto re presentante Dauid velut infirmantem.

Laudatur in 2.Reg.cap.17. Chusin Arachites, qui pro salute Dauid, optimo rationis discursu reprobauit consiliũ Achitophel, quod fuerat in interitum Dauid.

Laudatur in actis Apostolorum cap.23. discursus rationis in Paulo, qui faciens se Phariseum, prudenter eripuit se de manu Phariseorum & Saduceorum.

Tertio requiritur docilitas. Est autem docilitas aptitudo recipiendi doctrinam ac bonam disciplinam ex documentis maiorum ac seniorum, non negligens eam ex ignorantia, nec contẽnens ex superbia. Quæ quidem docilitas inest aliquibus ex bona dispositione naturali, tamen experimẽto & doctrina ac eruditione seniorum perficitur: & licet in om ni arte ac scientia requiratur, pręcipue tamen in actum pru dentiæ, & maxime in iuuene inexperto: nam cum prudẽtia circa operabilia humana verssetur, in quibus innumerabiles varietates cõtingũt, nisi homo erudiatur a maioribus ac senioribus expertis, de facili in agendis ac vitandis errabit. Et ideo oportet eũ qui prudenter intendit viuere, se docilem exhibere maioribus, quorum admonitiones & consilia sunt iuuenibus inexpertis veluti demonstrationes in agibilibus. Vnde ecclesiastici cap.6. congrue dicitur, in multitudine pr̃sbyterorum.i. seniorũ prudentũ sta, & sapientiæ illorum ex corde coniungere. Et quoniam agnouerat Salomon hanc docilitatem summe necessariam prudenti, præcipue in iudiciis ferendis, ideo in 3.Reg.ca.3. sic Deũ orabat. Dabis ergo seruo tuo cor docile, vt populũ tuũ iudicare possit & discernere bonũ a malo. Hanc docuit Pau.2.ad Thim.ca.2. dicẽs, seruũ aũt dñi nõ oportet litigare, sed mãsuetũ esse ad oẽs, docilẽ, patiẽtẽ, cũ modestia corripientẽ eos, q̃ resistũt veritati.

Quarto requiritur solertia: est autẽ solertia ex .1. Post. facilis & prõpta medii inuentio, sed hæc diffinitio competit solertiæ vniuersaliter sumptæ tã in speculatiuis, quã in practicis. Verum quoniã in præsenti intendimus de ea vt pro-

deest

dest in humanis agendis,ac vitandis, ideo diffinienda est vt prudentiæ & eius actui confert.Tu igitur aduerte eã sic diffiniendam: Solertia est habitus ex quo repentine & ex improuiso medium occurrit congruum in negocio agendo vel vitando. Quale medium inuenit Raab meretrix,vt saluaret exploratores missos a Iosue ad cõsiderandam vrbem Hyerico vt videre poteris Ios.c.2.& mulier quæ expandit velamẽ super os putei,quasi exsiccans ptisanas: vt saluaret Ionathã & Achimã nuncios ad Dauid , vt legere poteris in 2. Reg. cap.17. Huiusmodi autem solertia ideo requirit in actu prudentiæ,quoniã ad prudentẽ spectat bene sentire ac recte opinari de agendis aut vitandis.Recta autem opinio de agẽdis aut vitandis,potest acquiri per doctrinam ab expertis & sapientibus senioribus , & hoc fit per docilitatẽ vt docuimus: potest etiam acquiri per inuentionem propriam, quæ si fiat statim & repentine, fit per solertiam,sicut qui in periculum ex improuiso incidit: vel videt alium incidisse : & dicit statim,sic & sic agendum est:quo peracto ipse aut alius à discrimine liberatur . Hanc solertiam habuit villicus diffamatus apud dominum suum,vt legimus Luc.cap.16. Vnde inquit seruator, & laudauit dominus villicum iniquitatis quia prudẽter fecisset , quia filii huius sęculi prudentiores sunt filiis lucis in generatione sua .

Quinto requiritur prouidentia . est autem prouidentia recta ordinatio mediorum ad finem propositum consequendum. Vnde medicum prouisorem rectum dicimus,qui postquam media excogitauit oportuna & inuenit ad sanandum Socratem, nouit debito tempore debita quantitate applicare.cum igitur prudentia versetur circa media ad consequendum finem,necesse est ad actum perfectum prudentiæ concurrere prouidentiam . Hinc videmus multos esse bene inuentiuos mediorum, qui tamen ignorant aut nesciunt congruo tempore ea exequi,quoniam aut tardius aut citius aut magis aut minus quam expedit operantur, ideo imprudentes habentur,nec finẽ intentum consequuntur,vt pote carẽtes debita prouidẽtia. Hinc vituperatur Antiochus rex gręcorum in 2.lib. Machab.c.9. qm̃ imprudenter ac sine debita

prouidentia intrauerat in persipolim, & tẽptauit expoliare templum, & opprimere ciuitatem, sed multitudine ad arma concurrente; in fugam versi sunt, & coactus est Antiochus post fugã turpiter redire. Ex opposito propter prouidentiã laudatur Felix præses in actis Apostolorũ ca.24. vbi Tertullus orator accusaturus Paulum sic ad Felicẽ loquitur. Cũ in multa pace agamus per te,& multa corrigantur per prouidẽtiam tuam optime Felix &c. Prudẽti igitur maxime necessaria est prouidentia, qualiscunq; possit haberi in humanis. Quod dico, quoniam omnimoda & infallibilis est Dei maximi proprietas. Hominum autem vt dicitur Sapientiæ c.9. cogitationes timidæ,& incertæ prouidentiæ nostræ.

Sexto requiritur circũspectio. est autem circũspectio, mediorũ ad finẽ consideratio per comparationẽ ad ea quæ circunstant.v.g. Postq̃ medicus inuenit remedia laboranti febre, oportet eũ comparare hmõi remedia ad ætatem, ad cõplexionem, ad aerem, & patriam, in qua viuit febricitans, nã his non consideratis & bene comparatis, facile medicus errabit. Vt igitur prudens in actu suo laudabiliter se habeat oportet ipsum circunspectum esse.

Propter circũspectionem laudatur Nathan propheta in 3. Reg. cap. 1. vt prudentissimus admonens Bersabet matrẽ Salomonis, vt ingrederetur ad regem Dauid pro instituẽdo rege Salomone: & amouendo Adonia, qui se fecerat regem.

Laudatur & Dauid, qui vt circunspectus retardauit punitionem Ioab ducis exercitus eo quòd occiderat iniuste Abner, & Amasan. Sed horum vindictam reliquit Salomoni, vt legimus in 3. Reg.cap.2. Idem disposuit de Semei filio Gera.

Laudatur insuper Dauid in 2. Reg. cap. 19. qui vt circũspectus noluit quemquã occidi ex his qui secuti fuerant Absalon in die qua reductus fuit rex in Hierusalẽ: nã reprehendens Abisai filium Saruie, qui volebat Semei occidi quoniam maledixerat regi: inquit. Quid mihi & vobis filii Saruie? Cur efficimini mihi in Sathan? Ergo ne hodie interficietur vir in Israel? An ignoro hodie me factum regem in Israel?

Lauda-

Laudatur & Paulus in actis Apostolorum cap. 16. qui vt circumspectus circūcidit Thimotheum propter Iudęos qui in locis illis aderant, ne torrenti in principio diseminandæ fidei se opponeret.

Septimo requiritur cautio. est autē cautio aīaduertentia, qua scit homo eligere bonum & reprobare malū, & ne decipiatur in eligendo malum sub specie boni, aut ne refutet bonum quia repręsentatur ei sub specie mali, sicut infirmus nolens medicinam propter malum odorem aut saporem. Hæc aūt cautio ideo necessaria est prudenti in actu suo, qm̄ vt dictum est supra, prudentia versatur circa operabilia humana contingentia, quibus de facili potest coniungi verum & falsum, sicut in contractibus: bonum & malum, sicut in conuictu. & contingit ꝙ multotiens impediuntur bona ꝑꝑ mala quæ latenter superueniunt, & eliguntur mala sub specie boni, ergo necessaria est cautio discretiua inter bonū & malum, & inter malum apparens bonū, & inter bonum apparens malum. Hac de causa Paulus ad Ephe. cap.5. inquit. Videte itaq; fratres, qūo caute ambuletis, non quasi insipientes, sed vt sapientes, redimentes tempus, qm̄ dies mali sunt. Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei. Cōstat igitur quot requirantur ad hoc ꝙ prudēs ꝑfecte exeat in actū suum. Hæc de p̄nti capi. dicta sint.

Caput quintum.

IN quinto cap. agendum est de vitio prudentiæ opposito, quod est imprudentia, & hic duo agenda sunt, primo de ipsa imprudentia, secundo de tribus vitiis contentis sub ea, quæ sunt præcipitatio, inconsideratio, inconstantia.

Quantum ad primum duo agenda sunt, primo quid sit, secundo quod & quale peccatum sit.

Vt autem scias, quid sit, aduerte ꝙ dupliciter sumi potest, primo priuatiue, secundo cōtrarie, sicut & iniustitia. Imprudētia priuatiue, est carētia prudētię in eo qui natus est eam habere, & quā debet hr̄e, sicut iniustitia priuatiue est carētia

iustitiæ

iustitiæ in eo qui natus est eam habere,& quam debet habere. Imprudentia contrariè est vitium quo ratio mouetur cõtrario modo ad agendum quam moueat prudentia, verbi gratia. Ratio recta in prudente, mouet ipsum ad agendum præmisso debito consilio, & determinata sententia, & circunspecte, & caute. Ratio autem obliquata in imprudente mouet ipsum in actum sine consilio temerariè incircunspecte & incaute,& pro maiori parte homines hac imprudẽtia viuunt,quoniam non ratione, & extimatiua ac passionibus tendunt in operationibus suis.

Quantum ad secundum aduerte ꝙ imprudentia priuatiriue sumpta, est peccatum ratione negligentiæ, & omissionis. Tenetur enim quilibet ratione vtens vt excludam infantes,& insanos,studium adhibere vt prudentiam habeat,qua secundum rõnẽ rectam viuat, cum sit rationalis naturę, & ad beatitudinem tendat. ergo qui est aptus,& debet habere prudentiã,si ex incuria aut desidia omittit eam habere peccat peccato negligentiæ, & omissionis.

Imprudentia autem contrarie sumpta,sicut & iniustitia, intemperantia,est secundum se peccatum, quoniam per imprudentiam homo agit contrario modo prudentiæ .s. sine debitis regulis,& circunstantiis,sed diuertere a debitis regulis, & circunstantiis requisitis ad actum bonum, vitium,& peccatum est: ergo sicut prudentia secundum sui naturã est virtus,sic suum oppositum est vitium,& peccatum.

Tu tamen aduerte ꝙ aliquando est peccatum veniale aliquando mortale. Veniale quidem,quando quis non debitis modis ac circunstantiis agit in his quæ non in diuina lege determinata,nec sunt saluti necessaria, sicut si quis imature incedit,aut loquitur,aut incomposite se vestit, aut non reuerenter maiores suos audit. Non tamen eis resistit,nec eos contemnit. Mortale autem,quando quis declinans a diuinis regulis, suo iudicio agit contra ea quæ sunt saluti necessaria, vt qui cibos comedit diebus ab ecclesia prohibitis ex cõtemptu,& qui inconsiderate,aut incaute proximo detrahit, & eius famam denigrat. Peccat enim mortaliter etiam ꝙ ex malitia id non agat,sed quoniam imprudenter agat.

De

De hac imprudentia intelligatur illud Eccle. cap. 20. qui perdit animam suam præ confusione, & imprudentia, & illud Pauli ad Ephe. cap. 5. Nolite fieri imprudentes, sed intelligentes quæ sit voluntas Dei, vt scilicet operemini iuxta dei legem & mandata.

Viso quid sit imprudentia, & quomodo, & quale peccatum est, cõsiderandum est de tribus vitiis contentis sub ea, q̃ sunt prçcipitatio, inconsideratio, inconstantia. Pro quorum euidentia aduerte primo, ꝙ sicut imprudentia directe & contrarie opponitur prudentiæ, sic ista tria opponuntur tribus actibus prudentiæ, de quibus actum est supra, scilicet de cõsilio, de iudicio, de præcepto, ex consequenti opponuntur habitibus causatiuis prædictorum actuum. habitus autem huiusmodi sunt vt docuimus supra, Eubulia, Sinesis, & Gnomi prudentia.

Primo igitur agendum est de præcipitatione, quæ opponitur recto ac debito consilio, quod prouenit ab eubulia, & tria de ea considerãda sunt, primo quot modis sumitur, secundo quid sit secundum unumquemque modum, tertio quomodo sub imprudentia continetur.

Quantum ad primum aduerte ꝙ præcipitatio duobus modis sumitur, scilicet proprie, & per similitudinẽ: proprie inuenitur in corpore, secundum similitudinem inuenitur in anima. In corpore quidem dicimus illum præcipitari, qui impetuose mouetur, a sursum deorsum, absque motu ordinato & per medios gradus: verbi gratia. Sortes impetuose motus a supremo gradu scalæ vsque ad vltimum, relictis mediis gradibus, dicitur præcipitatus. Vnde præceps est ille, qui inordinate mouetur, in anima autem per similitudinem dicimus illum præcipitari, qui ex impetu voluntatis, & passionis fertur in actionem a summo ad infimum, non seruatis mediis gradibus. Pro cuius notitia aduerte, ꝙ & in anima scala quædam imaginanda est, cuius summus gradus est intellectus siue ratio, infimus autem est operatio exercita per corpus, vt pugna contra hostem. Medii autem gradus per quos oportet defendere volentem operationem exercẽdam per corpus esse laudabilem & rectam sunt memoria præteritorum,

ritorum, consideratio præsentium, coniectura futurorum, docilitas qua acquiescat documentis maiorum. ex omnibus his gradibus prouenit rectum consilium. ex recto consilio, bene ac laudabiliter proceditur ad opus per corpus exercendum, & est prudentis opus. Si quis igitur ad opus per corpus exercendum procedit, mediis gradibus relictis, dicimus illum præcipitanter operari, ad similitudinem illius qui ex monte præcipitatur in vallem, aut ex summo scalę deorsum.

Quantum ad secundum, facile tibi constat ex declaratis quid sit. Nam pręcipitatio proprie, est motus localis impetuosus a summo deorsum relictis mediis gradibus, per quos ordinate descendendum est. Præcipitatio autem per similitudinem, de qua hic intendimus, est impetuosus motus voluntatis aut appetitus sensitiui imperantis homini quòd procedat ad opus per corpus exercendum, relictis mediis gradibus supra nominatis, ex consequenti absque consilio recto.

Quantum ad tertium aduerte vt scias quo præcipitatio per similitudinem, sub imprudentia continetur, vt docuimus supra: agere cum consilio est opus prudentiæ, ergo agere sine consilio est opus imprudentiæ. Contrarii enim actus ad contrarios habitus reducuntur. Sed vt docuimus præceps in opere agit sine consilio, ergo præcipitatio ad imprudentiam reducitur.

Et aduerte ꝙ ad præcipitationem vr̃ reduci temeritas. Nã temerarius est, qui sine ratione habita, in operationem tendit. Tendere autem sine ratione dupliciter contingit, primo sine ratione consiliatiua, secundo sine ratione legis dirigentis. Nam sunt aliqui qui nulla habita cõsideratione nec discursu tendunt statim in opus, & sunt aliqui, quibus licet proponatur lex, secundum quam operari tenentur, nolunt legem sequi, sed ex proposito declinata lege tendũt in opus per oppositum legis: licet vterque sit temerarius, tñ non ad ad eundem habitum vt ad primam radicem reducuntur. Nã primus ad imprudentiam, secundus ad superbiam reducitur. Hinc est ꝙ temeritas sub primo sensu continetur sub præcipitatione, ex consequenti sub imprudentia, & sub se-

cundo

cundo sensu continetur sub præsumptione siue contemptu, & reducitur ad superbiam, quia quis renuit subiici legi superioris. Hæc de præcipitatione dicta sint.

Secundo agendum est de inconsideratione vt spectat p̃senti proposito. Quod dixerim, qm̃ sicut consideratio inuenitur in speculatiuis, ita & in practicis. Verificatur enim de omni actu secundo intellectus. Vnde Arist. in. 2. de aïa, primum actum intellectus appellat scientiam, secundum autẽ appellat considerare. Hic aũt non agendum de consideratione & eius opposito, nisi vt versãt circa humana agibilia. De incõsideratione igitur sic accepta duo pertractãda sunt, primo quid sit, secundo quomõ sub imprudentia continet.

Quantum ad primum aduerte qm̃ vnum oppositorum cognoscitur per aliud. oportet prius notificare quid sit consideratio, & per ipsam sciemus quid sit inconsideratio. Est autem consideratio actus intellectus intuentis veritatẽ rei, & de rei veritate recte iudicantis. Pro cuius euidentia aduerte quòd in practicis humanis agibilibus intellectus per consilium inquirit de veritate rei, & de vero ac recto modo agendi, quia inquisitione facta, intellectus intuetur quid veri & recti sit in re agenda, & tunc iudicat & sentẽtiat sic vel sic agendum. Sic autem sententiare est considerare. Vnde consideratio quidem incipit in consilio, sed terminatur & perficitur in iudicio, & sententia quam facit intellectus de re agenda, & de modo agendi.

Cum autem opposita per opposita diffiniantur, oportet ꝙ inconsideratio sit defectus recti iudicii intellectus de re agenda & modo agendi, proueniens ex eo quòd quis negligit vel contemnit ea obseruare, ex quibus rectum iudicium procedere potest. Constat igitur quid sit inconsideratio in agibilibus humanis.

Quantum ad secundum, scilicet quòd sub imprudentia contineatur, patet ex eo ꝙ consideratio ad prudentiam spectat. Dictum est.n. in cap. præcedenti, quòd ad prudentiam spectat mediante Sinesi & Gnomi, bene ac recte de agendis iudicare, sed ex diffinitione data constat quòd consideratio ad rectum iudicium spectat, ergo & ad prudentiam.

Cum

Cum igitur inconſideratio opponatur conſiderationi, continetur ſub oppoſito prudentiæ, quod eſt imprudẽtia. Nam ſicut prudens recto iudicio operatur, ſic imprudens aut ſine iudicio, aut ſiniſtro iudicio. Hanc incõſiderationem arguit Salomon prouerbiorum cap. 13. cum inquit. Qui cuſtodit os ſuum, cuſtodit animam ſuam. Qui autem inconſideratus eſt ad loquendum ſentiet mala. Hæc de inconſideratione dicta ſint.

Tertio agendum eſt de inconſtantia, de qua tria agenda ſunt, primo quid ſit, ſecundo quomodo ad imprudentiã ſpectat, tertio cui actui prudentiæ opponitur.

Quantum ad primum aduerte ꝙ inconſtantia in agibilibus humanis, eſt receſſus a priori bono propoſito recte conſiliato, ac recte rationis iudicio determinato, incipiens à virtute appetitiua, & conſummatur per rationis defectum repudiantis bonum, quod prius approbauerat, & iudicarat agendum.

Primo dicitur receſſus &c. Nam ſicut conſtantia importat perſiſtentiam ac firmitatem in bono prius proſito ac recte conſiliato, & recte per rationem determinato, ſic inconſtantia dicit oppoſitum, quoniam oppoſitorũ oppoſitę ſunt conditiones.

Secundo dicitur incipiens &c. quoniam non recedit aliquis vtens ratione a priori bono propoſito, niſi quia aliud bonum vel apparens magis, & inordinate placet voluntati, aut appetitui ſenſitiuo, oblatum ſibi a fantaſia, vel ratione deficiente, ſicut patet de illo qui propoſuerat incumbere ſtudio, deinde tractus inordinata complacentia ludi & ioci, aut deterritus labore, recedit à primo propoſito: & de illo, qui ſtatuit pro patria pugnare, deinde tractus inordinato amore vxoris recedit a priori propoſito.

Tertio dicitur & conſummatur &c. quoniam ſi ratio in ſuo vigore perſiſteret, comprimens impetum paſſionis, quo ꝓuocatur ad receſſum prioris boni, perſiſteret in bono propoſito. Verum quia non comprimit paſſionem, nec fantaſiã offerentem aliud minus bonum, forte tamen ſub maiori apparentia, licet in veritate non ſic ſit, ideo ratio debilitata cõſentit

sentit in recessu a priori bono, & tunc fit consumate homo inconstans. Patet igitur quid sit inconstantia, vt est vitium oppositum constantiæ.

Quantum ad secundum aduerte, ꝙ inconstantia ideo ad imprudentiam spectat, quoniam sicut ad prudētiam spectat omnis recta, & ordinata ratio agibilium, sic ad imprudentiam omnis rationis defectus ac debilitas in agendis. Cum igitur vt declaratum est, inconstantia quo ad sui cōsumationem proueniat ex defectu, & debilitate rationis non comprimentis passionem, & fantasiam, recte ad imprudentiam reducitur.

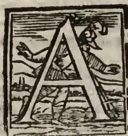
Quantum ad tertium aduerte ꝙ sicut præcipitatio opponitur actui prudentiæ, qui dicitur consilium vt docuimus, & inconsideratio actui iudicii ac sententiæ, sic inconstantia opponitur actui prudentiæ principali qui dr̄ pręcipere consiliata & iudicata, vt ad executionem deueniāt. Dr̄ enim homo inconstans, quando deficit in præcipiendo consiliata & iudicata, vel si præcipit non persistit in præcepto, sed aut cessat, aut reuocat ex amore vel timore insurgente absque recta ratione, quod dixerim, quoniam si pręcipiens cessat à præcepto vel reuocat ratione recta sic dictante propter nouas circunstantias aduentantes, non dicitur inconstans, sed melius circunspiciens. Vnde sapiens & prudens, multotiens prudenter consilium mutat, & præceptum reuocat nouis emergentibus.

Et aduerte ꝙ sicut diuina scriptura magnificat constantiam, cuius species sunt continentia, & perseuerantia in bono, & ad eas semper homines exhortatur, sic reprobat incōstantiā, cuius spēs sunt incontinentia, & mollicies, vt patet Sap.cap.4.vbi inquit, Fascinatio nugacitatis obscurat bona, & inconstantia concupiscentiæ transuertit sensum. Et Iaco. in epist.ca.1. Vir duplex aīo inconstans est in omnibus viis suis. Et ca.3. Vbi est zelus, & contentio, ibi est inconstātia.

De continentia aūt, & suo opposito, & de perseuerantia ac mollicie sibi opposita dicemus cum loquemur de fortitudine, & temperantia. Hic terminatur consideratio de prudentia diuina atque Christiana.

INCI-

INCIPIT TRACTATVS QVINTVS EIVSDEM SECVNDAE PATRIS, qui est de iustitia diuina atque Christiana.

CTVRVS de intelligentia, quæ traditur in scriptura diuina atque Christiana, & a sacris Theologis, non est meæ intentionis repetere hic quę de ea pertractãtur ad mentem Arist. in 5. Ethicorum,&c. ad mentem Platonis in dispositione Platonicę moralis tractatu.5.part.5. & super illa pro maiori parte se fundant Theologi doctrinales, inter quos præcipuus est Diuus Thom. in secunda secundæ, a quæstione 57. vsque ad quæstionem. 122. namque pertractaui de iustitia in. 5. Ethicorum ad mentem Arist. legere tu poteris in Epithomatibus moralibus, & quæ ad mentem Platonis in dispositione philosophiæ moralis Platonicæ, tract.5.par.5. Iam enim in lucem per impressionem prodierunt. Præsens igitur intentio mea est de iustitia pertractare, & de suo opposito, iuxta sensum diuinæ ac Christianę legis, & sacri Theologi. Diuiditur autem præsens tract. in sex capita.

Primo inuestigandum est quid sit.

Secundo quantæ excellentiæ sit.

Tertio quotuplex sit.

Quarto quæ & quot sint eius partes.

Quinto de iniustitia.

Sexto inuestigandum est si Deus hominum genus iuste regit ac gubernat.

Caput primum.

IN primo capite inuestigandum est quid sit iustitia vniuersaliter sumpta. Tu igitur aduerte ꝙ communi sentẽtia eorum,

eorum, qui recte sentiunt sic diffinitur. Iustitia est virtus moralis secundum quam constanti & perpetua voluntate ius suum vnicuiq; tribuitur. Et quidem quòd hæc diffinitio sufficiens sit declaratur quo ad singulas particulas.

Primo dicitur virtus moralis vt distinguatur à virtutibus siue habitibus intellectualibus, quales sunt scientia, ars, sapientia, & intellectus .i. habitus primorum principiorum. De quibus ad plenum locuti sumus in.6. Ethic. Quod autem sit virtus moralis sic probatur, Virtus moralis est quæ bonum facit habentem, & opus suum reddit bonum, sed hæc duo facit iustitia. Ab ea namq; dicitur & est homo bonus, sicut ab iniustia malus. Vnde Cicero in primo de officiis inquit. A iustitia præcipue viri boni nominantur. præterea, facit actum humanum elicitum per ipsam esse bonum & meritorium, quoniam iniustitia facit actum esse malum: ergo ex opposito iustitia facit ipsum esse bonum, oppositorum enim habituum oppositi sunt actus: est ergo iustitia virtus moralis. Vnde concludit Cicero in primo de officiis. In iustitia maximus apparet virtutis splendor

Secundo dicitur secundum quam constanti & perpetua voluntate, voluntate quidem, quoniam est subiectiue in voluntate, & nõ in intellectu nec appetitu sensitiuo, in quo existunt fortitudo & temperantia, vt dicemus infra. & quòd non sit in intellectu arguitur sic. Non dicimur iusti, quia intelligimus iusta, aliter omnis iurisperitus esset iustus, sed quoniam volumus & operamur iusta, ergo nõ est subiectiue in intellectu. & quòd non sit in appetitu sensitiuo arguitur sic, per iustitiam seruatur proportio inter aliqua duo vt inter venditorem & emptorem, inter præmiantẽ & dignum præmio, sed hæc proportio non cadit sub appetitu sensitiuo eo, quòd includit apprehensionem duorum extremorum & comparationem ad inuicem. Id autem ad intellectũ spectat, ergo subiectiue est in eo appetitu, qui iudicium sequitur intellectus. Hic autem est voluntas: vt docuimus in.9. Methaphisicę & in.2. Ethicorum: ergo est subiectiue in voluntate, & hæc est mens Anselmi, qui inquit quòd iustitia est rectitudo voluntatis propter se seruata. Dicitur autem

conſtanti & perpetua voluntate, quoniam cum ſit habitus, & de ratione habitus ſit firmitas & immobilitas, non ſufficit ad rationem iuſtitiæ aliquem velle pro aliquo negocio aut pro aliquo tempore iuſtitiam ſeruare: nam ſi id ſufficeret, omnis homo eſſet iuſtus. Vix enim inuenitur, qui vellet in omnibus & ſemper iniuſte agere. Rationabiliter ergo dicitur: ſecundum quam conſtanti, & perpetua voluntate.

Tertio dicitur ius ſuum vnicuiq; tribuitur ideſt, qđ vnicuiq; conuenit & debitum eſt tribuitur, ſiue in commutationibus, ſiue in diſtributionibus honorum & bonorum. quod quidem ius in quadam proportione conſiſtit, vt declarabitur infra.

Quarto dicitur vnicuique, quoniam iuſtitia proprie dicta ſemper eſt ad alterum ideſt verſatur inter duo ſuppoſita diſtincta, ita quòd proprie loquẽdo, nullius eſt ſibi ipſi iuſtus, niſi Methaphorice, prout ſcilicet in eo ſunt diſtinctæ partes, & tribuit vnicuiq; parti quod ſibi conuenit. Verum quia eiuſdem hominis diſtinctæ partes non conſtitituũt diſtinctos homines, ideo huiuſmodi iuſtitia eſt impropria, vt etiam docuimus in 5. Ethic. Quod iuſtitia proprie dicta sẽper ſit inter duo ſuppoſita declaratur ſic. Iuſtitia in quadã proportione aut æqualitate conſiſtit Hæc aut cũ ſint reſpectiua, sẽper reſpiciunt alterũ. Omne .n. æquale eſt alteri æquale. idem intellige de recto & proportionato, ergo iuſtitia proprie ſumpta ſemper eſt ad alterum, vt patet in commutatiua, diſtinguntur enim vendens ab emente, & in diſtributiua. differt enim tribuens ab accipiente. Quoniam igitur iuſtitia eſt ad alterum, ideo in præſenti diſſinitione dicitur vnicuiq; ius ſuum, ideſt, debitum ſibi tribuitur: vt ſecundum Paulum ad Rom cap. 13. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum, cui vectigal, vectigal, cui timorem, timorem, cui honorem, honorem. nemini, quicquam debeatis, niſi vt inuicem diligatis.

Et Diuus Anſelmus in libro cur Deus homo diffiniens iuſtitiam, egregie exponit quid ſit vnicuiuſque ius ſuum tribuere. Vnde inquit.

Iuſtitia

Iustitia est animi libertas tribuens vnicuique suam propriam dignitatem, idest, quod dignum & iustum est, maiori reuerentiam, pari concordiam, minori disciplinam, Deo obedientiam, sibi sanctimoniam, inimico patientiam, egeno operosam misericordiam.

Constat igitur quid sit iustitia vniuersaliter sumpta, si autem quęris quid importet hoc nomen iustitia in diuina lege & euangelica, in quibus videtur omnis virtus, omnis bonitas, omnis denique obseruantia legis per iustitiam nominari, dico iuxta doctrinam Diui Hieronymi ad Demetriadem, quòd in sacra lege, Omnes virtutum species in vno iustitiæ nomine continentur, & ad filiam Mauritii inquit, In diuina lege iustitia non est aliud quàm non peccare. Non peccare āt est præcepta legis obseruare. præceptorum legis obseruatio, duplici obseruationis genere custoditur, vt non ea quæ prohibentur facias, & cuncta quæ iubentur facias. Hæc est iustitia intenta in diuina ac cristiana lege secundum Diuum Hieronymum.

Iuxta doctrinam Diui Ambrosii in libro de officiis, christiana iustitia est, quæ nil alienum vendicat, quę cuilibet dat quod suum est, quæ negligit propriam vtilitatem, vt seruet communem æquitatē, & prima iustitia est in Deum secunda in patriam, tertia in parentes, quarta in omnes. Hæc de primo cap. dicta sint.

Caput secundum.

IN Secundo cap. inuestigandum est quanta sit excellentia & celsitudo iustitiæ. Tu igitur aduerte, quòd quinque manifestant nobis eius excellentiam, primo quoniam vera ac christiana iustitia de qua hic intendimus in se omnem aliam virtutem continet, ita quòd contentiue dici potest omnis virtus, & necesse est eam in omni alia virtute seruari, qđ rōe declaratur & signo. Rōne quidē sic, iustitia proportionē ac decentiam siue mediocritatē quandā importat, quæ.n.iusta sunt proportionata ac decentia sunt, sed huiusmodi decentiam & proportionem & mediocritatem

necesse est in omni virtute inueniri, eo ꝗ extrema vitii rationem obtinent. Vt nunquam timere, & semper timere malum est. Aliquando aũt timere, & aliquando audere vt decet, bonum est, & constituitur virtus fortitudinis, ergo rõne mediocritatis & decentiæ, iustitia oẽm virtutem cõtinet, & in omni continetur: Propterea non immerito dicit Diuus Hieronymus ad Demetriadem. Omnes virtutum species, vno iustitiæ nomine continentur.

Signum aũt ꝗ iustitia omnes virtutes contineat & in omni contineatur, sumitur ex diuina scriptura antiqua, & Euangelica, in qua cum de virtute, & probitate vitæ, & diuinorũ præceptorum obseruantia, & obseruatore agitur, nullo ferme alio nomine vtitur quàm iustitia & iusto, & per oppositum cum de malitia, & malo vniuersaliter est sermo, non nisi iniustitiæ & iniusti nomine vtitur. Quod si in specie descendere volueris, id tibi notum erit si in scripturæ sacræ studio laboraueris. & vt tibi aliqua pro introductione propositi afferamus, vide Gen. ca. 15. Credidit Abraam Deo, & reputatum est illi ad iustitiam. i. ex eo ꝗ Deo credidit, reputatus est bonus, & probatæ vitę, ac obseruator diuini pręcepti, & Deutero. cap. 24. Habeas iustitiam, id est probitatem vitæ, & obseruantiam legis suæ, coram domino, & Tobiæ cap. 13. facite iustitiam, id est opera bona coram domino. & Iob cap. 29. iustitia. i. probitate vitæ indutus sum, & Dauid in Psalmo: & retribuet mihi dominus secundum iustitiam meam. i. bonitatem meam, & prouerbiorum ca. 11. iuistitia rectorum liberabit eos, & Sapientiæ ca. 15. nosce te est consumata iustitia, & Isaiæ cap. 54. Hæc est hæreditas seruorum domini, & iustitia eorum apud me, & Ezechielis cap. 18. iustitia iusti erit super eum, & Osee cap. 2. Spõsabo te mihi in iustitia, & Michee cap. 6. Videbo iustitiam eius, & Matthęi. 5. Videte ne faciatis iustitiam vestram coram hominibus. Item, nisi abundauerit iustitia vestra. i. obseruãtia legis plusquam scribarum & Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum, & Lucæ. 1. In sanctitate & iustitia coram ipso omnibus diebus vitæ nostræ: & Paulus ad Roma. cap. 6. Iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto, &

secundæ ad Cor. ca.9. Augebit incrementa iustitiæ vestræ, & ad Hebr.ca.11. Sancti operati sunt iustitiam, & Iacobus in epistola cap.3. fructus autem iustitię in pace: & Ioannes prima cap. 3. Qui facit iustitiam. i. viuit secundum legem Dei, ex ipso natus est.
Quod autem, per iniustitiam & iniustum in scriptura sancta quæcunque malitia & iniquitas intelligatur, patet vt infra: Deuter. cap.25. Auersatur dñs omnem iniustitiam. i. peccatum & malitiam, & Dauid in Psalmo. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam. i. iniquitatem meã, & illud. Non ascondi iniustitiam meam, & illud, propter iniustitias enim suas humiliati sunt, & illud, vt non dominetur mei omnis iniustitia, & Ecclesiasti.cap.7. non semines mala in sulcis iniustitiæ: & cap. 17. reuertere ad dominum: & auertere ab iniustitia. De iniusto autem habes in Psalmo. Dixit iniustus. i. peccator vt delinquat in semetipso, & Ecclesiastici ca.9. Non placeat tibi iniuria iniustorum, & Paulus primæ ad Thim. 1. Iustis non est lex posita, sed iniustis. Constat igitur iustitiæ excellentia, & sui oppositi malitia, ex eo ꝙ omnem continet & in omni continetur virtute, & iniustitia omne complectitur vitium, & in omni cõtinetur.
Secundo ostenditur iustitię excellentia ex eo quòd Deus mundum superiorem, in quadam iustitia cõstituit & regit, absque omni defectu & errore. Mundum autem superiorem voco cœlestia corpora & eorum motus, & quidem ꝙ ipsum in iustitia constituerit & regat, constat ex maxima regularitate, & proportione quam deprehendimus inter cœlestes motus & conseruationẽ, ita ꝙ ex illis conflari dicitur omnis musica diuina atque cœlestis. Nec vana omnino videtur eorum sententia, qui arbitrãtur ex motibus cœlorum causari mirabilis consonãtia. Nam & eis fauere videtur Iob cap.38. vbi inquit, Quis enarrabit rationem cœlorũ? Quis concentum cœli dormire faciet? Concentum autem siue consonantiam, iustitiam vocum aut sonorum appellare possumus, sicut dissonantiam, sonorum improportionem & iniustitiam. Vnde vulgo cantus dissonans iniustus appellatur.

Tertio ostenditur iustitiæ excellentia, ex eo ꝙ Deus mũdum inferiorem in quadam iustitia constituit & administrat, nec egreditur ordinem sibi diuinitus ab initio impositum. Quod quidem patet ex admirabili elementorum situ. Nam in parte infima terram locauit, eo ꝙ vt grauis ad cẽtrum tendere debebat. In superma aũt ignem, qm̃ vt simpliciter leuis, superiora petit. Aerẽ aũt & aquã inter media locauit, qm̃ nec simplr leuia nec simplr grauia sunt, & ad vitã animalium volatiliũ terrestrium & aquaticorum conseruandam. Si ergo quod decens, & ordinatum, & debitum est, iustum est: constat ꝙ Deus mundum inferiorem in quadam iustitia constituit. Et in signum huius iustitiæ dicitur Gen. cap. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat & erant valde bona. si bona ergo decentia & per consequens iusta.

Quarto ostenditur iustitiæ excellentia ex eo ꝙ deus Microcosmum .i. hominem & secundum corpus, & secundum animam in quadam iustitia constituit. Quantum ad corpus quidem, ex eo ꝙ ipsum sanum condidit. Sanitas .n. ægritudinem præcedit, sicut habitus priuationem. Sanitas autem iustitia est humorum, & ægritudo iniustitiam humorũ signat. Nam sicut sanitas ex adęquatione & temperantia humorum prouenit, sic ægritudo ex inadæquatione, & distemperantia. Cum ergo Deus humanum corpus in tali contemperantia produxerit, & hæc sit quędam iustitia, constat ꝙ ipsum iustum produxit, & non solum iustum sed & iustissimum, vtpote immortale. Nam vt dicitur Sapientię cap. 1. Deus mortem non fecit, sed vt inquit Pau. 1. ad Cor. ca. 15. per hominem .s. Adam peccantem mors introiuit in mundum. Manifestum est ergo bonitatem humani corporis dependere ab hac iustitia, & quanto maior est, tanto hominis corpus nobilius existit. Vnde si daretur corpus, vt inquiunt medici & naturales, in quo quattuor humores contemperati essent ad pondus, homo ille esset, quasi diuinus, vt credimus de corpore Christi benedicti. Sola ergo iustitia seruatur hominis corpus, & sola iustitia destruitur. Quod autem deus hominis animam in quadam iustitia creauerit, constat ex communi sententia Theologorum, qui tenẽt

Deum dedisse primo homini iustitiam originalẽ, quæ quidem constabat in quadam consonantia inter potentias sensitiuas & intellectiuas. Iustum est enim inferiorem deseruire superiori. Item in quadam consonantia inter appetitum sensitiuum, & voluntatem, quam dicimus appetitum rationalem, & ex tali iustitia pendebat salus animæ, sicut ex humorum iustitia salus corporis. Et sicut ex iniustitia humorum corpus morti subiicitur, sic ex iniustitia inter inferiorem & superiorem partem animę, anima peccato quod est mors animę subiicitur. ex prædictis omnibus constat, quanta sit iustitię excellentia: qua posita, vniuersum ipsum, & Microcosmus secũdum corpus & animam seruatur, qua remota omnia prædicta destruuntur.

Et aduerte ꝙ diximus de vniuerso & Microcosmo, idem intellige in omnibus artibus ac humanis negociis. Musica namque seruatur iustitia vocum & sonorum, & suo opposito destruitur. Medicinale artificium seruatur iustitia simplicium, debitę compositorum. Quod si indebitæ & improportionaliter componantur, causa sunt ægritudinis & mortis. Omnia ciuilia, iustitia seruantur, opposito destruuntur. Nam princeps & nobiles, & ciues, & alii quandiu vt decet operantur, & se gerunt ad inuicem, nec alterius alter personam aut rem aut statum perturbauerit, ciuitas ipsa valet: ex opposito autem vtpote iniustitia ac dissonantia paulatim ægrotare incipit, & tandem dissoluitur. Salus exercitus in quadam consistit iustitia, vt.s. dux milites equites pedites, agant quod suum est & oportet, opposito autem destruitur. Salus domesticæ familiæ, ex iustitia pendet, scilicet vt sit vnus regens, & alii recti prout vniuscuiusque status expostulat, vt vxor regatur sicut vxor; filii vt filii, serui vt serui. quod si fiat oppositum, fiet iniustitia, & familiæ bonum destruitur. Est ergo iustitia prę aliis uirtutibus moralibus honoranda atque obseruanda, sine qua nec in naturalibus, nec in moralibus, nec in artificiis fuit vnquam aliquid perfectum. Imo sine qua nec Deus mundum creasset. Nam mundus ordinem partium in toto vniuersali includit; si ordinem, ergo iustitiam. Si ergo Deus mundum sine iu-

-ſtitia creaſſet, non mundum. ſed Chaos quoddam produxiſſet, vt ſomniarunt antiqui philoſophi, vt Eſiodus, Anaxagoras, & Anaximenes, verum quoniam Iuſtus eſt Deus & iuſtitiam diligit, omnia non confuſe, ſed in numero et pondere & menſura conſtituit. In his autem iuſtitia ſeruatur. & hæc de iuſtitię celſitudine dicta ſint, cui fauent & qui ſunt extra fidem gentiles, nam Ariſtote. extollens in. 5. Ethic. iuſtitiam, neſciuit quid altius dicere, quàm quòd præclariſſima virtutum eſt iuſtitia, neq; Lucifer aut Heſperus eſt in ter. ſidera ita admirabilis, ſicut iuſtitia inter virtutes, & Cicero in lib. de officiis eam ſic extollit. Iuſtitia hęc vna virtus: ſola domina omniũ, & regina virtutũ. Item tanta eſt iuſtitiæ virtus, vt ne illi quidem qui maleficio & ſcelere paſcuntur poſſint ſine vlla iuſtitiæ particula viuere. Item, nihil eſt honeſtum, q iuſtitia vacat: ergo iuſtitia eſt omnis virtus, & ſine ea nulla eſt virtus.

Quinto oſtenditur iuſtitiæ excellentia ex eo, quòd licet in ſcriptura ſacrã Deus benedictus plurimũ virtutũ nomine nobis innoteſcat, nullo tñ ita iterato & frequẽtius quàm iuſti: iuſtitiæ nomine; ſed & Meſſias in lege promiſſus quaſi proprio nomine appellatur iuſtus, vnde Iſaias c. 45. Rorate cęli deſuper, & nubes pluant iuſtum, & iuſtitia oriatur ſimul, ſed & iuſtitia Deus glorioſus ac meſſias appellatur. Vnde Dauid in Pſalmo, iuſtitia de cęlo proſpexit. Iuſtia & pax oſculatę ſunt, & Iſaias cap. 51. Prope eſt iuſtus meus ęgreſſus eſt ſaluator meus, & ca. 46. Prope feci iuſtitiã meã, & non elongabitur. Hæc de iuſtitię celſitudine dicta ſint.

Caput Tertium.

IN tertio capite inueſtigandum eſt apud Theologũ quotuplex ſit iuſtitia. Tu igitur aduerte de ea duas famoſiores diuiſiones, tam apud philoſophos quàm apud Theologos tritas.

Prima eſt: iuſtitia alia generalis: alia partitularis.

Secunda

Secunda est iustitia, alia distributiua, alia commutatiua. Iustitia generalis dicitur secundum virtutem & ordinationem. Nam sicut sol generalis ac vniuersalis causa dicitur, quoniam in omnibus causarum inferiorũ effectibus influit, sic & iustitia generalis dicitur, quoniam ad se ipsam trahit & ordinat omnes alias virtutes, cum sit summa virtus inter morales omnisq; virtutis fons & origo. Vnde Ambrosius in Exameron inquit. Vbi prudentia scilicet sęcularis, ibi malitia, vbi fortitudo ibi iracundia. Vbi temperantia, ibi impacientia. Plerunq; autem alia vitia. Vbi autem iustitia ibi concordia aliarum virtutũ. Non enim per se pars est iustitia, sed quasi omnium virtutum mater.

Hanc generalem iustitiam Aristo. appellat legalem vt videre poteris in. 5. Ethic. in Epythomatibus nostris, est enim principaliter a lege intenta & a legislatore quæ ceteras virtutes ad bonum reipublice ordinat. Lex enim recte ac sancte posita disponit ciues fore temperatos, fortes, prudentes, veraces vt reipublice bonum conseruetur, quod in quadam consonãtia ac iustitia consistit, ita, scilicet. quòd quilibet agat & viuat secundum quòd lege statutum est, puta quòd ciuitatis custodes, animosi sint & fortes atq; fideles, quòd gubernatores & rectores prudentes, quòd erudientes iuuentutem temperati sint & pudici. Hæc igitur iustitia merito generalis noncupatur, quoniam generale, idest, totius ciuitatis commune bonum concernit. Quam quidem oportet esse in principe vt in prima radice, a cuius authoritate pendet commune bonum. Vnde si videris ciues intemperatos, imprudentes, infideles, discordes in conseruatione patriæ, concludes illic non existere hanc generalem iustitiam, sed suum oppositum, idest, vniuersalem iniustitiam, quæ assimilatur ægritudini in corde, per quam non solum pars vna, sed totum corpus tabescit. De hac vniuersali iustitia intendit Isaias capitulo primo cum dicit. Quomodo facta est meretrix ciuitas fidelis, plena iudicii? Iustitia habitauit in ea. Nunc autem homicidæ: & prouerbiorum capitulo decimosexto. Initium viæ bonæ facere iustitiam, & accepta est apud Deum, magisquàm imolare hostias

ſtias. De generali inſtitia ſic legimus Eccleſiaſt. cap. 10. Regnum a gente in gentem transfertur propter iniuſtitias & iniurias,& contumelias,& diuerſos dolos. Generalem iuſtitiam omnes leges & diuinę, & humanæ rectè poſitæ intendunt. Sicut enim Deus totius vniuerſi bonum & non ſolum aliquarum partium intendit: ſic omnis vera lex, commune bonum primo,deinde particulare intendit. Hac de cauſa omnis verus legiſlator Deo optimo aſſimilatur inquantum poteſt, & prudentiſſimo medico, qui non tantum vnam partem,ſed totum ſanare intendit. Toto namque bene diſpoſito, omnes partes bene ſe habent. Non autem ex bona diſpoſitione vnius partis ſequitur totius bona diſpoſitio.

Iuſtitia particularis eſt qua intenditur bonum particulare inter perſonam & perſonam,prout vna ordinatur ad alteram, vt inter dominum & ſeruum, patrem & filium, virum & vxorem,ciuem & peregrinum, amicum & amicum, magiſtrum & diſcipulum: & hæc quidem particularis iuſtitia iuxta doctrinam Pauli ad Rom. cap. 12. & primæ ad Cor.cap.duodecimo,mutatiue reperitur in humano corpore, & in mixtico Chriſti corpore, quod eſt eccleſia, pars enim una alteri deſeruit & compatitur, & congaudet, & econuerſo.Vnde inquit primæ ad Cor.ca.duodecimo. Nunc autem poſuit Deus membra, vnumquodque eorum in corpore ſicut voluit. Quod ſi eſſent omnia vnum membrum, vbi corpus? Nunc autem multa quidem membra, vnum autem corpus.Non poteſt autem oculus dicere manui,opera tua non indigeo,aut iterum caput pedibus, non eſtis mihi neceſſarii, ſed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt, & quę putamus ignobiliora membra corporis eſſe, his honorem abundantiorem circundamus, & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent. Honeſta autem noſtra, nullius indigent. Sed Deus temperauit corpus, ei cui deerat abundantiorem tribuendo honorem, ne ſit ſciſma in corpore, ſed in idipſum pro inuicem ſollicita ſint membra. Et ſi quid patitur vnum membrum, compatiuntur oĩa mébra,

bra,siue gloriatur vnum membrum, congaudent omnia mē bra. Vos autem estis corpus Christi, & membra de membro: &c. Sicut igitur in corpore humano vnũquodq; membrum iustitiam seruat ad aliud deseruiens vt oportet: nullumq; ex eis inuenitur inutile neque discors ab alio, sic in ciuitate, vel familia, non licet aliquem inueniri inutilem, sed omnes ad inuicem iustitiam seruare iuxta conditionem statum meritaq; personarum. Quod si hanc iustitiam, quā in membris humani corporis videmus, seruarent homines inter se, nullus foret inopia pressus, nullus absque ope relictus, nullus desperatus, sed corpus vnum ciuile consonum viuum integrum coustituerent, in quo partes omnes se mutuo cōseruarent. Nam ut inquit Diuus Grego. in registro, Summum bonum in rebus est iustitiam colere, ac vnicuique sua iura seruare, & subiectis non sinere quod potestatis est fieri, sed quod æquum est custodiri. Hæc de prima iustitiæ diuisione dicta sint.

Quantum ad secundam diuisionem. s. in distributiuam & commutatiuam aduerte ꝙ est subdiuisio iustitiæ particularis: & quoniam in 5. Ethic. ad mentem Arist. & in trac. 5. part. 5. in dispositione philosophiæ moralis Platonicæ, de hac diuisione ad plenum locuti sumus · nec discordant ab his quæ tenet & docet religio christiana: ideo de ea hic perfunctorie agendum est, vt fundemus eam in diuina ac christiana lege.

Tu igitur aduerte distributiuam ex sui natura in hoc pręcipue distingui a commutatiua. Distributiua non requirit quòd distribuens aliquid consimile vel æquiualens reaccipiat ab eo cui distribuit. Nam si princeps diuersis ciuibus diuersos tribuit honores, iuxta modum sufficientiæ & eorũ merita, non oportet ciues econuerso principi publicos tribuere honores & dignitates, sed reuerentiam, amorem, gratias referre: ac susceptos honores, ad bonum reipub. & non ad proprium commodum ordinare, iuxta gradum honoris sibi assignatum. Nam princeps vt princeps honorem habet a se, ciuis autem a principe. ex quo sequitur hanc distributiuam iustitiam propriissime inueniri in Deo. Ipse enim

solus vere liberalis est, eo quòd omnem honorem, omne bonum, omnem potestatem habet a se, nec sua perfectio augeri aut minui potest ex quocunq; obsequio aut cultu aut munere sibi exhibito a creatura. Vnde mera liberalitate & gratiose sine intenta retributione cuilibet creaturæ distribuit debitas sibi perfectiones, prout decet & iustum est, & iustitia in Deo procedit à diuina voluntate adiuncta sapientiæ. Vnde res respectu Dei, tantum iusta, quantum volita. Patet ergo quomodo in Deo iustitia distributiua propriissime seruatur, eo quòd nullus à se bonum habet, quod Deo tribuat, sed quicquid habet à Deo accepit, & hæc est Pauli doctrina ad Rom. cap. 11. vbi inquit. Quis nouit sensum domini? aut quis consiliarius eius fuit? Aut quis prior dedit illi & retribuetur ei? Quoniam ex ipso & per ipsum, & in ipso sunt omnia. Et primæ ad Cor. cap. 4. Quid habes quod non accepisti, sa Deo? Si autē accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis? Ergo ex iustitia distributiua, non pōt creatura tribuere Deo. Ex consequenti excellentissimo modo tribuitur soli Deo.

Et ex hoc aduerte quòd principes tanto magis imitantur Deum in iustitia distributiua, quanto honores & facultates & officia subditis bene meritis distribuunt, non respicientes proprium commodum, aut munera, aut retributiones, aut personarum acceptionem, aut inordinatos affectus, sed cuiuscunque virtutem ac benemeritum. Huius defectu quā rari sunt veri ac iusti principes, sed pro maiori parte ciues bonos opprimunt, malos exaltant, cumulandis diuitiis attendunt, rempublicam negligunt. Hinc Isaias cap. 1. inquit. Principes tui infideles, socii furum. Omnes diligunt munera, sequuntur retributiones, pupillo non iudicant & causa viduæ non ingreditur ad illos.

Iustitia vero commutatiua in hoc distinguitur a distributiua, quòd necesse est vnum alteri dare & ab eodem æquiualens recipere, vt patet in humanis contractibus, nā venditor dat venditum siue venale ementi, & emptor dat pretium vendenti. Sed aduerte quòd hæc iustitia supponit in commutantibus dominium ac liberam possessionem rei

com-

commutabilis. Vnde si quis vendat rem non suam, aut emat pretio non suo, & erit iniustitia commutatiua.

Ex his duo sequuntur. Primo ꝙ in Deo non est nec pōt esse iustitia commutatiua. Dicit enim imperfectionē & bonorum insufficientiam in commutantibus: Nullus.n. hominum sibi ipsi in omnibus sufficit, ideo commutatiua iustitia inuenta est. Puta quoniam videmus si quis frumentum habet, forte non habet vinum, si agrum habet, non tamen pecuniam, aut econuerso, & ideo res vna in aliam commutatur, propter mutuum commodum, & supplementum mutuæ indigentiæ. Sed Deus ex se ipso in omnibus sufficiens est, & diues in omnibus, & vt dicit Dauid in Psalmo Bonorum meorum non indiges, & in alio Psalmo. Non in sacrificiis tuis arguam te. Holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper. Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hyrcos. Quoniam meę sunt omnes feræ siluarum, iumenta in montibus & boues. Cognoui omnia volatilia cęli: & pulchritudo agri mecum est: si esuriero nō dicam tibi, meus est enim orbis terræ & plenitudo eius. Patet igitur in Deo non posse inueniri iustitiam commutatiuam. Secundo sequitur ꝙ in humanis quā raræ sunt commutationes iustæ, eo ꝙ difficilis est iusta diuitiarum acquisitio. Nam multotiens venditur, quod non est vendentis, & emitur pretio, quod non est ementis. Propterea seruator Matth.cap.19.inquit. Difficile est diuiti intrare in regnum Dei: & Paulus primæ ad Thimo.cap.6. inquit. Qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem & in laqueum Diaboli, & desideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homi nem in interitum & perditionem. Radix enim omniū malorum est cupiditas, quam quidem appetentes errauerunt a fide, & inseruerunt se doloribus multis, & infra, Diuitibus ergo huius sęculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto diuitiarū sed in Deo viuo, qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum, bene agere, diuites fieri in bonis operibus, facile tribuere & communicare. Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum vt apprehendant bonam vitam.i.beatam vitam. Hæc de iustitia legali quam diximus

ximus generalem, & de particulari distincta in distributiuã & commutatiuam dicta sint.

Superesset pertractare de medio vtriusque iustitiæ & de iusto quod nos dicimus ius, & quotuplex sit. Verum de his ad plenum locuti sumus in Epythomatibus nostris in 5.lib. Ethic.in tract.1.cap.3.& 4. De iure autem in tracta.2.c.1. & 2.& tu vide illic, quando non dissonant a diuina & Christiana religione, nec quid noui addendũ est. Nam & Theologi doctrinales in his pertractandis, non recedunt a via Aristot. Hæc de præsenti cap.dicta sint.

Caput Quartum.

IN cap. quarto agendum est de partibus iustitiæ, sicut & in præcedenti tract.actum est de partibus prudentię. Solent autem triplices partes assignari. s. subiectiuæ, integrales, & potentiales. subiectiuæ quidem sunt species in quas iustitia diuiditur, & de quibus in recto ac essentialiter prędicatur, vt superius de inferiori, & de his iam pertractauimus in cap. præcedenti, & sufficit pro præsenti proposito. Integrales autem sunt, quibus integratur & perfecte fit actus iustitiæ, ita quòd si aliqua deficeret, permaneret actus ille imperfectus. Potentiales vero sunt virtutes iustitiæ annexæ, eo quòd sunt ad alterum sicut iustitia, & ratione huius conuenientiæ communiter a doctoribus dicũtur partes potentiales iustitiæ. De integralibus igitur & potentialibus hic locuturi sumus.

Quantum ad partes integrales iustitiæ aduerte ꝙ apud diuum Aug.in lib. de correctione & gratia sunt duæ.s.agere bonum & declinare a malo:& fundantur super Psalmum Dauid, vbi inquit. Quis est homo qui vult vitam, diligit dies videre bonos? Prohibe linguam tuam a malo,& labia tua ne loquantur dolum. Diuerte a malo:& fac bonum. Et ꝙ intendat de iustitia; manifestatur cum subinfert. Oculi domini super iustos,& aures eius in preces eorum &c.

Vt autem scias quomodo agere bonũ & declinare a malo, perficiunt in specie actum iustitiæ & quomodo non, aduerte

uerte ꝙ possunt comparari ad omnem virtutem,& ad iustitiam legalem, quam diximus generalem,& ad iustitiã particularem, quam distinximus in distributiuam & commutatiuam.

Si comparentur ad omnem virtutem, sumenda sunt absolute & in communi, & non solum in ordine ad alterum. Et sic omni virtuoso secundum quamcunque virtutem competit agere bonum,i.opus illius virtutis, & declinare a malo.i. vitare actum extremi oppositi illi virtuti. v. g. Ad liberalem spectat agere actum bonum secũdum liberalitatem, & vitare actum malũ auaritiæ & prodigalitatis. Ad fortem spectat agere actum bonum fortitudinis, & vitare actũ malum inordinati timoris, & effrenatę audaciæ, & sub hac ratione absolute, non spectant particulariter ad iustitiã, sed circundant omnem virtutem moralem, sicut verum & falsum omnem habitum scientificum. Ad omnem enim scientem spectat adhærere vero, & fugere falsum. Et in hoc sensu accipit Petrus in prima epistola. ca. 3. declinare a malo & facere bonum. Nam prius admonuerat fideles quomodo se gererent in actibus virtuosis,abstinerentq; ab oppositis. Sic enim inquit. In fide autem vnanimes compatientes,fraternitatis amatores,misericordes, humiles, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed econtra benedicentes,quia in hoc vocati estis vt benedictionem hæreditate possideatis. Deinde subinfert dictum Dauid, Qui enim vult vitam diligere &c.

Si comparentur ad iustitiam generalem, sumenda sunt non absolute, sed in ordine ad legem diuinam vel humanã, vt sit sensus, Agere bonum secundum ꝙ lex instituit,& diuertere à malo vt lex prohibet, sunt partes integrales iustitiæ legalis. His enim duobus actus eius perficitur,& vnum absque altero non sufficit. v.g. præcipit Deus in lege, Diliges dominum Deum tuum ex toto corde &c. Deinde prohibet accessum ad Deos alienos vtpote malum. Hæc duo vt integrantia actum iustitiæ legalis complexus est Hierem. cap. 7. vbi inquit, Si benedixeritis vias vestras, & studia vestra, si feceritis iudiciũ inter virum & proximum eius (hoc

est

est facere bonum secundum legem) si aduenæ & pupillo & viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocētem effuderitis in loco hoc, & post deos alienos non ambulaueritis (hoc est declinare à malo secundum legem) habitabo vobiscum in loco isto, in terra quam dedi patribus vestris à sæculo vsque in sæculū. Si comparentur ad iustitiam particularem, sumenda sunt non absolute, nec pręcise in ordine ad legem, sed in ordine ad proximum, erga quem in omni actu seruanda est iustitia siue distributiua siue commutatiua, vt sit sensus, agere bonum debitum proximo siue in distribuendo siue in commutando, & declinare a malo, id est proximo nocumentum non inferre, sunt partes integrales iustitiæ particularis perficientes actum eius, vt duę causæ partiales, quarum neutra sufficit, sed vtraque simul: nam ad iustitiam spectat constituere ęqualitatem in his quę sunt ad alterum, & constitutam conseruare, & non contrauenire, vt patet in contractibus commutatiuis. Vnde secundum legem, pęna tribuitur conuentionem frangenti. Sed constituitur ęqualitas per hoc sit bonum debitum proximo, & cō seruatur per declinationem à malo, id est non frangendo constitutam æqualitatem ex illatione damni. Has iustitię partes integrales seruauit Dauid vt legimus in 2. Reg. ca. 9. erga Miphiboseth filium Ionathæ filii Saul, cui restituit omnes agros Saul: & dixit ei. Restituā tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem semper in mensa mea, & sic Dauid fecit ei bonum. Cum autem vt legimus in eodem lib. cap. 19. Miphiboseth defenderet ac iustificaret se coram Dauid de accusatione facta contra eum a Siba seruo suo, Dauid cum posset confirmare donationem omnium bonorum ipsius Miphiboseth factam Sibę, reuocauit eam per dimidium, & dixit. Tu & Siba diuidite possessiones, & sic Dauid diuertit a malo non confirmans nocumentum illatum Miphiboseth, sed quadam moderatione reuocans. Hęc de partibus integralibus iustitię dicta sint.

Quantum ad partes potētiales iustitiæ aduerte antequam descendamus ad earum considerationem, quòd alicuius virtutis partes potentiales dicuntur illi habitus siue

virtutes,

virtutes,tali virtuti annexæ & coniunctæ, quæ ad secundarios actus eiusdem virtutis ordinantur. Sicut diximus supra de prudentia,cui coniunguntur eubulia,& Sinesis, & Gnomi,vt partes potentiales,quoniam sunt principia consiliandi & iudicandi,qui sunt secundarii actus prudentiæ,principalis autem est præcipere vt docuimus supra. In proposito igitur virtutes illæ quæ coniunguntur iustitię,ad eliciendos secundarios actus iustitiæ,dicuntur partes potentiales iustitiæ.Quæ autem & quot determinatæ sint, non est certa, & vniformis authorum sententia:aliqui nanque plures, aliqui pauciores & variæ assignantur, de quibus quoniam sumus in diuina & Christiana morali, non est multi faciendum, quoniam nec catholici,nec in sacris eloquiis fundati loquũtur,ideo sufficit nobis eos recitare.

Tu igitur aduerte ꝙ apud Aristo.in 5.Ethic.vt docuimus in Epythomatibus nostris super ethicam,tract.3.pars potentialis iustitiæ est vnica,quæ grece dicitur epichia:latine ęquitas.Quæ quid sit,& eius obiectum, & actus videbis tu ad placitum:apud Platonem nil certi & determinati habemus. Platonici vero,qui sibi persuadent loqui ad mentem Platonis,varie locuti sunt,quorum sententias hic breuius recitabo,deinde ad alia in diuina lege firmata pertransibo. Neque enim est mihi animus, ad moralia philosophorum reuerti, ne immisceam diuinam ac Christianam purissimam, in fidelium doctrinis,de quibus iam me in perypathetica & academica expediui. Recitatiue igitur procedendo, aduerte ꝙ tres doctores Ethnici de his iustitiæ partibus locuti sunt, sua intelligentia siue ꝙ sic sibi suadebant.

Primus fuit Cicero, qui nunc perypatheticam,modo academicam,modo stoicam,modo suam imaginationem sequitur. Hic posuit sex: sunt autem.

Religio.
Pietas.
Gratia.
Obseruantia.
Veritas.
Vindicatio.

T Religio

Religio est secundum ipsum per quam superiori cuidam naturæ, quam diuinam vocamus, cultus vel cura cærimoniaque exhibetur.

Pietas est per quam sanguine iunctis, patriæq; beneuolis officium, & diligens tribuitur cultus.

Gratia est per quam amicitiarum & beneficiorum receptorum ab altero memoria & remunerandi voluntas alterius continetur, & huic opponitur ingratitudo, siue ingratia, à qua & ingratus.

Obseruantia est per quam homines aliqua dignitate & honore antecedentes: quodam cultu & honore veneramur, & verbis & corporis gestu, quam dicimus reuerẽtiam. Hinc prouenit ꝙ huiusmodi homines nuncupamus reuerendos obseruandos colendos &c.

Veritas est per quam quis in verbis alteri se exhibet & in factis, qualis est, an ea dicitur verax cui opponitur mendacium & mendax. De qua veritate plene locuti sumus in Epyth. in 4. Ethi. trac. 7.

Vindicatio est per quam, violentia illata aut iniuria, & omnino quicquid obscurum est defendendo aut vlciscendo propulsatur. Sed aduerte ꝙ vindicatio duobus modis potest fieri iuste, primo per authoritatem publice potentialis secundum sententiam veri iudicis, & sic non est virtus distincta à iustitia, sed species iustitiæ commutatiuę, per quam commutatur damnum in damnum, iniuria in iniuriam, iuxta illud, vitam pro vita, oculum pro oculo, dentem pro dente. ex consequenti in hoc sensu non est pars iustitiæ potentialis, sed subiectiua. secundo potest fieri iuste proprio motu non tamen contra legem, vt quando quis non potens aliter saluare seipsũm, occidit inuadentẽ, vel qñ vindictã à iudice requirit, & sic est virtus annexa iustitię & eius pars potentialis, in quo sensu existimandum est Ciceronẽ posuisse vindicationem partem iustitiæ potentialem.

Macrobius autem septem assignat. sunt autem,
Innocentia.
Religio.
Pietas.

Amicitia.

Amicitia.

Concordia.

Affectus siue beneuolentia.

Humanitas.

Tu tamen aduerte ꝙ Macrobius potius videtur assignasse quæ continentur sub duabus partibus iustitię integralibus, quas diximus esse declinare a malo,& agere bonum, quàm partes potentiales solas iustitiæ,quod sic declaratur.

Innocentia importat non nocere,vel non inferre nocumentum proximo.Hoc autem diximus signari per declinare à malo. Nam cum iustitia sit ad alterum, ille secundum iustitiam diuertit à malo,qui non nocet proximo.

Quòd autem alia sex contineantur sub agere bonum ad alterum sic declaratur,tribus modis agere possumus bonum erga alterum,primo erga superiores,secundo erga æquales, tertio erga inferiores.

Si primo modo,eis designatur religio erga Deum,& pietas erga parentes.

Si secundo modo,eis designatur amicitia in exteriori conuictu,vt docuimus in 4.& in 8.& in 9.Ethicorum.Et cõcordia per quam significatur vnio siue conformitas voluntatũ intendentium bonum proximi,quam supra in trac.de charitate diximus oriri à charitate.

Si tertio modo, eis designatur beneuolentia, qua nobis placuit inferiorum bona augere,& humanitas qua subuenimus eorum defectibus & indigentiis. Humanum enim dicimus eum,qui erga hominem amoris & miserationis seruat effectum.

Andronicus vero græcus nouem assignat,quæ sunt,

Liberalitas.

Benignitas.

Vindicatiua.

Eugnomosina.

Eusebia.

Eucaristia.

Sanctitas.

Bona commutatio.

Legis positiua.

Sed aduerte quod nec Andronicus meras partes iustitiæ potētiales assignat, imo aliquas ponit vt subiectiuas, sicut est bona cōmutatio, & legis positiua. Reliq; vero ad partes potentiales spectant. Quoniam dicunt virtutes iustitiæ annexas, vt sunt ad alterum. Quid autem sit vnaquaque earum secundum Adronicum aduerte hinc.

Liberalitas est qua quis sua alteri impartitur libere & delectabiliter vt oportet, & gratia laudabilis finis, & de ea diffuse pertractauimus in Epytoma. in. 4. Ethico. tract. 1. cap. 1. &. 2.

Benignitas est habitus voluntarie benefactiuus. Vnde benignum eum dicimus, qui sponte paratus est ad bene faciendum alteris, & dulcis ad colloquendum.

Vindicatiua est iusta nocumenti & iniuriæ propulsio non propria authoritate, sed vt lex disposuit.

Eugnomosina est bona sentētia in his quæ particulariter agenda sunt, & non sunt in lege decisa. Vnde dicitur quasi bona Gnomi. Quid autem sit Gnomi, diximus in trac. de prudentia. Require supra, & aduerte quòd apud Andronicum Eugnomosina est voluntaria iustificatio, eo quòd homo non secundum legem scriptam in casu particulari à lege indeciso, sed iuxta arbitrium suum iustitiam seruat.

Eusebia quę interpretatur bonus cultus, secundum Andronicum est scientia diuini famulatus, & est idem quod religio.

Eucharistia est bona gratia.

Sanctitas secundum Andronicum est virtus faciens homines fideles & seruantes ea, quæ apud Deum sunt iusta.

Diuus autem Dionysius li. de diui. no. cap. 12. inquit. Sanctitas est ab omni immunditia libera & perfecta, & omnino immaculata munditia. Hic prouenit sanctus: i. purus & immaculatus, & sanctificatio, quę significat munditiam à peccato vel confirmationem in bonum, vel dedicationem diuino cultui.

Bona commutatio, quæ secundum Andronicum ad iustitiam particularem spectat, est uirtus in commutationibus iusti-

iustitiam seruans atque custodiens.

Legis positiua quæ secundum Andronicum ad iustitiam legalem spectat, est scientia commutationum politicarum, quæ communitatem siue rempub.concernunt. Hæc de partibus iustitiæ dicta sint.

Caput Quintum.

IN cap. quinto agendum est de iniustitia contraria iustitiæ, & hic sex pertractanda essent, primo quid sit, secundo quot modis sumitur, tertio secundum quod opus iniustum fit homo iniustus, quarto si omne pati iniustum est in voluntarium, quinto si in distributionibus bonorum, distribuens alicui plus præter dignitatem & merita, facit iniustitiam, vel ille qui plus recipit quàm sit dignus, sexto si iniustitia ex genere suo est peccatum mortale.

Verum quia primum & secundum resoluimus in Epythoma. in.5.Ethic.tract.1.vbi de iustitia & iniustitia legali quam diximus generalem, & de iustitia & iniustitia particulari distincta in commutatiuam & distributiuam pertractauimus. Nec discordant ab his quæ doctores Theologi doctrinales pertractant, præcipue Diuus Tho. ideo vide quę illic pertractauimus, & tibi sufficient.

Similiter tertium & quartum & quintum, resoluimus in eodem lib.5.tracta.2.ca.3.&.4.nec quid noui addendum occurrit, ideo vide illic. Nam Aristo. doctrina in his concordat diuinæ & Christianæ.

Quantum ad sextum vt scias quando iniustitia est peccatum mortale, & quando non, aduerte quod potest fieri iniustitia proximo tribus modis. Primo ex ignorantia facti simpliciter & non ex ignorantia iuris. (Quid sit ignorantia, & quot modis dicatur, & quæ excusat & quę non, iam pertractauimus in.3. libro Ethicorum in Epythoma. tract. 1. cap. 1.& tu vide illic, quoniam concordant diuinæ ac Christianæ legi atque doctrinæ Theologi.)

Secũdo fit iniustitia proximo in paruis, ex quibus nõ euidens infertur ei nocumentum neque in re neque in fama

neque in persona.

Tertio fit iniustitia proximo aut ex ignorantia iuris, aut ex proposito, & in eo ex quo euidens detrimentũ procedit.

Primo modo non est mortale, sed dignum venia, quoniã ignorantia facti simpliciter excusat à peccato, est.n. penitus inuoluntaria, cuius signum est vt dicit Aristot. in.3. Ethico. quod factum postquam cognoscitur factum, inducit tristitiam & pœnitudinem in operante, ita quod si cognouisset nullo modo illud egisset, sicut qui nocte obuians patri suo incognito, credens non esse patrem, sed inimicum occidit eum. Omne autem peccatum aliquo modo voluntarium est, ergo constat huiusmodi iniustitiam non esse peccatum mortale. Vnde & Aristote. in.3. Ethicorum inquit, Quicunque non solum ignorantes, sed etiam propter ignorantiã peccãt scilicet ignorãtia facti venialia sunt.

Secundo modo nisi adsit male intentionis deliberata nequitia non est peccatum mortale. Nam qui in paruis facit iniustitiam, puta qui Petro furatur pomum, licet deficiat à perfecta ratione iustitiæ qua prohibetur omnino rapi alienũ, tñ existimari potest id non esse penitus contra uolũtatẽ patientis, quoniam non euidenter læditur, ideo impium esset iudicare de mortali. Dixi nisi adsit male &c. quoniam eo casu, licet in paruo offenderit, tamen ex intentione proposuerat data facultate offendere in magno, ideo iudicandũ est de mortali ex actu interiori malo.

Deus.n.1.ad Cor. respicit. Vnde Isaiæ ca.1. Lauamini, mundi estote. Auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis.

Tertio modo est peccatum mortale, quoniam agit contra preceptum diuinæ legis, nam qui tali modo iniustitiam contra proximum operatur reducitur vel ad furtum vel ad homicidium vel ad mœchiam &c, preterea quod contrariatur charitati quæ est vita animæ, vt declaratum est in primo tract. est peccatum mortale quoniam priuat animam vita gratiæ. sed qui sic agit iniustitiam, contrariatur charitati, Prohibet enim charitas lędi proximũ cũ euidẽti nocumẽto ergo est peccatũ mortale. Hæc de presenti cap. dicta sint.

Caput

Caput Sextum.

IN cap.6.pertractandum est ac resoluendum est hoc dubium,circa quod quam plures laborant,& est hoc. Vtrũ creator humani generis ly iuste genus humanũ gubernet,& hic tria agenda sunt,primo distinguemus de iuste. secundo respondebimus quæsito.tertio formabimus quinque argumenta & soluemus, quibus videtur infringi Dei iustitia in dispositione & regimine humani generis, quæ proculdubio fortia sunt,ac propterea vt inquit Dauid in Psal.Mei autem moti sunt pedes,pene effusi sunt gressus mei.

Quantum ad primũ aduerte ꝙ iuste potest tripliciter exponi,primo iuste.id est,vt debet & tenet siue obligatur, vt sit sensus ly.Vtrum deus hominem gubernet iuste, ideſt vt debet & obligatur gubernare,secundo iuste,ideſt æqualiter, vt sit sensus.Vtrum Deus hominem gubernet æqualiter,scilicet præmiando & damnando, ita ꝙ quantum fuerit meritum,tantum & prǽmium,& quanta culpá,tanta & pœna.tertio iuste,ideſt vt decens est ipsi Deo,& conuenit ipsi homini,& hoc generaliter est dicere iuste,ideſt sicut Deus vult.

Et aduerte ꝙ isti tres modi famosi ac vsitati sunt apud diuinos doctores, & communiter de iusto regimine loquentes. Vnde de primo modo loquitur Anselmus de veritate cap.12.dicens. Duo sunt necessaria voluntati ad iustitiam, scilicet velle quod debet,& nolle quod non debet.in Prosologion,cap.10.inquit.Denique quod non iuste fit, non debet fieri,& quod non debet fieri,non iuste fit.de secundo autem modo, loquuntur communiter homines de iudicibus iustis,appellant enim iustos iudices,quia adæquant præmia meritis,pœnas culpis,damna lucris. De tertio modo loquiturAnselmus in Prosologium cap.11.dicens. Vere vniuersæ viæ domini misericordia & veritas, & tamen iustus dominus in omnibus viis suis,& vtique sine repugnantia,quia quos vis punire,non est iustum saluari, & quibus vis parcere, non est iustum damnari. Nam illud solum est iustum quod vis,& non iustum quod non vis.Igitur secundum An-

ſelmum hoc tertio modo Deum velle hoc, & hoc eſſe iuſtũ conuertuntur.

Quantum ad ſecundum pro deciſione dubii ponuntur tres concluſiones.

Prima, Deus in his quæ promiſit & lege ſtatuit gubernat hominem iuſte primo modo, id eſt vt debet, eo ꝙ non ex ſuperioris authoritate nec alterius lege, ſed ſua bonitate vt ita dicam ſe debitorem homini conſtituit in his quæ pro miſit, puta quando punit hominem pro culpa, & præmiat pro merito, & dat gratiam diſpoſito, & ſubtrahit à peccante, probatur, Deus fidelis eſt abſque vlla iniquitate, ergo in pro miſſis hominem non fallit, ergo in his regit eum vt debet, & ſe quodammodo obligatum fecit. Et hanc iuſtitiã Deus ipſe in ſacris eloquiis manifeſtat, reprehendens accuſantes, eum de iniuſtitia, quaſi ꝙ non regat hominem vt debet in promiſſis. Vnde Ezechielis cap. 18. inquit dominus, Dixiſtis: non eſt æqua via domini. Audite ergo domus iſrael. Nõ quid via mea non eſt æqua, & non magis viæ veſtræ prauæ ſunt? Cum enim auerterit ſe iuſtus à iuſtitia ſua, & fecerit iniquitatem, morietur in ea, In iniuſtitia quam operatus eſt morietur. Et cum auerterit ſe impius ab impietate ſua quã operatus eſt, & fecerit iudicium & iuſtitiam, ipſe animam ſuam viuificabit. Nunquid ergo non eſt æqua via domini: & non magis viæ veſtræ prauæ ſunt? Et Paulus ad Roma. cap. 4. loqens de fide Abraam qua Deo promittenti credidit, inquit. In repromiſſione etiam Dei non heſitauit diffidentia, ſed cõfortatus eſt fide, dans gloriam Deo. Pleniſſime ſciens, quia quęcunq; promiſſit Deus, potẽs eſt facere. Et ad Titum cap. primo inquit, ſecundum ſpem vitæ eternæ quam promiſit qui non mentitur Deus. Conſtat ergo ꝙ in his quæ promiſit Deus homini iuſte ſecundum primum ſenſum gubernat ipſum. In his autem quæ promiſit, non iuſte ſecundum primum ſenſum, ſed iuxta tertium, vt declarabimus gubernat, vt quando mundum creauit, quando homini tales quales nunc habemus leges condidit, quando talia vt nunc habemus ſacramenta media ad ſalutem inſtituit. Ad hæc enim nulla promiſſione prius facta tenebatur, ſed mera voluntate

lũtate adiũcta sapiẽtię suę sic voluit:ex cõsequẽti sic decuit.
Secunda conclusio Deus in prȩmiando iustum, & puniẽdo peccatorem, non gubernat hominem iuste. Secundo modo, probatur, Deus prȩmiat vltra condignum & punit citra demeritum, ergo non adæquat præmium merito, nec penam culpæ, ergo nõ gubernat hominem in hoc iuste in secundo sensu. Consequentia patet ex declaratione facta de iuste pro secũdo sensu Antecedẽs aũt patet ex doctrina Pauli ad Rom.cap.8. vbi inquit. Existimo enim quòd nõ sunt condignę passiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ reuelabitur in nobis. & Isaias cap.64. Oculus nõ vidit deus absque te, quæ præparasti expectantibus te, & infra. Facti sumus vt immundi omnes, scilicet respectu Dei, & quasi pānus menstruatæ omnes iustitiæ nostræ. i. opera nostra bona. Quod & confirmat Diuus Augu. de Agone Christi dicens, Humana iustitia diuinæ iustitiæ comparata, iniustitia est, quia & lucerna in tenebris fulgere cernitur, sed in solis redium posita tenebratur. Cum igitur opera nõstra comparata celsitudini illius æterni præmii, sint veluț immunda, constat quòd vltra condignũ nos præmiat. Quod autem citra demerita hominem puniat, patet ex Psalmo Dauit. Non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniquitates nostras retribuit nobis. Præterea si puniret ęquando pœnam culpæ non in omni opere Dei esset mesericordia & veritas, quoniam illic tantum esset omnimoda iustitia, sed id contradicit sacræ scripturæ. Vnde Dauid. Omnes viæ eius misericordia & veritas. Item, Miserationes ejus, super omnia opera eius.

Tertia conclusio, Deus genus humanum & totum vniuersum iuste in tertio sensu gubernat, quoniam sicut decet sapientiam suam, & sicut homini ac toti creaturæ conuenit, nam Deus optimus sapientia sua omnia creauit, Psalmus, Omnia in sapientia fecisti, impleta est terra possessione tua. Et Ieremias ca.51. Præparasti orbem sapientia tua. & de homine dicitur Sapientiæ cap.9. sapientia tua constituisti hominem, ergo sapienter. i. vt decet & conuenit gubernat hominem & cuncta creata. Vnde Sapientiæ cap.14. Tua antẽ

pater

parte prouidentia gubernat omnia. Et confirmatur per Diuũ August. in lib. primo de libero arbitrio, cap.4. vbi inquit. Optime de Deo existimare, verissimum est pietatis exordium. Nec quisquam de Deo optime existimat, qui non eum omnipotentem, atque ex nulla parte mutabilem credit bonorum omnium creatorem, & quibus ipse præstantior est. Rectorem quoque iustissimum eorum omnium quæ creauit. Est ergo omnium creator, & rector iustissimus, ex consequenti hominum genus iuste.i. ut decet gubernat. Nec quis potest eum de peccato, nec iniustitia arguere. Et in hoc consonat tota scriptura sacra.

Quantum ad tertium aduerte quòd contra determinationem factam quinque insurgunt dubia, quibus non modo uulgares, sed & viri sapientes adeo inuoluuntur quòd nisi cum ingenti difficultate se liberant, vt diuinam iustitiam erga hominum genus sustineant & conseruent.

Primum est de tribulatione bonorum, & prosperitate malorum.

Secundum est de unione animæ intellectiuę incorruptibilis, cum humano corpore corroptibili.

Tertium est de fine ad quem Deus hominem creauit, quem fides tenet esse beatitudinem æternam.

Quartum est de actibus humanis leberis, pro seruanda hominis libertate.

Quintum est de Christiana fide, quam solã tenet ecclesia catholica esse medium salutis, ita quòd in nulla alia secta saluari possumus.

Antequam deueniam ad perscrutationem & resolutionẽ præpositorum, aduerte ꝙ omni timore procedendum est in his, quæ nostri intellectus facultatem supeiant, præcipue quę Deus forte in nostri maius meritum, secreta apud se retinuit, inter quę reputo proposita dubia. Nam quæ naturales causas habent, determinare possumus, ut propter quid in vere producuntur frondes & flores, in autumno maturescũt vuę. Quę autem a diuina sapientia tantum adiuncta voluntate proueniunt, comprehendere non possumus, nisi instruamur diuinis eloquiis, & rationabili ac persuasibili discursu.

scursu. Vnde Paulus admirans inquit ad Ro. cap.11. Conclusit enim Deus omnia in credulitate vt omnium misereatur. O altitudo diuitiarũ sapiẽtiæ & scientiæ Dei quam incõprehensibilia sunt iudicia eius & inuestigabiles viæ eius. Quis enim cognouit sensum domini, aut quis consiliarius eius fuit? Non ergo mirum si in prępositis dubiis humanã mentem rationibus nostris perfectę quietare non valebimus.

Quantum ad primum dubium sic procedemus, primo proponentur dicta sanctorum ac prophetarum, in quibus in proposito dubio, videntur Deum arguere de iniustitia. Præcipui autem sunt.

Iob.
Hieremias.
Dauit.
Malachias.
Abacuch.

Iob quidem cap. 22. sic petit, & Deum quasi increpans interrogat. Quare ergo impii viuunt subleuati confortatique diuitiis? semen eorum permanet coram eis, propinquorum turba, & neptium coram eis. Domus eorum securæ sunt & paratę, & non est virga.i.flagellum Dei super illos. Bos eorum concepit, & non abortiuit, vacca peperit, & non est priuata fetu suo, egrediuntur quasi greges paruuli eorum, & infantes eorum exultant lusibus. Tenent tympanum & cytharam, & gaudent ad sonitum organi. Ducunt in bonis dies suos, & in puncto ad inferna descendunt qui dixerunt Deo. Recede a nobis, & scientiam viarum tuarum nolumus. Quis est omnipotens vt seruiamus ei? Et quid nobis proderit, si orauerimus illum?

Hieremias autem cap.12.sic inquit. Iustus quidem tu es domine, si disputem tecum. Verum tamen iusta loquar ad te. Quare via impiorum prosperatur, bene est omnibus qui præuaricantur & inique agunt? Plantasti eos,& radicẽ miserunt, proficiunt & faciunt fructum. Prope es tu ori eorum, & longe a renibus eorum. Et tu domine nosti me, vidisti me,& probasti cor meum tecum, quasi dicat, &

ego cum bene viuam, & sit cor meum tecum, tribulor a malis, ergo non videris iuste agere.

Dauid in psal. zelaui super iniquos pacem peccatorum videns, quia non est respectus morti eorum, & firmamentum in plaga eorum. In labore hominum non sunt, & cum hominibus non flagellantur, ideo tenuit eos superbia. & sub infert. Et dixi, ergo sine causa iustificaui cor meum, & laui inter innocentes manus meas.

Malachias cap. 2. Omnis qui facit malum, bonus est in cōspectu domini, & tales ei placent. Aut certe vbi est Deus iudicii? & cap. 3. Vanus est omnis qui seruit Deo, & quod emolomētū, quare custodiuimus præcepta eius, & quare ambulauimus tristes coram domino exercituum? Ergo nunc beatos dicimus arrogantes, siquidem ędificati sunt facientes impietatem, & temptauerunt Deum, & salui facti sunt.

Abachuc cap. 1. clamat, Quare ostendisti mihi iniquitatē & laborem, videre prædam & iniustitiam contra me, quare respicis contemptores & taces cōculcante impio iustiorem se? Quare non respicis super iniquè agentes, & taces deuorante impio iustorem se?

Recitatis sanctorum prophetarum lamentationibus, pro resolutione huius dubii in qua cum Dei auxilio intēdimus defensare eius iustitiam in regimine generis humani, duo agenda sunt, primo probabitur quatuor rationibus, ꝙ Deus gloriosus iuste permittit bonos pro hac vita affligi; & malos prosperare, secundo declaranda sunt sanctorū dicta quæ oppositum videntur sonare, vt scias in quo sensu intelligenda sunt.

Prima igitur ratio dicitur proportionis, sed antequam deducamus eam aduerte duo ut fundamenta.

Primo sicut Deus iusto constituit pręmium proportionatum merito pro alia vita, quoniam qui bona fecerunt, ibūt in resurrectionē vitæ, sic peccatori pœnam proportionatam demerito, quoniam qui mala fecerunt, ibunt in resurrectionem iudicii, scilicet condemnatiui, sed pręmium iusti essentiale pro alia vita est æternum, ex consequenti infinitum extensiue eo quod causatur ab actione meritoria, cuius princi-

pium

pium est anima sub gratia & charitate, quæ licet in se sint qualitate creatæ & finitæ, tamen in quantum sunt vnitiuæ animæ humanæ cum Deo infinito, dicuntur esse radices & principia præmii æterni infiniti. Et hinc prouenit ꝙ iustus in beatitudine efficitur Deiformis. Nam sic Deus est ex se beatus,& æternus,& stabilis, & indeficiens, sic & iustus ex Dei gratia animæ infusa efficitur beatus,ęternus,stabilis, & indeficiens. Ex opposito etiam pœna peccatoris in alia vita est æterna & infinita extensione, eo ꝙ causatur ex peccato mortali, cuius principium est anima extra gratiã, agens contra legem Dei. Quod quidem peccatum licet vt procedit à voluntate creata & finita,sit actus finitus & temporalis, tamen vt facit animam se auertere à Deo bono infinito,efficitur actus infinitus demeritorie, & ideo sibi correspondet pœna æterna, per quã peccator efficitur demoniformis in damnatione.Nam sicut demon ex peccato suo cruciatur in æternum,indeficienter,irreuocabiliter sine spe, sic & peccator.

Secundo,sicut Deus pro hac vita disposuit peccatori præmium aliquod accidentale proportionatum alicui bono operi,quod operatur peccator sine gratiã,ita disposuit iusto pœnam aliquam proportionatam alicui demerito,in quo cadit iustus pro hac vita. Vnde aduerte in alia vita iustum & peccatorem in nullo conuenire, Luce cap.16.Inter nos & vos Chaos magnum firmatum est.Peccator enim in nullo gaudebit,& iustus in nullo tristabitur.In hac autem vita in aliquo conueniunt,quoniam sicut iustus operatur bonum meritorium ex gratia,sic peccator operatur aliquando bonum, licet non ex gratia. Item sicut peccator operatur malũ moraliter,sic & iustus operatur aliquando malum saltem venialiter. Inquantum ergo pro hac vita conueniunt. Deus proportionaliter eos punit & præmiat temporaliter.Nam sicut peccatum veniale est finitum,eo ꝙ nõ priuat hominem gratia,sic actus bonus elicitus sine gratiã est finitus, quia non procedit ex gratia quæ vnit animam bono infinito, & propterea Deus iuste præmiat peccatorem temporaliter pro aliquo bono actu,& iuste punit iustum pro aliquo peccato suo

ſaltem veniali.

His igitur ſuppoſitis,ſic deducit ratio, ſicut ſe habet præmium æternum ad meritum,& pœna æterna ad demeritum, quod prouenit ex peccato mortali pro alia vita, ita ſe habet proſperitas temporalis ad actum bonum factum ſine gratia, & tribulatio temporalis ad actum malum ſed venialem,ſed diuina iuſtitia pro alia uita iuſtiſſime dat promerito præmium çternum,&pro demerito pœnā eternam, ergo in hac vita iuſtiſſime dat peccatori pro actu aliquo ſuo bono proſperitatem temporalem , & iuſto pro aliquo actu malo veniali tribulationem temporalem . Hæc ſit prima ratio, quæ confirmatur dicto ſeruatoris Lucç ca.16. Recordare fili quia recepiſti bona in vita tua, & Lazarus ſimiliter mala. Vbi exponens Diuus Gregorius inquit.Mala Lazari purgauit ignis inopiæ, & bona diuitis remunerauit felicitas tranſeuntis vitæ.

Secunda ratio dicitur directionis, quoniam deus per tribulationes ſapienter dirigit iuſtum ad beatum finem . Pro cuius notitia prçponitur hoc fundamentum cum ſententia doctorum conceſſum , & ipſa experientia firmatum . Quicunque vult finem prius parat media , quibus conſequatur finem, aliter imprudenter ſe habet,ſicut ſeruator noſter Lucæ cap.14. exemplo agregie declarat dicens. Quis ex vobis volens turrim ædificare , non ne prius ſedens computat ſumptus qui neceſſarii ſunt , ſi habeat ad perficiendum , ne poſtquam poſuerit fundamentum & non potuerit perficere , omnes qui vident incipiant illudere ei dicentes, quia hic homo cœpit ædificare, & non potuit conſumare . Aut quis rex iturus committere bellum aduerſus alium regem, non ſedens prius cogitat poſſit cum decem milibus occurrere ei , qui cum viginti milibus venit ad ſe ? Alioquin adhuc illo longe agente , legationem mittens rogat ea quæ pacis ſunt . Poſito hoc fundamento arguitur ſic , Deus vult iuſto pro alia vita felicitatem æternam , ergo prius diſponit media quibus illam conſequatur . Media autem ſunt eleuatio mentis in Deum , remotio quo ad effectum a terrenis & adhærere cæleſtibus. Sed hæc non poſ-

ſunt

sunt à iusto haberi si prospere viuat, si omnia sibi abundant. Constat enim ex anima & corpore, & quæ sunt delectabilia corpori, aggrauant & deprimunt animam. Vnde Sapientiæ cap.9. Corpus quod corrumpitur aggrauat animam, & terrena inhabitatio deprimit sensum multa cogitantem. Ratio autem vt inquit Aristote. in decimo Ethicorum semper deprecatur ad optima. Ergo propter repugnantiam quam habent bona corporis ad bona animæ summe difficile est iustum dirigi & ordinari ad beatitudinem æternam quę est bonum animæ, per prosperitatem temporalem quæ est bonum corporis: non ergo potest vtrunque possidere. Propterea inquit seruator de deuite sepulto in inferno, Lucæ.16. Recordare fili quia recepisti bona in vita tua, quasi dicat, sufficit tibi ex diuina iustitia. Constat igitur quòd ex quo Deus iustum dirigit sapienter in felicitatem ęternam per priuationem bonorum temporalium, iustus ac sapiens prouisor agnoscitur. Nec debet iustus in hoc conqueri, ꝙ si conqueritur & ex proposito tristatur, non est iustus, nec amat media salutis suæ. Et hæc est doctrina Diui Dionysii in libro de diuin. nomi. capi. 8. vbi inquit. At dixerit quispiam, non esse iustitiæ ꝙ viri sancti sine adiutorio dimittuntur à pessimis conteri: & dicendum ꝙ si terrena quæ carnalibus studio sunt, diligunt hi quos sanctos appellant, à diuino amore prorsus ceciderunt, & nescio quo pacto sancti appellari possunt, qui veraciter amabilia ac diuina, iniuriis afficiunt, dum eis quæ neque amari, neque haberi in studio merentur minus certe honeste componuntur. Sin autem quæ veræ sunt amant, lętari conuenit eis qui aliqua cupiunt, quando fruuntur optatis. An vero non tunc magis propinquant angelicis virtutibus cum præ diuinorum desiderio pro viribus ab omni carnalium affectione discedunt, sed ad hæc viriliter exercentur, dum pressuras & varios casus, honesti gratia tolerant. Itaque vt verum dixerim hoc magis est diuinæ iustitiæ proprium, nequaquam mulcere neque eneruare optimorum quorumcunque masculum sensum largitione carnalium, sub illis inflexibili pręclaroque statu solidare.

Tertia ratio dicitur exercitationis circa morales virtutes, pro cuius notitia præpono tria.

Primo quòd media ad felicitatem æternam sunt opera virtutum moralium, modo sint connexæ virtutibus theologicis, scilicet fidei spei & charitati, necesse est enim fidelē beatificandum esse temperatum fortem, iustum, & prudentem, mitem, misericordem, humilem, pacificum &c.

Secundo quod virtutes morales causantur in nobis ex frequentatis actibus. Homo namque iusta agendo efficitur iustus, aggrediendo ardua efficitur fortis, & resistendo concupiscentiis tēperatus. & de hoc ad plenum pertractauimus in.2 Ethicorum, tracta.1. cap.1.

Tertio licet respectu virtutis Theologicæ, aliquando vnicus actus elicitus bonus tota virtute & toto conatu, disponat animam ad recipiendum charitatem & gratiam, quæ à Deo solo infunditur, tamen vnicus actus moralis bonus non sufficit ad disponendum hominem, & causandum in eo virtutem moralem: ideo est necesse ex frequentatis actibus eam generari. Nam ad mentem Aristo. & duce experientia, sicut una irundo non facit ver, nec sicut dies vna calida facit ęstatem, sic nec vnus actus bonus generat habitum virtutis. Ad hoc autem quod homo frequentet actus bonos, & in illis perseueret, longum requiritur tempus.

His suppositis ratio sic deducitur: si iustus debet beatificari, oportet ipsum acquirere ac operari secundum virtutes morales, quoniam sunt media ad salutem, sed eas acquirere non potest nisi frequentatis actibus.inter omnes virtutes necessaria est ei misericordia& patientia ex doctrina Christi, quoniam Matth.cap.5. Beati misericordes, quoniam misericordiam consequentur, & Lucæ cap.21. In patientia vestra possidebitis animas vestras. Tales autem virtutes nō nisi per aduersam fortunam acquiruntur, nam qui mala perpessi sunt discunt misereri, & patientia aduersis acquiritur & firmatur. Oportet ergo iustum tribulationibus probari, vt virtuose viuat. Et hæc est doctrina sacræ scripturæ & sanctorum. vnde Thobiæ cap.12. Quia acceptus eras coram domino necesse fuit vt tēptatio probaret te, & Iob.cap.5.

Bea-

Beatus qui corripitur à domino.& ecclesiastici cap.27.vasa figuli probat fornax & homines iustos tẽptatio tribulationis.& Paulus.2.ad Timo.ca.3.&omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu,persecutionem patientur, mali autẽ homines & seductores proficiẽt in pęnis errantes, & in errorẽ mittẽtes.& Di. Aug.cõtra Faustũ iquit, nullsu hominũ sic iustitia prædictus est, cui non sit necessaria tribulationis tẽptatio,vel ad proficiendã virtutem, vel confirmandam seu approbandã. Quarta ratio dicitur præseruationis,eo ꝙ tribulationes præseruant iustum à malo culpę,& Dei offensa. pro cuius notitia aduerte duo,primo ꝙ Deus se habet ad iustum vt pater ad filium, & ad peccatorem præcipue induratum vt dominus ad seruum.Pater autem ita regit filium ꝙ non permittit ipsum operari pro libito sui appetitus,sed iuxta legem quam sibi statuit.Quod si aliter operatur, corrigit & flagellat,sicq; omnẽ filii operationem ordinat ad eius bonum.Respectu autem serui, nõ curat omnem eius actionem sed solum prout cedit in bonũ familiæ,vt seruire in domo,esse fidelem,esse vtilem, nõ ociosum &c. In aliis autem agit seruus vt sibi liber. Sic in proposito Deus omnem iusti actionem ordinat in bonum suum,quoniam secundũ Paulum ad Ro.cap.8.Diligentibus Deũ omnia cooperantur in bonũ,peccatores autẽ præcipue quos nouit obstinatos, non sic regit, sed proiicit à se, vt inquit Hieremias in oratione, sed proiiciens repulisti nos,iratus es contra nos vehementer, & permittit eos cadere in desideriis & passionibus vt bruta. Sicque se habet ad eos, vt medicus ad infirmum de cuius salute desperat, quem appetitui suo relinquit, & hæc est Pauli doctrina ad hebræos cap.12. vbi inquit.Obliti estis consolationis, quæ vobis tanquam filiis loquitur dicens, fili mi noli negligere disciplinam domini, neque fatigeris dum ab eo argueris.Quem enim diligit dominus castigat, flagellat autem omnem filium quem recipit. In disciplina perseuerate. Tanquam filiis offert se Deus. Quis enim filius,quem non corripit pater? Quod si extra disciplinam estis, cuius participes facti sunt omnes, ergo adulteri & non filii estis. Deinde patres quidẽ

carnis nostræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos. Non multo magis obtemperabimus patri spirituum, id est Deo & viuemus?Et illi quidem in tempore paucorum dierum secundum voluntatem suam erudiebant nos, hic autẽ ad id quod vtile est in recipiendo sanctificationem eius. Omnis autem disciplina in præsenti quidem non videtur esse gaudii, sed mœroris, postea autem fructum pacatissimũ exercitatis per eam reddet iustitiæ: propter quod remissas manus, & soluta genua erigite, gressus rectos facite pedibus vestris, vt non claudicans quis erret, magis autem sanetur.

Secundo aduerte, ꝙ in homine iusto duo sunt repugnantia, scilicet appetitus inferior, quem dicimus sensualitatem, & ratio ex appetitu inferiori inclinatur ad malum, genesis cor ergo sensus & cogitatio cordis humani in malum, prona sunt ab adolescentia sua, ex ratione autẽ tendit in bonũ, quoniam ratio semper deprecatur ad optima ex libro 10. Ethico. & nisi forti imperio ratio dominetur appetitui inferiori: captiuatur in lege peccati. Ad Ro.ca.7. inquit Paulus videam aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ: captiuantẽ me in lege peccati. vt ergo in hoie iusto appetitus inferior rõni obediat ac subiiciatur, necesse est ipsum tristia multa pati, ne declinet à via virtutis. Sicut & infirmo necesse ẽ aliquãdo ferrũ & ignem pati, ne totam corporis salutem perdat, vnde & prudens medicus, aquam, fructus & alia delectabilia aufert à præsentia infirmi, ne cedant ei in malum. Sic Deus gloriosus, vt consulat iusto in salutem animæ, permittit eum vexari malis præsentis vitæ vt salubribus medicinis. Ratione igitur præseruationis diuina iustitia permittit iustum hic pati. Hac medicina saluauit sibi Paulum, qui in 2. ad Cor. cap. 12. de se inquit, libenter gloriabor in infirmitatibus meis: vt inhabitet in me virtus Christi. propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, in angustiis pro Christo, cum enim infirmor tũc fortior sum. Est ergo tribulatio homini iusto salutaris medicina. Vnde diuus August. super psalmum 21. inquit, Intelligat homo, medicum esse Deum, & tribulationem medicamentum esse

ad salutem,non pœnam ad damnationem.Sub medicamento positus vreris secaris,calamas, non audit medicus ad voluntatem,sed audit ad sanitatem.

Quantum ad secundum declaranda sunt sanctorum prophetarum dicta,quibus videntur Deum de iniustitia arguere,vt supra recitauimus,qui fuerunt.

Iob.
Dauit.
Hieremias.
Malachias.
Abacuch.

Ad illa igitur tripliciter respondere possumus.

Primo non est verum, malos prosperare in tota vita sua, nec id affirmant prædicti prophetæ, nam ex scriptura sacra aperte declarandũ est malos post breue temporis spatium ex insperato conteri,ita ꝙ ad extremam calamitatem deueniunt,vitamq; miserrime terminant. Vnde Dauid in psalmo post lamentationem subinfert,Vidi impium exaltatum & eleuatum sicut cedros libani,& transiui,& ecce non erat, quæsiui eum,& non est inuentus locus eius.Item subito defecerunt,perierunt propter iniquitatem suam. Vel vt somnum surgentium, imaginem ipsorum ad nihilum rediges. vt autem in specie videas impios non semper prosperare, sed eorum iniquitas retorquetur iusto dei iudicio in caput suum,quam plura adducam ex sacra scriptura exempla.

In libro iudicum ca.1.Adonisedech cum 7.Regibus amputasset manus & pedes,captusq; fuisset ab israel, dixit. Sicut fecit,ita reddidit mihi dominus.

In libro primo regum cap.15. Agag regi amalech dixit Samuel.Sicut fecit absque liberis mulieres gladius tuus, sic absque liberis erit mater sua inter mulieres,& in frusta cõcidit eum Samuel in galgalis.

In libro Hester.capit.7. Aman in cruce quam Mardocheo parauerat,suspensus est. Hieremias contra Babylonẽ prophetans inquit.Reddite ei secundum opus suum, iuxta omnia quæ fecit,facite illi,& sic factum videmus. Nam periit virga assur,& Babylon,quæ fuerat flagellum israel, per-

dita est in finem & deleta in sęcula sęculorum.

In libro Danielis cap.6.Qui Danieli insidias parauerat apud regem vt bestiis deuorandus proiiceretur, ipsi proiecti ac deuorati sunt in lacu leonum.

Et in eodem. Seniores accusantes Susannam, ipsi pro Susanna trucidantur.

In libro primo Macha.cap.4. Andronicus in eo loco in quo Onian sacerdotem occiderat, ipse exutus purpura vita priuatus est.

Et cap.6. Impius Iason, qui insepultos multos abiecerat, ipse quoq; insepultus abiicitur, neque patriam, neque peregrinam habens sepulturam.

Et cap.9. Antiochus, qui plurimos trucidauerat, miserabiliter periit.

Ex his & quam pluribus aliis tibi constat, ꝙ impii licet ad tẽpus viuant in malitia sua prospere, tamẽ vt pisces capiũtur tẽpore malo, & dũ suadent sibi longo tẽpore gaudere bonis suis dicẽtes animæ suæ quod legimus Lucæ cap.12. Anima habes multa bona posita in annos plurimos, requiesce comede, epulare, & dixit illi Deus, stulte animã tuam hac nocte repetam à te. Quæ autem parasti, cuius erunt?

Verũ quia id nõ verificatur in omnibus impiis, quoniã aliquos videmus per totã vitã pessime agere, tamẽ vsque in finẽ vitæ suæ & successorũ suorũ per multas generationes prosperare, ideo respondeo secũdo, & dico sanctos prophetas non proferre huiusmodi lamentationes ex scientia propria, sed in persona populi rudis & impatientis, qui contristatus statim in querelas contra Deũ prorũpit, vtpote ignorãs diuina scriptura, & id quidem constat in Malachia. Nam verba recitata supra non sunt prophetę lamẽtantis, sed populi loquẽtis cõtra dominũ. Vnde in capite secũdo sic legimus. Malachiã arguentẽ populũ, laborare fecistis dominũ in sermonibus vestris, & dixistis in quo fecimus eũ laborare? In eo qđ dicitis. Omnis qui facit malũ, bonus est in cõspectu domini, & tales ei placẽt. Similiter in cap.3. dicit Malachias. Inualuerũt supra me verba vestra dicit dominus, & dixistis. Quid locuti sumus cõtra dominũ? Dixistis. Vanus est qui

seruit Deo &c. Quod si aliquando videātur loqui in persona propria sicut Iob vel Abachuc, intelligendum est ꝙ loquuntur secundū partem sensitiuā, quæ refugit tristia secūdū sensum, quæ tamen pars superior nō refugit vt volita à Deo & ordinata ad patiētis salutē. In quo sensu & seruator noster dixit Mathei cap.26. Tristis est anima mea vsq; ad mortē. Spiritus quidē promptus est, caro autem infirma.

Tertio dico ꝙ cōsiderato toto prædictorū profetarum decursu, peracta lamatatione apertā afferunt responsionē, quæ stat in hoc. Licet impii pro hac vita nō punirētur, punientur æternaliter in alia, & licet iusti in hac vita non præmientur, præmiabūtur in alia, & id quidē iuste. Nā si esset hæc vita tātum, iniustum quidē videretur, quoniam secundū Paulū primæ ad Cor.c.15. Si in hac vita tātū in Christo sparātes sumus, miserabiliores sumus oībus hoībus uerū quia homo secūdū animā immortalis est, & vita præsens ad aliā cōperatur vt via ad terminum, ideo ante terminum nullus iudicari debet miser aut fælix. Exemplum. Si duo tendant Romā causa dignitatis, vnus quidē pedester per aspera & montuosa, alter equester delitiis affluens, primus applicans Romæ, honoratur dignitate accepta, alter confunditur & incarceratur, profecto primum appellauimus bene fortunatum, licet in itinere iudicari potuisset miser. Alterum vero miserum atque penitus infortunatum, quem existimare in itinere fælicem vulgaris hominum scientia potuisset. Sic Deus optimus docens nos iudicare, de humana sorte in bonū siue in malum, non in via, sed in termino, loquitur per prophetas intendens comparandum esse præmium iustorum essentiale, pœnæ æternæ malorum, neque vult vt iudicemus secundum præmiū tēporale, quod datur impio pro aliquo bono opere vt supra diximus, neque iudicemus de iusto secundū pœnā tēporalē, quā patitur pro hac vita pro aliquo peccato suo ad correctionē, vel vt præseruetur à maiori malo. & quidem ꝙ hæc responsio sit ad mentem prædictorum prophetarum patet infra.

Primo Iob in cap.21. peracta lamentatione subiūgit, Veruntamen quia non sunt in manu eorū bona sua, cōsiliū eorum

rum longe fit à me. Quotiens lucerna impiorum extinguetur, & superueniet eis inundatio, & dolores diuidet furoris sui, erunt sicut paleæ ante faciem venti, & sicut fauilla quã turbo dispergit. Deus saluabit illis dolorem patris, & cum reddiderit tunc sciet. Videbunt oculi eius interfectionem suam, & de furore omnipotentis bibet.

Hieremias completa lamentatione subiungit in cap. 13. Et disseminabo eos quasi stipulam quæ vento raptatur in deserto. Hæc sors tua, parsque mensuræ tuæ à me dicit dominus, quia oblita es mei & confusa in mendacio.

Dauit in psalmo. Sicut oues in inferno positi sunt, mors depascet eos. Et dominabuntur eorum iusti in matutino, & auxilium eorum veterascet in inferno a gloria eorum.

Malachias cap. 3. & 4. Inducit Deum respondentem populo lamentanti vt supra recitauimus, & inquit. Conuertimini & videbitis quid sit inter iustum & impium, & inter seruientem Deo & non seruientem ei. Ecce enim dies veniet succensa quasi caminus, & erunt omnes superbi & omnes facientes impietatem stipula, & inflammabit eos dies veniens dicit dominus exercituum, quę non derelinquet eis radicem & germen, & orietur vobis timentibus nomen meum sol iustitiæ, & calcabitis impios cum fuerit cinis sub pedibus vestris, in die qua ego facio, dicit dominus exercituum.

Abacuc post lamentationem factam in primo capite veluti respondens in cap. 2. comminatur impiis æternum interitum multiplicans hunc terminum. Veh, vbi inquit, & respondit mihi dominus, & dixit. Scribe visum, & explana eũ super tabulas, vt percurrat qui legerit eum. Ecce qui incredulus est, non erit recta anima eius in semetipso, iustus autem in fide sua viuet, & quomodo vinum potantem decipit sic erit vir superbus & non decorabitur & infra. Vhe qui multiplicat non sua, vhe qui congregat auaritiam malam, vhe qui ędificat ciuitatem in sanguinibus & præparat vrbẽ in iniquitate. Nunquid non hæc sunt à domino exercituũ? Laborabunt enim populi in multo igne, & gentes in vacuũ deficient.

Constat

Constat igitur ꝙ ex tribulatione iustorum & prosperitate impiorum non infringitur diuina iustitia erga genus humanum. Hæc de primo dubio dicta sint.

Secundum dubium est de vnione animæ intellectiuę cũ corpore corruptibili. Tenet enim vera philosophia & sacra scriptura vt docuimus in tractatu nostro de indeficientia animæ humanæ, animam nostram sortitam fuisse à Deo in creatione vitam inconsumptibilem corpus autem vt constat corruptibile est pluribusq; miseriis quàm brutorũ corpora subiectum. Vnde & maiori difficultate enutritur & seruatur. Id autem non videtur conueniens animæ immortalis instrumentum, nec sibi proportionatum. Decet enim formam incorruptibilem vniri corpori incorruptibili, quoniã sicut proportionatur locus locato, sic forma materiæ & econuerso. videmus autem ꝙ in locatione elementorum, vilius elementum vt terra, in loco inferiori vt pote ignobiliori locatur. Ignis autem vt dignior in loco superiori, qui propinquus est cælo lunæ. Ergo & forma nobilior nobiliori corpori vnienda est, sicut & vidimus formam cæli nobilem vniri corpori cælesti immortali. Cum igitur humana anima sit nobilissima vt pote immortalis, vt forma cæli, & intellectualis vt angelus, corpus autem nostrum corruptibile & imbecille, nõ videtur in hoc Deum iuste regere humanũ genus.

Pro solutione huius dubii inuenio quattuor responsiones, duas quidem falsas, & duas veras.

Prima falsa fuit Manichei qui concedens hanc in proportionem, dixit Deum non creasse corpus hoc nostrum terrenum, nec ei vnisse à principio animam intellectiuam. Sed dicit demonem illud produxisse. Animam vero creatam ab æterno, & simul cũ angelis peccasse, & in pœnam peccati ligatam ac demersam fuisse in hoc cœnoso corpore, propter quod dixit Manicheus hoc corpus non esse instrumentum sed impedimentum, & carcerem animæ, trahens ad propositum suum illud Pauli ad Roma. ca.8. Infælix ego homo, quis me liberabit de carcere mortis huius? Verum hæc responsio veritati naturali & sacræ scripturæ repugnat. Nam vt videre poteris in libro 12. Metha. tam in epythomate

quàm in quæstionibus nostris, demonstratum est Deum esse causam omnium superiorum & inferiorum, necessariorum & contingentium productiuam, ergo & humani corporis. & Genesis ca. 2. Formauit Deus hominem de limo terræ. Constat autem quòd id nō potest de anima intelligi sed de corpore, quod enim de materia corporea qualis est limus formatur, corpus est, anima autem penitus incorporea est, ergo &c. Pater idem ex scriptura. Nam proposito quòd hominem de limo formauerat, statim subiungit, & inspirauit spiraculum uitæ, & factus est homo in animam uiuentem.

Secunda sed falsa est eorum qui dogmatizant de homine ad mentem Platonis, inter quos inuenio Plotinum, Iamblicum, Calcidium, Apuleum, & Porphirium, & Senecam, quamuis in pluribus sequatur Stoicorum uiam. Isti dicunt animam nostram uniri duplici corpori, scilicet subtili aereo incorruptibili, à quo nunquam separatur, & dicūt hominem componi indissolubiliter ex anima & hoc subtili corpore, & homo sic compositus inuisibilis intangibilis est sicut demon, qui apud Apuleum Platonicum in libro de dogmate Platonis est animal corpore aereum, animo rationale, mente passiuum, tempore æternum. Vltra corpus subtile dictum, assignant animæ ut instrumentum secundarium hoc corpus corruptibile & ignobile, ut in eo exerceat opera uegetatiua & sensitiua, quo per mortem spoliatur. Ad dubium ergo dicunt non requiri proportionem inter animam & hoc corpus ignobile, modo saluetur inter ipsam & corpus subtile incorruptibile, à quo non separatur anima. Dicunt ergo animam iuste unitam fuisse à Deo huic corpori incorruptibili sicut formam incorruptibilem materiæ incorruptibili.

Sed & hæc responsio non est uera, quoniam repugnat sacræ fidei, cui non subest falsum. Nam ex hac responsione sequitur quòd si hoc corpus corruptibile, non est primum & per se instrumentum animæ humanæ, non sit necesse hominem resurgere, quoniam si homo est illud compositum est anima & corpore subtili incorruptibili, adhuc destructo hoc corpore corruptibili & posito quòd nūquam reparetur, erit

erit homo perfectus, & sic non oportebit dare resurrectionem. Verum Platonici, non reputant id inconueniens, unde Porphirius Platonicus ut recitat diuus Augu. in libro 22. De ciui. Dei cap. 26. dixit, Vt anima beata sit omne corpus esse fugiendum. At decipitur, quoniam credit christianam fidem tenere resurrectionem fiendam in corpore corruptibili. Quod nos non dicimus sed in incorruptibili. Vnde diuus Augu. in eodem cap. arguens Porphirium inquit. Non ergo ut beatę sint animæ corpus est omne fugiendum, sed corpus incorruptibile recipiendum, & in quo conuenientius incorruptibili corpore lętabuntur, quàm in quo corruptibili gemuerunt? Sic enim nõ in eis erit illa dira cupiditas quam posuit ex Platone Virgilius, ubi ait. Rursus & incipiant in corpora uelle reuerti. Sic inquam cupiditatem reuertendi ad corpora non habebunt, cum corpora in quæ reuerti cupiunt, secum habebunt, & sic habebunt, ut nunquam non habeant, nunquam ea prorsus vel ad exiguum quamlibet tempus vlla morte deponant.

Et aduerte quòd hæc est Pauli doctrina primæ ad cor. cap. 15. ubi de resurrectione sic habes. Sed dicit aliquis. Quomodo resurgunt mortui? Quali autem corpore venient? Et respondens Paulus inquit. Sic & resurrectio mortuorum. Seminatur corpus in corruptione, & surget in incorruptione. Seminatur in ignobilitate & resurget in gloria. Seminatur in infirmitate & resurget in uirtute. Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale.

Tertia responsio quæ est vera ad mentem veri philosophi stat in hoc. Aliqua materia existimatur conueniens formæ, prout deseruit actionibus rei cuius est forma. Vt ferrum reputatur conueniens materia gladii, quoniam ex sua duritie deseruit incisioni, quæ est propria gladii actio, propter hanc enim introducitur forma gladii in ferro. Quod autem sit corruptibile & rubiginem generans est præter intentionem artis, dummodo deseruiat artifici ad finem intentum. In proposito igitur aduerte quòd secundum ueram philosophiam anima unitur corpori, ut suam perfectionẽ acquirat in corpore. Sua autẽ pfectio ut est naturę intellectualis est

lis est intelligere. Sed pro hac vita intelligere non potest sine sensu, quoniam vt experimur omnis nostra cognitio incipit à sensu. Sensus vero non potest naturaliter esse nisi in corpore elementato, & consequenti corruptibili, eo ꝙ omnes sensus supponunt tactum vt primum, vt declaratum est in secundo de anima. Organum autem tactus, necessario cõponitur ex contrariis reductis ad medium, quæ sunt calidũ. frigidum humidum & siccũ, ergo vt anima pro hac vita perfectionem acquiret in corpore, iuste vnita fiat corpori corruptibili. Quod vero sit magis debile, pluribusque miseriis subiectum, quam brutorum corpora, non arguit vilitatem, imo maiorem nobilitatem. Nam quia humana complexio, magis temperata est, magis propinquat ad medium, & ideo facilius offenditur, facilis est enim declinatio à medio, sed quam difficile est attingere medium.

Ad dubium ergo diceret verus philosophus qui non contrariatur veritati fidei, ꝙ decet materiam proportionari formæ, non quidem quantum ad esse corruptibile vel incorruptibile, sed quantum ad conditiones deseruientes actionibus, propter quas forma vnitur materiæ. Has autem conditiones habet corpus humanum vt docuimus, licet sit corruptibile. Quòd autem de cęlo arguitur, non concludit, quoniam formá cęli nõ vnitur cælo vt intelligat, sed vt moueat & perpetuet siue continuet productionem rerum inferiorũ. Talis autem productio melius ac commodius fit per corpus incorruptibile, quàm corruptibile.

Quarta responsio quæ est vera, & ad mentem sacri Theologi, quam tenemus ex diuina scriptura est hæc. Corpus humanum à principio creationis suæ productum fuit incorruptibile, non quidem ex natura, quoniam de limò terræ formatum fuit, terra autem corruptibilis est, sed ex gratia & dei dono, quæ fuit originalis iustitia, de qua alias dicturi sumus, per hanc pręseruabatur à nociuis & corrumpentibus, & est simile, sicut si artifex fabricans gladium temperaret ferrum in aliquo liquore, quo præseruaretur à rubigine. Tunc enim verum esset dicere ꝙ ferrum quam diu illius liquoris virtutem retinebit, rubiginem non contrahet.

Quod

Quod si eam amiserit, relictum naturæ suæ rubiginabitur. Sic fecit Deus gloriosus in creatione hominis, intendens conseruari hominem incorruptibilem. Videns enim id repugnare naturę corporis elemẽtati,tẽtauit illud iustitię originalis dono,quasi Adam conseruasset,posteri eius & ipse immortales fuissent. Verum vt inquit Paulus primæ ad cor.cap.15. Per hominem, scilicet peccantem mors, & in Adam omnes moriuntur. Quod ergo anima nunc vniatur corpori corruptibili non est ex parte Dei creantis, sua nanque sapientia optime proportionauit formam immortalem corpori indefectibili,sed ex defectu hominis peccantis. Iustitia ergo diuina in hoc optime seruata est.

Et aduerte hanc resolutionem esse ad mentem diui Chrisostomi,qui in quadam homelia arguens hæreticos idem dubium proponentes sic inquit. Ego autem postquam de his cœptus est sermo primum quidem illud dicere possem. Ne mihi proponas hunc hominem præuaricatorem honore priuatum & damnatum. Sed si vis discere quale ab initio Deus corpus finxerit, in paradisum eamus, & ab initio factum hominem videamus. Non enim sic erat corpus illud corruptibile & mortale, sed tanquam aurea statua de fornace progressa recenter & splendide fulgens. Sic omni tali corruptione illud corpus absolutũ erat. Et neque labor vexabat, neque sudor nocebat,neque curæ insidiabantur,neq; obsidebant tristitiæ, neque aliud quicquam quod læderet patiebatur. Postquam vero non moderate fælicitatem tulit sed benefactorem Deum homo contumelia affecit,& fallacẽ demonẽ putauit esse gubernatorẽ, deoq; qui ipsum in honorẽ cõstituerat,fide digniorem,& Deus fieri sperauit,tunc perfecto & per ipsa Deus opera ipsum erudiens,corruptibilẽ & mortalem reddidit. Hæc de secundo dubio dicta sint.

Tertium dubium est de fine ad quem Deus hominem creauit,quem tenet fides nostra esse beatitudinem ęternam. Nã videtur ꝙ indebite & absque sapienti prouidentia Deus in hoc erga hominum genus se gesserit. Quoniam quicunque iuste & sapienter aliquam naturam ordinat ad determinatum finem,instituit sibi certa & valida media,quibus infallibiliter.

fallibiliter & remoto impedimento, mouetur ac consequitur talem finem. Hæc patent in naturalibus. Videmus ꝙ lapis ordinatus ad quiescendum in loco inferiori, sortitus est ab auctore naturæ grauitatem, qua remoto impediente, infallabiliter mouetur ac quiescit deorsum. præterea. Sol ordinatus ad productionem rerum inferiorum sortitus est plenissimam lucem, & circularem motum per accessum & recessum à capite nostro ad causandam in vtroque emisperio variam rerum & alternam productionem. Præterea animalia secũdũ suã speciẽ determinatas habent inditas virtutes, quibus operantur modo sibi cõpetẽti, vt aues nidificantes, apes mellificantes, araneę texentes. Solus autem homo videtur nõ accepisse à Deo determinatum mediũ quo consequatur beatum finem suũ, imo pro maiori parte eo priuatur hominũ genus, quoniã arcta est via quæ ducit ad illũ, & pauci gradiuntur per eam. Mathęi c.7. Quod autem modo determinatum medium non acceperit à Deo, quo infallibiliter consequatur beatam vitam patet ex eo, ꝙ hoc mediũ nõ est nisi voluntas siue liberum arbitrium, quod cũ sit potẽtia rationalis potest in bonũ & in malũ, & pro maiori parte declinat ad malum. Vnde & Matthęi cap.7. Lata est via perditionis & multi ambulant per eam, ex consequenti est magis causa damnationis quàm beatitudinis.

Pro resolutione huius dubii tria agenda sunt, primo ponetur distinctio de fine hominis, secũdo declarabitur quod medium datũ sit homini ad consequendũ vtrunq; finẽ. 3. declarabitur, qũo hoc mediũ ex parte Dei fuit cõueniẽs & iustũ.

Quantũ ad primũ aduerte ꝙ finis hominis est duplex. s. naturalis & supernaturalis. Naturalis quidẽ est, qui non est excedens hominis naturã, & per proprias suas operationes acquiri põt. Sed & hic duplex est. Quoniã quidã cõpetit homini inquãtũ animal est, vt generare sibi simile, sentire appetere appetitu sensitiuo, quædã autem competit homini in quantũ homo est, vt intelligere moraliter viuere, seipsum & familiam & populum regere, & quantũ ad vtrunq; finẽ naturalem indidit Deus homini determinata ac sufficientia media, quæ sunt potentiæ sensitiuæ appetiuæ, & secundũ locũ

motiuæ

motiuæ,& intellectiuę,quibus potest vtrunq; cōsequi remo to impedimēto,finis autē supernaturalis est ille, qui naturā hominis excedit quo ad acquisitionē.Consequi enim nō po test nisi per opera meritoria, quorū principiū est gratia per Iesum Christū inquit enim Ioannis cap.15.Sine me nihil potestis facere. & ad Ephesios cap. 2. Cuius gratia saluati estis. Quantum igitur ad hunc finem consequendum,necesse est hominem habere medium proportionatum. Hoc autē nō potest esse aliqua potētia vegetatiua, nec sensitiua, nec appetitiua sensitiua, quoniam omnes huiusmodi poten tiæ determinatæ sunt ad vnum ex lib.9. Meth. ex consequē ti sunt naturales,ergo nō possunt esse principium actus me ritorii,quoniam in naturalibus vt naturalia sunt,neq; mere mur neque demeremur.quærendum est igitur quod sit hoc medium.

Quantum ad secundū dico quòd hoc mediū est liberū ar bitrium motum à Deo per donum gratiæ ad eliciendū actū meritoriū. Quod quidē liberum arbitrium est idē realiter cū voluntate,sed ratione distinguitur. Nā homo vult finem & media ad finē.vt īfirmus vult sanitatē & medicinā ordina tā ad illā.Inquantum vult sanitatē vt finē, dicitur velle voluntate.Inquātum vult media,dicitur velle libero arbitrio. Non enim determinate vult solum hoc remedium, sed po test velle hoc & aliud,& oppositum, puta potare hanc medicinam,deambulare,abstinere à tali cibo &c.Est enim libe rum arbitrium principiū actiuum, quo possumus in aliquē actum & in suum oppositum, contrarie vel contradictorie pro eodē nunc & diuisim.quā diffinitionē declarauimus ad plenum in libro.9.Meth.in quæstione quinta vbi determinauimus de natura potentiæ rationalis,& tu vide illic.Hoc igitur est medium quod Deus homini indidit ad consequē dum fælicitatem,quod nec potuit dari bruto, eo ꝙ voluntas & liberum arbitrium consequuntur intellectum, sicut appe titus sensitiuus consequitur sensum,intellectus autē non po tuit cōmunicari bruto,aliter irrationale esset rationale,qđ implicat,& ideo brutum non est fælicitabile. Dixi liberum arbitrium motum à Deo per donum gratiæ, qm̄ vt declara

nimus

uimus in trac.de charitate. Nulla animæ potentia nec eius actio poteſt ex ſui virtute a Deo eleuare animam, ꝙ ſit con digna & bene merita boni ſupernaturalis vt eſt æterna ac chriſtiana fęlicitas,& ideo oportet animę infundi charitatē & gratiam,qua eleuetūr & confortetur ad promerendum ta le bonum.

Quomodo autē hoc medium fuerit iuſte prouiſum homi ni ad finem conſequendum,ad quem creatus eſt,declaro ſic.

Homo in duplici ſtatu conſiderandus eſt, primo in ſtatu innocentiæ,ſecundo in ſtatu peccati.Si in ſtatu innocentiæ, dico ꝙ liberum arbitrium ita regulatum erat à Deo ex do no iuſtitiæ ſiue gratiæ originalis,ꝙ homo in Deum infalli biliter tendiſſet.Sicut enim corpus ita rectum viuificatum que erat ab anima,ꝙ incorruptibile perſeueraſſet,ita huma na voluntas ita regebatur à Deo,ꝙ malum non declinaſſet, & id intendit Salamon in eccleſiaſtes c.7. cum dicit. Inue ni ꝙ Deus fecerit hominem rectum,ipſe autem ſe infinitis miſcuerit quæſtionibus.ſ.poſt peccatum primi hominis. Si autem conſideratur in ſecundo ſtatu conceditur ꝙ eſt defe ctibile medium,eo ꝙ ex peccato primi hominis infirmatū eſt,& voluntas noſtra potius ſequitur appetitum ſenſitiuū & ſenſum quę prona ſunt ad malum,quàm rectum rationis iudicium,atque diuinam legem.Verum non eſt id imputan dum Deo,qui indefectibiliter in ſtatu innocentiæ liberum arbitrium dirigebat ſeruabatque in bonum,ſicut & nunc in beatis.Sed imputetur homini peccanti,qui ſicut ex peccato ſe mortalem & miſeriis ſubiectum, ſic malum & deprauatum ſe fecit,& liberum arbitrium, declinare à beato fine. Attamen diuina bonitas,miſerata conditionis humanę,dirigere non ceſſat hominem in bonum per ſinderefim & cō ſcientiam remordentem,per comminationem æternæ pœnæ per repromiſſionem æternæ beatitudinis,per doctrinam ac vitā Dei filii icarnati,qui nobis extitit via & veritas & vi ta,vt alias dicturi ſumus.Quod igitur damnetur homo im putetur ſibi,ſi ſaluatur, eſt ex ſuperabundanti Dei pietate & in hoc ſenſu intelligendum eſt illud Oſee cap.13.Perditio tua ex te iſrael,tantummodo in me auxilium tuū. Hęc

de

de tertio dubio dicta sint.

Quartum dubiũ est circa actus humanos liberos,de quibus videtur ꝙ non valeamus libertatem nostram saluare secundum principia à Deo homini instituta. Nam actus liber,est à potentia libera,potentia libera est quæ nulli necessitati subiicitur. Liber est enim qui est gratia sui, & sibi ipsi dominus.Sed voluntas nostra secundum principia à Deo homini instituta,& secundum causarum creatarum ordinẽ, non potest dici libera,ergo non potest elicere actum liberum,ex consequenti neque mereri vitam beatam,neque demereri damnationẽ. Videtur ergo ꝙ Deus in hoc non iuste & vt decet regat hominum genus. Quod autem voluntas nostra non sit libera probatur sic.Omnis actus eius pendet à cælo tanquam ab vniuersali causa. Primus enim motus,qui est cæli motus,est causa omnis motus in his inferioribus,quoniam primum in quolibet genere est causa omniũ aliorũ in illo genere, sicut primũ bonũ, primum lucidum,primum calidum.Præterea tenent vniuersaliter astronomi,quemlibet nascentem secum trahere diuersas proprietates & inclinationes ex variis astrorum aspectibus & coniunctionibus concurrentibus in hora natiuitatis, puta natũ sub Ioue futurum liberalem,natum sub marte,futurum iracundum & bellicosum.Natum sub sole, futurum principẽ & dominum. Natum sub Mercurio, futurum scientem & loquẽtẽ Musicum.Natum sub luna,futurũ instabilem, proditorem.Natum sub Venere futurum amatiuum.Quomodo ergo stant hæc duo simul,ꝙ diuina iustitia velit hominem tendere in bonum,& declinare à malo,& ꝙ eum tot causis subiecerit,quæ eum ad malum incitant & quodammodo impellunt. Non ergo in hoc iuste hominem regit.

Pro resolutione huius dubii,tres inuenio responsiones, quarum duas intendo reprobare, & iuxta tertiam determinare propsitum.

Prima est stoicorum,quorum auctor & princeps fuit Zeno eleates, quem pro maiori parte Mathematici sectantur. Isti dicunt omne quod fit in mundo inferiori,ex necessitate causari ex pluribus causis subordinatis,quæ omnes cũ simul

con-

concurrerint constituunt fatum. Dicunt enim fatum esse connexionem & cōcatenationem causarum subordinatarum, eo ꝙ ad inuicem colligantur sicut anulo, & constituunt veluti catenam de necessitate trahentem, & applicatur ad sic vel sic agendum vel patiendum. Et hæc est opinio quæ vniuersaliter inualuit inter poetas. Reducunt enim omnem humanum actum in fatalem dispositionem & concatenationem. Dicuntque hominem viuere operari pati prout fato trahitur. Inde dicunt ꝙ nos fata trahunt, ꝙ agimur fatis, quòd sicut erat in fatis, ꝙ volentem nolentemq; trahunt fata.

Miseri isti nesciunt humanam seruare libertatem suadentes sibi omnia de necessitate prouenire, quod vere philosophiæ & sacræ fidei repugnat. Vere quidem philosophiæ, quoniam destruitur tota moralis philosophia, quæ est circa actus liberos. Destruitur omnis efficacia consilii: omnis correctio, omnis pœna a lege instituta. Nam si quicunque est bonus uel malus sic est ex necessitate, propter quid hic premiatur & ille punitur, si non est in eorum potestate bene vel male agere? Hanc etiam opinionem vt penitus detestandam reprobat Aristoteles in secundo Ethicorum, & tu vide in epytho. nostro in secundo Ethicorum, in tract. primo cap. 1. & in 3. Ethicorum tract. primo cap. 5.

Repugnat etiam sacræ fidei. Nam si homo non habet voluntatem liberam, nec actum liberum, vanum esset admonere quòd malus declinet a malo, & tendat in bonum, quòd Deum oret &c. Vnde merito diuus Gregorius hanc sectam detestans inquit. Procul sit factum a cordibus fidelium.

Secunda est eorum qui credunt se loqui ad mentem Platonis. Qui visus est opinari in libris de repub. uoluntatem humanam non moueri a cælo ad bonum, nec ad malum, sed a duplici demone, quorum alter bonus, alter malus. Isti vt arbitratus est Plato cum in morte separatur anima a corpore, sociant eam ad Minoa Iudicem inferni, cui referunt quæ in hac vita gesserit bona & mala. peracta relatione iudex pro ea vel contra eam, sententiam profert. Hęc opinio

opinio adeo inoleuit apud Platonicos, quòd Socrates Platonis magister, demonem bonum custodem suum, non est veritus appellare Deum suum. Vnde & Apuleus librum scripsit de Deo Socratis, quem asserit esse demonem illum bonum, cuius consilio & nutu & mandato Socrates viuebat agebat; & se ipsi dicauerat adeo quòd in carcere constitutus, hausto veneno, præcepit Cebe discipulo suo vt legimus in fine Phedonis, quòd Appolini gallum offerret. Sic enim demon ei suaserat.

Sed hæc opinio chimerica est, & repugnans fidei. Nam licet sacra fides teneat angelum bonum deputari custodem animæ, qui suadeat & hortetur ad bonum; tamen ei non assignatur demon malus vt custos, sed vt temptans eam ad maius meritum. Et hæc est doctrina Pauli ad Ephesios cap. 6. Vbi inquit. Induite vos armaturam Dei, scilicet veritatē iustitiā fidē orationē obsecrationē &c. ut possitis stare aduersus insidias diaboli, quoniam nō est nobis colluctatio aduersus carnē & sanguinē; sed aduersus principes & potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum &c. Nec est verum angelum bonum sociare animam in separatione a corpore ad inferna. Nam si separatur in gratia, sociat eā in locū salutis, & malus tristis recedit. Si vero separatur extra gratiā, Angelus custos deserit eam, & malus eam sociat ad pœnam. Et quidem quòd solus bonus sit animæ custos, testatur Origenes in Omelia. 69. super librū numeri. ubi inquit. Agūt angeli diem festum lętantes super his qui diffugientes consortia demonum: per exercitia virtutum Angelicis festinant sociari consortiis. Et Omelia. 71. inquit. Adest unicuique nostrum etiam minimis, qui sunt in ecclesia Dei, Angelus bonus Domini qui regat, qui moneat, gubernet, qui pro actibus nostris corrigendis, & miserationibus exposcendis, quotidie videat faciem patris, qui in cælis est.

Nec est verum, quòd animarum iudex, sit in inferno, quoniā ab eodē iudice qui residet in cælo, iudicatur anima bona ad prēmiū, & mala ad pœnā. Vnde Mathæi c. 25. dicit bonis Venite benedicti. Malis autē dicit. Ite maledicti &c.

Tertia responsio est veri Theologi, iuxta quam determi-

babitur dubium. Et hic tria agenda sunt, primo assignabi tur distinctio vna, secundo declarabitur si in aliquo sensu concedendum est a Christiano actum voluntatis dependere a cælo, tertio determinabitur dubium per solutionem argumenti.

Quantum ad primum aduerte quod omnis animæ humanæ potentia, vel est affixa organo corporeo, vel non. Si sic, ex tali affixione fit quodammodo corporea. Talis est augmentatiua & sensitiua, & appetitiua sensitiua, & secundum locum motiua, & quantum spectat ad actum earum, dico quòd directe pendet à cælo, eo quod agens corporeum quale est cælum, habet naturalem vim super patiens corporeum quales sunt prędictę potentiæ cum organis suis. Vnde & ab Aristotele dicuntur potentiæ non solius animæ sed coniuncti, & ex consequenti conceditur cælum posse causare ægritudinem & sanitatem in corpore, alterationem in sensu, causare infantasia somnia, & irascibilem ac concupiscibilem concitare. Si non sunt affixæ organo, ut intellectus & voluntas, dico actum earum non dependere directe a cælo, eo quod virtus corporea non dominatur incorporeæ, tū quia non proportionatur illi, nec inferius præualet in superius vt superius est.

Quantum ad secundum dico posse concedi actum volūtatis pendere a cælo per aliud idest per potentias organicas, quę per se subiacent cælo. Nam licet intellectus non sit sensus, tamen sua cognitio pendet à sensu, quoniam ex tertio de anima, pro hac vita nihil intelligit sine fantasmate, fantasia autem cum sit organica, potest alterari & impediri & adiuuari à cælo, ex consequenti & intellectio ratione alteratę fantasię, impediri potest. Similiter licet voluntas non sit appetitus sensitiuus, tamen amat sperat audet timet per passiones ipsius appetitus, & quoniam huiusmodi passiones per se subiacent cælo, ideo actus voluntatis ratione passionū subiacet cælo. Ex hoc tū nō infert quod cęlū possit voluntatē necessitare, quoniā non est idem, aliquid subiacere cælo per se, & subiacere per accidens. Ex quibus cōstat astrologiā diuinatoriam paruam aut nullam circa actus humanos habere

bere certitudinem, vt cum audet pronosticari Socratem fu turum iustum vel iniustum, vel furem, vel in honestum. Nam licet ex aliqua siderum dispositione inclinetur ad hoc vel illud, potest tamen voluntas forti imperio tali inclinatio ni resistere. Vnde Ptholomeus aduertens voluntatis liberta tem dixit in centiloquio. Sapiens dominabitur astris, & sa piens adiuuat opus stellarum. Quod sic intelligendum est. Dato quod siderum dispositio parum inclinaret sapientis animum ad bonum, potest ipse ex suo constanti proposito hanc inclinationem augere, & operari bonum. Et propter hoc Ptholomeus aduertens Astrologiæ iudiciariæ incertitudinem, hortatur Astrologum antequam iudicium profe rat scrutari patriam, legem, mores illius cuius iudicium pro aturus est, vt ex his omnibus rationabiliter pronostica ri possit de his quę sibi euentura sunt. Nam si solas siderum inclinationes attenderit, se deceptũ inueniet in iudicio suo.

Quantum ad tertium pro resolutione dubii, dico ad ar gumẽtum positum in principio dubii quòd minor est falsa, & cum probatur, quoniam primus motus est causa omnis motus in his inferioribus, non est verum vniuersaliter, nisi ipsum passiuum siue mobile sit corpus, vel saltem virtus corporea. Constat autem voluntatem non esse corpus, nec potentiam organicam eo quod obiectum suum est bonum vt bonum, sicut obiectum intellectus est ens vt ens. Quod autem dicunt astronomi natum sub tali sidere futurum talẽ nulllam habet necessitatem, nec certitudinem, & plerumque inducunt hominem in errorem & deceptionem. Hac de causa Paulus arguit Galathas taliũ obseruatores. Vnde in cap.4. Epistolæ suæ ad Galathas inquit. Quo conuerti mini iterum ad infirma & egena elementa idest corpora cę lestia, quibus denuo seruire vultis. Dies obseruatis & me ses & annos. Timeo vos, ne forte sine causa laborauerim in vobis. Hæc de quarto dubio dicta sint.

Quintum dubium est circa Christianam fidem quam vnicam catholica acclesia tenet esse viam ad salutem, quoniam in actis apostolorum cap.4. sic legimus. Hic est qui reprobatus est a vobis edificantibus, qui factus est in caput

anguli, & non est in alio aliquo salus. Nec enim est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Sed hanc christianam fidẽ non videtur sapientia diuina homini bene ac iuste instituisse. Nam si decreuit hanc esse vnicam viã salutis, & vult omnem hominẽ saluũ fieri, & ad agnitionẽm veritatis venire secundum Paulum primæ ad Thimotheum cap. 2. debuerat omni genti declarare, hãc vnicam esse veram fidem: omnesque alias sectas & leges deficientes & erroneas. Quod tamen non fecit. Nam Iudęus & Mahumetanus, adeo legibus suis adhęrent & credunt, q̃ absque dubio tenent in earum obseruãtia saluari, & mortẽ pro lege sustinerent, reputãtque se obsequiũ præstare Deo, si christianum conuertant ad sectam suam. Non ergo Deus in hoc iuste se habet erga hominum genus.

Pro resolutione huius dubii tria agenda sunt, primo pręponitur distinctio ex qua elicitur dubii solutio, secundo respõdebitur argumẽto ꝓposito, tertio remouebitur obiectio.

Quãtũ ad primũ aduerte quòd Iudęus & Mahumetanus dupliciter considerari possunt, primo in suis naturalibus inquantum uigẽt intellectũ & lumine rationis in naturalibus, secũdo inquãtum nutriti & assueti legibus quas obseruant. Stante hac distinctione iudicandum est de eis sicut loquitur Auicenna in libro. 9. suæ Method. de eo qui est sani gustus, & de eo qui habet linguã infectam aliquo humore aut prauo sapore. Nam primus de omni sapore iudicat sicut est puta dulcia esse dulcia, pontica põtica, amara amara. Secundus autem false iudicat: quoniã reputat omnes sapores tales esse, quali infecta est lingua eius. Sic in proposito si Iudęus & Mahumetanus starẽt præcise in lumine rationis naturalis, cognoscerent errores suos: sed malitia excęcauit eos, Iudęus quidem cognosceret se peruerse exponere dicta scripturæ in quibus declaratur trinitas personarũ in Deo, vt est illud, Dixit Dominus Dño meo, sede a dextris meis. in quo dicto seruator cõclusit ora phariseorũ vt legimus Mathęi c. 22. Nec male exponerent dicta scripturę de aduẽtu Messiæ, de redẽtione mundi per mortem filii, de baptismo, de eucharistia & cætera. Sed ex duritia cordis obcęcatum est cor eorum

in pe-

in pœnã; & vt inquit Paulus secundæ ad cor. cap. 3. Obtusi sunt sensus eorum: & usque in hodiernum diem cum legitur Moyses, velamen positũ est super cor eorum. Cum autẽ conuersus fuerit, scilicet Iudæus ad Deum inquit Paulus, auferetur velamen. Similiter si Mahumetanus persisteret in lumine ac dictamine rationis rectę, cito aduerteret legem Mahumetha. plenam erroribus: eo quòd non fuit a bono aucto re. Nam vt veræ tradunt historiæ, sicut notat Dominus Nicolaus cusa in libro quẽ edidit de cribratione Alchorã fuit homo malus inhonestus, epylentico morbo laborans. præterea, in lege sua, nulla facta sunt miracula, quibus declaretur eius veritas, sicut facta sunt in lege christiana. Vnde cũ Mahumetha interrogaretur quare miracula nõ faciebat respondit in alchorã, Christo data est miraculorum virtus: vt mundum conuerteret: mihi autem potestas gladii, & hac de causa præcepit legem suam non nisi gladio defensandam & seruandam. Vnde & Mahumetani sacerdotes cum in templis admonent populum ad obseruãtiam legis, tenentes manu gladium euaginatum, clamant dicentes. Hoc ferietur qui Mahumeth legem non seruat. Præterea Mahumeth, ne detegerentur errores legis suæ, Philosophiæ studium prohibuit: aduertens quòd homines vera philosophia illuminati, non acquiescerent illi. Sicut fecerunt Auicena & Auerroes: qui cũ essent Mahumethani; postquàm instructi fuerunt in philosophia, despexerunt legẽ eius. Vnde Auicena in libro 9. suæ Meth. despiciẽs eius legẽ inquit. Et tu scis delectationes corporũ & gaudia quid sunt. Lex enim quam dedit Mahumetha. ostendit dispositionem fœlicitatis & miseriæ, quæ sunt secundum corpus. Sapiẽtibus vero Theologis multò maior cupiditas fuit, ad cõsequendũ verã fœlicitatẽ, quàm fœlicitatem corporũ, quæ quàmuis daretur eis, nõ tã appretiati sunt eã cõparatione veræ fœlicitatis, quæ cõiũcta est primæ veritati. Hæc ille. Præterea multa vt principia in lege sua disposuit, quæ cuilibet viuẽti secũdũ dictamẽ rectę rationis statim falsa apparent. Inter quæ quattuor hic referimus.

Primo, siquis desiderium habet coeundi cum muliere aliqua & nõ conatur oĩo desideriũ cõplere, peccat grauissime.

Secundo statuit quemlibet insanum, & mentem alienatum pro sancto habere ac venerari, & dixit eos inordinatę loqui & sine proposito, quoniam eorum mens semper circa diuina versatur.

Tertio hortatur testantes vt obligent hæredes per modū legati ad nutriendos tot vel tot catos & catas.

Quarto vt redimant à pœnis animam defuncti, emunt à venatoribus auium, tot vel tot aues captas quas liberas dimittunt, dicentes sic Deus liberet animam patris aut matris meæ.

Quis sane mentis non aduertat has esse ineptias? Et si Mahumetanus depuratus esset quo ad intellectum, nō perSisteret in stultitia legis suæ. Verum vt diximus, male affectus est, sicut infirmus, ideo non est veri iudicii, nec discernit quid veri & falsi in ea contineatur. Et hoc idem innuit Auicenna in libro 9. suę Meth. quasi seipsum & alios eiusdem legis arguens & dicit. Sed quia nos in hoc nostro sæculo, & hoc nostro corpore demersi sumus in multa turpia, ideo non sentimus delectationem illam. s. spiritualem, nec inquirimus eam, nec allicimur ad illam nisi prius deposuerimus a ceruicibus nostris iugum voluptatis & iræ, & sorores earum, id est alias passiones, tūc remouebitur paralysis, & speculabimur veram delectationem, quæ est apud regem sæculorum. Hæc Auicenna. Constat autem quòd christiana & diuina lex nullum ex prædictis inconueniens ponit, sed vt docuimus in parte prima huius nostri operis, omnia sunt rationi consona & virtuti & bonis moribus, vt patet in toto Christi euangelio, & ideo non est mirum si tenemus fidem nostram, vt vnicum medium ad beatitudinem.

Quantum ad secundum vt respondeam argumento facto in principio dubii, dico ꝙ omnibus sufficienter manifestata est non solum per Apostolos, sed continue manifestatur infidelibus quantum sit ex parte dei. Dedit enim cuilibet homini lumen naturale, quo iudicare potest, quid sit consonū & non consonū rationi, & ad bene viuendum, & si infidelis lumen illud aduerteret, diuina bonitas sibi non deficeret, vt liberaretur à perfidia sua. Si enim Deus misericors non

deficit homini in naturalibus necessariis corpori, multo mi nus in mediis oportunis ad animæ salutē.Et hac comparatione vsus est seruator noster Matthęi cap. 6. cū dixit.Nōne anima plus est quàm esca, & corpus quàm vestimentū? Quasi inferat.Si Deus prouidet corpori & de esca & de uestimento ad salutē corporis,multo magis animæ de mediis ad salutē nisi homo obstaculū ponat. Quod ergo infideles perseuerent in erroribus suis, non imputetur Deo sed malę cōsuetudini suæ,diuina nāq; bonitas libere coagit hoīni ad salutē,nec est suū cogere naturā intellectualē quā constituit in manu consilii sui, sed liberā dimittit. Vnde ecclesiastici c. 15. sic legimus. Deus ab initio.i.quādo creauit eū,cōstituit eū & reliquit in manu cōsilii sui. Adiecit mādata, & præcepta sua.Si volueris mandata conseruare, cōseruabunt te,& in ppetuū fidē placitā seruare. Apposuit tibi ignē & aquā. Ad quod volueris,porrige manū tuā. Ante hominē vita & mors,bonū & malum.Quod placuerit ei dabitur illi, quoniā multa sapientia Dei,& fortis in potētia, videns omnes sine intermissione. Oculi domini ad timētes eū, & ipse agnoscit omnē operā hominis.Nemini mādauit impie agere,& nemini dedit spatiū peccandi. Nō.n.concupiscit multitudinem filiorum infidelium & inutilium.

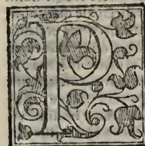
Quantum ad tertiū aduerte ꝙ quis contra prędicta posset sic obiicere. Si lex Mahumet. est falsa, cur mundus pro maiori parte sequitur eam?

Respōdeo & quæro à te.Cur ex Christianis plures sunt mali,quā boni? Nā si ex eo ꝙ plures sequūtur Mahumeth quàm Christum,sequitur secundum te legē eius esse verā, eadem ratione sequitur demonem esse maiorem & meliorē Deo vero,quoniam plures ex Christianis,vita mala sequuntur demonem relicto vero Deo quo ad obseruantiam diuinæ legis. Nō potes ergo ex hoc cōcludere legē Mahumeth. esse veram,sed ꝙ hominum genus pro maiori parte viuit secundum appetitum sensitiuum,declinans à ratione recta & veritate,& pauci ambulant in ea.

Hæc dixerim pro resolutione præpositi dubii & præcedētium,pro quanto potest intellectus noster capere de diuinis

secretis, reliquum relinquo donec intrem in sanctuariũ Dei & intelligam in nouissimis eorum. Hęc de præsenti cap. Dicta sint, in quo terminatur Tractatus de diuina & Christiana iustitia ad laudem Dei benedicti.

INCIPIT TRACTATVS SEXTVS, QVI EST DE DIVINA ET CHRIstiana fortitudine.

POST considerationem de diuina & Christiana iustitia, in hoc tractatu agendum est de diuina & christiana fortitudine, & diuidemus ipsum in septem capita. Sed in primis aduerte ꝙ quæ de ea tractauerit Aristoteles iam resoluemus in epythomatibus nostris, in tertio Eth. in Trac. 2. Vbi quatuor principaliter ad mentem Aristotelis resoluta sunt, primo circa quæ versatur fortitudo, secundo quis sit proprius actus viri fortis, & timidi & audacis, tertio qui & quot sint modi non verę sed apparẽtis fortitudinis, quarto q̃ sint proprietates verę fortitudinis. Similiter apud Platonem quæ fuerit mens sua de fortitudine, iam docuimus in dispositione moralis philosophiæ platonicæ, in Trac. 5. in parte quarta, vbi principaliter acta sunt. primo. Quomodo diuiditur vniuersaliter & proprie sumptã, & quid vtraque sit & circa quæ vtraque versatur. secundo. An sit dignior temperantia. & quoniam non est intentionis meæ ea repetere hic, ideo tu vide ad placitum. Nã hic non intendo loqui de ea, nisi ex ratione & fundamento diuinæ scripturæ ac sacrorum doctorum.

Primo igitur videndum est quot modis dicitur, vti sciamus secũdũ quẽ modũ est virtus moralis distincta ab aliis.
Secundo quid sit.
Tertio circa quid versatur.
Quarto quid est eius proprius ac principalis actus.

Quinto

Quinto quod est eius premium.
Sexto quæ sint eius partes.
Septimo de vitiis oppositis fortitudini.

Caput primum

IN primo cap. agendum est de modis quibus dicitur fortitudo. Tu igitur aduerte quod famosiores sunt quatuor: Primo dicitur potentia vel vis cuiuscunque operantis, quomodo consueuimus dicere, hunc regem, hunc exercitũ hunc calorem esse fortem, eo quod vehementia sunt in actionibus suis. In eodem sensu dicimus medicinam fortem, vel debilem quoniam multum aut parum soluit ventrem, & hanc rationem argumentum esse forte vel debile, quoniam multum stringit aut parum intellectum audientis. De hoc modo dictæ fortitudinis habemus in tertio libro Esdræ cap. 3. Forte est vinum, fortior rex, fortiores mulieres, super omnia vincit veritas. Et Dauit in psalmo. Et occidit reges fortes. Et in primo Macha. cap. 4. Et viderunt exercitum fortem nimis. Et lucę cap. 11. Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia quæ possidet. Si autem fortior eo superuenerit & vicerit eum, vniuersa eius arma auferet in quibus confidebat.

Secundo dicitur robur corporis, quomodo appellamus equum, leonem, vrsum virum robustum fortes. Hæc fortitudo famose dicitur fortitudo virium & dicitur homo fortis corpore.

De hoc modo habemus Iudicum cap. 16. vbi inquit Dalida ad Sansonem. Dic mihi obsecro. Vbi est maxima fortitudo tua? Et in eodem cap. orat Sanson, Redde mihi pristinam fortitudinem deus meus. Et Iob cap. 39. Nunquid præbebis equo fortitudinem.

Tertio dicitur firmitas & animi constantia ac perseuerantia in quocũque bono opere ꝓsequẽdo usque ad cõplemẽtũ.

De hoc mõ habemus Neemiæ cap. 4. Gaudiũ dñi ẽ fortitudo nostra. i. constantiã in opere nr̃o. Et prouer. cap. 31. Forritudo & decor indumentum eius. Et Isaias cap. 12. For

titudo

titudo mea & laus mea dominus, ideſt perſeuerantia in bo no, & cap.30 In ſilentio & in ſpe erit fortitudo veſtra.

Quarto dicitur animi conſtantia in aggrediendis ſuſti nendiſque periculis, quæ naturaliter timorem incutiunt vt exiliom, carcer, verbera, ignominiæ, mors gratia honeſti finis.

De hoc modo habemus Iudicum cap.20. Filii iſrael in fortitudine & numero confidentes poſuerunt caſtra ineo-dem loco. Et prouer. cap.15. Domus iuſti, plurima fortitu do, & in actis apoſtolorum. cap.6. Stephanus plenus gra-tia & fortitudine, faciebat ſigna magna in plebe.

Poſitis famoſioribus modis, quibus dicitur fortitudo, ad uerte quod primo modo conſtat non eſſe virtutem moralē cum ſit communis inanimato & animato, & homini, & bru to & demoni. Virtus autem moralis ineſt ſoli homini. Nec ſecūdo modo eſt virtus moralis, qm̄ eſt vigor corporeus. Vir tus aūt eſt in aīa, p̄terea, ineſt bruto & hoī, p̄terea, ineſt bo-nis & malis Virtus aūt moralis ineſt ſolis bonis, quoniā bo num facit habentem vt docuimus in ſecundo Ethic. Nec tertio modo eſt ſpecifica virtus moralis ab aliis diſtincta, ſed eſt circunſtantia & conditio requiſita in omni actu vir tutis. Vnde docuimus in ſecundo Ethi. quod ad virtutis ha bitum ſpectat firmiter & delectabiliter operari. De hac lo quens Diuus Hieronymus ſuper Iſaiam inquit, Fortitudo atque conſtantia, via regia eſt, a qua declinat ad dexterā qui temerarius & pertinax eſt, ad ſiniſtram vero, qui formido-loſus & timidus eſt. Quarto autem modo virtus moralis ab aliis diſtincta eſt. Nam verſatur circa determinatam ma teriam, quæ ſunt pericula & ardua ad ſuſtinendum, vt di-cemus infra. Qua igitur ratione prudentia eſt determina ta virtus eo quod verſatur circa humana agibilia regulāda, & Iuſtitia quia verſatur circa operationes diſtributiuas & commutatiuas adæquandas. Sic & fortitudo quarto modo dicta erit ſpecifica virtus propter determinatam materiam, & quoniam eſt timoris atque audaciæ moderatiua. Preter miſſis igitur primo & ſecundo modo, agemus in ſequenti-bus de tertio & quarto modo, & tandem immorabimus cir

ca

ea quartum. Hæc de primo cap. dicta sint.

CAPVT SECVNDVM.

IN secundo cap. agēdum est de quiditate fortitudinis.3. &.4.modo,& primo quid sit sumpta tertio modo, secundo quid sit sumpta quarto modo. Vt scias quid sit tertio modo, sequar doctrinam diui Ambrosii, & Gregorii.

Diuus quidem Ambrosius in primo de officiis eam sic notificat. Non mediocris animi est fortitudo, quæ sola defendit virtutum ornamenta omnium,& iustitiam custodit. Et quæ inexpiabili prælio aduersus omnia vitia decertat, inuicta ad labores, fortis ad pericula, rigidior aduersus voluptates. Auaritiam effugat tanquam labem quandam, quę virtutem effeminat.

Idem in eodem. In duobus generibus fortitudo spectatur animi, primo vt exteriora corporis pro minimis habeat, & quasi superflua despicienda magis quam appetenda ducatur, secundo vt ea quæ summa sunt omnesque res in quibus est honestas, præclara animi intentione usque ad effectum prosequatur.

Diuus autem Gregorius in lib.8. Moralium sic eam describit. Iustorum fortitudo est carnem vincere, propriis voluptatibus contraire, delectationem vitæ præsentis extinguere; huius mundi aspera pro æternis præmiis amare, prosperitatis blandimenta contemnere, aduersitatis metum in corde superare. Reproborum autem fortitudo est, transitoria sine cessatione diligere, contra flgella conditoris insensibiliter perdurare ab amore rerum temporalium, nec ex aduersitate quiescere, ad inanē gloriā etiā cū vitæ detrimento peruenire, malitiæ argumēta exquirere, bonorum vitam nō solum verbis ac moribus, sed etiam gladiis impugnare, in se metipsis spem ponere, iniquitatem quotidie sine vllo desiderii defectu perpetrare.

Idem super Ezechielem in omelia.21. congrua similitudine eam sic describit.

Sancti quorum vita in prosperitate & aduersitate fortiter

stat,

ſtat, lapidibus quadris comparantur. Lapis enim quadrus æqualiter ſtat in quocunque fuerit latere verſus. Quiſquis igitur in proſperitate non extollitur, in aduerſitate non frangitur, ſuaſionibus ad mala non trahitur, vituperationibus à bono opere non reuocatur, lapis quadrus eſt, qui quaſi ab omni latere ſtatum habet, qui caſum in qualibet mutatione non habet.

Huius fortitudinis tertio modo ſumptæ in ſacra ſcriptura, exempla vt ſpecula nobis propoſita ſunt, Ioſeph, Moſes, Caleph, Ioſue, Samuel, Ilaias, Hieremias, qui veluti lapides firmiſſimi & quadri in opere bono conſtantes in deuitandis malis inuicti fuerunt. In lege autem chriſti Paulus præcipuum ſpeculum nobis propoſitum eſt, qui in 2. ad Cor cap. 6. ſic ſcribit hortans ſeipſum & fideles ad hanc fortitudinē, tertio mō dictam. Exhibeamus nos metipſos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis, in caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuauitate, in ſpiritu ſancto charitate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma iuſtitię a dextris & a ſiniſtris, per gloriam & ignobilitatem, per infamiā & bonam famā. Vt ſeductores, & veraces ſicut qui ignoti, quaſi morientes & ecce viuimus, quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes.

Vt autem ſcias quid ſit quarto modo dictā, & de qua hic principaliter intendimus, tres adducam diffinitiones concordes in ſenſu, prima eſt communis acceptata apud Theologum, & eſt hæc.

Fortitudo eſt virtus circa timores & audacias, timorum cohibitiua, & audaciarum moderatiua.

Primo eſt virtus, quoniam dirigit hominem in arduis ſcilicet quomodo & quando & per quid & quo fine aggredi aut pati debeat diſcrimina & mala corporis, vt dicemus. præterea eſt mediocritas īter duo extrema vitioſa, ſcilicet nunquam aggredi difficilia ex timore etiam exiſtente iuſta cauſa aggrediendi, & ſemper aggredi iuſte. Omnis autem talis mediocritas reddit hominem probum & laudabilem,

ergo

ergo est virtus. Secundo est circa timores & audacias scilicet regulandas, vt in hoc distinguatur fortitudo à tempe rantia. quę est circa delectationes tactus & gustus, vt decla rabimus infra, & à mansuetudine, quæ est circa iras, & à iu stitia, quæ est circa humanas operationes, & à prudentia, quæ est directiua in consulendis & iudicandis ac præcipien dis. tertio est cohibitiua timorum. & moderatiua audacia rum, quoniam cum sit medium inter semper & in omni bus timere & inter semper ac in omnibus audere, oportet ipsam frenare timorem & audaciam, quæ sunt irascibilis passiones, ne contra rationis iudicium ac preceptum præ ualeant, sed quando ratio dictat timendum timeat, & pe riculum deuitet, & quando dictat audendum audeat, & pe riculum subeat. Vnde in scriptura sacra quam plures nobis dati sunt in speculum veræ fortitudinis, qui excusso timore, & assumpta rationabili audacia, non diffugerunt etiam pro priç vitæ pericula, vt patet infra.

Moses Pharaonem minātem non timuit, sed dei auxilio & mandato intrepide stetit ante eum. & restitit. Exodi cap. 5.

Nathan propheta, intrepide arguit & comminatur Da uid regi vt iniquo homicidæ inquiens. Quare contempsi sti verbum domini vt faceres malum in conspectu meo? Vriam etheum percussisti gladio, & vxorem illius accepisti vxorem tibi, quamobrem non recedent gladius de domo tua, vsque in sempiternum, eo quod despexeris me, in 2. Regum cap. 12.

Helias intrepide restitit in faciem Achab ei comminanti & inquit, Non ego turbaui israel, sed tu & domus tua & reliquisti mandata domini, in 3. Regum cap. 18.

Heliseus constanter respondit Ioram regi israel dicens, Quid mihi & tibi est? Vade ad prophetas patris tui & ma tris tuæ. Viuit dominus in cuius conspectu sto: si non vul tum Iosaphat regis iuda erubescerem, non attendissem qui dem te nec respexissem. in 4. Regum cap. 3.

Zacharias propheta filius Iorade sacerdotis mortem nō [illegible] for

formidans, insurgit contra Ioas regem iuda & principe eius idolatras, & dixit, Quare transgredimini præceptum domini, quod vobis non proderit. & dereliquistis dominū vt derelinqueret vos? At illi lapidauerunt eum. In lib.2. Paralipo. cap.24.

Mardocheus inuicto animo minas Naaman Siri contem psit, in lib. Hester cap.3.

Hester pro salute Mardochei & populi sui cum periculo mortis Assuerum regem accessit, oratura contra Naaman Sirum pro liberatione populi sui, Hester ca.4.

Sidrac & socii omni timore deposito, regi minanti forna cem ignis responderunt. Non oportet nos de hac re respon dere tibi. Ecce enim Deus noster quem colimus, potest eri pere nos de camino ignis ardentis, & de manibus tuis o rex liberare. Quod si noluerit, notum sit tibi rex, quod Deos tuos non colimus, nec statuam auream quam erexisti adorabimus, Danie.ca.3.

In nouo autem testamento legimus de.B. Stephano qui intrepide phariseis restitit & obiecit dicens. Vos semper spi ritui sancto restitistis duri & incircuncisi cordibus In actis Apostolorum cap.7. & Paulus positus in duro carcere cum Syla audacter conquestus est de magistratu dicens lictoribus. Cæsos nos publice indemnatos viros Romanos miserunt in carcarem, & nunc occulte nos eiiciunt? Non ita, sed veniant ipsi, & nos eiiciant. In actis Apostolorum cap. 16. Item in cap.23. insurgit contra pontificem Ananiam qui iniuste præceperat astantibus vt os Pauli percuterent. At Paulus vere fortitudinis spiritu excitatus ait ad pōtificē Percutiet te Deus paries dealbate.

Ioānes Baptista intrepide arguit phariseos dicēs, O geni mina viperarum, quis ostendit vobis fugere ab ira ventura? f. Dei iudicis, Mathæi cap.3. Itē cap.14. nec propter carcerē nec propter cōminatam mortem veritus est arguere Herodem tenentem vxorem Philippi fratris sui.

Secunda diffinitio attribuitur diuo Augustino, & est hæc Fortitudo est immobilis animi inter aduersa laborum & periculorum æqua susceptio cuius, secundum ipsum sunt quatuor

tuor præcipui contra temporales molestias. Non aduersitatē nec mortē pp iustam causam formidare. Nec a bono sapienter electo vllis pęnis vllisque terroribus euelli. Pro dilecto honesto habendo, aduersa tolerare.

Tertia attribuitur Macrobio, quæ non dissentit à prima nec à secunda, & est hæc, Fortitudo est virtus quæ animum super periculi metum agit, nihilque nisi turpia timet, tolerat fortiter aduersa. præstat autem fortitudo magnanimitatem, fiduciam, securitatem, magnificentiā, constantiam, tolerantiam, firmitatem. Hæc de præsenti capite dicta sint.

Caput Tertium.

Licet hactenus de fortitudine generaliter sumpta, & vt est specifica virtus, sermonem habuerimus inuestigando quid sit nunc relicta generaliter sumpta, acturi sumus vsque in finem tractatus, de ea quæ est proprie & specifica virtus, & in pręsenti capite inuestigabimus circa quid principaliter versatur. Tu igitur aduerte quod versatur circa timores malorum, & audacias ac sufferentias difficilium atq; terribilium. sed diuersa ratione. nam versatur circa timores malorū negatiue, ponitur enim fortitudo vt non timeamus mala nec difugiamus quando oportet non timere. Tu tamē aduerte quod ex parte timoris non est laudabile nullum malum timere, quoniam quędam omnino timenda sunt, nullaque eis danda causa quod nobis eueniant, aliter non timens ea nec pręcauens quantum in se est, inuerecundus & sui neglector existimatur. Vt qui non timet malam de se opinionem infamiam & vituperium. Vnde prouerbiorum cap.14. Sapiens timet, & declinat à malo, & Ecclesiastici cap.25. A tribus timuit cor meum, Delaturam ciuitatis & collectionem populi, & calumniam mendacem. prætereà mala quædam sunt, quæ vtique timeri possunt absque reprehensione, eó quod forte impeditiua sunt melioris boni, vt indigentia bonorum exteriorum & infirmitas. Et dato quod quis non timeat ea, non propter hoc dicetur vir fortis simpliciter, quoniam non est in potestate sua ea vitare, cum

eueniant

eueniant ex conditione naturæ, & nolenti & præcauenti ne eueniant, sępius eueniunt. Non timere autem hæc, potius est viri patientis, quàm fortis simpliciter dicti. Quædam vera mala sunt, quæ & ardua & difficilia sunt ad sustinendum, nec eueniunt ex conditione naturæ, sed inferuntur nobis ab extrinseco vt ab hominibus malis contra iustitiam. Talia igitur timenda non sunt; quando ratio dictat & subest causa vt timeantur. Et circa huiusmodi timores versatur fortitudo proprie dicta, ne scilicet timeamus ea, imo voluntarie & lete sustineamus pro Deo & animæ salute. & hæc est Christi doctrina, Matthęi cap. 10. Nolite timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Paulus autem adeo fortitudine præmunitus erat, vt non solum non timebat, sed & sibi complacebat in arduis. Vnde in 2. ad Cor. cap. 12. inquit. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in necessitatibus, in persecutionibus, & in angustiis pro Christo. Inter omnia ardua non timenda à viro forti est mors pro defensione diuinæ legis & sacræ fidei pro defensanda patria & parentibus & filiis in bello iusto, & ideo non timenda. qui igitur circa laudabilem mortem impauidus est, & circa quæcunque inferunt mortem existentia repentina ac impræmeditata, & præcipue in bello, & in defensione diuini cultus, laudabiliter se gerit, hic profecto fortissimus habendus est.

Versatur autem fortitudo circa audacias in aggrediendo & sustinendo ardua ac terribilia. Non enim sufficit ad rationem fortitudinis non timere ardua. Non nulli enim inueniuntur impauidi in arduis, non quòd proponant ea aggredi & sustinere cum oportuerit; sed confidunt in fuga aut latibulis, aut excusationibus, quibus se defendant, & caueant congressum, sicut inertes milites, qui verbis se impauidos faciunt, & in tempore discriminis in sola fuga aut ficta imaginatione confidunt. Ad fortitudinis igitur rationem duo spectant, scilicet non timere terribilia, & aggredi ac sustinere; aggredi quidem resistentia & pugnam sustinere cum patientia. & has duas fortitudinis partes, scilicet non timere & aggredi, paucis edocuit probatissimus

Mathatias Machabeorum cap.3. cum dicit. Vos ergo filii confortamini, ideſt nolite timere: & viriliter agite, ideſt aggredimini opus Dei in expugnatione malorum.

Tu tamen aduerte quòd ſicut ad fortem ſpectat non timere: non abſolute vt docuimus, ſed vt oportet, & gratia cuius oportet, ſic ſpectat ardua aggredi non abſolute, ſed debitis circunſtantiis: inter quas pręcipua eſt circunſtantia boni ac probati finis, vt ſi quis aggrediatur ardua propter melius vt propter defendendā veritatem, ſicut Ioannes Baptiſta apud Herodem, quem de adulterio arguebat, Matthæi cap.14. Aut propter conſeruandam iuſtitiam, ſicut Boetius apud Theodoricum Gotorum regem. & de his inquit Seruator, Matthæi cap.5. Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum, & 1. petri cap. 3. Si quid patimini propter iuſtitiam beati: Aut propter diuinum honorem & legis diuinæ obſeruantiam, ſicut Mathatias primo libro Macha. cap.2. qui inuitatus a nunciis regis Antiochi, vt ſacrificaret idolis, alta voce ſic reſpondit, Et ſi omnes gentes regi Antiocho obediunt, vt diſcedant vnuſquiſque a ſeruitute legis patrum ſuorum: & conſentiant mandatis eius, ego & filii mei & fratres mei obedimus legi patrum noſtrorum. Propitius ſit nobis Deus, non eſt nobis vtile relinquere legem & iuſtitias Dei, non audiemus verba regis Antiochi, nec ſacrificabimus tranſgredientens legis noſtræ madata: Aut propter liberationem patriæ & populi ſui, ſicut Sanſon in libro Iudicium. cap. 16. & in primo libro Machab. Eleazar filius Saura, cap.6. qui elegit mori ſub elephante à ſe vulnerato & corruente, vt afferret victoriam populo ſuo, eumque de ſeruitute eriperet regis idolatriæ: Aut propter defendēdam teſtandamque catholicam fidem, vt ſancti martyres. De quibus inquit Paulus ad Hebreos cap. 6. Sancti per fidem vicerunt regna: fortes facti ſunt in bello &c.

Hinc pater quot apud vulgares animos habentur & venerantur vt fortes, qui tamen vere non ſunt: Vt ca-

to Vticensis: qui seipsum occidit: non pp melius bonũ, sed ne ad durã Cæsaris seruitutem deueniret. & Lucretia quæ non pp castitatem quam iam amiserat, sed pp inanis gloriæ desiderium, vt.s. apud posteros in eorum memoria gloriosa viueret. Hos diuus August. in primo de ciuitate Dei cap. 23. reprobat attestans sibi manus iniecisse non vt honestas turpia pcaueret, sed ne infirmitas aduersa sustineret: ideo imbecilles & molles magisq; fortes habendi sunt. Prçterea nonnulli seipsos intrepide morti & discriminibus se offerunt pp diuitias, aut inhonestũ amorẽ aut vt mortis contemptores appareant, aut qm̃ suadent sibi ipsis, nullum posse cõtra eos prçualere discrimẽ. Omnes huiusmodi non fortes, sed temerarii & bestiales habendi sunt, eo ꝙ non recta ratione, sed impetuosa concupiscentia, aut effrenata ira in pericula ruunt. Vnde & Aristoteles vt docuimus in.3. Ethicorum tract.2. sentit non versari fortitudinem veram circa quamcũq; mortem, quæ in omni casu contingit, vt in mari vel in ęgritudine, sed qui vt oportet & qñ & quo fine oportet mortẽ & difficilia sustinet & audet, fortis est, secũdum enim dignitatem, & vt ratio suadet operatur fortis. Constat igitur circa quæ versatur vera fortitudo: & quoniam perrari sunt qui extrema aggrediantur ac sustineant discrimina, secũdũ debitas circũstãtias ideo rara inuenitur fortitudinis virtus. Vnde Hieremiæ cap.9. dicit dominus. Non glorietur fortis: idest qui se fortem existimat & non est, in fortitudine sua, sicut nec glorietur sapiens, idest arbitrans se sapientem in sapientia sua. Hæc de præsenti cap. dicta sint.

Caput quartum.

IN capite quarto inuestigãdum est quis sit fortitudinis diuinæ atq; Christianæ præcipuus ac principalis actus. Tu igitur aduerte vt ex sacris aperiemus scripturis & martyrum fidissimis historiis, eius esse duos prçcipuos actus. Primus est constanter, & inuicto animo se gerere

gerere in bello pro patria:,pro populo, pro Dei lege assumpto, & hæc dicitur vera ac iusta prçlialis fortitudo. secundus est, extrema summeq; difficilia non declinare sed æquo ferret animo & sustinere, adeo ꝙ potius eligit fortis mori, q̃ terga dare: aut aduersario iniuste assentire, præcipue vbi de vnius veriq; Dei cultu agitur. & hæc est testificatoria fortitudo, qualis in martyre existit; eiusq; actus martyrium apud grçcos, testimonium fidei apud latinos nuncupatur, & hic est principalior actus fortitudinis Christianç vt declarauimus.

Quantum ad primum aduerte ꝙ licet constanter se gerere in re difficili ac incutiente naturaliter timorē, spectat vniuersaliter ad fortitudinem, quoniam est virtus firmans animum in periculis, tam principaliter ad eam spectat animum firmare contra maxima pericula; quæ sunt pericula mortis propter aliquod bonum consequendum. Id autem maxime contingit in bello iusto, quoniam geritur propter seruandam aut recuperandam patriam, aut propter libertatem defensandam, aut propter obseruantiam paternarum legum, quæ sunt euidentissima bona, periculum autem mortis quod prouenit ex çgritudine aut tempestate maris, aut improuiso latronum incursu, siue alio modo, nō videntur homini imminere directe ex eo ꝙ intendit prosequi aliquod bonum, sed vel ex conditione naturç, vt infirmo, vel aduerso casu. Et ideo constanter se gerere & aggredi hostem in bello iusto existimatur ab oibus esse præcipuus fortitudinis actus, tā apud philosophos, q̃ in sacris scripturis, qđ confirmatur ex eo quod in scriptura sacra præceteris laudanē, qui in bello iusto strenue se habuerunt, suam exponentes vitam gloriosç morti vt patet infra.

Legimus in lib. Iosue ca.8. ꝙ Iosue pergens mandato dñi in bello cōtra Hay, erat in frōte exercitus, surgēs nāq; diluculo, recensuit socios, & ascendit cum senioribus in fronte exercitus vallatus auxilio pugnatorum.

Legimus in libro Iudicū quod Gedeon vir fortissimus cum trecentis viris, percussit exercitum madianitarum

quasi virum vnum.

Legimus in 1. Reg. cap. 26. Dauid & Abisai fortissimos absque comitatu intrasse tentorium Saul se persequẽtis, & inde tulerunt hastam fixam ad caput eius & Cyphum aquæ, prohibuitque Abisai ne eum interficeret, dicens, ne interficias eum: quis enim extendet manum suã in Christum Domini, & innocens erit?

Legimus in 2. Regum cap. 23. tres fortissimos inter milites Dauid irrupisse hostium castra, & hausisse aquam de cisterna Bethleem, vt Dauid biberet, quam bibere noluit, sed libauit eam Domino dicens. Num sanguinẽ hominum istorum qui profecti animarũ periculum bibam?

Legimus in 4. Regum ca. 9. & 10. quòd Iehu bellator fortissimus pro Dei cultu interfecit duos reges Ioram & Ochoziam, & septuaginta filios Achab & illam Iezabel, & fratres Ochoziæ regis & prophetas Baal.

Legimus in 4. Regum ca. 11. ꝙ Ioiada summus sacerdos manu armata restitit impiissimę Athalię, & Ioas coronauit ĩ regẽ, destruxit populus de eius mãdato Aras Baal, & statuas cõtriuit, & Mathan sacerdotem Baal interfecit.

Legimus in lib. Neemiæ cap. 4. quòd filii transmigrationis reædificantes murum in circuitu Ierusalem vna manu faciebant opus; altera ex animi fortitudine tenebant gladium, vt hostibus resistere possent.

Legimus in libro Iudith cap. 11. & 12. quàm incredibili fortitudine aggressa sit & occiderit Holofernem, vt patriam liberaret.

Legimus in primo Machab. cap. 6. admirabili fortitudine Eleazarum filium Saura cucurrisse audacter ad elephantem, supra cuius machinam credebat esse regem, & illi se supponens occidit eum.

Legimus in toto Machabeorum libro, admirabili fortitudine Mathatiam & eius filios Antiocho & Græcis cõtinuis bellis pro patria pro diuinæ legis obseruantia restitisse.

His igitur gloriosis patrum exemplis ostenditur quàm rationabiliter præcipuus fortitudinis actus sit constanter

se ge-

se gerere in bello iusto. In quo assidua imminent mortis pericula.

Hanc prælialem fortitudinem diuus Ambrosius in primo de officiis cap. 40. ex patrum veteris testamenti præclarissimis gestis sic extollit. Quam fortis Iesus naue, vt vno prælio quinque reges captos sterneret cum populis suis. Deinde cum aduersus Gabaonitas surgeret prælium, & vereretur ne nox impediret victoriam, magnitudine mentis & fidei clamauit, stet sol, & stetit sol donec victoria consumaretur. Hiedeon in trecentis viris de ingenti populo & acerbo hoste reuexit triumphum. Ionathas adolescens virtutem fecit in magno prælio. Quid de Machabeis loquar? Sed prius de populo dicam patrum; qui cum essent parati pugnare pro templo Dei & pro legitimis suis, dolo hostium lacessiti die sabbati maluerunt vulneribus offerre nuda corpora quàm repugnare, ne violarent sabbatum. Itaque omnes læti se morti obtulerunt. sed Machabei considerãtes quòd hoc exemplo gens omnis posset perire, sabbato etiam cum ipsi in bello prouocarentur, vlti sunt innocentium fratrum suorum necem. Vnde postea stimulatus rex Antiochus cum bellum accenderet per duces suos Lysiam, Nichanorem, Gorgiam, ita cum orientalibus suis & Assyriis attritus est copiis, vt quadraginta & octo milia in medio campi a tribus militibus prosternerentur. Virtutem ducis Iudæ Machabei, & de vno eius milite considerate. Namque Eleazarus cum super eminentem cæteris elephantem Lorica vestitum regia aduerteret, arbitratus quòd in eo esset rex, cursu concito in medium legionis se proripuit, & abiecto clypeo vtraque manu interficiebat bestiam, atque intrauit sub eam & subiecto gladio interemit eam. Itaque cadens bestia oppressit Eleazarum, atque ita mortuus est. Quanta igitur virtus animi, primo vt mortem non timeret, deinde vt circunfusus legionibus inimicorum in confertos raperet hostes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraque manu vulneratę bestiæ molem subiret ac sustineret, post

intra ipſam ſuccederet, quo pleniori feriret ictu, cujus ruina incluſus magiſquàm oppreſus, ſuo eſt ſepultus triumpho. Nec feſellit opinio virum, quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis ſpectaculo defixi hoſtes, inermen occupatum incurſare non auſi, poſt caſum ruentis beſtiæ ſic trepidauerunt, vt impares ſe omnes vnius virtuti arbitrarentur. Denique rex Antiochus, qui cum centum viginti milibus hominum armatis venerat, & cum triginta duobus elephantis, ita vt ab ortu ſolis per ſingulas beſtias velut montes quidam armorum coruſco tanquàm lampadibus ardentibus refulgerent, vnius territus fortitudine, pacem rogaret. Itaque Eleazarus heredem virtutis ſuæ pacem reliquit, ſed hęc triumphatorum ſint. Hæc diuus Ambroſius.

Quantum ad ſecundum declarandum eſt quòd non ſolum conſtanter agere in periculis pręcipue in bello eſt pręcipuus veræ fortitudinis actus ſed & viriliter ſuſtinere, imo hic principalior eſt, quod tripliciter probatur.

Primo quoniam fortitudo vt ſupra diximus, verſatur circa timores reprimendos & audacias frenandas, ſed difficilius eſt timorem reprimere quàm audaciam moderari, ipſum namque periculum quanto magis conſideratum fuerit, tanto magis confert ad frenandam audaciam, ſed auget timorem, & ideo fortis magis laborat in reprimendo timorem ne excedat, quàm in moderando audaciam, ſed ex eo quòd reprimitur timor, ſuſtinetur periculum & non vitatur, ex eo autem quòd moderatur audacia, aggredimur periculum quando & vbi oportet. Cum ergo difficilius ſit reprimere timorem quàm frenare audaciam, ſequitur quòd principalior actus fortitudinis eſt viriliter ſuſtinere difficilia vt carcerem, exilium, mortem, & genera ſeuæ mortis.

Secundo, cum fortitudo verſetur circa difficilia, actus eius graduandi ſunt ſecundum gradus difficultatis. Vbi ergo erit maior difficultas, actus ille maior & principalior erit, ſcilicet difficultas maior eſt ſuſtinere & viriliter ferre

con-

contristatiua quàm aggredi, primo quoniã sustinẽs & patiens, patitur ab aliquo fortiori inuadente, qui autem aggreditur inuadit per modum fortioris, reputat enim se fortiorem, aliter non inuaderet, sed facilius est inuadere debiliorem quàm sustinere fortiorem. ergo &c. secundo quoniam sustinens & patiens, sustinet contristatiua iam præsentia, sicut qui cruciatus & plagas & carcerem sustinet, qui autem aggreditur vt futura, & sub spe aut euadendi, aut superandi, sed difficilius est non commoueri a contristaturis præsentibus quàm à futuris, ergo &c. tertio sustinere & sufferre est cum aliqua temporis diuturnitate, sed aggrediens potest aggredi ex subito motu irascibilis, est autem difficilius immobiliter & perseueranter in arduo persistere quàm illud repentino motu aggredi, cuius signum est quòd vt docuimus in 3. æthicorum tract. 2. ca. 2. audaces & fortes in hoc differunt, quòd audaces præuolant. i. citissime ad pericula festinant, impulsi impetu passionis præter rationem, sed constituti in periculis, quęrunt retrocedere, quoniam motus pręcedentis passionis vincitur ab imminente periculo, fortes autem conducti in periculis, sustinent viriliter quoniam antequam periculum subeant, bene considerant. Non enim ex passione impellente, sed firma rationis deliberatione, pericula subeunt, ideo viriliter in eis persistunt sustinentes. Constat ergo quòd sustinere ardua est principalior fortitudinis actus. Vnde & in sacra scriptura, non promittitur corona aggredienti sed sustinẽti. Inquit enim Iacobus in epistola ca. 1. Beatus vir qui suffert temptationẽ, quoniã cũ probatus fuerit accipiet coronam vitæ, & diuus Ambrosius in 1. de officiis, clarissimis ex sacris scripturis propositũ probat exemplis atque ex martyrum coronis. Vnde in cap. 41. sic scribit. Verum quia fortitudo non solũ secundis rebus sed etiã aduersis probatur, spectemus Iudæ Machabæi exitum. Is enim post victũ Nicanorẽ regis Demetrii ducẽ, securior aduersus viginti milia exercitus regis cũ nongentis viris bellum adorsus, volentibus his cedere ne multitudine opprimerentur gloriosam magis mortem quàm turpem fu-

gam suasit. Ne crimen inquit nostræ gloriæ relinquamus. itaque commisso prælio, cum a primo ortu diei vsque ad vesperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validissimam hostium manum aduertit,& conuenerunt cum ipso omnes constantes corde, sed dum fugientes sequitur a tergo vulneri locum prębuit. Itaque gloriosiorem triumphis locum mortis inuenit. Quid Ionathan fratrem attexam, qui cum parua manu aduersus exercitus regios pugnans, desertus a suis & cum duobus tantum relictus, bellum reparauit, auertit hostes,& fugitantes suos ad societatem reuocauit triumphi? Quid autem dicam de martyrum passionibus? Et ne longe vagemur: Num minorem de superbo rege Antiocho Machabei pueri reuexerunt triumphum quàm parentes proprii? Siquidem illi armati, isti sine armis vicerunt. stetit inuicta septem puerorum cohors, regiis cincta legionibus, defecerunt supplicia, cesserunt tortores, non defecerunt martyres. Alius corium capitis exutus, speciem mutauerat,virtutem auxerat. Alius linguam iussus amputandam promere,respondit.Non solos Dominus audit loquẽtes,qui audiebat Moysen tacentem, plus audit tacitas cogitationes suorum,quàm voces omnium. Linguæ flagellum times, flagellum sanguinis non times? Habet & sanguis vocem suam,qua clamat ad Deum, sicut clamauit in Abel. Quid de matre loquar,quæ spectabat lęta quot funera tot trophea & morientium vocibus tanquã psallẽtiũ cantibus delectabatur, pulcherrimam vẽtris sui citharam in filiis cernens,& pietatis harmoniam omni lyræ numero suauiorem? Quid de bimulis loquar,qui ante palmam victorię acceperunt quàm sensum naturæ? Quid de sancta Agnete,quæ in duarum maximarum rerum posita periculo,castitatis & salutis,castitatem protexit,salutem cũ ĩmortalitate cõmutauit? Non prætereamus etiã Laurẽtiũ sanctum,qui cum videret Sixtum episcopũ suũ ad martyrium duci, flere cæpit, non passionem illius sed suam remansionem. Itaque his verbis appellare cæpit. Quo progrederis sine filio pater? Quo sacerdos sanctæ

sine diacono properas? Tu nunquam sacrificium sine ministro offerre consueueras, quid in me ergo displicuit pater? Num degenerem probasti? Experire certe vtrum idoneum ministrum elegeris. Cui commisisti Dominici sanguinis dispensationem, cui consumendorum consortium sacramentorum, huic consortium sanguinis tui negas? Vide ne periclitetur iudiciũ tuum, dum fortitudo laudatur. Abiectio discipuli, detrimentum est magistri. quid quòd pręstantes & illustres viri, magis discipulorum certaminibus quàm suis uincunt? Denique Abraam filium obtulit, Stephanum Petrus præmissit, & tu pater ostende in filio virtutem tuam, offer quem erudisti, vt securus iudicii tui comitatu nobili peruenias ad coronam. Tunc Sixtus ait. Non ego te fili derelinquo ac desero, sed maiora tibi debentur certamina. Nos quasi senes leuioris pugnæ cursum recipimus:te quasi iuuenem manet gloriosior de tyranno trium phus. Mox uenies: flere desiste, post triduum me sequeris. Inter sacerdotem & leuitam, hic medius numerus decet: Non erat tuum sub magistro vincere, quasi adiutorem quæreres. Quid consortium passionis meæ expetis? Totam tibi eius hæreditatem dimitto. quid præsentiam meã requiris, infirmi discipuli magistrum præcedant, fortes sequantur ut uincant sine magistro, qui iam non indigent magisterio. sic & Helias Heliseum reliquit. Tibi ergo commendo nostræ uirtutis successionem. Talis erat contentio, digna sane de qua certarent sacerdos & minister, quis prior pateretur pro Christi nomine. In fabulis ferunt tragicis, excitatos theatri magnos esse plausus, cum se Pylades Orestem diceret, Orestes (vt erat) Orestem se esse asseueraret. Ille vt pro Oreste necaretur, Orestes ne Pyladem pro se pateretur necari, sed illis non licebat viuere, quòd vterque esset paricidii reus, alter qui fecisset, alter, qui addiuuisset. Hic Laurentium sanctum ad hoc nullus vrgebat nisi deuotionis amor, tamẽ & ipse post triduum cum illuso tyranno impositus super craticulam exureretur, Assatum est inquit, versa & manduca. Ita

animi virtute vincebat ignis naturam. Hæc diuus Ambrosius. Ex quibus omnibus constat principaliorem fortitudinis actum esse, sustinere inuicte contristatiua, & extrema pericula pro Deo glorioso. Hæc de præsenti cap. dicta sint.

Caput quintum.

IN quinto cap. inuestigandum est quod & quale sit fortitudinis præmium: & præcipue eorum qui inuicte sustinent contristatiua, & mortem subeunt gloriosam pro patria, pro lege, pro diuino cultu, pro iustitia, pro sacra fide decertantes. Tu igitur aduerte quod aliud præmium assignatur viro forti secundũ humanas leges: & aliud secundum diuinam atq; Christianam. secundum quidem humanas leges, & antiquas consuetudines, solet in tribus consistere.

Primo, acta fortium: & pręcipue qui pro patria ac gente sua se gloriose in bello gesserunt describuntur ab oratoribus & poetis & istoricis. Vt apud gentiles: Hector Achilles & Vlysses famosi redditi sũt apud posteros per Homerum, Eneas per Virgilium, Cæsar & Pompeius per Lucanum. Et tu vide in dispõne nostra moralis philosophiæ Platonicæ in tract. 5. parte. 4. quàm egregie Plato & Socrates extollit eos: qui vt patet in Menexeno pro patria vitã exponunt nec etiam sacra scriptura eorũ laudes ac merita tacet, sed ex proposito ac studiosissime commendantur, vt Iosue, Caleph, Iepte, Gedeon, Dauid, Mathatias, Iudas Machabæus & fratres eius. Vnde in Ecclesiastico cap. 44. sic legimus, Laudemus viros gloriosos & parentes nostros in generatione sua. Multam gloriam fecit dominus magnificentia sua a sæculo. Dominantes in potestatibus suis hoĩes magni virtute & prudentia sua prędịti, hoĩes diuites in virtute, pulchritudinis studium habentes. Omnes isti in gñationibus gentis suę gloriã adepti sunt, & in diebus suis habẽtur in laudibus, qui de illis nati sũt, reliquerunt nomen narrandi laudes eorum. Inter alios laudatur

Moyses

Moyses ex sua fortitudine & Iosue & Caleph & Dauid.

De Moyse inquit in cap. 45. Dilectus Deo & hoibus Moyses,cuius memoria in bñdictione est,similē illum fecit in gloria sanctorū, & magnificauit eū in timore inimicorum & in verbis suis monstra placauit. Glorificauit illū in conspectu regum:&c.

; De Iosue inquit in c.46.Fortis in bello Iesus naue successit Moysi in prophetis.Qui fuit magnus secundū nomen suum,maximus in salutem electorū Dei, expugnare insurgentes hostes vt consequeretur hæreditatem israel. Quis ante illum sic restitit? Nam hostes ipse dominus percussit impetum fecit contra gentem hostilē, & in descensu perdidit contrarios,vt cognoscāt gentes potentiam eius: &c.

De Caleph inquit in eodem ca. Et dedit dominus Caleph filio Iephone fortitudinē & vsq; in senectutē permāsit illi virtus vt ascenderet in excelsum terræ locū: & semē ipsius obtinuit hæreditatem: &c.

De Dauid inquit in cap.47. quasi adeps separatus a carne: sic Dauid a filiis Israel cum leonibus lusit quasi cum agnis, & in vrsis similiter fecit sicut in agnis ouium. in iuuentute sua nunquid non occidit gigantem, & abstulit obprobrium de gente? In tollendo manum, in saxo funde deiecit exultationem Goliæ,vbi inuocauit Deū omnipotentem, & dedit in dextra eius tollere hominem fortem in bello, & exaltare cornu gentis suæ, sic in decem milibus glorificauit eum, & laudauit eum in benedictionibus domini, in offerendo illi coronam gloriæ. Cōtriuit enim inimicos vndique & extirpauit Philistim contrarios vsque in hodiernum diem,&c.

Ex opposito autem qui pro patria non se viriliter gerunt in bello, aut terga vertunt, omni digni sunt, vituperio, & apud scriptores tam gentiles, quām sacros, vt infames & memoria indigni apud posteros describuntur. Vnde apud Homerū in illiada vlysses quosdam ex græcis arguit q parua inuenta occasione terga vertebāt.Et Vlysses Tarsitē vnū ex illis reprehendens inquit,ignaue pdite priæ

pro-

proditor prodant te dii immortales. Tales igitur aut infamandi sunt aut nulla de eis habenda mentio, ac si nati non fuissent, vt habemus in Ecclesi. cap. 44. vbi sic legimus, Et sunt quorum non est memoria, perierunt quasi q non fuerint, & nati sunt quasi non nati, & filii ipsorum cum ipsis.

Secundo fabricantur eis publicæ imagines & tituli, & honoranda sepulcra, vt in his eorum celebrata memoria perseueret. hac de causa Plato in Menexeno in persona virorum fortium, qui pro patria in bello occubuerant, & quibus à ciuitate honorati titulo ac imagines dedicatæ fuerant inquit. Hæ nostræ imagines, hi nostri tituli, quos non ignauia, scilicet fęlici dextra comparauimus. & Aristo. in 3. eth. inquit. Concordes fortibus fiunt honores in ciuitatibus & apud monarchias. In bello namque fortiter dimicantibus & in vita & post mortem congrui exhibentur honores. Similiter in 1. Machabeorum cap. 13. legimus quòd Symon Machabeus ædificauit super sepulchrum patris sui & fratrum suorum ędificium altum visu lapide polito ante & retro, & statuit septem pyramidas, vnam contra vnam, patri & matri & quattuor fratribus, & his circunposuit columnas magnas, & super columnas arma, ad memoriam æternam, & iuxta arma naues sculptas, quæ viderentur ab hominibus nauigantibus mare.

Tertio eorum filii enutriuntur erudiunturque ore publico aut a regibus, & cum adoleuerint si fuerint patrum suorum imitatores ad patrias dignitates & honores assumuntur. Iustum est enim vt qui pro tuenda patria, patrem nutritorem ac seruatorem perdidit publicis expensis eius factura restauretur. Vnde & Plato in Menexeno introducit patriam fortium filios in filios assumentem, & inquit. Hi nostri filii, quorum patres defensores nostri fuerunt. Et ipse Plato ad Siracusanos scribens, hortatur eos vt filium suum honorent, & ad patriæ regimen assumant, eo quòd eorum patriam a tyrannide liberauerit.

Et Dauid vt legimus in 2. Regum cap. 8. post mortem Saul & Ionathæ qui pro patria in bello contra Philistim

gloriose

gloriose occubuerant: quæsiuit siquis residuus esset de domo Saul & Ionathæ: & inuento Miphiboseth filio Ionathæ accersiuit eum ad se, cui inquit Dauid, ne timeas, quia faciam in te misericordiam propter Ionatham patrem tuum, & restituam tibi omnes agros Saul patris tui, & tu comedes panem in mensa mea semper. Vocauit itaque Dauid rex Siban puerum Saul & dixit ei. Omnia quecunque fuerant Saul, & vniuersam domum dedi filio Domini tui, operare igitur terram ei tu & filii tui & serui tui,& inferes filio Dñi tui cibos vt alat. Miphiboseth aût filius Dñi tui comedet semper panẽ super mensam meam.

Secundum diuinam autem & Christianam legem premium veræ fortitudinis stat in tribus,& præcipue his qui pro diuino cultu,& sacra fide decertant & persecutionem patiuntur ac viriliter sustinent nec vincuntur.

Primo annui dies festi eis dedicantur, in quibus eorum sacra gesta,& inuicta patientia celebrantur. Vnde in libro Iudith legimus cap. vltimo, quòd mortuam Iudith luxit omnis populus diebus septem, & in omni spacio vitæ eius, non fuit qui perturbaret Israel, & post mortem eius annis multis. Dies autem victoriæ huius ab Hebreis in numero sanctorum dierum recipitur, & colitur à Iudeis,ex illo tempore vsque in presentem diem. & in libro Hester cap. vltimo sic legimus. Vnde & vos inter cæteros festos dies, hanc habetote diem & celebrate eam cum omni lætitia, vt in posterum cognoscant omnes qui fideliter Persis obediunt,dignam pro fide recipere mercedem. In Christiana vero republica & ecclesia notissimum est sacratissimas martyrum coronas certis diebus à Christi fidelibus omni deuotione celebrari, vt & eorum exemplo pati discamus pro Christo, & sanctis adiuuemur precibus. Nam vt inquit Diuus Chrisostomus in sermone de martyribus. Qui sanctorum glorias frequenti laude colloquitur,eorum mores sanctos imitetur: aut enim imitari debet, aut laudare non debet. Propterea seipsos nobis præbent exemplum vt ex ipsis proficiamus.

Secundo nobilissimum nomen eis ascriptum est,vt scilicet

licet sint & nuncupetur sacræ fidei testes. Nam martir apud grçcos est, latine testis, ad vere aũt in re ardua testandũ, nõ quæruntur nec admittuntur improbi, aut infames, aut leues, aut ignorãtia pressi, sed virtuosi, constantes, prudentes, & sanç mentis. Merito igitur nostræ fidei testes honorandi sunt tanto noĩe eo ꝙ fidei veritatem testificati sunt non diuitiis, nõ potentia, non humana sapientia, nõ doctis verbis, nõ inflata philosophia, sed proprio sanguine.

Sed dicis, non videtur martyr pati propter fidem, sed propter charitatem, qm̃ inquit Seruator Ioannis cap. 15. Maiorem charitatem nemo habet, q̃ vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Præterea iam diximus ꝙ sustinere est præcipuus actus fortitudinis, ergo martyriũ est actus fortitudinis & non fidei.

Respondetur, causa martyrii est fortitudo & charitas & fides, sed diuersa ratione, qm̃ fortitudo vt eliciẽs, charitas vt imperans, fides vt gratia cuius, & qm̃ a fine in actis humanis fit denominatio, ideo attribuitur fidei. Est enim martyr testis veritatis non cuiuscunque, qm̃ non geometrice nec phisice, sed diuinç, quæ dr̃ veritas pietatis siue diuini cultus, quam Dei filius nobis reuelauit. inquãtum igitur quis hanc veritatem reuelatã quç est veritas fidei protestatur, martyr dici meretur. protestatur autẽ non solũ verbis. sed ex eo quòd inuicte contristatiua sustinet vsque ad mortem inclusiue in qua plene manifestatur quòd cætera omnia propter Christum postponit.

Tertio coronãtur spãli priuilegio, & diuina promissione in Christiana ac euangelica lege æterna beatitudine. Nam licet ut dicemus in vltima ꝑte huius oꝑis, æterna fœlicitas sit præmium virtutis absolutç, tamen sub spãli ratione, & quasi vnica promittitur sustinẽtibus propter Christum, & vt id tibi constet aduerte dicta sacrç scripturæ vt j. Matt. c. 11. A dieb. Io. Bap. regnum cęlorũ vim patitur, & violẽti rapiũt illud, quasi dicat vt inquit Hieronimus exponẽs, Grandis violentia est nasci in terra, & rapere cælum, & posse per virtutem quod non possumus per naturam, & ideo violenti rapiunt illud. ideſt qui faciunt sibi violen-

lentiam, coercendo se a delectabilibus, & sustinendo tristia propter Christum, sicut faciunt sacri martires.

Lucæ cap. 24. Non ne hæc oportuit Christum pati & ita intrare in gloriam suam.

Matthęi cap.5. Beati qui persecutionem patiuntur pro pter iustitiam, quoniam ipsorum est regnum cælorum.

Lucæ cap.6. Beati estis cum vos oderint homines & eie cerint &c. Gaudete & exultate, quoniam merces vestra copiosa est in cælis.

Paulus ad Ro.ca.8. Si filii: & hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, si tamen compatimur vt glorificemur. Existimo enim quod nō sunt cōdignæ passio nes huius tēporis, ad futurā gloriā quæ reuelabit in nobis.

Et in prima ad Cor.cap.9. Omnis qui in agone conten dit ab omnibus se abstinet, & illi quidem vt corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam.

Et in 2.ad Thimo.cap.4. Bonum certamen certaui, cur sum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita est mihi corona iustitię.

Et ad Heb.cap. 10. Rememoramini pristinos dies, in quibus illuminati magnum certamen sustinuistis passionum, & in altero quidem obprobriis & tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conseruātiū effecti, nam & vinctis compassi estis, & rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscētes vos habere meliorem & manentem substātiam. Nolite itaque amittere confidentiam, quæ magnam habet remunerationem.

Et Petrus in prima epistola cap.3. Si quid patimini pro pter iustitiam beati eritis. Timorem autem eorum ne timueritis, vt non conturbemini, & in cap.4. communicantes Christi passionibus gaudete, vt & in reuelatione gloriæ eius gaudeatis exultantes, si exprobramini in nomine Christi, beati eritis, quoniam quod est honoris, gloriæ, & virtutis Dei, & qui est eius spiritus super vos requiescent.

Et Ioannes in Apoca. cap. 2. Vincenti dabo edere de ligno vitę, quod est in paradiso Dei mei.

Et in eodē ca. Vincēti dabo māna abscōditum, & dabo

illi calculum candidum, & in calculo nomen nouum ſcriptum, quod nemo ſcit niſi qui accipit. Et in capit. 7. Hi ſunt qui venerunt ex magna tribulatione, & lauerunt ſtolas ſuas,& dealbauerũt eas in ſanguine agni, ideo ſunt ante thronum Dei: & ſeruiunt ei die ac nocte in templo eius,& qui ſedet in throno habitabit ſuper illos non eſurient neque ſitient amplius, neque cadet ſuper illos ſol, neque vllus æſtus,quoniam agnus Dei qui in medio throni eſt reget eos, & deducet eos ad vitę fontes aquarum.

Et in cap. 22. Beati qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni.i. mortem ſuſtinent propter Chriſtum, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitę,& per portas intrent in ciuitatem.ſ.Ieruſalem cæleſtem.

Conſtat igitur ex Chriſtiana lege, quomodo his qui pro fide,pro iuſtitia,pro veritate, dura & vſque ad mortẽ ſuſtinent aſſignatur ex diuina promisſione & ſpeciali priuilegio æterna beatitudo.Hæc de præſenti cap.dicta ſint.

CAPVT SEXTVM.

IN cap.6. pertractandum eſt de partibus fortitudinis diuinę atque Chriſtianæ. Tu igitur aduerte quòd fortitudo cum nõ diſtinguatur in multas ſpecies,eo quòd verſatur circa materiam ad modum ſpecialem, quæ ſunt diſcrimina mortis iuſta cauſa,non asſignantur ſibi partes ſubiectiuę. Ideo de eis non eſt pertractandum, nec immorandum eſt in partibus eius potentialibus, quę ſunt virtutes verſantes circa difficilia, minus tamen ardua, quàm ſint pericula mortis, vt magnificentia circa difficiles & magnos ſumptus: Magnanimitas circa magnos honores ex difficultate acquiſibiles:Manſuetudo circa difficiles iræ ac vindictæ cohibitiones: Iuſtitia punitiua circa coercendos malos:Prudentia regitiua circa difficiles ſedationes litium,& conſeruationem pacis. De his enim ſatis diximus in philoſophia morali peripatetica & achademica.De partibus autẽ eius integralibus cõſiderare oportet.ſunt enim illæ virtutes ſine quibus duo actus fortitudi

nis

nis præcipui: quorum vnus est aggredi pericula, alter est sustinere, perfici non possunt.

Tu igitur aduerte quòd licet diuersi Doctores diuersimode assignent huiusmodi partes potentiales, quattuor tamen sunt famosiores, in quibus est communis consensus Theologi, & sunt istę.

Fiducia.
Securitas.
Patientia.
Perseuerantia.

Sufficientia autem earum sic assignatur. actus fortitudinis est duplex vt supra docuimus, scilicet aggredi pericula, & ea sustinere. Quantùm ad primum vt perfectè ac virtuose homo in eo se habeat duo requiruntur, vnum intrinsecum in dispositione animi, alterum extrinsecum in executione operis. Intrinsecæ quidem requiritur vt vir fortis aggressurus pericula, & maxime vbi vita exponitur, quòd deliberatum post omnia rectè considerata ac promptum remota omni hęsitatione habeat animum ad aggrediendum periculum, dicens cum Dauid in Psalmo, Dominus salus mea, quem timebo? Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo? si exurgat aduersum me prelium, in hoc ego sperabo. Et quantum ad hanc animi promptitudinem sociatur fortitudini fiducia, per quam in magnis & honestis rebus spes optima locatur cōsequēdæ victoriæ respectu boni, cuius gratia periculum aggreditur fortis; extrinsece autem & in ipsa periculi aggressionem requiritur ne fortis deficiat in ipsa periculi aggressione quam semel inchoauit, donec speratum consequatur bonum, gratia cuius pugnat. Et ad hoc sociatur fortitudini constantia, quę signat amplam & uirilem persecutionem periculi aggressi gratia boni sperati.

Quantum ad secundum, idest vt vir fortis gloriosè sustineat & non succumbat nec defatigetur in dolorosis ac contristatiuis malis sibi illatis, & maxime in cruciatibus & morte sibi intentata, duo requiruntur, primo ne difficultate incumbentium sibi malorum frangatur animus per

tristitiam,& decidat à sua magnitudine & optima spe. Et quantũ ad hoc sociatur fortitudini patientia: est.n.patientia causa boni honesti aut vere vtilis rei arduæ & difficilis voluntaria ac diuturna perpessio. Secundo requiritur ꝙ ex diuturna tollerantia rei arduæ homo adeo non defatigetur,ꝙ pati & sustinere desistat cedens aduersario. & quãtũ ad hoc sociatur fortitudini perseuerantia. Est.n.perseuerãtia in re ardua stabilis & continuata vsque in finem laudata permansio. Et hæc est quę coronatur, quoniã qui perseuerauerit vsq; in finẽ saluus erit, Matth.c.10. Patet igitur quomodo fiducia & cõstãtia, patiẽtia & perseuerantia,requiruntur ad actus fortitudinis perficiendos, ideo merito dicuntur partes integrales fortitudinis, eo ꝙ integrant & perficiunt eius actus.

Nunc aũt de singulis in spẽ agendũ est,&c. Primo de fiducia.2.de constãtia.3.de patientia.4.de perseuerantia.

Quantum ad fiduciam tria agenda sunt,primo in quibus fundatur,secundo quid sit, tertio quomodo ad fortitudinem spectat.

Quantum ad primũ aduerte quod fundatur in fide & in spe. In fide quidem quoniã ad hoc ꝙ aliquis confidat, necesse est vt de aliquo firmam opinionem habeat, propter quam confidere possit, aĺr vana esset eius fiducia. v. g. Qui cõfidit se diu uicturum,oportet ipsum firmiter opinari se sanũ beneq; complexionatum esse. Qđ si oppositum de se sentiat,diffidit. Qui confidit se sanãdũ dũ infirmatur,oportet ipsum bene ac firmiter opinari de prudentia & beneuolẽtia medici aliter diffidit. Et qm̃ firma opio de aliquo, fidem generat, ideo fiducia in fide fundaĩ. Vñ & a fide fiducia siue confidentia dr̃. In spe vero fundatur consequenter. Nã ex eo ꝙ quis credit se auxilium recepturum ab aliquo, vt infirmus a medico,pauper a diuite, debilis & oppressus a fortiori, vt amicus ab amico potente, spem concipit, & sperat huiusmodi medio consequi bonum desideratum. Patet ergo ꝙ fiducia primo fundatur in fide,scđo per fidem habitam fundatur in spe. Vñ Iob. c. 11. dr̃. Habebis fiduciam proposita tibi spe.

Et

Et aduerte quòd in scriptura sacra aliquando fit mentio de fiducia vt fundatur in fide,vt primæ ad Timo.cap.3.inquit Paulus.Qui bene ministrauerint, gradum bonum sibi acquirent,& multam fiduciam in fide quæ est in Christo Iesu. Aliquando vt fundatur in spe:vt in 1.Paral.c.17. dixit Salamon ad Dominum.Inuenit seruus tuus multam fiduciam vt oret coram te. Aliquando vt fundatur in fide & in spe,vt ad Hebre. cap.3.inquit Paulus. Christus vero tanquam filius in domo sua,quæ domus nos sumus,si fiduciam & gloriam spei vsque ad finem firmam teneamus.

Quantum ad secundum aduerte quòd ex prædictis potest sic diffiniri,fiducia est habitus,quo quis spem concipit ex fide in aliquo habita ad consequẽdum bonum arduum desideratum.vel sic,fiducia est spes roborata ex fide in aliquo habita.Vtraque patet ex predictis.Et in aliquo potest tripliciter exponi,primo inseipso,secundo in proximo,tertio in deo.In seipso quidem, quando se tantum existimat siue in robore corporis, siue in scientia, siue in prudentia, siue in experiẽtia, quòd omnem spem suam in sua propria virtute reponit,& tunc fiduciam non habet nisi in seipso. Hæc est temeraria fiducia,qua laborant stulti & ignorantes & nimis seipsos amantes.Hęc reprobatur Iob ca.8.vbi inquit,Spes hypocritę peribit,sicut tela aranearum fiducia eius.In proximo autem quãdo quis amico aut alteri adeo credit,quòd non dubitat eius medio quodcunque arduum aggredi & vincere, omnemque spem suam in eo reponit, Hęc est humana sed irrationalis fiducia quam passim scriptura sacra reprehendit. Vnde Dauid in Psalmo. Nolite confidere in Principibus, in filiis hominum,in quibus nõ est salus, & Hieremias cap. 17. Maledictus homo, qui confidit in homine. In Deo vero quando credit Deum solum omnipotentem,misericordem, & respicientem super clamantes ad se & in eo omnem spem firmat. Hæc est vera fiducia atque christiana, quam sapientes mundi ignorant, quam solam scriptura sacra approbat. Hac saluata fuit Susanna de manu falsorum iudicum & senum, Daniel.de lacu leonum, tres pueri de fornace. De

hac loquitur Salomon Prouerb. capitulo tertio. Habe fiduciam in domino, ex toto corde tuo, & ne innitaris prudentiæ tuæ. In omnibus viis tuis cogita illum, & ipse diriget gressus tuos, ne sis sapiens apud temetipsum: Time Deum & recede à malo. Et Paulus secundæ ad Corint. capitulo tertio, fiduciam autem talem habemus per Iesum Christum ad Deum: non quòd sufficientes simus cogitare aliquid à nobis quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex Deo est.

Quantum ad tertium aduerte quòd ideo fiducia ad fortitudinem spectat, quoniam robur & firmitatem spei in fide alicuius fundatam importat vt diximus. Spes autem audaciam causat, sicut desperatio timorem. Audacia vero ad fortitudinem spectat, fortis enim audet, vt & quando oportet, & foras excutit timorem, ergo ex consequenti fiducia ad fortitudinem spectat tanquàm concurrens ad actum eius perficiendum, qui est aggredi ardua gratia boni sperati. Hæc de fiducia dicta sint.

Quantũ ad securitatem duo pertractanda sunt, primo quid importat, secundo quomodo ad fortitudinem spectat.

Quantum ad primum aduerte quòd securus est qui est sine cura & sollicitudine timoris, idest qui nõ timet quin præualeat si periculum vt oportet aggreditur, ita quòd securitas importat in animo pacẽ & requiẽ per exclusionem perturbationis & anxietatis, qua quis titubat an aggredi debeat periculum. Et sic patet quòd sicut fiducia importat firmitatẽ spei quæ generat audaciam, ita securitas importat tranquillitatem animi per exclusionem timoris & hesitationis. Quod tibi apertum erit ex sacra scriptura, vbi de securo & securitate est sermo. Vt in libro Iudicum ca. 8. legitur quòd Gedeon percussit castra hostium qui erant securi, idest sine timore, & nihil aduersi suspicabãtur, & ca. 18. legitur quòd quinque viri exploratores missi à filiis Dan, venerunt Lais, videruntque populum habitãtẽ in ea absque vllo timore iuxta consuetudinem Sidoniorũ securum & quietum nullo eis penitus resistente. Et in 2. Reg. ca. 19. dixit Dauid ad Berzella Galaaditem. Veni mecũ vt re-

vt requiescas securus in Ierusalem. Et Iudith cap. 14. dixit Iudith ad populum. Cum cognoueritis eos fugere, scilicet Assyrios, ite securi post eos.

Quantum ad secundum aduerte quòd ideo spectat ad fortitudinem, quoniam importat animi quietem à perturbatione timoris, quę quidem quies confert actui fortitudinis, quoniam dum animus timore agitatur, non strenue periculum aggreditur: præterea, sicut spes est causa audaciæ, sic timor est causa desperationis, ergo sicut fiducia fundata in spe causante audaciam, spectat ad fortitudinem, sic & securitas quia remouet timorem ex quanto prohibet desperationem, constat & spectat ad fortitudinem.

Sed dices, si securitas confert fortitudini, ergo esse sine cura, vel non curare de agendis est conditio virtuosi, quod est falsum vt patet, quoniam apud Isidorum in lib. de Ethymologiis securitas negat curam, & dicitur securus, idest sine cura: falsitas vero consequentis constat ex eo quod virtuosum curare oportet de rebus honestis. Vnde Paulus 2. ad Timoth. cap. 2. inquit. Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis.

Respondetur, cura & sollicitudo abstrahunt à bono & à malo, quoniam non semper bonum est habere curam & sollicitudinem: nec semper malum est, sed aliquando bonum, aliquando malum. Bonum quidem quando oportet, malum autem quando non expedit. Paulus intēdit quando oportet, & sic est conditio virtutis. Malum autem esset habere curā & sollicitudinē post debitā cōsiderationem & cōsiliū & deliberationem factā de aggrediēdo periculo, & tunc securitas, idest remotio curæ est laudabilis, & perficit fortitudinis actum. Et quidem quod cura & sollicitudo aliquā do sit laudabilis, aliquādo non, testē habemus scripturam sacrā pro vtroque sensu. In primo sensu. 2. Petri. ca. 1. Vos autem curā omnem subinferentes ministrate in fide vestra virtutem, in virtute scientiam, in scientia abstinentiam, in abstinentia patientiam, in patientia pietatem, in pietate amorem fraternitatis, in amore fraternitatis charitatem.

In secundo sensu Lucę cap. 21. Attendite vobis, ne forte grauentur corda vestra in crapula & ebrietate & curis huius vitæ, & superueniat in vos dies illa repentina. Et ecclesiastes cap. 2. Homini bono in conspectu suo, dedit Deus sapientiam & scientiam & lætitiam, peccatori autem dedit afflictionem & curam superfluam. Hæc de fiducia & securitate, vt pficiunt actū fortitudinis q̄ est, aggredi ardua vt impedientia bonum desideratum. Nunc agendum est de patientia & perseuerantia, quæ perficiunt actum fortitudinis, qui est sustinere & æquo animo ferre & contristatiua & dolorosa.

Quantum ad patientiam, quoniam non intendimus hic de ea loqui, nisi vt commendatur in diuina ac Christiana lege, ideo quattuor consideranda sunt, primo quotuplex sit, secundo relictis aliis modis quid sit patientia diuina & Christiana, tertio quomodo ad fortitudinem spectat, quarto quid sit speculum patientię nostræ.

Quantum ad primum aduerte φ patientia absolute & vniuersalissime sumpta, est sustinentia siue ferentia aut tolerantia alicuius mali contristatiui, quo priuamur bono opposito desiderato, & pati est æquo ac virili animo ferre huiusmodi mala. Vnde patientia circa mala contristatiua versatur. huiusmodi autem sustinentia potest tribus modis fieri.

Primo nonnulli mala sustinent, vt mala faciant, vt latrones & pyratæ & adulteri, vnde inquit Augu. in lib. de Patientia. Multa in laboribus & doloribus sustinent homines, propter ea quæ vitiose diligunt, vt latro propter rapinam, adulter propter adulterium, gulosus propter gulæ obscænam voluptatem. Hæc est non vera sed metaphorice patientia, nec tales nuncupandi sunt patientes, sed insensati, & bestiales sustinentes. Sunt enim vt bruta, quæ nec verberibus abstrahi possunt à luxu suo. Hæc fuit patientia incontinentis Thamar nurus Iudæ, quæ assentiens concubitui nefario dixit Iudæ. Patiar quod vis, si dederis mihi Arabonem, donec mittas quod polliceris. & hæc relinquenda est à nobis, quoniam nec apud philosophum

moralem, nec apud Theologum laudabilis est.

Secundo aliqui mala sustinent propter bonum creatum tantum, vt parentes propter filios ditandos, ciues propter libertatem seruandam, ambitiosi propter famam & honorem. Hæc est patientia humana moralis quam sapientes huius mundi extollunt vt præcipuam virtutem. Quam Cicero in lib. de officiis sic describit. Patientia est honestatis ac vtilitatis causa, voluntaria & diuturna perpessio rerum arduarum & difficilium.

Primo dicitur honestatis causa, idest gratia virtutis siue boni honesti, ad differentiam eorum qui contristatiua & laboriosa sustinent non gratia boni honesti, sed propter auaritiam & concupiscentiam & rapinam, vt mercatores, philocapti, fures, milites prędatores etiam proprię patriæ Hæc non est patientia vt diximus, sed irrationabilis tolerantia.

Secundo dicitur & vtilitatis, ad differentiam eorum qui pro leui & vili ingentes ferunt labores, vt spectatores ludorum & istriones tempore caumatis, & hiemis, & stulti lusores tota nocte vigilantes vt sua dissipēt, & Deos ipsos blasfement. Isti nō sunt pati ētes, sed bestialiter tolerātes.

Tertio dicitur voluntaria perpessio, quoniam violenter pati non generat habitum huius virtutis, est enim virtus voluntaria, & principium eius voluntarium vt docuimus in tertio Eth. aliter opus virtutis non esset laudabile, vnde qui penitus inuoluntarie sustinent iniuriam paupertatem, infirmitatem, non patientes sed inuiti sustinentes dicendi sunt.

Quarto dicitur diuturna perpessio, quoniam ex frequētatis & continuatis actibus patiendi, generatur patientia. Nam sicut docuimus in 2. Eth. nec vna dies serena facit æstatem, nec vnicus studiosus actus generat virtutem, ex consequenti nec patientiam.

Quinto dicitur arduarum & difficiliū, quoniā sicut fortitudo circa extrema pericula versat, sic & patientia circa ardua, & difficilia, vñ sicut qui cōia picula & nō extrema, vt est mors, aggredit, nō dicitur simpliciter sed secūdū qd

fortis, sic qui leuia mala sustinet, nõ simpliciter sed secundum quid patiens est: est autem circa difficilia, quoniam & si omnis virtus circa difficile sit ex primo Ethic. specialiter tamen patientia, quoniam malum contristatiuum sustinere est contra inclinationem appetitus, ex consequenti laboriosum & difficile, sicut homini ascendere cum sit natura grauis. Verum & hæc patientia simpliciter ad philosophum moralem spectat, vt cognoscere poteris ex his, quæ diximus in 3. Ethic. tract. 2. qui est de fortitudine morali: tertio aliqui vt veri Christi serui & imitatores, mala contristatiua æquo animo sustinent propter meliora ac maxima bona, quæ ad animæ perpetuam salutem ac fœlicitatem spectant, & hæc est diuina atque Christiana patientia, quæ sola inter alios patientiæ modos, virtus simpliciter dicenda sit. Est enim perfectum opus habens, vt dicitur Iacobi cap. 1. & in ea possidemus animas nostras: Lucæ. c. 21. & secundum diuum Greg. in quadam Omelia, est radix & custos omnium virtutum, & de ea intendimus manifestare quid sit. Hæc enim sola Christiano negocio deseruit.

Tu igitur aduerte quantum ad secundum spectat quòd diuus Aug. in lib. de Patientia eam sic diffinit, Christiana patientia est virtus, qua æquo animo mala toleramus, ne aio iniquo deseramus bona, p q ad meliora perueniamus. Primo est virtus, nam omne moderans ac temperans aliquam vel aliquas ex passionibus appetitus humani, virtus est, vt plene docuimus in 2. Ethic. temperantia enim virtus est, quoniam frenat delectationes tactus & gustus, vt tibi constabit in trac. sequenti, & fortitudo virtus est vt docuimus supra, quoniam temperat timores & audacias: Sed patiẽtia temperat tristitias & dolores, ne scilicet adeo tristentur malo superuenienti quòd ratio succumbat, sed sustineatur vt ratio dictat, & diuina lex disponit: nisi enim per patientiam tristitia refrenetur adeo efficax est, quòd hominem trahit ad mortem & corporis & animę, vnde Paulus 2. ad Cor. c. 7. inquit: Quæ secundum Deum tristitia est, i. rationabilis, penitentiam in salutẽ stabilem opera-

tatur, sæculi autem tristitia.i.immoderata mortem operatur. Et ecclesiastici cap.30.sic legimus. Miserere animę tuę placens Deo, & contine & congrega cor tuum in sanctitate eius, & tristitiam longe expelle a te. Multos enim occidit tristitia.s.immoderata, & non est vtilitas in ea. Constat ergo quòd patientia est virtus.

Secundo dicitur æquo animo mala.s.contristatiua toleramus.i.iusto animo, & vt decet, vnde aduerte quòd patiētia media est inter lætū animū & iniquum.i.non æquum non rectum. Bona nanque desiderata si superueniant, faciunt hominem lætari. Non est autem necesse patientem lætari malo superuenienti, sicut nec fortem lætari in periculis mortis nisi ratione finis, sed sufficit non repugnare, vt docuimus in tertio Ethic.tract.2.c.4. Quod si qui in extremis contristatiuis ferendis exultant, id profecto est speciale donum Dei, vt declarabimus per septem diuina dona. Mala vero quæ superueniunt homini non viuenti secundum rationis dictamen, & secundum Christianam legem, sed sua apprehēsione atque impetu, causant in eo animum iniquum.i.non equum, sed nec rectum neque bene dispositum in contristatiuis ferendis. Patientia igitur vt media si superuenerit, facit æquum animum in huiusmodi malis ferendis, quæ quidem æquitas media est inter lætitiam & non æquitatem.

Hanc animi æquitatē per patientiam nobis declarauit Eleazarus summæ virtutis in 2.Macha.ca.6.qui patienter supplicia sustinens, destinauit in corde suo non admittere illicita. Ad hanc hortatus est Ochozias populum ab Holoferne obsessū Iudith c.7.inquiens. Aequo animo estote fratres, & expectemus p hos quinq; dies Dei misericordiā.

Tertio dr ne animo iniquo bona deseramus. Aduerte q qui non æquo animo sed coacte aduersa tolerat, duo deserit bona, primo patientię fructū perdit. Est aūt patientiæ fructus.2.Petri.c.1.pietas & amor fraternitatis & caritas, sedo non solū apud Deū nō meretur, immo demeretur & peccat, & animā perdit, qm̄ sicut per patientiā possidemus aīas nr̄as, Lucę.c.21.sic per impatientiā perdimus, qm̄ vt legimus Proue.c.14. Vir impatiens operabitur stultitiam.

vt homicida & blaſphemus peſſima plaga percuſſus peregre in montibus miſerabili obitu vita functus eſt.

Quarto dicitur, ꝑ quę ad meliora ꝑueniamus. Meliora q̄dē ſunt illa bona in Chriſtiana lege, ad quę patiētia ipſa & eius meritū tādē nos deducūt. Hęc autē ſunt æterna bona, quæ abſq; patiētia cōſequi nō poſſumus. Niſi.n. æquo animo ſuſtineamus mala, q̄bus vita ꝑſēs aſpergit, in deſperationē nos deducūt. Deſperatio autē ꝑcludit nobis uiam ęternę fœlicitatis cōſequēdæ & animū eneruat, prou. ca. 24 Si deſperaueris in die anguſtię, minuet fortitudo tua. finis igit patiētię chriſtianę eſt æternū præmiū. Propterea īquit Seruator Matthæi. cap. 5. Beati, q. ꝑſecutionē patiūt ꝑpter iuſtitiā quoniā ipſorū eſt regnum cęlorū. Cōſtat igitur q̄d ſit diuina atque chriſtiana patiētia ad mētē ſacri Theologi.

Quantū ad tertium aduerte ꝙ ideo ad fortitudinē ſpectat & coniungitur, quoniam ad patientiam pertinet vt docuimus, mala nobis illata æquo animo ferre. Inter huiuſmodi mala ea præcipue ſunt, quæ ſunt diſcrimina mortis. Sed circa hæc eſt fortitudo, vt ſupra docuimus, ergo vt fortis ea viriliter ferat, & non ſuccumbat prę magnitudine triſtitiæ, neceſſe eſt enim patientiā adeē, quæ eſt moderatiua triſtitię & doloris. Præterea ad fortitudinem non ſolum ſpectat ꝙ in bono rationis perſiſtat cōtra timores futurorū diſcriminū, ſed ne deficiat præ triſtitia, & in hoc adiuuatur à patiētia, nā patiens dicit nō ex eo ꝙ pericula & aduerſa nō fugit, ſed ex eo ꝙ laudabiliter ſe habet in ferēdo quæ nocēt & cōtriſtatiua, vt. ſ. propter illa nō inordinate triſtetur.

Sed dicis: Nunquid ſit contra rationem patientiæ, inſurgere contra inferentem nobis mala?

Reſponſio, ſi mala redundant contra diuinum honorem, aut contra bonum reipub. poteſt & debet patiens inſurgere. Vnde Chriſoſtomus ſuper illud Matthæi cap. 4. Vade Sathana, inquit, In iniuriis propriis patientem eſſe, laudabile eſt: Iniurias autem Dei patienter ſuſtinere impium eſt. Hac de cauſa inſurrexit Chriſtus contra cædentem eum: Ioannis cap. 18. & dixit. Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe de malo. Si bene, cur me cędis? Et Paulus in actis Apoſtolorum cap. 23. inſurgit contra Ana-

niam sacerdotem præcipientem quòd os Pauli percuteretur. Contra quem insurgens Paulus inquit. Percutiet te Deus paries dealbate. Sic omnes martyres: qui omni patientia præmuniti erant, contra tyrannos insurgebant pro diuino honore & sacra fide defensanda. Quod etiã pro bono reipub. liceat patienti insurgere, testatur diuus Aug. scribens ad Marcelinum,& inquit. Patientiæ pręcepta non contrariantur bono reipubl. pro quo conseruando contra inimicos pugnatur, quemadmodum legimus in libris Machabeorum per totum de patientissimo ac fortissimo Mathatia & septem eius filiis,quorum princeps extitit Iudas Machabeus, de quo legimus in primo Machab. cap. 3. quòd similis factus est leoni in operibus suis, & sicut catulus leonis rugiens in venatione, & persecutus est iniquos, perscrutans eos, & qui conturbabant populum suum,eos succendit flammis &c. Constat igitur quomodo christiana patientia ad fortitudinem spectat.

Quantum ad quartum aduerte quòd licet omnes iusti atque Deo probati,speculum sint nobis christianæ patientiæ,quoniam vt inquit Paulus 2. ad Timot.cap.3.Omnes qui pie volunt viuere in Christo Iesu, persecutionem patiuntur, tamen unicum & admirandum positum est nobis speculum in quo iugiter speculandum nobis est. Hic est Seruator noster, qui & doctrina & omni sua vita nobis patientiam commendauit.Et quidem quòd doctrina,constat Matthęi.cap. 5. vbi inquit. Audistis quia dictum est, scilicet in lege Moysi,Oculum pro oculo,dentem pro dente.Ego autem dico vobis,non resistere malo, sed si quis te percusserit in vna maxilla, prebe ei & alteram, & ei qui vult tecum in iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & palium. Et quicunque angariauerit te mille passus, vade cum eo & alia duo.

Quod autem in omni vita sua factũ sit nobis patientiæ speculũ,& præcipue in passionis misterio, testatur Paulus ad Hebreos ca.12.vbi inquit.Deponẽtes omne pondus,& circunstans nos peccatũ, ꝑ patiẽtiã curramus ad propositũ nobis certamẽ,aspicientes in authorem fidei,& cõsummatorem Iesum,qui proposito sibi gaudio, sustinuit crucem

confusione contempta, atque in dextera Dei sedet. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit a peccatoribus aduersus semetipsum contradictionem, vt ne fatigemini animis vestris deficientes. Nondum enim vsque ad sanguinem restitistis aduersus peccatum repugnantes.

Apertius idem nobis declarat Petrus in prima Epistola. ca. 2. inquiens. Hæc est gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias patiens iniuste. Quæ enim est gratia si peccantes & colaphizati sustertis? Sed si bene facientes patienter sustinetis, hęc est gratia apud Deum. In hoc enim vocati estis, quia & Christus passus est pro nobis, vobis relinquens exemplum, vt sequamini vestigia eius. Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius, qui cum malediceretur, non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. Tradebat autem iudicanti se iniuste. Qui peccata nostra pertulit in corpore suo super lignum, vt peccatis mortui, iustitiæ viuamus, cuius liuore sanati estis. Eratis enim sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem & episcopum animarum vestrarũ. Diuus quoque Aug. scribens ad Alippium, seruatorem ipsum vt totius imitandæ patientiæ speculũ illi proposuit inquiens. Noli admirari frater, si postquàm christianus effectus es, mille te vndique tribulationes vexãt. Quoniam Christus nostrę religionis caput est, nosque eius membra sumus. Debemus ergo non solum eum, sed & vitam eius ęmulatissime sequi. Vita enim Christi, respersa fuit angustiis plurimis, summa paupertate circũdata, à scribis & pharisæis fuit derisus, tandem propter nos peccatores mori turpissimæ traditus est. Vnde coniectura est cũ te Deus immẽsis persecutionibus corripit, te in electorũ suorũ numero deputasse. Nam sine huiusmodi tribulationibus, nũquã ad eũ puenire possumus. Omnes enim q ad paradisum redire desiderant, oportet per ignem & aquam trãsire, siue fuerit Petrus Apostolus cui date sunt claues Regni cælorum, siue Paulus vas electionis, siue Ioannes, cui reuelata sunt secreta cælestia, necesse est vt omnes dicant, per multas tribulationes oportet nos intrare in Regnum Dei. Hæc de patientia christiana dicta sint.

Quantum ad perseuerantiam, tria agenda sunt: primo quid sit, secundo quomodo ad fortitudinem spectat, tertio quanta sit eius necessitas.

Quantum ad primum, vt scias quid proprie sit christiana perseuerantia, aduerte quòd alio modo sumitur perseuerantia apud cōmuniter loquentes, & alio modo apud philosophum moralem, & alio modo & intentione diuinæ ac christianæ legis.

Nam apud communiter loquentes perseuerantia importat durationem & persistentiam cuiuscunque rei in genere suo, vt perseuerat sol in ortu & occasu quotidiano: vnde Dauid in Psalmo. Ordinatione tua perseuerant dies. Et ecclesiastes cap. 3. Opera Dei perseuerant in æternum. Et secundæ Petri. cap. 3. Ex quo enim patres dormierunt, omnia sic perseuerant ab initio: & in hoc sensu vtimur ea in bonum & in malum. In malo quidem, vt in primo Regum. cap. 12. vbi sic legimus. Si perseuerauerītis in malitia, & vos & Rex vester peribitis, & in cap. 20. inquit Ionathas ad Dauid orans & contestans coram Domino. Si perseuerauerit malitia patris mei aduersum te, reuelabo aurem tuam, & dimittam te in pace. In bono autem tam corporali quàm spirituali. In corporali, vt inquit Caleph in lib. Iosue. cap. 14. Hodie octogintaquinq; annorum sum sic valens vt eo tempore valebam, quando ad explorandum missus sum, illius in me temporis fortitudo vsque hodie perseuerat tam ad bellandum quàm ad gradiendum. In spirituali vero, vt ecclesiastes cap. 2. Sapientia perseuerauit mecum, & in actis Apostolorum cap. 1. Hi omnes erant perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus & Maria matre Iesu & fratribus. Et in cap. 2. Erant perseuerantes in doctrina Apostolorum & communicatione fractionis panis, & in orationibus. Et in hoc quidem sensu constat perseuerantiam non esse virtutem, cum verificetur tam de duratione mali, circa quòd est vitium, quàm de duratione boni.

Apud philosophum moralem aduerte vt docuimus in 7. Eth. Tract. 1. cap. 7 quòd importat victoriam super in-

tensam tristitiam, & illi opponitur mollicies & deliciæ, nam molicies importat passiuam superationem siue à leui siue a graui tristitia. Delicia autem importat superationem passiuam à quacunque leui tristitia proueniente ex labore. vnde vt videbis in .7. Ethi. in eodem Tract. & cap. perseuerans est ille, qui non deiicitur nec prosternitur a magnis tristitiis, vt qui fortiter sustinet famem & sitim, & absentiam siue priuationem amatæ personæ, puta vnici filii, caræ vxoris &c. Mollis autem est illæ, qui à leuibus quibuscunque tristitiis vincitur. Delicatus autem qui omnem refugit tristitiam cui annexus sit labor sed de his vide in septimo Ethicorum, vbi docuimus differentiam inter continentem & perseuerantem, inter incontinentem & mollem aut delicatum. Et de perseuerantia in hoc sensu intelligitur illud Matthæi cap. 15. Vbi seruator inquit, Misereor super turbam, quia triduo iam perseuerant mecum, & non habent quod manducent, et dimittere eos ieiunos nolo, ne deficiant in via.

Verum aduerte quòd perseuerantia in hoc secundo sensu apud philosophum videtur esse idem quod constantia, vnde et Aristot. in septimo Ethicorum cap. 7. appellat virum constantem, et oppositum virum mollem. Nos autem intendimus loqui de perseuerantia vt est distincta à constantia, quam philosophus non videtur distinguere à patientia.

Apud diuinam autem et christianam legem vt est specialis virtus distincta a fortitudine & a pacientia, importat persistentiam in bono contra difficultatem, quæ prouenit ex diuturnitate actus. Vnde aduerte quòd sicut patientia addit supra fortitudinem, ita perseuerantia supra patientiam. Patientia quidem addit supra fortitudinem, æquo animo & viriliter sustinere, perseuerantia autem addit diuturnitatem, idest persistere vsque in finem, vnde perseuerare est durare. Et quidem quòd distinguatur a patientia, patet ex eo quòd multi sunt patientes, non tamen perseuerantes, quia non durant in bono actu, aut in

bona ferentia mali vsque in finem:& in hoc sensu in christiana lege, est vera & specifica virtus, modo sit propter Deum vt beatum finem nostrum. Et sic accepta solet apud Theologum sic diffiniri. Christiana perseuerantia est persistentia siue perduratio principaliter in bono actu interiori ordinato ad debitum finem, quocunque tempore & quandiu oportet ipsum exercere.

Primo dicitur persistentia vel perduratio in bono actu, perseuerare enim est durare, vnde poeta: Durate & vos rebus seruate secundis, idest in laboribus & arduis perseuerate. Dicitur in bono actu: ad differentiam perseuerantium in malo. Talis namque persistentia non meretur dici perseuerantia, sed induratio & obstinatio, qualis fuit in Pharaone contra Dominum, vt legimus in libr. Exodi, ca.3.& in Senacherib rege Syriæ, vt legimus in 4. Regum cap.19.& in Nabuchdonosor, & Holopherne vt legimus in toto lib. Iudith.

Secundo dicitur, principaliter in bono actu interiori, quoniam apud omnes morales & sacros Theologos actus bonus trahit primo bonitatē a bona volūtate & recta electione. Vnde bonus actus exterior, quo ad bonitatem se habet ad interiorem sicut ramus ad radicem. Constat autem rami bonitatem, pendere a bonitate radicis & non econuerso: sic in proposito actus exterior continuatus ex perseuerantia, intantum est bonus, pro quanto a bona voluntate & recta electione prouenit. Hinc sequitur quòd q. habet exteriorem actum bonum, & perseuerat in eo, aut humano respectu, aut timore, aut spe honoris ac laudis, quales sunt hypocritæ, non meretur dici perseuerans nisi materialiter: Præterea. Qui violenter in actu bono persistunt, non sunt perseuerantes perseuerantia quæ sit virtus, sed quadam similitudine: quoniā vt docuimus in 2. Ethi. Inuolūtariū & violētū est extra rationē veri actus moralis.

Tertio dicitur, ordinato ad debitum finem. Multi namque persistunt in probitate vitæ bene operantes, aduersa constanter ferentes, in apparentia hominum, qui tamen habent principium intrinsecum non sincerum, idest inten-

intentionem obliquam, deuiantes a debito fine. Nam secundum morales, agendum est bonum, gratia virtutis; secundum Theologum autem propter Deum, vt docuimus in prima parte huius operis, & secundum doctrinam Pauli primæ ad Corin. cap. 10. Quicquid boni agimus, in gloriam Dei agendum est. Plures autem operantur bonum aut hypocrisi, aut alio malo fine, ideo non sunt vere perseuerantes. Propterea seruator innuens hanc boni finis circunstantiam in actu bono esse nobis necessariam dixit Matth. cap. 6. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera tua, idest, noli operari bona exterius cum obliqua intentione.

Quarto dicitur, quocunq; tempore & quandiu ipsum exercere oportuerit: nam sunt aliqui actus boni in quibus oportet sine intermissione, & vsque ad mortem perseuerare, vt Deum diligere, & præcepta negatiua, que obligant nos pro omni tempore. Quidam autem exercendi sunt non semper, sed terminato tempore & prout oportet, & quando & quantum, & quandiu, & tunc non desistere, et in hoc completur ratio christianæ perseuerantię, quæ sola vt dicemus coronatur.

Quantum ad secundum aduerte quòd perseuerantia in vno sensu spectat ad omnem virtutem, in alio autem specialiter ad fortitudinem, Nam cum sit de ratione virtutis moralis esse habitum bene operatiuum & de difficili mobilem, si sumatur perseuerantia pro firma promptitudine & continuata in bene operando quando, & quandiu oportet, concomitatur omnem virtutem moralem. Nam iustus est qui persistit iuste operando, & prudens politicus, qui persistit inprudenter regendo subditos, & temperatus qui persistit in moderando ac frenando delectationes gustus & tactus: & de perseuerantia in hoc sensu intelligitur dictum Augustini ad Eudoxium scribens, vbi inquit, Vos autem fratres hortamur in Domino, vt propositum vestrũ, scilicet bene ac iuste viuendi in omni virtutis opere custodiatis, & vsque ad finem vitę perseueretis. Et Beatus Gregorius in moralibus inquit. In cas-

sum quippe bonum agitur, si ante vitę terminum deseratur, quia & frustra velociter currit, qui priusquam ad metas venerit, deficit. Si autem sumatur perseuerantia pro persistentia indefessa in rebus maxime arduis, circa quæ versatur fortitudo & patientia, & per quamcunque diuturnitatem difficultatis, animus non frangitur, sic spectat ad fortudinem & omnino perficit actum eius, qui est maxime ardua vsque in finem sustinere, & hæc est quę coronatur. Et de hac intendit Seruator, Matthęi. cap. 10. & cap. 24. cum dicit. Qui autem perseuerauerit vsque in finem saluus erit. Pramiserat enim maximas tristitias & mortem & carcerem, quas passuri erant. Nam sic inquit cap. 10. Tradet autem frater fratrē in mortem, & pater filium, & insurgent filii in parentes & morte eos afficient, & eritis odio oibus hoibus pp nomen meum, & in cap. 24. inquit: Tunc Tradent vos in tribulationem, & occident vos, & eritis odio omnibus gentibus propter nomen meum. Deinde concludit. Qui autem perseuerauerit vsque in finem saluus erit. Hæc est vera perseuerantia quæ coronauit martyres & beatificauit Apostolos. Vnde Seruator Lucæ cap. 22. inquit Apostolis, Vos estis qui permansistis, idest perseuerastis mecum in tēptationibus idest angustiis meis: & ego, scilicet propter hanc perseuerantiam, dispono vobis sicut disposuit mihi pater meus Regnum, vt edatis & bibatis super mensam meam in regno meo, & sedeatis super Thronos iudicantes duodecim tribus Israel.

Quantum ad tertium probanda est eius necessitas triplici via, scilicet naturali, Morali & diuina.

Naturali quidem, quoniam sensu percipimus quòd natura in quocunque genere gradatim procedit, non perficit opus suum, nisi vsque ad vltimum gradum perseuerauerit. constat id in grano seminato, quod quidem ex terra nascitur, & in herbam crescit. Deinde in spicam. Deinde florescit. Deinum consimile formatur granum & maturescit. Quod si contingat ex indispositione materiæ aut ex contrario agente in aliquo prædictorum gra-

duum naturam impediri dicitur, vel penitus defeciſſe, vel mõſtrum produxiſſe, quod apud philoſophum naturę peccatum appellatur. Igitur ſi aduertimus naturam adeo diligentem ac perſeuerantem in ordine ſuo, vt cõtraria remoueat, & perfectionem operi ſuo debitam conſequatur: longe amplius a nobis cogitandum & indubie ſentiendum eſt, quomodo in bono & præcipue in arduis perſeuerandum eſt, aliter vltimam ad quam nati ſumus perfectionem conſequi non valemus. Ergo eſt nobis penitus neceſſaria.

Morali aũt qm̃ vt docuimus in 2. Ethicorum, licet bonus actus moralis quamplures requirat ad ſui perfectionem circunſtantias, principalior tamẽ eſt circunſtantia finis. Hæc autem duplex eſt, prima eſt vt actus ipſe ordinetur in debitum finem, ſicut ſupra docuimus, ſecunda eſt, quod ſic quidem fiat, ꝙ per ipſum conſequamur debitũ finem, ad quem ordinatus eſt. Hæc autem cõſecutio fieri non poteſt niſi ex perſeuerantia. Vnde Paulus ſecũdæ ad Thimo. cap. 2. Non coronabitur, niſi qui legitime. i. bñ & perſeueranter certauerit. Hac de cauſa philoſophi aſſimilant hominem operantem bonum & in eo deficientẽ homini ædificanti domum & relinquenti eam ſine tecto. Et Socrates merito dicere conſueuerat. Opus bonum ſine perſeuerantia eſt veluti corpus pulchrum ſine anima. Inde legimus in vitis philoſophorum & hiſtoriis, eos ſemper habitos in deriſum qui præclara aggreſſi ſunt, & non perſeuerarunt.

Diuina uero, quoniam inqt Seruator Lucæ cap. 9. Nemo mittens manum ad aratrum, & reſpiciens retro. i. non perſeuerans eſt aptus regno dei. & Apocalip. cap. 2. Eſto fidelis vſque ad mortem, & dabo tibi coronam vitæ. & Seruator Matthæi cap. 10. Qui perſeuerauerit vſque in finem, ſaluus erit. Quod exponens Diuus Bernardus inquit. Abſque perſeuerantia, nec qui pugnat victoriam, nec palmam victor conſequitur, perſeuerantia nutrix eſt ad meritum, mediatrix ad præmium. ſoror patientiæ, conſtantię filia, pacis amica, amicitiarum nodus, vnanimi

tatis

tatis vinculum,sanctitatis propugnaculum. Tolle perse-uerantiam,nec obsequium mercedem habet, nec benefi-cium gratia, nec laudem fortitudo, sola est, cui æterni-tas redditur, vel potius quæ ęternitati hominem reddit, dicente domino. Qui perseuerauerit vsque in finem, sal-uus erit. Constat igitur omnimoda necessitas perseue-rantię operantibus bonum, vt optatum consequantur finem.

Sed dices,an sit in potestate mea ex frequentatis acti-bus bonis, perseuerantiam acquirere, sicut acquirimus alias virtutes morales.

Respondetur quòd non, & maxime in statu in quo nunc sumus,scilicet in statu naturæ corruptæ, & quo ad obseruantiam Christianę legis. Quod declaratur primo dicto diui August. qui in libro de perseuerantia inquit: Asserimus donum dei esse perseuerantiam, qua vsque ad mortem perseueratur in Christo. Donum autem Dei nõ est ex operibus nostris,sed Dei infusione gratuita, nã si es-set ex operibus,non esset donum.secundo declaratur ratio-ne sic,si est in potestate nostra acquirere pseuerãtiã actua-lem in bono vsque ad mortem,ergo oportet aliquam eius causam nobis intrinsecã assignare,sed hæc nõ datur,quo-niam aut esset volũtas aut habitus acquisitus,aut infusus, nõ volũtas,quoniã cũ libera sit põt inclinare ad malũ & ad bonum,sed magis ad malũ quàm ad bonũ,quoniã ad ma-lũ ex se sufficit,ad bonũ aũt non ex se,sed Dei auxilio, nõ ex aliquo habitu acquisito nec infuso qualis est gratia gra-tũ faciens,quoniã licet gratia releuet hominẽ a peccato,& constituat eũ in bono,nõ tamen immobilitat liberum ar-bitriũ ad bonũ,aliter nullus iustus posset decidere a gratia nec peccare,vnde immobilitare hominem in bono est gra-tię consumatæ,qualem habent beati. Cum igitur quam-diu homo viuit et in gratia constitutus habeat liberũ arbi-triũ mobile & vertibile ad bonũ & ad malũ, nõ põt ex se pseuerare in bono nisi ex dono diuinæ bonitatis. Qđ tũ nulli negat,nisi ponenti obicem. Vnde confidendum est in Dei largitate. Nam vt inquit Petrus in prima epistola.

cap. 5. Deus omnis gratię, qui vocauit nos in ęternam suam gloriam in Christo Iesu modicum passos, ipse perficiet confirmabit solidabitque. Ipsi gloria & imperium in sæcula sęculorũ. hæc de perseuerantia Chistiana dicta sint, & hic terminatur præsens caput.

Caput septimum.

IN cap. 7. agendum est de vitiis oppositis fortitudini, & quoniam est moderatiua timoris & audaciæ, ex parte timoris, duo vitia ei opponuntur, vnum per excessum, alterum per defectum. Quod est per excessum, nuncupatur timiditas; Timidus est enim qui omnia & in omnibus timet. Quod est per defectum, dicitur intimiditas. Intimidus enim est quoniam in nulla re timet. fortis autem medius, est quoniam timet quod est timendum vbi & quando oportet, & non timet quod non est timendum cum debitis circunstantiis. Ex parte autem audacię, tantum vnum vitium quod est per excessum opponitur fortitudini, quod quidem nomine proprio caret, sed nomine passionis quę est ipsa audacia nuncupatur. Nam vt docuimus in quarto Ethi. quoniam virtutibus aliquibus & vitiis oppositis, non sunt inuenta propria nomina, necesse fuit ea nominare nominibus passionum, & præcipue quando passiones versantur circa malum, quales sunt odium ira audacia. Vnde per odium nominamus vitium oppositum charitati, per iram vitium oppositum mansuetudini, per audaciam vitium oppositum fortitudini, licet aliquando per audaciam intelligatur fortitudo vt declarabimus infra.

Sed dicas; Quare ex parte audaciæ non assignantur duo vitia opposita fortitudini, vnum per excessum, alterum per defectum, sicut assignantur ex parte timoris? Respondetur. Audacia insurgit in contrarium impeditiuum illius boni aut existimati boni, ad quod appetitus inclinatur. Nec desistit insurgere nisi reuocetur ex timore patiendi nocumentum a contrario impeditiuo, ideo vitio per excessum audacię, non opponitur vitium per

defectum eiusdem, sed vitium per excessum timoris, quod est timiditas. Nam sumus natura audaces, nec retrahimur in aggrediendo contraria, nisi ex timore. De tribus igitur vitiis oppositis fortitudini agendum est, scilicet.

De Timiditate.

De Intimiditate.

De Audacia.

Quantum ad Timiditatem tria agenda sunt, primo quid sit, secundo quomodo opponitur fortitudini, tertio cuius grauitatis sit quo ad peccatum.

Quantum ad primum aduerte quòd timiditas in christiana doctrina sic diffinienda est. Timiditas est vitium, quo fugit homo ea quæ sustinenda sunt, & non prosequitur prosequenda, vbi quando & quotiens recta ratio dictat, aut diuina & christiana lex instituit. Pro cuius euidentia aduerte quòd naturalis ordo in rationali creatura exigit quòd appetitus, vt pote inferior, subdatur regimini ac dictamini rationis, quæ superior est. Ratio autem & diuina ac Christiana lex, quæ est secundum rationem posita, dictat aliqua esse fugienda, vt infirmitas & mors quando non subest rationabilis causa. Vnde Seruator Matthçi.cap.10.inquit. Cum vos persequentur in ciuitate ista, fugite in aliam. Dictat etiam aliqua prosequenda & sustinenda, vt fames nuditas persecutio & multa quæ appetitui repugnant, & hoc quando cedunt in diuinum honorem aut in salutem proximi, aut propter seruadã iustitiã, vt hortabatur Seruator discipulos Matth.cap.5. Beati qui lugent, qui esuriunt, qui persecutionẽ patiuntur propter iustitiam &c. Dictat etiam ratio aliqua magis fugiẽda quàm alia, vt sunt magis mala, & aliqua magis sustinenda quàm alia propter maiora bona. Quando igitur appetitus fugit quæ ratio dictat esse fugienda, aut non prosequitur quæ ratio dictat nõ prosequenda cũ debitis circunstatiis, appetitus debite ordinatus ac regulatus est, vnde si timet, laudabiliter timet, quoniam ratio dictat esse timẽdũ. Quãdo autem fugit nõ fugiẽda, aut nõ prosequitur vel non sustinet

prosequenda vel sustinenda secundum dictamen rectę rationis & institutionem diuinæ ac Christianæ legis stantibus debitis circunstantiis: tunc appetitus irregulatus est, & male timet. Timiditasque illa vitium est, cũ sit contra rationem rectam, & hæc est timiditas, quam sub timoris & timidi nomine sacra scriptura reprobat. Vnde Dauid in Psal. Illic trepidauerunt vbi non erat timor. i. vbi nõ erat timendum, Prouerb. cap. 18. pigrum deiicit timor, & primæ Ioannis cap. 4. perfecta charitas foras mittit timorem idest timiditatis vitium, & Apocalip. cap. 21. timidis & incredulis, pars illorum in stagno ardenti. Constat igitur quid sit timiditas vt vitium est.

Quantum ad secũdum aduerte ꝙ timiditas in vno sensu spectat ad quodcunque uitium, & in alio ad fortitudinem. Nam quilibet malus timet priuari obiecto circa qđ intendit, Vt auarus timet priuari pecunia, gulosus delicato cibo & potu, luxuriosus uoluptate, superbus honore & superioritate. unde sicut uirtuosus in omni genere uirtutis opus uirtuosum amat, sic uitiosus in omni genere uitii, uitiosum opus amat, & sicut uirtuosus laudabiliter timet impediri in virtutis opere sic malus male timet impediri in opere malo: ideo omnis malus est timidus. vnde Sapientiæ 17. cum sit timida nequitia, data est in omnium condemnationem. In hoc igitur sensu timiditas circuit omne vitium, & opponitur omni virtuti. In specie autem qui timet & refugit sustinere ardua ac pericula mortis, circa quę versatur fortitudo, quando & ubi oportet, & propter melius bonum laborat timiditate opposita fortitudini, & ad remotionem timiditatis oppositę fortitudini, passim hortatur scriptura sacra. vnde in libro Numeri sic legimus. Nolite rebelles esse contra dominum, neque timeatis populum terræ huius, quia sicut panem eos possumus deuorare. Recessit ab eis omne pręsidium, dominus nobiscum est, nolite metuere. & Deut. cap. 7. non timebis eos, quia dominus deus tuus, in medio tui est. & Hieremiæ cap. 1. Ne timeas a facie eorum, quia ego tecum sum tanquam bellator fortis. & Matthæi ca. 10. Ne ergo timueri-

tis

tis eos, & iterum, Nolite timere eos qui occidunt corpus.

Quantum ad tertium aduerte quòd timiditas in tota sua latitudine sumpta, aliquando nullum penitus peccatum est, aliquando veniale, aliquando mortale. Nam cum timor sit passio naturalis, in qua vt naturalis est nō sit meritum neque demeritum. Ad hoc ꝙ timiditas sit peccatum oportet sit cum timore inordinato, prout homo ex timore insurgente fugit aliquid quod ex ratione non est fugiendum, imo aut prosequendum aut ferendum. Contingit autem deordinationem timoris fieri tribus modis, nam aliquando talis deordinatio stat in appetitu sensitiuo, non accedente vllo modo assensu voluntatis, imo repugnante, & tunc cum peccatum nullum sit, nisi aliquo modo voluntarium, talis timiditas vt sic peccatum non est, potest etiã contingere quòd accedente consensu voluntatis, non erit nisi peccatum veniale, vt quando quis propter timorem refugit aliquid quod non est de necessitate salutis, nec pręceptum in diuina lege, sed est ad bene esse & de consilio puta salutare & benefacere inimico extra casum necessitatis. Potest tertio contingere quòd accedente consensu volũtatis, quis refugit aliquid quod obligatur ex pręcepto diuinæ legis sustinere aut prosequi, & tunc timiditas est peccatum mortale. V.G. tyrannus dicit mihi, aut sacrifica idolo, aut morieris: si vt fugiam mortem sacrifico mortale peccatum est, quoniam contra primum legis pręceptum est. Pręterea aduerte ꝙ non solum peccatum est timiditas quando fugimus non fugienda & non prosequimur prosequenda, sed etiam quando non seruatur ordo inter non fugienda. Ordo autem graduatur iuxta graduationem bonorum. Bona vero sunt tria apud nos, scilicet bonũ animæ, bonum corporis, bonum fortunę vt pecunia. Inter hæc, bonum animæ obtinet primum gradum. Bonum corporis, secundum. Bonum fortunæ, tertiũ. Si quis igitur ex timore ꝑdendi bona fortunæ, nō fugit mala corporis imo sustinet, puta flagella & mortẽ, Timiditas hæc mala est. Si q̃s ex timore ꝑdẽdi salutẽ cꝑis incidit in mala aĩę, puta di

cit testimonium falsum ne exilium aut carcerem patiatur, timiditas mala est, cconuerso autem timiditas bona est, vt qui timens Deum & animæ salutem sustinet mala corporis, & timens mala corporis sustinet perditionem bonorum externorum. Et aduerte quòd Seruator Matthæi cap. 16. hunc ordinem instituit, reprobans oppositum, Inquit enim. Qui perdiderit animam suam propter me, saluam faciet illam. Quid enim prodest homini, si mundum vniuersum lucretur, animæ vero suæ detrimentum patiatur? Et intendit quòd qui nō timet perdere vitam corporalem propter Christum, saluam facit animam suam. Qui autem timens perdere vitam aut bona fortunæ, non agit aut non sustinet quæ sustinenda sunt propter Christum: seipsum perdit, & timiditas hæc pessima est: quam reprobat Paulus secundæ ad Timo. cap. 1: dicens. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis & dilectionis & sobrietatis. Hęc de timiditate dicta sint.

Quantum ad intimiditatem timiditati oppositam per defectum timoris tria agenda sunt, primo quid sit, secundo si opponitur fortitudini, tertio si peccatum est, & quando.

Quantum ad primum aduerte quòd intimiditas est vitium, quo homo nihil timet eorum quæ ratio dictat esse timenda quando & vbi oportet, proueniens aut ex defectu amoris, aut ex elatione animi, aut ex stultitia & insania.

Primo dicitur quòd est vitium, quoniam sicut omnia timere, vel timere aliqua quæ & quandò & vbi timēda nō sunt, est vituperabile & vitium timiditatis, sic nihil timere vel nō timere quę & quādo & vbi timenda sunt, repræhensibile est, & vitium oppositum timiditati, quod apud moralē dicitur impauiditas. Vnde aduerte, q̄ sicut se habēt prodigalitas & auaritia ad liberalitatem, sic timiditas & impauiditas ad fortitudinē. Nam & docuimus in quarto Ethicorū, prodigalitas opponitur liberalitati per excessum distributionis pecuniæ siue bonorum temporalium absque debitis circunstantiis. Auaritia autem per defectum, sic & timiditas dicit excessum timoris, sine debitis circun-

ſtantiis. Impauiditas autem defectum. Ideo ſicut prodigalitas & auaritia ſunt duo vitia oppoſita inter ſe,& oppoſita liberalitati, ſic timiditas & impauiditas ſe habent ad ſe inuicem, & ad fortitudinem.

Secundo dicitur, quo homo nihil timet eorum quæ ratio dictat eſſe timenda &c. Nam ſicut ratio dictat aliqua non timenda,licet ſint ardua, ſed ſuſtinẽda quando & vbi oportet, ſcilicet propter maius bonum, vt ferenda eſt perditio pecuniæ propter ſeruandam vitam, & non timenda mors propter ſalutem animæ & Dei cultum ac legem: ſic ratio dictat aliqua timenda quando & vbi oportet, ſcilicet quando non ſequitur maius bonum,ſed potius maius malum,vt timenda eſt perditio rerum temporalium, propter vitam conſeruandam, & timenda eſt infirmitas, ne impediamur in virtuoſis operibus,& timenda infamia, ne minuatur bona opinio apud viros probos. Nihil ergo horum timere conſtituit, impauiditatis vitium eſt.

Tertio dicitur,proueniens ex defectu amoris aut elatione animi,aut ſtultitia. primo ex defectu amoris. Nam ſicut amare eſt cauſa timendi: quæ enim amamus, perdere metuimus,ſic non amare eſt cauſa non timendi. Quæ enim non amamus, non curamus ſiue ſint, ſiue non ſint, ideo non cauſant in nobis timorem, & hinc prouenit impauiditas. ſecundo ex elatione animi. Nam ſiquis de ſe exceſſiue præſumit & cæteros contemnit, exiſtimat mala oppoſita bonis quæ amat, non poſſe ſibi inferri nec ea ſibi euenire, vt confidens nimis in fortitudine corporis, neminem timet ſibi poſſe in perſona nocere, & confidens in amicis, in diuitiis, in fauore principum, neminem timet in perditione rerum temporalium, & tunc ex ſuperbia & elatione cauſat in ſeipſo impauiditatis vitium tertio ex ſtultitia & inſania. Hæc enim cauſat rationis defectum,& rectum iudicium impedit, ideo ſtultus non apprehendit timenda vt timenda: ſed vt fera & ebrius tendit, & præceps in pericula ruit, fitque ſine ratione impauidus,& ſola violentia ſibi illata cohibetur. Conſtat igitur quid ſit impauiditatis vitium.

Quantum ad secundum aduerte ꝙ ideo opponitur fortitudini, quoniam ipsa est moderatiua timoris & audaciæ secundum rectam rationem. Inclinat.n. hominē vt timeat quando timendum est, & non timeat quando non est timēdum, ex consequenti timorem regulat. Omne igitur vitiū per quod timor ipse deordinatur, & non regulatur per rationem rectam, opponitur fortitudini, sed per vitium impauiditatis deordinatur timor per defectum, & per vitium pauiditatis deordinatur per excessum, ergo vtrunque opponitur fortitudini.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ cum impauiditas causari possit ex defectu amoris & ex superbia & ex stultitia, si causatur ex stulticia quæ tanta sit ꝙ rationem penitus impediat, non erit peccatum, sed defectus naturalis, tunc enim iudicandum erit, sicut de impauiditate immanis feræ, in qua peccatum non cadit: si causatur ex superbia constat ꝙ est peccatum, quoniam cuius causa mala est ipsum quoque malum est. Nam Matthæi c.7. nō potest arbor mala fructus bonos facere: si causatur ex defectu debiti amoris & naturalis peccatū est. V.G. quilibet naturaliter amat seipsum & vitā suam, & sui conseruationē, ad quam vt instrumenta requirūtur bona temporalia, quibus nutrimur & seruamur. Qui ergo secundū rectā rōnem nō timet propriā vitā perdere, & bōa temporalia vt media cōseruatiua, sed irrationabiliter exponit se morti & occasionē præstat perdendi bona temporalia, agit contra inclinationem naturalem, ex consequenti peccat. Constat igitur impauiditatem esse peccatum & quando.

Et aduerte ꝙ in scriptura exempla tibi proponuntur impauiditatis ex defectu amoris, ex superbia, ex stultitia.

Ex defectu amoris propriæ vitæ & rerum suarum impauidi fuerunt, qui seipsos necauerunt, vt Achitophel in 2. Reg. cap. 17. & Iudas Matth. cap. 27. Isti tamen nō totaliter recedunt ab amore sui, quoniā nemo potest omnino relinquere naturalem inclinationem. Vnde & qui necant seipsos, licet non timeant propriā perdere vitam, eligunt tamen eam perdere, vt eam liberent ab angustiis, cuius

signum est ꝙ non omnino deciderunt a sui amore.

Ex superbia impauidi fuerunt Pharao Exodi cap. 5. qui extrema superbia elatus respondit. Quis est dominus, vt audiam vocem eius,& dimittam Israel? Nescio dominum,& Israel non dimittam.

Goliath Philistęus in 1.Regum cap.17.qui vt temerarius confidens in sui robore & exercitu, Israel despiciēs stans clamabat aduersum phalangas israel dicens. Quare venistis parati ad prælium? Nunquit ego non Philistæus sum,& vos serui Saul?&c.

Nabuchodonosor vt legimus in libro Iudith ca.1.& 2. cuius cor adeo eleuatum est,ꝙ nullius timens potentiam, cogitauit omnem terram suo imperio subiicere.

Aman de stirpe Agag, vt legimus in libro Hester cap. 3. Qui cum pro certo cognouisset se non adorari a Mardocheo Iudæo, superbia tumens non timuit apud Assuerum regem impetrare omnium iudeorum interfectionē.

Super oēs impauidus ex superbia factus est Leuiathan, de quo scribitur Iob c.41. ꝙ factus est vt nullum timeret, omne sublime videt,ipse est rex super oēs filios superbiæ.

Ex stultitia,quæ tamen magis imprudentia atque incōsideratio fuit quàm insania, impauidus fuit Amalechites ille,de quo legimus in secundo Regum cap.primo, quòd Saulem seminecem interfecit in castris in monte Gelboe. Cui dixit Dauid. Quare non timuisti mittere manum tuam vt occideres Christum domini? Hæc de impauiditate dicta sint.

Quantum ad audaciam aduerte quod ex vi nominis, non dicit vitium, sed passionem naturalem vt docuimus in 2.Ethicorum; sed ex penuria terminorum imponitur ad signandum vitium oppositum timiditati, quod tamen apud Platonem denominatum est ferocitatis siue temeritatis nomine. De audacia igitur vt vitiū est duo agēda sunt, primo quid sit,secundo quomodo opponitur fortitudini.

Quantum ad primum aduerte ꝙ audacia vt vitium est sic diffinitur. Audacia est audaciç passionis excessus, quo quis audet & aggreditur non audenda, neque aggre-
dienda,

dienda, ex ignorantia aut imprudentia proueniens, aut irascibili feritate.

Primo dicitur, excessus &c. Nam opponitur timiditati, ergo sicut timiditas est excessus timoris vt est passio, sic audaciæ vitium est excessus audaciæ vt est passio.

Secundo dicitur, quo quis audet &c. Nam sicut timidus per excessum timoris, timet non timenda, & cessat aggredi aggredienda, aut sustinere sustinenda, sic ex opposito audax laborans vitio audaciæ, aggreditur non aggredienda, puta quoniam indigna sunt, vt aggrediantur, sicut dux non debet congredi cum rustico, neque vir cum mulier, neque adultus cum puero, neque armatus cum inermi. Quod si aliter egerit non fortis sed audax temerarius existimandus est.

Tertio dicitur, ex ignorantia &c. Nam quidam adeo sunt ingenio hebetes, vt nullum sibi suadeat imminere periculum, & veluti pueri, aut stulti, aut bruta, solo impetu aggrediuntur ardua, non aduertentes an sint pares an inferiores an superiores viribus. Nonnulli vero etsi ingenio valeant, non curant maturo consilio, & ordinato discursu, sed impremeditate prosiliunt in quacunque discrimina. Isti audaces vituperabiliter sunt ex imprudentia sicut precedentes ex ignorãtia, alii autem sortiti irascibilẽ igneam & martialem, proposito sibi obstaculo ne concupitum assequantur bonum siue verum siue existimatum, aggrediuntur hostem vt feræ irritatæ, & dicuntur apud Aristotilem vt docuimus in tertio Ethicorum audaces præuolantes, qui tamen in periculis iam aggressis non sunt persistentes, sed postquam senserint se in discrimine vitę constitutos, pedem retrahunt, & fugam etiam cum dedecore parant. Isti ex ferma irascibili audacia peccant, quales sunt inhabitantes partem septentrionalem confisi robore corporis, & deficientes ingenio. Sed de qualitate inhabitantium partes meridionales & septentrionales, & medicis iam locuti sumus in epythomatibus pollicitis secundum viam peripateticam, & tu vide illic. Constat igitur quid sit audacia vt est vitium.

Quantum

Quantum ad secundũ aduerte quoniam fortitudo versatur circa pericula ardua aggredienda & sustinenda cum debitis circunstantiis,aliter non: & audaciæ vitium versatur circa eadem absque debitis circunstantiis,ideo opponitur fortitudini, sicut immoderatum moderato per excessum audendi, sicut timiditas per excessum timendi & fugiendi ardua.

Tu tamen aduerte quòd in scriptura sacra vt in pluribus audacia sumitur pro fortitudine & in bonum ac laudabiliter. Vnde in secundo Paralip.cap.17. dicitur de Rege Iosaphat quòd cum sumpsisset cor eius audaciam propter vias domini,etiam excelsa & lucos de Iuda abstulit. Et in lib. Iudith ca.16. dicitur quòd Persæ horruerunt constantiam Iudith & Medi audaciam eius,& in primo Machab. cap.4. dicitur quòd Lysias videns fugam suorum & Iudęorum audaciam, & quòd parati sunt, aut viuere, aut mori fortiter,abiit Antiochiam. Audax autem pro maiori parte in scriptura sacra sonat vitium. Vnde ecclesiastici,ca.8. dicitur: Cum audace non eas in via,ne forte grauet mala sua in te. Ipse enim secundum voluntatem suam vadit, & simul cum stultitia sua peribis. Et ibidem dicitur, Cum audace non eas in desertum, quoniam quasi nihil est ante eum sanguis, & vbi non est adiutorium elidet. & ca.22. Patrem & virum confudit audax. Et Petrus in epistola secunda c.2. Nouit Deus audaces sibi placentes,qui sectas non metuunt introducere blasphemantes: Hæc de præsenti cap. dicta sint.

Incipit

INCIPIT TRACTATVS septimus eiusdem, qui est de temperantia diuina atque Christiana.

Septimo loco superest tractare de temperantia diuina atque christiana, sed prius aduerte ꝙ in scriptura sacra, hæc virtus nõ est signata nomine temperantiæ. Hic enim terminus non est in vsu in sacris eloquiis, sed solum apud philosophos, vt apud Aristotelem, & Platonem & Senecam, Ciceronem, & Macrobium & Andronicum, & apud doctores sacræ ecclesiæ. In sacra autem scriptura intelligitur sub nomine moderantiæ vel modestię, & ideo de ea vt de moderantia per tractabimus in præsenti tractatu, quem diuidemus in quinque capita.

Primo quot modis sumi consueuit, vt scias quomodo est spiritualis virtus distincta ab aliis moralibus, & quomodo non.

Secundo quid sit secundum vnum quemque modum, & circa quid versatur.

Tertio de vitiis ei oppositis.

Quarto de partibus eius integralibus & subiectiuis & potentialibus.

Quinto de vitiis oppositis partibus temperantiæ.

Caput primum.

IN primo cap. assignandi sunt modi ipsius. & quoniã nõ intendimus repetere quæ de ea pertractauimus in. 3. Ethicorum ad mentem Arist. ideo aduerte ꝙ Aristot. non pertractauit de ea nisi vt est virtus distincta contra alias, assignans circa quid versatur, quoniam circa vehementes concupiscentias gustus & tactus, & qui sint actus eius & sui oppositi, & quomodo se habet ad timiditatem, & puerorum vitia. Hæc oĩa videre poteris in Epythomatibus nostris in 3. lib. Ethicorum tracta. 3. qui est de temperantia. Plato autem distinguit temperantiam improprie & vniuersaliter sumptam, diffiniẽs quid vtraque sit, & circa quæ versatur, & ad quot vniuersaliter sumpta applicatur. Decla

tat insuper vnde prouenit difficultas diffiniendi & acquirendi eam. Postremo defensat contra callidum sophistam ꝙ sit vera virtus ex natura sua,& non solum inuētu ac estimatione humana.& hæc omnia videre poteris in dispositione philosophiæ moralis,quā fecimus ad mentē Pla. Vide tract.5. in parte.3. vbi est de temperantia sermo.

Nunc igitur intendimus de ea pertractare sub nomine moderantiæ ad mentem sacræ scripturæ, sanctorumque doctorum:& in præsenti cap.assignare modos, secundum quos sumitur apud eos.Tu igitur aduerte ꝙ moderātia duobus modis sumitur.s.vniuersaliter,& specifice, vniuersaliter dicit temperiem & frenationem siue mensuram in omnibus concupiscibilibus humanis,quæ apta sunt vltra debitum rationis commouere appetitum ad sui desideriū & consecutionem.Et in hoc sensu cadit moderantia & suum oppositū in omnibus,animæ viribus vt in vegetatiuis sensitiuis appetitiuis motiuis secundum locum & intellectiuis. Constat.n.ꝙ quis secūdum qđ decet & quadam mediocritate laudabili,& etiam per oppositum potest se nutrire, & actui generationis vacare vt lege dispositum est,& contra legem,primo modo moderatus erit,secundo modo immoderatus.idem intellige in sensibus, videre enim & audire & odorare &c.pōt & debet homo cum mensura & debitis circunstantiis.& quoniam vt in pluribus homines vtūtur sensibus absque freno & mensura, ideo sunt immoderati, & incircuncisi sensibus. Idem intellige de potentia progressiua,de appetitu concupiscibili & irascibili,de intellectu quo quis vult plus sapere quàm oportet.Specifice sumpta dicit temperiem & mēsuram circa delectabilia gustus & tactus,quæ vehementia sunt,& turpitudinem secum deferunt,vt circa cibum & potum & furiosam venerem.Vnde sicut fortitudo vt est specifica virtus versatur circa maxima pericula, quæ sunt pericula mortis, sic moderantia specifice sumpta versatur circa maxime delectabilia secundum corpus,quæ nobis & brutis cōmunia sunt. Vniuersaliter sumpta,non est specifica virtus, sed potius cōditio requisita in omni virtute.Stat enim virtus vt virtus in medio

cri-

critate & menſura quadam vt docuimus in ſecundo Ethichorum. Specifice vero ſumpta eſt virtus moralis deſtincta ab omnibus aliis, eo quòd verſatur circa particnlarem materiam regulandam ſicut & fortitudo & iuſtitia &c. Oportet enim concupiſcentias guſtus & tactus regulare ſecundum rectam rationem, aliter in his non differret homo a bruto, virtus autem circa huiuſmodi regulandam, communi omnium ſententia ponitur temperantia apud Philoſophos, & moderantia apud ſacra eloquia. Hæc de primo cap. dicta ſint.

Caput ſecundum.

IN ſecundo cap. diffinienda eſt moderantia, & hic tria agenda ſunt, primo diffinietur vniuerſaliter ſumpta, ſecundo ſpecifice ſumpta, tertio declarabitur cuius excellentiæ ſit comparata aliis virtutibus præcedentibus ſcilicet prudentię, iuſtitię, & fortitudini.

Quantũ ad primum aduerte quòd Cicero & ſacri doctores vt in pluribus diffiniunt ac pertractant de moderãtia ſub titulo temperantiæ vniuerſaliter ſumptę. Nam Cicero in Rethorica ſic eam diffinit. Temperantia eſt animi firma & moderata dominatio ſuper libidines, atque alios non rectos animi impetus & motus. In primo autem de officiis inquit. Ad temperãtiam pertinet perturbationum quæ ſunt in animo ſedatio, & rerum modus, non ſolum in interioribus ſed in exterioribus actibus ſeruandus. Conſtat autem ex his quę diximus in præcedenti cap. ꝙ Ciceronis intentio verſatur circa moderantiam vniuerſaliter ſumptam, quoniam ſtatuit eam circa omnes animi impetus & motus inordinatos. poteſt autem nõ ſolum impetus & motus delectationis ſecundum guſtum & tactum, circa quem frenandum ponitur moderantia ſpecifice ſumpta eſſe inordinatus, ſed & motus amoris & deſiderii, & timoris audaciæ & iræ, vt experimur in nobis: ergo Cicero diffinit, ac pertractat de moderantia vniuerſaliter ſumpta.

Diuus quoque Augu. in libro de moribus eccleſię pertractans

tractans de temperantia,intendit de ea vniuersaliter sumpta.Inquit enim:Munus temperantiæ est in coercendis se dādisq; cupiditatibus, quibus vtimur in ea quę nos auertunt a legibus dei:& a fructu bonitatis illius. Cuius officium est contemnere omnes corporales illecebras laudemque popularem.

Diuus Ambrosius in libro de Virg.de temperantia vniuersali pertractat inquiens.Temperantia in nobis sit omnium inordinatorum motuum frenum vt furentis equi:& quidem ꝙ diuus Augu.& Ambro.intendant de temperantia vniuersaliter sumpta:constat ex eo ꝙ non solum inordinatæ cōcupiscentiæ gustus & tactus auertunt nos a Dei legibus,sed & inordinate delectationes aliorum sensuum, aliter non oraret Dauid in Psalmo. Auerte oculos meos ne videant vanitatem.&de auribus Ecclesiastici cap.28.Sepi aures tuas spinis,& linguam nequam noli audire. & de ore,in eodē cap.Ori tuo facito ostia,& seras auribus tuis. cupiditates quoque diuitiarum & mundanæ glorię plerunque deordinatæ sunt , aliter non diceret Paulus primę ad Timo.ca.vltimo.Radix omnium malorum est cupiditas. vnde qui volunt diuites fieri inquit ibidem Paulus: incidunt intentationē & in laqueum Diaboli,& desideria multa & nociua,quæ mergunt hominem in interitum & in dānationem. Patet ergo quid sit moderantia vniuersaliter sumpta,& circa quæ versatur & quomodo non est specifica virtus,sed circundat omnem virtutem,sicut & iustitia & fortitudo vniuersaliter sumptę,vt docuimus supra.

Quantum ad secundum vt scias quid sit & circa quæ specifice sumpta versatur,& quomodo est specifica virtus, aduerte quòd non est circa omnes delectationes,sed circa eas,quæ contra rationem rectam maxime commouent cōcupiscibilem,sicut fortitudo excitat irascibilem secundum rectam rationem & debitas circūstantias ad aggrediendū & sustinendum maxime ardua,quæ solent naturaliter incutere timorem,vt discrimina mortis: & vt sic communi omnium sententia ponitur specifica virtus, quoniam & si omnes concupiscibiles passiones insurgant contra rationē

rectam,aliquæ tamen vt concupiscentia cibi & potus,& libidines veneris nisi forti ratiōis imperio cohibeãtur, rationem adeo obumbrant,ꝙ videntur trāsferre hominē in brutum,& efficitur sicut porcus & mulus,in quibus non est intellectus.Rationabiliter igitur ad moderandas huiusmodi acutissimas concupiscentias, ponitur specifica virtus signata nomine moderantiæ,quam Aristo.in 3.Ethicorum dixit esse medietatem,idest mediocritatem circa delectationes tactus primo & per se,non autem circa delectationes aliorum virium animæ,nisi per accidens:& tu horum declarationem vide in epyth.nostris in 3.Ethicorum trac. primo cap.1.ne fiat inutilis repetitio. Quantum vero spectat ad Christianam doctrinam diffinienda est vt diffinit Isidorus in lib.Ethimologiarum,quæ diffinitio nec dissentit ab ea quam assignauimus ad mentem Platonis in dispositione moralis philosophiæ platonicæ in tract.5. parte tertia,vbi sic eam diffinitam inuenies.Temperantia specifice sumpta,est particularis virtus,quę circa cohibēdas frenandasque vehementes gulæ & veneris libidines atque voluptates versatur. Isidori autem diffinitio hec est. Temperantia est virtus qua libido & concupiscentia frenantur:& tu per libidinem intellige luxuriam, & per concupiscentiā intellige gulam.Nam qui caste viuunt,aut venerem secundum legem matrimonii seruant debitis ac honestis circunstantiis,temperati dicuntur iuxta doctrinam Pauli primæ ad Thessalo.cap.4.vbi inquit:Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra,vt abstineatis vos ab omni fornicatione, vt sciat vnusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificationem & honorem,non in passionem desiderii, sicut gentes quæ ignorant Deum.At econtra, quod qui impudica & incōcessa venere vtuntur, intemperati & obscœni nominandi sunt,iuxta Pauli doctrinam ad Rom. cap. 1. vbi inquit.Propterea tradidit eos Deus in passiones ignominię, nam feminæ eorum immutauerunt naturalem vsum in eum vsum qui est contra naturam. Similiter autem & masculi,relicto naturali vsu feminæ, exarserunt in desideriis suis in inuicem, masculi in masculos turpitudinem

nem operantes, & mercedem quam oportuit erroris sui in semetipsis recipientes. Præterea, qui sobrio viuunt cibo & potu salubri, & determinatis horis certisque diebus, sobrii ac temperati dicuntur iuxta Pauli doctrinam, qui scribens ad Thimot. in prima epistola cap. 3. admonet episcopum vt sit sobrius, & mulieres vt sint sobriæ ac pudicæ. At econtra crapulantes & ebriosos intemperatos dicimus ac ventri deditos, vt Paulus inquit ad Ro. cap. 16. Huiuscemodi enim Christo domino non seruiunt sed suo ventri. Circa has igitur gulæ & veneris concupiscentias versatur moderantia specifice sumpta, quoniam ab ea tantum & a suo opposito denominantur proprie moderati & immoderati. Nam licet secundum intellectum contingat aliquem magis delectati quàm deceat in speculatione alicuius obiecti puta inutilis aut vani aut utilis, sicut qui nimis intendunt in fictione fabularum uel figmentorum, ut poetę, & incumbentes rithmis, temen hunc non dicimus immoderatum, sed uanum uel curiosum. Moderantia enim specifica sumpta est circa delectabilia frenande, quibus admixta est aliqua turpitudo. Delectationes autem intellectus licet possint esse vanæ & curiosæ ex parte obiecti, non tamen turpes, ergo &c. Pręterea secundum delectabilia inordinata quo ad auditum & locutionem, non dicitur quis immoderatus, sed garrulus & nugax, vt qui totam expendit diem in audiendis narrandisque fabulosis, & nouis falsis vel saltem incertis. Præterea inordinata delectabilia concernentia visum, vt visus est, nisi ex visu moueatur concupiscibilis ad turpia, non dicitur quis intemperatus, sed potius curiosus, sicut diximus de intellectu, vt qui inordinate videt pulchra. Præterea, qui inordinate delectatur odorabilibus vt odorabilia sunt, nisi commoueant ad gulam aut Venerem reprehensibiliter, non dicuntur intemperati, sed appellari consueuerunt sensuales. Qui autem inordinate delectatur delectabilibus gustu & tactu, simpliciter & absolute dicitur intemperatus siue immoderatus, quoniam in his communicat hõ cũ brutis. Nõ aũt cõmunicat intellectu, nec auditu vt respicit

 ser

ſermonem,nec communicat locutione proprie dicta, quę eſt cum intentione ſignificandi conceptum, & notitiā ſignificati per terminum. Nec odoratu vt apprehendit odorabile ſub ratione delectabilis. Bruta enim vt docuimus in libro de ſenſu & ſenſato, non curant de odore niſi in reſpectu ad cibum. Cōmunicat autem homo cum brutis in guſtu & tactu ſecundum quòd guſtus & tactus ſunt. Vnde & bruta ſi vigerent intellectu, & eorum concupiſcentia poſſet ratione regulari, poneretur moderantia & eius oppoſitum. Verum quia in his inferioribus ſolus homo eſt rationis particeps, ideo in ipſo ſolo regulantur concupiſcibilia per temperantiam, & irregulantur per intemperantiam. Bruta vero a concupiſcentiis ſuis arcentur per hominem verberibus aut vinculis, aut clauſura. Vnde Dauid in Pſalmo innuens hanc inter nos differentiam & bruta inquit. Intellectum tibi dabo & inſtruam te in via hac qua gradieris, firmabo ſuper te oculos. Nolite fieri ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus, In camo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te, quaſi dicat. Tibi vt rationali creaturę tribuam intellectum & rationis iudicium, vt ſcias irrationales tuas concupiſcē-tias moderare & frenare, ſuper bruta autem te dominum & rectorem conſtituam, vt ea vinculis conpeſcas quia non approximant tibi ſecundum naturam, cum ſint irrationalia, ideo ſe ipſa regulare neſciunt nec valent. Cōnſtat igitur quid ſit, & circa quæ verſatur, & quomodo eſt motus diſtincta moderantia ſpecifice ſumpta.

Quantum ad tertium, ſcilicet cuius laudis atque excellentiæ ſit comparata iuſtitiæ atque fortitudini, aduerte ꝙ ex parte obiecti eſt minoris excellentię, nam qualis eſt cō paratio inter bonum vniuerſale & particulare, talis eſt inter moderantiam, & iuſtitiam atque fortitudinem quo ad excellentiam, ſed iuſtitia præcipue diſtributiua eſt circa bonum reipub. & fortitudo circa patrię defenſionem & cō ſeruantiam diuini cultus ac ſacrę fidei, vt ſupra docuimus. quorum vtrunque eſt bonum commune, ex conſequenti diuinius atque excellentius. Moderantia autem eſt tantū

circa

circa concupiscentias vniuscuiusque hominis temperandas, quod est bonum particulare ex consequenti minus excellens, ergo constat eam esse minoris excellētię quàm iustitia & fortitudo. Vnde & Aristo. dixit in primo Rhetoricę, eas esse maximas virtutes, quæ aliis maxime sunt vtiles, & propterea iustos & fortes maxime honoramus.

Tu tamen aduerte quòd & si sit minoris excellentiæ quo ad obiectum, tamen maioris est, prout est via ac Methodus ad excellentissimos habitus, quos teste diuina scriptura, diuina bonitas nobis infundit, vt patet infra.

Ioseph propter temperantiam diuinam sortitus est sapientiam, & effectus est Egypti saluator, Genesis cap.41.

Moses temperantia sua per 40. dies ascendit & stetit in monte Syna, loquens cum Deo excelso, prophetiæ donū recipiens, & sacratissimam legem: Exodi cap.19.

Helias abstinentia sua, Dei propheta effectus est, & in cælum per turbinem leuatus: in 4. Reg. cap.2.

Helyseus temperantia sua, prophetia & miraculis maximis claruit, vt legimus pene per totum librum 4. Reg.

Iudith sobrietate sua seruata est de manu Holofernis, & tandem præualuit occidens eum: ac liberans populum suum, Iudith per totum.

Hester abstinentia & ieiunio exaudita est a domino, liberauitque gentem suam a morte instituta sibi per Aman, Hester cap.4.

Daniel Azarias Ananias Misael temperantia cibi & potus & castitate, receperunt a domino scientiam & disciplinam in omni libro & sapientia, Daniel autem in specie intelligentiam omnium visionum atque somniorum, Danielis cap.1.

Ioannes domini precursor temperantia qua in deserto vixit (nam vt scribit Matthęus cap.3. Esca eius erat locustæ & mel siluestre) promeruit esse propheta & domini Baptista: Matthęi cap.3.

Seruator noster exemplo docturus temperantiam, ductus in desertum 40. diebus & noctibus ieiunauit, Matthei cap.4.

Paulus in omni doctrina sua moderantiam cibi & potus & castitatem in seipso seruauit, aliosque indefesse docuit & hortatus est, detestans semper oppositum. Vnde in prima ad Cor. cap. 9. inquit. Castigo corpus meum & in seruitutem redigo. per corpus intendit carnis concupiscentias. Castigare est secundum rectam rationem temperare, & ad Ro. cap. 13. inquit, Sicut in die honeste ambulemus, non in comessationibus & ebrietatibus, non in cubilibus & impudicitiis, nõ in contentione & ęmulatione, sed induimini dominum Iesum Christum, & carnis curam ne feceritis in desideriis.

Timotheum & Titum vt patet in epistolis suis, sobrios & castos hortatur viuere.

Petrus in epistola prima cap. 4. non aliud scutum proponit fidelibus contra dæmonem, nisi sobrietatem cum fide: inquit enim. Sobrii estote & vigilate &c.

Seruator noster Lucę ca. 21. inter cætera admonet discipulos de temperantia dicens. Attendite vobis, ne forte grauētur corda vestra crapula & ebrietate, & curis huius vitæ.

Constat igitur cuius excellentię sit comparata præcedētibus virtutibus moralibus, & prout est via ac dispositio ad diuinos habitus dei bonitate homini infusos. Hæc de præsenti cap. dicta sint.

Caput tertium.

IN capite tertio agendum est de vitiis oppositis moderantiæ, sunt autem duo, vnum secundum defectum, & appellari consueuit insensibilitas: alterum per excessum & dicitur immoderantia. Primo igitur agendum est de insensibilitate, secundo de immoderantia. De insensibilitate duo agenda sunt, primo quid sit, secundo quando est vitium & quando non, secundum diuinam ac Christianam legem.

Quantum ad primum aduerte quòd sicut temperatus est ille qui vtitur delectabilibus gustus & tactus prout recta ratio dictat, & lex ipsa disponit, & nõ aliter, ex consequē

ti tenet medium virtutis,sic insensibilis est ille,qui absque ratione recta sed ductus aut incuria,aut imaginatione falsa,aut dementia,aut indispositione organi sensus,gustus, & tactus nullo vtitur delectabili, sicut qui non curat quo cibo nutriatur condito vel non condito,calido uel frigido, odorifero vel non. Isti dicuntur apud Aristotelem agrestes,quasi extra humanitatem constituti. Inter hos computati sunt Diogenes Cinicus, & Xenocrates. Verum quia paucissimi inter homines inueniuntur tales, eo quod delectari est proprium animalium, ideo si qui huiusmodi reperiuntur censentur vt monstra,nec propter hanc insensibilitatem digni sunt nominari,sed ut uiles despiciendi sunt. Insensibilitas igitur est uitium,quo quis refugit & se priuat omni delectabili secundum gustum & tactum absque dictamine rationis rectæ, & contra dispositionem iustæ legis. Lex enim iusta disponit, & recta ratio dictat, quòd quilibet moderate se nutriat, saporoso & salubri cibo & potu,ad sui conseruationem, & qui absque ratione mouente oppositum agit,reprehensibilis est,eo quòd contra naturæ inclinationem agit. Vnde in Ecclesiastes cap.9.sic legimus. Vade ergo & comede in lætitia panem tuum,& bibe cum gaudio uinum tuum,quia Deo placent opera tua,omni tempore sint uestimenta tua candida, & oleum de capite tuo non deficiat,perfruere uita cum uxore quam diligis cunctis diebus uitæ instabilitatis tuæ, qui dati tibi sunt sub sole omni tempore uanitatis tuę.Hæc est enim pars in uita, & in labore tuo quo laboras sub sole. Constat igitur quid sit insensibilitas ut opponitur moderantiæ.

Quantum ad secundum aduerte q; fugere delectabilia gustus & tactus cum debitis circunstantiis absq; rationabili causa uitium & peccatum est,quoniam id fit contra conseruationem naturæ,sicut qui data opera nolunt comedere conuenientia sibi & in mensura debita,ut infirmentur, uel ut humanam sibi querant laudem; quales sunt hypocritæ quos seruator reprobat Mathei cap.6. dicens. Cum ieiunatis nolite fieri sicut hypocritę tristes &c. Vel pp suam

perstitionem sicut illi de quibus loquitur Paulus primæ ad Timo.cap.4.vbi inquit.Abstinentes a cibis quos Deus creauit ad percipiẽdum cum gratiarum actione fidelibus, & his qui cognouerunt veritatem,quia omnis creatura bona est,& nihil reiiciendum,quod cum gratiarum actione suscipitur,sanctificatur enim per verbum Dei & orationẽ, fugere autem & nolle vti quibusdam delectabilibus gustus dummodo satisfiat necessitati naturæ,propter rationabilẽ causam,non est attribuendum vitio insensibilitatis,sed potius virtuti temperantię. causa autem rationabilis potest esse sex modis.

Sanitas corporis.
Officium.
Salus animæ.
Eleuatio affectus ad diuina.
speculatio.
Exemplum.

Sanitate quidem corporis aut recuperanda aut conseruanda:oportet enim iuxta complexionem & ętatem & regionem,a nonnullis etiam cum debita mensura abstinere, cibis iuxta prudentis medici dispositionem: & oppositum agere est intemperantiæ vitium,& contra legem.præcipitur enim Ecclesiastici cap.38.Da locum medico, etenim illum dominus creauit, & non discedat a te, quia opera eius sunt necessaria.Est enim tempus quando in manibus illorum incurras.Præterea,non solum diuina lege,sed dictante ratione propter salutem corporis multi sunt delectabiles fugiendi cibi, etiam cum moderata quantitate. Vnde in Platonis vita legimus,ꝙ in academia loco insalubri quartana diu laborauit febre,a qua sola abstinentia delectabilium & insalubrium ciborum conualuit.

Officio siue exercitio,sunt enim officia quedam, in quibus exequendis oportet a multis cibis omnino abstinere, vt Athletę & Cursores ab omni ventoso & grauis digestionis cibo,necessario abstinent,aliter nec victoriam consequuntur,nec corporis salutem seruant.Vnde Paulus huius abstinentiæ memor inquit primę ad Cor.cap.9. Omnis

nis qui in agone contendit,ab omnibus scilicet cibis ipsum grauare valentibus abstinet, vt corruptibilem coronam accipiat.

Salute animæ,vt pęnitentes peccatorum dum ieiunant a substantificis cibis quales sunt carnes & oua se abstinent omnino,& à quocunque alio cibo pręterquã semel & mo derate in die,ne inedia aut deficiant aut infirmētur. Oportet enim ieiunium esse corporis afflictiuum,vt homo corde contritus,mente eleuatus,Deum sibi propitium faciat. Non stat autem corporis afflictio cum delitiis & saturitate epularum. Qua propter sic abstinere,non est insensibilitatis vitium,sed moderantiæ virtus.

Eleuatione affectus ad diuina, quoniam multiplicitas & saturitas delectabilium ciborum aggrauat animam, & sensum deprimit. Vnde qui Anacoreticam vitam ducere contendunt in primis student,ne Castrimargiæ vitium in currant, experientia ipsa edocti quòd si gulæ & ventri seruirent iam non eorum cogitatus & conuersatio in cælis esset,sed in limo profundi vt turpissimi sues. Hinc legimus sanctos prophetas solitarie viuentes,primos religionum authores, in ieiunio in multorum ac delectabilium ciborum priuatione regularem instituisse obseruantiam, vt religiosa mens a carnalibus affectibus libera,cælestia & diuina peteret ardentius. Legimus & in collationibus patrum, verissimam eorum & probatissimam esse sententiam,ieiuniorum & abstinentiæ modum in mensura parcitatis tantum & castigatione consistere,& hunc esse perfectæ virtutis terminum,vt ab escis solum causa sustentan di corporis sumendis,adhuc in eorum appetitu positi nos temperemus. Inquit enim Paulus. Carnis curam ne feceritis in desideriis. Vbi non curam carnis interdixit, sed vo luptuosam eius diligentiam, ne corruptum nostro vitio corpus,spiritales operationes implere non possit. Integri tas namque & eleuatio mentis ventri coharet & inediæ, modo naturæ satisfiat indigentiæ.

Speculatione,quoniam cum pro hoc vitæ statu anima nihil sine fantasmate intelligat,pręcauere oportet specu-

lato-

latorem rerum altissimarum à cibis vaporatiuis & stomacum grauantibus,& ex quibus crassi generantur spiritus. Hæc enim sensus interiores qui speculationi maxime deseruiunt obnubilant,& fantasmatum ordinem ac depurationem impediunt,super omnia vinum immoderate sumptum,sapientię studio aduersatur. Vnde Salomon Ecclesiastes cap.2.inquit.Cogitaui in corde meo abstrahere a vino carnem meam:vt animum transferrem ad sapientiam, & deuitarem stultitiam.& Ecclesiastici cap.9.Quam sufficiens est viro erudito vinum exiguum.

Exemplo,nam in diuina ac Christiana lege à proximi scandalo præcauendum est.si igitur quis vtens aliquo cibo ex sui natura bono & licito,proximum scandalizat, talem cibum fugere non erit insensibilitatis vitium,sed moderantię virtus.Sic enim nos docuit Paulus primę ad Corin.c.8. vbi inquit.Videte ne forte hęc licentia vestra, scilicet comedendi,offendiculum fiat infirmis,(& infra)qua propter si ęsca scandalizat fratrem meum,non manducabo carnem in æternum.Constat igitur quot modis contingit fugere delectabilia secundum gustum & tactum, & non committitur insensibilitatis vitium, sed moderantię virtus perfectiori modo seruatur.

De intemperantia duo videnda sunt,primo quid sit, secundo quale vitium sit.

Quantum ad primum aduerte cum intemperantia opponatur temperantię per excessum: sicut insensibilitas per defectum,quod est vitium quo excessiue & superflue quis sequitur concupiscentias gustus & tactus, potius procuratas humano inuentu quàm naturali.

Primo dicitur, quo excessiue &c. Nam intemperatus est qui absque debita mensura & modo honesto omnes concupiscentias gustus & tactus insequitur, & a nullis se abstinet,etiam quòd sint lege prohibitæ, sed veluti bestia tendit in eas.

Secundo dicitur,potius procuratas &c. quoniam si quis delectatur dum bibit & comedit, id quidem naturale est, ingenerauit enim naturę author in comestione solatium,

vt ea libentius vtamur ad nostri conseruationem. Quod autem naturale est, vt sic vitiosum non est. efficitur autem vitiosum ex modo, idest propter excessum & qualitatem cibi & potus. si quis autem vtatur cibis non necessariis vitæ, aut laute præparatis, potius ad incitamenta gulæ & Veneris, quàm ad conseruationem vitæ, circa huiusmodi voluptates adinuentas est maxime intemperatus. Vnde Seruator Lucę cap.16. non arguit diuitem de intemperantia, ꝙ comedebat, sed quod epulabatur quottidie splendide: similiter qui sequitur voluptates non humanas, sed potius bestiales & ferinas, supremo modo intemperatus est, vt qui delectatur esu carnis humanæ aut concupiscentia nefandæ veneris contra naturam, se ipsum deturpans in masculis aut brutis, aut innaturali fęmineo concubitu. Patet igitur quid sit intemperantia.

Quantum ad secundum aduerte quod intemperantiæ vitio tres attribuuntur conditiones malæ, ex quibus qualificatur, & eius grauitas tibi manifestabitur.

Primo est vitium puerile.

Secundo est maxime exprobrabile.

Tertio est & fuit ab initio sæculi origo & causa grauissimorum malorum, vt tibi declarabitur ex scriptura sacra.

Primo est puerile vitium, quod intellige per similitudinem: quoniam tria inueniuntur in puero, si permittatur absque disciplina & castigatione viuere, primo inclinatur & sequitur turpia, qualis est comestio absque decore, & inhonestas corporis quo ad nuditatem verecundam, & lasciuia impudendis, cuius ratio est, quòd puer non operatur iudicio rationis, quæ nondum in eo vigilat, sed mouetur imaginatiua & appetitu sensitiuo vt bestia, ideo non operatur nec viuit debitis circunstantiis. Vnde necesse est loco rationis adhibere sibi pedagogos & directores, qui eum a prædictis reuocent, & instruant in oppositum, aliquando minis, aliquando verberibus. Hac de causa inquit Salomon: Ecclesiastici cap. 30. equus indomitus euadet durus, filius remissus idest in sua libertate dimissus euadet preceps,

Lacta filium tuum,& pauentem te faciet. lactare est delitiose & molliter enutrire. Lude cum eo,& contristabit te. Non corrideas ei,ne condoleas,& in nouissimo obstupescant dentes tui. Non des illi potestatem in iuuentute sua sed tunde latera eius dum infans est, ne forte induret, & non credet tibi,& erit tibi dolor animæ, doce filium tuũ, & operare in illo,nec in turpitudinem illius offendas.

Secundo si puer suæ voluntati relinquatur, adeo crescit in ea,quòd vt stultus sine lege ac respectu viueret. Inquit enim Salomon Prouerbiorum ca.12. Colligata idest con genita est stultitia in corde pueri,& virga disciplinę fugabit eam,quasi dicat,nisi per disciplinam cohibeatur,semper crescet & firmabitur in ea.

Tertio puer non reuocatur ad honesta & probos mores blanditiis aut simplici adhortatione,sed asperis pro tempore adhibitis remediis,qualia sunt verbera & minæ, & clausura,& alia. In primis tamen adhibenda sunt leuiora, quales sunt benignæ ac paternæ admonitiones,quę si non proderunt,ad duriora procedes,iuxta Salomonis doctrinam Prouerbiorum cap.23. vbi & benigna & duriora docuit remedia. Quo ad benigna sic inquit vt pater: Fili mi si sapiens fuerit animus tuus, gaudebit tecum cor meum, & exultabunt renes mei,cum locuta fuerint recta labia tua. Non ęmuletur cor tuum peccatores,sed in timore domini esto tota die,quia habebis spem in nouissimo: & præstolatio tua non auferetur. Audi fili mi & esto sapiens,& dirige in via animum tuum. Non esse in conuiuiis potatorum,nec in comessationibus eorum,qui carnes ad vescendum conferunt,quia vacantes potibus, & dantes symbola consumentur. Audi patrem tuum,qui genuit te, & ne contemnas cum senuerit mater tua. Veritatem eme & noli vẽdere sapientiam & doctrinam & intelligentiam. Gaudet pater iusti,qui sapientem genuit,lętabitur in illo, gaudeat pater tuus & mater tua,& exultet qui te genuit, præbe fili mi cor tuum mihi & oculi tui vias meas custodiant.

Hęc est paterna adhortatio Salomonis ad puerum,quæ si non proderit, consulit patrem vt ad duriora procedat

in-

inquiens in eodem ca.Noli subtrahere a puero disciplinã. Si enim percusseris cum virga non morietur.Tu virga percuties eum,& animam eius de inferno liberalis.

In his tribus intemperantiæ vitium assimilatur puero, ideo non immerito nuncupari consueuit puerile vitium.

Primo quidem inclinat hominem ad turpia,nam turpe in opere est quod opponitur pulchro atque decoro . Pulchrum vero & decorum in opere est , quod est hominis excellentiæ consentaneum secundum illud in quo natura eius ab aliis differt. Differt autem homo ab aliis ratione. Illud ergo opus quod fit secundum rationem est decorum & pulchrum,quod autem contra rationem fit, & maxime in eo in quo communicat homo cum bruto, quale est delectabile secundum gustum & tactum turpe atque verecũdum est. Constat autem quòd intemperantiæ vitium inclinat hominem ad opera contra rationem in illis delectabilibus quæ sibi & brutis communia sunt , ergo vt niquit Diuus Ambrosius in libro de officiis, sicut in temperantia maxime honesti cura, & decoris consideratur & queritur,sic in intemperantia inhonestum atque indecorum.

Secundo crescit sine termino si sibi relinquatur intemperatus.Nam sicut non satiatur auarus pecunia , sic nec gulosus,nec luxuriosus voluptatibus suis obscœnis . Insuper intemperantiæ vitium in necessitatem transit.Vnde diuus Augu.in.7.lib.confessionum inquit.Dum seruitur libidini,facta est consuetudo,& dum consuetudini non resistitur,facta est necessitas.

Tertio intemperantiæ vitio non resistitur,nec ad temperantiam homo reducitur nisi forti remedio in oppositum. Quod quidem remedium est otium vitare , à delectabilibus allicientibus se elongare,mentis affectum ad speculabilia atque superiora dirigere. Vnde inquit diuus Augustinus in 7. musicæ.Mente in spiritualia suspensa , atque ibi fixa manente , consuetudinis carnalis concupiscentiæ frangitur impetus , & paulatim repressus extinguitur. Maior enim erat,cum sequeremur.Non omnino nullus,sed certe minor cum refrenamus.Constat ergo propter quas omni-

no vitandas conditiones intemperantiæ vitium, puerile nuncupatur.

Secundo est maxime exprobrabile, licet non maxime graue. Pro cuius euidentia aduerte q ab alio sumitur graduatio grauitatis in vitio, & ab alio graduatio exprobrationis. Nam prima sumitur ab offensa eius in quem peccatur. Vnde grauissima peccata sunt, idolatria, hęresis, blasfemia, quæ sunt contra Deum. inter humana autem grauissima sunt homicidium, proditio patrię. Inter homicidia dantur gradus grauitatis secundum excellentiam & proximitatē personarum, vt homicidium iusti principis, homicidiū cōsanguinei: & grauissimum est in patrem & matrem. Secunda autem sumitur ex indecentia peccantis & ex infamia. Vnde quæ magis dedecent hominem vt homo est ipsumq; magis infamem & contemptibilem reddūt, etiam q essent minoris offensæ magis exprobrabilia sunt, ex his declaratur vitium intemperantię vt gulam & inconcessam venerem, esse magis exprobrabile, non tamē maioris grauitatis. Primum sic patet, vitium intemperantię reddit hominem infamem & turpem ex duobus: primo, quoniam est circa delectabilia communia nobis & brutis, in quibus homo supra bruta nullam habet excellentiam, imo qui sectatur ea existimatur & nominatur brutum, vt gulosum dicimus porcum, luxuriosum equum & asinum. Secundo quoniam obumbrant lumen rationis, & efficiunt hominem veluti ebrium & cæcum. In lumine autem rationis stat hominis claritas & pulchritudo, & in opposito hominis confusio & turpitudo, ideo meretissime intemperantiæ vitium diffamat & deturpat hominem, ex consequenti est maxime exprobrabile. Hinc aduerte nobilium & potentum huius sęculi cęcitatem, qui seipsos magnificant, & ab adulatoribus extolluntur, non quòd iuste sibi commissos regant & seruent, quòd bonum publicum & legum obseruantiam manu teneant, quòd moraliter bene viuant, sed quoniam epulis & ebrietatibus & luxuriis profanis vacant, qui tamen pro veritate non seipsos in his dignificant, sed abominabiles & viles redduntur, assimilantes se brutis.

etis. Vnde inquit Dauid in Psalmo. Corrupti sunt & abominabiles facti sunt .:& diuus Hieronymus. Qui post carnem ambulant,in ventrem & libidinem proni, quasi iumenta computantur. Constat igitur propter quid intemperantiæ vitium reddit hominem infamem & maxime reprehensibilem,& confirmatur ex eo quòd inscriptura sacra Salomoni maxime exprobratur propter intemperantiam circa mulieres. Vnde in Ecclesiastico cap.47.sic legimus,Et inclinasti tu,scilicet Salomon,femora tua mulieribus. Potestatem habuisti in corpore tuo. Dedisti maculam in gloria tua,& profanasti semen tuum inducere iracundiam ad liberos tuos,& in cæteris stultitiam tuam.

Quod autem non sit maioris grauitatis inter omnia vitia,patet ex prædictis, quoniam intemperatus directe solum seipsum offendit aut in re,aut in persona,aut in vtroque,quando scilicet res suas consumit & se infirmitati aut morti propter intemperantiam supponit. Per alia autem vitia Deus aut proximus directe offenditur: vt Deus per idolatriam & blasfemiam, & proximus per homicidum aut rapinam &c. Vnde Diuus Gregorius in moralibus, recte dixit: Vitia carnalia,quæ sunt intemperantiæ vitia, licet sint minoris culpæ,sunt tamen maioris infamiæ.

Tertio licet in se & ex sui natura non sit maioris culpę, tamen est & fuit ab initio origo & occasio maximorum malorum,vt tibi declarabitur ex scriptura sacra. Pro cuius noticia, aduerte, quòd sępe contingit grauissimum malum occasionari à paruo,sicut docuimus in politicis: quòd seditiones incipiunt à paruis: & terminantur ad maxima mala, qualia sunt homicidia,bella, deprædationes, sicut habemus in libro Iudicum cap.19.quòd propter abusum vnius concubinę, quasi ex toto tribus Beniamin exterminata fuit. & sępenumero ex simplici conuitio intestinum oritur bellum: sic in proposito licet intemperantiæ vitium sub quo continentur castrimargia, idest gulæ vitium & luxuriæ non sit grauissimũ in se,ab eo tamen occasionata sunt grauissima scelera,vt patet infra.

Primi parentes humani generis propter intemperantiā exules facti sunt a paradiso, mortem incurrerunt, totumq; genus nostrum infinitis miseriis supposuerunt Gene. ca. 3.

Sichen filius Emor Euei princeps propter intemperantiam luxuriæ, qua Dinam filiam Iacob oppressit, interfectus est ipse & totus ciuitatis populus a filiis Iacob. gen. cap. 14.

Esau propter gulæ intemperantiam, vendidit primogenita sua Iacob sub iuramento, seque benedictione & hęreditate paterna & primogenituræ excellentia exspoliauit, atque Iacob seruituti occasionaliter se vilissimæ supposuit vt legimus Genesis cap. 25. & 27.

Vxor Phutifaris Eunuchi principis exercitus pharaonis propter luxuriæ intemperantiam, Ioseph falso accusauit, posituśque fuit in carcere, à quo non nisi Dei maximi auxilio infundentis sapientiam in Ioseph, liberatus est. Gene. cap. 39. & 40.

Hebrei egressi de Egypto pluries prouocarunt Dei irā supra se ex intemperantia & inordinatissima concupiscentia. Vnde percussi sunt sęuissimis plagis & præcipue quando petierunt carnes à Mose nauseantes super manna, & nutriti ac repleti conturnicibus percussi sunt à domino plaga magna nimis, & vocatus est nomen loci illius, sepulchra concupiscentiæ, quoniam ibi sepultus est populus, qui carnes concupierat? Nu. ca. 11.

Dauid ex intemperantia adulterium cum Bersabea, & homicidium Vriæ viri Bersabeæ commissit, propter quod persecutiones multas pertulit. In. 2. Reg. cap. 11.

Amon filius primogenitus Dauid ex intemperantia, nefarie oppressit Thamar sororem suam, propter quod absalon frater vterinus Thamar, interfecit Amon: in 2. Regum cap. 13.

Adonias filius Dauid & frater Salomonis ex intemperantia sua, qua concupiuit Abisac Sunamitem interfectus est iussu Salomonis, in. 3. Regum cap. 2.

Salomon cum iam esset senex intemperatissimusque adamauit mulieres alienigenas, quę ipsum idolatrare fecerunt,

runt,propter quod natus dominus scidit regnum israel, & tantum tribus Iuda felicta est Roboan Salomonis filio,& hinc ortum est intestinum bellum inter tribum Iuda, & reliquas decem tribus,in 3.Reg.cap.11.

Holophernes ex concupiscentia sua & ebrietate soporatus,occisus est à Iudith.in libro Iudith cap.14.

Diues ex intemperantia qua epulabatur quotidie splendide,sepultus est in inferno,Lucæ cap.16.

Filius prodigus ex intemperantia cõsumpsit omnia sua viuens luxuriose,deinde egestate pressus comedit siliquas porcorum,velut porcus effectus:Lucæ cap.15.

Ex his igitur tibi constat quot malorum causa semper fuit & est intemperantię vitium.Vnde non immerito Paulus in omni doctrina sua docuit & suasit hoc vitium vitandum,sectandamque modestiam, vt ad Colossenses cap.3. inquit:Induite ergo vos sicut electi Dei sancti & dilecti viscera misericordiæ, benignitatem humilitatem modestiã ꝑ modestiam intendit temperantiam.Hæc de vitiis temperantię oppositis dicta sint,& hic terminatur cap.3.

Caput quartum.

IN capite quarto agendum est de partibus temperantiæ integralibus,& subiectiuis,& potentialibus. Integrales quidem sunt,quæ disponunt nos & quodammodo conseruant in temperantia,& duę sunt.s.

Verecundia.

Honestas.

Subiectiuę sunt in quas diuiditur temperantia,vt genus in species,& quatuor sunt.

Abstinentia.

Sobrietas.

Castitas.

Pudicitia.

Potentiales sunt,quę assimilantur temperantiæ in eo ꝙ frenant & temperant materias circa quas sunt, sicut temperantia frenat delectationes gustus & tactus difficiliores ad

frenandum quàm materia circa quam aliæ ponuntur virtutes vt partes potentiales temperantiæ. sunt autem sex.

Continentia.

Humilitas.

Mansuetudo.

Iste tres frenant & temperant motus animi interiores vt declarabimus.

Modestia, cuius partes sunt, ordinatio, ornatus grauitas vt declarabitur infra. Hæc ponitur circa actus & gestus exteriores corporales moderandos.

Parcitas siue per se sufficientia.

Moderatio siue simplicitas.

Istę duæ ponuntur circa res exteriores moderandas, ne quæramus quid nimis, neque quid minus vt declarabimus.

Sufficientiæ ratio duarum partium integralium stat in hoc. Duę conditiones laudabiles approprìantur temperato sicut duæ oppositæ intemperato. Prima est quòd temperatus naturaliter refugit & vitat turpia, & in hoc disponitur ad temperantiam ac adiuuatur & perseuerat per verecundiam, quoniam vt dicemus verecundia est timor de turpi actu aut dicto aut gestu: quæ aũt timemus naturaliter fugimus: & per oppositum intemperatus tendit in turpia, & disponitur ac adiuuatur per inuerecundiã siue inerubescentiã siue impudentiam, vt dicemus infra. secunda est ꝙ temperatus tam in dictis quàm in gestu & in actis quędam diligit decorẽ & pulchritudinẽ. Vnde Diuus Ambrosius in lib. de officiis inquit. In temperantia honesti cura, & decoris consideratio quæritur: & ad hoc disponitur ac perficitur ꝑ honestatẽ. Est. n. honestas pulchritudinis ac decoris in rebus humanis obseruantia: & per oppositũ intẽperatus diligit in omnibus turpitudinem ac deformitatem, & ad hoc tendit per inhonestatẽ & dictis & actis & gestis, & ideo se maxime exprobrabilem reddit. Cõstat igitur quàm rationabiliter verecundia & honestas integrant temperantiam.

Ratio sufficientiæ quatuor partium subiectiuarũ stat in hoc. Tẽperantia est circa delectabilia gustus & tactus moderanda. Hæc aũt in duo diuiduntur genera. s. in delectabilia

lia ordinata ad conseruatione indiuidui,quales sunt cibi & potus,& ordinata ad generationem pro cõseruanda specie, quales sunt voluptates veneris. Circa prima moderãda quo ad cibos datur abstinentia, per quam signatur decens & moderata cibi sumptio cum omnibus debitis circũstantiis, quo ad potum datur sobrietas per quam signatur conueniẽtis potus & maxime vini moderata susceptio.circa secunda dantur duę.s.pudicitia & castitas, pudicitia quidem circa præuia & ad generationis actum disponentia, quales sunt tactus,amplexus,& oscula;possunt.n.honeste & inhoneste fieri,ideo vt quadam decentia ac honestate fiant,datur pudicitia frenans huiusmodi lasciua ac impudica. Castitas autem circa veneris actum regulandum,qui quidẽ quot modis regulandus sit dicemus infra cum loquemur de speciebus castitatis ad mentem christianę legis, quæ omnem veneris inhonestatem excludit. Cõstat igitur quare quatuor assignentur partes subiectiue in temperantia.

Ratio sufficientię sex partium potentialium temperantię sumitur hinc. Partes potentiales temperantię sunt illę virtutes quæ ita frenant obiecta circa quæ versantur, sicut temperantia frenat obiectum suum.s. delectabile secundũ gustum & tactum. Obiecta autem frenanda sunt in triplici differentia,quædam sunt intrinseca nobis,vt motus appetitus,quędam extrinseca & diuiduntur in duo,quoniam quędam sunt vt dicta & actus & gestus corporis,quędam sunt ipsæ res quibus vtimur ad conseruationem nostri,vt habitatio, vestitus, facultas temporalis, tam in re quàm in pecunia.

Inter omnes motus appetitus,tres præcipue sunt regulandi quando insurgunt,qm̃ impetuosi sunt,& nisi frenentur deducunt homines in præceps. Primus est motus concupiscentiæ circa gustabilia & Venerea,& hic licet principaliter & perfecte frenandus sit temperantia, tamen secundario frenandus est quodam medio quod ad temperantiã comparatur vt imperfectum ad perfectum,& dicitur cõtinẽtia,qua signatur,ꝙ licet homo graues & acutas patiatur concupiscentias gulæ & Veneris,tamen rationem non su-

 perant.

perant. Quomodo autem differant & conueniant continentia & temperantia, ad plenum resoluimus in Epythomati. super ethicam. Vide in lib. 7. trac. 1. cap. 7. & 8.

Secundus motus appetitus frenadus est, motus audaciç, quç licet principaliter frenetur per fortitudinem in periculis mortis, tamen secundario & in minus arduis quàm sint discrimina mortis frenanda est alio habitu, quem dicimus esse humilitatem, qua frenatur animus, ne immoderate tendat ad alta, vt declarabimus infra.

Tertius motus appetitus frenandus, est motus irç, quç cum sit impetuosa impellit hominem ed nocumētum siue ad vindictam contra proximum. & hæc quidem frenatur mausuetudine siue clementia, quæ retrahit animum à vindicta & nocumento inferendo. Patet igitur ratio quare assignantur tres habitus moderatiui trium motuum in appetitu, & vt sic rationabiliter dicuntur partes potentiales temperantiç.

Extrinseca nostra quæ ab intrinsecis animi motibus procedunt, sunt verba & actus & gestus corporis. Quæ quidem qualitatem tam in bonum quàm in malum recipiunt a motibus intrinsecis. Nam si animus bene dispositus fuerit, bene fient, si male. male, vt igitur hæc nostra moderate & decenter fiant, datur modestia, quæ fit moderatiua verborum & actuum & gestuum, cui assignantur tres partes. s. grauitas, ordinatio, & decor siue ornatus. Ordinationem quidem vt discernat homo quid agendum, quando, quomodo, propter quid, & quid & quādo & quomodo & propter quid non agendum. Ornatu, vt in omnibus quç agit quandam decentiam & decorem seruet. Grauitate, vt in verbis & colloquiis neminem & præcipue amicum offendat, sed potius ædificet, & se delectabilem omni honestate reddat. Merito igitur modestia ponitur vt pars potentialis temperantiç.

Extrinsecæ res nostrç quæ moderatione indigent, dupliciter regulandæ sunt. Primo aduertendum ne superflua quæratur, nec fiant etiam quòd fieri possent, vt domus, vestis, mensa, famulatus, & circa hæc ponitur per se sufficientia,

secundo ne nimis exquisita, neque nimis neglecta fiant. & circa hæc ponitur moderatio siue simplicitas vt ita loquamur. Neque enim habemus terminos proprios ad huiusmodi habitus nominandos, sed terminos communes appropriamus eis. Patet igitur ratio sufficientiæ partium integralium, & subiectiuarum, & potentialium temperantiæ.
Verum quoniam non sufficit morali doctrinæ Christianæ, qua preparatur anima ad summum bonum consequendum, sistere in consideratione generica ac vniuersali virtutum, sed ad specificam, & exactam descendere oportet, vt inuitetur fidelis ad prædictarum virtutum acquisitionem & obseruantiam; ideo de singulis temperantiæ partibus prædictis particulariter & compendiose tractabimus hoc ordine.

Primo de verecundia.
Secundo de honestate.
Tertio de abstinentia.
Quarto de sobrietate.
Quinto de pudicitia.
Sexto de castitate.
Septimo de continentia.
Octauo de humilitate.
Nono de mansuetudine.
Decimo de modestia.
Vndecimo de parcitate idest per se sufficientia.
Duodecimo de moderatione idest simplicitate.

De Verecundia.

Quantum ad verecũdiam, ne fiat repetitio eorum quæ de ea determinauimus ad mentem Aristotelis in libro 4. Ethicorum tracta. 9. vide illic & inuenies tria præcipue de ea determinata, primo quòd non est virtus sed passio laudabilis, secundo quòd decet iuuentutem imitari non autem senectutem, neque virum virtuosum: decet autem mulierem pro omni ætate, tertio soluuntur tria dubia, quæ oriun-

tur ex eo quod dicit Aristoteles, quod non oportet virtuosum verecundari.

Ad intentionem autem diuinæ scripturæ & sacri theologi quatuor consideranda sunt, primo si est virtus, secundo quid sit, tertio si decet omnem ætatem, & omnem hominum conditionem, quarto si est semper laudabilis.

Quantum ad primum aduerte ꝙ loquentes de virtute in suo propriissimo significato, non concedunt verecundiam esse virtutem. Nam virtus ex 7. phisicorum est dispositio perfecti ad optimum, & vt docuimus in 2. Ethico. perficit habentem, & opus suum facit bonum simpliciter, sed verecundia deficit a perfectione, & est signum imperfectionis, non enim perfecte bonus verecundatur, quoniam verecundia procedit ex defectu bonæ operationis, ita ꝙ ex causa mala est, licet eius effectus sit bonus. s. signum emendationis, ergo non est perfectio sed potius nota imperfectionis. Si enim perfectus est homo non verecundatur, quia non deficit in operando, si non est perfectio, ergo non est virtus proprie sumpta. Hinc est ꝙ loquentes doctrinaliter & in stricto significato virtutis, vt Aristoteles in 4. Ethicorum, & in 2. rhetoricorum, constituit eam inter passiones. Nam in 4. Ethicorum dicit verecundiam esse timorem ingloriationis idest dedecoris & confusionis. Vnde & verecundia, à vereor dicitur, vereri autem est timere. In secundo vero rhetoricorum dicit ꝙ est dolor & perturbatio proueniens ex malis præteritis aut præsentibus aut futuris quæ inferũt infamiam. Constat autem dolorem sicut & tristitiam passionem esse, non solum Aristoteles sed ex theologis aliqui doctrinaliter procedentes, inter quos est Damascenus in lib. 2. sententiarum, cap. 15. locat eam in numero passionũ laudabiliũ, vnde inquit, Verecundia est timor ex expectatione conuitii, & hic affectus optimus est. Erubescentia est timor ex re turpi perpetrata, neque hic quidem affectus est sine spe salutis, hæc ille.

Qui vero de virtute communiter accepta loquuntur dicentes virtutem esse quodcunque laudabile in humanis sermonibus ac gestis & actibus, tenent quod verecundia

est virtus, quoniam laudabilis est pręcipue in adolescente, & verecundari est optimum salutis indicium, & in hoc sensu loquitur Diuus Ambrosius 1. de officiis, cum inquit, Pulchra virtus est verecundia & suauis gratia, quę non solum in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum progrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus. Speculum enim mentis plerunque in verbis refulget. patet igitur quomodo est virtus, & quomodo non: & tamen in vtroque sensu bona ac laudabilis est, non ex causa, sed ex effectu.

Quantum ad secundum aduerte ꝙ verecundia vt est passio laudabilis apud theologum, est timor vituperationis siue confusionis prouenientis ex malis turpiter perpetratis, quorum homo est causa.

Primo est timor, quoniam cum sit cum transmutatione corporali, vt patet ꝙ verecundans calescit & rubescit in facie, certum est ꝙ est passio, & quoniam est cum apprehẽsione futuri mali, scilicet vituperii, ideo constat quòd est timor.

Secundo est timor confusionis quoniam sicut gloriæ claritas est causa honorationis: sic alicuius turpis commissio est causa confussionis: quam verecundans timet ex aliquo turpi perpetrato: prouenit enim verecundia ex aliquo turpi perpetrato secundum magnũ Gregorium Nazanzenũ.

Tertio proueniens ex malis turpiter perpetratis: vt in hoc distinguatur ab ea quę solent aliqui affici in bonis agendis: sicut qui erubescunt mendicarę pro Christo, & ieiunare, & vilibus vestiri, & euangelium predicare, de quibus inquit seruator Luc. ca. 9. Qui me erubuerit, & meos sermones, hũc filius hominis erubescet &c. Hæc verecũdia non est laudabilis sed opposituni vt dicemus infra, & de hac non intendit prædicta diffinitio, quoniam ista est passio timoris vituperabilis. Vituperabile est enim erubescere de bono, sicut laudabile est erubescere de malo.

Quarto quorum homo est causa, pro cuius notitia aduerte quòd aliquando homines vituperãtur ab extrinseco dato quòd bene operati fuerint: licet secundum falsam

opinionem hominum existimentur male egisse, & tunc si perfecti fuerint, de huiusmodi non verecundabuntur, sed potius lætabuntur, vt martyres delusi ante tyrãnos, & Apostoli, de quibus dicitur in actis Apostolorum cap. 5. Ibant Apostoli gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati. Præterea, aliqui erubescant propter defectus aliquos quos patiuntur absque eorum culpa, vt diues factus pauper, qui mendicare erubescit, & qui natus est monoculus aut luscus aut strabo, aut in facie deformiter vulneratus. Horum verecundia excusabilis est, quoniam non ex propria culpa, sed ex naturæ fragilitate procedit. vnde & Aristoteles dixit hominem debere minus verecundari de defectibus qui absque eius culpa proueniunt. Præterea quidam verecundantur de re turpi non ab eis sed ab alio sibi coniuncto commissa aut secundum veritatem aut secundum relationem etiam falsam. Istorum verecundia laudabilis est, quoniam reputant patientem obprobrium etiam immerite tanquam seipsos. Hac verecundia erubuerunt serui Susannæ, postquam audierant iudices senes licet falso infamantes eam de adulterio. Vnde Danielis cap. 13. dicitur quòd postquam senes locuti sunt scilicet infamantes Susannam, erubuerunt serui vehementer, quia nunquam dictus fuerat sermo huiusmodi de ea. Aliquando autem vituperatur homo de turpiter commissis ex sua voluntate, quando ad notitiam deuenerint, & hæc vera ac proprie verecundia, de qua intendit ipsa diffinitio, & est passio laudata vt declarabilibus infra.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ apud theologum cum non sit homo qui non peccet; verecundia conueniens est omni ætati, omnique personæ præcipue autem iuuentuti, & in hoc tam philosophi quàm theologi conueniunt, philosophi quidem vt docuimus in. 4. Ethicorum ad mentem Aristotelis, & confirmatur ex dicto Senecę epistola. 11. vbi inquit. Bonum in adolescente signum est, quum illi ex alto rubor suffunditur. Magis in iuuenibus apparet, quibus & plus caloris est, & tenera frons. Veteranos & senes nihilominus tangit.

Theo-

Theologi autem id apertissime sentiunt. Vnde diuus Ambrosius in lib. 2. de officiis inquit. Verecundia cum sit omnibus ætatibus personis & temporibus & locis apta, tamen adolescentes iuuenilesque annos maxime decet. Vt artifex in materia commodiore melius operari solet, sic verecundia in ipso quoque corporis decore plus eminet. Ita tamen vt ipse non sit affectatus decor corporis sed naturalis simplex, magisque neglectus quàm ornatus vel cultus vel expeditus. Beatus insuper Bernardus super cātica inquit. Quid amabilius verecundo adolescente? quàm pulchra & quàm splendida morum gemma est, verecundia in vita & vultu adolescentis, quàm vera & minime dubia bonę spei nuncia bonæ indolis, virga disciplinæ, expugnatrix malorum, propugnatrix puritatis innatæ, specialis gloria conscientiæ, famæ custos, vitæ decus, virtutis sedes, virtutum primitiæ, naturæ laus, & insigne totius honesti.

Sed dices, videtur quòd verecundia non tantum præcipue, sed & soli conueniat iuuentuti, quoniam & senex & virtuosus cauet sibi a turpibus, ideo non habet vnde verecundetur.

Respondetur, de sene quidem non est vniuersaliter verum quòd a turpibus se abstineat, vt experientia scimus, & supra docuimus de Salomone & iudicibus falsis contra Susannam. De virtuoso autem vt virtuosus est, & quandiu virtuosus verum est, quoniam implicat virtuosum operari turpia, ergo non timet ex sua culpa inhonorari & confundi. Cum hoc tamen stat quòd absque culpa sua, potest tribus modis pati verecundiam, primo ex turpi commisso a persona sibi coniuncta, Existimat enim huiusmodi turpitudinem retundi in personam propriam: sicut mater pudica verecundatur de filia impudica: secundo ex specie vel opinione alicuius turpis. Ad virtuosum enim spectat non solum vitare turpia: sed etiam omnem similitudinem & apparentiam turpitudinis. Vnde & Arist. inquit in 2. rheto. ꝙ homines non tantum vitia sed & vitiorum signa erubēscunt. Huiusmodi autem signa inueniri possunt in virtuo-

ſo præcipue ex impremeditate vt ſi ioco dicat aliquod turpe, ex quo exiſtimari poſſet apud vulgares vt inhoneſtus, & tunc decet eum verecundari, & abſtinere, iuxta doctrinam Pauli primę ad Theſſ. cap. 5. ab omni ſpecie mali abſtinete vos. tertio ex infamatione ſibi falſo data. Verum de hoc non verecundatur niſi pro quanto motus verecundiæ rationem pręuenit, nam ſecundum rationem cum ſit innocens & indignus tali infamatione, non eſt ſibi verecundandum.

Quantum ad quartum aduerte quod verecundia duobus modis eſſe contingit ſcilicet de malo turpiter perpetrato, vt qui verecundatur de adulterio, & de bono, vt qui verecundatur praticans cum gulóſis ieiunare; primo modo ſemper laudabilis eſt, ſignũ eſt enim emendationis, & ut inquit Diuus Ambroſius in 2. de officiis, iacit prima temperantię fundamenta, & diſponit ad illam.

Pręterea, ſuum oppoſitum eſt deteſtabile. ſ. inuerecundia in turpiter peccante, ſignum eſt enim incorrectionis ac perſeuerantiæ in peccato, vnde Hiere. cap. 3. exprobratur populo iſraelis inuerecũde peccanti ſub figura meretricis, ſic enim inquit, Frons mulieris meretricis facta eſt tibi, ne ſciſti erubeſcere. ergo verecundia de malo ſemper laudabilis eſt. Hanc diuus Ambroſius ſupreme extollens in 2. de officiis inquit. eſt enim verecundia pudicitiæ comes, cuius ſocietate caſtitas ipſa tutior eſt. Non ne hęc prætulit publicanum & commendauit eum, qui nec oculos ſuos audebat ad cælum leuare? Et Paulus orationem deferri præcipit cum verecundia & ſobrietate.

Inſuper b. ille Abbas Bernardus ſuper cantica ſic inquit, Verecundia ſoror eſt continentiæ, nullum æque indicium columbinæ ſimplicitatis, & ideo etiam teſtis eſt innocentię. Lampas pudicitiæ mentis iugiter lucens, vt nil in ea turpe vel indecorum reſidere attentet, quod non illa illico perdat.

Secundo autem modo ſemper mala & reprehẽſibilis eſt per ſe quoniã operationes bonæ ex natura ſua laudabiles ſunt & pulchrę, ergo nõ ſunt p ſe vituperabiles, ergo nec p

ſe

se verecundabiles, cum verecundia sit de turpi & vituperabili. Ergo verecundari de bono, malum est, vnde diuus Gregorius super Ezechielem inquit, Sicut verecundia laudabilis est in malo, ita reprehensibilis in bono. Erubescere enim malum sapientiæ est. Bonum vero erubescere fatuitatis, qui erubescit penitendo mala quæ fecit, ad vitę libertatem peruenit, qui vero erubescit bona facere, a statu rectitudinis cadit, sicque ad dannationem tendit, sicut per redemptorem dicitur, qui me erubuerit & meos sermones &c. Dixi autem per se, quoniam non inconuenit hominem verecundari in bonis per accidens, ex consequenti retrahi ab illis, non quia bona sunt, quoniam vt sic laudabilia sunt, sed quoniam admixta sunt nonnullis circunstantiis, quæ de facili interpretantur in malum, sicut virtuosus intendens conuertere meretricem, verecundatur intrare prostibulum, & desiderans orare, verecundatur orare in publico, & desiderans elemosynam facere verecundatur eam facere in publico, ne simulationis notam incurrant, & hæc verecundia quamuis sit de bono, tamen ex prædictis circunstantiis laudabilis est, & est ad mentem seruatoris. Matth. cap. 6. vbi inquit. Attendite ne iustitiam vestram idest bona opera vestra, faciatis coram hominibus vt videamini ab eis, alioquin mercedem non habebitis apud patrem vestrum, qui in cælis est, & illic exemplificat de elemosyna & oratione & ieiunio. Constat igitur quæ verecundia sit laudabilis & quæ non.

Pro complemento considerationis de verecundia aduerte quòd nullum est remedium intensius retractiuum hominis a malo, quàm verecundari siue pudere proborum & seniorum & sui. Quilibet enim bene dispositus secundum mentem, maxime aborret vituperari coram probis & senioribus, quoniam quærit apud eos in admiratione ac bona opinione haberi. Pudor etiam sui, maxime reuocat hominem a turpitudine, quoniam cum animaduertit naturæ suæ super bruta excellentiam, atque animę suę dignitatē, etiam quòd nullus adsit testis, dedignatur ad brutales declinare inordinatas voluptates, quales sunt gulæ

&

& Veneris. Vnde Pythagoras in versibus aureis egregie docuit inquiens, Facies autem turpe vnquam nihil neque cum alio neque solus. Omnium autem maxime verecundare tui ipsius. Hæc de verecundia iuxta diuinam ac Christianam legem dicta sint.

De Honestate.

Quantum ad honestatem quæ inclinat hominem ad opus imperantiæ ex sui decore & pulchritudine, sicut verecundia reuocat ab opere intemperantiæ ex sui turpitudine & obscœnitate, duo agenda sunt, primo quid sit, secundo quomodo sit pars temperantiæ.

Quantum ad primum aduerte quod ad mentem Theologi sic diffinienda est. Honestas est interior animi decor & pulchritudo, à qua in dictis actis gestisque exterioribus laudabilis siue honorabilis emanat decentia, cum omni exclusione turpitudinis.

Primo quidem & radicaliter honestas est in animo, quoniam bonum honestum vt declarauimus in 7. Ethicorum est bonum virtutis. Virtus autem est habitus animi siue in appetitu sensitiuo vt temperantia & fortitudo, siue in volūtate & iustitia, siue in intellectu vt prudentia, ergo radicaliter & primo honestas est in animo. Vnde & diuus Augustinus impudicum oculum reducit in impudicum cor.

Secundo est decor & pulchritudo in animo, quoniam sicut inhonestas & obscœnitas est in animo turpitudo reddens hominem odiosum & contemptibilem apud probos, sic honestas est decor & pulchritudo faciens hominem & præcipue mulierem amabilem ac honorabilem. Vnde Ecclesiastici cap. 24. inquit Sapientia, Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, & flores mei fructus honoris & honestatis. & Cicero in primo de officiis inquit, formam ipsam idest ipsam pulchritudinem tanquam faciem honesti vides, quę si oculis cerneretur, mirabiles amores vt ait Plato excitaret sapientiæ.

Tertio ex interiori animi pulchritudine, quam dicimus hone-

honestatem, emanat ad exteriora in dictis actis gestisque omnimoda decentia exclusiua omnis turpitudinis: nam sicut ab adęquata humorum temperantia, emanat ad extra coloris ac virium & spirituum viuacitas atq; venustas, omnisque deformitas & macies & debilitas propulsatur, sic ab intrinseca animi honestate emanat ad extra quicquid verbis actis gestisque decorum est atque laudabile. vnde vt inquit Cicero in libro primo officiorum. Docet ipsa animi honestas nihil turpe faciendum viro bono, etiam si ex omni parte lateat, etiam si omnes deos hominesque celare posset. Nihil autem nobis faciendum est auare, nihil iniuste, nihil libidinose, nihil incontinenter. sapiētis enim proprium est nihil quod pęnitere possit facere, nihil iniuste, sed splendide, constāter, grauiter, honeste omnia. Patet igitur quid sit ipsa honestas.

Quantum ad secundum aduerte vt scias quomodo ad temperantiam spectet, & quomodo non, ꝙ honestas tam apud philosophum quàm apud Theologum & sacram scripturam vt tibi declarabitur, sumi consueuit pro omni eo quo homo redditur honorabilis. & quoniam virtute fit homo honorabilis, est enim honor virtutis præmium, ideo bonum honestum est bonum virtutis, & ipsa virtus est honestas, nam virtus parit operationes pulchras & decoras & amabiles & honorabiles, ideo & iustitia & prudentia & fortitudo sicut temperantia potest dici honestas & bonum honestum. Præterea apud vulgares diuitiæ reddunt hominem honorabilem, sicut paupertas despectibilem. Vnde communi vulgarium opinione diues est honestus quia honoratus, pauper autem dehonestatus quia despectus. Præterea qui in cunctis studiis suis & verbis & gestis & scriptis, nil indecore aut reprehensibiliter agit, honestus dicitur, ex opposito autem dehonestus. Pręterea, qui in contractibus ac negociis ad alterum, se tractabilem ac ducibilem exhibet siue emendo siue vendendo & quocunque alio modo, honestus dicitur, & ex opposito dehonestus. Pręterea, qui in his quæ concernunt nutritionem & generationem nil indecorum & turpe facit, honestus est, ex opposito autem dehonestus,

& in hoc vltimo sensu appropriatur temperãtię & est pars eius integralis, quoniam disponit ad eam, & actum eius perficit, quoniam in hoc vltimo sensu versatur circa delectabilia gustus & tactus, sicut ipsa temperantia. & quidẽ ꝙ in scriptura sacra sumatur honestas pro honore patet Sapientię ca.7. vbi de sapientia dicitur, Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa, & innumerabilis honestas idest honor, per manus illius. & ꝙ honestare sit honorare, patet Sapientiæ cap.10. vbi inquit. Honestauit. i. honorauit ex præmio eum in laboribus, & compleuit labores illius. Qđ autem sumitur pro bono virtutis generaliter, patet Sapientię cap.8. vbi de sapientia dicitur ꝙ in amicitia illius est delectatio bona, & in operibus manuum illius honestas sine defectione. Quod vero sumatur pro diuitiis, patet Ecclesiastici cap.11. vbi inquit. Bona & mala, mors & vita, pau pertas, & honestas idest diuitię a Deo sunt. Quod autem sumatur pro decentia cuiuscunque status & operis & negocii, patet in doctrina Pauli. vnde ad Roma. cap.13. Sicut in die honeste idest decẽter ambulemus. Et primę ad Corin. cap.14. Omnia honeste & secundum ordinem fiant in vobis. Quod vero sumatur pro tractabilitate in omni negocio ad proximum, docet Paulus primæ ad Thessa. cap. 4. vbi inquit. Hortamur vt honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt, & nullius aliquid desideretis. quod autem sumatur pro decore qui seruandus est in gustu & tactu, patet Ecclesiastici cap.37. vbi inquit, Cum inhonesto tracta de honestate. Constat igitur quomodo ad temperantiam spectat, & quomodo ad alias virtutes, cæteraque humana studia. Hęc de honestate dicta sint.

De Abstinentia.

Quantum ad abstinentiam vt scias quomodo est temperantiæ pars subiectiua, tria agenda sunt, primo quid sit in sua vniuersalitate sumpta, secundo quotuplex sit, tertio in quo sensu est pars subiectiua temperantiæ.

Quantum ad primum aduerte quòd duobus modis dif-

diffiniri potest. Primo quantum ad illud a quo nomen imponitur. Secundo quantum ad illud cui nomen imponitur.

Si primo modo, cum dicatur abstinentia ab abstinere: abstinere autem, sit se subtrahere vel remouere, abstinentia est a quocunque subtractio siue licito siue illicito, & in hoc sensu, qui abstinet se à furto, a blasfemia, a fornicatione, habet abstinentiam quantum ad id a quo nomen imponitur. Qui etiam abstinet à licitis reputans ipsa vt illicita, habet abstinentiam eodem sensu, vt illi de quibus dicitur quòd propter superstitionem abstinent se à multis. Et in hoc sensu consueuit scriptura vti nomine abstinentiæ, vt patet Tobiæ cap. primo. Abstinete ab omni peccato, Ecclesiastici cap. 28. Abstinete a lite. primę ad Corin. cap. 9. Qui in stadio currunt, ab omnibus se abstinent, primę ad Thessa. cap. quarto. Ab omni specie mali abstinete vos.

Si secundo modo, cum imposita sit ad significandum priuationem cibi siue nutrimenti, sic diffinitur. Abstinentia est negatio siue subtractio cibi, & in scriptura sacra additur etiam vini, & cuiuscunque inebriatiui subtractio. Vnde de Sanson matre inquit Angelus Iudicum capitulo 13. Ab omnibus quæ locutus sum vxori tuæ abstineat se, & quicquid ex vinea nascitur non comedat, vinum & siceram non bibat, nullo vescatur immundo. & Numeri cap. 6. dicitur. A vino & omni quod inebriare potest abstinebunt.

Et aduerte ꝙ diffinita siue primo modo siue secundo modo non est virtus, nisi vt nos agemus infra limitetur ex debitis circunstantiis.

Quantum ad secundum aduerte q' abstinentia in secũdo sensu diffinita. s. vt est cibi subtractio, apud Theologum multipliciter contingit fieri.

Primo propter valitudinem solam corporis reparandã aut conseruandam, & hęc est de consideratione medici, iuxta quem sensum dicitur Ecclesiastici cap. 37. Qui abstinens est, adiiciet vitam.

Secundo

Secundo propter indigentiam & paupertatem, vt famelici & mendicantes, verum hæc est violenta.

Tertio propter auaritiam sicut auarus, qui nec panem ad sufficientiam vitę comedere audet.

Quarto propter delectationem in comestione sequenti sumptionem cibi, vt gulosus qui famem sustinet, non ex temperantia sed ex ingluuie.

Quinto propter hypocrisim, vt qui ieiunant ostentatione humana, quorum abstinentiam Seruator reprobat Matthęi cap.6. Vos autem cum ieiunatis, nolite fieri sicut hypocritæ tristes.

Sexto propter proximi scandalum vitandum, sicut Paulus suadebat Corinthiis abstinere ab imolatis propter scandalum proximi. Vnde primæ ad Cor.ca.8. Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternũ.

Septimo propter Deum & animæ ac corporis salutem, vt dicati diuino obsequio abstinentes a carnibus & delicatioribus cibis, insistentesque ieiuniis.

Sed aduerte quòd in hoc septimo sensu, aliquando est discreta aliquando indiscreta. Discreta quidem est moderata ciborum susceptio, recta ratione regulata cum debitis circunstantiis, scilicet vt oportet, vt congruit inter personas cum quibus viuitur, vt decens est personæ & proprio statui, vt sufficit bonę valitudini, vt diuina lex instituit &c. Indiscreta autem est, quando licet natura paucis contenta sit, subtrahuntur necessaria pro conseruatione vitę. Hæc năque reprobata est. Vnde Hieronymus, De rapina holocaustum offert, qui temporalium bonorum vel ciborum nimia egestate, vel somni nimia penuria immoderate corpus affligit. Vel quando subtrahuntur necessaria pro conseruanda bona valitudine in ordine ad animam, considerata proprietate, complexione, ætate, officio, loco, regione in qua viuitur, vel quando præponitur huiusmodi abstinentia maioribus bonis, magisque necessariis ad salutem, sicut viri profani suadentes sibi dummodo ieiunent die sabbati, licere sibi viuere vt libet, in odio, in rapinis, in blasfemiis, in omni effrenatæ libidinis genere. Hæc damnanda abstinentia

tia est, vnde Hieronymus. Rationabiliter homo dignitatem suam amittit, qui ieiunium charitati, vel vigilias sensus integritati praefert.

Quantum ad tertium aduerte, quòd in sexto & septimo sensu est pars temperantiae atque laudatissima & meritoria virtus, facit enim abstinentem bonum & opus suum reddit bonum, dummodo sit rationabilis & discreta vt exposuimus. Opus autem suum est carnis concupiscentias comprimere, mentem ad diuina extollere, & adiuncto moderato ieiunio peccatorum indulgentiam promereri. De primo inquit Paulus 2. ad Corin. cap. 6. In ieiunijs multis, in abstinẽtia, i. castitate, quasi dicat ex abstinẽtia & ieiunio conseruatur castitas. De secundo habemus Danielis cap. 10. quòd post trium hebdomadarum ieiunium, reuelationem accepit a Deo. De tertio habemus Iohelis cap. 2. Conuertimini ad me in toto corde vestro in ieiunio & fletu, &c. Diuus autem Augustinus in sermone de oratione & ieiunio purgat animam, mentem subleuat, carnem spiritui subiicit, cor contritum reddit, concupiscẽtiae nebulas dispergit, libidinum ardores extinguit, castitatis vero lumen accendit. Constat ergo ꝙ abstinentia sexto & septimo modo sumpta est virtus quae est temperantiae species.

Sed aduerte ꝙ si sit indiscreta, vel sinistra intentione facta, & non propter Deum ac proximi aedificationem, non est virtus, nec apud Deum meritoria. & in hoc sensu intelligendum est dictum Pauli, primae ad Cor. cap. 14. Non est regnum Dei esca & potus. Vbi sic habet glosa, Nec in abstinendo nec in manducando est iustitia, idest opus meritorium, & primae ad Corin. cap. 8. Esca nos non commendat Deo. Neque enim si non mãducauerimus non deficiemus, scilicet à gratia Dei, neque si manducauerimus abundabimus, scilicet in Dei gratia & merito, quasi dicat, si abstinentia nostra, non sit rationabilis & propter Deum, vana est, Vnde per Isaiam cap. 58. reprobatur huiusmodi abstinentia sub nomine ieiunii, vbi sic legimus, Rogant me, scilicet haebrei vt respondeam. Quare ieiunauimus, & non aspexisti, humiliauimus animas nostras & nescisti? Respondit

dominus reprehendens eorum abstinentiam. Ecce in die ieiunii vestri inuenitur voluntas vestra, idest non estis occupati in spiritualibus, sed omnes debitores vestros repetitis, ecce ad lites & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare vsque ad hanc diem. Nunquid hoc est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam? Nunquid cotorquere quasi circulum caput suum & saccum & cinere sternere? Nunquid istud vocabis ieiunium & diem acceptabilem domino? Nonne hoc est magis ieiunium quod legitur frange esurienti panem, & egenos vagosque induc in domum tuam, & carnem tuam, idest consanguineos tuos ne despexeris! Constat igitur quid sit abstinentia, & quot modis sumitur, & quomodo est virtus quæ est temperantiæ species, & quomodo non; & aduerte ꝙ licet sit virtutis species, non est commendabilis, nisi adiuncta aliis virtutibus, & præcipue charitati & misericordiæ. Propterea inquit Diuus Gregorius in pastorali. Abstinentiæ virtus non nisi ex aliis virtutibus commendatur. Nam per seipsam nisi ratione reguletur, superbiam & hypocrisim generat, & superbia etiam bonis operibus insidiatur vt opereant quo ad meritum. Hęc de abstinentia dicta sint.

De Sobrietate.

Quantum ad sobrietatem, vt scias quomodo est specifica virtus & pars subiectiua temperantiæ, tria agenda sunt primo quid sit, secundo quomodo est specifica virtus, quæ est species temperantiæ, tertio cui ætati, & hominum conditioni maxime conueniat.

Quantum ad primum aduerte ꝙ sobrietas duobus modis sumitur, primo communiter, secundo proprie siue appropriate. Communiter quidem sumpta, est mensura in omnibus seruanda, in quibus contingere potest excessus & defectus, & vt sic in omnibus humanis vt possumus nomine sobrietatis, vt sobrie.i. mensurate loquendum studendū, ludendum: ambulandum: laborandum &c. Et in hoc sensu lo-

loquitur Paulus ad Ro. cap. 12. cum dicit, non plus sapere quam sapere oportet, sed sapere ad sobrietatem idest secundum debitam mensuram, quasi dicat, inquantum sufficit, & ad Titum cap. 2. sobrie & pie & iuste viuamus, sobrie.i. cum debita mensura in omnibus obseruata, & dicitur Sapientiæ cap. 8. ꝙ Dei sapientia sobrietatem.i. mensuram & prudentiam in agendis docet.

Proprie autem siue appropriate sumpta, tracta est ad mensura potius inebriatiui: ita ꝙ sicut æbrietas dicit excessum potus inebriatiui sic sobrietas vt illi opposita dicit mensuram eiusdem potus, vnde sobrium dicimus eum, qui debitis circunstantiis bibit vinum & aliud inebriatiuum, & sobrietas proprie sumpta sic diffinienda est, sobrietas est debita ac mensurata sumptio vini & cuiuscunque potus inæbriatiui, potentis cerebrum perturbare, & rationis vsum impedire, considerata loci & ætatis & personæ conditione, & ipsius vini potentia.

Primo est debita &c. opponitur enim sobrietas ebrietati, ergo differentiis oppositis diffiniendæ sunt, sed ebrietas est indebita & immensurata vini sumptio, ergo sobrietas est per oppositum.

Secundo est vini & cuiuscunque potus inebriatiui &c. nam cerebrum perturbatur ex fumosa vaporatione stomachi ad caput, inter fumosa autem vinum est præcipuum, propter multam spirituum abundantiam, est enim spumosum & spirituosum, vnde indebite sumptum sensus interiores & præcipue fantasiam ac cogitatiuam confundit in opere. Quædam alia vt sicera & opium & zizania quod vulgo dicitur lolium, & mandragora cerebrum perturbant: non ex abundantia spirituum, sed ipsa grossitie vaporum, quibus repletur caput, & ligantur sensus vt in dormitione, sed circa hæc non proprie ponitur sobrietas, sed circa vinum, quoniam potentius est ad confundendum cerebrum, & impediendum opus sensuum interiorum. Cuius signum est quod in scriptura non reprobatur nisi immoderata vini sumptio, nam dicitur Ecclesiastici cap. 31. Vinum multum potatum, irritationem

& iram & ruinas multas facit. De moderate autem sumpto dicitur ibidem. Exultatio animæ & cordis, vinum moderate potatum.

Tertio dicitur, & rationis vsum impedire &c. Nam per consequentiam sequitur quòd si sensus interiores situati in cerebro vt docuimus in tertio de anima, ex immoderato vini potu confunduntur & ratio ipsa siue intellectus in opere suo impeditur, quoniam pro presenti vita oportet hos sensus & præcipue fantasiam intellectui deseruire, nã ex primo de anima intelligere non est sine fantasia. Vnde sicut acuta ira, & mania, & atrabilis rationem impediunt ita q non videtur differre homo a bruto, sic ebrietas causata ex immoderato vini potu, rationis actum impedit, vnde Isaie cap. 28. Hii quoque præ vino nescierunt, & præ æbrietate errauerunt. Et Oseas cap. 4. fornicatio & vinum & ebrietas auferunt cor, i. rationis vsum & atque iudicium.

Quarto dicitur, considerata loci & ætatis &c. quoniam vt docuimus in 3. Ethicorum agentes de temperantia, non eadem quantitas & mensura cibi & potus competit omnibus, quia non sunt æquales indigentiæ, nec vniformes ætates & complexiones, & ideo potus vini sub tanta quantitate sufficiens puero non sufficit viro. Vna ergo vini mensura in vno erit sobrietas in alio ebrietas.

Quarto dicitur, considerata ipsius vini potentia, nam quædam potentissima sunt, & supreme fumosa, vt cretica & chia, & corsica, quædam minus, vt italica montuosa, quædam adhuc minus, vt italica non montuosa, quedam adhuc vt quæ dicuntur vina aquosa, vt quæ nascuntur in locis paludosis & vmbrosis, sicut Ferrariensia, Mantuana &c. Vnde vinum quanto potentius, tanto sub minori mensura sufficit, & ex opposito quanto debilius tanto sub maiori mensura, seruatur sobrietas. Constat igitur quid sit sobrietas proprie sumpta.

Quantum ad secundum aduerte quòd sobrietas communiter sumpta applicatur omni actui virtutis, sicut diximus supra de fortitudine vt importat infirmitatem & stabilitatem, nam in omni virtute requiritur firmitas animi,

cum virtus sit habitus,& habitus sit de difficili mobilis. Similiter temperantia vt communiter dicit quandam moderationem siue mediocritatem, circundat omnem virtutem, & est conditio requisita in actu cuiuscunque virtutis. sicut autem fortitudo applicata periculis extremis vt sunt pericula mortis, est specifica virtus, & temperantia applicata voluptatibus gustus & tactus, sic & sobrietas applicata potui & rei inebriatiuæ, est virtus & species temperantię distincta a quacunque alia virtute. quod sic probatur. In moralibus vbi inuenitur speciale impeditiuum rationis, ita ꝙ impedit ne homo viuat secundum rectum rationis iudiciu̅ sed vt bestia agitata passione & fantasia, necesse est ponere virtutem particularem moderatiuam & remotiuam talis impedimenti: sed sobrietas est quæ remouet hoc impedimentum, ponit enim in potu ebriatiuo mensuram, ne perturbetur caput, & impediatur ratio, ergo conuenienter ponitur specifica virtus. & ꝙ sit species temperantiæ patet ex eo quod versatur circa voluptatem gustus frenandam in potu, sicut abstinentia frenat in cibo.

¶ Quantum ad tertium aduerte quod licet sobrietas sicut & abstinentia deceant omnem hominem, pro omni statu & condicione & ætate, quoniam vt inquit diuus Augustinus scribens ad sacras virgines, Sobrietas est mentis & sensus & membrorum omnium corporisque tutela, castitatis pudicitiæque munimentum, pudori proxima, amicitię & pacis serua, honestati semper coniuncta, criminum ac vitiorum omnium profuga, tamen sub vna ratione est magis oportuna iuuenibus & mulieribus, & sub alia senibus & prælatis, & principibus siue regibus. na̅ ratione comprime̅di impetuosas veneris concupiscentias, quibus iuuentus & mulier agitatur. Iuuentus quidem propter caloris spermatisque abundantiam. Mulier autem quoniam propter rationis & prudentiæ & sexus debilitatem, de facili succumbit concupiscentiis & carnis blanditiis. & quoniam inter omnia vinum est res luxuriosa, ideo oportuna est sobrietas iuuenibus & mulieribus. Hac de causa, inquit Paulus ad Ephe. cap. 4. Nolite inebriari vino, in quo est luxuria. Et

Diuus Hieronymus scribens ad amicum. In vino est luxuria, & vbicunque saturitas & ebrietas, ibi libido dominatur. Et scribens ad Eustochium inquit, vinum & adolescentia, duplex voluptatis incendium, quid oleum flammæ adiicimus? Licet autem Paulus ad Ephe. scribens hortatus fuerit eos generaliter abstinere à vino, in quo est luxuria, tamen in spem scribens in prima ad Thimot. cap. 3. loquitur de mulieribus dicens. Oportet mulieres esse pudicas, non detrahentes, sobrias fideles in omnibus. & de iuuenibus scribens ad Titum cap. 2. inquit. Iuuenes similiter hortare, vt sobrii sint.

Senibus autem vtriusque sexus, & prelatis ac Deo dicatis, & regibus ac principibus, maxime oportuna est sobrietas propter operum suorum perfectionem, a quibus deficiunt, nisi sobrietatem seruent. Nam senum vtriusque sexus est iuuentutem docere atque erudire, quæ duo sobrietate perficiuntur, & ebrietate & crapula imperficiuntur, propter rationis obumbrationem, ergo oportet senes tanquam iuuentutis nutritores in disciplinis & eruditione bona sobrios esse. Hac de causa scribit Paulus ad Titum cap. 2. dicens. Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam, senes vt sobrii sint, pudici: prudentes, sani in fide in dilectione in patientia, annus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino seruientes, bene docentes vt prudentiam doceant.

Prelatorum autem & eorum qui diuino cultui mancipati sunt, officium est, mentem & affectum ad diuina leuare, seculares, & prophanos verbo & exemplo ædificare, cum his autem non stat crapula & vinolentia, quoniam deprimunt cor, & linguam efrenem faciunt, ergo prælatis quales sunt Episcopi, & diuino cultui mancipatis, quales sunt sacerdotes diacones & religiosi, oportuna est sobrietas. Hæc de causa scribit Paulus primæ ad Timothæum cap. 3. de Episcopo quòd oportet eum esse irreprehensibilem sobrium pudicum, non vinolentum. De diacone autem quòd oportet diacones esse pudicos, non bilingues, non multo vino deditos. De sacerdotibus instituit

stituit Moses legem ex ore Dei ne biberent vinum quotiens intrabant tabernaculum fœderis, vt possent discernere inter sanctum & prophanum. Vnde sic legimus Leuitici cap. 10. Dixitque dominus ad Aaron. Vinum & omne quod inebriare potest non bibetis tu & filii tui, quando intrabitis in tabernaculum testimonii, ne moriamini, quia preceptum sempiternum est in generationes vestras, & vt habeatis scientiam discernendi inter sanctum & prophanum, inter pollutum & mundum, doceatisque filios israel omnia legitima mea, quę locutus sum ad eos per manum Moysi.

Regum vero ac principum officium est subditos, prudentia & iustitia & clementia regere. Non stat autem prudentia regitiua neque iustum iudicium, neque mansuetudo cum crapula & æbrietate, quoniam & iudicium & rationem peruertunt, & iras suscitant, ergo eis oportuna est sobrietas. Hac de causa prohibetur vinum. s. immoderatum regibus, Prouerbiorum cap. 31. Noli regibus dare vinum, quia nullum secretum est, vbi regnat æbrietas. Ne forte bibant, & obliuiscantur iudiciorum, & mutent causam filiorum pauperis. Hæc de sobrietate dicta sint.

De Pudicitia.

Quantum ad pudicitiam quam supra proposuimus vt frenatiuam eorum quæ disponunt ad actum veneris, vt aspectus, osculum, amplexus, tactus præcipue earum partium, quibus excitatur libido, duo agenda sunt, primo quid sit, secundo si ea circa quæ versatur, sint in Christiana lege omnino prohibita, vel in aliquo sensu concessa.

Quantum ad primum aduerte quòd pudicitia a pudore dicitur, est autem pudor vt inquit Aristoteles in 2. rhetoricorum timor iustę vituperationis, qui quidem timor laudatissimus ac honestissimus est, quoniam retrahit timentem à venerea turpitudine, & quoniam pudor tam ab actu turpi, quàm à præcedentibus signis ac inductiuis prouenire potest, ideo pudicitia se extendit ad actus

venereos & signa præcedentia cohibenda,& tunc sic diffinienda est. Pudicitia est animi virtus,qua verecundatur homo de actibus ac inductiuis signis, quibus naturaliter & maxime verecundatur,quales sunt venerei actus & aspectus & tactus & amplexus,& oscula. Et pudicitia sic accepta ac diffinita videtur in se continere castitatem,quæ proprie est frenatiua venereæ commixtionis, vt dicemus infra. Tu igitur vt distinguas eas ab inuicem ex parte eorum circa quæ versantur,sic diffinies pudicitiam.

Pudicitia est animi virtus,frenatiua signorum disponentium ac impellentium tam marem quàm fæminam ad ueneris commixtionem,quæ quidem signa sunt, libidinosus aspectus,nutus,tactus,amplexus,& aliæ illecebræ.

Primo dicitur animi uirtus,quoniam vt scribit Diuus Augustinus contra Iulianum lib. 4. Pudicitia est res animæ,uirginitas uero corporis. Denique illa integra in anima permanente,potest ista de corpore sibi uiolenter auferri,& quum ista integra manet corpori,potest illa in animo lasciuiæ uoluntate corrumpi.

Secundo dicitur frenatiua signorum &c. ut distinguatur specifice a castitate:quæ quidem distinctio sumitur a distinctione delectationis siue uoluptatis. Alia est enim uoluptas signorum disponentium,alia actus uenerei, & hæc cōparatur ad illam,sicut dispositio, & sicut uia ad terminum ex consequenti ut incompleta ad completam. Vnde sicut concessa uia est aditus ad terminum,sic ea negata, negatur & terminus. Hinc est quòd apud doctores sacros pudicus oculus pudici cordis est ianitor,impudicus uero impudici. Vnde Hugo in lib. 2. de claustro sic scribit. Pudicus oculus ianitor est cordis, sedet ad ianuam, nec permittit intrare quod noceat,nihil nuuciat nisi quòd deceat,quicquid inde cens nouerit esse, excludit & eliminat. Impudicus uero quærens quod placeat per omnia discurrit,uolentes intrare permittit & patitur,nolentes uero monet & hortatur, vnde dicit scriptura, Oculi sunt prima tela adulteræ. Constat igitur quid sit pudicitia ut se extendit ad castitatem,& ut est specifice distincta.

Quan

Quantum ad secundum quoniam ut præposuimus pudicitia proprie sumpta uersatur circa signa præuia actui uenereo, quales sunt amplexus tactus & oscula &c. inuestigandum est quomodo sunt mala ac prohibita in diuina ac Christiana lege: uel si in aliquo sensu concessa, & si mala, qua grauitate, an mortaliter an venialiter. & quoniam multi in hoc diuersa senserunt, ideo quod mihi videtur dicam, saluo semper saniori iudicio. Vt autem ordinate procedam præpono distinctionem vt infra.

Amplexus & oscula aut fiunt bono & laudato fine, aut malo & vituperabili, aut medio. si primo modo, dupliciter, quoniam aut causa salutandi & ostendendi honestam beniuolentiam, aut causa conseruandi vel renouandi pacem & remittendi iniuriam. Si secundo modo, dupliciter, quoniã aut causa decipiendi & prodendi proximum, aut causa inducendi ad illicitam venerem. si tertio modo, dupliciter, quoniam medius finis inter bonum & malum, cum sapiat naturã extremorum, aut magis declinat ad bonum quàm ad malum, aut magis ad malum quàm ad bonum.

Tactus aut est secundum partes honestas qualis est manus & pars superior versus caput, aut secundum partes naturaliter verendas & secretas. si primo modo, assignentur iidem modi, sicut dictum est de amplexu & osculo, si secundo modo, dupliciter, aut voluptate aut necessitate, qualis est tactus obstetricis & medici. Stante hac distinctione, constat amplexum osculum & tactum manus in primo sensu tam primo quàm secundo modo licita esse & laudabilia. Cuius enim finis bonus est & laudabilis, ipsum quoque bonum & laudabile est. Tali osculo Iacob cum peruenisset in Mesopotamiam, & adaquasset gregem Rachelis, osculatus est eam, eo quod esset eius consobrina. Tali amplexu & osculo recepit Laban Iacob in domum suam Gen. cap. 29. Ad reconciliandam pacem remittendamque offensam osculatus & amplexatus est Ioseph singulos fratres suos, Genesis cap. 45. scribit Paulus primæ ad Corin. cap. 16. Salutate vos inuicem in osculo sancto.

Constat etiam quòd in secundo sensu tam primo quàm

secundo

ſecundo modo mala & peccata mortalia ſunt,quoniam cu ius finis malus & crimen mortale eſt,ipſum quoque malū & mortale eſt.Quæ enim ſunt ad finem,malitiam & bonitatem,ſecundum qualitatem & quantitatem ſumunt a fine,ſed finis oſculi & amplexus & tactus etiam ſecundum partem honeſtam in ſecundo ſenſu & primo & ſecundo modo malus & crimen mortale eſt,nam ſi eſt cauſa decipiendi & prodendi,eſt contra charitatem directe, ſi cauſa inducendi ad illicitam venerem,eſt contra præceptum non mechaberis,nam ſi vt inquit Seruator Matthæi ca. 5. qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam iam mechatus eſt eam in corde ſuo,multo magis qui amplexatus & oſculatus & tetigerit,etiam ſola manu vel facie ad concupiſcendum eam.Hęc enim magis impulſiua ſunt, quàm ſimplex aſpectus.De oſculo doloſo dicitur Prouerbiorum cap.27.Meliora ſunt vulnera diligentis,quàm oſcula fraudulenta opientis.Tali oſculo Ioab Amaſam prodidit & occidit in 2.Reg.cap.20. vbi ſic legimus. Dixit Ioab ad Amaſam,ſalue mi frater, & tenuit manu dextra mentum Amaſe quaſi deoſculans eum.Porro Amaſa non obſeruauit gladium,quem habebat Ioab. Qui percuſſit eum in latere,& effudit inteſtina eius in terram,& mortuus eſt.Et Iudas prodidit ſeruatorem conſimili oſculo, Lucæ ca.22. De libidinoſo amplexu & oſculo ad illicitam venerem ordinato dicitur,Eccleſiaſtici cap.30. videns oculis & ingemiſcens,quia.ſ.conſequi non poteſt quod videt, ſicut ſpado complectens virginem & ſuſpirans,quia.ſ.complere nō poteſt concupiſcentiam veneream illicitam.

Quantum ad tertium ſenſum prout declinant magis ad bonum quàm ad malum, cenſentur bona, dummodo non excedant limites honeſtatis,talia cenſentur oſcula maritalia & amplexus & tactus pręcedentia actum generationis licitæ ſecundum matrimonialem legem, nam cū actus ille ſit licitus,præuia ad illum non poſſunt damnari,niſi inuerecunde & impudice fiant,vnde non ex fine ſed ex modo.ſ.ſi exceſſiuæ & non vt decet fiant,recipiunt malitiam. Prout autem declinant magis ad malum quàm ad bonum

quo-

quoniam videntur esse similia signis ordinatis ad concubitum illicitum, de eis est varia sententia. Nam licet omnes concordent, quòd illicita sunt & vitùperabilia; cuius signum ex eo sumitur quòd verecundatur homo ea in publico facere, tamen non concordant in grauitate criminis. Nam aliqui ex doctoribus catholicis tenent ea esse peccata mortalia, eo quòd operans ea consentit sic agere propter delectationem tactus; & consensus in talem delectationem, est consensus in delectationem fornicationis, licet non in opus. Aliqui autem tenent quòd licet sint mala, non tamen mortalia sed venialia, nam nec exercitium talium nec delectatio consequens inuenitur alicubi prohibita sub grauitate peccati mortalis, nisi ordinentur ad concubitum illicitum; vt patet Matthæi cap. 5. De vidente mulierem ad concupiscendum eam, & non dicit, ad delectandum in visu. Sicut enim inquit Diuus Augustinus, quando proceditis fœminas videre non prohibemini, sed appetere vel ab ipsis appeti velle, criminosum est. Talia videntur esse oscula & amplexus & tactus partium honestarum inter philocaptos honestos, qui sistunt in huiusmodi delectatione, nec vllo modo intendunt concubitum, etiam quòd facultatem habeant, sed signis illis contentantur; & vltra procedere dedignantur apprehendentes vt rem vilem & indecoram. Isti dicuntur apud vulgum pulchri & honesti amatores, & nisi timerent sinistram hominum opinionem non verecundarentur huiusmodi, amoris signa sibi inuicem coram aliis exhibere. Hos autem damnare de peccato mortali, durum est, & totam adolescentiam maxime in sexu muliebri illaqueare. Amant enim & affectant iuuencule amari saluo pudoris honore. Declino igitur ad hanc viam, & ratio opinionis oppositæ non concludit, concesso enim quòd operans hæc consentiat in delectationem tactus, nego quòd regulariter consensus in tali delectatione sit consensus in delectationem fornicationis. Nam delectatio tactus secundum partes honestas potest esse duobus modis, primo quia hęc delectatio nō quæratur principaliter propter

seipsam, sed propter delectationem concubitus illiciti ad quam intendit & alium allicit, & vt sic verum est, quòd cõsensus in tali delectatione est consensus in delectationem fornicationis. secundò quòd quæratur propter seipsam præcise, stando in tactu partium honestarum, ita quòd si imaginatiua offerat delectationem fornicationis; voluntas & ratio statim renuat; & tunc nego quòd consensus in delectationem tactus honesti; sit consensus in delectatiouem fornicationis, quoniam istæ duæ delectationes licet videãtur assimilari, nón tamen sunt eiusdem rationis. Nam altera est sicut via ad terminum malum, altera autem sistit in se; & vt in se sistit non habet vnde possit de mortali damnari.

Dixi oscula & amplexus & tactus partium honestarum, quoniam si huiusmodi fiant in partibus pudibundis & con sensu in malum, nescio videre quin interpretatiue & virtualiter ordinentur ad actum turpem illicitæ veneris, licet quàm plures seipsos excusent, non sic intendere. Nam si tuti essent ab infamia, excusatio sua falsa appareret, & posito quòd in principio non sic intenderent, tamen dictum il laqueantur. Sex enim sunt secundum Cassiodorum super Mathæum, quæ incorruptam seruant castitatem, scilicet sobrietas, operatio, asperitas cultus, inhibitio sensuum, raritas sermonis cum honestate, euitatio oportunitatis personæ & loci & temporis; & sex opposita eam destruunt & maculant. Hæc de pudicitia dicta sint.

De Castitate.

Quantum ad castitatem quattuor agenda, primo quot modis sumi consueuit, secundò quid sit secundum vnumquemque modum, tertio quomodo distinguitur sufficienter in coniugalem vidualem & originalem, quarto remouetur dubium de virginali.

Quantum ad primum aduerte quòd castitas à castigatione dicitur. Castigare autem est corrigere & refrenare, vnde & pueri lasciuientes dum corriguntur minis aut uer

beribus,

beribus, dicuntur castigari, & quoniam omnes passiones appetitus sensitiui cõtra rationis debitum insurgunt iuxta Pauli doctrinam ad Roma. cap. 7. Video aliam legem in membris meis &c. Ideo indigent castigatione: castigantur autem per virtutes versantes circa illas, vt fortitudo castigat timores & audacias; mansuetudo iras & vindictas: temperantia amorem lasciuum & delectationes gustus & tactus, & sic castitas quantum ad illud a quo nomen imponitur circundat omnem virtutem, ita ꝙ sicut omnis virtus est quædam mediocritas vt declarauimus in 2. Ethicorum, sic potest dici castitas quasi castigans & frenans & regulãs ea circa quę versatur. Vnde & prudentia dicitur in hoc sensu castitas, quoniam regit & corrigit humanas actiones, & iustitia est castitas, quoniam corrigit & regulat distributiones ac commutationes bonorum, & in hoc sensu hominẽ castum dicimus, qui nil inordinate facit, sed omnino secundum legem & rectam rationem viuit, in quo sensu Paulus castam intendit secundę ad Cor. cap. 11. cum inquit, Despõdi enim vos vni viro, virginem castam exhibere Christo, quasi dicat, dispondi vos exhibere Christo correctos & bene regulatos secundum omnes sensus vestros; vnde exponens ac declarans se sic intendere subiungit dicens. Timeo autem ne sicut serpens seduxit Euam astutia sua, sic corrũpantur sensus vestri, & excidant a simplicitate, quæ est in Christo Iesu.

Licet autem omnes passiones indigeant castigatione pręcipue tamen passio amoris & delectationis concupiscẽtiæ quæ versatur circa venerea, eo quòd impetuosa & vehemens sit, & nisi cohibeatur crescit in immensum, assimilaturque puero vt docuimus in 3. Ethic. qui si voluntati suæ relinquatur, efficitur petulantissimus & indomitus, ideo subiicitur pedagogis, sic si absque regula nutrias & faueas cõcupiscentiis delectabilium gustus & veneris efficitur effrenis, ideo indiget maxime castigari per aliquam specificam virtutem. hanc autem antonomastice & quantum ad id cui nomen imponitur appellamus castitatem. Vnde sicut circa delectabilia gustus assignauimus abstinentiam & sobrieta

tem proprie dictam,& circa pericula mortis, fortitudinem proprie dictam, sic circa actum & commissionem venereā assignamus castitatem distinctam a pudicitia, vt docuimus in præcedenti determinatione quam fecimus de pudicitia. Constat igitur ꝙ castitas duobus modis sumitur, primo Methaphorice,& hæc est quę circundat omnem virtutem, quoniam omnis virtus est castigatiua ac regulatiua materiæ circa quam versatur, secundo proprie & per antonomasiam,& sic est specifica virtus circa venerem frenandam.

Quantum ad secundum diffinienda est castitas in vtroque sensu. In primo sensu sic diffinitur a Diuo Augustino in libro de diffinitionibus.

Castitas est per edomitas vitiorum furias, munda & honesta totius mentis corporisque habitudo.

In secundo sensu diffinitur sic ab eodem ibidem. Castitas est virtus sub iugo rationis impetum libidinis.s.quo ad actum generationis refrenans.

De castitate in primo sensu loquitur Petrus in epistolæ prima cap.1.inquiens. Animas vestras castificantes idest corrigentes & regulantes in obiecta charitatis, in fraternitatis amore simplici ex corde diligite attentius, renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili per verbum Dei viuit & permanentis in æternum.

De castitate in secundo sensu intendit Paulus primæ ad Timo.cap.5.cum dicit. Te ipsum castum custodi,& Sapientiæ cap.4. O quàm pulchra est casta generatio cū claritate.

Primo vtroque sensu potest intelligi quod inquit Paulus.1.ad Timo.cap.2.vt quietam & tranquillam vitam agamus in omni pietate & castitate.

Quantum ad tertium aduerte ꝙ castitas proprie sumpta se habet ad actum veneris, sicut sobrietas ad potum vini, quoniam sicut sobrietas regulat potum, sic castitas venerem; per sobrietatem autem quis potest tripliciter se regulare, primo quod statuat omni tempore bibere vinum, sed moderate & secundum legem, proponens vitare non solum ebrietatem sed & quemcunque excessum repræhensibilem in potu, secūdo quod statuat nullo tempore bibere

vinum

vinum,& hoc non ex imaginatione irrationabili,sed vt animum transferat ad sapientiam vt dicitur Ecclesiastes capi. 2.&3.quòd pro aliquo tempore statuat non bibere vinum, pro quo, scilicet sibi noceret vt quamdiu podagra laborat. Nam si tunc non abstineret reprehensibilis esset, transacto autem infirmitatis tempore, si moderate vtatur vino, non desinit esse sobrius,& in omnibus his tribus modis dicitur homo sobrius,& non possunt dari plures, & sic ordinantur. Qui nunquam bibere vinum statuit secundum rectum rationis iudicium vt Anachoreta propter diuinorum contemplationem & liberiorem ac puriorem affectum, obtinet primum sobrietatis gradum & excellentiorem. Qui pro tempore statuit non bibere vinum ne agat contra medicinæ canones,& corpori noceat, obtinet secundum gradum imperfectiorem primo, quoniam difficilius est semper quàm pro, tempore abstinere. Qui omni tempore statuit bibere vinum moderate tamen,obtinet tertium gradum adhuc imperfectiorem, primo & secundo quoniam adhuc minus difficile est. Virtus autem stat in arduo, vt declarauimus in primo Ethicorum, sic in proposito per castitatem quis potest se tribus modis regulare circa actum veneris,primo quòd statuat ab omni venere & omni tempore abstinere,tam ab illicita quàm a concessa lege matrimoniali,non quoniam insensibilis sit aut agrestis,sed vt cogitet quę dei sunt & interris positus,mente cęlum inhabitet,secundo ꝙ statuat omni tempore non absolute,sed quo non est matrimonio ligatus, abstinere, vt legem seruet,qua non conceditur vt licita sit venus nisi per matrimonium,& per quam omnis luxurię species prohibetur vt docebimus in parte tertia huius operis. Tertio quòd statuat pro nullo tempore quo est alligatus matrimonio abstinere à sua, seruatis tam debitis circunstantiis,à quacunque autem alia siue soluta siue nupta abstinere,& à quocunque alio illicito actu venereo. In omnibus his gradibus dicitur homo castus, quoniam est seipsum regulans secundum debitam rationem circa venerea. Sed primus gradus obtinet principatum, & est virginalis sta-

tus à Theologis supreme laudatus, eo quòd diuinum bonum est potius humano, & bonum animæ præfertur bono corporis. Et bonum contemplatiuæ vitæ præfertur bono actiuę. Vnde Lucę cap. x. Maria optimam partem elegit, idest vitam contemplatiuam. Sed castitas virginalis ordinatur ad bonum animæ secundum vitam contemplatiuam, quod est cogitare quę Dei sunt, & illis solis amore inhęrere. Castitas autem coniugalis ordinatur ad corporis bonū, quod est propagatio humani generis, & versatur circa vitā actiuam. Coniuges enim necessario circa ea quę mūdi sunt occupantur, vt regere familiam, parare sibi nutrimentum & vestitum, & hęc a diuinis distrahunt. Post virginalem castitatem, sequitur vidualis. Difficilius est enim longo tempore à Venere se abstinere, quàm ea vti pro omni tempore cum debitis circunstantiis. Vnde merito coniugalis castitas obtinet tertium locum. Et cum non possint plures esse modi seruandi castitatem, constat quòd sufficienter diuidū tur in virginalem & vidualem & coniugalem.

De castitate virginali exemplum habemus Tobię cap. 3. de Sarra, quę postea fuit Tobiæ iunioris vxor. Quę ante quàm nupsisset viro inquit, Tu scis domine, quia nunquam concupiui virum, & mundam seruaui animam meam ab omni concupiscentia.

Habemus exemplum de virgine Maria, Lucæ primo. Quomodo fiet istud, quoniam virum non cognosco? De Ioanne Baptista, de Christo virginis filio, de Ioanne Euāgelista. Hanc approbat Paulus primæ ad Corin. cap. 7. De virginibus præceptum non habeo, Bonum est homini sic esse.

De castitate viduali exemplum habemus Iudith. cap. 8. quæ post mortem viri clausa manens domi habebat cilicium super lumbos suos & omnibus diebus ieiunans. Vere viduas idest castas præcipit Paulus Timotheo honorare, primæ ad Timoth. cap. 5.

De castitate matrimoniali exemplum habemus Genesis cap. 28. de Sarra vxore Abraę, quæ marito obediebat, & dominum illum vocabat. Et de Susanna quę pro castita-

te matrimoniali exposuit se morti damnata a iudicibus iniquis: Dan.cap. 13. Hæc de castitatis gradibus dixerim, quæ vt inquit Diuus Aug. contra Faustum, pulchritudo est animæ: siue filiæ regis ab intus in fimbriis aureis circum amicta varietate.

Quantum ad quartum aduerte ꝙ quidam voluptuosi, vt videantur irreprehensibiliter posse frui voluptate venerea, conati sunt destruere excellentiam virginitatis, asserentes eam esse illicitam & reprobatam diuina lege & humana, nec in se esse virtutem, imo vitium. Et primum quidem sic probant, sicut præcepit Deus homini vt de omni ligno idest de fructu comederet quod est in paradiso, præter quā de ligno scientiæ boni & mali, vt seipsum conseruaret in esse, sic præcepit vt cresceret & multiplicaret, scilicet per propagationem, Gen. cap. 2. ergo sicut faceret contra præceptum legis, qui vellet ab omni cibo abstinere, quoniam ageret contra bonum proprium. s. priuando se vita, sic facit contra præceptum legis de multiplicatione generis humani, qui proponit ab omni voluptate venerea semper & omnibus modis abstinere, sicut proponit virgo. Cum igitur quod est contra Dei præceptum sit illicitum & reprobatū, virginitas non est licita, imo prohibenda. Quod autem humana lege sit reprobata patet ex eo ꝙ antiqui vt recitat Valerius, puniebant volētes vitam cælibem seruare, & Plato vt docuimus in dispositione ciuilis philosophię Platonicæ, trac. 6. in lege de matrimoniis instituit pœnas nolentibus nubere. Ergo apud Deum & homines virginitas est reprobata.

Secundum autem. s. ꝙ non sit virtus sed vitium, sic probant. Virtus habet rationem medii, ex 2. ethic. sed virginitas non habet rationē medii imo extremi, qm̄ dicit abstinētiam ab omni voluptate venerea. Mediū aūt est, vti voluptate venerea vt oportet & quādo & propter quem finem, & cum qua oportet, vt fit in casto & fideli matrimonio. Ergo sicut vitium est velle omni voluptate venerea vti, sic & nolle aliqua vti etiam concessa & approbata per legem matrimonii, ergo virginitas non est virtus sed vitium.

Sed quòd hæc opinio falsa atque detestanda sit, declaratur primo ꝙ non sit illicita sed commendabilis virginitas, secundo quòd sit virtus & excellens, tertio respondebitur obiectis.

Quod non sit illicita arguitur sic. In diuina lege quæ caret omni reprehensione atque falsitate vt docuimus in parte prima huius operis non consulitur homo de illicito seruando, sed de bono & rationabili. Sed in ea datur consilium de virginitate seruanda secundum Paulum primæ ad Cor. cap. 7. Dicit enim. De virginibus præceptum domini non habeo, Consilium autem do, tanquam misericordiam consecutus à deo vt sim fidelis. Existimo enim hoc bonum esse, & infra. Si quis statuit in corde suo firmus non habens necessitatem, potestatem autem habens suę voluntatis, & hoc iudicant in corde suo, seruare virginem suam bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem suam bene facit, & qui non iungit melius facit. Ergo secundum Paulum melius est cælibem vitam ducere ex voluntate & libero proposito quàm nubere, ergo virginitas non illicita sed commendabilis est.

Preterea, Cum tria sint bona humana vt docuimus in pri. eth. s. exteriora, corporis, & animæ, si quis abstineat ab aliquibus bonis exterioribus propter salutē corporis, quæ tamen absolute loquendo posset iuste possidere, & hoc faciat secundum rationem rectam, licitum & laudabile est, ergo si quis abstinet ab aliquibus bonis corporis puta a tali nutrimento & à voluptate venerea propter bonum animę, & non quia sit insensibilis & agrestis, sed quoniam sic ratio dictat propter honestum finem, licitum & laudabile est. Sed ad hoc tendit vera virginitas, vt. s. abstinere proponat ab omni Venere etiam licita ex se, vt liberius diuinis insistat. Nam vt inquit Paulus primæ ad Cor. ca. 7. Mulier innupta & virgo cogitat quę domini sunt, vt sit sancta & corpore & spiritu. Quæ autem nupta est, cogitat quæ mundi sunt & quomodo placeat viro. Constat igitur virginitatem esse quid laudabile & licitum.

Quòd vero sit virtus & excellens probatur sic. Quod

impor

importat speciale bonum est habens specialem laudem & excellentiam. nam hac de causa probatum est in quarto Ethicorum magnificentiam esse specialem & distinctam virtutem à liberalitate, quoniam versatur circa magnas expensas, quas dignas & excellentes dicimus, liberalitas autem versatur circa mediocres & communes expensas. Sed virginitas in gradibus castitatis importat specialem excellentiam & laudem scilicet omnimodam abstinentiam á venerea voluptate toto tempore præsentis vitæ, & id quidem excellentius est quàm ab inordinatis tantum venereis voluptatibus abstinere, sicut facit coniugalis castitas, & quàm ab omni voluptate huiusmodi abstinere pro aliquo tempore, sicut castitas vidualis, & ideo virginitas merito addit specialem & excellentem virtutem supra cōmunem castitatem, sicut magnificentia supra communes expensas. Patet igitur quòd est virtus & laudatissima, de qua inquit diuus Ambrosius in lib. de viduis. Supergreditur virginitas conditionem humanę naturæ, per quam homines angelis assimilantur, maior tamen est victoria virginum quàm angelorum. Angeli enim sine carne viuunt, virgines vero in carne triumphant. Ad primum ergo dicitur quòd præceptum de comestione & pręceptum de generatione nōn sunt eiusdem rationis. Nam primum datur cuilibet, ideo omnis homo ad illud tenetur, vt se cō sequet in esse. Secundum autem datur multitudini humanæ, & sufficit quòd a multitudine obseruetur, quod ab vno solo obseruari non potest. Nullus enim vnus singularis perpetuare potest humanam speciem, & tamen à multitudine sibi inuicem succedentium generantium perpetuatur.

Sed aduerte vt inquit diuus Augustinus in libro de bono coniugali, murmurant quidam & dicunt. Quòd si omnes homines velint ab omni concubitu continere, vnde subsistet genus humanum? Quibus respondens Diuus Aug inquit? Vtinam hoc omnes vellent duntaxat in charitate: Nam multo citius Dei ciuitas impleretur, & acceleraretur sęculi terminus. Quid enim aliud

optat Apostolus cum dicit. Volo omnes homines esse sicut meipsum.

Ad secundum dico quòd humanę leges non absolute reprobant virginitatem,cuius signum est quòd apud Troianos laudatur Cassandra virgo fatidica,apud Romanos vestales virgines.Et Pythagoras legitur filiam habuisse, quã virginitatem seruare docuit. Et Plato secundum Diuum Aug.cælibatum coluit. Nec obstat quòd in senectute satis fecit naturæ. Id enim fecit non exprobans cęlibatum, sed vt ab obiecto vulgi se purgaret.Obiectum nanque sibi fuerat,ꝙ esset sterilis & infecundus. At ipse ex concubitu genuit filium,vt fecunditatem ex effectu demonstraret.Nõ obstat etiam pœna quam instituit nõ nubentibus.Id enim fecit vt patet in dispositione suę ciuilis philosophię, quam nos disposuimus,in trac.primo,cap. 4. ne minueretur numerus familiarum & domorum,quem in ciuitate instituerat perpetuo conseruandum,vt illic videre poteris, & non vt absolute damnaret cęlibatum.

Ad tertium nego quin virginitas teneat medium. Sed aduerte vt docuimus in quarto Ethicorum,in Tract.de Magnanimitate,ꝙ medium in virtute non accipitur secundum quantitatem rei, sed secundum rationem rectam? Vnde quantumcunque magnum sit opus quod facit homo, dummodo à recta ratione non recedat,non propter hoc est extra virtutis medium. Sed vitia opposita superabundant & deficiunt ab eo quod ratio recta dictat, & ideo sunt extra medium.

Sic in proposito virginitas licet secundum quantitatem rei teneat extremum,quia est abstinentia ab omni voluptate venerea,tamen secundum rationem rectam tenet mediũ inter insensibilitatem & luxuriam.Nam insensibilis absq; ratione recta refugit omnem voluptatem,luxuriosus contra rationem rectam sectatur omnem voluptatem. Virgo autem secundum rationem rectam abstinet ab omni.Ratio enim recta suadet sibi abstinere,vt vacare possit diuinis contemplatione & affectu.

Et aduerte quòd idem argumentum fit de mente Ari-

stote-

stotelis in quarto ethi. quo probatur magnanimitatem nõ esse virtutem sed vitium. Sic enim arguitur. Magnanimitas non est circa paruos nec mediocres honores, sed semper circa magnos, ergo tenet extremum, ęquale enim siue mediocre est medium inter magnum & paruum. Si ergo magnanimitas tenet extremum, non est virtus sed vitium.

Ad hoc respondens Aristoteles inquit? Magnanimus re quidem extremus est, ratione autem & decentia medius. & intendit Aristoteles quòd magnanimus quantum ad magna quibus se existimat dignum tenet extremum, non. n. assumit nec operatur nisi magna, sed in quantum hoc facit secundum quod decet, quia scilicet seipsum dignificat magnis secundum quòd est dignus, in veritate tenet medium secundum rationem rectam. Nam præsumptuosus facit seipsum dignum magnis, cum tamen sit indignus: & pusillanimus facit se indignum magnis cum tamen sit dignus. Magnanimus autem facit se dignum magnis, quoniam est dignus, & sic decet, & sic patet quòd magnanimitas tenet medium, secundum rationem rectam inter præsumptionẽ & pusillanimitatem, eodem modo tenet virginitas mediũ inter insensibilitatem & luxuriam, ergo est virtus & excellens. Hæc de castitate dicta sint.

De Continentia.

Expedita consideratione de partibus integralibus & subiectiuis temperantiæ, agendum est de partibus potentialibus, inter quas prima est continentia, secunda humilitas, tertia mansuetudo, quarta modestia, quinta per se sufficientia, sexta moderatio siue simplicitas.

De continentia, quot & quanta docuerit Arist. l. 7. eth. vide in epythomatibus nostris in 7. eth. trac. 1. vbi inuenies quid sit ad mentem Arist. quibus modis dicitur, quomodo ab aliis differt habitibus moralibus. Similiter quid de ea docuerit Plato, vide in dispositiõe nostra moralis philosophiæ ad mentem Plat. in tract. 5. parte. 9. Nunc autem illis suppositis quæ etiam consona sunt Christianæ veri-

 tati,

tati,de mente sacri Theologi tria de ea consideranda sunt, primo quid sit;secundo circa quid versatur,tertio quomodo se habet ad temperantiam vtrum sit ea dignior vel indignior.

Quantum ad primum aduerte vt scias quid sit inquantum est pars potentialis temperantiæ,q; apud sacrum theologum tribus modis consueuit sumi,primo pro refrenatione cuiuscunque inordinati affectus. Dicitur enim continentia à continere. Continere aũt in moralibus est quasi inuitum & repugnantem tenere,ne suo agat libito, & ideo qui tenet appetitum ne sectetur amorem inhonestum, nec iram,nec auaritiam,nec fraudem,nec immeritos honores &c.dicitur vir continens,& in hoc sensu intelligitur illud ecclesiastici c.26.Omnis ponderatio non est digna animæ continentis.i.abstinentis se ab illicitis & ab omni deordinato affectu.Quasi dicat excellentior est quocunque pondere auri & argenti. Et in hoc sensu non est particularis habitus nec virtus,sed seruatur in omni virtute sicut diximus supra de temperantia communiter sumpta. Omnis enim virtus habet refrenare potentiam animę in qua est, siue passionem circa quam est. Et in hoc sensu diffinitur a diuo Hieronymo in epistola ad Damasum pontificem,sic, Continentia est appetitus omnium malarum rerum refrenatio,secundo sumitur pro abstinentia à quacunque voluptate venerea siue absolute,idest pro tota vita sicut est virginitas,siue ad tempus vt castitas puellaris ante matrimonium, & vidualis, in quo sensu videtur sumi a Paulo ad Gal. cap. 5. vbi inter dona spiritus enumerat continentiam & castitatem.Et sic diffiniri solet. Continentia est habitus inuictus,ab omni delectatione venerea, & vt sic non est pars potentialis temperantiæ,sed subiectiua, quoniam ad castitatem spectat,quæ vt supra docuimus est species temperantię.tertio sumitur pro animi persistentia in non assentiendo vehementibus passionibus voluptuosis gulæ & veneris insurgentibus contra rationem, quales cõmuniter in iuuentute insurgunt, & vt sic diffinitur quòd est laudabilis passio. qua ratio si matur contra malas &

turpes passiones vehementer & impetuose insurgentes. Vnde continens in hoc sensu est ille qui colluctatur & certat contra malas & furiosas concupiscentias, nec superatur. Hęc est continentia, de qua Paulus Ephesios hortatur cap.6. cum dicit, Fratres confortamini in domino, & in potentia virtutis eius. Induite vos armaturam Dei, vt possitis stare aduersus insidias diaboli : & infra. in omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi extinguere, idest acutissimas concupiscentias carnis. Et in hoc sensu est pars temperantię potentialis, quoniam versatur circa voluptates, circa quas & temperantia, licet alio modo, vt dicemus. nam temperantia habet reducere voluptates ad medium secundum rationem rectam. Continentia autem habet pugnare contra eas, ne ratio succumbat. Constat igitur quid sit continentia vt est pars potentialis temperantiæ. & aduerte quòd de ea tantum in hoc tertio sensu pertractauit Aristoteles in septimo Ethicorum.

Quantum ad secundum non est immorandum: constare enim tibi potest ex præmissis quòd in primo sensu versatur circa quemcunque malum & inordinatum affectum refrenandum. Vnde secundum Andronicum continentia est cohibitio gulæ, luxuriæ, cupiditatis, auaritię, ambitionis, & superbiæ. Secundo autem sensu versatur circa omnimodam abstinentiam voluptatis venereæ pro tota vita vt in virgine: vel ad tempus scilicet extra matrimonii tempus, vt puella nondum nupta, vel nupta relicta. Tertio sensu versatur circa resistentiam vehementium concupiscentiarum tactus, quales sunt gulæ & veneris.

Quantum ad tertium aduerte quòd continentia sumpta in primo sensu nobilior est quàm sola temperantia, perfectius est enim refrenare omnem malum appetitum quàm solum appetitum gulę & veneris. Nam sicut bonum quanto vniuersalius, tanto melius, sic & remedium contra malum quanto vniuersalius tanto perfectius. Prę-terea. Continentia in primo sensu includit temperan-

tiam,& addit inquantum alios inordinatos appetitus cohibet,vt diximus secundum Andronicum,ergo &c. Similiter sumpta in secundo sensu est nobilior temperantia simpliciter dicta,vt docuimus de virginitate & castitate viduali,q͞ sunt præstantiores castitate coniugali. In tertio autem sensu imperfectior est,quoniam si sumatur virtus proprie, non est virtus sed dispositio & via ad virtutem, temperantia autem est proprie virtus vt docuimus supra,& in tertio libro Ethicorum. Et ratio quare non sit proprie virtus est hæc. Ad rationem proprie virtutis moralis exigitur quòd appetitus sensitiuus ita subdatur rationi,q͞ vehementes passiones rationi contrarię non insurgant,sed sint vt domitæ, sed in continente insurgunt passiones vehementes, quibus tamen ratio adeo resistit,quòd non succumbit, ergo continentia deficit a ratione virtutis, est tamen via & dispositio ad virtutem quoniam ratio ita firmatur in resistendo,quòd non assentit. Ratio autem propter quam temperantia est proprie virtus,est hęc. In temperato plus viget ratio quàm in continente,quoniam temperatus adeo deuicit passiones quòd iam edomitæ sunt,& licet insurgant,non tamen impetuose,& de facili comprimuntur,ita quòd per temperantiam ad medium deductę sunt,ideo temperantia est vere & proprie virtus.

Tu tamen aduerte vt diximus supra de verecundia,quòd apud Theologum omne principium operandi laudabile,solet virtus appellari. Vnde apud eos dicitur continentia habitus inuictus à delectatione,habitus autem bonus moralis virtus est.

Sed dicis. Videtur continentia esse perfectiori modo virtus quàm temperantia,nam cum magis laboret continens in deuincendo vehementes passiones quàm temperatus, qui iam eas edomuit,videtur magis mereri, maius autem præmium maiori virtuti correspondet, sicut maior corona maiori victoriæ,ergo &c.

Respondetur, Maior labor simpliciter non meretur maius præmium,nisi adsit ratio magis vigens,aliter operarius architecti magis pręmiaretur quàm architectus. In proposito

sito ergo dico quòd licet continens magis laboret quàm temperatus, non tamen magis meretur, quia magis præualet ratio in eo quàm incontinente. Intantum enim præualet quòd iam edomuit passiones vehementes, continens autem non edomuit, sed cum eis decertat. Præterea, omnis temperatus prius fuit continens, oportuit enim prius certare, quàm potuerit subiugare rationi furiosas concupiscentias, sed continens non prius fuit temperatus, aliter non decertaret, ergo temperantia non obstante maiori labore est perfecte virtus respectu continentiæ. Hæc de continentia dicta sint.

De Humilitate.

Quantum ad humilitatem tria agenda sunt primo quid sit, secundo quomodo est spectans ad temperantiam vt pars eius potentialis, tertio in quo conuenit & in quo differunt humilitas posita à philosophis & humilitas Christiana.

Quantum ad primum aduerte quòd humilitas est virtus qua quis motum spei & animi sui spiritum refrenat, ne tendat in magna & excelsa contra rationem rectam.

Primo est virtus, quoniam in moralibus omne principium moderatiuum motus inordinati in appetitu est virtus vt docuimus in secundo ethic. Sed in appetitu contingit esse motum spei inordinatum, sicut qui sperat & præsumit ad altiora quam sit dignus, & circa hunc motum ac spiritum regulandum ponitur humilitas, ergo est virtus, & confirmatur per Origenem super Lucam, qui ait. Humilitas proprie in scripturis, vna de virtutibus prædicatur. Ait quippe Saluator. Discite a me quia mitis sum & humilis corde.

Secundo est qua quis motum spei & animi spiritum refrenat &c. Aduerte quòd in appetitu circa bonum arduum & difficile experimur duos motus contrarios quorũ vtrunque contingit esse inordinatum. Vnus est quo repellimur & quodammo deterremur à prosecutione per motum de-

spe-

ſperationis,vt quando videtur nobis impoſſibile illud con ſequi,etiam quòd ratio dictet illud eſſe proſequendum: & contra hunc inordinatum deſpectionis motum ponitur magnanimitas,qua firmatur animus ad proſequendum bonum arduum,a quo repellimur vtilitate animi & deſperationis motu.alter eſt quo inordinate incitamur & impellimur ad conſequendum bonum arduum & maius quàm ſint vires & virtus noſtra:& contra hunc motum inordinatum refrenandum inſurgentem ex vana & irrationabili ſpe ponitur humilitas.Humilis eſt enim qui cognita ſuæ virtutis quantitate, altiora de ſe non præſumit.

Tertio dicitur ne tendat in magna contra rationem rectam.Vnde aduerte quòd radix humilitatis eſt cognitio ſui,vnuſquiſque autem ſeipſum cognoſcit recto rationis iudicio,& falſo ſeipſum ignorat & decipit. Qui igitur propriam virtutem cognoſcit,& vltra illius terminos non præſumit,humilis eſt.Et quidem quòd ſui cognitio ſit humilitatis radix,exemplum in Abraam, qui Geneſis capitulo decimooctauo conſiderata paruitate ſua inquit.Loquar ad dominum cum ſim puluis & cinis. Et Diuus Aug.dicit ꝙ humilitas eſt intuitu propriç conditionis,& ſui conditoris cognita excellentia,voluntaria mentis inclinatio atque ſubiectio erga ſuum conditorem.Conſtat igitur quid ſit humilitas.

Quantum ad ſecundum aduerte quòd humilitas non eſt ſpectans ad temperantiam ratione materiç circa quam, non enim verſatur circa voluptates vt temperantia,ſed circa magnorum deſiderium moderandum. Spectat autem quantum ad modum,nam aſſimilatur temperantiæ in hoc quòd ſicut temperantia refrenat motum concupiſcentiarum,ſic humilitas refrenat motum ſpei, ne ſcilicet quis tendat in magna vltra propriam virtutem. Et ratione huius ſimilitudinis ponitur pars potentialis temperantiæ, ſicut etiam dicemus de manſuetudine. Vnde & Origenes ſuper Lucam dicit quòd humilitas quam reſpicit Deus eſt ea quam philoſophi dicunt moderationem,quæ manifeſte ad modeſtiam vel temperantiam pertinet.

Quan-

Quantum ad tertium aduerte quòd humilitas à philosophis posita in vno conuenit cum christiana ac diuina,& in vno differt.

Conuenit quidem quòd vtraque ponitur moderatiua spei,& frenatiua desiderii circa magna & excelsa, ne scilicet homo ambulet in magnis supra se,idest vltra virtutem suam,sed in paruis commensuratis virtuti & facultati suæ. Vnde Aristoteles in quarto Ethicorum quem nos dicimus humilem appellat temperatum,illum scilicet qui tendit non in magna,sed in parua sibi proportionata,& vt decet:& Tullius appellat eam moderationem spiritus.

Differt autem,quoniam humilitas philosophorum non ordinatur ad Deum,excepto Platone,sed ad ciuilem vitam atque pacificam conuersationem humanam. Vnde apud Aristotelem qui de virtutibus agit vt ordinantur ad conuictum laudabilem ac politicum, humilitas dicit subiectionem vnius hominis alteri secundum ordinem lege determinatam:& apud Andronicum humilitas est habitus non superabundans sumptibus & præparationibus. Solent enim excessiui sumptus & apparatus ex iactantia prouenire. Iactantiam autem humilitas reprimit.

Dixi excepto Platone,quoniam vt animorum medicus & Dei maximi cultor de humilitate in ordine ad Deum considerat,vt docuimus in dispositione moralis philosophię Platonicæ Trac.quarto cap.primo. Illic inuenies ꝙ per humilitatem intendit Deo optimo debitam subiectionem,& de seipso non alta sentire,nec quocunque alio perfectiorem se existimare,nec appetere videri se quid magni esse,cum forte nihil sit, nec quid dignius existimare supra virtutem ac vitę probitatem.

Humilitas autem quam docemur in diuina ac christiana religione, ordinatur ad Deum & ad proximum propter Deum. Dicit enim subiectionem, qua homo Deo se subiicit,& homini propter Deum. Vnde Petrus in prima epistola cap.5. inquit, Humiliemini sub potenti manu Dei, vt vos exaltet in tempore visitationis, &

quo

quo ad proximum inquit in capitulo secundo. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue regi quasi præcellenti, siue ducibus tanquam à deo missis ad vindictam malorum, laudem vero bonorum. Hæc humilitas est vera virtus, quoniam refrenat spiritum humanum in ordine ad Deum cuius merces est beatitudo. Vnde Matthæi cap. 5. Beati pauperes spiritu idest humiles, quoniam ipsorum est regnum cælorum. Hæc in tota scriptura antiqua & euangelica, vt præcipua apud Deum commendatur, sicut detestatur oppositum. s. superbia & arrogantia, vt patet infra.

Humilium & mansuetorum semper tibi placuit domine Deus deprecatio. Iudit cap. 9.

Et Iob. cap. 5. Qui. s. Deus ponit in sublime humiles, & merentes erigit sospitate.

Et Dauit in psalmis. Tu populum humilem saluum facies. Et iterum, & humiles spiritu saluabit. Et iterum. Respexit in orationem humilium & non spreuit preces eorum. Et iterum. Excelsus dominus & humilia respicit.

Et Isaias cap. *66*. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem & contritum & trementem sermones meos?

Et Matthæi cap. 18. Discite à me, quia mitis sum, & humilis corde.

Præterea patres & duces populi Israel laudantur qui fuerunt humiles, & reprobantur arrogantes. Iacob dilectus fuit à domino humilitate sua, & Esau reprobatus ex arrogantia, vt colligere possumus Gen. cap. 27. & 28. Ioseph humilitate sua exaltatus est, vt colligere possumus Gen. cap. 41. Moyses, quoniam vt scribitur Numeri ca. 12. mitissimus fuit hominum super terram, placuit Deo. Samuel humilitate sua gratiam inuenit apud dominum, vt colligere possumus in primo Regum cap. 3. Dauid id humilitate & mansuetudine sua placuit domino, & confirmatus est in regem. Vnde Michol vxori suæ irridenti eum, quia ante arcam domini saltasset, respondit. Ludam & vilior fiam plusquam factus sum, & ero humilis in oculis meis,

Saul

Saul autem quandiu paruus fuit & humilis in conspectu domini,placuit ei,sed postquam intumuit reprobatus ceci dit.vnde dicitur in primo Regum cap.15. Cum esses paruulus in oculis tuis,caput in tribubus Israel factus es, vnxitque te dominus in regem super Israel.& infra. Pro eo ꝙ abiecisti sermonem domini scilicet ex arrogantia & ino bedientia tua,abiecit te dominus ne sis rex.Ezechias, Iosias,Ochozias,Iosaphat humilitate sua, qua se domino & legi suæ subiecerunt placuerunt Deo, Roboam autem & Ieroboam & Acab,& Acaz, & Manases, superbia sua reprobati sunt,vt videre poteris in tertio & quarto Reg.

In lege autem euangelica Seruator noster in omnibus se speculum humilitatis exhibuit,totaque vita sua non nisi humilitatem redolet. Vnde vt legimus Matthei. cap. 19. non erubescit humilis Seruator.paruulos complecti dicens discipulis,Nisi efficiamini vt paruuli qui scilicet nesciunt superbire,non intrabitis in regnum cęlorum.

Apostoli in omnibus studuerunt humilitatem suadere? Vnde Paulus ad Ro.cap.12.inquit,Non alta sapientes,sed humilibus consentientes.& Petrus in prima epistola ca.3. Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.& cap.5.Humilitatem animi,vobis infixam habete. Et Iaco bus in epistola cap.2.inquit.Audite fratres:Nonne paupe res scilicet spiritu idest humiles elegit dominus in hoc mũ do,diuites in fide,& heredes regni quod repromisit Deus diligentibus se?Hæc de diuina & christiana humilitate dicta sint,quã superba philosophia non attendit nec curauit.

De Mansuetudine.

Quantum ad mansuetudinem ne faciamus coincidentiam cum his quæ de ea pertractat Arist.in 4. eth. vide in epythomatibus nostris in 4.eth.Trac.5.illic inuenies quin que pertractata,primo circa quid versatur, secundo de ea consideratur,& quæ sint vitia ei opposita,tertio ꝑtractat de vitiis illi oppositis,quarto comparantur vitia opposita ad mansuetudinem,vt scias quod eorum illi magis opponitur,

quinto ſoluitur dubium, quo quis quærere poteſt, qualiter, quando, & qua de cauſa rationabiliter iraſcendum ſit.

Nunc autem ad mentem ſacri Theologi de ea pertractare intendimus, primo quid ſit, ſecundo quomodo ſe habet ad clementiam; tertio quomodo vtraque ſe habet ad temperantiam, quarto cuius excellētiæ ſint comparatæ ad alias virtutes.

Quantum ad primum aduerte ꝙ manſuetudo ſic diffinitur ad mentem theologi. Manſuetudo eſt virtus qua ſedatur atque deprimitur ira ſecundum rationem rectam, ne homo prouocatus tendat in vindictam.

Primo eſt virtus, quoniam principium moderatiuū motus inordinati alicuius paſſionis appetitus, eſt virtus, eſt enim de ratione virtutis moralis eſſe moderatiuum ac regulatiuum paſſionis, vel actionis humanæ, vt docuimus in ſecundo Ethicorum. Sed manſuetudo eſt principium moderatiuum iræ. Nam, vt inquit, Chryſoſtomus ſuper Matthæum. Manſuetus eſt ille, qui prouocatus, nec cogitat facere, nec facit vindictam, ergo manſuetudo eſt virtus moderatiua iræ. Quod confirmatur dicto Iſidori in ſecundo Soliloquiorum, qui inquit, Magna eſt virtus, ſi non lædas à quo læſus es. Id autem prouenit ex manſuetudine, ergo eſt virtus.

Secundo eſt qua ſedatur atque deprimitur ira, & id ponitur ad differentiam lenitatis, quam poſſumus appellare Mititatem, à qua dicitur Mitis; nam mitis eſt, qui ex naturæ ſuæ lenitate, ſiue humanitate, etiam prouocatus non iraſcitur, cum merito poſſet iraſci. Manſuetus autem eſt qui prouocatus iraſcitur, ſed per rationis imperium ita moderatur iram, quòd non proſilit in vindictam prouocantis & lędentis. Vnde eſſe mitem plus eſt quàm eſſe manſuetum: propterea ſeruator ad oſtēdendam omnimodam lenitatem, & pietatem & humilitatem, non dixit Matthæi cap. 11. diſcite a me quia manſuetus ſum, ſed dixit, quia mitis ſum & humilis corde & inuenietis requiem animabus veſtris & Dauid in pſalmo dominum laudans ex miſericordia, non

appel-

appellat eum mansuetum, sed suauem & mitem dicens. Quoniam tu domine suauis, & mitis es,& multę mansuetudinis omnibus inuocantibus te.

Tertio dicitur ne homo prouocatus tēdat in vindictam. Nam hic est mansuetudinis effectus, quoniam, vt inquit Augu. in Sermone domini in monte,mansueti, siue mites sunt,qui cedūt improbitatibus & non resistunt in malum, scilicet inferentes vindictam, sed vincunt in bono malum. & Cassiodorus super psalmos inquit. Mansuetos appellamus manu consuetos .i. patientes, qui alienas iniquitates tolerant,nec aliquem grauare præsumunt. Constat igitur quid sit mansuetudo.

Quantum ad secundum aduerte quòd aliqui arbitrātur clementiam non distinguere sed tantum nomine a mansuetudine. Nam clementia est virtus moderatiua pœnæ & vindictæ. Vnde clemens est qui moderate punit, sed pœna & vindicta infligitur propter iram, ergo sicut mansuetudo est moderatiua iræ sic & clementia, ex consequenti non distinguūtur re. Prętèrea clementia dicitur virtus moderatiua odii, clemens est enim secundum Tullium in secundo rhetoricę,cuius animus in odium alicuius concitatus,benignitate retinetur.Sed odiū est ira inueterata,ergo & mansuetudo & clemētia moderantur iram, ex consequēti sunt idem re.

Sed hæc opinio non est vera,differunt enim non solum nomine, sed & re in rebus, primo,quia mansuetudo directe & per se reprimit iræ motum, ne iratus prosiliat in vindictam & nocumentum prouocantis contra rationem rectam, sed clementia modificat pœnam quæ iuste infligitur, & posset maior infligi secundum legem. Clemens enim iudex est, qui ex leni animi affectu & compassione citra condignum punit. secundo, quia mansuetudo cuilibet homini decens est. Congruum enim est omnem hominem furiosam iram reprimere, ne more ferarum proximum lædat, sed aut ignoscat, aut iudicem petat. Sed clementia proprie non cuilibet, sed existenti in authoritate conuenit: nam cum sit moderatiua iustæ pœ-

næ &

nę & vindictæ, illius tantum est moderari pœnam, cuius est punire, sed ad solum superiorem spectat iuste punire, quoniam est iustitiæ minister, ergo superiori tantum tribuitur clementia. Vnde & Seneca in libro de Clementia inquit, Nullum magis decet clemētia quàm principem. & prouerbiorum cap. 16. laudatur rex ex clementia. Sic enim legimus. In hilaritate vultus regis vita, & clementia eius imber serotinus, & cap. 20. Misericordia & veritas domini custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius. Hinc est quòd Deum & reges & principes & imperatores clementes appellare consueuimus. Vnde & Tertullus in actis apostolorum ca. 24. accusaturus Paulum coram Festo. Fęlice inquit? Oro vt nos audiás pro tua clementia. Constat igitur quomodo differunt mansuetudo & clementia.

Rationes autem oppositæ opinionis non concludunt, licet enim vtraque versetur circa moderationem iræ, non tamen æque primo & eadem ratione, nam moderari iram ad mansuetum primo & per se pertinet, & non moderari pœnam, quoniam mansuetudo vt mansuetus est, non conuenit punire, sed vt princeps. Moderari aūt pœnam primo & per se ad clementem spectat, consequenter autem moderari iram, ne per excessum irę excedat aut seuerus sit in puniendo, & sic patet quòd ex distinctione formali sumpta ex obiecto distinguūtur realiter sicut duo distincti habitus morales.

Quatum ad tertium aduerte quòd vtraque est pars potentialis temperantię non quo ad obiectum, non enim versantur circa concupiscentias moderandas sicut temperantia, sed altera circa iras, altera circa pœnas mitigandas ex affectu animi & non tantum ex lege, sed quo ad modum, conueniunt enim in hoc quod est frenare & moderari, illa quidem concupiscentias, istæ autem iras & pœnas: Quare &c.

Quantum ad quartum aduerte quòd simpliciter loquēdo non sunt excellentiores virtutibus, quibus consequimur aliquod bonum excellens, quales sunt fortitudo iustitia & prudentia, & super eas virtutes theologicę. Nam per mansuetu-

suetudinem,& clementiam retrahimur a malo. scilicet ab excessu iræ & pœnæ,sed lõge perfectius est consequi bonũ q̃ carere malo. Ergo simpliciter loquendo,nõ sunt digniores aliis virtutibus. Præterea,cum sint adiunctæ temperantiæ nõ sunt digniores ea: temperantia autem vt docuimus supra non est dignior fortitudine, nec iustitia, nec prudentia,ergo &c.

Cum hoc tamen stat ꝙ respectu alicuius singularis commodi,& auxilii,quod ex his solis consequimur,sint excellẽtiores atq; magis laudatę,& ad eas in scriptura sacra omni diligentia inuitamur,eò ꝙ remouent acriora impedimẽta, quibus impedimur a consecutione summi boni. Hæc aũt impedimenta sunt præcipue duo.s.non liberum iudicium de veritate,& seueritas agendi contra proximum. a primo liberamur per mãsuetudinẽ,nam ira est quæ facit hominẽ non compotem sui & aufert verum animi iudicium, iuxta illud sapientis: Ira impedit animũ, ne possit cernere verũ. Cum igitur mansuetudo reprimat & sedet iram, facit hominem compotem sui,& reddit animum prius impeditum ex ira, liberum ad iudicandum de ueritate. Vnde dicitur mansuetudo disponere hominem ad veram Dei & suę salutis cognitionẽ. Propterea ĩquit Iacobus in Epistola cap.1. In mansuetudine suscipite verbum quod potest saluare animas vestras,& per verbum intendit veram Dei cognitionẽ traditã ex sacra fide. Et diuus Dionysius scribit ad Demophilum: Moysem propter suam mansuetudinam dignum habitum fuisse Dei apparitione in monte: sic enim incipit epistola. Hebreorum tradit historia animose Demophile, et sanctum illum virũ Moysem eximiæ mansuetudinis merito,diuina amicitia atque familiaritate dignatum. Ac si quando ipsum a diuino aspectu excidisse commemorat, non id ei priusquam a mãsuetudine defecerit contigisse describit.

Et aduerte ꝙ mansuetudo non solum facit hominem sui compotẽ,sed & Deo & hominibus carũ atq; dilectũ. Deo quidẽ. Vnde dicit Ecclesiastici.1. Beneplacitũ est Deo fides & mãsuetudo. Homnibus aũt,quoniã dicitur ecclesia-

 stici,

ſtici cap.3.fili manſuetudine perfice opera tua,& ſuper hoī minū gloriam diligeris. A ſecundo aūt liberamur per clementiam. Nam cū ſit remiſſiua pœnarū remouet oēm ſeueritatē agendi contra proximum,& ſic reducit nos ad dilectionē eius, quæ eſt actus charitatis. His igitur de cauſis manſuetudo & clemētia cōputantur inter præcipuas uirtutes. Quantum uero manſuetudo reddat nos hominibus caros,præcipuum exemplum habemus in Samuele, qui in primo regū cap.12.cum ſenuiſſet & iam in regem vnxiſſet Saul, rationi ſe expoſuit omni populo de ratione reddēda pro toto tempore quo populum iudicauerat.Hæc de manſuetudine & clementia dicta ſint.

DE MODESTIA.

QVANTVM ad modeſtiam proprie ſumptam duo conſideranda ſunt,primo quid ſit,ſecundo quomodo eſt pars temperantiæ potentialis.

Quantū ad primū aduerte ꝙ modeſtia vt diſtinguitur a tēperantia & manſuetudine & clementia, eſt quædam animi moderatio atq; compoſitio,a qua ad exteriora procedit in dictis ſiue ioco, ſiue ſerio, actis & corporis geſtibus laudabilis decentia atque ornatus.

Primo eſt quędam animi moderatio.Dicitur enim modeſtia a moderando. Omnis aūt exterior moderatio ab intrinſeca procedit,aliter non eſſet habitus moralis. Omnis namq; moralis habitus eſt in aliqua animæ potentia vt docuimus in ſecūdo ethicorum. Modeſtia igitur exterior pullulat ab animi moderatione, ſicut flos a radice. Cuius .n. animus moderatus eſt, exteriora ſunt compoſita.Vnde dicitur eccleſiaſtici ca.19.Amictus corporis, & riſus dentiū, & inceſſus hominis,enunciant de illo, quaſi dicat, qualis in animo,talis extra ſe gerit.

Secundo dicitur a qua ad exteriora &c. Nam modeſtia ea regulat,quibus homo in conuictu humano laudari atq; vituperari poteſt,hæc autem ſunt uerba,& acta, & geſtus, & motus corporis,circa quę regulanda Ariſtoteles in quar

to ethicorum circa uerba posuit affabilitatē & veritatē, cir ca ludos eutropeliam, circa acta, & gestus, & motus corporis ponitur grauitas proportionata ætati., complexioni, statui personę. Hæc autem omnia intendit Diuina scriptura & sacer theologus modestiā regulari. Vnde cum Paulus ad Philippēses cap.4.inquit. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus, intendit decentiam in omnibus prędictis. Quod distinctiùs explicat diuus Aug.in regula cum dicit. In incessu, habitu, statu, & in omnibus motibus vestris, nihil fiat quod cuiusquam offendat aspectum, sed vestram deceat sanctitatem. Cōnstat igitur quid sit modestia proprie dicta.

Quantum ad secundum aduerte sicut diximus de mansuetudine esse partem potentialem temperantię, non quia conueniat in materia circa quam, sed quoniam conuenit in modo. Nam sicut temperantia refrenat & regulat turpes cōcupiscentias, sic māsuetudo refrenat & mitigat iras. In proposito modestia non est pars temperantię ratione materiæ circa quam, sed ratione modi. Nam sicut temperantia regulat motus concupiscentiarum, quos ex impetu suo & ex pronitate naturæ difficillimum est refrenare, sic modestia regulat exteriora nostra vt uerba, acta, gestus, nutus &c. quę minori difficultate regulātur, & tamen oportet circa ea particularem assignare virtutem rugulatiuam eo ꝙ decens est humanam vitam quo ad omnia interiora & exteriora esse regulatam secundū rectam rationem. Hāc aūt particularem virtutem regulatiuam exteriorum dicimus esse modestiam : De qua diuus Ambrosius in primo de officiis īquit, est in ipso motu, gestu, incessu tenēda modestia. Habitus enī mentis, in corporis statu cognoscitur. Hinc homo cordis nostri absconditus, aut leuior, aut iactantior, aut turbidior. Aut contra grauior & constantior, & purior, & maturior æstimatur : itaq; vox quædam est animi, motus corporis : et infra, Est etiam gressus probabilis, in quo sit species authoritatis grauitatisq; pōdus, trāquillitatis vestigium, ita tamen si studium desit & affectio, sed motus sit purus & simplex, nihil enim fucatū placet,

motum natura informet, si quid sane in natura vitii est, industria emendet, vt ars desit non desit correctio. Hæc de modestia dicta sint.

DE PARCITATE.

QVANTVM ad parcitatem quam nonnulli per se sufficientiam vocant, duo agenda sunt, primo quid sit; secundo quomodo est pars potentialis temperantiæ.

Quantum ad primum aduerte, ꝙ sicut modestia dicit decentiam & decorē quendam in verbis & actis, & gestis, & nutibus & motibus corporis, sic parcitas dicit decentiam & sufficientiam laudabilem in exteriori cultu & apparatu & ornatu corporis ac domus, & familię, & sic diffinitur, parcitas est virtus, qua contentatur homo in cultu & apparatu opportunis & decentibus ad bene & honeste viuere. pro cuius notitia aduerte ꝙ in apparatu & cultu corporis ac domus & familiæ cōtingit esse excessus & defectus & mediocritas. Excessus quidem tribus modis, primo quantum ad statum & consuetudines hominum & patriæ in qua & cū quibus viuit, ut si Romæ ciues vtuntur tali vel tali habitu talis coloris vel pretii, uel figuræ, & aliquis existens ciuis Romanus ac viuens Romæ, non vult aliis conformari, sed excellere. Hoc vtiq; vitiosum est, quoniam vt inquit diuus Aug. in libro tertio confessionum. Quæ contra mores hominum sunt, flagitia pro morum diuersitate vitanda sunt vt pactum inter se ciuitatis & gentis consuetudine vel lege firmatum nullius ciuis aut peregrini libidine violetur. Turpis est enim omnis pars, vniuerso suo non congruens, secūdo quantū ad affectū gloriæ. Sunt.n.q̄ plures qui superfluo apparatu & nitore vestitum, vanam sibi gloriam affectant, vt huius mundi diuites & curiales. Et ꝙ his excessus culpa sit, propter mundi gloriam declarat diuus Gre. loquens in Omelia diuitis epulantis, vbi inquit. Sunt nōnulli qui cultum subtilium pretiosarumq; vestium peccatum esse non putant.

Quod

Quod si culpa non,esset nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, ꝙ diues qui torquebatur in inferno, bysso & purpura indutus fuisset. Nemo quippe vestimenta præcipua,idest statum suum excedentia,nisi ad inanē gloriam quærit. Tertio propter corporis molliciē & delicias. De his inquit Seruator Matthęi ca.11. Ecce qui mollibus vestiūtur in domibus Regū sunt.Defectus aūt duobus modis contingit,primo ex inertia & torpore, vt qui adeo negligunt seipsos & suos ꝙ non curāt vtrum vestitus & ornatus corporis sit mūdus aut sordidus, integer aut laceratus. Isti appellātur miseri,& sordidi molles,de quibus diximus in septimo ethicorum ꝙ adeó torpent, ꝙ laborant in eleuandis vestibus, dū per lutuosam viā incedunt. Isti sunt pigri de quibus dicitur prouerbiorum capit. 21. Desideria occidunt pigrū,noluerunt.n.quicquā manus eius operari. Secundo ex hypocrisi.Sunt.n.aliqui,qui sicut per abstinentiam,sic per vilitatem vestitus vltra sui status decentiā affectant laudari atq; pro sanctis haberi.De his intendit diuus Aug. in sermone domini in monte,cum ait, Non in solo rerum corporearum nitore atq; pompa, sed etiam in ipsis sordibus & lutosis esse potest iactantia, & eo periculosior, quo sub nomine dinidi cultus decipis. Inter excessum aūt & defectum mediat mediocritas, nam dicimus parcitatem siue sufficientiam,qua contentatur homo decentibus & opportunis statui suo. Hic est habitus christianæ parcitatis, de quo intendit Paulus primæ ad Tim.ca.6. cum dici. Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. Nihil enī intulimus in hunc mundum, haud dubium,quia nec auferre quid possumus.Habentes autem alimenta, & quibus tegamur;his contenti simus.

Quantū ad secundū aduerte ꝙ vt diximus de modestia, ꝙ est pars potentialis temperantiæ non propter materiam circa quā, sed propter consimilem modū,nam sicut temperantia est regulatiua turpiū concupiscentiarū,& mansuetudo irę,& modestia sermonis & gestuū & motus corporis, sic parcitas est regulatiua cultus & apparatus exterioris inter excedentiā & defectum. Hac de causa ponitur pars potentialis temperantiæ. Sed

Sed aduerte ꝙ vti viliori cultu in vestibus & aliis, licet quando fit ex hypocrisi vitium & superstitio sit, quoniam declinat a medio & secundũ rẽ & ẜm rõnem rectam, tamẽ si fiat rõne humilitatis, & pęnitentiæ sicut consuetum est apud solitarios Anachoretas, & religiosos pauperes gratia exẽpli, & antiquitus apud prophetas, sicut legimus de Helia & Helisęo in libro quarto Regum, & de Ioanne Baptista vt legimus Matthæi cap. 3. ꝙ erat indutus vestimento de pilis camelorũ, non est vitiũ sed laudabile, quoniã & si declinant ad extremũ per defectum ẜm rẽ, tamen nõ declinant à medio ẜm rectã rõnẽ, sicut ẽt diximus supra de magnanimitate & de virginitate. Hæc de parcitate dicta sint.

DE SIMPLICITATE.

QVANTVM ad simplicitatem quam aliqui vocant moderationem, sufficit videre quid sit, quo viso constabit quomodo est tẽperantiæ pars potentialis. Tu igitur aduerte ꝙ simplicitas est habitus moderatiuus sollicitudinis qua anxiatur homo in procurandis sibi bonis exterioribus necessariis ad victum & uestitum. Nã in hac sollicitudine õtingit esse excessus & defectus & medium. excedit quidẽ ille qui nil aliud curat nisi de his, ita ꝙ post ponit bona animæ & corporis vt his solis intẽdat vt faciũt auari. Præterea ille excedit, qui irrationabile studiũ ponit in tẽporalibus acquirendis ponens finẽ suũ in illis, & quærens vltra necessitatẽ vel sufficientiã vitæ. Hæc sollicitudo est mala, & prohibetur a Seruatore, Matthęi cap. 6. Nolite solliciti esse dicẽtes quid mãducabimus aut quid bibemus, aut cooperimur. Deficit aũt ille, qui quærere & laborare negligit, suadens sibi necessaria vitæ prouidẽda sibi a Deo. Isti sunt desides & pigri, de quibus dicitur prouerb. ca. 21. Omnis piger semper in egestate erit: mediũ aũt tenet qui ẜm ꝙ decet studet in quærẽdis sibi ad sufficientiã vitæ bonis labore exercitio & studio siue officio laudabili, & habitus quo quis tenet hoc mediũ dicitur simplicitas, quę est pars potentialis tẽperantiæ, quoniam sicut illa moderatur

concu-

concupiscentias vehementes & turpes, sic ista moderatur inordinatam sollicitudinem erga temporalia acquirenda. Hæc de simplicitate ut est pas potentialis temperantię dicta sint.

Dixi vt est pars potentialis temperantiæ.s.refrenatiua immoderatæ sollicitudinis in acquirendis & prouidendis tēporalibus pro sufficientia vitę iuxta statum qualitatemq; personarū. Nā in sciptura sacra, & apud sacros doctores sumi consueuit simplicitas, ut est habitus, quo quis se præseruat ne decipiat, & ne decipiatur, & opponitur dolositati ac fraudulentiæ, & hæc est quæ est adiuncta prudentiæ. Nā hanc cōmendat Seruator Matt. ca. 10. dicens, Estote ergo prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Nā si simplicitas sit separata a prudentia non laudabis est, īmo ruditas & ineptia reputatur. Vnde diuus Hiero. super Osee inquit, prudentia absq; simplicitate malitia est, & simplicitas absq; ratione stultitia nominat. Hæc in tota scriptura commendatur quotiens est sermo de ea. Laudatur Iob c. 1. quoniam vir simplex & rectus & recedēs a malo. Hæc in prouerb.lib. sępissime & eminenter laudatur vt.c.9. Simplices permanebunt in terra. &.c.1. Qui ambulat simpliciter ambulat confidenter, & c.20. Simplicitas iustorum diriget eos & c.28. Melior est pauper ambulās in simplicitate sua, q̄ diues in suis itineribus. De hac inquit diuus Gregor. in lib.12. moralium dicens. Nihil est fęlicius corde simplici, quia innocentiam erga alios perhibet. Nihil est quod pati ab aliis formidet. Habet.n. quasi arcem quādam, simplicitatem suam, nec suspectus est pati quod se fecisse non meminit. At cōtra mens praua semper in laboribus est, quia aut molitur mala quę inferat, aut metuit ne sibi hæc ab aliis inferantur. Hęc de simplicitate dicta sint. Et hic terminatur consideratio de partibus integralibus & subiectiuis & potentialibus temperantiæ.

Caput quintum.

IN cap.5. agendum est de vitiis oppositis partibus temperātiæ. & quidē verecūdiæ opponitur in verecūdia, honestati inhonestas, & abstinētiæ gula, & sobrietati ebrietas,

tas, pudicitię impudicitia, castitati luxuria, continentiæ incontinentia, humilitati superbia, mansuetudini iracundia, clementiæ crudelitas, modestiæ incompositio, parcitati luxus, simplicitati anxietas. Verum quia prædicta opposita se habent ad bonos habitus morales quibus opponuntur, vt priuatio ad habitum, & habita cognitione de habitu, cognoscitur & ipsa priuatio per habitum, ut cognito visu scitur quid sit cæcitas, & per vitam cognosco mortē, ideo circa huiusmodi opposita pertractanda non multum immorabimur, & præcipue quoniam in tertia parte huius operis intendimus loqui de septem vitiis capitalibus, sub quibus prædicta opposita continentur, & tunc erit sermo de vno quoque cum pertractabimus de vitio capitali sub quo, vel ad quod reducit. Verbi gratia in Tract. de luxuria, erit sermo de inuerecūdia, de inhonestate, de impudicitia, de incōtinentia. In Trac. de gula erit sermo de crapula, quæ proprie opponitur abstinentiæ, & de ebrietate. In Trac. de superbia, erit sermo de omnibus oppositis humilitati. In Tract. de ira erit sermo de iracūdia & crudelitate. In Trac. de auaritia erit sermo de luxu & anxietate. Hic igitur terminatur secunda pars moralis philosophiæ diuinæ atque christianæ, aspirante diuino lumine, a quo illuminati sunt sedentes in tenebris & vmbra mortis, ut affectus suos dirigerēt in viam eterne beatitudinis, quam huius mundi sapientes ignorarunt excepto Platone, qui propinquius ad eam accessisse visus est, vt docuimus in dispositione suę moralis philosophiæ, tractatu septimo, ut videre poteris.

Finis Secundæ Partis.

